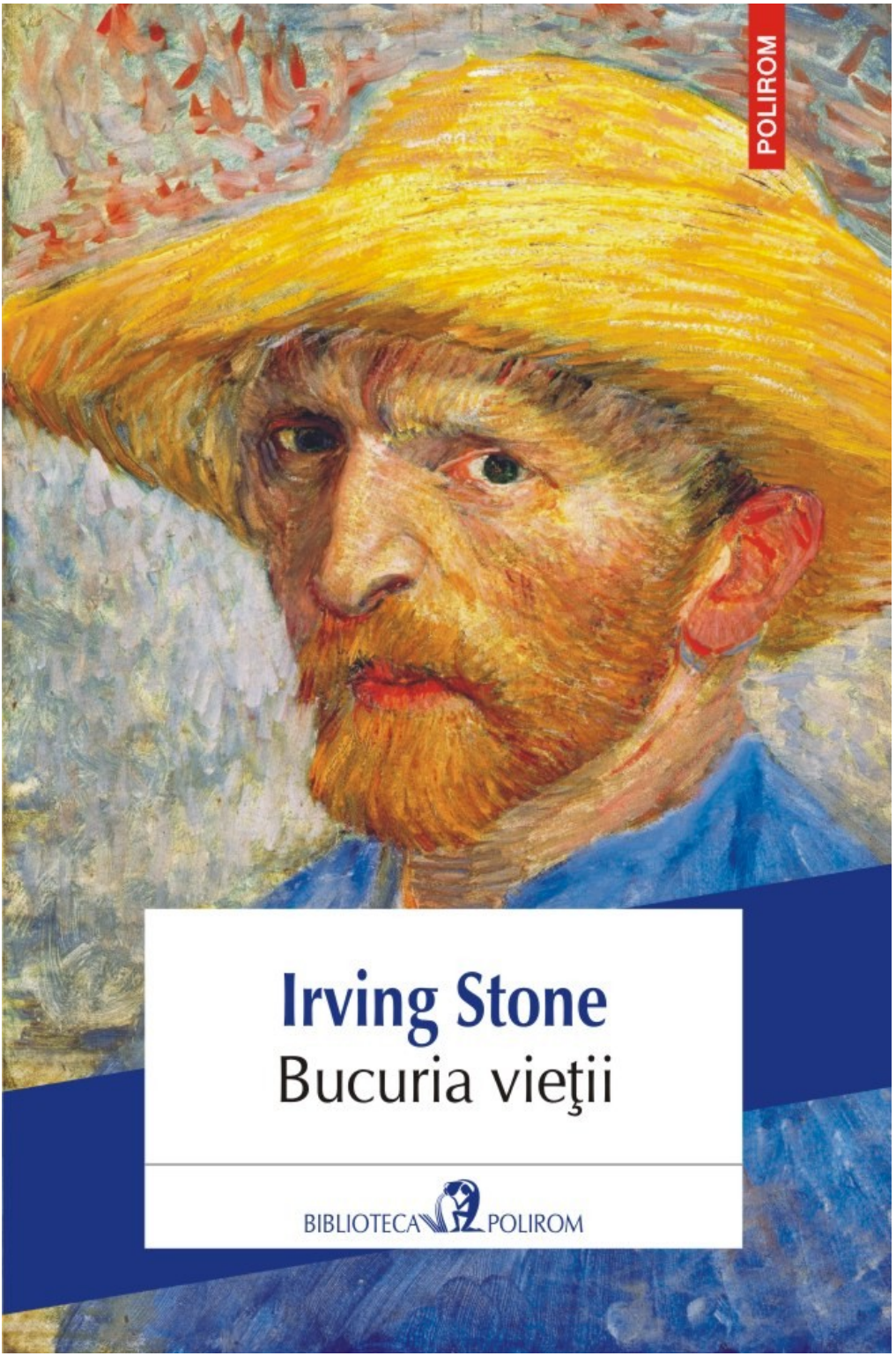

Irving Stone
Bucuria vieţii

BIBLIOTECA POLIROM

IRVING STONE

BUCURIA VIEŢII

În româneşte de LIANA DOBRESCU
și GEO DUMITRESCU

virtual-project.eu

CUVÂNT ÎNAINTE

Povestea dramatică a lui Vincent Van Gogh, tragismul acestei vieţi de artist neînţeles, ignorat, strivit de contemporaneitate şi glorificat, târziu, de posteritate, a ispitit pana multor romancier biografi, critici amatori şi profesionişti.

Alături de dulcegele „biografii romanţate" în care efluviile romanţioase şi sentimentaliste năclăiesc puritatea şi frumuseţea morală a omului şi banalizează măreţia artistului, au fost scrise şi felurite studii psihologice, psihanaliste sau psihopatologice, care-şi propuneau să elucideze „misterul Van Gogh" prezentându-l ca un fenomen morbid, demenţial, o dezlănţuire a forţelor oarbe ale subconştientului.

Dar cel mai real portret al omului Van Gogh, al luptătorului, al artistului cetăţean, ni l-a lăsat el însuşi. Aşa cum şi-a schiţat în repetate rânduri, pe pânză, portretul fizic, figura aceea dură, angulară prin care transpare tot clocotul lăuntric al unui om în continuă căutare, Van Gogh şi-a desfăşurat, fără să ştie, şi întregul univers psihic, pe firul celor câtorva sute de scrisori adresate fratelui său, Theo, de-a lungul a 15 ani.

Cronologia acestor scrisori reconstituie traiectoria spirituală şi artistică a lui Van Gogh, de la tatonările adolescentului şi până la revelaţiile maturităţii atât de dramatic curmate, de la scormonirea după adevăr în subteranele minelor din Borinagt şi până la elevaţiile, la avânturile cosmice, trăite la Arles. Din aceste scrisori se conturează concepţia lui Van Gogh despre viaţă, despre artă, despre rolul social al artistului. Figura pe care şi-o întregeşte în minte lectura lor nu este aceea a unui morbid, a unui solitar deznădăjduit şi ros de scepticism, a unui martir romantic sau a unui psihopat, ci a unui om de o uimitoare luciditate şi de un viguros simţ al realităţii, însufleţit de o fierbinte dragoste de viaţă şi de oameni, dârz pe principiile sale şi incapabil de cel mai mic compromis, îndrăgostit de artă – arta concepută în cel mai nobil înţeles al ei – până la dăruirea totală de sine, până la sacrificiul vieţii.

Viaţa sufletească a lui Van Gogh a cunoscut vibraţii atât de adânci şi soarta lui – ilustrare concretă a Albatrosului

baudelaireian – a fost atât de patetică și atât de tipică, în patetismul ei, pentru condiţiile artistului în lumea burgheză, încât orice încercări de romanţare în plus apar de prisos.

Scriitorul american Irving Stone, atras și el de povestea vieţii lui Van Gogh, a evitat în bună măsură pericolul unei false aureolări a artistului. Şi a izbutit aceasta pentru că a folosit o sursă nemijlocită: și-a extras cea mai mare parte a substanţei cărţii direct din scrisorile lui Van Gogh.

Faptul că a ales tocmai viaţa lui Van Gogh pare să răspundă atracţiei sale spre biografiile unor personalităţi care, activând în domenii diferite, s-au făcut cunoscute și prin lupta lor pe tărâm social, prin protestul lor împotriva orânduirii capitaliste. În afară de viaţa lui Van Gogh, Irving Stone a mai scris biografia lui Eugene Debs, fruntaș al mișcării muncitorești americane, și a lui Jack London, „răzvrătitul american". Cu acesta din urmă, Stone are unele coincidenţe biografice: ca și London a dus o viaţă furtunoasă, marcată de foarte variate ocupaţii și îndeletniciri. Născut în 1903, la San Francisco, Irving Stone a fost pe rând învăţător, steward pe un vas, administrator de teatru și apoi publicist, dramaturg, romancier.

Bazată deci pe documente de prima mână, cartea lui Irving Stone despre Van Gogh ne restituie chipul omului și al artistului în lumina, câteodată crudă, dar totdeauna convingătoare a autenticului.

Stone a știut să surprindă și să redea unitatea organică dintre om și artist nu numai pe plan temperamental, dar, mai ales, pe plan social și ideologic; el subliniază comuniunea dintre condiţiile materiale de viaţă ale lui Van Gogh și creaţia sa, dintre gândirea lui profund democrată, străbătută de accente revoluţionare și mesajul umanist al artei sale.

Cartea nu-l reconstituie numai pe Van Gogh pictorul vastelor câmpii provensale încinse de arșiţe incandescente, de la poalele Alpinilor violeţi, al neasemuiţilor aștri solari scânteind în halucinante vârtejuri cosmice, al lanurilor aurii de grâu ondulând sub ceruri de un albastru neînchipuit, al chiparoşilor profilaţi spectral în lumina stelară, sau al măslinilor contorsionaţi sub suflarea năprasnică a mistralului. Irving Stone a vrut să ni-l dăruiască şi să ni-l lămurească, în primul rând, pe Van Gogh pictorul şi prietenul minerilor sleiţi din văgăunile subpământene ale Borinage-ului, pictorul ţăranilor din Brabant,

contopiţi parcă cu glia pe care trudesc, al ţesătorilor abrutizaţi de sclavia unei munci istovitoare.

Şi, pentru a-i motiva factura psihică, Stone ţine să accentueze şi să analizeze acel profund dezacord care a existat între Van Gogh şi societatea veacului său, societatea „sacului cu bani" care tinde să-şi subordoneze arta.

Stone particularizează şi concretizează aspectele acestui dezacord în conflictele lui Vincent cu familia sa, reprezentanţii mentalităţii burgheze oficiale, cu toţi domnii Tersteeg şi unchii Van Gogh, reprezentanţi ai criticii de artă oficiale, cu toţi reverenzii, reprezentanţi ai bisericii oficiale, cu Bouguereau şi „domnii de la Academie", reprezentanţi ai picturii oficiale. Autorul a reuşit să intuiască contradicţia imediată dintre artistul pătruns de menirea socială a artei, şi societatea burgheză, care nu-i lasă altă libertate decât aceea – aşa cum s-a întâmplat literalmente în cazul lui Van Gogh – de a muri de foame. Stone nu a ştiut să distingă, însă, firele mai îndepărtate care leagă creaţia lui Vincent Van Gogh de împrejurările istorice şi politice în care a trăit.

Cei 37 de ani de viaţă ai lui Vincent s-au scurs în acel sfârşit de secol, marcat de mari prefaceri sociale, care a urmat după 1848. Este perioada de statornicire a capitalismului în ţările dezvoltate – de înflorire a celor din categoria unchilor Van Gogh – şi de avânt a mişcării democratice şi muncitoreşti. Mişcări muncitoreşti au loc în întreaga Europă: în Belgia şi în Brabantul natal al lui Vincent, masele se răscoală sub conducerea partidului socialist flamand şi a partidului socialist din Brabant, la Londra, unde-şi petrece adolescenţa, foştii luptători chartişti votaseră crearea Internaţionalei I-a.

Vincent cunoaşte viaţa de mizerie a muncitorimii londoneze. Să ne amintim de scenele, descrise de Irving Stone, în care tânărul Van Gogh, dând cu piciorul negoţului de artă de la firma unchilor săi – primul aşa-zis eşec, dar de fapt prima victorie a omului Vincent – şi angajându-se ca institutor la şcoala reverendului Stokes, vizitează cartierele muncitoreşti pentru a strânge taxele şcolare, dar se întoarce mereu cu buzunarele goale şi cu inima sfâşiată de grozăviile văzute.

Contactul cu mizeria, cu lupta socială a maselor îi va influenţa întreaga concepţie asupra vieţii şi a artei. În minerii

din Borinage, în ţăranii din Brabant, în ţesătorii din Nuenen îi va recunoaşte mereu pe fraţii lor din slums*-urile londoneze.*

Vincent, generos, plin de abnegaţie, caută mijlocul de a se dedica celor oropsiţi de soartă. „Vreau să aduc alinare celor umili" *scrie el fratelui său. Orbit de tatăl lui care-i cere să continue tradiţia ramurii clericale a familiei, ca şi de capii protestanţi din Bruxelles care iniţiaseră acţiunea de evanghelizare a muncitorilor pentru a-i abate de la lupta politică, Vincent crede o clipă să-şi fi găsit vocaţia în cariera de predicator. Trimis în Borinage, adică în regiunea cea mai revoluţionară a Belgiei, în care mii de muncitori cu plămânii ciuruiţi şi sute de copii sub 14 ani trudesc câte 12 ore zilnic în iadul minelor, expuşi celor mai tragice accidente, pentru 2 franci şi jumătate pe zi, Vincent înţelege treptat că religia e unealta exploatării şi nedreptăţii sociale.*

Acest nou „eşec" echivalează cu o nouă izbândă asupra sa, asupra societăţii. Vincent descoperă eşafodajul de minciună şi ipocrizie al clericalismului. „Trebuie să ştii, *grăiesc scrisorile lui din această perioadă către Theo,* că la evangheliști lucrurile stau ca şi la artişti. Există o şcoală veche, academică, respingătoare, tiranică, şi oameni care poartă parcă o cuirasă, o armură de prejudecăţi şi convenţionalisme." *De aci înainte, oroarea lui faţă de mascarada religioasă se va intensifica până la a-i provoca, mai târziu, crize de nervi şi deliruri.*

Dar revelaţia lui Vincent nu se opreşte la mecanismul clerical. În fervent㠄căutare a adevărului, împărtăşind viaţa minerilor din Borinage, el ajunge să înţeleagă putreziciunea întregii orânduiri care are nevoie de sprijinul activ al religiei. Această latură deosebit de semnificativă a personalităţii lui Van Gogh nu apare, din păcate, în cartea lui Irving Stone.

Vincent simte, şi îi împărtăşeşte şi lui Theo, necesitatea de a-şi determina poziţia faţă de societate: „Nici tu şi nici eu nu ne ocupăm de politică, dar trăim pe pământ, în lume, şi oamenii se grupează de la sine în diferite categorii. Fiecare individ face parte dintr-un tot care se numeşte umanitatea. Şi în această umanitate există partide. Încearcă să-și lămureşti, ţie însuţi, de care parte te afli cu adevărat, aşa cum încerc şi eu." *Şi Vincent nu întârzie să-şi lămurească de „care parte se află cu adevărat":* „Dacă am fi trăit în 1848, *scrie el,* şi am fi rămas consecvenţi cu noi înşine, am fi putut să ne găsim, cu oarecare tristeţe, în chip

de inamici, de o parte şi de alta a unei baricade: tu în faţa ei, ca ostaş al stăpânirii, eu îndărătul ci, ca revoluţionar, ca rebel”.

Şi, de pe această parte a baricadei sociale, pe care s-a situat, *Van Gogh izbuteşte să vadă limpede încotro se îndreaptă istoria:* „Există o societate veche care, după părerea mea, o să piară din propria ei vină. Şi există o societate nouă, care a şi apărut, care continuă să crească şi să se dezvolte. Într-un cuvânt există ceva care porneşte de la revoluţionari şi ceva care porneşte de la contrarevoluţionari... ne aflăm în ultimul sfert al acestui veac care se va încheia cu o uriaşă revoluţie... În tot cazul, lumea de azi şi toţi aceşti oameni civilizaţi se vor prăbuşi, vor fi sfărâmaţi ca de un fulger nimicitor de revoluţie, de război, de falimentul statului putred”.

Din această lucidă înţelegere a realităţii, din această avântată gândire a omului Van Gogh, și-a desfăşurat aripile arta pictorului Van Gogh. *Paşii lui au prins să urce cărarea anevoioasă a creaţiei, după ce s-au îndepărtat brutal de înşelătoria negoţului de artă şi de cea a negoţului religios cu conştiinţele şi năzuinţele oamenilor. În creaţie va afla răspuns la întrebarea care-l chinuie:* „La ce-aş putea să fiu şi eu bun, n-aş putea şi eu să servesc la ceva, să fiu de folos în vreun fel?”

Şi într-o epocă de adulare a mediocrităţii academice, a unei arte sterile şi convenţionale, menită să satisfacă spiritul de salon, acest olandez greoi şi aspru, hrănit de seva gliei muncite de ţăran şi îngemănat în năzuinţe cu proletarul, încearcă să înalţe o artă pusă în slujba omului, a adevărului vieţii. «Nu cunosc o definiţie mai bună a cuvântului „artă” decât aceasta: „Arta este omul contopit cu natura, realitatea, adevărul, dar toate acestea cu o semnificaţie, cu o concepţie, cu un caracter, pe care artistul este chemat să le scoată la lumină şi cărora le dă expresie, pe care le dezvăluie, le pune în valoare, le descătuşează, le luminează.»

Iar datoria artistului este pentru Van Gogh „aceea de a se adânci cu totul în natură şi de a-şi folosi întreaga inteligenţă pentru ca opera să se pătrundă de simţirea lui şi astfel să poată fi înţeleasă şi de alţii”. *Pentru Vincent arta nu este un „har divin” ci* o muncă îndărătnică şi observare continuă, *iar artistul:* „Un inspirat? Eu nu sunt decât un simplu muncitor".

Într-o societate de burghezi snobi şi suficienţi, Vincent ţine să nu fie altceva decât unul dintre ţăranii lui de pe câmpiile

Brabantului și să-și muncească operele așa cum aceştia muncesc pământul. Trimiţându-i mamei sale un autoportret îi scrie: „Privindu-mi portretul... ai să constaţi că eu continui să semăn mai mult sau mai puţin cu ţăranii din Zundert, cu Toon sau cu Piet Prins de exemplu. Uneori îmi închipui că sunt şi gândesc ca un ţăran, numai că ţăranii sunt de mult mai mult folos pe această lume decât mine.”

Pentru Vincent frumuseţea înseamnă adevăr, chiar dacă acest adevăr este, de cele mai multe ori, crud. *Ţăranii pictaţi de el nu se opresc în atitudini studiate sau în posturi idilice, ci sunt prinși în încordarea, în efortul ancestral al muncii la câmp, în urâţenia dramatică a chipurilor abrutizate de un trai neomenesc. Vincent pătrunde adâncimile sufletului de ţăran, se contopește psihologic cu ei:* „Trebuie să pictezi ţăranii ca şi cum ai fi unul de ai lor, simţind şi gândind ca ei”. *Ţăranul prins pe pânză trebuie să dea impresia că e pictat cu ţărâna pe care o însămânţează, că el crește o dată cu roadele, din pământul care-l hrănește. Şi când va voi să scruteze chipurile dârze și dur cioplite ale ţăranilor, când va voi să le dezvăluie simţirea și să-i surprindă în bucuriile lor elementare, îi va picta mâncând cartofi – fructele pământului*. „M-am străduit să redau ideea – *scrie el în legătură cu binecunoscutul tablou* – că oamenii aceia de sub lampă îşi duc la gură cartofii cu mâinile pe care le vâră în castron, cu mâinile cu care au muncit pământul. Am vrut ca tabloul meu să slăvească munca mâinilor lor şi hrana pe care şi-au câştigat-o singuri.”

În tablourile lui se simte, așa cum a dorit, aburul cartofilor și mirosul de slănină.

Dar Vincent Van Gogh nu are numai meritul de a fi făcut loc, în pictura olandeză, muncitorilor și ţăranilor, ci de a fi căutat să prindă mișcarea, acţiunea, munca. «Te întreb, *scrie el,* cunoşti tu în vechea şcoală olandeză un singur semănător??? Au încercat ei vreodată să redea „un muncitor”?... În vechile tablouri ţăranii nu muncesc. A-l reprezenta pe ţăran în acţiune, aceasta constituie, o repet, o figură prin esenţă modernă, este substanţa artei moderne însăşi, ceea ce n-au realizat nici grecii, nici Renaşterea, nici vechii olandezi.»

E limpede că o asemenea concepţie asupra artei era menită să adâncească prăpastia dintre Vincent și pontifii picturii academice. Specialiștii, directorii galeriilor de artă îi reproșează

faptul că refuză să picteze mediocrităţi vandabile, că-și arogă pretenţia, el, „un ratat”, de a căuta drumuri noi în pictură. Nu pot ierta acestui coate-goale, care nu ştie niciodată dacă va avea ce mânca a doua zi, faptul că refuză să cucerească graţia celor mari și să-și croiască drum în societatea „bună” și preferă tovărășia celor de jos. Vincent știe că e un exclus și înţelege și cauzele: „Una din pricinile pentru care mă aflu acum la marginea societăţii, pentru care am fost de ani de zile înlăturat, constă pur şi simplu în faptul că nutresc alte idei decât domnii aceia care dau locurile de frunte numai celor care gândesc ca ei. Nu e o simplă chestiune de înfăţişare, aşa cum mi-au reproşat ei cu ipocrizie, ci este o chestiune mult mai serioasă.”

Şi din momentul în care printre cei din clasa lui nu ar putea să-și găsească loc decât trădându-se pe sine, din momentul în care are de ales între compromis și propriile lui concepţii, hotărârea e luată. Acel tablou intitulat „Sorrow” – „Durere” – pentru care i-a servit de model Christine, femeia care se prostitua ca să-și hrănească cinci copii, nu a însemnat numai un simbol al durerii celor de la marginea societăţii, ci o afirmare socială și artistică, o declaraţie de război, o sfidare aruncată burgheziei, o concepţie de viaţă.

Dar, în ciuda dispreţului oficial, Vincent cel izgonit nu este un înfrânt. Vigoarea lui morală, ruptă din simplitatea și robusteţea sufletească a ţăranilor din Brabant. Nu l-a lăsat nicio clipă pradă descurajării: „În loc să mă las cotropit de deznădejde, am ales calea melancoliei active... Prefer melancolia care speră, care aspiră, care caută într-una, decât aceea mohorâtă şi stătută, care deznădăjduieşte.”

Şi în febrila căutare a noului, Vincent îi descoperă, la Paris, prin intermediul lui Theo, pe impresioniști.

Atâta timp cât trăise în Olanda, nici nu auzise de impresioniștii care lansaseră în Franţa noi principii estetice și noi procedee artistice pentru a da maximum de strălucire efectelor de lumină și de culoare. Până atunci înaintase orbeşte în colorit, doar intuind efectele care s-ar putea obţine prin combinaţiile de tonuri.

Totul, în tehnica și în spiritul impresionismului, se opune artei olandeze, cu coloritul ei sumbru, cu tuşele de pastă densă și atmosfera obturată. Pictura impresionistă este o beţie de lumină, de aer, de culoare, de nuanţe rafinate și valori subtile, o

pictură a aparenţelor, a jocurilor de lumină pe obiecte, a reflexelor irizate și fugare. Spre deosebire de pictura academică, în care preponderenţa aparţine formei obiectelor reprezentate, pentru impresioniști pictura înseamnă esenţialmente culoare, culoare în care se diluează forma, dar în care se dizolvă și conţinutul. În pictura impresionistă forţa de expresie a culorii nu serveşte decât pentru a surprinde scânteierile de suprafaţă, pentru a fixa impresiile de moment.

Vincent observă şi învaţă. I se dezvăluie farmecul culorilor aerate, splendoarea tonurilor pure, frumuseţea necunoscută a picturii luminoase; descoperă şi se entuziasmează de claritatea picturii japoneze. E ameţit ca un miner care a ieşit brusc din beznă la soare. Se alătură răzvrătiţilor din Montmartre şi porneşte cruciada împotriva domnilor Bouguereau, Henner, Cormon, şi a tuturor „oficialilor".

Dar chiar şi atunci când e prins în plin miraj impresionist, Van Gogh nu se îndepărtează de principiile lui legate de rolul social al artei. Iată ce-i scrie el prietenului său Emile Bernard: „Masele sunt ţinute în ignoranţă, nu li se oferă decât cromolitografii ieftine. Pictura impresionistă, prin veselia ei, trebuie să le ofere o destindere după muncă, un spectacol încântător care să le facă să mai uite de mizerie."

Vincent visează ca pictura să atingă „le coeur des masses", *inima maselor, şi din această năzuinţă ia naştere grupul „Petit Boulevard", despre care cartea lui Irving Stone povesteşte în amănunţime.*

Totuşi, impresionismul rămâne exterior structurii psihice şi artistice a lui Van Gogh. El nu va fi niciodată pictorul aparenţelor, al scânteierilor efemere, al „impresiilor pure pe retină", ci va rămâne pictorul substanţei, al esenţei, al caracterului pe care „artistul este chemat să-l dezvăluie". Vincent Van Gogh rămâne pictorul minerilor din Borinage, al lui „Sorrow", sau al acelor ghete înnoroiate, scâlciate, care par să fi străbătut cale lungă, cale de viaţă.

Impresionismul l-a învăţat limbajul culorii, capacitatea de a exprima sentimentele prin culoare. Dar interferenţa cu impresionismul n-a însemnat pentru căutările lui Van Gogh decât un răspuns provizoriu, un preambul. „Cred că au dreptate, *scrie el,* cei care văd în mişcarea impresionistă o

tendinţă spre lucruri măreţe şi nu numai o şcoală care s-ar mărgini la experienţe optice.”

Van Gogh se detaşează treptat de impresionism. Simpla „tendinţă spre lucruri măreţe” nu-l mai satisface. La Arles, eliberat de solicitările impresioniste, se regăseşte pe sine. De aci înainte, Vincent Van Gogh se măsoară cu soarele.

Singur, Vincent făureşte proiecte pentru o arta a viitorului, în care artiştii să coopereze, să-şi unească forţele creatoare şi să realizeze capodopere, roade ale muncii colective. Van Gogh înţelege, cu intuiţia care-l caracterizează, că individualismul împinge arta spre pierzanie. El, izolatul, înţelege că artistul singur e neputincios: „Simt din ce în ce mai mult că tablourile care ar trebui zugrăvite pentru ca pictura actuală să fie ea însăşi şi să atingă culmile senine spre care s-au înălţat sculptorii greci, muzicienii germani, romancierii francezi, depăşesc puterile unui individ izolat: ele vor fi create de grupuri de oameni care se vor uni pentru a realiza o idee comună”.

*

Cele de mai sus reprezintă o încercare de a întregi imaginea despre Van Gogh pe care ne-o lasă cartea lui Irving Stone.

Tablourile lui Vincent Van Gogh, din care, în timpul vieţii lui nu s-a vândut decât unul singur pentru suma derizorie de 400 franci, sunt considerate astăzi ca valori de nepreţuit şi împodobesc muzeele de artă din toate colţurile lumii.

Din opera lui ne-au rămas 850 de tablouri şi un număr aproape echivalent de desene. Se presupune că Van Gogh ar fi pictat peste 1000 de tablouri, dar multe dintre opere, datând din toate perioadele sale de creaţie, au dispărut din pricina dispreţului şi indiferenţei celor prin mâinile cărora au trecut. Se povesteşte că un fotograf, pictor amator din Saint Rémy, a răzuit vreo douăsprezece dintre tablourile rămase de pe urma popasului lui Van Gogh la spitalul din acel oraş, pentru a folosi pânza.

*

Vincent Van Gogh s-a dăruit oamenilor cu ardoarea soarelui atât de drag lui, s-a dăruit artei, aşa cum a spus-o singur, „cu riscul vieţii şi al raţiunii”.

Lumea intereselor meschine a încercat să înfrângă acest Prometeu modern. Dar izbânda, a arătat-o timpul, a fost şi de astă dată de partea lui.

EDITURA

PROLOG

LONDRA

1. „L’ANGE AUX POUPONS”[1]

— *Monsieur* Van Gogh! E timpul să te scoli!

Vincent aştepta parcă prin somn glasul Ursulei, aşa că răspunse imediat:

— Eram treaz, *mademoiselle* Ursula.

— Ba nu erai, spuse fata râzând. Acum te-ai trezit.

O auzi coborând scările şi intrând în bucătărie. Apoi se sprijini în mâini, îşi făcu vânt şi sări din pat. Era lat umeri, cu pieptul puternic şi braţele groase şi vânjoase. Se îmbrăcă în fugă, îşi turnă apă rece din cană şi se apucă să-şi ascută briciul..

Îi plăcea ritualul zilnic al bărbieritului; începea de sus, de la arsura din dreapta, trăgea briciul uşor în jos, pe obrazul lat, până-n colţul gurii cărnoase, apoi trecea la jumătatea din dreapta a buzei de sus, pornind de sub nară către obraz. Pe urmă venea la rând cealaltă jumătate a feţei, iar la sfârşit, bărbia, puternică, enormă, ca o dală rotunjită, cioplită în granit.

După ce termină, îşi înfundă obrazul în ghirlanda împletită din iarbă de Brabant şi frunze de stejar, care se afla pe scrin. O avea de la Theo, fratele lui, care culesese iarba şi frunzele de acasă, de pe pajiştea de lângă Zundert şi i le trimisese la Londra. Aşa, cu miresmele Olandei în nări, ziua parcă începea mai bine.

— *Monsieur V*an Gogh, strigă din nou Ursula ciocănind în uşă, uite, ți-a adus poştaşul o scrisoare.

Deschise plicul şi recunoscu scrisul mamei sale: „*Dragul meu Vincent,* citi, *aştern pe hârtie câteva gânduri pentru tine”.*

Era încă ud şi simţea pe faţă răceala apei, aşa că îndesă scrisoarea în buzunarul pantalonilor, cu gândul de a o citi mai târziu, într-una din multele clipe de răgaz pe care le avea la „*Goupil”*. Îşi netezi părul blond-roşcat, lung şi des, îmbrăcă o cămaşă albă scrobită, îşi înnodă la gât, pe sub gulerul moale şi

[1] Îngerul cu puişori (în lb. franc.).

răsfrânt, o lavalieră neagră şi coborî să-şi ia gustarea de dimineaţă şi să culeagă zâmbetul Ursule.

Ursula Loyer conducea, împreună cu mama ei, văduva unui vicar din Provenţa, o grădiniţă de copii care funcţiona în căsuţa din fundul grădinii.

Ursula avea nouăsprezece ani, era o fetişcană surâzătoare, cu ochi mari, un obraz oval gingaş, în culori pastelate, şi un trup mărunt şi zvelt.

Lui Vincent nu-i venea să-şi mai ia ochii de la surâsul ei, care-i scălda faţa drăgălaşă într-o lumină blândă ca aceea ce răzbate printr-o umbrelă de soare viu colorată. Ursula îl servea cu mişcări sprintene şi pline de graţie, ciripind cu însufleţire tot timpul. Vincent împlinise douăzeci şi unu de ani şi era pentru prima oară îndrăgostit. Avea toată viaţa înainte şi se gândea că s-ar putea numi un om fericit dacă ar fi ca tot restul zilelor să-şi ia gustarea de dimineaţă cu ochii la zâmbetul Ursulei.

Fata îi aduse o felie de slănină, un ou şi o ceaşcă de ceai tare, brun, apoi se aşeză în faţa lui, la masă, îşi aranjă cârlionţii castanii pe după ureche şi, zâmbindu-i într-una, îi întinse pe rând sarea, piperul, untul şi pâinea prăjită.

— Garofiţa dumitale sălbatică a încolţit, spuse ea, umezindu-şi buzele cu vârful limbii. Nu vrei s-o. Vezi înainte de a pleca la slujbă?

— Ba da, răspunse el, dacă vrei... adică... vrei să fii bună... să-mi arăţi unde e...

— Curios om mai e şi *monsieur* Vincent! Seamănă garofiţa cu mâinile lui şi pe urmă nu-i mai ştie locul!

Uneori avea un fel ciudat de a vorbi despre oameni, de parcă ei n-ar fi fost de faţă.

Vincent înghiţi în sec. Gesturile lui erau greoaie, ca întreaga-i făptură, şi de fiecare dată găsea cu mare greutate cuvintele nimerite ca să-i răspundă Ursulei. Ieşiră în curte. Era o dimineaţă răcoroasă de aprilie, dar merii dăduseră în floare. Între casa familiei Loyer şi grădiniţa de copii se afla un petic de grădină unde, cu câteva zile în urmă, Vincent semănase maci şi sângele-voinicului. Garofiţa răzbătuse printre ele. Vincent şi Ursula se aplecară, şi capetele lor aproape se atinseră. Părul Ursulei răspândea o mireasmă puternică.

— *Mademoiselle* Ursula... începu el.

— Da, făcu fata zâmbind întrebător şi ferindu-şi capul.

— Eu... eu... adică...

— Doamne, dar de ce te bâlbâi aşa, *monsieur* Vincent?! întrebă ea ridicându-se dintr-o săritură.

Vincent o petrecu până la uşa grădiniţei de copii.

— În curând vor veni puişorii, continuă Ursula. N-ai să ajungi târziu la galerie?

— Am tot timpul. Până în Ştrand fac 45 de minute.

Ursula nu mai găsi ce să-i spună. Ridică mâinile să-şi prindă o şuviţă de păr ce i se desprinsese la spate. Liniile trupului îi erau neaşteptat de pline pentru înfăţişarea ei fragilă.

— Ce-ai mai făcut cu peisajul acela din Brabant pe care mi l-ai făgăduit pentru grădiniţa de copii? îl întrebă ea.

— I-am trimis lui Caesar de Cock[2], la Paris, o reproducere după una din schiţe, ca să-ți scrie o dedicaţie.

— O, minunat! exclamă Ursula bătând din palme. Făcu vreo câţiva paşi legănându-şi şoldurile, apoi se opri în faţa lui. Câteodată, *monsieur* Vincent, dar numai câteodată, eşti atât de drăguţ!...

Îl privi cu faţa inundată de zâmbet şi dădu să plece. Vincent o apucă de braţ.

— Ştii, aseară când m-am dus la culcare m-am gândit să-ți dau un nume. Ți-am spus *L'ange aux poupons*.

Ursula râse cu poftă, dându-şi capul pe spate.

— *L'ange aux poupons!* Trebuie să-i spun şi mamei.

Se smulse din mâna lui, îi mai râse o dată peste umăr şi dădu fuga spre casă prin grădină.

2. „GOUPIL AND COMPANY"

Vincent îşi potrivi jobenul, îşi luă mănuşile şi ieşi în Clapham Road. Aici, departe de centrul Londrei, casele erau rare, şi grădinile încărcate de tufe de liliac, de păducel şi de măcieş în floare.

Era 8 şi un sfert, şi la *„Goupil"* trebuia să fie abia la 9. Îi plăcea mult să meargă pe jos. Cu cât se apropia de oraş, casele se înmulţeau, şi oamenii care treceau grăbiţi pe lângă el, în drum spre munca lor, erau tot mai numeroşi. Fiecare îi zâmbea

[2] Caesar de Cock (1820—1904), pictor peisagist şi gravor flamand - a lucrat mai mult în Franţa.

parcă prietenos, pentru că, de bună seamă, ştiau şi ei ce lucru minunat e să fii îndrăgostit.

Porni de-a lungul cheiului Tamisei, trecu podul Westminster, apoi o luă pe lângă catedrala Westminster şi Palatul Parlamentului şi, ieşind în Ştrand, coti pe Southampton Road, unde, la nr. 17, se afla sucursala londoneză a firmei *„Goupil and Company“,* negustori de tablouri şi editori de gravuri.

Trecând prin salonul principal, cu draperii grele la ferestre şi covoare moi pe jos, zări o pânză care înfăţişa un fel de peşte sau un balaur lung de vreo şase picioare, deasupra căruia plutea un soi de omuleţ ciudat. Tabloul purta titlul *Arhanghelul Mihail răpunând Satana*.

— Ai un colet, e pe masa cu litografii, îi spuse un funcţionar pe lângă care trecu.

Din salonul de pictură, unde erau expuse pânze de Millais[3], Boughton[4] şi Turner[5], dădeai în cea de-a doua încăpere a magazinului, rezervată gravurilor şi litografiilor. Vânzările aveau loc mai ales în cea de-a treia încăpere, singura care semăna într-adevăr a birou comercial. Vincent îşi aminti de cucoana care cumpărase un tablou cu o seară mai înainte, la ora închiderii, şi începu să râdă.

„Nu-mi spune nimic tabloul asta, Harry. Ție cum ți se pare? Îşi întrebase ea soţul. Câinele seamănă leit cu ăla care m-a muşcat astă-vară la Brighton."

— Ascultă, prietene, i se adresase Harry lui Vincent, crezi că-i cazul să cumpăr un câine? De obicei doamna mea cam se sperie de câini.

Vincent ştia prea bine că vinde lucrări de proastă calitate şi cei mai mulţi dintre clienţii care intrau în magazin habar n-aveau ce cumpără. Plăteau preţuri mari pentru lucruri lipsite de valoare. Dar ce-l privea asta pe el? Treaba era să asigure o vânzare cât mai bună la secţia de gravuri, şi atâta tot.

Desfăcu pachetul trimis de sucursala „*Goupil“* din Paris. Era schiţa lui Caesar de Cock şi purta dedicaţia: „Lui Vincent şi Ursulei Loyer; *Les amis de mes amis sont mes amis”.*[6]

---

[3] Sir John Everett Millais (1829—1696), pictor englez din şcoala prerafaelita, care preconiza o artă ruptă de contemporaneitate, închinată evocării trecutului.

[4] George Henry Boughton (1833—1905), pictor, desenator şt ilustrator englez.

[5] William Turner (1775—1051), pictor (în special de peisaje) şi gravor englez. În ultima perioadă a creaţiei sale, Turner îi anunţă pe viitorii Impresioniști.

[6] Prietenii prietenilor mei sunt prietenii mei (în lb. franc.).

„Diseară, când îi dau tabloul, am s-o cer în căsătorie, îşi făgădui el. Peste câteva zile împlinesc douăzeci şi doi de ani şi câştig cinci lire pe lună. Ce să mai aştept?“

În încăperea liniştită din fund, de la galeriile „*Goupil”,* timpul trecea pe nesimţite. Vincent vindea cam cincizeci reproduceri pe zi în numele firmei „*Musée Goupil and Company“* şi, cu toate că i-ar fi plăcut mai mult să se ocupe de vânzarea picturilor în ulei şi a gravurilor, era mulţumit totuşi că realiza încasări mari pentru patronii săi. Se înţelegea bine cu colegii şi petreceau multe ore plăcute stând împreună de vorbă despre evenimentele din Europa.

În adolescenţă fusese cam ursuz şi se ferise să lege prietenii. Lumea îl socotea un tip ciudat şi original, dar Ursula schimbase cu totul. Începuse să simtă nevoia de a plăcea oamenilor din jur, de a fi prietenos cu toată lumea, ajunsese să-şi iasă din făgaşul lui şi să se convingă că mulţumirea poate fi găsită şi în viaţa de toate zilele.

Magazinul se închidea la ora 6. Când să plece, domnul Obach îl opri, spunându-i:

— Am primit o scrisoare de la Vincent Van Gogh, unchiul dumitale, în care mă întreabă ce mai faci şi cum te descurci. M-am bucurat să-i pot răspunde că eşti unul dintre cei mai destoinici funcţionari ai firmei.

— Aţi fost prea amabil, *sir.*

— Ba de loc. Mă gândesc chiar ca după concediul de vară să te trec la salonul din faţă, la gravuri şi litografii.

— O, *sir,* asta mă bucură foarte mult, mai ales acum, când... am de gând să mă însor!

— Adevărat? E o veste interesantă! Şi pe când?

— În vara asta, cred.

De fapt, nici nu se gândise încă la o dată anumită.

— Foarte bine, tinere, minunat! Salariul dumitale a fost mărit abia la începutul anului, dar când ai să te întorci din călătoria de nuntă sper să ți-l mai putem mări.

3. IUBIREA INSPIRĂ IUBIRE DUPĂ CHIPUL ŞI ASEMANAREA EI

— Şi-acum, *mademoiselle* Ursula, mă duc să-ți aduc tabloul, spuse Vincent după cină, împingându-şi scaunul într-o parte.

Ursula purta o rochie foarte modernă, brodată, din tafta verde cu ape cenuşii.

— Mi-a scris ceva drăguţ pictorul? întrebă ea.

— Da. Şi dacă poţi aduce o lampă, am să-l agăţ chiar acum pe perete, la grădiniţa de copii.

Ursula îşi ţuguie buzele drăgălaş şi-l privi cu coada ochiului.

— Acum trebuie s-o ajut pe mama. Dacă vrei, mergem peste o jumătate de oră, da?

Ajuns în odaia lui, Vincent se rezemă cu coatele de scrin şi se privi în oglindă. Rareori îşi pusese întrebarea cum arată. Acasă la el, în Olanda, niciodată nu i se păruseră importante asemenea lucruri. Acum, însă, îşi dădu seama că, spre deosebire de înfăţişarea englezilor, avea o faţă puternică şi un cap masiv. Ochii îi erau înfundaţi în orbitele care păreau două crăpături într-o stâncă. Nasul proeminent, cu nările răsfrânte în lături, era drept, tăios ca o muchie de cuţit. Fruntea înaltă, boltită era tot atât de mare cât şi distanţa dintre sprâncenele stufoase şi gura senzuală. Maxilarele îi erau late şi puternice, iar gâtul scurt şi gros dispărea aproape sub bărbia atât de masivă, încât părea o întruchipare a tăriei caracterului olandez.

Se ridică de la oglindă şi se aşeză gânditor pe marginea patului. Crescuse într-o casă de oameni austeri. Nu iubise până acum nicio fată, nici nu se uitase în chip deosebit la vreuna şi nici nu îndrăznise să se lase vreodată furat de jocurile acelea glumeţe dintre băieţi şi fete. În dragostea lui pentru Ursula nu-şi aveau loc nici patima, nici dorinţa. Era tânăr, plin de vise şi iubea pentru întâia oară în viaţă. Se uită la ceas. Abia trecuseră cinci minute. Încă douăzeci şi cinci de minute de aşteptare – un răstimp uriaş. Desfăcu plicul pe care-l primise de la maică-sa şi scoase bileţelul trimis de fratele lui, Theo. Se apucă să-l recitească. Theo era cu patru ani mai mic decât Vincent, şi urma să-i ia locul la sucursala „*Goupil*“ din Haga. Vincent şi Theo se legaseră strâns unul de altul în anii copilăriei, tot aşa cum tatăl lor, Theodorus, se împăcase cel mai bine dintre toţi fraţii cu unchiul lor Vincent.

Luă o carte, aşternu pe ea o foaie de hârtie şi începu să-i scrie lui Theo. Scoase din raftul de sus al scrinului nişte schiţe făcute în grabă pe malul Tamisei şi le introduse într-un plic

pentru Theo, împreună cu o reproducere fotografică a tabloului *Fecioara cu spada* de Jacquet[7]

— Pe cinstea mea, se pomeni strigând, am uitat cu totul de Ursula!

Se uită la ceas; întârziase un sfert de oră. Apucă grăbit un pieptene, încercă să-şi descâlcească claia de păr roşu inelat, luă tabloul lui Caesar de Cock de pe masă şi, dintr-o smucitură, deschise uşa.

— Credeam că m-ai uitat, îl întâmpină Ursula când intră în salon. Lipea nişte jucării de hârtie pentru puişorii ei de la grădiniţă. Mi-ai adus tabloul? Pot să-l văd?

— Aş prefera să-l priveşti după ce-l agăţ pe perete. Lampa e pregătită?

— O pregăteşte mama.

Când se întoarse din bucătărie, Ursula îi întinse un şal albastru ca să-i înfăşoare umerii. La atingerea mătăsii, se simţi străbătut de un fior. În grădină plutea mireasma florilor de măr. Poteca era cufundată în întuneric, şi degetele Ursulei îi atinseră uşor, din mers, mâneca hainei aspre şi negre. La un moment dat, se împiedică şi-l strânse de braţ, râzând şi făcând un haz nespus de propria-i stângăcie. Vincent nu înţelegea de ce i se pare ei atât de caraghios că se împiedicase, dar îi plăcea să o urmărească lung cu privirea, să-i vadă trupul mlădios, care se pierdea o dată cu râsul în întunericul de pe potecă. Îi deschise uşa de la intrarea în grădiniţa de copii, şi Ursula, trecând pe lângă el atât de aproape încât faţa-i gingaş modelată mai-mai că-i atingea obrazul, îl privi adânc în ochi, părând a răspunde întrebării pe care nu i-o pusese încă. Aşeză lampa pe masă.

— Unde-ai vrea să-l agăţ?

— Poate deasupra catedrei, ce zici?

În încăperea care fusese pe vremuri un pavilion de vară se aflau vreo cincisprezece pupitre joase. Într-un colţ, pe un mic postament, era catedra Ursulei.

Stăteau acum unul lângă altul, căutând locul potrivit unde să atârne tabloul. Vincent era uşor tulburat, şi, de câte ori încerca să fixeze o pioneză în perete, o scăpa pe jos. Ursula râdea încet, cu un aer familiar.

— Lasă-mă pe mine, neîndemânaticule!

---

[7] Gustave Jacquet (1846—1909), pictor de gen şi portretist francez, Influenţat de pictura olandeză din veacul al XVII-lea.

Îşi ridică braţele deasupra capului şi potrivi tabloul în perete cu multă uşurinţă, cambrându-şi trupul până la ultima fibră de muşchi. Avea mişcări iuţi şi graţioase. Vincent simţi îndemnul s-o ia în braţe, acum, în lumina palidă a lămpii, şi să înlăture astfel, cu o îmbrăţişare, chinuitoarele lui îndoieli. Dar Ursula nu-i oferi prilejul aşteptat, cu toate că, în semiîntunericul încăperii, o simţise nu o dată lângă el, aproape atingându-l în treacăt. Ridică lampa şi o apropie de dedicaţie. Ursula o citi şi, de bucurie, bătu din palme, legănându-se pe călcâie. Nu stătea o clipă locului, şi Vincent aştepta zadarnic să se afle măcar o dată faţă-n faţă cu ea.

— Asta înseamnă că e şi prietenul meu, nu-i aşa? De mult doream să cunosc un artist!

Vincent încercă să spună ceva drăguţ, ceva menit să deschidă drum mărturisirii pe care şi-o pregătea în gând. În semiîntunericul încăperii Ursula îşi întoarse faţa spre el. Licărirea lămpii îi aprindea luminiţe în ochi; când Vincent îi văzu ovalul feţei conturându-se prin întuneric, şi buzele roşii, umede, care se desenau pe albul mat al pielii, simţi că înlăuntrul lui se tulbură ceva.

Se aşternu o tăcere plină de Înţelesuri. O simţea parcă aplecându-se spre el, aşteptându-l să-i murmure cuvintele de dragoste de care nu mai era nevoie. Îşi umezi de câteva ori buzele. Ursula întoarse capul, îl privi în ochi peste umărul uşor ridicat şi se năpusti afară. Îngrozit la gândul că scapă prilejul, se luă după ea. Fata se opri o clipă sub măr.

— Ursula, te rog !

Se întoarse şi se uită la el uşor înfiorată. Sus, stelele clipeau stins, rece, neputând birui beznele nopţii. Vincent nu luase lampa şi până la ei nu răzbătea decât o lumină palidă prin fereastra de la bucătărie. Îi stăruia în nări mireasma părului fetei. Ursula îşi strânse şalul în jurul umerilor şi rămase cu braţele încrucişate.

— Ți-e frig? o întrebă el.

— Da. Ar fi mai bine să intrăm.

— Ba nu. Te rog... ştii... eu... îi tăie calea.

Ursula îşi lăsă bărbia în şalul cald şi ridică înspre el nişte ochi mari, miraţi.

— Vai, *monsieur* Van Gogh, nu ştiu ce vrei să spui !...

— Aş fi vrut doar să stau de vorbă cu dumneata. Vezi... eu... adică...

— Te rog, nu acum. Mi-e frig.

— M-am gândit că trebuie să-ți spun. Azi am fost avansat... Am fost trecut în faţă... la litografii... mi se măreşte leafa... e a doua oară în acest an...

Ursula se dădu puţin înapoi, îşi desfăcu şalul şi rămase aşa, în întuneric, dreaptă, plină de hotărâre, simţind dintr-o dată că îi este cald şi fără şal.

— Vrei să fii mai clar, *monsieur* Van Gogh? Nu înţeleg ce vrei să spui.

Vincent simţi răceala din glasul ei şi-i păru rău că fusese atât de stângaci. Dar emoţia îl părăsise dintr-o dată şi începu să se simtă stăpân pe sine. Încercă în gând mai multe tonuri şi-l alese pe cel care-i păru mai potrivit.

— Încerc să-ți spun un lucru pe care-l ştii de mult, Ursula. Că te iubesc din tot sufletul şi că n-am să fiu fericit decât dacă vei primi să-mi fii soţie.

Băgă de seamă cât de mult o tulburase neaşteptata lui stăpânire de sine şi se întrebă dacă n-ar fi nimerit s-o îmbrăţişeze.

— Soţia dumitale! Glasul îi devenise ascuţit. O, *monsieur* Van Gogh, asta e cu neputinţă.

Vincent o privi ţintă pe sub arcadele-i boltite şi, cu toată bezna, Ursula putu să-i vadă ochii.

— Îmi pare rău, dar acum eu sunt cel care nu...

— Cum se poate să nu ştii, *monsieur* Van Gogh, sunt logodită de peste un an!...

Rămase nemişcat o vreme, n-ar fi putut spune cât, fără să scoată o vorbă, fără să gândească ori să simtă ceva. Apoi, cu un glas surd, izbuti să întrebe:

— Cu cine?

— Cum, nu l-ai văzut niciodată pe logodnicul meu? Doar a ocupat înainte de venirea dumitale aceeaşi odaie în care locuieşti dumneata acum. Îmi închipuiam că ştii.

— De unde să ştiu?

Ursula stătea în vârful picioarelor, cu privirea aţintită spre fereastra bucătăriei.

— Dar... am crezut că... poate... poate ți-a spus cineva.

— De ce mi-ai ascuns timp de un an de zile acest lucru când vedeai prea bine că mă îndrăgostesc de dumneata? Glasul lui Vincent nu mai şovăia.

— Dar bine, ce vină am eu că te-ai îndrăgostit? Am vrut să fim doar prieteni.

— A venit vreodată să te vadă de când sunt eu aici?

— Nu. El locuieşte în Ţara Galilor. Dar la vară va veni aici, să-şi petreacă vacanţa cu mine.

— Cum, va să zică nu l-ai văzut de peste un an? Atunci l-ai şi uitat! Pe mine mă iubeşti acum!

Lăsând la o parte şi raţiunea, şi bunul-simţ, o cuprinse în braţe şi o sărută brutal pe gură, în ciuda împotrivirii ei disperate. Îi gusta umezeala buzelor, dulceaţa gurii, mireasma părului, şi întreaga lui fiinţă fremăta de dragoste.

— Nu-l iubeşti, Ursula! Nu te las, ai să fii soţia mea! Nu pot îndura să te pierd! N-am să mă las până n-ai să-l uiţi şi n-ai să te măriţi cu mine I

— Să mă mărit cu dumneata?! strigă ea. Cum, adică trebuie să mă mărit cu oricine se îndrăgosteşte de mine? Dă-mi drumul, îţi spun, că altfel strig!

Se smulse din braţele lui şi, cu răsuflarea tăiată, o luă la fugă pe cărarea cufundată în întuneric. Când ajunse la scară, se întoarse şi cu un glas scăzut, dar răspicat, care lui Vincent îi răsună în urechi ca un strigăt, îi spuse:

— Nebun cu păr roşu!

4. „SĂ DĂM TOTUL UITĂRII, CE ZICI ?”

A doua zi dimineaţă nu-l mai trezi nimeni. Se dădu jos din pat ca năuc. Se bărbieri în silă, trăgând o singură dată cu briciul de jur împrejurul feţei. În mai multe locuri barba îi rămase întreagă. Ursula nu se arătă la micul dejun. Şi Vincent o porni curând în oraş, către *„Goupil”.* În drum, văzu aceiaşi oameni pe care îi întâlnea de obicei. Dar acum i se părură schimbaţi, nişte biete fiinţe stinghere, care grăbeau spre treburile lor zilnice, fără nicio noimă.

Nu văzu nici liliacul în floare, nici castanii înşiraţi de-a lungul drumului. Soarele strălucea mai luminos decât în ajun. Dar el nu vedea nimic.

În ziua aceea vându douăzeci de *épreuves d'artiste*[8], în culori, după Ingres[9], reprezentând pe Venus Anadyomene. Firma *„Goupil"* realiza câştiguri mari de pe urma acestor tablouri, dar pe Vincent nu-l mai interesa să sporească sau nu încasările magazinului. Avea din ce în ce mai puţină răbdare cu clienţii. Ştia de mult că nu erau în stare să deosebească arta adevărată de lucrările lipsite de valoare. Acum însă îi păreau înzestraţi cu un adevărat dar diabolic de a alege tot ce era mai artificial, mai lipsit de gust, mai ţipător.

Colegii nu-l socotiseră niciodată un om prea vesel, deşi el îşi dăduse osteneala să se facă simpatic şi plăcut celor din jur.

— De ce-o fi atât de prost dispus vlăstarul ilustrei familii Van Gogh? întrebă unul dintre funcţionari pe un coleg.

— Pare să se fi sculat azi cu susu-n jos.

— La drept vorbind, are şi de ce, când te gândeşti ce soartă tristă îl aşteaptă! Unchiul lui, Vincent Van Gogh, nu e decât coproprietarul galeriilor *„Goupil"* din Paris, Berlin, Bruxelles, Haga şi Amsterdam. Bătrânul e bolnav şi n-are copii, aşa că, după cât se spune, greul moştenirii va cădea pe capul lui Vincent al nostru, săracu' !...

— Asta zic şi eu ghinion!

— Şi stai, că asta nu e tot I Unchiul lui, Hendrik Van Gogh, este proprietarul unor mari galerii de artă din Bruxelles şi Amsterdam, iar un alt unchi, Cornelius Van Gogh, este patronul unei alte firme mari din Olanda. După cum vezi, aceşti Van Gogh sunt cei mai mari negustori de tablouri din toată Europa. Să nu te miri dacă, într-o bună zi, roşcovanul ăsta de-aici o să ajungă să controleze arta de pe continent!

Seara, când Vincent intră în sufrageria familiei Loyer, o găsi pe Ursula vorbind în şoaptă cu maică-sa. Intrarea lui curmă discuţia, şi vorba rămase în aer, neterminată.

Ursula fugi în bucătărie.

— Bună seara, spuse doamna Loyer, cu o licărire ciudată în ochi.

Vincent mâncă de unul singur la masa mare. Lovitura Ursulei îl buimăcise, dar nu se dădea învins. Nici prin gând nu-i trecea să socotească răspunsul ei ca definitiv.

---

[8] Exemplare de artist (in lb. franc.).

[9] Jean Auguste Dominique Ingres (1700—1867), celebru pictor (de compoziţii, nuduri şi portrete) şi desenator francez, căpetenia clasicismului şi ca atare adversar al romantismului.

Era sigur că, până la urmă, va izbuti să-l izgonească pe celălalt din inima Ursulei.

Se scurse aproape o săptămână până când găsi momentul prielnic să-i vorbească din nou. Mâncase şi dormise foarte puţin în tot acest timp, şi calmul îl cam părăsise. Devenise nervos. În secţia lui vânzarea scăzuse simţitor. Verdele luminos al ochilor îi pălise şi se prefăcuse într-un albastru melancolic. Când vorbea, îşi găsea din ce în ce mai greu cuvintele.

Duminică la prânz, după o masă îmbelşugată, o urmă în grădină.

— *Mademoiselle* Ursula, îmi pare rău că te-am speriat în seara aceea.

Îl privi rece, cu ochii ei mari, parcă mirată că-l aude vorbindu-i iarăşi.

— O, nu face nimic! N-are nicio importanţă. Să dăm totul uitării, ce zici?

— Cât aş vrea să pot uita că m-am purtat urât! Dar ce ți-am spus atunci rămâne adevărat.

Făcu un pas spre ea. Ursula se dădu înapoi.

— La ce bun să mai vorbim despre asta? întrebă ea. Am şi uitat cele întâmplate.

Îi întoarse spatele şi porni pe cărare. Vincent o urmă grăbit.

— Totuşi, trebuie să vorbim despre asta, Ursula, dumneata nu ştii cât te iubesc. Nu poţi să-ți închipui cât de nenorocit am fost toată săptămâna. De ce te fereşti mereu din drumul meu?

— Aş vrea să intrăm. Cred că mama are nevoie de mine, aşteptăm musafiri.

— Nu pot să cred că-l iubeşti pe celălalt. Nu-i adevărat. Ți-aş fi citit-o în ochi.

— Îmi pare rău, dar nu mai pot să rămân... Când spuneai că pleci în concediu?

Vincent înghiţi în sec.

— În iulie.

— Tocmai bine! În iulie vine şi logodnicul meu să-şi petreacă vacanţa cu mine, aşa că o s-avem nevoie de vechea lui cameră.

— N-am să i te las niciodată, Ursula!

— Te rog să încetezi cu prostiile astea! De altfel, mama spune că ai face bine să-ți cauţi altă gazdă.

În cele două luni care urmară încercă zadarnic s-o facă să-şi schimbe gândul. Ieşiră din nou la iveală toate vechile lui

ciudăţenii; dacă nu putea fi cu Ursula, prefera să rămână singur, pentru ca nimeni să nu-i tulbure gândurile îndreptate numai spre ea. Devenise ursuz faţă de colegi, întregul univers surâzător pe care îl trezise la viaţă dragostea pentru Ursula apusese, şi Vincent devenise iarăşi băiatul ciudat şi morocănos pe care-l ştiau cei de-acasă.

Veni şi iulie, cu vacanţa. Vincent n-ar fi vrut să părăsească Londra în timpul celor două săptămâni de concediu. Era încredinţat că dacă rămâne el acolo, Ursula nu va putea iubi pe nimeni altcineva.

Coborî în salon, unde le găsi pe Ursula şi pe mama ei. Când dădură cu ochii de el, cele două femei schimbară o privire plină de înţeles.

— Iau cu mine numai o valiză, *madame* Loyer. Las totul în cameră aşa cum se află. Iată chiria pentru cele două săptămâni cât voi lipsi.

— Ar fi mai bine să vă luaţi toate lucrurile, *monsieur* Van Gogh, răspunse doamna Loyer.

— Nu înţeleg, de ce?

— Începând de luni dimineaţă, camera va fi ocupată de altcineva. Suntem de părere că e mai bine să vă mutaţi de la noi.

— Suntem?...

Se întoarse spre Ursula şi o privi pe sub arcul zbârlit al sprâncenelor. Privirea lui nu exprima vreo dorinţă, ci punea numai o întrebare.

— Da, suntem, întări doamna Loyer. Logodnicul fiicei mele a scris că vrea să vă ştie mutat de la noi. Cred, *monsieur* Van Gogh, că ar fi fost mai bine dacă n-aţi fi călcat niciodată pragul casei noastre.

5. FAMILIA VAN GOGH

Theodorus Van Gogh ieşi cu trăsura în întâmpinarea fiului său în gara Breda. Purta haine preoţeşti dintr-o stofă groasă de culoare neagră, vestă cu revere late, cămaşă albă scrobită şi o uriaşă lavalieră, care-i acoperea aproape în întregime gulerul înalt. Dintr-o privire, Vincent prinse cele două semne deosebite ale fizionomiei tatălui său: pleoapa dreaptă lăsată mai jos decât cea stângă, ascunzând aproape în întregime ochiul, şi gura,

strânsă şi subţire ca o linie, în jumătatea ei stângă, plină şi senzuală, în partea dreaptă. Ochii aveau o expresie liniştită, care părea să spună: „Ăsta sunt“.

Locuitorii din Zundert mai cunoşteau şi alt obicei al preotului lor: nu ieşea niciodată fără cilindru pe cap. Până în ultima zi a vieţii n-a putut înţelege de ce nu i-a surâs norocul. Era convins că de multă vreme ar fi meritat să fie chemat să predice de la un amvon mai de seamă, la Amsterdam sau la Haga. Avea o educaţie aleasă, o fire iubitoare, calităţi sufleteşti deosebite şi era neobosit în „serviciul domnului”. Enoriaşii îi spuneau „bunul nostru pastor”. Şi totuşi, trăia uitat de douăzeci şi cinci de ani în sătucul Zundert. Era singurul dintre cei şase fraţi Van Gogh, care nu ajunsese să fie cunoscut în toată ţara.

Casa de lemn a parohului din Zundert, în care venise pe lume Vincent, se ridica în piaţă, şi avea în spate o grădină cu salcâmi, tăiată de câteva poteci ce despărţeau straturile de flori întreţinute cu grijă. Biserica, o clădire mică de lemn, se găsea chiar în fundul grădinii, ascunsă printre pomi. Zidurile laterale aveau câte două ferestruici gotice, din sticlă obişnuită, iar înăuntru, pe podeaua de lemn, se înşirau vreo douăsprezece bănci tari şi câteva tipsii pentru jar, prinse în pardoseală, ca să se încălzească enoriaşii. În fund, o scară suia până la orga veche. Era un lăcaş de închinăciune simplu şi auster, pătruns de spiritul lui Calvin şi al reformei lui.

Anna Cornelia, mama lui Vincent, care-l aşteptase nerăbdătoare la fereastra din faţă, îl întimpină în prag înainte ca trăsura să se fi oprit. Din primele clipe, în timp ce îl strângea drăgăstos la piept, inima ei de mamă simţi că băiatul avea ceva pe suflet.

— *Myn lieve zoon*![10] murmură ea. Vincent al meu I

Ochii ei mari, când albaştri, când verzi, pătrundeau tainele sufletului omenesc, cercetând cu delicateţe şi judecând cu îngăduinţă. Din dreptul fiecărei nări îi cobora spre colţurile gurii câte o cută subţire şi, pe măsură ce treceau anii, liniile acestea adâncindu-se, păreau să dea feţei o expresie de zâmbet.

Anna Cornelia Carbentus era din Haga, unde tatăl ei se mândrea cu titlul înscris şi pe firmă, de „legător de cărţi al regelui”. Comerţul lui William Carbentus era înfloritor. Mai cu seamă de când fusese ales să lege în scoarţe de piele prima

[10] Fiul meu drag! (în lb. olandeză.)

constituţie a Olandei, ajunsese vestit de-a lungul şi de-a latul ţării. Fiicele lui, dintre care una se măritase cu unchiul Vincent Van Gogh, iar cea de-a treia era căsătorită cu binecunoscutul reverend Stricker din Amsterdam erau, cum se spune, *bien élevées*[11].

Anna Cornelia era o femeie blândă. Nu vedea şi nici nu bănuia că ar putea exista şi rău în lume. Ştia doar că există slăbiciuni, ispite, necazuri şi suferinţe. Şi Theodorus Van Gogh era un om bun, dar se deprinsese să deosebească răul, sub orice chip s-ar fi ascuns, şi-l înfiera ori de câte ori îi ieşea în cale.

Sufrageria era inima casei Van Gogh, şi seara, după ce se strângea masa, ea devenea centrul vieţii familiale. Aici îşi petreceau serile cei din casă, adunaţi cu toţii la lumina prietenoasă a lămpii cu gaz.

Anna Cornelia era neliniştită în privinţa lui Vincent, care slăbise şi devenise nervos şi nestăpânit.

— Ce-i cu tine, Vincent? îl întrebă ea chiar în prima seară după cină. Nu-mi place cum arăţi.

Vincent îşi roti privirile în jurul mesei către cele trei fetişcane: Anna, Elizabeth şi Willemien, care-i păreau nişte străine dar care, întâmplător, erau surorile lui.

Nimic, răspunse el, n-am nimic.

— Îţi place la Londra? întrebă Theodorus. Dacă nu, am să vorbesc cu unchiul Vincent. Cred că va putea să te mute la una din sucursalele de la Paris.

Vincent se împotrivi tulburat.

— Nu, nu, nu trebuie... Nu vreau să plec din Londra, eu... Apoi se mai domoli şi adăugă: Când unchiul Vincent o să vrea să mă mute, o s-o facă şi singur.

— Cum vrei, răspunse Theodorus.

„Tot fata aceea e pricina”, îşi spuse Anna Cornelia. Acum înţeleg de ce scrisorile lui erau atât de ciudate.

Pe câmpia de lângă Zundert se ivea din loc în loc câte un petic de pădure de pini şi, ici-colo, pâlcuri de stejari. Vincent îşi petrecea vremea cutreierând de unul singur câmpia, cufundându-şi privirea în adâncul iazurilor fără număr, presărate pe întinsul ei. O singură îndeletnicire îl atrăgea – desenul; făcu mai multe schiţe ale grădinii, ale târgului de sâmbătă după

[11] Bine crescute (în lb. franc.).

amiază văzut de la fereastra casei, ale intrării principale din casa parohială. În felul acesta izbutea să mai uite de Ursula.

Theodorus fusese întotdeauna mâhnit că băiatul său cel mare nu călca pe urmele lui. Într-o seară, pe când se înapoiau împreună de la un ţăran bolnav, tatăl şi fiul coborâră din trăsură şi merseră o bucată de drum pe jos, peste câmp. Pe după pini, soarele apunea roşu. Cerul, aprins de vâlvătaia asfinţitului, însângerase apele iazurilor, şi culorile câmpului se îmbinau fericit cu nisipul galben.

— Tata a fost preot, Vincent, spuse Theodorus, şi eu am nădăjduit întotdeauna că şi tu vei alege aceeaşi cale.

— Nu pricep, răspunse Vincent, ce te face să crezi că aş vrea să-mi schimb îndeletnicirea?

— Spuneam doar aşa, dacă te-ai fi gândit cumva să... Unchiul Jan te-ar găzdui bucuros câtă vreme ai urma universitatea la Amsterdam. Şi reverendul Stricker s-a arătat gata să se ocupe de pregătirea ta.

— Mă sfătuieşti deci să părăsesc galeriile „*Goupil”*?

— O, nu, sigur că nu. Dar dacă nu eşti mulţumit cumva acolo... Uneori oamenii îşi schimbă...

— Ştiu. Dar eu n-am de gând să plec de la „Goupil”.

Când sosi în fine şi ziua reîntoarcerii la Londra, părinţii îl petrecură cu trăsura până la Breda.

— Îţi scriem tot la aceeaşi adresă? întrebă Anna Cornelia.

— Nu, mă mut.

— Îmi pare bine că pleci de la familia Loyer, spuse taică-său. Din capul locului nu mi-au plăcut, au prea multe taine.

Vincent se întunecă. Mama îşi puse mâna ei caldă peste a lui şi îi şopti cu blândeţe, aşa ca Theodorus să nu audă.

— Nu trebuie să fii mâhnit, dragul meu. Mai târziu, după ce-ai să-ți faci un rost, ai să te simţi mult mai bine lângă o olandeză cuminte. Nu era pentru tine Ursula aia. Nu s-ar fi potrivit cu tine.

Vincent rămase uimit. Maică-sa îi pătrunsese toate tainele.

6. „NU EŞTI DECÂT UN ŢĂRĂNOI NECIOPLIT!”

Întors la Londra, închirie o cameră mobilată în Kensington New Road. Proprietăreasa era o bătrână care se culca o dată cu găinile. Nici cel mai slab zgomot nu tulbura liniştea casei. În fiecare seară în sufletul lui Vincent se dădea o luptă crâncenă. O

dorinţă puternică, arzătoare îl îndemna să pornească pe dată, în goană, spre casa familiei Loyer. Atunci se încuia în cameră şi îşi jura că se culcă. Dar, după vreun sfert de oră, fără să ştie cum, se trezea în stradă, grăbind spre Ursula. Când ajungea în preajma casei, se simţea deodată pătruns, tulburat de farmecul ei. Era un chin s-o simtă atât de aproape şi totuşi atât de departe, dar îi părea un chin şi mai mare să stea în Ivy Cottage şi să nu se poată apropia măcar în umbră de fiinţa dragă care-i stăpânea gândurile. Suferinţa avea o înrâurire ciudată asupra lui – îl făcea simţitor la durerile altora. Nu mai putea să sufere nimic din succesul ieftin şi strident al celor din jur. La *„Goupil”* nu mai era bun de treabă. Când clienţii îi cereau părerea asupra vreunei gravuri, el le spunea în cuvinte brutale cât de oribilă o socotea, iar ei, bineînţeles, se lăsau păgubaşi. Singurele tablouri în care izbutea să găsească adevăr şi adâncime de simţire erau cele în care artiştii dăduseră glas suferinţei.

Prin octombrie, o matroană corpolentă, cu un piept uriaş strâns într-un pardesiu negru ca de doliu, gătită cu un guler înalt de dantelă şi cu o pălărie boltită de catifea cu pană albastră, intră şi ceru să i se arate câteva tablouri pentru noua ei locuinţă din oraş. Nimeri în secţia lui Vincent.

— Aş vrea să-mi prezentaţi tot ce aveţi mai bun, spuse ea. Nu mă uit la preţ! Iată dimensiunile: salonul are doi pereţi întregi de câte 50 de picioare[12] un alt perete cu două ferestre şi cu un spaţiu între ele...

Vincent pierdu aproape toată după-amiaza încercând să-i vândă câteva gravuri după Rembrandt, o reproducere foarte bună a unui peisaj acvatic veneţian de Turner, litografii după Thys Maris[13] şi copii după Corot[14] şi Daubigny[15].

Dar femeia aceea, dotată cu un instinct sigur în alegerea celor mai proaste realizări picturale, le descoperea fără greş în

---

[12] Picior – unitate de măsură, aproximativ o treime dintr-un metru.

[13] Mathys (Thys) Maris (1039—1917). Pictor (de peisaje şi de compoziţii cu figuri şi grafician olandez; unul dintre conducătorii – împreună cu fraţii săi Jacob (Jaap) (1837—1899) şi Wilhelm (1844—1910) – şcolii din Haga, participant la Comuna din Paris.

[14] Jean-Baptiste Camille Corot (1796—1675), pictor (de peisaje şi de portrete), desenator acuafortist şi litograf francez; unul dintre cel mai de seamă reprezentant al realismului din pictura veacului trecut.

[15] Charles François Daubigny (1617—1876), pictor peisagist și gravor francez, unul dintre principalii reprezentanți ai grupului de peisagişti realişti de la Barbizon (sat la marginea pădurii Fontainebleau în care a luat naştere o şcoală peisagistică importantă în dezvoltarea picturii realiste franceze).

fiecare grup de tablouri pe care i le arăta Vincent. Tot atât de sigură era şi facultatea ei de a respinge, de la prima vedere şi cu toată hotărârea, tot ceea ce vânzătorul îi prezenta drept artă adevărată. Astfel încât, pe măsură ce treceau orele, matroana buhăită şi cu preţiozităţi neroade devenea pentru el un simbol desăvârșit al lumii negustoreşti şi al stupidităţii mic-burgheze.

— Aşa, exclamă ea mulţumită de sine, cred că am făcut o alegere bună l

— Dacă aţi fi întins mâna la întâmplare, cu ochii închişi, spuse Vincent, n-aţi fi nimerit mai rău.

Femeia se ridică greoi, smucindu-şi într-o parte fusta largă de catifea. Vincent urmări cum sângele împins de undeva din pieptul dolofan i se urca pe sub gulerul de dantelă în sus, spre gât.

— Oh! exclamă ea, oh! nu eşti decât un... un... ţărănoi necioplit!

Şi ieşi ca o furtună, bălăbănindu-şi încoace şi încolo pana înfiptă în pălăria de catifea.

Domnul Obach era furios.

— Ce te-a apucat, dragă Vincent? Ai jignit grav o clientă şi ai stricat cea mai bună vânzare a săptămânii.

— Domnule Obach, v-aş ruga să-mi răspundeţi la o întrebare.

— Ce întrebare? Întrebări aş avea eu să-ți pun câteva.

Vincent împinse la o parte gravurile alese de femeia care plecase şi-şi rezemă mâinile de marginea mesei.

— V-aş ruga să-mi spuneţi, domnule Obach, ce justificare poate avea un om care-şi iroseşte singura-i viaţă vânzând tablouri proaste unor imbecili?

Obach nici nu se osteni să răspundă.

— Dacă se mai întâmplă aşa ceva, spuse el, voi fi obligat să-i scriu unchiului dumitale şi să-l rog să te mute în altă parte. N-am să pot privi nepăsător cum mă duci la ruină.

Vincent făcu un gest, ca pentru a înlătura răsuflarea gâfâită a lui Obach.

— Oare cum se pot realiza, domnule Obach, câştiguri atât de mari de pe urma unor asemenea porcării? Şi de ce singurii cărora le dă mâna să intre aici sunt tocmai cei care n-au ochi pentru arta adevărată? Oare banii le-au uscat sufletul? Cum se face că oamenii sărmani, care pot preţui cu adevărat o operă de

valoare, n-au cu ce să-şi cumpere nici măcar o gravură ca să-şi împodobească pereţii?

Obach se uită la el chiorâş.

— Asta ce mai e? Socialism?

Întors acasă, Vincent luă de pe masă volumul lui Renan[16] şi-l răsfoi, oprindu-se la o pagină unde făcuse un semn: „Dacă vrei să fii de vreun folos pe lumea asta, citi el, trebuie să te jertfeşti pe tine însuţi. Omul nu trăieşte pe pământ numai pentru fericire sau pentru cinste, el trăieşte pentru a dărui lucruri de seamă omenirii, pentru a-şi desăvârşi nobleţea sufletească şi a se înălţa deasupra josniciei în care cei mai mulţi dintre oameni îşi târăsc viaţa.”

În preajma Crăciunului, familia Loyer aşezase un brad frumos împodobit chiar în dreptul ferestrei dinspre stradă. Într-o seară, trecând pe acolo, Vincent văzu toată casa iluminată şi nişte vecini care intrau pe uşa din faţă. Larma voioasă de glasuri se auzea până în stradă. Familia Loyer sărbătorea Crăciunul. Vincent alergă acasă, se bărbieri în grabă, îmbrăcă o cămaşă curată, îşi puse o cravată şi se întoarse cât putu de repede în Clapham. Se opri câteva minute pe trepte, să-şi tragă sufletul. Era noaptea de Crăciun, în aer plutea o undă de blândeţe şi de împăcare. Urcă scările şi trase ciocănelul de la uşă. Auzi nişte paşi bine cunoscuţi apropiindu-se prin hol şi vocea atât de dragă care răspundea ceva celor din salon. Uşa se deschise şi lumina lămpii îl izbi în faţă. O privi pe Ursula. Purta o rochie verde, fără mâneci, cu funde mari şi valuri de dantelă. Era mai frumoasă ca oricând.

— Ursula!... murmură el.

Dar expresia chipului ei părea să repete tot ce-i spusese cândva în grădină. Privind-o, îi răsunau parcă din nou în urechi cuvintele de atunci.

— Pleacă! şuieră ea, şi-i trânti uşa in nas.

A doua zi de dimineaţă luă vaporul spre Olanda.

Crăciunul era perioada cea mai aglomerată pentru galeriile „*Goupil*”. Domnul Obach îi scrise unchiului Vincent Van Gogh, aducându-i la cunoştinţă că nepotul său Vincent îşi luase un concediu fără să-i ceară măcar încuviinţarea. Unchiul Vincent hotărî să-l numească pe nepotul său la galeria principală din rue

[16] Joseph Ernest Renan (1823—1892), istoric al religiilor şi filozof Idealist francez. A jucat un rol progresist în lupta împotriva obscurantismului catolic.

Chaptal, la Paris. Vincent răspunse însă foarte liniştit că a terminat cu negustoria de artă. Unchiul, uimit de această purtare, se socoti jignit din cale-afară şi declară că, de-acum înainte, el se spală pe mâini în privinţa lui Vincent. După sărbători se răzgândi însă şi-i făcu rost nepotului de un post de slujbaş în librăria *Blussé şi Braam* din Dordrecht. Aceasta fu de altfel cea din urmă oară când cei doi Vincent Van Gogh au mai avut de-a face unul cu celălalt.

Rămase la Dordrecht aproape patru luni, timp în care n-a fost nici copleşit de bucurii, dar nici nenorocit, nu i-a mers nici bine, nici rău. De fapt, parcă nici nu era acolo. Într-o sâmbătă seara, luă ultimul tren de la Dordrecht la Oudenbosch şi, de acolo, făcu drumul pe jos până acasă, la Zundert. În răcoarea înmiresmată, pătrunzătoare a nopţii câmpia era tulburătoare. Deşi era întuneric, desluşea bine pădurile de pini şi landa care se întindea până departe. Totul îi amintea de gravura lui Bodmer[17] care atârna în biroul tatălui său. Cerul era acoperit, dar printre nori răzbătea strălucirea stelelor. Încă nu mijiseră zorile când ajunse la cimitirul din Zundert. În depărtare, din lanurile întunecate de grâu tânăr se înălţa cântecul ciocârliilor.

Bătrânii înţelegeau că fiul lor trecea printr-o perioadă grea. În vara aceea familia se mută la Etten, un târguşor la numai câţiva kilometri depărtare, unde fusese numit Theodorus.

În Etten se afla un parc mare străjuit de ulmi. Un tren cu abur lega târguşorul de oraşul Breda. Pentru Theodorus mutarea aceasta însemna totuşi un mic pas înainte.

Toamnă sosi mai devreme ca de obicei, şi Vincent se văzu nevoit să ia o hotărâre. Ursula nu se măritase încă.

— Prăvăliile astea nu sunt pentru tine, Vincent, îi spuse tatăl lui. Tu nu vezi că inima te îndeamnă spre slujirea lui Dumnezeu?

— Ştiu, tată.

— Atunci de ce nu te duci la Amsterdam să înveţi?

— M-aş duce, dar...

— Tot mai stăruie îndoiala în sufletul tău?

— Da. Nu pot să-ți explic acum. Mai lasă-mă puţin.

În trecere prin Etten, unchiul Jan îi spusese: „Oricând te aşteaptă o cameră în casa mea, la Amsterdam, Vincent”.

---

[17] Karl Bodmer (1609—1893) - pictor, desenator şi gravor elveţian - a lucrat în Franţa, mai cu seamă la Barbizon.

— Reverendul Stricker a scris că-și va găsi preparatori buni, adăugase mama.

În urma suferinţei pricinuite de Ursula, se simţea legat de soarta tuturor dezmoşteniţilor din lume. Ştia că la Universitatea din Amsterdam putea să capete o pregătire temeinică. Familiile Van Gogh şi Stricker erau gata să-l primească în mijlocul lor cu bunăvoinţă, să-l încurajeze, să-l ajute cu bani şi cărţi. Îi venea însă greu să se desprindă pentru totdeauna de amintirea Ursulei. Fata se găsea încă în Anglia, nemăritată. Rămânând departe de ea, în Olanda, simţea că o pierde de tot. Făcu rost de câteva ziare englezeşti, răspunse la câteva oferte de serviciu şi, în cele din urmă, găsi un post de profesor la Ramsgate, un port la mare, la 4 ore şi jumătate, cu trenul, de Londra.

7. RAMSGATE ŞI ISLEWORTH

Şcoala domnului Stokes se afla într-o piaţă în mijlocul căreia se întindea o peluză mare, împrejmuită cu un grilaj de fier.

Şcoala avea douăzeci şi patru de elevi, băieţi între zece şi paisprezece ani. Vincent urma să predea franceza, germana şi olandeza, să-i supravegheze pe băieţi după orele de curs şi să-i ducă în fiecare sâmbătă seara la baia săptămânală. În schimb, primea casă şi masă, dar nu şi salariu.

Ramsgate era un orăşel apăsător, care se potrivea cu starea lui sufletească. Fără să-şi dea seama, începuse să-şi îndrăgească suferinţa ca pe un prieten apropiat; mulţumită ei, o păstra mereu pe Ursula lângă inimă.

De altfel, ce însemnătate mai avea pentru el locul unde se afla de vreme ce tot nu putea fi împreună cu aceea pe care o iubea?

Tot ce cerea era ca nimeni să nu se interpună între el şi Ursula, stăpâna gândurilor şi simţurilor lui.

— Nu poţi să-mi dai o leafă cât de mică, domnule Stokes? întrebă Vincent. Să-mi ajungă măcar pentru haine şi tutun.

— Nu, nici să nu te gândeşti, îi răspunse Stokes. Pot să găsesc profesori destui numai pentru casă şi masă.

În prima sâmbătă după sosirea la Ramsgate Vincent porni dis-de-dimineaţă spre Londra. Drumul era lung şi afară dogorea, iar zăpuşeala ţinu până la căderea nopţii. Ajunse, în fine, la

Canterbury şi se opri să se odihnească la umbra bătrânilor copaci care străjuiesc catedrala medievală.

După un scurt popas, porni mai departe. Se opri din nou lângă un mic eleşteu şi trase un pui de somn, sub un pâlc de fagi şi ulmi, până la 4 dimineaţa. La ivirea zorilor fu deşteptat de ciripitul păsărelelor. Abia după amiază ajunse la Chatham, unde, în depărtare, dincolo de pajiştile pe jumătate inundate, zări vaporaşele de pe Tamisa. Spre seară, intră în periferiile bine cunoscute ale Londrei şi, în ciuda oboselii, se îndreptă cu pas vioi spre casa Loyer.

Gândul care-l mânase înapoi în Anglia – dorinţa de a o revedea pe Ursula – îl năpădi, copleşindu-l aproape, de îndată ce ajunse în preajma casei. Acum, când se afla în Anglia, i se părea că Ursula este încă a lui, o simţea aproape.

Inima i se zbătea cu putere în piept şi nu reuşea cu niciun chip s-o domolească. Se rezemă de un pom, mistuit de o durere atât de mare, încât nu o putea cuprinde în gând sau în vorbe. Într-un târziu văzu stingându-se lampa din salon, apoi şi pe cea din camera Ursulei. Istovit, Vincent se desprinse cu greu şi porni cu paşi şovăielnici înapoi, pe drumul spre Clapham. Când se depărtă de casa Ursulei, înţelese că a pierdut-o din nou.

Acum, de câte ori visa la căsnicia lui cu Ursula, nu şi-o mai închipuia ca soţia unui competent specialist în artă, ci ca o credincioasă şi modestă nevastă de predicator, trudind alături de el pentru ajutorarea săracilor din mahalalele oropsite.

După ce străbătea pe jos drumul până la Londra, aproape la fiecare sfârşit de săptămână, îi venea greu să ajungă înapoi la timp pentru lecţiile de luni dimineaţa. Uneori umbla toată vinerea şi sâmbăta, ziua şi noaptea, numai ca s-o zărească pe Ursula ieşind din casă duminică dimineaţa, când se ducea la biserică. Pe drum, cum nu avea bani, nu putea nici mânca şi nici să se adăpostească pe undeva, şi când iarna îşi arătă colţii, începu să sufere şi de frig. Într-o luni ajunse la Ramsgate în zori, sfârşit de foame şi de oboseală şi tremurând de frig. Îi trebui o săptămână întreagă ca să-şi vină în fire.

După câteva luni, găsi o slujbă mai bună la şcoala metodistă a domnului Jones din Isleworth. Domnul Jones era un pastor cu parohie foarte întinsă. Vincent se angajase ca profesor, dar, în scurt timp, domnul Jones îl folosi ca vicar.

Şi din nou schimbă imaginile în care se închipuia alături de Ursula. De data asta nu mai era nevasta unui predicator care muncea în mahalalele oropsite, ci, mai degrabă, soţia unui preot de ţară ce-şi ajuta soţul în parohie, aşa cum văzuse la părinţii lui. Şi-o închipuia pe Ursula încuviinţând, fericită, hotărârea lui de a părăsi viaţa comercială lipsită de orizont de la *„Goupil”*, pentru a se dărui binelui omenirii.

Nu bănuia câtuşi de puţin că ziua nunţii Ursulei se apropia din ce în ce. Celălalt nu existase niciodată în mintea lui ca o realitate. Era încredinţat că refuzul Ursulei se datora vreunui cusur al lui, pe care se socotea în stare să-l înlăture oricând, şi ce altă cale mai bună se putea găsi pentru aceasta decât slujirea lui Dumnezeu?

Elevii săraci ai domnului Jones erau toţi din Londra. Pastorul îl trimitea pe Vincent, pe jos, la părinţii lor, să strângă taxele, tocmai în inima cartierului Whitechapel. Acolo străzile duhneau îngrozitor, familii numeroase se îngrămădeau în camere reci şi goale, iar foamea şi boala se oglindeau în ochii tuturor. Unii dintre părinţii elevilor făceau negustorie clandestină cu carnea vitelor bolnave. Vincent găsi familii întregi care dârdâiau de frig, în zdrenţe, hrănindu-se cu gunoaie, coji de pâine uscată şi carne putredă. Îl apuca noaptea ascultând spovedaniile lor jalnice despre necazuri şi mizerie.

Se bucurase la gândul că trebuia să se ducă la Londra pentru că, la întoarcere, avea prilejul să treacă pe lângă uşa Ursulei. Dar ceea ce vedea în mahalalele din Whitechapel îi abătea de obicei gândurile şi uita să mai treacă prin Clapham. Se întorcea la Isleworth cu mâna goală, fără să aducă măcar un singur gologan de aramă pentru Jones.

Într-o joi seara, în timpul slujbei, pastorul se aplecă spre vicarul său, prefăcându-se obosit.

— Mă simt la capătul puterilor astă-seară, Vincent. Dumneata însă ai scris desigur câteva predici de când te afli pe-aici, nu-i aşa? Ce-ar fi să auzim una din ele? Aş vrea să văd dacă nu cumva ai putea fi un preot bun.

Vincent se urcă tremurând în amvon. Se înroşise şi nu ştia ce să facă cu mâinile. Glasul îi suna răguşit şi simţea că se îneacă. Se bâlbâi de câteva ori, căutând în memorie frazele frumos şlefuite pe care le aşternuse atât de curgător pe hârtie. Dar în

cuvintele întretăiate şi-n gesturile stângace se simţea izbucnind întreaga căldură a sufletului.

— Ai făcut o treabă bună, Vincent, îi spuse domnul Jones. Am să te trimit săptămâna viitoare la Richmond, în locul meu.

În zilele senine de toamnă, plimbarea de-a lungul Tamisei de la Isleworth la Richmond era o adevărată plăcere. Cerul albastru şi castanii uriaşi, cu puzderia lor de frunze galbene, se oglindeau în apă. Oamenii din Richmond îi scriseseră domnului Jones că predica tânărului olandez le-a plăcut, aşa că bătrânul pastor hotărî să-i dea lui Vincent posibilitatea să-şi încerce norocul mai departe. Parohia domnului Jones din Turham Green era însemnată, cu enoriaşi mulţi şi dezlegaţi la minte. Dacă şi acolo Vincent izbutea să ţină o predică bună, atunci, fireşte, însemna că poate să predice de la orice amvon.

Vincent alese ca text psalmul 119/19: „Sunt străin pe pământ: nu ascunde de mine poruncile tale”. Le vorbi cu simplitate, dar plin de înflăcărare. Tinereţea, focul lăuntric, gesturile, care trădau o forţă ascunsă, capul masiv şi ochii lui pătrunzători, totul avu un efect puternic asupra credincioşilor.

Mulţi veniră să-i mulţumească pentru răsunetul pe care cuvintele lui l-au avut în sufletul lor. Tulburat, le strângea mâinile, zâmbind ca prin ceaţă. Cum rămase singur, se strecură pe uşa din spate a bisericii şi o luă spre Londra.

Pe drum se iscă din senin o furtună. Abia atunci băgă de seamă că-şi uitase pălăria şi pardesiul. Tamisa venea miloasă, mai ales în lungul ţărmului. La orizont se întrezărea o geană îngustă de lumină, dar deasupra capului se rostogoleau nori grei, cenuşii, din care ploaia cădea oblic în pânze dese. Muiat până la piele, alerga ca ieşit din minţi.

Aşadar, în cele din urmă, izbândise! Se descoperise pe sine. Şi această biruinţă voia s-o pună la picioarele Ursulei, s-o împartă cu ea.

Ploaia răpăia în praful alb de pe cărare şi culca tufele de mărăcini. În depărtare apăru un oraş care-i amintea o gravură de Dürer[18], un oraş cu turle, mori, acoperişuri de ardezie şi case în stil gotic.

---

[18] Albrecht Dürer (1471—1528), picior și grafician german (acuarelist, desenator în vârf de argint, cretă, creioane de culoare, xilograf, gravor pe aramă şi oțel), personalitatea excepţională a Renaşterii și a artei realiste germane din veacul al XVI-lea.

Îşi croia anevoie drum spre Londra; apa îi curgea şiroaie pe faţă şi-i pătrundea până în ghete. Ajunse la casa Loyer la o oră târzie din după-amiază. Amurgul se lăsa cenuşiu, pâclos. De la oarecare depărtare auzi zvon de muzici şi de viori şi se întrebă ce s-o fi întâmplat acolo. Toată casa era iluminată. Câteva trăsuri aşteptau afară în ploaie. Zări perechi dansând în salon. Un birjar bătrân şedea ghemuit pe capră, adăpostindu-se de ploaie sub o umbrelă uriaşă.

— Ce se petrece aici? întrebă Vincent.

— E o nuntă, mi se pare.

Se rezemă de trăsură. Din părul roşu i se prelingeau şiroaie pe obraji. După un timp, uşa din faţă se deschise. În cadrul ei apăru Ursula la braţul unui bărbat înalt, subţire. Mulţimea din salon se năpusti afară în prag, râzând, strigând, aruncând cu boabe de orez.

Vincent se furişă In umbra trăsurii. Ursula şi soţul ei se urcară, birjarul pocni din bici şi caii se urniră încet: Se repezi după trăsură şi-şi lipi faţa de fereastra brăzdată de şuvoaie. Ursula era în braţele soţului ei, cu gura lipită de gura lui. Trăsura se îndepărtă.

Vincent simţi că i-a plesnit ceva în piept: ceva plesnise şi se mistuise cu totul. Vraja se destrămase. Niciodată nu şi-ar fi închipuit că va fi atât de uşor.

Se târî cu greu înapoi spre Isleworth, prin ploaia biciuitoare, îşi strânse lucrurile şi părăsi Anglia pentru totdeauna.

CARTEA I

I. BORINAGE[1]

AMSTERDAM

Viceamiralul Johannes Van Gogh din marina olandeză aştepta pe treptele reşedinţei sale (scutită de chirie), care se ridica impunătoare în spatele şantierului naval. În cinstea sosirii nepotului său îşi îmbrăcase uniforma de gală; pe fiecare umăr strălucea câte un epolet de aur. Deasupra bărbiei masive, caracteristică pentru cei din neamul Van Gogh, se profila nasul puternic cu muchie ascuţită, care se întâlnea cu fruntea bombată.

— Sunt bucuros că ai venit să stai la mine, Vincent, îl întâmpină el. Casa e foarte liniştită, mai ales acum, de când copiii mei s-au căsătorit şi fiecare şi-a luat zborul.

Urcară un şir de trepte late, şi Unchiul Jan deschise uşa unei camere. Vincent intră şi lăsă jos sacul. O fereastră largă dădea spre şantier. Unchiul Jan se aşeză pe marginea patului, străduindu-se să fie cât mai puţin ceremonios, bineînţeles atât cât îi îngăduiau tresele sale de aur.

— M-a bucurat vestea că te-ai hotărât să devii preot, spuse el. Printre cei ce-l slujesc pe Dumnezeu s-a găsit totdeauna şi câte un Van Gogh.

Vincent scoase luleaua din buzunar şi, fără grabă, se apucă să o umple cu tutun. Era un lucru pe care obişnuia să-l facă întotdeauna când simţea nevoia să reflecteze o clipă înainte de a da un răspuns.

— Ştii, unchiule, eu aş vrea să mă fac predicator... M-aş apuca de lucru numaidecât...

— Nu, Vincent, greşeşti, tu nu trebuie să vrei asta. Predicatorii sunt nişte oameni simpli, fără pregătire şi Dumnezeu ştie ce fel de învăţătură şovăielnică propovăduiesc. Nu, băiete, preoţii din neamul Van Gogh au avut întotdeauna pregătire universitară. Dar să lăsăm astea, deocamdată. Acuma, firește, vrei şi tu să-ți despachetezi lucrurile. Cina se serveşte la opt, să ştii!

---

[1] Regiune minieri în Belgia.

Nici nu apucase să dispară din cadrul uşii spatele lat al viceamiralului, că pe Vincent îl şi cuprinse o uşoară melancolie. Se uită în jurul lui. Patul era lat şi comod, iar biroul uriaş, scund şi neted te îmbia la lucru. Totuşi, nu se simţea la largul lui, de parcă s-ar fi aflat printre străini, îşi luă şapca şi porni grăbit. Pe drum descoperi un librar evreu care oferea trecătorilor frumoase reproduceri înşirate pe capacul unei lăzi deschise. După multă căutare, Vincent alese 13 dintre ele, le făcu sul sub braţ şi se întoarse acasă de-a lungul cheiului, respirând adânc mirosul puternic de gudron.

Pe când atârna reproducerile pe pereţi, cu grijă, ca să nu strice tapetul, auzi un ciocănit în uşă, şi reverendul Stricker intră în odaie. Stricker era şi el unchiul lui Vincent, dar nu era un Van Gogh; soţia lui şi cu mama lui Vincent erau surori.

Bine cunoscut în Amsterdam, toată lumea îl socotea un preot destoinic. Hainele lui negre, din stofă bună aveau o croială distinsă.

După ce se salutară, preotul îi spuse:

— Am vorbit cu Mendes da Costa, unul dintre cei mai buni cunoscători ai limbilor clasice, să te pregătească la latină şi greacă. Locuieşte în cartierul evreiesc. Te vei duce acolo luni după amiază la ora 3 pentru prima lecţie. Dar, înainte de toate, rostul vizitei mele este să te invit mâine la noi, la masa de duminică. Mătuşa ta, Wilhelmina, şi verişoara Kay sunt nerăbdătoare să te vadă.

— Cu multă plăcere. La ce oră să vin?

— Noi luăm masa pe la 12, după ce termin slujba de dimineaţă.

— Te rog, transmite salutările mele familiei, spuse Vincent, în timp ce reverendul Stricker îşi lua pălăria sa neagră şi manuscrisul.

— Pe mâine! spuse unchiul lui şi ieşi.

2. KAY

Keizersgracht, strada pe care locuia familia Stricker, se găsea aşezată într-unul din cele mai distinse cartiere din Amsterdam, şi anume, pe cel de-al patrulea canal care pornea, în formă de potcoavă, din partea de sud a portului, ocolea centrul şi se întorcea în port, venind dinspre nord.

Canalul era curat şi limpede, mult prea central pentru a fi acoperit de *kroos*, ciudatul muşchi verde care, în cartierele mai sărace, aşternuse de sute de ani un strat gros la suprafaţa apei.

Strada era mărginită de case solide, clădite într-un stil pur flamand, înguste, strâns lipite una de alta, de parcă erau un şir lung de oşteni puritani, stând băţoşi de gardă.

A doua zi, după ce ascultă predica unchiului Stricker, Vincent porni agale spre casa preotului. Soarele strălucitor topise norii cenuşii care par să plutească veşnic pe cerul Olandei şi, pentru scurt timp, văzduhul se limpezise.

Mai avea timp până la ora mesei şi umbla alene, privind la bărcile împinse pe canal în sus, împotriva curentului. Erau şlepuri pântecoase, lunguieţe, ţuguiate la capete, cu scobituri adânci la mijloc, pentru încărcătura lor de nisip. De la pupă la proră erau întinse frânghii lungi, de care atârnau rufele familiei. Tatăl înfigea o prăjină în noroi, o proptea zdravăn cu umărul şi, opintindu-se, împingea barca, apoi cobora de-a-ndăratelea pasarela şerpuită, în timp ce barca aluneca sub el. Nevasta, o femeie greoaie, dolofană, cu faţa îmbujorată, stătea neclintită la pupă şi manevra cârma grosolană de lemn. Copiii se jucau cu câinele; apăreau şi dispăreau când sus pe punte, când în gaura cabinei care le servea drept locuinţă.

Casa reverendului Stricker era o clădire îngustă, tipic flamandă, împodobită cu ghirlande de arabescuri, şi avea trei etaje şi un turn înalt, terminat cu fereastra podului. Pe această fereastră ieşea în afară o grindă cu un cârlig lung de fier la capăt.

Mătuşa Wilhelmina îi ură bun venit şi-l conduse în sufragerie. Un portret al lui Calvin de Ary Scheffer[2] atârna pe perete, iar pe bufet strălucea un serviciu de argint. Pereţii erau îmbrăcaţi în lemn de culoare închisă.

Ochii lui Vincent încă nu se obişnuiseră bine cu întunecimea camerei, când din umbră se desprinse o fată înaltă, mlădioasă, care-l întâmpină cu căldură.

— N-ai de unde să mă cunoşti, spuse ea cu o voce plăcută, caldă. Sunt verişoara dumitale, Kay.

Vincent luă mâna care-i fusese întinsă şi simţi din nou, după multe luni de zile, pielea catifelată şi caldă a unei femei tinere.

---

[2] Ary Schelfer (1795—1858). Pictor de origine olandeză. Reprezentant al unei picturi sentimentale, pietiste şi chiar mistice, exprimate cu mijloacele limbajului academist.

— Nu ne-am văzut niciodată, continuă fata pe acelaşi ton prietenos, şi mi se pare destul de curios... Eu am 26 de ani, şi dumneata trebuie să ai...

Vincent o privea tăcut. Îi trebuiră mai multe clipe până să-şi dea seama că se cuvenea un răspuns.

— Douăzeci şi patru, mai tânăr ca dumneata, rosti el repezit, cu o voce stridentă şi aspră, ca să-şi repare necuviinţa.

— Da. Dacă stau să mă gândesc, nu e chiar aşa de ciudat. Dumneata n-ai venit niciodată la Amsterdam, şi eu n-am fost niciodată în Brabant. Dar văd că nu mă port ca o adevărată gazdă. Nu vrei să iei loc?

Vincent se aşează pe marginea unui scaun tare. Uneori, printr-o ciudată metamorfoză, se preschimba brusc dintr-un ţărănoi necioplit şi stângaci într-un om de lume, curtenitor.

— Mama a vrut adesea să te invite la noi, se auzi el spunând. Cred că Brabantul ți-ar plăcea. Ţinutul e foarte pitoresc.

— Ştiu. Mătuşa Anna mi-a scris şi m-a poftit de mai multe ori. Va trebui să răspund invitaţiei cât de curând.

— Da, întări el, trebuie.

Numai un colţ îndepărtat din mintea lui o auzea şi-i răspundea. Tot restul îi sorbea frumuseţea cu setea lacomă a omului care se adăpase prea mult la izvorul singurătăţii. Kay avea trăsăturile viguroase ale femeii olandeze, dar rotunjite, şlefuite până la gingăşie. Părul ei, nici blond ca paiul, nici roşcovan ca al olandezelor, era un amestec ciudat în care jarul unei nuanţe se îmbina cu aurul celeilalte într-o strălucire luminoasă şi mângâietoare. Îşi ferise pielea de soare şi de vânt; albul bărbiei se pierdea în trandafiriul obrajilor cu o iscusinţă demnă de un pictor flamand. Ochii, de un albastru adânc, ardeau de bucuria vieţii, pe care gura, rotundă, plină, uşor întredeschisă, părea oricând gata s-o primească şi s-o dăruie.

Băgă de seamă tăcerea lui Vincent şi-l întrebă:

— La ce te gândeşti, vere? Pari cufundat în gânduri.

— Mă gândeam că lui Rembrandt i-ar fi plăcut să te picteze.

Kay râse adânc, cu dulceaţă în glas.

— Parcă lui Rembrandt îi plăcea să picteze numai femei bătrâne şi urâte, nu-i aşa?

— Nu, răspunse Vincent. A pictat bătrâne frumoase, femei sărace sau, într-un fel, nefericite, dar pe care suferinţa le înnobila.

Pentru întâia oară Kay îl privi atentă pe Vincent. Îşi aruncase ochii doar în treacăt asupra lui când intrase şi nu observase la el decât ciuful de păr roşcat şi faţa cam greoaie. Acum remarcă gura cărnoasă, ochii adânciţi, arzători, fruntea înaltă, simetrică a neamului Van Gogh şi bărbia puternică, uşor avântată înainte.

— Iartă-mă, am spus o prostie, murmură ea aproape în şoaptă. Înţeleg ce spui despre Rembrandt. Când zugrăveşte bătrânii aceia cu faţa aspră, pe care sunt întipărite suferinţa şi înfrângerea, el scoate la iveală esenţa frumuseţii. Nu-i aşa?

— Despre ce discutaţi voi atât de serios, copii? întrebă reverendul Stricker din uşă.

— Am făcut cunoştinţă, răspunse Kay. De ce nu mi-ai spus că am un văr atât de drăguţ?

După puţin timp intră în cameră un bărbat zvelt, cu un zâmbet degajat şi un foarte plăcut fel de a fi. Kay se ridică şi-l sărută drăgăstos.

— Vere Vincent, acesta e soţul meu, *mijnheer*[3] Vos.

Se întoarse apoi, după câteva clipe, cu un băieţaş de vreo doi ani, un copil vioi, cu păr cânepiu, cu faţă visătoare şi ochi albaştri ca ai ei. Kay se aplecă şi ridică băiatul, iar Vos îi cuprinse pe amândoi cu braţele.

— Vrei să stai la masă lângă mine, Vincent? îl întrebă mătuşa Wilhelmina.

În faţa lui Vincent stătea Kay, având-l în stânga pe Vos, iar în dreapta pe Jan, cocoţat pe nişte perne. Acum, când soţul ei era acasă, uitase de Vincent. Culoarea obrajilor i se aprinsese. La un moment dat, când soţul îi spuse ceva în şoaptă, se întinse sprintenă înspre el şi-l sărută.

Undele iubirii celor doi se răspândiseră parcă până la el, învăluindu-l. Pentru prima oară după duminica aceea tristă, vechea durere pricinuită de Ursula ţâşni din nou la suprafaţă, de undeva, dintr-un ungher tainic de suflet, năpădindu-i în întregime mintea şi trupul. Mica familie din faţa lui, atât de unită prin calda lor iubire, îl făcu să înţeleagă că, în tot timpul acestor luni de viaţă searbădă, fusese însetat, crâncen însetat de dragoste, şi că era vorba de o sete care nu se putea potoli uşor.

3. UN PREOT DE ŢARĂ ÎMBÂCSIT

[3] Domnul (în lb. olandeză).

Vincent se scula în fiecare dimineaţă înainte de răsăritul soarelui şi citea din *Biblie*. Pe la ora 5, când se ivea soarele, se ducea la fereastra care dădea spre şantierul naval şi privea şirurile de muncitori ce intrau pe poartă – o linie lungă, şerpuitoare de siluete negre. Vaporaşele pluteau încoace şi încolo pe Zuiderzee; în depărtare, lângă satul de peste Y[4], se zăreau corăbii cu pânze cafenii lunecând cu repeziciune.

După ce soarele răsărea de-a binelea, risipind pâcla care mai stăruia pe grămezile de cherestea, Vincent se îndepărta de la fereastră, mânca o bucată de pâine uscată, bea un pahar de bere şi apoi, vreme de şapte ore, se lupta cu latina şi greaca.

După patru sau cinci ceasuri de încordare îşi simţea capul greu; tâmplele îi zvâcneau şi gândurile i se încâlceau. Nu-şi dădea seama cum va fi în stare să ducă la bun sfârşit acest studiu arid, care cerea stăruinţă şi încordare, după anii din urmă, în care nu avusese decât preocupări artistice. Îngrămădea în minte de-a valma reguli gramaticale până când soarele aluneca pe boltă spre asfinţit şi venea ceasul să plece la Mendes da Costa, la lecţie. Îndreptându-se într-acolo, obişnuia să treacă de-a lungul Buitenkantului, înconjura capela Oudezyds şi biserica veche, străbătând străzi întortocheate, pe care se găseau multe chioşcuri cu reproduceri, gravuri şi litografii.

Mendes îi amintea lui Vincent de *Imitaţia lui Crist* de Ruyperez. Era tipul clasic de evreu, cu ochi adânci, cavernoşi, cu o figură spiritualizată, prelungă şi suptă, şi cu o barbă moale, ascuţită, ca a celor dintâi rabini. O atmosferă stătută şi apăsătoare stăruia în cartierul evreiesc spre mijlocul după-amiezii. Vincent, îndopat cu şapte ore de greacă şi latină şi cu multe altele de istorie şi gramatică olandeză, se apuca să-i vorbească lui Mendes despre litografii. Într-o zi îi aduse profesorului studiul pentru *Botezul* de Maris.

Mendes apucă *Botezul* între degetele lui osoase, subţiate spre vârf, privindu-l în pulberea aurie a razelor ce pătrundeau prin fereastra înaltă.

— E bun, spuse cu vocea lui gâjâită. Izbuteşte să redea ceva din spiritul universal al religiei.

Vincent simţi pe loc că-l părăseşte oboseala. Se avântă într-o descriere însufleţită a artei lui Maris. Mendes clătină

[4] Golf în Zuiderzee; desparte provinciile din nordul Olandei de cele din sud.

imperceptibil din cap. Reverendul Stricker îi plătea bani grei ca să-l pregătească pe Vincent la latină şi greacă.

— Vincent, spuse el liniştit, Maris e foarte interesant, dar timpul trece şi am face mai bine să continuăm lecţia, ce zici?

Vincent înţelese. În drum spre casă, după cele două ore de studiu, obişnuia să se oprească în faţa curţilor şi să-i privească la lucru pe cioplitorii în lemn, pe dulgheri şi pe cei ce aprovizionau vapoarele cu alimente. Putea să zărească în câte o pivniţă mare de vinuri, prin uşile larg deschise, oameni care alergau încoace şi încolo, cu lumânări în mână, pe sub bolta întunecoasă.

Unchiul Jan plecă pentru o săptămână la Helvoort. Ştiindu-l pe Vincent singur în casa cea mare din spatele şantierului naval, Kay şi Vos trecură într-o după-amiază, târziu, să-l poftească la cină.

— Ar trebui să treci pe la noi în fiecare seară până se întoarce unchiul Jan, îi spuse Kay. Iar mama ar dori să iei masa cu noi în fiece duminică, după slujbă.

După ce terminau masa, ai casei jucau cărţi. Vincent, care nu ştia să joace, se aşeza într-un colţ liniştit şi citea *Istoria cruciadelor* de Auguste Gruson. Din ungherul lui putea s-o privească în voie pe Kay, urmărindu-i toate nuanţele zâmbetului fugar, aţâţător. O dată Kay se sculă de la masă şi veni lângă el.

— Ce citeşti, vere Vincent? întrebă.

El îi răspunse arătându-i cartea. Apoi adăugă:

— E o cărţulie frumoasă, aş putea spune că e scrisă cu simţirea lui Thys Maris.

Kay zâmbi. El făcea adeseori astfel de apropieri literare neobişnuite.

— De ce Thys Maris? întrebă ea.

— Citeşte, să vezi dacă nu-şi aminteşte o pânză de Maris. Uite aici, unde e descris un castel vechi pe o stâncă, cu păduri de toamnă scăldate în lumina amurgului, iar în prim-plan ogoare negre şi un ţăran care ară cu un cal alb.

În timp ce Kay citea, Vincent îi aduse un scaun. Când îl privi, ochii ei albaştri erau umbriţi, îngânduraţi.

— Da, spuse ea, e întocmai ca într-un tablou de Maris. Scriitorul şi pictorul folosesc mijloace diferite, proprii artei fiecăruia, dar exprimă acelaşi gând.

Vincent luă cartea şi-şi plimbă cu nerăbdare degetul de-a lungul paginii.

— Uite, rândul ăsta poţi să-l găseşti tot atât de bine la Michelet[5] sau la Carlyle[6].

— Ştii, vere dragă, pentru un om care şi-a petrecut atât de puţine ore prin şcoli, eşti uimitor de citit. Şi acum citeşti atât de mult?

— Nu. Mi-ar plăcea, dar nu pot. Deşi, de fapt, n-ar trebui să tânjesc atâta după asta, căci în cuvântul lui Cristos poţi găsi orice lucru mai bine şi mai frumos spus decât în orice altă carte.

— O, Vincent, strigă Kay sărind în picioare, cuvintele astea nu și se potrivesc de loc!

Vincent făcu ochii mari.

— Deşi tata spune că ar trebui să te concentrezi şi să nu te gândeşti de loc la astfel de lucruri, totuşi eu te găsesc mult mai atrăgător când îl descoperi pe Thys Maris în *Istoria cruciadelor* decât atunci când vorbeşti ca un preot de ţară îmbâcsit.

Vos se apropie şi spuse:

— E rândul tău să joci, Kay.

Kay îşi împlântă o clipă privirea în cărbunii vii, arzători de sub sprâncenele stufoase ale lui Vincent, apoi îl luă de braţ pe soţul ei şi se alătură celorlalţi, la joc.

4. LATINA ŞI GREACA

Mendes da Costa ştia că lui Vincent îi place să stea de vorbă cu el despre lucrurile cele mai felurite ale vieţii, aşa că, de câteva ori pe săptămână, după ce se termina lecţia, născocea fel de fel de motive ca să-l poată însoţi înapoi spre oraş.

O dată îl duse pe Vincent într-un cartier deosebit al oraşului, în mahalaua care se întindea de la Leidsche Poort, lângă Vondel Park, până la gara olandeză. Era foarte populat, şi casele mărunte, cu câte-un petic de grădină, ale muncitorilor se înghesuiau alături de fabricile de cherestea. Nenumărate canale înguste străbăteau această parte a oraşului.

— Trebuie să fie minunat să fii preot într-un cartier ca acesta, spuse Vincent.

---

[5] Jules Michelet (1798—1874), istoric burghez de opinii liberale. A scris o Istorie a Franţei şi o Istorie a Revoluţiei Franceze într-un stil plin de lirism şi culoare.

[6] Thomas Carlyle (1795—1881), Istoric şi scriitor reacţionar englez; a făcut, mai cu seamă în lucrările sale de istorie, elogiul Individualităţii excepţionale.

— Da, răspunse Mendes în timp ce-şi umplea pipa şi-i trecea lui Vincent punga conică de tutun, aceşti oameni au nevoie de sprijin şi dragoste mai mult decât prietenii noştri din oraş.

Tocmai treceau peste un podeţ de lemn care părea desprins dintr-un peisaj japonez. Vincent se opri.

— Ce vrei să spui, *mijnheer?*

— Muncitorii aceştia, continuă Mendes cu o uşoară mişcare ocrotitoare a braţului, duc o viaţă grea. Dacă se îmbolnăvesc, de obicei n-au bani pentru doctor. Trăiesc de azi pe mâine din munca lor – şi nu e o muncă uşoară. Casele lor, după cum vezi, sunt mici şi sărăcăcioase; mizeria îi paşte la tot pasul. Au încheiat cu viaţa un târg păgubos şi poate că numai credinţa în Dumnezeu ar putea să-i mai aline.

Vincent îşi aprinse pipa şi aruncă chibritul în micul canal de sub el.

— Şi oamenii ceilalţi, cei din oraş?...

— Ei sunt bine îmbrăcaţi, au situaţii sigure, bani puşi la o parte pentru vremuri grele. Când se gândesc la Dumnezeu, îl văd ca pe un bătrân în plină prosperitate, mulţumit de sine pentru felul minunat în care merg treburile pe pământ.

— Pe scurt, spuse Vincent, sunt cam mărginiţi?

— Doamne fereşte! strigă Mendes. Eu n-am spus niciodată asta.

— Nu, eu am spus-o.

În seara aceea Vincent îşi deschise cărţile de greacă, apoi rămase mult timp cu privirea pironită pe peretele din faţă. Îşi aminti de mahalalele nenorocite din Londra, de sărăcia cumplită şi de suferinţa de acolo; îşi aminti de dorinţa lui de a se face predicator ca să-i ajute pe aceşti oameni sărmani. În minte îi veni deodată imaginea bisericii unchiului Stricker. Parohia era prosperă, enoriaşii fiind oameni cu stare, simţitori la lucrurile frumoase pe care le oferea viaţa şi gata să şi le însuşească. Predicile unchiului Stricker erau bine alcătuite şi încurajatoare, dar cine din parohie avea nevoie de încurajare?

Trecuseră şase luni de când sosise la Amsterdam şi începea, în sfârşit, să înţeleagă că munca încordată nu putea fi decât o palidă înlocuitoare a unei înclinaţii adevărate spre studiu. Împinse la o parte cărţile de greacă şi deschise algebra. Pe la miezul nopţii unchiul Jan intră în cameră.

— Am văzut lumină pe sub uşă, Vincent, spuse viceamiralul, şi paznicul mi-a spus că te-a zărit plimbându-te pe şantier, azi-dimineaţă la 4. La urma urmei, câte ore lucrezi pe zi?

— Depinde, răspunse Vincent, între optsprezece şi douăzeci.

— Douăzeci! Unchiul Jan clătină din cap. Dezamăgirea se putea citi foarte bine pe faţa lui. Viceamiralul nu putea să se împace cu ideea unui eşec în familia Van Gogh. Dar, Vincent, nu e firesc să ai nevoie chiar de atâtea ore de studiu!

— Trebuie să-mi termin temele, unchiule.

Unchiul Jan îşi ridică sprâncenele stufoase.

— Bine, bine, fireşte, să le termini... Dar... Eu le-am făgăduit părinţilor tăi să-ți port de grijă. Acum fă, te rog, bine şi du-te la culcare, şi altă dată să nu mai lucrezi până la orele astea.

Vincent împinse la o parte exerciţiile. N-avea nevoie de somn, n-avea nevoie de iubire, nici de ocrotire şi nici de plăceri. În schimb, avea nevoie să înveţe latina şi greaca, algebra şi gramatica, ca să poată trece examenele, să intre la universitate, să se facă preot, şi astfel să fie de vreun folos pe pământ.

5. MENDES DA COSTA

Prin mai, abia după un an de la sosirea la Amsterdam, începu să-şi dea seama că, până la urmă, lipsa lui de înclinare pentru studiul pur teoretic îl va doborî. Aceasta nu era numai constatarea unui fapt, ci şi recunoaşterea unei înfrângeri. Ori de câte ori o parte din creierul lui încercase să recunoască acest adevăr, cealaltă parte îl respinsese şi căutase să-l dezmintă, cufundându-se într-o muncă istovitoare.

Dacă n-ar fi fost decât munca grea şi vădita lui nepotrivire cu ea, încă n-ar fi fost atât de neliniştit. Dar întrebarea care-l chinuia zi şi noapte era: voia într-adevăr să devină un popă onorabil şi dibaci ca unchiul său Stricker? Dar ce s-ar alege atunci de ţinta vieţii lui – ajutorarea săracilor, bolnavilor, oropsiţilor – dacă încă cinci ani de aci înainte va trebui să se ocupe numai de declinări şi de formule?

La sfârşitul unei după-amieze de mai, după ce-şi terminase lecţia cu Mendes, Vincent spuse:

— *Mijnheer* da Costa, n-aţi vrea să faceţi o plimbare cu mine?

Mendes simţise frământarea care creştea în Vincent, ghicise că tânărul ajunsese la clipa când trebuia luată o hotărâre.

— Da, chiar mă gândeam să fac o mică plimbare. Aerul e foarte proaspăt după ploaie. Te însoţesc cu plăcere.

Îşi înfăşură de mai multe ori un fular de lână în jurul gâtului şi-şi luă o haină neagră cu guler înalt. Ieşiră în stradă, trecură pe lângă sinagoga în care cu peste două secole în urmă fusese excomunicat Baruch Spinoza[7] şi, câteva case mai departe, prin faţa vechii locuinţe a lui Rembrandt, din Zeestraat.

— A murit în sărăcie şi umilinţă, spuse Mendes pe un ton obişnuit, în timp ce treceau pe lângă casă.

Vincent îi aruncă o privire în fugă. Mendes avea darul de a pătrunde în miezul unei probleme chiar înainte de a i-o fi înfăţişat. Era deosebit de sprinten la minte. Lucrurile pe care le spunea păreau să fi fost temeinic cumpănite în adâncurile nebănuite ale judecăţii lui. Vincent făcea o comparaţie între el şi cei doi unchi ai lui, Jan şi Stricker. Când discuta cu ei, cuvintele se loveau parcă de un zid care le răsfrângea curând înapoi, sub forma obişnuită a unui „da!“ sau a unui „nu!“. Mendes însă, înainte de a da un răspuns, cumpănea gândul pe care i-l împărtăşea celălalt, cufundându-l în fântâna adâncă a înţelepciunii lui.

— Şi totuşi, n-a murit nefericit, spuse Vincent.

— Nu, răspunse Mendes, Rembrandt s-a realizat din plin şi şi-a dat seama pe de-a-ntregul de propria-i valoare. De altfel, a fost singurul om din vremea lui care a recunoscut această valoare.

— Şi faptul că şi-a cunoscut singur valoarea i-o fi fost oare de ajuns? Dar dacă până la urmă n-ar fi fost aşa cum credea el şi nerecunoaşterea publică s-ar fi dovedit îndreptăţită?

— Părerea oamenilor n-avea nicio importanţă pentru el. Rembrandt simţea că trebuie să picteze. Dacă picta bine sau rău, îi era totuna; pictura a fost substanţa din care şi-a plămădit personalitatea şi care i-a oferit sprijin moral. Una din trăsăturile cele mai importante ale artei, Vincent, stă în putinţa pe care i-o dă artistului de a-şi realiza propria personalitate. Rembrandt a înfăptuit ceea ce ştia că este menirea lui; asta i-a justificat existenţa. Chiar dacă arta lui ar fi fost lipsită de valoare, el tot

[7] Baruch (Benedict) Spinoza (1632—1677), filozof olandez materialist și ateu; ideolog al păturilor democratice ale burgheziei.

ar fi fost de o mie de ori mai răsplătit de viaţă decât dacă s-ar fi lepădat de menirea lui şi ar fi devenit cel mai bogat negustor din Amsterdam.

— Înţeleg.

— Faptul că opera lui Rembrandt aduce azi bucurie întregii lumi nu mai înseamnă nimic pentru el, continuă Mendes, urmărindu-şi parcă un gând al său. Totuşi, până când a închis ochii, viaţa i-a fost plină şi izbutită, chiar dacă necazurile l-au împins în groapă. Aşa s-a încheiat cartea vieţii lui, o carte de toată frumuseţea. Ceea ce a contat pentru el a fost calitatea stăruinţei şi devotamentului faţă de propriul ideal, şi nu calitatea picturii sale.

Se opriră să privească oamenii care încărcau căruţele cu nisip lângă Y, apoi trecură prin mai multe străzi înguste, cu grădini îmbrăcate în iederă.

— Dar cum poate şti un tânăr dacă şi-a ales bine calea, *mijnheer?* El e încredinţat că ar trebui să facă un anumit lucru în viaţa lui şi numai acel lucru. Dar dacă după aceea descoperă că nu i se potriveşte de loc?

Mendes îşi ridică bărbia ascunsă în gulerul hainei. Ochii negri îi scânteiau.

— Priveşte, Vincent, norii aceia cenuşii care s-au împurpurat în asfinţit.

Ajunseră în port. Catargele vapoarelor, şirul de case vechi şi pomii de pe chei se profilau în lumina roşietică, şi întreaga privelişte se oglindea în Zee. Mendes îşi umplu pipa şi-i trecu punga de hârtie lui Vincent.

— Mulţumesc, pipa mea e aprinsă, *mijnheer*.

— A, da, aşa e. Vrei să ne plimbăm pe lângă dig, spre Zeeburg? În partea aceea e cimitirul evreiesc şi am putea să ne aşezăm o clipă lângă locul unde odihnesc ai mei.

Umblau în tăcere, ca doi prieteni, iar vântul le spulbera fumul peste umeri.

— De nimic nu poţi fi sigur pentru toată viaţa, Vincent, spuse Mendes. Tot ce poţi face este să ai curajul şi puterea să încerci ceea ce crezi că e bine. Se poate întâmpla să iasă prost, dar cel puţin ai conştiinţa ca ai încercat să realizezi ceva, şi ăsta e lucrul cel mai de seamă. Trebuie să ne călăuzim după cele mai bune impulsuri ale raţiunii şi apoi să lăsăm ca domnul să judece rezultatul final. Dacă eşti hotărât în această clipă să-l slujeşti

într-un fel sau altul pe creatorul nostru, atunci această credinţă trebuie să-ți fie singura călăuză în viitor. Nu trebuie să-ți fie teamă să te încrezi în ea.

— Crezi că sunt în stare?

— Să-l slujeşti pe Dumnezeu? Mendes se uită la el, şi un zâmbet reţinut îi flutură pe buze.

— Nu. Vreau să spun, în stare să devin un preot învăţat, ca cei pe care-i promovează universitatea.

Mendes nu voia să discute despre cazul lui Vincent în speţă. Voia să abordeze doar chestiuni generale şi să-l lase pe băiat să ia singur o hotărâre.

Ajunseră între timp la cimitirul evreiesc. Era foarte modest, plin de pietre funerare vechi cu inscripţii în ebraică, printre care creşteau ici şi colo smocuri de iarbă înaltă, de un verde-închis, şi tufe de soc. Lângă locul de veci al familiei da Costa se afla o bancă de piatră, pe care se aşezară. Vincent scoase pipa din gură şi o lăsă să se stingă. La ora aceea de seară cimitirul era pustiu şi învăluit într-o linişte pe care n-o tulbura niciun freamăt.

— Orice om are o forţă proprie, Vincent, o însuşire specifică lui, spuse Mendes, privind mormintele în care odihneau părinţii lui şi, dacă ţine seama de ea, orice-ar face, va ieşi bine până la urmă. Dacă te-ai fi ocupat mai departe de artă, forţa de caracter care te face să fii aşa cum eşti te-ar fi ajutat să izbuteşti în meserie. Acelaşi lucru se poate spune şi despre cariera dumitale de profesor. Într-o bună zi te vei realiza din plin, indiferent de calea pe care ți-ai alege-o.

— Şi dacă aş pleca din Amsterdam, renunţând la această carieră de preot cu titlu universitar?

— N-are nicio importanţă. Ai să te întorci la Londra ca predicator, sau ai să lucrezi într-o prăvălie, sau ai să fii ţăran în Brabant. Orice vei face, ai să faci bine. Am simţit calitatea plămadei tale, din care va ieşi până la urmă un om adevărat. Ştiu că e o plămadă bună. O să ți se pară, poate, de multe ori în viaţă că ai dat greş. Dar în cele din urmă vei izbuti să te realizezi pe tine însuţi şi, în acest chip, îţi vei simţi viaţa împlinită.

— Îţi mulţumesc, *mijnheer* da Costa. Mi-e de mare folos ceea ce-mi spui.

Pe Mendes îl străbătu un fior. Banca de piatră era rece şi soarele pierise în mare. Se ridică.

— Vrei să mergem, Vincent?

6. ÎN CE CONSTA FORŢA CEA MARE ?

În ziua următoare înserarea îl găsi pe Vincent la fereastra care dădea spre şantier. Aleea scurtă de plopi cu siluete delicate şi ramuri subţiri se profila graţios pe cerul cenuşiu de seară.

„Dacă nu sunt bun pentru studiul teoretic, îşi spuse Vincent, înseamnă, oare, că nu pot fi de niciun folos pe lume? La urma urmei, ce-au a face greaca şi latina cu iubirea de aproapele nostru?“

Jos, unchiul Jan îşi făcea obişnuita-i inspecţie pe şantier. Vincent zărea în depărtare catargele corăbiilor din docuri. În faţă era vasul-amiral „Atjeh“, negru în întregime, înconjurat de monitoare roşii şi cenuşii.

„Ceea ce mi-am dorit într-una a fost să-l slujesc pe Dumnezeu cu fapta, nu să desenez triunghiuri şi cercuri. Nu m-am gândit niciodată să am o biserică mare şi să ţin predici alese. Simt că aparţin celor umili şi în suferinţă. ACUM, ŞI NU PESTE CINCI ANI!“

Chiar atunci se auzi clopotul sunând, şi şuvoiul de lucrători începu să se reverse spre poartă, în timp ce lampagiul veni să aprindă felinarul şantierului. Vincent plecă de la fereastră.

Îşi dădea seama că atât tatăl lui, cât şi unchiul Jan şi unchiul Stricker cheltuiseră o mulţime de timp şi de bani cu el în anul din urmă. Dacă se lăsa de învăţătură, toată această cheltuială se putea socoti pe de-a-ntregul irosită.

Dar cine era de vină? Dinspre partea lui, îşi dăduse toată silinţa. Mai mult de douăzeci de ore pe zi nu putea să lucreze. Se pare că nu era făcut de loc pentru această viaţă de studiu. Sau poate că începuse prea târziu. Dar dacă ar pleca mâine ca predicator, muncind cu devotament pentru oameni, ar mai însemna oare aceasta o înfrângere? Dacă ar îngriji de bolnavi, i-ar încuraja pe cei osteniţi, i-ar mângâia pe păcătoşi şi i-ar aduce pe calea bună pe cei necredincioşi tot înfrângere ar însemna?

Familia i-ar răspunde că da. I-ar spune că nu e în stare să facă nimic, niciodată, că e nerecunoscător şi lipsit de merite, oaia rătăcită a familiei Van Gogh.

„Orice ai să faci, spusese Mendes, ai să faci bine. În cele din urmă, vei izbuti să te realizezi pe tine însuţi, şi asta te va face să-ţi simţi viaţa împlinită.”

Kay, care înţelegea totul, nu întârziase să descopere în el sămânţa unui preot cu vederi înguste. Da, un preot îmbâcsit, asta ar deveni dacă ar rămâne la Amsterdam, unde adevărata lui chemare se făcea din zi în zi mai slab auzită. Îşi cunoştea limpede menirea în lume, şi Mendes îi dăduse curaj să plece. Familia îl va dispreţui, dar asta părea să nu mai aibă nicio importanţă. La urma urmei, renunţarea la poziţia lui însemna o jertfă destul de mică adusă lui Dumnezeu.

Îşi strânse lucrurile în grabă şi ieşi din casă fără să-şi ia rămas bun.

7. ŞCOALA DE EVANGHELIZARE

Comitetul belgian de evanghelizare, compus din reverenzii van den Brink, de Jong şi Pietersen, înfiinţase o şcoală la Bruxelles unde învăţătura urma să fie gratuită, studenţii trebuind să plătească doar o mică sumă pentru casă şi întreţinere. Vincent se prezentă, şi comitetul îl primi ca elev.

— După trei luni, spuse reverendul Pietersen, vei fi numit undeva în Belgia.

— Asta... dacă reuşeşte, adăugă răspicat reverendul de Jong, întorcându-se către Pietersen.

În tinereţe, de Jong îşi pierduse degetul mare în mecanismul unei maşini, şi asta îl îndreptase spre teologie.

— Ceea ce se cere în munca unui evanghelist, *monsieur* Van Gogh, i se adresă reverendul van den Brink, este priceperea de a ţine predici simple şi atrăgătoare pentru oamenii din popor.

Reverendul Pietersen ieşi împreună cu Vincent din biserica unde avusese loc întrevederea şi, luându-l de braţ, păşiră împreună în lumina orbitoare a soarelui bruxellez.

— Îmi pare bine că ai venit la şcoala noastră, băiete, începu el. E multă treabă de făcut în Belgia şi, judecând după entuziasmul dumitale, aş spune că eşti cât se poate de nimerit s-o duci la bun sfârşit.

Vincent nu ştia ce-l încălzeşte mai mult, soarele fierbinte sau neaşteptata bunăvoinţă a reverendului. Mergeau pe stradă, printre casele înalte de şase etaje care se ridicau drepte ca

pereţii unei prăpăstii, iar Vincent se căznea să găsească un răspuns. Reverendul Pietersen se opri.

— Aici te las, spuse. Iată cartea mea de vizită; când ai o seară liberă, vino pe la mine. O să-mi facă plăcere să stăm puţin de vorbă.

Erau doar trei elevi, cu Vincent cu tot, la şcoala de evanghelizare. De pregătirea lor se ocupa master Bokma, un omuleţ bine legat, cu o faţă atât de scobită, încât un tir cu plumb, lăsat să atârne de la frunte până la bărbie, nu i-ar fi atins nasul sau buzele.

Colegii lui Vincent erau doi băieţi de la ţară, fiecare în vârstă de nouăsprezece ani. Cei doi deveniră imediat buni prieteni şi, parcă pentru a-şi lega şi mai strâns prietenia, făcură din Vincent ţinta batjocurii lor.

— Scopul meu, spusese Vincent unuia dintre ei, la început, când încă nu le cunoştea gândurile, este să mă umilesc, *mourir à moi-même*[8].

De atunci, de câte ori îl găseau luptându-se să înveţe pe dinafară o predică în franţuzeşte, sau chinuindu-se cu vreo carte greoaie, îl întrebau:

— Ce faci, Van Gogh, te anihilezi?

Dar cel mai rău o ducea cu master Bokma. Acesta voia să facă din ei buni oratori. În fiecare seară, acasă, trebuiau să pregătească o predică pe care s-o rostească a doua zi in clasă. Cei doi băieţi ticluiau tirade curgătoare, tinereşti, şi le recitau cu uşurinţă. Vincent lucra cu încetineală la predicile lui, punându-şi tot sufletul în fiecare rând. Simţea adânc tot ce trebuia să spună, dar când se ridica, la seminar, cuvintele îi veneau anevoie.

— Eu nu ştiu, Van Gogh, îl întrebă Bokma, cum te gândeşti să devii predicator când nici nu eşti în stare să vorbeşti ca lumea !? Cine-o să te-asculte?

Dar furia lui Bokma nu mai cunoscu margini când Vincent refuză cu hotărâre să-şi prezinte predicile *ex tempore*[9]. Trudea până târziu noaptea ca să dea compunerilor lui cât mai mult înţeles, scriind fiecare cuvânt într-o franceză migălită şi clară. A doua zi, în clasă, cei doi băieţi vorbeau înaripat despre Isus Cristos şi despre mântuire, aruncându-şi cel mult o dată sau de

---

[8] În sensul: să mă anihilez, să nu mai exist (în lb. franc.).

[9] Pe nepregătite.

două ori ochii pe notiţe, în timp ce Bokma dădea din cap în semn de aprobare. Apoi venea rândul lui Vincent. Îşi aşeza foile în faţă şi începea să citească. Bokma nici nu voia să-l asculte.

— Aşa vă învăţa la Amsterdam? Să ştii, Van Gogh, nimeni n-a părăsit seminarul meu fără să poată vorbi *ex tempore,* la comandă, reuşind să-şi emoţioneze auditorii.

Vincent încerca, dar nu izbutea să-şi amintească ideile în înlănţuirea lor, aşa cum le aşternuse pe hârtie cu o noapte înainte. Colegii râdeau pe faţă de încercările lui şovăitoare, şi Bokma râdea împreună cu ei. După anul petrecut la Amsterdam, nervii lui Vincent erau rău zdruncinaţi.

— Master Bokma, spuse el, am să-mi rostesc predicile cum cred de cuviinţă. Socotesc că munca mea nu e rea şi refuz să accept insultele dumneavoastră.

Bokma se consideră jignit.

— Ai să faci cum îţi spun, urlă el, sau nu te mai primesc la curs.

Din clipa aceea lupta dintre ei deveni făţişă. Vincent compunea de patru ori mai multe predici decât i se cerea, căci, neputând dormi, n-avea niciun rost să se mai ducă la culcare. Nu mai avea poftă de mâncare, slăbise şi îşi ieşea din sărite pentru orice fleac.

În luna noiembrie fu chemat la biserică, să se prezinte în faţa comitetului, ca să-şi primească numirea. Aşadar, în cele din urmă, învinsese toate piedicile; se simţea istovit, dar plin de mulţumire. La sosirea lui, cei doi colegi se şi aflau acolo. Când intră Vincent, reverendul Pietersen nu-şi ridică privirea, în schimb Bokma se uită la el cu o licărire răutăcioasă în ochi.

Reverendul de Jong îi felicită pe băieţi pentru strădania lor încununată de succes şi le dădu numirile» la Hoogstraeten şi Etiehove. Cei doi plecară braţ la braţ.

— Domnule Van Gogh, i se adresă de Jong, comitetul nu s-a încredinţat că eşti pregătit pentru a împărtăşi oamenilor cuvântul domnului. Îmi pare rău că trebuie s-o spun, dar pentru dumneata n-avem nicio numire.

După un timp, care i se păru o veşnicie, Vincent întrebă:

— Ce-a fost greşit în munca mea?

— Ai refuzat să te supui autorităţii. Cea dintâi regulă a bisericii noastre este supunerea deplină. În afară de asta, n-ai

izbutit să înveţi a vorbi *ex tempore.* Profesorul dumitale socoteşte că nu eşti încă apt pentru a predica.

Vincent se uită la reverendul Pietersen, dar prietenul lui privea ţintă pe fereastră.

— Atunci ce-mi rămâne de făcut? întrebă el fără să se adreseze cuiva anume.

— Dacă vrei, poţi să repeţi cursurile încă şase luni, răspunse van den Brink. Poate că la sfârşitul acestui răstimp...

Vincent îşi privi cu luare-aminte ghetele grosolane, cu botul pătrat, şi băgă de seamă că pielea începuse să se crape. Apoi, pentru că nu găsi nimic de spus, se întoarse şi părăsi biserica în tăcere.

Trecu repede pe străzile oraşului şi se trezi în Laeken. Fără să ştie de ce umbla, o luă pe drumul docherilor, pe lângă atelierele care zumzăiau de zarva muncii. În curând lăsă în urmă casele şi se trezi în câmp deschis. Un cal alb, bătrân, descărnat, istovit de trudă, stătea aproape nemişcat. Locul era pustiu, părăsit. Pe pământ zăcea o ţeastă şi, ceva mai încolo, un schelet albit de cal, în faţa colibei unui om care jupuia pielea dobitoacelor.

O vagă simţire se trezi în inima lui, luptând cu amorţirea care-l cuprinsese. Pierdut, începu să se scotocească prin buzunar, după pipă. O aprinse, dar îi păru că are un gust ciudat de amar. Se aşeză pe un buştean. Bătrânul cal alb se apropie şi-şi frecă botul de spatele lui. Vincent se întoarse şi mângâie gâtul descărnat al animalului.

După o vreme gândul la Dumnezeu îi încolţi din nou în minte şi se simţi uşor alinat: „Isus a fost liniştit în timpul. Furtunii, îşi spuse. Nici eu nu sunt singur, căci Dumnezeu nu m-a părăsit. Într-o *zi* voi găsi, într-un fel sau într-altul, calea să-l slujesc.”

Când se întoarse acasă, îl găsi pe reverendul Pietersen aşteptându-l.

— Am venit să te poftesc la mine, îi spuse.

O porniră pe străzi înţesate de muncitori care se îndreptau spre casă, unde-i aştepta cina. Reverendul vorbea într-una despre fel de fel de lucruri, ca şi când nu se întâmplase nimic. Vincent auzea fiecare cuvânt pe care-l rostea Pietersen cu o claritate dureroasă. Reverendul îl conduse în camera din faţă, care fusese transformată în atelier de pictură. Pe pereţi atârnau câteva acuarele şi într-un colţ se vedea un şevalet.

— O, spuse Vincent, pictaţi! Nu ştiam.

Pietersen rămase încurcat.

— Nu sunt decât un amator, spuse el. Desenez puţin în timpul liber, ca să mă recreez. Dar, dac-aş fi în locul dumitale, n-aş pomeni de asta confraţilor mei.

Se aşezară la masă. Pietersen avea o fiică, o fată de vreo cincisprezece ani, sfioasă şi modestă, care nu-şi ridică nici măcar o dată ochii din farfurie. Reverendul continuă să vorbească la întâmplare despre tot felul de lucruri, în timp ce Vincent, din bună-cuviinţă, se căznea să mănânce cât de cât. Dintr-o dată, vorbele lui Pietersen îl izbiră. Nu ştia de loc cum ajunsese la subiectul acela.

— Borinage, spunea gazda lui, este o regiune carboniferă. Aproape toţi bărbaţii de acolo coboară în minele de cărbuni. Muncesc, pândiţi de mii de pericole, şi lefurile abia le ajung să-şi poată duce zilele. Locuiesc în colibe dărăpănate, unde nevestele şi copiii lor îşi petrec cea mai mare parte a anului tremurând de ger, de foame şi de friguri.

Vincent nu pricepea de ce reverendul îi spunea lui toate astea.

— Unde este Borinage? întrebă el.

— În sudul Belgiei, lângă Mons. Am petrecut de curând câtva timp acolo, şi dacă au existat vreodată oameni să aibă nevoie de cineva care să le dea curaj, apoi aceia sunt, fără îndoială, cei din Borinage.

Lui Vincent i se puse un nod în gât, care-l împiedica să înghită mâncarea. Lăsă jos furculiţa. De ce îl chinuia oare Pietersen?

— Vincent, spuse el, ce-ar fi să te duci în Borinage? Cu puterea şi entuziasmul tău ai putea face treabă bună acolo.

— Dar cum aş putea? Comitetul...

— Da, ştiu. I-am scris tatălui tău zilele trecute, lămurindu-i lucrurile. Am primit răspunsul azi după amiază. E gata să te întreţină în Borinage până când voi putea să-ți obţin o numire oficială.

Vincent sări în picioare.

— Aşadar, îmi veţi obţine o numire?

— Da, dar trebuie să mai lăsăm să treacă puţin timp. Când o să vadă comitetul ce treabă minunată eşti în stare să faci, se va îmblânzi, cu siguranţă. Şi chiar dacă nu... de Jong şi van den Brink or să vină într-o zi cu vreo rugăminte la mine, şi atunci, în

schimbul ei... Nenorociţii din Borinage au nevoie de oameni ca dumneata, Vincent, şi, Dumnezeu mi-e martor, orice mijloc e îngăduit ca să te pot face să ajungi în mijlocul lor.

8. „MUTRELE NEGRE”

În timp ce trenul se îndrepta spre sud, apăru în zare un lanţ de munţi. După monotonia şesului Flandrei, priveliştea nouă îi provocă lui Vincent plăcere şi aproape o senzaţie de uşurare. Privea munţii abia de câteva clipe când îşi dădu seama că în înfăţişarea lor era ceva ciudat. Fiecare munte se înălţa izolat, singuratic, ţâşnind abrupt din câmpia netedă.

„Egiptul negru“, îngână el pentru sine, privind mai departe la şirul prelung de fantastice piramide. Se întoarse către omul de alături şi-l întrebă:

— Nu ştii cumva cum s-au format munţii aceia?

— Ba ştiu, răspunse omul, sunt făcuţi din straturi de steril, adică din piatra care se scoate din pământ o dată cu cărbunele şi care se aruncă. Vezi vagonetul care se apropie de vârful dealului? Urmăreşte-l o clipă cu atenţie!

Nu termină bine ce avea de spus, că vagonetul se răsturnă într-o parte, împrăştiind un nor negru, care se aşternu de-a lungul povârnişului.

— Vezi, făcu omul, aşa se ridică munţii ăştia! Îi urmăresc de cincizeci de ani cum cresc zi de zi cu câte un deget.

La Wasmes, trenul se opri şi Vincent coborî. Oraşul era cuibărit în fundul unei văi mohorâte. Soarele palid îşi trimitea pieziş razele, care străbăteau cu greu prin perdeaua groasă de funingine ce plutea între pământ şi cer. Wasmes îşi căţăra anevoie pe coasta unui deal două şiruri şerpuitoare de clădiri din cărămidă de un roşu-murdar, care, înainte de a ajunge în vârf, se răreau, lăsând să se zărească satul Petit Wasmes.

În vreme ce urca dealul, Vincent se întreba de ce oare satul părea atât de pustiu. Oriunde te uitai, nici ţipenie de om. Doar câte o femeie mai zăbovea ici-colo, în prag, cu un aer mohorât şi nepăsător.

Petit Wasmes era satul minerilor. Nu se putea mândri decât cu o singură clădire de cărămidă, casa brutarului Jean-Baptiste Denis, cocoţată tocmai în vârful dealului. Chiar într-acolo îşi îndrepta şi Vincent paşii, căci brutarul era cel care-i scrisese

părintelui Pietersen că e gata să-i dea găzduire şi masă noului predicator care avea să vină în satul lor.

Madame Denis îl întâmpină cu un călduros bun venit, îl conduse prin brutăria îmbietoare, în care plutea o aromă de pâine caldă, şi-i arătă camera, un ungher strâmt, sub streaşină, cu grinzi coborând în unghi ascuţit în partea dinapoi şi cu o fereastră ce dădea spre stradă.

Cu mâinile ei butucănoase, dar îndemânatice, doamna Denis făcuse camera lună. Lui Vincent îi plăcu odăiţa de cum o văzu. Era atât de tulburat, încât nici nu mai stătu să-şi desfacă bagajul şi se repezi pe cele câteva trepte grosolane de lemn dinspre bucătărie, spunându-i doamnei Denis că pleacă.

— Nu uita să te întorci la cină! spuse ea. Noi mâncăm la ora 5.

Lui Vincent îi plăcu felul de a fi al doamnei Denis. Îşi dădea seama că face parte dintre acei oameni care înţeleg lucrurile fără a se obosi prea mult să cugete asupra lor.

— Am să fiu aici, doamnă, îi răspunse el, vreau doar să văd puţin împrejurimile.

— Astă-seară vine la noi un prieten pe care ar fi bine să-l cunoşti. E supraveghetor la mina Marcasse şi-și poate spune o mulţime de lucruri care-și vor prinde bine în munca dumitale.

Ninsese din belşug. Vincent trecu de-a lungul gardurilor vii de mărăcini care împrejmuiau grădinile şi câmpurile înnegrite de funinginea ce ieşea pe coşurile minei.

La răsărit de casa lui Denis se căsca o râpă adâncă, în fundul căreia se aflau cele mai multe din colibele minerilor. În cealaltă parte se deschidea un câmp larg, străjuit de un munte negru de steril şi de coşurile minei Marcasse, în care lucrau aproape toţi minerii din Petit Wasmes. Câmpul era tăiat de un drumeag desfundat, năpădit de tufe de mărăcini şi răscolit de rădăcini noduroase.

Marcasse era numai una dintre cele şapte mine de cărbuni din proprietatea societăţii *„Charbonnages de Belgique”,* dar cea mai veche şi mai primejdioasă din întregul Borinage. I se dusese faima, o faimă tristă, din pricina şirului de oameni care-şi lăsaseră viaţa în ea, fie coborând, fie ieşind din puţ, fie de pe urma gazelor otrăvitoare, a exploziilor şi inundaţiilor, sau a prăbuşirii vechilor galerii. Deasupra minei erau ghemuite două clădiri de cărămidă în care se afla instalaţia cu ajutorul căreia

cărbunele era adus la suprafaţă, sortat şi încărcat apoi în vagonete. Coşurile înalte, dintr-o cărămidă care fusese cândva galbenă, împrăştiau în jur, douăzeci şi patru de ore pe zi, fumul lor negru şi gros. Împrejurul minei se înşirau barăcile sărăcăcioase ale minerilor, pe lângă care îşi ridicau trunchiurile uscate câţiva copaci înnegriţi de fum. Încolo, cât cuprindeai cu ochii, numai garduri de mărăcini, grămezi de bălegar, depozite de cenuşă, mormane de cărbune nefolositor şi, peste toate, stând parcă de strajă, muntele negru. Privelişte a era mohorâtă şi, la prima vedere, lui Vincent îi păru totul jalnic şi pustiu. „Nu-i de mirare că i se spune «ţara neagră», murmură el.

După un răstimp, pâlcuri de mineri începură să se reverse afară pe poartă. Purtau haine grosolane şi zdrenţuite şi căşti de piele pe cap. Femeile erau şi ele îmbrăcate la fel. Toţi erau negri, din cap până-n picioare, ca nişte coşari, numai albul ochilor contrasta ciudat cu feţele lor mânjite de funingine. Pe bună dreptate, erau numiţi *les gueules noires*[10].

Lumina palidă a soarelui de după amiază le obosea ochii după bezna în care trudiseră încă dinainte de ivirea zorilor. Aproape orbiţi, se împleticeau pe poartă, vorbind între ei un jargon iute şi nedesluşit. Erau mărunţi, cu umeri înguşti, gârboviţi şi cu mădulare subţiri, descărnate.

Vincent înţelese acum de ce satul îi păruse pustiu. Adevăratul Petit Wasmes nu era adunătura de colibe din râpă, ci oraşul-labirint săpat la şapte sute de metri sub pământ, în care cei mai mulţi dintre locuitori îşi petreceau aproape tot timpul lor.

9. O COLIBĂ DE MINER

— Jacques Verney este un om care a răzbit în viaţă numai prin el însuşi, îi spuse *madame* Denis lui Vincent la cină, dar a rămas totuşi prietenul minerilor.

— Oare nu toţi cei care se ridică rămân prieteni cu muncitorii?

— Nu, domnule Vincent, nu rămân prieteni cu ei. Cum ajung din Petit Wasmes în Wasmes, încep să privească lucrurile cu alţi ochi. De dragul banilor, se dau de partea patronilor, uitând că odată au robit şi ei în fundul minei. Dar Jacques e un om bun şi

[10] Mutrele negre (în lb. franc.).

cinstit. În timpul grevelor numai el se poate înţelege cu minerii, de nimeni altul nu vor s-asculte. Din păcate, bietul om nu mai are mult de trăit.

— De ce? întrebă Vincent.

— Ca de obicei, plămânii. Toţi câţi coboară în mină se îmbolnăvesc de plămâni. Nu cred să iasă din iarnă.

Nu trecu mult şi îşi făcu apariţia şi Jacques Verney. Era scund şi cu umerii aduşi. Avea ochii trişti şi adânc înfundaţi în orbite, ca toţi cei din Borinage. Fire groase de păr îi ţâşneau ca nişte antene din nări, de la capătul sprâncenelor şi din scoicile urechilor, dar pe cap n-avea nici urmă.

Când auzi că Vincent era predicator, venit să uşureze soarta minerilor, oftă adânc.

— Ah, domnule, suspină el, foarte mulţi oameni au încercat să ne ajute, şi totuşi viaţa se scurge aici la fel ca înainte.

— Se trăieşte, oare, atât de greu în Borinage? întrebă Vincent.

Jacques tăcu un timp.

— Cât mă priveşte, nu, spuse el apoi. Mama m-a învăţat să citesc puţin, şi aşa am devenit supraveghetor. Am o căsuţă de cărămidă pe drumul spre Wasmes, şi niciodată n-aş putea spune că n-avem ce mânca. Eu unul nu prea aş avea de ce să mă plâng.

O tuse puternică îl sili să se oprească. Vincent crezu că omului o să-i plesnească pieptul de atâta sforţare. Jacques se duse la uşa din faţă şi scuipă în drum de mai multe ori. Apoi îşi reluă locul în bucătăria caldă şi continuă să-şi tragă domol perii din urechi, din nas şi din sprâncene.

— Ştiţi, domnule, aveam douăzeci şi nouă de ani când m-au făcut supraveghetor. Plămânii îmi erau ciuruiţi încă de pe atunci. Cu toate astea, n-am dus-o chiar aşa de rău în ultimii ani. Dar minerii... Căută privirea doamnei Denis şi o întrebă: Ce spui, să-l duc la Henri Decrucq?

— De ce nu? Nu strică să afle tot adevărul.

Jacques Verney se întoarse spre Vincent, cerându-şi oarecum iertare:

— La urma urmelor, domnule, spuse el, sunt supraveghetor şi trebuie să le fiu cât de cât supus „ălora de sus”. Dar Henri, el o să vă spună tot!

Vincent porni în urma lui Jacques, afară, în noaptea rece, şi se înfundă pe dată în râpa minerilor. Barăcile, simple şoproane de lemn, aveau câte o singură încăpere construite fără niciun plan, se îngrămădeau în vale, la întâmplare, unde nici nu te aşteptai, într-o vraişte de străduţe înecate în noroi, printre care doar cei ce cunoşteau locul se puteau descurca.

Vincent bâjbâia pe urmele lui Jacques, poticnindu-se de bolovani, de trunchiuri şi mormane de gunoi. Dădură de magherniţa lui Decrucq, care se găsea cam la jumătatea drumului, în jos, spre mină. Printr-un ochi de geam dosnic se vedea pâlpâind o lumină. Bătură la uşă şi doamna Decrucq veni să le deschidă.

Coliba lui Decrucq nu era cu nimic deosebită faţă de celelalte din râpă: avea pământ pe jos, acoperişul năpădit de muşchi, iar crăpăturile dintre scândurile pereţilor erau astupate cu cârpe, ca să nu pătrundă vântul. În cele două colţuri din fundul odăii se afla câte un pat, într-unul chiar dormeau înghesuiţi trei copii. O sobă ovală, o masă de lemn cu bănci, un singur scaun, o poliţă în perete cu câteva oale şi vase pe ea, cam ăsta era tot mobilierul. Familia Decrucq, ca aproape toţi cei din Borinage, creştea o capră şi câţiva iepuri, ca să poată avea, când şi când, un pic de carne. Capra dormea sub patul copiilor, iepurii se cuibăriseră pe o mână de paie în spatele sobei.

Madame Decrucq deschise ochiul de sus al uşii, să vadă cine a venit, apoi îi pofti înăuntru pe cei doi bărbaţi. Înainte de a se mărita muncise şi ea, mulţi ani, în aceleaşi galerii cu Decrucq, împingând vagonetele de cărbuni în lungul şinelor până la tabloul de pontaj. Aproape că nu mai avea de loc vlagă în ea – era ofilită, obosită şi îmbătrânită, deşi nu împlinise încă 26 de ani.

Decrucq, care-şi rezemase scaunul de partea rece a sobei, sări în sus când îl văzu pe Jacques.

— Ehei, făcu el, de mult nu ne-ai mai călcat pragul! Mă bucur să te văd pe la nou.. Bun venit şi prietenului dumitale I

Decrucq se lăuda că era singurul om din Borinage pe care mina nu-l putea răpune.

— Eu am să mor de bătrâneţe, în patul meu, spunea el adesea. Nu mă poate da gata, pentru că nu mă las eu!

În partea dreaptă a capului, un petic pătrat de piele, chilug şi roşu, apărea ca o fereastră în claia de păr. Era o amintire din

ziua când cuşca în care cobora picase de la o înălţime de o sută de metri, ca o piatră într-un puţ, omorând pe cei douăzeci şi nouă de tovarăşi ai lui. Când umbla, târa un picior. Asta provenea de pe urma celor patru fracturi pe care le dobândise când grinzile de deasupra locului unde lucra se prăbuşiseră şi rămăsese îngropat timp de cinci zile. Cămaşa lui neagră, grosolană îi stătea umflată în partea dreaptă a pieptului peste bulfa formată de cele trei coaste rupte, care n-au mai putut fi puse niciodată la loc după ce explozia de grizu îl azvârlise peste un vagonet. Dar Decrucq era un om plin de curaj, un adevărat cocoş de luptă; nimic nu putea să-l doboare. Şi pentru că era întotdeauna pornit împotriva patronilor, era trimis să muncească în galeriile cele mai rele, de unde cărbunele se extrăgea cel mai anevoie şi în cele mai primejdioase condiţii. Dar cu cât muncea mai greu, cu atât tuna mai puternic împotriva „ălora de sus“, a duşmanului necunoscut şi nevăzut, dar mereu prezent. O gropiţă strâmb aşezată în bărbia ascuţită făcea ca faţa lui, scurtă, masivă, să pară puţin diformă.

— Domnule Van Gogh, spuse el, ai nimerit chiar unde trebuia. Aici în Borinage nu suntem nici măcar sclavi, suntem animale. Coborâm în Marcasse de la 3, dimineaţa; ne tragem sufletul numai în cele cincisprezece minute cât mâncăm, şi în tot restul timpului dăm în brânci până la 4 după masă. Acolo jos e beznă şi zăduf. Trebuie să muncim goi, şi aerul plin de pulbere de cărbune şi de gaze otrăvite nu ne lasă să respirăm. N-avem loc să stăm în picioare, în galerii. Ca să scoatem cărbunele, trebuie să muncim în genunchi ori frânţi de la mijloc. Fetele noastre, ca şi băieţii, încep să coboare în mină de pe la opt sau nouă ani! La douăzeci de ani suntem bolnavi de friguri şi cu plămânii ciuruiţi. Dacă nu suntem omorâţi de grizu sau striviţi în cuşcă (îşi ciocăni uşor cicatricea roşie de pe cap), putem ajunge cel mult, până la patruzeci de ani şi apoi crăpăm de oftică. Spun minciuni, Verney?

Vorbea într-un *patois*[11] atât de repezit, încât lui Vincent îi era greu să-l urmărească. Gropiţa piezişă dădea figurii lui un aer vesel, în ciuda ochilor întunecaţi de mânie.

— Ba de loc, Decrucq, e chiar aşa cum zici, adeveri Jacques Verney.

[11] Dialect (în lb. franc.).

Doamna Decrucq se duse să se aşeze pe patul din colţul îndepărtat al camerei; licărirea slabă a lămpii de petrol o învăluia pe jumătate în umbră. Îşi asculta soţul vorbind, deşi mai auzise aceleaşi cuvinte de o mie de ori până atunci. Anii în care împinsese la vagonetele de cărbuni, naşterea a trei copii şi şirul lung de ierni aspre, petrecute în această colibă căptuşită cu pânză de sac, stinseseră în ea orice dorinţă de luptă. Decrucq îşi târî piciorul beteag de la Jacques înapoi spre Vincent.

— Şi ce avem în schimb, domnule? Şandramaua pe care o vezi şi hrană cât să putem sălta târnăcopul. Ce mâncăm? Pâine, brânză acră, cafea neagră. O dată sau poate de două ori pe an, carne. Numai cincizeci de centime pe zi dacă ne-ar tăia din salariu, ar fi de ajuns ca să crăpăm de foame. Dar atunci n-am mai fi în stare să le scoatem cărbunele; numai de asta nu ne plătesc mai prost. În fiecare zi din viaţă suntem la un pas de moarte, *monsieur.* Dacă ne îmbolnăvim cumva, suntem zvârliţi afară fără un franc şi lăsaţi să crăpăm pe drumuri, în vreme ce soţia şi copiii mănâncă din pomana vecinilor. De la opt la patruzeci de ani, *monsieur,* treizeci şi doi de ani petrecuţi în măruntaiele negre ale pământului! Asta e viaţa noastră! Şi, la urmă, o groapă în cimitirul de peste drum, ca să putem uita de toate!

10. SUCCES

Vincent băgă de seamă că minerii erau neştiutori şi lipsiţi de orice învăţătură, cei mai mulţi nefiind nici măcar în stare să citească. În schimb, erau ageri la minte, destoinici în munca lor grea, curajoşi, sinceri şi simţitori. Dar frigurile îi secătuiau de vlagă şi arătau traşi la faţă şi istoviţi. Nu vedeau soarele decât duminica, iar pielea lor gălbejită era punctată de mii de pori negri astupaţi. Aveau ochii melancolici, adânc înfundaţi în orbite ai celor obidiţi, care nu pot răspunde la lovituri.

Vincent îi îndrăgi. Erau simpli şi prietenoşi, ca oamenii din Brabant, de la Zundert şi Etten. Pieri şi impresia aceea de pustiu pe care i-o lăsase priveliştea. Îşi dădea seama că Borinageul avea ceva aparte şi că, în felul lor, toate lucrurile de aici erau grăitoare.

La câteva zile după venirea sa, Vincent ţinu prima adunare religioasă într-o şandrama din spatele brutăriei lui Denis. Curăţă bine încăperea, aduse bănci.

Pe la ora 5, minerii veniră însoţiţi de familiile lor. Ca să se ferească de frig, îşi înfăşuraseră fulare lungi în jurul gâtului, iar pe cap purtau şepci mici de piele.

O singură lampă de petrol, şi aceea împrumutată, lumina baraca. Minerii stăteau în întuneric, pe băncile tari, ţinându-şi palmele la subţioară, ca să şi le încălzească. Îl priveau pe Vincent cum sta aplecat peste *Biblia* lui şi-l ascultau cu atenţie.

Vincent căută cu multă grijă cel mai potrivit fragment pentru prima lui predică. În cele din urmă îl alese din *Faptele apostolilor*. „Noaptea, Pavel avu o vedenie: un om din Macedonia sta în faţa lui şi-i făcea următoarea rugăminte: Treci in Macedonia şi ajută-ne.“

— Prieteni, începu Vincent, trebuie să ni-l închipuim pe macedonean ca pe un om care trudeşte, un muncitor, cu urmele durerii, ale necazurilor şi ale sfârşelii întipărite pe faţă. Dar asta nu-i răpeşte câtuşi de puţin din măreţie sau din farmec. Biserica ne spune care este cuvântul lui Dumnezeu, arătându-ne că omul trebuie să trăiască în smerenie şi să nu urmărească în viaţă ţeluri de mărire ci să rămână umil, învăţând din Evanghelie să fie blajin şi simplu la suflet, ca să poată dobândi împărăţia cerurilor în ziua sorocită şi să-şi afle mântuirea.

În Petit Wasmes erau mulţi bolnavi, şi Vincent, ca un adevărat doctor, făcea zilnic ocolul satului, aducându-le, de câte ori îi stătea în putinţă, puţin lapte sau un colţ de pâine, o pereche de ciorapi calzi sau o pătură. Tifoida şi un soi de febră malignă, pe care minerii o numeau *la sotte fièvre*[12], se abătuseră asupra colibelor, iar oamenii se zbăteau în coşmaruri îngrozitoare şi delirau. Numărul minerilor doborâţi la pat sporea necontenit; cu toţii erau vlăguiţi, supţi, neputincioşi.

Întregul Petit Wasmes îi spunea *„monsieur* Vincent”, vorbind despre el cu drag, deşi cu o anumită reţinere încă. Nu era baracă în sat în care să nu fi adus hrană sau mângâiere, în care să nu fi îngrijit vreun bolnav, să nu se fi rugat împreună cu cei nefericiţi.

Cu câteva zile înainte de Crăciun dădu peste un grajd părăsit de lângă Marcasse, destul de mare ca să încapă în el o sută de

[12] Febra cea rea (în lb. franc).

oameni. Era o încăpere goală, îngheţată şi părăginită, dar minerii din Petit Wasmes o umplură până în uşă. Îl ascultară pe Vincent istorisind povestea Bethleemului şi a păcii pe pământ. Nu era decât de şase săptămâni în Borinage, dar avusese timp să-şi dea seama că traiul oamenilor devenea din zi în zi mai greu.

Acolo, însă, în grajdul părăginit, sub pâlpâirea câtorva lumânărele fumegânde, el putea să vorbească despre Isus Cristos acelor „mutre negre" care tremurau de frig şi să le încălzească măcar sufletele cu făgăduiala împărăţiei ce va să vină.

Şi totuşi, viaţa îi era umbrită de un nor: nu se putea învoi cu gândul că tatăl lui continua să-l întreţină. În fiecare noapte se ruga să vină mai curând ziua când va fi în stare să-şi câştige singur cei câţiva franci necesari umilelor sale trebuinţe.

Vremea se înrăutăţi. Nori negri atârnau deasupra întregului ţinut. Ploaia cădea în puhoaie, prefăcând drumurile desfundate în gârle şi pardoseala de pământ din colibe în băltoace noroioase. În ziua de Anul Nou, Jean-Baptiste coborî din Wasmes şi îi aduse de acolo lui Vincent o scrisoare. În colţul de sus din stânga plicul purta numele reverendului Pietersen. Vincent fugi în odăiţa lui de sub streaşină, tremurând de emoţie. Ploaia răpăia pe acoperiş, dar el n-o auzea. Rupse plicul cu mâini înfrigurate, scoase scrisoarea şi citi:

„Draga Vincent,

Comitetul de evanghelizare a aflat despre activitatea dumitale minunată şi, ca urmare, îţi acordă de la 1 ianuarie o numire temporară de şase luni.

Dacă până la sfârşitul lui iunie totul merge la fel de bine, numirea dumitale devine definitivă. Până atunci vei primi o leafă de 50 *franci pe lună.*

Scrie-mi des şi nu înceta să nădăjduieşti.

Cu drag, al dumitale

Pietersen"

Se aruncă de-a latul peste pat, strângând cu putere în mână binecuvântata scrisoare. Era în al nouălea cer. În sfârşit, izbutise! Îşi găsise ţelul în viaţă! Asta era ceea ce-şi dorise întotdeauna, numai că nu avusese puterea şi curajul să meargă

drept la ţintă. O leafă de 50 de franci pe lună era mai mult decât îi trebuia pentru hrană şi locuinţă. De acum înainte, aşadar, nu mai trebuia să depindă de nimeni!

Se aşeză la masă şi-i scrise tatălui său o scrisoare năvalnică, triumfătoare, în care îl anunţa că nu mai avea nevoie de ajutorul lui şi că de aici înainte avea de gând să aducă mulţumire şi cinste familiei. Se lăsase înserarea când isprăvi de scris; deasupra minei Marcasse cerul bubuia de tunete şi fulgere. Coborî scările în fugă, trecu prin bucătărie şi, în culmea fericirii, se năpusti afară în ploaie. *Madame* Denis ieşi după el şi-i strigă:

— *Monsieur* Vincent, unde ai plecat aşa? Nu-ți iei pălăria şi haina?

Dar Vincent nu se opri să-i răspundă şi continuă să alerge până la un dâmb din apropiere. De-acolo se vedea, până departe, aproape întregul Borinage, hornurile minelor, movilele de cărbuni, căsuţele minerilor şi umbrele negre ale oamenilor, care tocmai ieşeau din *bouillères*[13], mişunând încolo şi încoace, ca nişte furnici pe un muşuroi. În fund se zărea o pădurice de pini, întunecată, pe fondul căreia se profilau nişte vilişoare albe, iar în depărtare, turla unei biserici şi o moară veche de vânt. Toată priveliştea era învăluită în ceaţă. Petele de umbră aruncate de nori stârneau efecte ciudate de lumină şi întuneric. Pentru întâia oară de când se afla în Borinage, priveliştea care i se deschidea în faţa ochilor îi amintea de tablourile lui Michel[14] şi ale lui Ruysdael[15].

11. STERIL

După ce obţinuse numirea, îi trebuia un loc permanent unde să ţină adunările. După multă căutare, descoperi, chiar la poalele râpei, pe un drumeag ce trecea prin pădurea de pini, o clădire destul de mare, numită *„Salon du Bébé”,* unde pe vremuri copiii din sat învăţau dansul.

După ce atârnă pe pereţi toate reproducerile pe care le avea, încăperea deveni mai îmbietoare. În fiecare după-amiază aduna

[13] Mine de cărbuni (în lb. franc.).

[14] Georges Michel (cunoscut și sub numele de Michel din Montmartre) (1783—1843), pictor peisagist înrâurit de peisagistica realistă din Olanda veacului al XVII-lea şi precursor al artiştilor de la Barbizon.

[15] Jacob van Ruysdael (1628 sau 1629—1682), pictor olandez și unul dintre cel mai mari peisagişti realişti din veacul al XVII-lea.

aici copiii între patru şi opt ani, îi învăţa să citească şi le istorisea poveşti simple din *Biblie*. Asta a fost de altfel singura învăţătură pe care cei mai mulţi dintre ei au căpătat-o în întreaga lor viaţă.

— Acum de unde facem rost de cărbuni ca să încălzim odaia? îl întrebă Vincent pe Verney, care-l ajutase să capete casa. Nu putem ţine copiii în frig. Şi-apoi, dacă soba e-ncinsă, şi adunările se pot prelungi până mai târziu seara.

Jacques se gândi o clipă, apoi spuse:

— Dacă poţi să vii mâine la prânz aici, am să-ți arăt cum putem face rost de cărbune.

Când ajunse a doua zi la *„Salon”,* Vincent se pomeni în mijlocul unei cete de neveste şi fiice de mineri care-l aşteptau. Purtau bluze şi fuste negre şi basmale albastre pe cap. Fiecare avea în mână câte un sac.

— Am adus şi pentru dumneavoastră un sac, *monsieur* Vincent, îi strigă fiica cea mică a lui Verney, trebuie să umpleţi şi dumneavoastră unul.

Urcară prin labirintul de străduţe întortocheate dintre barăcile minerilor, trecură de brutăria lui Denis din vârful dealului, tăiară pieziş câmpul în mijlocul căruia se ridica mina Marcasse şi o apucară pe lângă zidurile clădirilor, până la piramida neagră de steril din spatele minei. Aici se împrăştiară care încotro, căţărându-se pe povârnişurile muntelui negru, atacându-l fiecare din altă latură. Păreau un roi de gângănii mărunte care mişună pe un buştean putred.

— Trebuie să urcaţi până-n vârf dacă vreţi să mai găsiţi ceva cărbune, *monsieur* Vincent, îi spuse fata lui Verney. De ani de zile de când tot strângem, s-a isprăvit cărbunele din partea de jos a grămezii. Veniţi cu mine, am să vă arăt eu care e cărbunele.

Se căţăra ca o căpriţă pe povârnişul negru, în timp ce Vincent fu nevoit să urce mai mult în patru labe, fiindcă sterilul îi fugea de sub picioare. Fata lui Verney sălta mereu în faţa lui, îndoită de mijloc, şi, din când în când, arunca în el, în glumă, cu bucăţele de noroi uscat. Era o fată drăgălaşă, cu obrajii îmbujoraţi, poznaşă şi plină de vioiciune. Nu văzuse niciodată interiorul minei, deoarece Verney ajunsese supraveghetor când ea avea şapte ani şi nu mai fusese nevoit s-o trimită la muncă.

— Grăbeşte-te, *monsieur* Vincent, îi strigă ea, altfel ai să rămâi codaş.

De obicei, nu era nevoită să adune steril, căci administraţia minei îi vindea lui Verney cărbune de bună calitate la preţ redus. Aşa că acum venise ca într-o excursie.

Nu izbutiră să se urce până sus din pricina vagonetelor care deşertau încărcătura lor de steril cu o regularitate de ceasornic, când pe un povârniş, când pe celălalt. Nu era uşor să găseşti cărbune în mormanul acela uriaş. Fata lui Verney îl învăţă pe Vincent cum să ia câte-o mână de steril în căuşul palmelor şi apoi să-l cearnă printre degete, lăsând să cadă pământul, pietrele, argila şi celelalte materii nefolositoare. Societatea minieră nu lăsa să se piardă decât o cantitate cu totul neînsemnată de cărbune. Ceea ce puteau găsi nevestele minerilor în muntele de steril erau doar resturi de cărbune fărâmicios, care nu putea fi vândut pe piaţă. Sterilul, udat de zăpezi şi de ploi, se bătătorise, aşa încât Vincent îşi văzu curând mâinile zdrelite şi tăiate. Izbutise totuşi să adune cam un sfert de sac din ceea ce spera el că e cărbune, în timp ce femeile aveau sacii aproape plini.

Nevestele minerilor lăsară cărbunele la *„Salon”* şi, una câte una, porniră grăbite spre casă, să pregătească cina. Făgăduiră că vor veni seara la slujbă împreună cu toată familia. Fata lui Verney îl pofti pe Vincent la masă şi el se grăbi să primească. Locuinţa familiei Verney avea două încăperi. Într-una se găseau soba, vasele de gătit şi toate cele necesare gospodăriei, iar în cealaltă, paturile. Jacques Verney o ducea binişor, dar nici în casa lui nu puteai găsi săpun, întrucât, după cum i se spusese lui Vincent, săpunul era un lux pe care cei din Borinage nu şi-l puteau îngădui. Din ziua în care băiatul începe să coboare în mină, iar fata să urce muntele de steril şi până în cea din urmă clipă a vieţii lor, n-ajung să-şi spele ca lumea praful de cărbune de pe faţă.

Fata lui Verney scoase un lighean cu apă rece, afară, în uliţă. Vincent se frecă din răsputeri, fără să ştie însă dacă se spălase cum trebuie. Abia când se aşeză la masă, în faţa fetei, şi-i văzu dârele negre de cărbune şi de fum de pe obraji, înţelese că, de bună seamă, şi el arată la fel. Fata ciripi veselă în tot timpul mesei.

— Ştii, *monsieur* Vincent, spuse Jacques, eşti de aproape două luni în Petit Wasmes şi încă nu cunoşti cu adevărat Borinageul.

— Ai dreptate, *monsieur* Verney, răspunse Vincent cu toată modestia, cred însă că, încet-încet, încep să-i înţeleg pe oameni.

— Nu asta vreau să spun, stărui Jacques, smulgându-şi un fir mai lung din nas şi uitându-se la el cu luare-aminte. Vreau să spun că până acum nu cunoşti decât traiul nostru de deasupra pământului. Asta nu înseamnă nimic. Deasupra pământului nu facem aproape nimic altceva decât să dormim. Dacă vrei să înţelegi cu adevărat viaţa noastră, trebuie să cobori în mină şi să vezi cum se lucrează, de la 3 dimineaţa până la 4 după masa.

— Abia aştept să cobor în mină, spuse Vincent, dar oare o să pot căpăta aprobarea administraţiei?

— Am şi căpătat-o, îi răspunse Jacques, luând în gură o bucăţică de zahăr şi sorbind cafeaua călduţă, amară, neagră ca cerneala.

— Mâine cobor în mina Marcasse pentru un control de protecţie. Dacă vrei, dimineaţa la 3 fără un sfert te iau cu mine. Ne întâlnim în faţa casei lui Denis.

Întreaga familie îl însoţi pe Vincent la *„Salon”,* dar Jacques, care acasă, în aerul cald, se simţise bine şi vioi, trebui să se întoarcă din drum, zguduit de o tuse cumplită. Când Vincent ajunse la *„Salon”,* îl găsi acolo pe Henri Decrucq; îşi târa piciorul beteag, trebăluind pe lângă sobă.

— A, bună seara, *monsieur* Vincent, strigă el şi zâmbi larg, atât cât îi îngăduia faţa pungită. Sunt singurul din Petit Wasmes care se pricepe să aprindă focul în soba asta. O cunosc eu de mult, din vremea când mai făceam câte-o petrecere pe-aici. E dată dracului, dar eu îi ştiu toate nazurile.

Cărbunele din saci era umed şi doar o mică parte din el se putea numi într-adevăr cărbune. Cu toate acestea, în scurt timp Decrucq izbuti să facă soba aceea ovală şi burduhănoasă să dea căldură. Şchiopăta într-una de colo până colo, iar sângele îi zvâcnea puternic sub peticul golaş de piele boţită din cap şi-l făcea să capete culoarea sfeclei murdare.

Aproape nicio familie de mineri din Petit Wasmes nu lipsea în seara aceea de la *„Salon”.* Veniseră cu toţii să-l audă pe Vincent rostind prima predică în biserica lui. Când n-au mai fost locuri

pe bănci, dădură fuga prin vecini după lăzi şi scaune. Peste trei sute de oameni se înghesuiau înăuntru. Cu sufletul încălzit de bunăvoinţa femeilor care-l ajutaseră în după-amiaza aceea, ca şi de faptul că, în sfârşit, vorbea în propria lui biserică, Vincent rosti şi o predică plină de patos, pornită de-a dreptul din inimă.

— Dăinuie de mult credinţa, de altminteri întemeiată, se adresă Vincent enoriaşilor lui cu feţe negre, că omul nu e decât un străin pe acest pământ. Şi totuşi, nu suntem singuri, dumnezeul nostru e cu noi. Suntem nişte călători, viaţa noastră e un drum lung de la pământ la cer. Tristeţea e mai bună decât veselia, pentru că şi în veselie sufletul rămâne trist. E mai bine să păşeşti în casa durerii decât în casa petrecerii. Ne rugăm ţie, Tatăl nostru, fereşte-ne de păcat. Nu ne da nici sărăcie, dar nici bogăţii şi hrăneşte-ne cu plinea hărăzită nouă! Amin.

După ce *„Salonul”* se goli, Vincent închise uşa şi porni îngândurat să urce dealul spre casa familiei Denis. Felul cum primiseră predica lui din seara aceea îl îndreptăţea să creadă că reţinerea arătată până atunci de mineri pierise şi începuse să le câştige încrederea. De-abia acum fusese pe deplin recunoscut de aceste *gueules noires* ca slujitor al lui Dumnezeu. Care era oare pricina schimbării? Nu putea fi biserica cea nouă; nu erau minerii oameni pe care să-i tulbure astfel de lucruri. Cât despre numirea oficială, n-aveau de unde să ştie, pentru că el nu le spusese nimic, din capul locului, în legătură cu situaţia lui. E drept, predica fusese caldă, frumoasă, dar mai rostise el şi altele, tot atât de bune, prin barăcile dărăpănate sau în grajdul părăsit.

Când ajunse acasă, soţii Denis se şi culcaseră în cotlonul lor de lângă bucătărie. Brutăria păstra încă aroma dulce a pâinii calde, proaspete. Vincent scoase apă din fântâna adâncă, săpată chiar în bucătărie, o turnă în lighean şi se duse sus să ia săpunul şi oglinda. Sprijini oglinda de perete şi se privi. Avusese dreptate, acasă la Verney nu izbutise să se cureţe ca lumea de praful de cărbune. Pleoapele şi obrajii îi erau încă negri. Zâmbi la gândul că inaugurase solemn noua biserică, mânjit de cărbune pe toată faţa. Cât de îngroziţi ar fi fost tatăl lui sau unchiul Stricker dacă l-ar fi putut vedea!

Îşi muie mâinile în apa rece, făcu clăbuc cu săpunul pe care-l adusese cu el de la Bruxelles şi, în clipa când era gata să se săpunească zdravăn, deodată i se făcu lumină în minte. Se opri

cu mâinile ude în aer. Se mai privi o dată în oglindă şi văzu praful negru de steril care i se aşezase în cutele frunţii, pe pleoape, în scobiturile obrajilor şi pe întreaga suprafaţă a bărbiei.

— Fireşte, se trezi vorbind cu glas tare, acuma ştiu de ce m-au primit cu atâta căldură. Am devenit unul de-ai lor...

Îşi clăti mâinile în apă şi se duse la culcare fără să se spele. Din seara aceea, tot timpul cât a stat în Borinage se freca zilnic cu praf de cărbune pe faţă ca să arate la fel ca toţi minerii.

12. MARCASSE

În dimineaţa următoare, Vincent se sculă la 2 şi jumătate, mâncă o bucată de pâine uscată în bucătăria familiei Denis şi la 3 fără un sfert îl întâmpină pe Jacques în faţa uşii. Căzuse zăpadă multă în timpul nopţii; drumul care ducea spre Marcasse era troienit. În timp ce-şi croiau pârtie peste câmp către hornurile negre şi piramidele de steril, Vincent văzu pe mineri forfotind din toate părţile, prin nămeţi, ca nişte mici vietăţi negre care grăbesc spre cuibul lor. Era un ger năprasnic; muncitorii îşi strângeau hainele negre, subţiri în jurul gâtului şi umblau cu umerii adunaţi, încercând să se apere de viscol.

Jacques îl duse mai întâi într-o încăpere unde atârnau în cuiere o mulţime de lămpi cu petrol, fiecare purtând câte un număr.

— Când se întâmplă vreun accident în mină, îl lămuri Jacques, ştim după lămpile lipsă care dintre oameni au rămas dedesubt.

Minerii îşi luau lămpile din fugă şi se îndreptau grăbiţi, prin curtea acoperită de zăpadă, spre clădirea de cărămidă unde se afla cuşca liftului. Vincent şi Jacques porniră şi ei într-acolo. Cuşca avea şase despărţituri, una deasupra celeilalte. În fiecare dintre ele putea fi adus la suprafaţă câte un vagonet cu cărbuni. Despărţiturile erau largi cât să încapă doi oameni ghemuiţi; coborau însă câte cinci, îndesaţi unul într-altul, ca o grămadă vie de cărbune.

Jacques Verney, ca supraveghetor, se înghesui în despărţitura de sus numai cu Vincent şi cu unul dintre însoţitori. Se ghemuiră pe vine, cu picioarele strivite de pereţii laterali, cu capetele proptite în plasa de sârmă care acoperea cuşca.

— Bagă de seamă, *monsieur* Vincent, îl preveni Jacques, ţinеși mâinile drept în faţă. Dacă te atingi cu vreuna de peretele puţului, ai pierdut-o.

La un semnal, cuşca porni glonţ în jos, alunecând între cele două şine de oţel. Puţul tăiat în stâncă prin care cobora era doar cu un deget mai larg decât cuşca. Pe Vincent îl trecură fiorii când îşi dădu seama că sub el se căsca o beznă adâncă de-o jumătate de milă şi că, dacă se întâmpla ceva, ar fi fost azvârlit drept în braţele morţii. Această prăbuşire prin gaura neagră, spre abisul necunoscut, îi stârnea o groază pe care n-o mai cunoscuse niciodată. Îşi dădea seama că n-avea niciun temei să fie înspăimântat, căci de mai bine de două luni nu mai avusese loc vreun accident de lift, dar lumina slabă, tremurătoare a lămpilor de petrol nu era de natură să-l facă să judece limpede.

Când mărturisi teama oarbă care pusese stăpânire pe el, Jacques zâmbi cu înţelegere.

— Nu-i miner care să nu simtă la fel, *monsieur* Vincent.

— Desigur însă că până la urmă se obişnuiesc cu toţii.

— Nu, niciodată ! Cuşca asta le stârneşte o groază de neînvins, de care nu se pot lepăda până la sfârşitul vieţii.

— Dar dumneata, *monsieur*?...

— Am tremurat şi eu în sinea mea, ca şi dumneata, cu toate că am coborât timp de treizeci şi trei de ani la rând!

La o adâncime de trei sute cincizeci de metri – jumătatea drumului – cuşca se opri o clipă, apoi se hurducă din nou spre adânc. Vincent văzu şuvoaie de apă care se scurgeau pe pereţii puţului şi se cutremură din nou. Uitându-se în sus, zări în depărtare o geană de lumină cât o stea pe cer. La şase sute cincizeci de metri se dădură jos. Cuşca înţesată cu mineri îşi continuă drumul. Vincent se trezi într-un tunel lat, cu şine tăiate în stâncă şi argilă. Se aşteptase să pătrundă într-un iad de căldură, dar gangul era destul de răcoros.

— Dar nu e chiar aşa de rău, *monsieur* Verney! exclamă el.

— Aicea nu, dar la nivelul ăsta nu mai lucrează nimeni. Straturile au fost secătuite de mult. Aici aerul se primeneşte de afară, dar asta nu le ajută cu nimic celor ce lucrează mai jos.

După un sfert de milă de mers în lungul tunelului, Jacques se întoarse.

— Vino după mine, *monsieur* Vincent, *mais doucement, doucement*[16]; dacă aluneci cumva, s-a zis cu noi.

Verney se făcu deodată nevăzut, pierind sub pământ. Vincent se luă şovăind după el, găsi o gaură în faţa lui şi bâjbâi după scară. Gaura era largă doar cât să. Se poată strecura un om subţire. Primii cinci metri n-a fost greu, dar apoi, la jumătatea drumului, ca să poată schimba direcţia, Vincent trebui să facă un fel de stânga-mprejur în aer. Din pereţii de stâncă se prelingeau şiroaie de apă; treptele de lemn erau alunecoase din cauza noroiului şi, de deasupra, Vincent simţea cum îl plouă.

În cele din urmă, se văzură jos şi, târându-se în patru labe printr-un tunel nesfârşit, ajunseră în ungherul cel mai îndepărtat. Acolo se găsea un şir lung de celule, ca despărţiturile unei peşteri, cu pereţii sprijiniţi de schele şubrede. În fiecare celulă lucra câte o echipă de cinci mineri; doi scurmau pereţii cu târnăcopul, al treilea scotea cărbunele de sub picioarele lor, al patrulea îl încărca în vagonete şi al cincilea împingea vagonetele pe şinele înguste.

Săpătorii lucrau în haine de pânză aspră, negre şi murdare. Cel care încărca vagonetul cu lopata, de obicei un băiat, n-avea pe trupul despuiat, negru-pământiu decât o fâşie de sac înnodată în jurul şalelor. La vagonete împingeau fetele, tot aşa de negre ca şi bărbaţii, cu câte o rochie jerpelită care abia le acoperea goliciunea. Coridorul n-avea niciun metru înălţime. Apa mustea prin tavan, transformând locul într-o peşteră cu stalactite. Singura lumină venea de la lămpile mici, care ardeau cu fitilul coborât pentru a nu irosi petrolul. Nu exista niciun mijloc de aerisire. Aerul era îmbâcsit de praf de cărbune. Căldura îi scălda pe oameni în râuri de sudoare neagră. În primele celule, oamenii puteau săpa stând în picioare, dar cu cât înaintau spre fundul tunelului celulele deveneau tot mai joase, şi Vincent văzu că minerii erau nevoiţi să lucreze culcaţi, răsucind târnăcoapele numai prin mişcarea cotului. Cu cât înainta ziua fierbinţeala trupurilor sporea şi mai mult temperatură celulelor, iar praful de cărbune îngroşa aerul într-atât, încât minerii ajungeau să inspire pe gură funingine neagră, fierbinte.

— Oamenii ăştia câştigă doi franci şi jumătate pe zi, îi spuse Jacques lui Vincent, şi asta numai dacă funcţionarul de la postul

[16] Dar uşurel, uşurel (în lb. fr.).

de control aprobă calitatea cărbunelui scos de ei. Acum cinci ani, câştigau trei franci, dar de atunci lefurile au fost reduse treptat în fiecare an.

Jacques cercetă buştenii armăturilor; asta era toată pavăza minerilor împotriva morţii. Apoi se întoarse către ei:

— Stâlpii ăştia nu mai durează mult. Sunt foarte şubreziţi şi, după cum bine ştiţi, nu va trece mult şi se va surpa tavanul.

Unul dintre săpători, şeful echipei, dădu drumul la o ploaie de înjurături cu atâta repeziciune, încât Vincent abia putu să desluşească două-trei cuvinte.

— Să plătească dacă vor să le proptim tavanul! izbucni omul. Dacă ne pierdem timpul cu astă, când să mai scoatem cărbune? Mai bine stăm aşa, să ne strivească aici, sub pământ, decât să crăpăm de foame acasă...

Dincolo de ultima celulă se căsca o altă gaură în pământ. De data asta, însă, nu mai era nici scară de coborâre. Din loc în loc erau înţepenite nişte buturugi, ca să împiedice noroiul să se scurgă şi să-i îngroape pe cei de jos. Jacques luă lampa lui Vincent şi i-o legă de curea.

— *Doucement, monsieur* Vincent. Ai grijă să nu calci pe capul meu, că mă zdrobeşti.

Coborâră încă cinci metri prin beznă, dibuind pas cu pas buşteanul pe care trebuiau să calce, înfigându-şi mâinile în pereţii clisoşi, ca să nu alunece.

Ajunseră în fine la nivelul inferior, unde minerii nu mai aveau nici măcar celule în care să lucreze. Cărbunele trebuia tăiat dintr-un unghi îngust din perete. Oamenii stăteau chirciţi, în genunchi, cu spatele proptit în tavanul de stâncă, zvârlind târnăcoapele spre colţul de unde scoteau cărbunele. Vincent îşi dădu seama că abatajele de deasupra fuseseră de-a dreptul răcoroase faţă de dogoarea de cuptor încins care domnea aici. Oamenii gâfâiau ca animalele bătute, cu limbile atârnând umflate şi uscate, cu trupurile goale, negre de murdărie şi praf. Vincent nu se mişca aproape de loc, şi totuşi simţea că nu mai poate îndura nicio clipă praful şi dogoarea cumplită. Minerii munceau din greu, sângele le zvâcnea în vine poate de o mie de ori mai repede decât lui, dar nu se opreau nicio clipă să-şi tragă sufletul sau să se răcorească. Dacă s-ar fi oprit cât de puţin, n-ar mai fi ajuns să încarce numărul de vagonete cerut şi n-ar mai fi primit cele 50 de centime.

Vincent şi Jacques se târâră de-a buşilea prin tunelul care lega acest fagure de celule, nevoiţi din doi în doi paşi să se lipească de perete pentru a se feri din calea vagonetelor care treceau pe şinele lor înguste. Coridorul era mai strâmt decât cel de sus. Fetele care împingeau la vagonete erau şi mai mici. Niciuna nu avea peste zece ani şi luptau şi se opinteau din răsputeri ca să urnească vagonetele grele, încărcate cu cărbuni, în lungul şinelor.

La capătul coridorului, vagonetele erau coborâte cu ajutorul unor cabluri pe un plan înclinat de metal.

— Vino, *monsieur* Vincent, zise Jacques, să mergem şi la ultimul nivel, la şapte sute de metri. Ai să vezi acolo ceea ce nu se poate vedea nicăieri în lume.

Lunecară vreo treizeci de metri pe panta de metal, şi Vincent se pomeni într-un tunel larg, cu două rânduri de şine. Înaintară cam jumătate de milă prin tunel, apoi, ajungând în fundul lui, se căţărară pe o muchie din perete şi, târându-se printr-un coridor de legătură, coborâră pe partea cealaltă într-o gaură de curând săpată.

— Aici e un strat nou, spuse Jacques, cred că nu se află loc mai păcătos în nicio altă mină din lume.

Din galerie se deschideau un şir de douăsprezece găuri mici negre.

— Urmează-mă! strigă Jacques, strecurându-se într-una din ele.

Deschizătura nu era mai largă decât umerii lui Vincent. Îşi făcu loc cu greu şi se târî pe pântece, proptindu-se în unghii şi în vârful picioarelor. Nu putea să vadă nici ghetele lui Jacques, la două degete în faţa lui. Tunelul prin stâncă era înalt doar de un picior şi jumătate şi lat de două şi jumătate. Scobitura de unde pornise coridorul, deşi n-avea aer aproape de loc, era răcoroasă faţă de iadul de aici.

Ajunse la o mică adâncitură, ca o boltă, destul de înaltă pentru ca un om să poată sta în picioare. Locul era cufundat în beznă, şi la început nu putu să distingă nimic. Desluşi apoi patru licăriri albăstrui de-a lungul unui perete. Trupul îi era leoarcă şi ochii îl usturau cumplit din pricina sudorii amestecate cu praf de cărbune care i se prelingea de pe frunte. Gâfâia din greu după ce se târâse atâta şi se ridică uşurat, ca să tragă puţin aer în piept. Dar ceea ce sorbi nu era altceva decât foc, foc topit, care-

l fripse şi-l înecă în clipa când îi pătrunse în plămâni. Se afla în cea mai îngrozitoare gaură din întregul Marcasse, o adevărată cameră **de** tortură demnă de evul mediu.

— *Tiens, tiens!* strigă o voce cunoscută, *c'est monsieur Vincent!*[17] Ai venit să vezi cum ne câştigăm cele 50 de centime pe zi, *monsieur* Vincent?

Jacques se duse drept la lămpi şi le cercetă. Aureola albastră a arcului voltaic năpădea lumina. Albul ochilor lui Decrucq strălucea în întuneric. Se aplecă la urechea lui Vincent şi-i şopti:

— N-ar fi trebuit să coboare până aici. Iar o să aibă o hemoragie şi va trebui să-l cărăm afară cu buşteni şi scripeţi.

— Decrucq, îi strigă Jacques, aşa au ars lămpile astea toată dimineaţa?

— Da, răspunse Decrucq nepăsător, blestematul ăsta de grizu se tot adună mereu. Odată tot o să sărim în aer, şi atunci scăpăm de toate necazurile.

— Bine, dar gazul s-a pompat de-aici abia duminica trecută! se miră Jacques.

— Dar se întoarce înapoi, făcu Decrucq, scărpinându-şi cicatricea din creştet.

— Atunci trebuie să opriţi lucrul într-una din zile, săptămâna asta, ca să putem pompa din nou gazul.

Vorba lui Jacques fu întâmpinată cu o furtună de proteste.

— Nici aşa n-avem pâine destulă pentru copii! Nu răzbim nici acum cu leafa, dar să mai şi stăm de pomană o zi întreagă!... Să scoată gazul când n-om fi noi aici; şi noi avem dreptul să mâncăm ca şi ceilalţi!

— Foarte bine, râse Decrucq, au dreptate. Lasă, Jacques, n-o să se întâmple nimic. A mai încercat ea mina asta afurisită şi altădată să mă răpună, dar nu i-a mers! O să mor în patul meu, de bătrâneţe. Fiindcă veni vorba de mâncare, cât e ceasul, Verney?

Jacques îşi apropie ceasul de flacăra albăstruie.

— 9.

— Bine! Atunci putem să mâncăm.

Fiinţele acelea, cu trupuri negre, năduşite, din care se desluşeau numai globurile albe ale ochilor, lăsară lucrul şi, chircindu-se pe vine, cu. Spatele rezemat de stâncă, îşi desfăcură traistele cu merinde. Nu se duceau să mănânce mai

[17] Ia te uită!... e domnul Vincent! (în lb. fr.)

la larg, în gaura ceva mai răcoroasă de unde pornea coridorul, căci n-aveau decât un răgaz de un sfert de oră. Târâtul dus şi întors le-ar fi luat aproape tot timpul. Aşa că rămâneau pe loc, în zăduful stătut al celulei. Scoaseră două bucăţi groase de pâine neagră şi-o înfulecară lacomi, împreună cu nişte firimituri de brânză acră, mânjind mâncarea cu mâinile negre de cărbune. Apoi îşi spălară gâtlejul cu cafeaua călduţă pe care şi-o aducea fiecare într-o sticlă de bere. Pâine, brânză acră şi cafea, iată preţul zilnic al celor treisprezece ore de muncă.

Vincent se afla în mină de aproape şase ore. Se simțea sfârşit din pricina lipsei de aer, a căldurii şi a prafului, şi dădea seama că mult timp nu mai putea îndura acest chin. Când Jacques dădu semnalul de plecare, Vincent îi fu recunoscător.

— Bagă de seamă la grizu, Decrucq, stărui Jacques înainte de a pieri în tunel. Dacă vezi că nu mai merge, mai bine scoate oamenii afară.

Decrucq râse tăios:

— Şi cine-o să ne plătească cele 50 de centime pe zi dacă nu scoatem cărbunele?

La această întrebare nu se putea da niciun răspuns. Decrucq o ştia tot atât de bine ca şi Jacques. Acesta ridică din umeri şi dispăru, târându-se pe burtă, în tunel. Vincent îl urmă, aproape orbit de sudoarea neagră care-i îneca ochii.

După o jumătate de oră de mers ajunseră la lift, unde cuşca scotea la suprafaţă oamenii şi cărbunele. Jacques se trase la o parte, într-un fel de scobitură în stâncă, unde erau ţinuţi caii, şi scuipă negru.

În timp ce liftul luneca în sus, ca o găleată într-un puţ, Vincent se întoarse spre însoţitorul lui şi-l întrebă:

— Spune-mi, domnule Verney, ce vă face să coborâţi mereu în mină? De ce nu plecaţi care încotro, să vă căutaţi alte rosturi?

— Ah, dragă *monsieur* Vincent, unde să găseşti alte rosturi? Şi cum să mergem în altă parte când n-avem banii de trebuinţă? Nu găseşti în întregul Borinage o familie de mineri care să aibă zece franci puşi deoparte. Şi-apoi, chiar de-am putea, tot nu ne-am hotărî să plecăm. Marinarul ştie că pe puntea vasului îl pândesc fel de fel de primejdii şi totuşi, când e pe uscat, îi e dor de mare. Aşa se întâmplă şi cu noi, *monsieur* Vincent, iubim mina; ne place mai degrabă să fim sub pământ decât la

suprafaţă. Şi nu cerem decât o leafă omenească, ore de muncă normale, şi măsuri de protecţie împotriva accidentelor.

Cuşca ajunse sus. Lumina firavă a soarelui îl orbi pe Vincent în timp ce străbătea curtea acoperită de zăpadă. În oglinda de la spălător îşi văzu faţa, neagră toată, dar plecă fără să se mai spele. Buimăcit încă de cele văzute, se avântă peste câmp, sorbind cu nesaţ aerul proaspăt şi întrebându-se dacă nu cumva, molipsit pe neştiute de acea *sotte fièvre,* trăise nişte clipe de delir. Cum putea Dumnezeu să-i lase pe copiii lui în caznele unei robii atât de crâncene? Negreşit, tot ceea ce văzuse nu era decât un vis urât.

Trecu de casa familiei Denis care, în comparaţie cu celelalte, avea un aspect înstărit şi prosper, şi, fără să-şi dea seama, paşii îl purtară prin labirintul de uliţe murdare din râpă, spre coliba lui Decrucq. Ciocăni. Întâi nu răspunse nimeni, dar, după un timp, îi deschise uşa un băieţel de şase ani. Era palid, anemic şi mai mărunt decât s-ar fi cuvenit la vârsta lui, dar avea în el ceva din curajul bătăios al lui Decrucq. Peste cel mult doi ani va coborî şi el în Marcasse, în fiecare zi, la 3 dimineaţa, să încarce cărbune în vagonet.

— Mama s-a dus după steril, spuse băiatul cu o voce piţigăiată. Dacă vreţi, mai aşteptaţi, *monsieur* Vincent, eu trebuie să văd de ăia mici.

Ceilalţi doi prunci ai lui Decrucq se jucau pe podea cu câteva beţe şi o bucată de sfoară. N-aveau pe ei decât nişte cămăşuţe şi erau vineţi de frig. Băiatul cel mare îndesa mereu cărbuni în sobă, dar căldura nu sporea aproape de loc în încăpere. Privindu-i pe cei doi copilaşi, Vincent se simţi străbătut de un fior. Îi luă în braţe, îi culcă în pat şi-i înveli cu grijă până la gât. De fapt, nu ştia bine de ce venise în această baracă nenorocită. Simţea însă că trebuie să facă ceva, să le spună ceva, să-i ajute într-un fel. Ar fi vrut să le arate că măcar înţelege toată grozăvia mizeriei lor.

Madame Decrucq se întoarse acasă cu faţa şi mâinile negre. La început nu-l recunoscu pe Vincent, murdar cum era. Apoi se duse în grabă la cutia unde-şi păstra proviziile şi puse la fiert puţină cafea. Când i-o întinse era mai mult rece decât caldă, neagră, amară şi cu gust de rumeguş. Dar el o bău ca să-i facă plăcere bietei femei.

— Sterilul e tare prost de câteva zile încoace, *monsieur* Vincent, se plânse ea. Patronii nu mai lasă să le scape nici a fărâmă de cărbune. Cu ce să-i încălzesc pe copilaşi? Alte haine n-au decât cămăşuţele de pe ei şi nişte saci. Dacă-i îmbrac în saci, pânza aspră îi roade şi le jupoaie pielea, iar dacă zac toată ziua în pat, cum or să crească?

Vincent simţea că-i dau lacrimile, dar nu era în stare să rostească niciun cuvânt. Nu văzuse niciodată o sărăcie atât de cumplită. Pentru prima oară îşi puse întrebarea la ce-i puteau folosi oare acestei biete femei rugăciunile şi *Evanghelia* când copilaşii ei mureau de frig. Oare Dumnezeu nu vedea toate astea? Dădu peste câţiva franci în buzunar şi-i întinse doamnei Decrucq.

— Uite, te rog să-i primeşti, ia-le copiilor pantaloni de lână.

Ştia ca este un gest zadarnic. Sute de alţi copii îngheţau în Borinage, iar copiii lui Decrucq vor îngheţa şi ei din nou îndată ce pantalonii se vor rupe.

Urcă dealul spre casa familiei Denis. Bucătăria era caldă şi prietenoasă. Doamna Denis îi încălzi apă pentru spălat şi-i pregăti o gustare din mâncarea de iepure ce rămăsese din ajun. Băgase de seamă că era obosit şi tulburat de cele văzute şi, neştiind cum să-l îmbărbăteze, îi întinse nişte pâine cu unt.

Vincent urcă în camera lui. Mâncase pe săturate, patul era lat şi îmbietor, cearceafurile curate şi faţa de pernă sclipea. Pe pereţi atârnau reproduceri după marii maeştri ai lumii. Trase sertarul scrinului şi-şi aruncă privirile peste vrafurile de cămăşi, rufe de corp, ciorapi şi flanele. Deschise dulapul şi se uită la cele două perechi de pantofi, apoi la paltonul călduros şi la costumele de haine care atârnau înăuntru. Ajunse la concluzia că era un mincinos şi un laş. Le propovăduia minerilor virtutea sărăciei, în timp ce el se lăfăia în belşug şi bunăstare. Nu făcea altceva decât să le înşire cuvinte goale şi făţarnice. Religia, în numele căreia vorbea, era o poveste pentru trândavi, care nu folosea nimănui. Ar merita ca minerii să-l dispreţuiască şi să-l alunge din Borinage. Îşi închipuise că împărtăşeşte aceeaşi soartă cu ei, dar el purta haine frumoase şi călduroase, dormea într-un pat moale şi mânca la o singură masă mai mult decât mâncau ei într-o săptămână. Nici măcar nu muncea pentru traiul lui tihnit şi îmbelşugat. Se mulţumea să le toarne minciuni bine ticluite, dându-se drept un om bun. Ah, de bună seamă, cei

din Borinage n-ar fi trebuit să creadă niciun cuvânt rostit de el, nici n-ar fi trebuit să-l primească între ei şi să-i asculte predicile! Traiul lui lipsit de griji preschimba vorbele în minciuni. Dăduse iarăşi greş, mai rău ca oricând!

N-avea decât două ieşiri: sau să părăsească pe furiş Borinageul, să fugă în puterea nopţii înainte ca ei să-şi dea seama ce josnic mincinos era, sau să devină un adevărat slujitor al lui Dumnezeu, acum, când i se deschiseseră ochii.

Strânse toată rufăria din scrin şi o îndesă grăbit în valiză. Puse deasupra costumele, pantofii, cărţile şi reproducerile, şi apoi o închise. Lăsă valiza pe scaun şi se repezi ca o furtună pe uşa din faţă.

În fundul râpei şerpuia un pârâiaş. Dincolo, pe celălalt mal, se căţărau pădurile de pin. Printre copaci erau risipite câteva cocioabe de mineri. După puţină căutare, Vincent găsi una nelocuită. Era o baracă largă, fără fereastră, înălţată pe un dâmb pieptiş. Pământul, bătătorit de o îndelungată folosinţă, ţinea loc de podea. Zăpada care se topea pătrundea dinspre deal pe sub peretele de scânduri. Deasupra capului, grinzi groase susţineau acoperişul. Cabana nu fusese locuită toată iarna, şi prin găurile şi crăpăturile ei neastupate răbufnea vântul îngheţat.

— A cui e baraca asta? întrebă Vincent pe o femeie care-l însoţise.

— A unui negustor din Wasmes.

— Cu cât o închiriază, nu ştii?

— Ba da, cu cinci franci pe lună.

— Foarte bine, nu e mult.

— Dar, *monsieur* Vincent, nu puteţi locui aici.

— De ce nu?

— Bine... dar... e o şandrama. E mai dărăpănată chiar decât a mea. E cea mai prăpădită baracă din Petit Wasmes.

— Tocmai de-asta o vreau l

Urcă din nou dealul. Un sentiment de împăcare îi cobora în suflet. În lipsa lui, *madame* Denis intrase după treburi în cameră şi văzuse valiza făcută.

— *Monsieur* Vincent, strigă ea când îl văzu intrând, ce s-a întâmplat? Pleci acasă? Aşa, deodată?

— Nu plec, *miadame* Denis. Rămân în Borinage.

— Atunci de ce și-ai strâns lucrurile? Doamna Depis era cu totul nedumerită.

După ce Vincent o lămuri, că încercă să-l convingă cu blândeţe.

— Crede-mă, *monsieur* Vincent, dumneata nu poţi să duci traiul acesta, nu eşti obişnuit cu aşa ceva. S-au schimbat lucrurile de la Isus Cristos încoace; în zilele noastre trebuie să trăim cu toţii cât putem mai bine. Lumea ştie că eşti un om bun după tot ceea ce faci.

Dar Vincent nu mai putea fi clintit cu niciun chip din hotărârea lui. Îl căută pe negustorul din Wasmes, închirie baraca şi se mută în ea. Peste câteva zile, când primi cecul de 50 de franci – prima lui leafă – cumpără un pat mic de lemn şi o sobă de ocazie. După aceste cheltuieli, rămase cu o sumă de bani care abia dacă-i mai ajungea până la sfârşitul lunii pentru hrana umilă pe care şi-o hărăzise: brânză acră, pâine şi cafea. Căptuşi tavanul cu lut, ca să nu mai pătrundă apa în baracă şi astupă toate crăpăturile şi găurile cu pânză de sac. Acum locuia şi el într-o baracă, dormea şi se hrănea la fel ca minerii. În fine, era unul de-ai lor şi acum avea dreptul să le împărtăşească cuvântul domnului.

13. O LECŢIE DE ECONOMIE POLITICĂ

Directorul celor patru mine din jurul localităţii Wasmes, care aparţineau societăţiii *„Charbonnages de Belgique”,* nu arăta de loc a fi o fiară cu chip de om, aşa cum se aşteptase Vincent. E drept, era cam burduhănos, dar avea privirea prietenoasă, înţelegătoare şi felul de a fi al unui om ce nu părea să fi fost cu totul lipsit de necazuri.

— Ştiu, *monsieur* Van Gogh, începu el după ce-l ascultase pe Vincent zugrăvind tragedia vieţii minerilor. E o poveste veche. Oamenii îşi închipuie că-i lăsăm înadins să moară de foame, ca să putem scoate profituri cât mai mari. Dar, te rog să mă crezi, nimic nu e mai neadevărat. Iată, să-ți arăt graficele de producţie ale Biroului internaţional de mine din Paris.

Desfăşură pe masă un sul mare şi urmări cu degetul o linie albastră în partea de jos.

— Priveşte, *monsieur* Van Gogh, minele de cărbuni din Belgia sunt cele mai sărace din lume. Cărbunele se găseşte la mare

adâncime şi extragerea lui e atât de costisitoare, încât ne este aproape cu neputinţă să-l vindem cu profit pe piaţa liberă. Cheltuielile noastre sunt mai mari decât ale oricărei alte mine din Europa, iar profiturile sunt cele mai scăzute. Şi asta, pentru că suntem siliţi să vindem cărbunele cu acelaşi preţ ca şi celelalte mine care-l extrag cu cheltuieli mult mai mici. Suntem zilnic în pragul falimentului. Înţelegi?

— Da, fireşte.

— Dacă am da minerilor numai un franc pe zi în plus, cheltuielile de producţie ar depăşi preţul pieţei. Atunci am fi siliţi să închidem minele şi, în acest caz, ei ar muri într-adevăr de foame.

— Dar acţionarii dumneavoastră n-ar putea, oare, să se mulţumească cu un câştig mai mic? Ar rămâne astfel ceva mai mult pentru muncitori.

Directorul clătină din cap cu tristeţe.

— Nu, domnule, nu e cu putinţă. Ştii dumneata pe ce capital se sprijină minele de cărbuni? Numai pe capitalul acţionarilor. Ca orice altă industrie. Şi-n acest caz, bineînţeles că acţiunile minelor noastre trebuie să dea un profit oarecare, altfel capitalul ar fi retras şi plasat în altă parte. Astăzi stocurile acţionarilor societăţii *„Charbonnages de Belgique*" dau numai 3% dividende. Dacă li s-ar reduce chiar numai o jumătate de procent, acţionarii şi-ar retrage banii, iar minele noastre ar trebui să se închidă, căci nu putem lucra fără capital. Şi, negreşit, minerii ar rămâne pe drumuri. Aşa că vezi, dragă domnule, nu acţionarii sau directorii creează condiţii inumane de viaţă în Borinage. De vină este aşezarea la prea mare adâncime a straturilor de cărbune. De acest lucru cred că numai pe Dumnezeu îl putem învinovăţi!

Vincent ar fi trebuit să se simtă indignat la auzul acestei blasfemii. Dar rămase indiferent. Se gândea la ce-i spusese directorul.

— De-aţi putea reduce măcar timpul de muncă!... Treisprezece ore pe zi în fundul minei!... Până la urmă tot satul va fi nimicit!

— Nu, *monsieur,* nu putem face nici asta. Ar însemna o creştere a salariului. S-ar extrage mult mai puţin cărbune, pentru cele cincizeci de centime pe zi, şi, ca urmare, cheltuielile de producţie la tonă ar spori.

— Există totuşi un lucru pe care puteţi să-l faceţi.

— Te referi, desigur, la primejdiile muncii în mină,..

— Da. Cel puţin s-ar putea reduce numărul accidentelor şi cazurilor mortale.

Directorul clătină din nou din cap şi continuă cu răbdare:

— Nu, *monsieur*, nu putem. Acţiunile noastre n-au căutare pe piaţă pentru că dividendele noastre sunt prea mici. N-avem niciun surplus de profit ca să putem face investiţiile necesare îmbunătăţirii condiţiilor de muncă. Ah, *monsieur,* crede-mă, nu există nicio posibilitate de a ieşi din acest cerc vicios. Am căutat soluţii de nenumărate ori. Asta m-a făcut să ajung dintr-un catolic bun şi devotat un ateu convins. Dacă există un Dumnezeu în ceruri, nu pot înţelege cum de-a fost în stare să creeze cu bună-ştiinţă o astfel de viaţă, în care cei mai mulţi oameni sunt osândiţi la un trai nenorocit, secol după secol, fără nicio îndurare din partea soartei!

Vincent nu găsi nimic de spus. Se întoarse acasă buimăcit.

14. FRAGIL

Luna februarie a fost cea mai aspră în acel an. Vânturi pustiitoare măturau valea şi creştetul dealului, făcând aproape cu neputinţă ieşirea din casă. În cocioabele minerilor lipsa cărbunelui se făcea amarnic simţită, iar vânturile îngheţate suflau cu atâta cruzime, încât femeile nu se puteau urca pe piramida cea neagră să-l caute. N-aveau pe ele decât fustele şi bluzele obişnuite, ciorapii de bumbac şi basmalele cu care nu izbuteau să se apere îndeajuns de vânturile tăioase.

Copiii nu se dădeau jos din pat zile în şir, ca să nu îngheţe. Din lipsă de cărbune pentru sobă, femeile nu mai puteau pregăti hrană caldă. Minerii ieşeau încălziţi din măruntaiele fierbinţi ale pământului şi treceau brusc la o temperatură sub zero grade, trebuind să-şi croiască drum spre casă peste câmpurile înzăpezite, în luptă cu vânturile care-i şfichiuiau. Oftica şi pneumonia secerau zilnic victime printre mineri. În luna aceea Vincent făcu multe slujbe de înmormântare.

Renunţase să mai dea lecţii de citire copiilor îngheţaţi. Toată ziua şi-o petrecea scormonind piramida din Marcasse, în căutarea puţinului cărbune pe care-l putea găsi ca să-l împartă apoi prin barăcile unde mizeria ajunsese de neîndurat. Nu mai

trebuia să se mânjească special cu praf de cărbune, căci avea acum, în chip firesc, tot timpul faţa neagră, ca orice miner. Un străin care ar fi venit în Petit Wasmes l-ar fi luat drept o „mutră neagră” oarecare.

Într-una din zile, tot urcând şi coborând piramida, izbutise să adune, după multe ore de trudă, aproape o jumătate de sac de cărbune. Minereul îngheţat îi zdrelise mâinile, învineţite de frig. Puţin înainte de ora 4, se opri, cu gândul să ducă în sat bruma de cărbune adunat, ca măcar în câteva case femeile să-şi poată întâmpina bărbaţii cu cafea caldă. Recunoscându-l, parte din mineri mormăiau câte un *bojou*[18], dar cei mai mulţi treceau mai departe, cu mâinile îndesate în buzunare, cu umerii gârboviţi şi ochii pironiţi în pământ. Ultimul ieşi pe poartă un bătrânel pe care tuşea îl zguduia atât de tare, încât abia se putea ţine pe picioare. Genunchii îi tremurau şi, când vântul de gheaţă care mătura câmpul troienit îl izbi In faţă, se clătină, gata să se prăbuşească în zăpadă. După o clipă îşi adună puterile şi o porni cu paşi mărunţi peste câmp, împins cu forţă, dintr-o parte, de vânt. În jurul umerilor îşi înfăşurase o bucată de pânză de sac, pe care o descoperise, cine ştie cum, într-un depozit din Wasmes. Vincent zări pe sac câteva litere imprimate. Făcu o sforţare ca să le poată desluşi şi distinse cuvântul „FRAGIL”.

După ce deşertă cărbunele pe la cocioabele minerilor, Vincent se întoarse la baraca lui şi aşternu pe pat toate hainele pe care le avea: cinci cămăşi, trei rânduri de rufărie de corp, patru perechi de ciorapi, două perechi de pantofi, două costume de haine şi, pe deasupra, o haină militară. Îşi păstră o cămaşă, o pereche de ciorapi, un rând de rufe de corp şi îndesă restul lucrurilor în valiză.

Dărui costumul de haine bătrânului căruia îi citise pe spate cuvântul „FRAGIL”. Rufele şi cămăşile le lăsă copiilor, cu gândul să fie transformate în cămăşuţe şi haine. Ciorapii îi împărţi câtorva bolnavi de plămâni, care erau totuşi nevoiţi să coboare în mină, iar haina groasă militară o dădu unei femei, al cărei bărbat fusese prins şi strivit cu câteva zile înainte de surparea unei galerii. Deşi era însărcinată, trebuia să coboare în mină în locul lui, ca să-şi poată hrăni ceilalţi doi prunci.

„Le Salon du Bébé” stătea închis, căci Vincent dăruise gospodinelor tot cărbunele pe care-l putuse strânge. Nici

[18] Pronunţia dialectică a cuvântului bonjour, bună ziua.

oamenii nu se prea simţeau îndemnaţi să înoate prin zăpada topită şi să-şi ude picioarele ca să ajungă până la *„Salon”.* De aceea, tot ce mai putea să facă Vincent era să treacă din casă în casă, oferind, cât îi stătea în puteri, o mână de ajutor, un cuvânt de mângâiere. Cu timpul, îşi dădu seama însă că în clipele acelea numai ajutorul practic mai putea fi de vreun folos oamenilor. Începu deci să îngrijească de bolnavi: îi spăla, le pregătea băuturi calde sau medicamente. În cele din urmă, nu mai luă nici *Biblia* cu el, căci nu găsea niciodată timp s-o deschidă. Cuvântul domnului devenise un lux pe care minerii nu şi-l mai puteau îngădui.

Gerul se mai muie puţin în martie. În schimb, îi luară locul frigurile. Vincent cheltui 40 de franci din leafa lui pentru alimentele şi doctoriile necesare bolnavilor şi păstră pentru el doar atât cât să nu moară de foame. Slăbea văzând cu ochii, din pricina lipsei de hrană, era din ce în ce mai nervos şi îşi ieşea repede din fire. Frigul pe care-l îndurase toată iarna îi zdruncinase sănătatea; se îmbolnăvi şi el, dar duse boala pe picioare. Ochii lui păreau două guri de foc, iar capul masiv, caracteristic familiei Van Gogh, se scofâlcise de tot. Scobituri adânci îi apărută în obraji şi cearcăne negre îi înconjurară ochii, dar bărbia i se avânta la fel de hotărâtă ca şi înainte.

Copilul cel mai mare al lui Decrucq se îmbolnăvi de febră tifoidă; trebuiau să facă ceva în privinţa paturilor. Aveau în casă doar două; într-unul dormeau părinţii, în celălalt cei trei copii. Dacă ceilalţi doi copii ar fi continuat să doarmă în acelaşi pat cu băiatul bolnav, se puteau molipsi. Pe jos era primejdios să-i culce, ar fi făcut cu siguranţă pneumonie. Iar dacă s-ar fi culcat ei, părinţii, pe jos, a doua zi n-ar mai fi fost buni de muncă. Vincent înţelese numaidecât ce-i rămânea de făcut.

Când Decrucq veni de la lucru, Vincent îl întâmpină.

— Vrei să-mi dai o mână de ajutor înainte de a te duce la masă?

Decrucq era frânt de oboseală, cicatricea din creştet îl durea, dar îl urmă pe Vincent, fără un cuvânt, târându-şi piciorul schilod. Ajunşi la cocioaba lui, Vincent aruncă jos una din păturile de pe pat şi zise:

— Hai, apucă de colo, să-l ducem la dumneata, pentru băiat.

Decrucq îşi încleştă dinţii.

— Am trei copii, răspunse el, dar pot să mă lipsesc de unul dintre ei dacă aşa vrea Dumnezeu. Dar n-avem decât un singur *monsieur* Vincent, care poartă de grijă întregului sat, şi nu pot să-l las să se nimicească singur.

Istovit, ieşi din cabană şchiopătând. Vincent ridică singur patul, îl săltă pe umeri şi-l cără până la casa lui Decrucq, aşezându-l într-un colţ. Decrucq şi nevasta lui îl urmăreau cu privirea în timp ce-şi luau masa: o bucată de pâine uscată cu cafea. Vincent culcă băiatul bolnav în patul pe care-l adusese şi se apucă să-l îngrijească.

Mai târziu, în aceeaşi seară, trecu pe la soţii Denis şi le ceru o mână de paie, ca să aibă pe ce dormi. *Madame* Denis se îngrozi auzind ce făcuse.

— *Monsieur* Vincent, sări ea, camera dumitale e tot neocupată, trebuie să te întorci neapărat la noi.

— Mulţumesc pentru bunăvoinţă, *madame* Denis, dar nu pot.

— Ştim că n-ai bani, dar nu-i nimica. Jean-Baptiste şi cu mine avem din ce trăi. Poţi să locuieşti aici cu noi, ca un frate.

Vincent era îngheţat, îngheţat de-a binelea. Îi era foame. Avea ameţeli de pe urma febrei pe care o dusese pe picioare săptămâni de-a rândul. Slăbise de nemâncare şi nesomn. Jalea şi suferinţa, care puneau tot mai mult stăpânire pe sat, îl frământau neîncetat, aducându-l într-o stare vecină cu nebunia. Patul de la etaj era cald, moale şi curat. Ştia că *madame* Denis îi va da să mănânce până ce nu va mai simţi golul acela din stomac şi-l va doftorici cu băuturi tari şi fierbinţi până ce-i va alunga frigul cuibărit în măduva oaselor. Tremură cuprins de fiori, se clătină, gata să se prăbuşească pe pardoseala de cărămidă roşie din bucătărie, dar în ultima clipă izbuti să se stăpânească.

Era supus la această ultimă încercare. Dacă dădea greş, tot ce făcuse până atunci s-ar fi dovedit de prisos. În aceste zile, când oamenii din sat ajunseseră la culmea suferinţelor şi lipsurilor, să se lase el ademenit, să fie un laş, lipsit de voinţă, vrednic de dispreţ, gata să îmbrăţişeze bunul trai din prima clipă a ispitei?

— Dumnezeu va preţui bunătatea dumitale, *madame* Denis, zise el, şi te va răsplăti pentru ea. Dar nu trebuie să încerci să mă abaţi din calea datoriei. Dacă nu-mi găseşti o mână de paie,

înseamnă că voi fi nevoit să mă culc pe pământul gol. Nu-mi da nimic altceva, te rog, căci nu pot să primesc.

Îngrămădi paiele într-un colţ al cocioabei, pe pământul umed, şi se acoperi cu pătura subţire. Nu izbuti să închidă ochii toată noaptea. Zorile îl găsiră tuşind, cu ochii duşi şi mai mult în fundul capului. Avea fierbinţeală mare şi nu-şi dădea prea bine seama ce se petrece cu el. Cărbune pentru sobă nu mai era; nu se îndurase să-i lipsească pe mineri nici măcar de un grăunte din ce aduna scormonind piramida neagră. Izbuti să înghită câteva îmbucături dintr-un colţ de pâine uscată şi porni la treabă.

15. „EGIPTUL NEGRU”

Martie era pe sfârşite, aprilie bătea la uşă şi lucrurile începură să se mai îndrepte câte puţin. Vântul se potolise, razele soarelui încălzeau acum cu mai multă putere şi, în sfârşit, începu dezgheţul. Soarele topi învelitoarea de nea care ascundea câmpurile negre, ciocârliile începură să se facă auzite şi, în păduri, cei dintâi muguri plesniră pe ramuri. Numărul bolnavilor descrescu. O dată cu schimbarea vremii, femeile din sat începură iar să mişune pe piramidă după o mână de cărbune. Sobele ovale duduiau din nou, răspândind o căldură îmbietoare, copiii nu mai erau nevoiţi să stea toată ziua în pat. Vincent deschise iarăşi *„Salonul”,* şi întregul sat se adună să asculte cea dintâi predică. În ochii trişti ai minerilor scânteia din nou o licărire de zâmbet; oamenii căpătaseră curajul să-şi ridice privirile din pământ. Decrucq, care se declarase fochist şi portar oficial al *„Salonului”,* risipea glume şi-şi freca mereu cicatricea din creştet.

— Vin vremuri mai bune, le spuse Vincent din amvon, plin de însufleţire. Dumnezeu v-a pus la grea încercare, dar aţi rămas neclintiţi. Greul durerii a trecut. Soarele va coace grâul pe câmpuri. Şi va da viaţă trupurilor voastre vlăguite când după o zi de muncă, vă veţi odihni în pragul casei. Copiii vor zburda iarăşi în voie pe-afară, pe urmele ciocârliei, şi vă vor culege poame prin pădure. Ridicaţi-vă privirile, viaţa vă hărăzeşte încă lucruri bune. Vin vremuri mai bune. Vin vremuri mai bune!

Încăperea răsună de larma voioasă a glasurilor. Fiecare îi spunea vecinului:

— *Monsieur* Vincent are dreptate. S-a isprăvit cu necazurile. Iarna s-a dus. Vin vremuri mai bune!

Câteva zile mai târziu, pe când Vincent, împreună cu un grup de copii, strângea cărbune în spatele minei Marcasse, văzu deodată nişte figuri mici negre, care dădeau buzna din clădirea liftului, luând-o la fugă, peste câmp, în toate direcţiile.

— Ce s-o fi întâmplat? se miră Vincent. Nu poate să fie încă ora 3. Soarele n-a ajuns nici măcar la amiază.

— O fi vreun accident! strigă unul dintre băieţii mai mari. I-am mai văzut eu fugind aşa şi altă, dată! S-a întâmplat ceva jos în mină.

Se rostogoliră pe povârnişul negru cât putură mai repede, zdrelindu-şi mâinile şi agăţându-şi hainele de pietre. Pe câmpul din jurul minei mişunau minerii, ca nişte furnici negre fugind spre adăpost. Până să ajungă ei jos, direcţia mişcării se schimbase: acum alergau dinspre sat femeile şi copiii; o puzderie de femei veneau peste câmp, din. Toate părţile, cu copii mici în braţe, cu cei mai mărişori atârnaţi de fuste.

Ajuns în dreptul porţii, Vincent auzi glasuri înspăimântate strigând:

— Grizu, grizu! În stratul cel nou! Au rămas acolo! Sunt prinşi dedesubt!

Frigul aprig îl ţintuise pe Jacques Verney la pat. Acum venea zburând ca o săgeată peste câmp. Era mai slab ca înainte, cu pieptul şi mai scobit. Când trecu prin dreptul lui, Vincent îl apucă de braţ.

— Ce s-a întâmplat?

— Stratul lui Decrucq! Ţii minte cum ardeau lămpile? Ştiam c-aşa o să se-ntâmple!

— Câţi sunt? Câţi sunt acolo? Nu putem ajunge la ei?

— Douăsprezece celule. Le-ai văzut. Câte cinci oameni în fiecare.

— Nu putem să-i salvăm?

— Nu ştiu, trebuie să facem imediat o echipă de voluntari.

— Ia-mă şi pe mine, vreau să dau şi eu o mână de ajutor.

— Nu se poate. E nevoie de oameni cu experienţă. Se năpusti în lift.

Căruţa mică, trasă de un cal alb, care purtase de atâtea ori morţi şi răniţi spre căsuţele de pe coasta dealului, apăru în faţa porţii. Minerii care alergaseră peste câmp spre sat se întorceau

acum împreună cu familiile. Unele femei plângeau cu sughiţuri, altele priveau ţintă înaintea lor, cu ochii holbaţi. Copiii scânceau. Şefii de echipă alegeau oamenii pentru echipele de salvare, alergând de colo până colo şi strigând cât îi ţinea gura.

Deodată, toată lumea amuţi. Un mic grup de mineri ieşi din clădirea liftului şi coborî încet scările, purtând ceva înfăşurat în pături. Tăcerea plină de înţeles nu dură decât o clipă.

— Cine sunt? Au murit? Sunt vii? Pentru numele lui Dumnezeu, spuneţi-ne cine sunt! Să-i vedem! Bărbatul meu e jos! Copiii mei! Am doi copii acolo!

Grupul se opri lângă căruţa cu cal alb. Unul dintre mineri vorbi:

— Au scăpat trei. Încărcau cărbune ceva mai departe de locul exploziei... Sunt arşi îngrozitor!...

— Cine sunt? Pentru numele lui Dumnezeu, spuneţi-ne cine sunt! Să-i vedem! Să-i vedem! Copilul meu e acolo jos! Copilul meu! Copilul!...

Omul ridică păturile şi dezveli două fetiţe de nouă ani şi un băiat de zece cu feţele pârjolite. Toţi trei îşi pierduseră cunoştinţa. Părinţii se prăbuşiră peste trupurile lor, cu strigăte de jale şi bucurie. Aşezară cele trei pături în căruţă, şi bătrânul cal alb porni pe drumul desfundat, peste câmp. Ca nişte animale cărora li se luaseră puii, părinţii celor trei copii, cu Vincent alături de ei, alergau pe lângă căruţă. În urma lor, vaietul de groază şi durere creştea sfâşietor. În timp ce fugea, Vincent privi în urmă şi cuprinse cu ochii şirul lung al piramidelor de steril care se profilau pe zare.

Un strigăt dureros îi izbucni din piept:

— Egiptul negru! Egiptul negru! Poporul ales, din nou în robie! Oh, doamne, cum ai putut? Cum ai putut?

Copiii aveau arsuri aproape mortale. Pielea şi părul din părţile atinse de explozie se făcuseră scrum. Vincent intră în prima baracă. Mama îşi frângea mâinile, înnebunită. Dezbrăcând copilul, Vincent îi strigă:

— Untdelemn, dă-mi repede untdelemn!

Femeia avea un pic de ulei în casă. După ce unse arsurile, Vincent strigă din nou:

— Îmi trebuie bandaje!

Femeia rămase pironită locului, holbând ochii la el. Vincent îşi pierdu cumpătul şi urlă:

— N-auzi ce-și spun? Dă-mi bandaje! Vrei să moară copilul?

— N-avem nimic, îngăimă femeia. N-avem niciun fel de rufă curată în casă. N-am avut toată iarna.

Copilul se mişcă şi gemu. Vincent îşi smulse haina şi cămaşa de pe el şi-şi rupse flanela de pe corp. Îşi îmbrăcă din nou haina, făcu fâşii flanela şi cămaşa, apoi bandajă copilul din cap până în picioare. Luă bidonul de ulei şi dădu fuga la cealaltă fetiță. O bandajă şi pe ea. Când ajunse la a treia victimă, băieţelul de zece ani, îl găsi pe moarte. Fâşiile de cămaşă şi flanelă se terminaseră. Îşi scoase pantalonii şi indispensabilii de lână, îşi trase apoi din nou pantalonii pe el şi rupse indispensabilii în fâşii.

Îşi strânse haina pe pieptul gol şi fugi peste câmp spre Marcasse. Vaietele, bocetul nesfârşit al soţiilor şi mamelor se auzeau de departe.

Minerii se învârteau pe lângă poartă. Locul fiind strâmt, nu putea lucra jos decât o singură echipă de salvare. Oamenii îşi aşteptau rândul. Vincent se opri în faţa unuia dintre şefii de echipă.

— Mai e vreo speranţă?

— La ora asta sunt morţi.

— Nu putem s-ajungem la ei?

— Sunt îngropaţi sub stâncă!

— Şi cât o să dureze până-i găsim?

— Săptămâni. Poate chiar luni.

— Dar cum aşa? De ce?

— Aşa a fost şi-n alte rânduri.

— Atunci sunt pierduţi!

— Cincizeci şi şapte de oameni.

— Morţi până la unu!

— N-o să-i mai vedem niciodată.

Timp de 36 de ore, echipele s-au schimbat una după alta. Femeile care aveau soţi sau copii rămaşi îngropaţi nu puteau fi îndepărtate cu niciun chip de la gura minei. Oamenii le spuneau într-una că vor fi salvaţi, dar ele ştiau că sunt minţite. Cele care n-aveau rude printre victime aduceau din sat cafea fierbinte şi pâine, dar celelalte, atât de crunt lovite de soartă, nu se puteau atinge de nimic. În toiul nopţii fu adus sus, într-o pătură, Jacques Verney. Avusese o hemoragie. Muri a doua zi.

După două zile şi două nopţi, Vincent izbuti s-o convingă pe nevasta lui Decrucq să se întoarcă acasă cu copiii. Douăsprezece zile fără întrerupere au lucrat voluntar echipele de salvare. Lucrul în mină încetase. Întrucât nu mai scoteau cărbune, minerii nu mai primeau nici leafă. Puţinii bani puşi deoparte în sat fură repede cheltuiţi. Doamna Denis cocea mai departe pâine şi o împărţea pe datorie. Curând însă rămase şi ea fără bani şi se văzu nevoită să închidă brutăria. În aceste clipe grele conducerea minei nu le dădu niciun fel de ajutor minerilor. În cea de-a douăsprezecea zi direcţia opri echipele de salvare şi dădu ordin minerilor să treacă la lucru. Petit Wasmes era la un pas de moarte prin înfometare.

Minerii declarară grevă.

Când primi leafa pe aprilie, Vincent coborî în Wasmes şi cumpără de toţi banii alimente, pe care le împărţi în sat. Câteva zile avură ce mânca, apoi porniră în pădure, după poame, frunze şi iarbă. Bărbaţii ieşiră şi ei la câmp după hrană: şoareci, popândăi, melci, cârtiţe, şopârle, câini sau pisici, orice putea să umple stomacul şi să potolească chinul mistuitor al foamei era bine venit. În curând nu se mai putea găsi nimic. Vincent scrise la Bruxelles, cerând ajutor. Nu căpătă nimic. Minerii priveau neputincioşi cum le mureau soţiile şi copiii **de** foame, sub ochii lor.

Oamenii îi cerură să facă slujbe pentru odihna celor 57 de suflete pierite în mină, care le-o luaseră înainte. Cel puţin o sută de bărbaţi, femei şi copii se înghesuiau în mica lui baracă. De zile întregi Vincent nu se hrănise decât cu cafea. De la accident nu mai pusese în gură nimic altceva. Era atât de slab, că abia se mai ţinea pe picioare. În cele din urmă, căzu din nou pradă frigurilor şi disperarea se cuibări iarăşi în sufletul lui. Ochii îi ardeau ca doi tăciuni, obrajii i se scofâlciseră, pometii păreau gata să-i străpungă pielea şi o barbă roşie, murdară îi ascundea faţa. Nemaiavând rufe de corp, se înfăşurase în pânză groasă de sac. Cocioaba era luminată doar de un felinar, care abia licărea, spânzurat de o grindă ruptă. Vincent zăcea pe paie într-un colţ al barăcii, sprijinindu-şi capul într-un cot. Felinarul arunca umbre fantastice, tremurătoare, peste scândurile negeluite şi peste cei o sută de oameni care sufereau în tăcere.

Începu a le vorbi cu un glas pierdut, uscat, umplând tăcerea cu fiecare cuvânt. Slabi, istoviţi, chinuiţi de foame şi biruiţi de

necazuri, „mutrele negre” îşi aţinteau privirile la el ca la Dumnezeu. Dar Dumnezeu era departe...

Deodată se auziră afară glasuri străine, puternice, pline de indignare. Uşa se deschise brusc de perete şi un copil strigă:

— *Monsieur* Vincent este aici, *messieurs !*

Vincent se opri. Toţi cei o sută de locuitori din Borinage aflaţi acolo întoarseră capul spre uşă. Doi bărbaţi bine îmbrăcaţi păşiră înăuntru. Flacăra lămpii de petrol se înălţă o clipă, şi Vincent desluşi groaza şi scârba zugrăvită pe feţele străinilor.

— Fiţi bineveniţi, reverend de Jong şi reverend van den Brink, îi întâmpină el fără să se ridice. Slujim pentru odihna celor cincizeci şi şapte de mineri îngropaţi de vii în Marcasse. Poate că vreţi să le spuneţi şi dumneavoastră un cuvânt de îmbărbătare oamenilor!?...

Mult timp le-a trebuit celor doi reverenzi ca să-şi recapete graiul.

— E revoltător, pur şi simplu revoltător! strigă de Jong, lovindu-se cu palma peste stomacul burduhănos.

— Parc-am fi în junglă, în mijlocul Africii! adăugă van den Brink.

— Numai cerul ştie cât rău a făcut omul ăsta.

— O să fie nevoie poate de ani lungi de strădanie până vom izbuti să readucem aceste oi rătăcite în sânul creştinătăţii.

De Jong îşi încrucişă mâinile peste pântecele rotund.

— Am spus eu de la bun început să nu-i dăm numirea.

— Ştiu... dar Pietersen... cui putea să-i treacă prin minte aşa ceva? Omul acesta e fără îndoială nebun.

— Întotdeauna am bănuit că e nebun. N-am avut niciodată încredere în el.

Reverendul vorbea într-o franceză curgătoare, desăvârşită, din care minerii nu înţelegeau niciun cuvânt. Vincent era prea bolnav şi prea slab ca să-şi dea seama de însemnătatea cuvintelor.

Cu pântecele înainte, de Jong îşi croi drum prin mulţime şi-i spuse lui Vincent pe un ton liniştit, dar neîndurător:

— Trimite-i acasă pe câinii ăştia râioşi!

— Bine, dar slujbele!... N-am terminat...

— Lasă slujbele! Trimite-i acasă!

Minerii se strecurară afară, unul câte unul, fără să înţeleagă prea bine ce se întâmplase. Cei doi reverenzi se întoarseră spre Vincent.

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce înseamnă asta? Ce e în capul dumitale? Cum poţi să faci slujbe într-o hrubă ca asta? Ce fel de cult barbar ai născocit? N-ai niciun pic de simţ al bunei-cuviinţe, al ordinii? E cu putinţă ca un preot creştin să aibă o asemenea purtare? Asta e purtare de nebun! Dumneata vrei să înjoseşti biserica!

Reverendul de Jong se opri o clipă, cercetă cu privirea cocioaba prăpădită, murdară, culcuşul de paie pe care zăcea Vincent, pânza de sac în care se înfăşurase şi ochii lui aprinşi de febră, înfundaţi în orbite.

— E un adevărat noroc pentru biserică, *monsieur* Van Gogh, spuse el, că te-am numit doar temporar. Din acest moment, poţi să socoteşti numirea dumitale anulată. Eşti oprit să mai predici de acum înainte în numele bisericii noastre. Socotesc purtarea dumitale dezgustătoare şi josnică. Nu vei mai primi leafă şi vom trimite imediat pe altcineva în locul dumitale. Dacă n-aş fi atât de îndurător să te socotesc ieşit din minţi, te-aş considera cel mai primejdios duşman al creştinătăţii pe care l-a avut vreodată Biserica Evanghelică Belgiană!

Se aşternu o lungă tăcere.

— Cum, *monsieur* Van Gogh, taci, n-ai nimic de spus în apărarea dumitale?

Vincent îşi aminti de ziua când la Bruxelles tot ei fuseseră aceia, care se împotriviseră să fie numit. Acum nu numai că nu putea rosti niciun cuvânt, dar nici măcar nu mai simţea nimic.

— Ar fi mai bine să mergem, frate de Jong, spuse reverendul van den Brink, după un răstimp. Nu mai e nimic de făcut aici. Cazul lui e fără nădejde. Dacă nu găsim un hotel ca lumea în Wasmes, trebuie să ne întoarcem călare, înapoi la Mons, chiar astă-seară.

16. EXIT DEUS

A doua zi, un grup de mineri mai vârstnici veniră la Vincent.

— *Monsieur,* începu unul dintre ei, acum, dacă Jacques Verney s-a prăpădit, dumneata ai rămas singurul om în care mai putem avea încredere. Sfătuieşte-ne ce să facem. Dacă n-om

avea încotro, o să murim şi de foame, dar poate că dumneata vei izbuti să-i convingi pe patroni să ne satisfacă cererile. Dacă, după ce vorbeşti cu ei, ai să ne spui să ne întoarcem la lucru, aşa vom face; dacă ne-oi spune să crăpăm de foame, aşa va fi. Nu te mai ascultăm decât pe dumneata, *monsieur*, nu mai avem pe nimeni!

Birourile societăţii *„Charbonnages Belgique*“ aveau un aspect funerar. Directorul îl primi bucuros pe Vincent şi-l ascultă cu bunăvoinţă.

— Ştiu, *monsieur* Van Gogh, spuse el, minerii sunt neîmpăcaţi, pentru că n-am scormonit mai departe ca să scoatem victimele. Dar la ce-ar fi folosit? Societatea a hotărât să oprească exploatarea acelui strat; nu rentează. Ar fi trebuit să săpăm poate o lună întreagă şi care ar fi fost rezultatul? Am fi mutat pur şi simplu cadavrele dintr-un mormânt într-altul.

— Dar pentru cei în viaţă? întrebă Vincent, nu se poate face nimic pentru îmbunătăţirea condiţiilor de lucru acolo, jos? Oamenii trebuie să muncească în fiecare zi cu moartea în faţă?

— Da, *monsieur*, trebuie. Trebuie neapărat. Societatea n-are fonduri de investit pentru măsuri de preîntâmpinare a accidentelor. Minerii luptă pentru o cauză dinainte pierdută. Nu pot câştiga, deoarece împotriva lor se ridică legi economice de fier. Şi, ce e mai grav, dacă nu se întorc la lucru până într-o săptămână, mina Marcasse se va închide probabil pentru totdeauna. Atunci numai Dumnezeu ştie ce se va alege de ei.

Învins, Vincent porni pe drumul lung care şerpuia spre Petit Wasmes. „Poate că Dumnezeu ştie, îşi spuse el cu amărăciune. Şi totuşi, poate că nu ştie.

Îi era cu totul clar că nu le mai putea fi de niciun folos minerilor. Se vedea nevoit să le spună că e mai bine să se întoarcă la muncă, în puţurile dătătoare de moarte, câte treisprezece ore pe zi, pentru un pumn de hrană care abia le ajungea ca să nu moară de foame. Nu putea să-i ajute în niciun fel. Nici chiar Dumnezeu din ceruri nu-i putea ajuta. Venise în Borinage să-l sădească pe Dumnezeu în inimile minerilor. Dar ce mai putea să facă acum, când constatase că duşmanul veşnic al minerilor nu era numai patronul, ci însuşi atotputernicul tată ceresc?

Ştia că, din clipa în care le va spune minerilor să se întoarcă la lucru, să-şi înceapă din nou robia, nu va mai însemna nimic

pentru ei. N-ar mai fi fost în stare să le ţină vreo predică – chiar dacă Comitetul de evanghelizare i-ar fi îngăduit. La ce-ar mai folosi acum *Evanghelia?* Dumnezeu întorsese spre mineri o ureche surdă, de piatră, şi el, Vincent, nu fusese în stare să-l îmblânzească.

Dintr-o dată îl izbi un adevăr pe care-l ştiuse de mult, fără să-şi dea seama. Da, toată această vorbărie goală despre Dumnezeu nu era altceva decât o poveste de adormit copiii, o minciună scornită în clipe de deznădejde de către muritorul rămas singur, înfricoşat, faţă-n faţă cu bezna întunecoasă şi rece a veşniciei. Nu există niciun Dumnezeu. Pur şi simplu nu există! Nu există decât haos; un haos orb, crud, aducător de suferinţă, de chinuri şi de dureri, un haos fără de sfârşit.

17. FALIMENT

Minerii începură să coboare din nou la lucru. Theodorus Van Gogh, care aflase de la Comitetul de evanghelizare despre cele întâmplate, îi trimise lui Vincent o scrisoare şi bani, chemându-l acasă, la Etten. Dar Vincent nu-i urmă sfatul, ci se întoarse la familia Denis.

Mai trecu o dată, în chip de rămas bun, pe la *„Salon”,* strânse toate reproducerile de pe pereţi şi le mută în cămăruţa lui de sub streaşină.

Dăduse iarăşi greş şi, iată, venise vremea socotelilor. Nu prea avea însă ce socoteli să-şi facă. N-avea nicio meserie. N-avea nici bani, nici sănătate, nici putere, idei, entuziasm, dorinţe, ambiţii sau idealuri... Şi, ce era mai rău, n-avea nici măcar un punct de sprijin pe care să-şi bizuie existenţa. Până la douăzeci şi şase de ani se văzuse de cinci ori învins. Acum simţea că nu mai are curajul s-o ia de la început.

Se privi în oglindă. Barba roşcată îi crescuse în vârtejuri, acoperindu-i faţa. Părul începuse să i se răărească, gura, altădată plină, cărnoasă, era acum o linie subţire, iar ochii i se pierduseră undeva, în nişte văgăuni întunecate. Tot ce era caracteristic, deosebit în personalitatea lui părea că se chircise, îngheţase, aproape murise.

Împrumută niţel săpun de la doamna Denis şi se spălă bine din cap până în picioare. Se privi şi văzu că trupul lui, cândva puternic şi vânjos, era acum slab şi vlăguit. Se bărbieri cu grijă

şi migală, mirându-se de unde îi apăruseră sub pielea feţei atâtea oase necunoscute. Pentru întâia oară după luni de zile îşi pieptănă părul aşa cum îl purta înainte. Doamna Denis îi aduse o cămaşă şi rufe de corp de-ale bărbatului ei. Se îmbrăcă şi coborî în brutăria îmbietoare, care ţinea loc şi de bucătărie. Luă masa împreună cu soţii Denis. Era prima dată de la nenorocirea din mină când punea în gură mâncare gătită. I se părea curios că se ostenea să mai mestece. Mâncarea avea pentru el gust de iască.

Deşi nu le spusese minerilor că nu mai avea voie să predice, ei nu-i mai cerură şi nici nu păreau să ducă lipsă de slujbe religioase. Vincent vorbea rar cu ei. De altfel, nu mai vorbea aproape cu nimeni. Schimba doar câte un *bonjour* în trecere. Nu mai intra prin barăci şi nu se mai amesteca în niciun fel în viaţa şi gândurile lor. Cu o adâncă înţelegere şi respectând parcă o învoială mută minerii nu-i puseră nicio întrebare.

Îl luară aşa cum era, fără să se plângă de schimbare... Oamenii înţeleseseră, fără să mai aibă nevoie de lămuriri. Şi viaţa îşi urmă cursul obişnuit în Borinage.

O scrisoare de acasă îl vesti că soţul lui Kay Vos murise subit. Dar, în starea în care se afla, asemenea veste nu mai putea să-l tulbure; o înregistra automat într-un ungher îndepărtat al minţii.

Săptămânile treceau. Vincent nu mai făcea altceva decât să doarmă, să mănânce şi să zacă într-o stare de semiconştienţă. Încet-încet, febra îi scăzu de tot. Recăpăta putere şi greutate. Ochii, însă, păreau ferestruicile de sticlă ale unui sicriu în care zăcea un cadavru.

Veni vara. Câmpiile negre, hornurile, piramidele de steril străluceau în soare. Vincent cutreiera împrejurimile. Nu se plimba de plăcere sau ca să facă mişcare, nici nu ştia măcar pe unde merge şi pe lângă ce trece. Umbla pentru că obosise să tot zacă. Să şadă, să stea în nemişcare. Dar, după ce se istovea umblând la întâmplare, se întorcea iar ca să zacă, să şadă, să stea locului.

Tocmai rămăsese fără niciun ban, când primi o scrisoare de la fratele său, din Paris. Theo îl ruga să nu-şi mai piardă timpul în Borinage şi să folosească banii pe care îi trimitea o dată cu scrisoarea pentru a ieşi din impas şi a-şi reface viaţa. Vincent dădu însă toţi banii doamnei Denis şi rămase mai departe în Borinage. Nu pentru că i-ar fi plăcut acolo, ci pentru că nu

vedea alt loc în lume unde s-ar fi putut duce. Şi, apoi, hotărârea de a se desprinde de acolo i-ar fi cerut un efort prea marc.

Îl pierduse pe Dumnezeu şi se pierduse pe sine însuşi. Acum pierdea cel mai de preţ lucru de pe pământ, singura fiinţă care fusese mereu alături de el, care-l înţelesese întotdeauna aşa cum voia el să fie înţeles. Îl părăsea şi Theo. Toată iarna primise de la el scrisori lungi, o dată sau de două ori pe săptămână, scrisori pline de dragoste, în care se interesa de soarta lui şi-l încuraja. Acum nu mai primea nimic. Se vede că până la urmă şi Theo îşi pierduse încrederea în el şi încetase să mai spere. Vincent râmase singur, îngrozitor de singur, fără niciun sprijin, un om cu sufletul mort, rătăcind într-o lume pustie şi întrebându-se ce mai caută în ea.

18. O ÎNTÂMPLARE LIPSITĂ DE IMPORTANŢĂ

Vara trecu şi lăsă locul toamnei. Dar, o dată cu moartea vegetaţiei sărăcăcioase, ceva renăscu parcă în sufletul lui Vincent. Nu se simţea încă în stare să-şi privească în faţă propria-i viaţă. De aceea se adânci în vieţile altora. Se întoarse la cărţile lui. Dintotdeauna, cititul însemnase pentru el bucuria cea mai mare şi mai statornică, şi cu atât mai mult îl pasiona acum, când în povestea triumfului sau a înfrângerilor, a suferinţelor sau a bucuriilor altora găsea o evadare din umbra stăruitoare a propriei sale nereuşite.

Când era vreme frumoasă, o pornea pe câmp şi citea toată ziua: când ploua, zăcea în patul lui de sub streaşină, sau sta ore întregi pe un scaun rezemat de perete în bucătăria familiei Denis, adâncit într-o carte. Cu cât treceau săptămânile şi citea povestea sutelor de oameni obişnuiţi care, ca şi el, luptaseră cu viaţa, avuseseră puţine izbânzi şi multe înfrângeri, Vincent reuşea să dobândească o imagine mai adevărată asupra lui însuşi. Gândul necruţător care-l urmărea, „Sunt un ratat, sunt un ratat, sunt un ratat”, făcu loc întrebărilor: „De ce să mă apuc acum? La ce oare oi fi bun? Unde-o fi locul meu sub soare?“ În fiecare carte pe care o citea încerca să descopere ţelul care ar putea da vieţii lui un nou rost.

Din scrisorile primite de-acasă reieşea că traiul lui deacum era considerat drept „şocant”; după părerea tatălui său, Vincent călca în picioare toate regulile obşteşti, ducând o viaţă de

trântor, lipsită de orice bună-cuviinţă. Când avea, oare, de gând fiul lui să-şi găsească iarăşi o ocupaţie, să-şi câştige singur existenţa, să devină un membru folositor al societăţii, să ia parte şi el, într-un fel, la strădania întregii omeniri?

Tare mult ar fi vrut Vincent să poată da un răspuns acestei întrebări.

În cele din urmă, i se făcu lehamite de citit şi nu mai puse mâna pe nicio carte. Imediat după prăbuşirea lui sufletească, fusese prea împietrit şi prea bolnav ca să poată simţi vreo durere. Mai târziu, se cufundase în cărţi şi izbutise să-şi alunge chinuitoarele-i frământări. Acum era aproape înzdrăvenit, dar şuvoiul suferinţei, stăvilit de luni de zile, rupse zăgazul şi se revărsă ca un torent furios, scufundându-l în deznădejde. Noua viziune asupra vieţii pe care o dobândise părea să nu-i fie de niciun folos.

Ajunsese în clipa de cumpănă a existenţei lui şi-şi dădea bine seama de asta.

Simţea că totuşi există în el ceva mai bun, că nu era pur şi simplu un nebun şi un om de nimic, că putea aduce şi el partea lui, cât de mică, la strădania întregii omeniri. Dar care putea fi această parte? Nu izbutise să se împace cu strâmta rutină a vieţii negustoreşti şi încercase toate rosturile pentru care simţea că are cât de cât înclinare. Era oare sortit să sufere într-una şi să dea mereu greş? Era viaţa lui cu adevărat sfârşită?

Întrebările veneau de la sine, fără să aducă însă şi răspunsuri. Şi astfel, se târa şi el, o dată cu timpul, o dată cu zilele care se posomorau treptat la apropierea iernii. Din când în când, tatăl lui, scârbit, înceta să-i mai trimită bani, şi Vincent era nevoit să renunţe la mesele familiei Denis şi să se hrănească la întâmplare, cum putea. Atunci îi sărea în ajutor Theo, care, mustrat de conştiinţă, îi trimitea bani din partea lui. Când Theo ajungea să-şi piardă răbdarea, se ivea iar mâna bătrânului Van Goh, care-şi aducea aminte de răspunderea lui de tată. În răstimpuri, însă, Vincent se mulţumea să mănânce o dată la două zile.

Într-o zi senină de noiembrie, tot hoinărind cu mâinile în buzunare şi cu mintea goală, se aşeză pe o roată ruginită de fier, trântită lângă zidul care înconjura mina Marcasse. Tocmai ieşea pe poartă un miner bătrân cu o şapcă neagră trasă peste ochi, cu umerii gârboviţi, mâinile înfundate în buzunare şi cu

genunchi osoşi, care împungeau stofa pantalonilor. Ceva din înfăţişarea bătrânului, nu-şi dădu seama limpede ce anume, îl atrase. Într-o doară, fără vreun interes special, se căută prin buzunare, scoase un capăt de creion şi o scrisoare primită de acasă şi desenă în fugă, pe spatele plicului, silueta măruntă a omului care străbătea câmpul negru.

Scoase apoi scrisoarea din plic şi constată că nu era scrisă decât pe o singură faţă. După câteva clipe, ieşi pe poartă un alt miner, un tânăr de vreo şaptesprezece ani. Acesta se ţinea drept, şi linia înaltă a umerilor dădea o impresie de voioşie. În timp ce omul trecea de-a lungul zidului înalt de piatră al minei Marcasse, îndreptându-se spre şinele de cale ferată, Vincent avu la îndemână câteva minute bune ca să-l creioneze, până când îl pierdu din ochi.

19. CA DE LA PICTOR LA PICTOR

Acasă la Denis, Vincent găsi mai multe foi de hârtie albă, curată şi un creion gros. Puse cele două schiţe pe masă şi se apucă să le copieze. Mâna îi era stângace şi ţeapănă şi nu izbutea să aştearnă pe hârtie linia pe care o avea în minte. Folosi mai mult guma de şters decât creionul. Dar nu se dădu bătut şi se căzni mai departe, stăruitor, să copieze schiţele. Era atât de cufundat în lucru, încât nici nu băgă de seamă că întunericul se furişase în cameră. Tresări când doamna Denis ciocăni în uşă.

— *Monsieur* Vincent, strigă ea, poftim la masă.

— La masă? se miră Vincent. Aşa de târziu să fie?

La cină, discută însufleţit cu familia Denis, o palidă licărire îi apăruse în ochi. Soţii Denis schimbară între ei o privire plină de înţeles. Apoi Vincent se scuză şi plecă grăbit în camera lui. Aprinse mica lampă, potrivi cele două schiţe pe perete şi se dădu cât mai departe, să le poată privi în perspectivă.

„Sunt proaste, îşi spuse cu un zâmbet ciudat, foarte proaste. Dar cine ştie, poate că mâine am să fiu în stare să desenez ceva mai bine.”

Se trânti pe pat şi aşeză lampa cu gaz pe podea, lângă el. Privea cele două schiţe, fără să se gândească la ceva anume, când ochii îi căzură deodată pe reproducerile care atârnau pe perete. De şapte luni, de când le luase de la *„Salon” n*u le

văzuse cu adevărat până în clipa aceea. Dintr-o dată, îl cuprinse un dor de lumea tablourilor. Într-o vreme ştia cine a fost Rembrandt, Millet, Jules Dupré, Delacroix şi Maris. I se perindară prin minte toate reproducerile minunate care fuseseră odată ale lui, litografiile şi gravurile dăruite lui Theo sau părinţilor. Îşi aminti de toate pânzele frumoase pe care le văzuse în muzeele din Londra sau Amsterdam şi, tot gândindu-se la ele, uită cât era de nenorocit şi căzu într-un somn adânc, odihnitor. Lampa pâlpâi, flacăra se făcu albăstruie, apoi se stinse.

Se trezi pe la 2 şi jumătate după miezul nopţii, deplin refăcut. Sări uşor din pat, se îmbrăcă, luă creionul cel gros, hârtie de scris, o bucată de scândură subţire găsită prin brutărie şi porni spre Marcasse. Se aşeză pe aceeaşi roată de fier ruginită şi aşteptă în întuneric sosirea minerilor.

Desena grăbit şi încerca să fixeze în câteva linii cea dintâi impresie pe care i-o făcea fiecare dintre ei. O oră întreagă se perindară minerii prin faţa lui şi, în acest răstimp, Vincent schiţă o mulţime de siluete. Străbătu apoi câmpul, spre casă, cu un pas săltăreţ. Îşi luă o ceaşcă de cafea în cameră, şi când, în sfârşit, se lumină de-a binelea se apucă să copieze schiţele. Încercă să aştearnă pe hârtie tot ce era propriu, specific în înfăţişarea minerului din Borinage, pe care o avea atât de clar în minte, dar pe care nu izbutise s-o prindă acolo în întuneric, în fugara trecere a oamenilor prin faţa lui.

Regulile de anatomie nu prea erau respectate, proporţiile apăreau groteşti, şi tot desenul atât de departe de realitate, încât era aproape ridicol. Şi totuşi, siluetele aduceau cu minerii şi nu le puteai confunda cu nimic altceva. Înveselit de propria lui neîndemânare, Vincent rupse schiţele. Apoi se aşeză pe marginea patului, în faţa reproducerii după Allebe[19] ce reprezenta o bătrână cărând apă şi cărbuni pe o stradă, iarna. Încercă s-o copieze. Izbuti s-o închipuie pe bătrână, dar nu reuşi s-o facă să aibă legătură nici cu strada, nici cu casa din fund. Mototoli hârtia, o aruncă într-un colţ şi-şi propti scaunul în faţa studiului de Bosboom[20] înfăţişând un copac singuratic, profilat pe un cer acoperit de nori. Parca atât de simplu! Doar un pom,

[19] August Allebe (1836—1914), pictor (de gen și animalier) şi litograf de origine olandeză: a lucrat mai mult In Franţa şi Belgia.

[20] Johannes Bosboom (1817—1891) pictor şi arhitect olandez. Ca peisagist, poate fi considerat drept unul dintre cel mai importanţi reprezentanţi al picturii de peisaj realiste din Olanda veacului trecut.

un petic de pământ şi câţiva nori deasupra. Dar Bosboom reda totul cu precizie şi fineţe, şi Vincent înţelese că tocmai pentru cele mai simple opere de artă e nevoie întotdeauna de o concentrare desăvârşită. De aceea erau şi cele mai greu de copiat.

Nici nu-şi dădu seama când trecu dimineaţa. După ce folosi şi ultima foaie de hârtie, cotrobăi prin lucruri, ca să vadă câţi bani mai avea. Găsi doi franci şi, sperând că va putea să-şi cumpere cu aceşti bani hârtie bună şi poate chiar o bucată de cărbune de desen, o porni cale de 12 kilometri spre Mons. Pe când cobora coasta lungă a dealului dintre Petit Wasmes şi Wasmes, trecu pe lângă câteva neveste de mineri care stăteau în poartă. La obişnuitul său *„bonjur”* adăugă un prietenos *„Comment ça va?”*[21] La Paturages, un mic orăşel la jumătatea drumului spre Mons, zări o fată drăguţă pe după geamul unei brutării. Intră şi cumpără o chiflă de cinci centime numai ca s-o poată privi mai de-aproape.

Între Paturages şi Cuesmes, câmpurile erau de un verde crud, strălucitor, spălat de ploile căzute din belşug. Vincent îşi făgădui să mai vină acolo să le deseneze când îşi va putea îngădui luxul unui creion verde. La Mons găsi un bloc de hârtie gălbuie, netedă, cărbune de desen şi un creion greu, cu mină de plumb. În faţa prăvăliei se afla o ladă cu reproduceri vechi. Vincent le cercetă pe rând, ore întregi, deşi ştia că n-are bani să cumpere niciuna. Negustorul veni lângă el, şi amândoi discutară despre fiecare reproducere, ca doi prieteni care vizitau un muzeu.

— Îmi pare rău, dar n-am bani să cumpăr nici măcar unul dintre tablourile dumitale, se scuză Vincent, după ce le priviră încă mult timp.

Negustorul ridică braţele şi umerii cu un gest grăitor, caracteristic galilor.

— Nu-i nimic, *monsieur*, poţi să mai vii ori de câte ori vrei, chiar dacă n-ai bani.

La întoarcere, străbătu agale cei 12 kilometri. La orizont, soarele apunea în spatele piramidelor negre, tivind norii cu nuanţa sidefului care căptuşeşte scoica. Ajuns în vârful dealului, Vincent observă căsuţele de piatră din Cuesmes, care păreau

[21] Ce mai faceţi? (în lb. franc.).

desprinse dintr-o gravură, şi verdele odihnitor al văii care se aşternea la picioarele lui. Se simţea fericit fără să ştie de ce.

A doua zi se opri lângă mina Marcasse, la poalele piramidelor de steril, şi se apucă să deseneze fetele şi femeile risipite pe povârniş, scurmând aplecate în căutarea fărâmelor de cărbune. După cină, Vincent îi rugă pe soţii Denis să mai rămână încă o clipă la masă.

Fugi în camera lui, aduse blocul de desen şi cărbunele şi prinse la repezeală cele două chipuri pe hârtie. Doamna Denis se apropie şi privi peste umărul lui.

— Dar bine, *monsieur* Vincent, eşti un adevărat pictor! strigă ea.

— A, nu, răspunse Vincent stânjenit, e doar o distracţie.

— Dar e destul de bine, zise doamna Denis. Aduce cu mine.

— Aduce, dar nu prea seamănă!... râse Vincent.

Nu le scrise nimic celor de acasă despre noua lui îndeletnicire. Era convins că vor spune, şi pe bună dreptate: „O nouă toană de-a lui Vincent! Când o să se potolească, oare, ca să se apuce şi el de ceva folositor? ”

Şi apoi, această nouă preocupare avea ceva deosebit faţă de celelalte: îi aparţinea lui şi numai lui. Nu-i venea să vorbească sau să scrie cuiva despre desenele pe care le făcea. Simţea o reţinere cum nu simţise în legătură cu nimic altceva, un fel de sfială la gândul că ochi străini s-ar putea opri asupra schiţelor lui. Într-un fel nedesluşit şi greu de înţeles, desenele aveau ceva sfânt pentru el, chiar dacă erau foarte naive în ce priveşte detaliile.

Începu să viziteze din nou colibele minerilor, dar de data asta, în locul *Bibliei,* era înarmat cu hârtie de desen şi cu creion. Minerii se arătau la fel de bucuroşi să-l vadă. Schiţa copiii jucându-se pe podea, nevestele aplecate peste soba ovală, sau întreaga familie aşezată la cină după o zi de muncă. Desenă mina Marcasse, cu hornurile ei înalte, câmpurile negre, pădurile de pin de peste râpă, ţăranii arând ogoarele din împrejurimi. Când vremea era neprielnică, rămânea în camera lui şi copia reproducerile de pe pereţi, sau refăcea schiţele lucrate cu o zi înainte. Seara, când se ducea la culcare, simţea că poate una sau două din schiţele făcute în timpul zilei nu erau chiar atât de proaste. A doua zi, după ce somnul îi risipise tulburarea creaţiei,

îşi dădea seama că desenele erau proaste, cu totul proaste, şi le arunca fără nicio remuşcare.

Izbutise să tocească gheara suferinţei din el, şi acum era fericit numai pentru simplul motiv că nu se mai gândea la nefericirea lui. Îşi dădea seama că ar fi trebuit să se simtă ruşinat pentru că primea în continuare bani de la tatăl şi de la fratele lui, fără să încerce în niciun fel să şi-i câştige singur. Dar acest gând nu izbutea să-l sâcâie prea tare şi continua liniştit să deseneze.

După câteva săptămâni, copiase de mai multe ori toate reproducerile de pe pereţi şi ajunsese să-şi dea seama că, dacă voia să progreseze cât de cât, era necesar să copieze cât mai multe reproduceri, mai ales după tablourile marilor maeştri. Cu toate că Theo nu-i mai scrisese de aproape un an, îşi îngropă mândria sub un vraf de biete desene şi-i scrise el.

„Nădăjduiesc că mai ai albumul de reproduceri Les Travaux des Champs[22] *de Millet*[23]*. N-ai vrea să fii bun şi să mi-l împrumuţi pentru câtva timp? Trimite-mi-l prin poştă*.

Trebuie să-ți spun că fac copii după Bosboom şi Allebe. Cine ştie, dacă le-ai vedea, poate că n-ai fi prea nemulţumit.

Trimite-mi ce poţi şi nu-ți face griji în privinţa mea. *Dacă am să pot lucra în continuare, sunt sigur că voi fi în stare să-mi recapăt, într-un fel sau altul, echilibrul sufletesc.*

Desenam cu înfrigurare până m-am apucat să-ți scriu şi mă grăbesc să mă întorc la lucru. *Noapte bună! Trimite-mi reproducerile cât mai repede*.

O caldă strângere de mână,

Vincent"

Încet-încet, îl cuprinse, ca o foame, dorinţa de a sta de vorbă despre munca lui cu un artist, de a afla ce reuşise să facă bine şi ce nu. Ştia că desenele erau proaste, dar se simţea prea legat de ele ca să-şi poată da seama unde anume greşea. Avea nevoie de ochiul neîndurător al unui străin.

La cine putea să se ducă? Aceasta era o foame care îl chinuia mai rău decât cea pe care o îndurase iarna trecută, când zile

---

[22] Munca câmpului (în lb. franc.)

[23] Jean-Francois Millet (1814—1875), pictor (de gen, peisagist şi portretist), desenator şi gravor francez, unul dintre principalii reprezentanţi ai realismului critic francez din veacul trecut.

întregi se hrănise doar cu pâine uscată. Simţea o mare nevoie să ştie şi să simtă că mai existau şi alţi artişti pe lume, oameni la fel cu el, care înfruntau aceleaşi probleme tehnice, gândeau în acelaşi chip şi erau munciţi de aceleaşi frământări în legătură cu tainele meseriei de pictor. Simţea că asta ar da temei propriilor lui sforţări. Îşi aminti că existau oameni, ca Maris şi Mauve[24] care îşi dedicaseră întreaga viaţă picturii. Dar în Borinage aşa ceva părea aproape de necrezut.

Într-o după-amiază ploioasă, pe când lucra la nişte copii în odaia lui, îi fulgeră prin minte chipul reverendului Pietersen; îl revăzu în biroul lui din Bruxelles, când îi spusese: „Să nu pomeneşti nimic confraţilor mei despre asta”. Poate că găsise în sfârşit omul de care avea nevoie. Se uită la schiţele lui, alese un portret de miner, o femeie aplecată peste soba ovală şi o bătrână adunând steril şi porni spre Bruxelles.

Avea în buzunar doar 3 franci şi ceva, aşa că nu putea să ia trenul. Drumul pe jos era de vreo optzeci de kilometri. Umblă toată după-masa aceea, întreaga noapte şi aproape toată ziua următoare, ajungând cam la vreo treizeci de kilometri de Bruxelles. Ar fi mers mai departe, dar talpa subţire a pantofilor se tocise de tot şi prin vârful unuia îi ieşiseră degetele. Haina, pe care o purtase tot anul în Petit Wasmes, era îmbâcsită de praf. Plecând în grabă, nu-şi luase nici cămaşă de schimb şi nici măcar un pieptene, aşa că a doua zi dimineaţa nu se putu împrospăta decât turnându-şi puţină apă rece pe faţă.

Îşi căptuşi tălpile pantofilor cu carton şi o porni din nou, de cum se iviră zorile. Pantoful rupt începu să-i roadă degetele; în curând, piciorul era plin de sânge. Cartonul se toci, pe tălpi îi apărură băşici, care se sparseră transformându-se în răni sângerânde. Flămând, chinuit de sete, frânt de oboseală, se simţea totuşi nespus de fericit.

Curând avea să se întâlnească şi să stea de vorbă cu un alt pictor!

Ajunse la periferia oraşului Bruxelles după amiază, fără o centimă în buzunar. Îşi aminti lămurit unde locuia Pietersen şi se îndreptă cu pas grăbit într-acolo. Pe străzi, oamenii se fereau din calea lui, apoi se opreau şi se uitau lung după el, clătinând

[24] Anton Mauve (1836—1868), vărul lui Vincent Van Gogh, pictor peisagist şi animalier olandez, admirator al lui Millet. Pictura lui Mauve se caracterizează printr-un desen viguros şi un colorit strălucitor.

din cap. Vincent nici nu-i băga în seamă şi mergea mai departe, cât îl purtau de repede picioarele lui martirizate.

La sunetul clopotului, fata reverendului îi deschise uşa. Când îi văzu însă faţa murdară, brăzdată de dâre de sudoare, părul nepieptănat şi încâlcit, haina jegoasă, pantalonii plini de noroi scorţos şi picioarele murdare, sângerânde, fugi înapoi prin hol, ţipând îngrozită. Apăru în uşă reverendul Pietersen. Se uită o clipă cu atenţie la Vincent fără să-l recunoască, apoi faţa i se lumină de un zâmbet pornit de-a dreptul din inimă.

— Ia te uită, exclamă el, ce bine-mi pare că te văd, Vincent fiule! Hai, vino, vino înăuntru.

Îl conduse pe Vincent în casă şi-i oferi un scaun comod. Acum, după ce-şi atinsese ţinta, voinţa i se frânse. Dintr-o dată, se simţi strivit de cei optzeci de kilometri străbătuţi cu piciorul în ultimele două zile, fără să fi luat în gură altceva decât un pic de pâine şi puţină brânză. Muşchii spatelui i se destinseră, umerii îi căzură şi răsuflarea îi păru o povară.

— Un prieten de-al meu, din vecini, are o odaie liberă, spuse Pietersen. N-ai vrea să te speli şi să te odihneşti niţel acolo după drum?

— Ba da. Nici nu mi-am dat seama cât sunt de obosit.

Reverendul îşi luă pălăria şi o porni pe stradă, alături de el, fără să se sinchisească de privirile vecinilor.

— Îmi închipui că astă-seară vrei să dormi; dar mâine la 12 te aştept la masă. Avem atâtea de vorbit!

Se spălă din cap până-n picioare într-o cadă de fier şi, cu toate că era abia 6 după amiază şi stomacul îi era cu desăvârşire gol, se culcă numaidecât. Nu deschise ochii până a doua zi dimineaţa la 10, când îl trezi foamea, care îl chinuia fără milă. Gazda îi împrumută un brici, un pieptene şi o perie de haine. Vincent se strădui să arate cât mai curat şi întrucâtva izbuti. Cu pantofii însă nu era nimic de făcut.

La masă se năpusti asupra mâncării ca un lup. În timp ce Pietersen trecea în revistă ultimele întâmplări din Bruxelles, el înfuleca fără ruşine. După masă trecură în birou.

— A, spuse Vincent, după cum văd, aţi lucrat mult. Schiţele de pe pereţi sunt noi, nu-i aşa?

— Da, răspunse Pietersen, îmi place din ce în ce mai mult să pictez mai curând decât să predic.

— Şi n-aveţi mustrări de conştiinţă că răpiţi pentru pictură atât de mult din timpul îndatoririlor dumneavoastră de preot? zise Vincent zâmbind.

Pietersen râse.

— Ştii anecdota despre Rubens? Era ambasador al Olandei în Spania şi obişnuia să-şi petreacă după-amiaza în grădinile regale, în faţa şevaletului. Într-o zi, un înalt personaj de la Curtea Spaniei, trecând pe lângă el, observă: „Văd că diplomatul se distrează uneori cu pictura”. La care Rubens răspunse: „Nu, pictorul se distrează uneori cu diplomaţia”.

Pietersen şi Vincent începură să râdă cu înţeles. Vincent desfăcu sulul.

— M-am ocupat şi eu puţin cu desenul. Am adus câteva schiţe ca să le vedeţi. Aş vrea să-mi spuneţi ce părere aveţi despre ele.

Pietersen tresări. Ştia că nu există sarcină mai grea decât să judeci încercările unui începător. Aşează totuşi cele trei schiţe pe şevalet şi se dădu câţiva paşi înapoi, să le privească. Vincent îşi văzu dintr-o dată desenele cu ochii celuilalt şi-şi dădu seama cât de stângace erau.

— Ştii care e prima mea impresie? începu reverendul, după câtva timp. Cred că lucrezi prea aproape de modele. Nu-i aşa?

— Da, n-am încotro. Am desenat mai mult în colibele strâmte ale minerilor.

— Înţeleg. Aşa se explică lipsa de perspectivă. N-ai putea să găseşti un loc unde să lucrezi la oarecare distanţă de modele? Sunt sigur că atunci le-ai vedea mult mai clar.

— Ştiu câteva barăci de mineri ceva mai încăpătoare. Cred că aş putea să închiriez una din ele şi să-mi aranjez acolo un atelier. Nici n-ar costa prea mult.

— Asta-i o idee bună.

Pietersen tăcu un răstimp. Apoi, parcă cu greutate, se hotărî să-l întrebe:

— Ai studiat vreodată desenul? Împarţi hârtia în pătrăţele? Ţii seama de proporţii?

Vincent roşi până-n vârful urechilor.

— Nu ştiu cum se fac lucrurile astea. Vedeţi, eu n-am luat niciodată lecţii. Am crezut că se poate desena aşa, pur şi simplu...

— A, nu, oftă Pieterscn. Mai întâi trebuie să înveţi lucrurile de bază; numai după aceea desenele tale vor putea fi mai bune. Uite, am să încerc să-ți arăt ce e greşit la femeia asta.

Luă o linie, împărţi desenul în pătrăţele şi-i arătă lui Vincent cât de nefireşti erau proporţiile. Apoi se apucă să corecteze capul, dând lămuriri pe măsură ce lucra. După aproape o oră de lucru făcu câţiva paşi înapoi, îşi privi schiţa şi spuse:

— Iată! Cred că acum figura este corect desenată.

Vincent se duse lângă el, în colţul opus al odăii, şi privi schiţa. Negreşit, femeia era acum bine proporţionată. Dar nu mai era o nevastă de miner, nu mai semăna câtuşi de puţin cu o femeie din Borinage, care aduna cărbune pe povârnişul piramidei de steril. Era o femeie oarecare, corect desenată, şi nimic mai mult. Fără să scoată o vorbă, Vincent se duse la şevalet, aşeză schiţa cu femeia aplecată peste soba ovală, alături de desenul corectat, şi se întoarse lângă Pietersen.

— Hmmm!... făcu reverendul Pietersen. Da, înţeleg ce vrei să spui. I-am dat proporţii, dar i-am răpit ceea ce avea specific.

Priviră multă vreme schiţele de pe şevalet. Pietersen spuse fără să vrea:

— Ştii, Vincent, schiţa asta cu femeia aplecată peste sobă nu e rea. Nu, nu, nu e rea de loc. Desenul e groaznic, proporţiile sunt anapoda, chipul e cu totul oribil. De fapt, nici nu se poate spune că are chip. Dar schiţa are ceva. Ai prins ceva, un lucru pe care nu pot să-l lămuresc în cuvinte. Tu poţi să-mi explici cam ce-ar putea fi, Vincent?

— Mărturisesc că nu-mi dau seama. Am desenat-o pe hârtie aşa cum am văzut-o.

Pietersen se îndreptă grăbit spre şevalet. Aruncă la *coş* schiţa refăcută de el.

— Nu te superi, nu-i aşa, chiar dacă am stricat-o.

Aranjă schiţa care înfăţişa femeia aplecată peste sobă şi care rămăsese acum singură pe şevalet. Se întoarse apoi lângă Vincent, şi amândoi se aşezară jos. Reverendul dădu să vorbească în câteva rânduri, dar cuvintele nu se legau. În cele din urmă spuse:

— Vincent, n-am încotro, trebuie să recunosc că schiţa ta începe să-mi placă. La început mi s-a părut oribilă, dar când o priveşti mai mult descoperi ceva care te atrage.

— Şi de ce vă pare rău ca trebuie să recunoaşteţi?

— Pentru că n-ar trebui să-mi placă. Toată schiţa e greşită, cu totul greşită. La orice şcoală de artă, chiar ca începător, te-ar pune s-o rupi şi s-o iei de la început. Şi totuşi, îmi spune ceva. Aş putea să jur că am mai văzut-o undeva pe femeia asta.

— Poate aţi văzut-o în Borinage, spuse Vincent cu un aer firesc.

Pietersen îl privi cu coada ochiului, ca să vadă dacă nu glumeşte, apoi adăugă:

— Cred că ai dreptate. Chip nu are, nu e o persoană anume, dar, într-un fel, adună la un loc tot ce au tipic nevestele de mineri din Borinage. Acel ceva pe care l-ai prins este tocmai specificul nevestei de miner, Vincent, şi asta e de o mie de ori mai de preţ decât un desen corect. Da, îmi place schiţa ta, îmi merge drept la inimă.

Vincent tremura, temându-se să vorbească. Pietersen era un artist cu experienţă, priceput; dacă ar cere schiţa, dacă i-ar plăcea atât de mult încât să...

— Ți-ar veni greu să te lipseşti de ea, Vincent? Mi-ar plăcea foarte mult s-o pun aici, pe perete. Cred că eu şi femeia asta am putea deveni foarte buni prieteni.

20. THEO ÎŞI FACE APARIŢIA

Când Vincent hotărî că trebuie să se întoarcă la Petit Wasmes, reverendul Pietersen îi dădu bani de tren şi o pereche de pantofi vechi de-ai lui. Dacă este vorba de prieteni adevăraţi, deosebirea între a da şi a lua nu este decât o chestiune de timp, aşa că Vincent primi fără multă vorbă.

În tren îşi dădu seama de două lucruri de mare însemnătate: reverendul Pietersen nu făcuse nici cea mai mică aluzie la eşecul lui ca evanghelist şi discutase cu el ca de la pictor la pictor. Ba, mai mult, îi plăcuse schiţa şi i-o ceruse. Şi, negreşit, pentru Vincent ăsta era lucrul cel mai de preţ.

„Mi-a dat curaj, îşi spuse. Dacă i-a plăcut lui, înseamnă că va plăcea şi altora.”

Acasă la familia Denis îl aştepta albumul de reproduceri *Les Travaux des Cbamps*, dar fără niciun rând de la Theo. Întâlnirea cu Pietersen îi dăduse curaj, aşa că se adânci plin de însufleţire în reproducerile după papa Millet.

Theo trimisese şi câteva coli mari de desen; în două-trei zile, Vincent copie zece reproduceri, terminând primul volum. Simţea că i-ar fi de mare folos să deseneze şi nuduri, dar cum era mai mult decât sigur că în Borinage nu va găsi pe nimeni să-i pozeze, se adresă vechiului său cunoscut Tersteeg, directorul galeriilor „*Goupil and Company"* din Haga, rugându-l să-i împrumute *Exercices au Fusain*[25] de Bargue[26].

Între timp, ţinând seama de sfatul lui Pietersen, închirie cu 9 franci pe lună o baracă aproape de capătul străzii Petit Wasmes. De astă dată alese cea mai bună baracă pe care o găsi. Avea o podea de scânduri grosolane, două ferestre mari, prin care lumina intra din belşug, un pat, o masă, un scaun şi o sobă. Era destul de mare, aşa că de data asta Vincent putea să stea departe de model, pentru o cât mai bună perspectivă.

Nu se afla în Petit Wasmes femeie sau copil căruia Vincent să nu-i fi dat vreun ajutor cât de mic în iarna ce trecuse şi de aceea nimeni nu refuză să-i pozeze. Duminica îndeosebi, minerii se îmbulzeau în baraca lui Vincent ca să-i deseneze. Lucrul li se părea foarte distractiv, încăperea era mereu plină de lume, care privea peste umărul lui cu interes şi uimire.

Primi de la Haga *Exercices au Fusain* şi, în următoarele două săptămâni, nu făcu altceva decât să copieze din zori şi până-n noapte cele 60 de studii. Tersteeg îi trimisese pe deasupra şi *Cours de Dessin*[27] de Bargue; Vincent îl parcurse cu lăcomie.

Înfrângerile din trecut se şterseseră cu totul din mintea lui. Slujirea lui Dumnezeu nu-i prilejuise atâta extaz, atâta mulţumire statornică şi deplină ca arta creatoare. O dată, când rămase fără bani, fu nevoit ca timp de unsprezece zile să se hrănească doar cu cele câteva pâini pe care doamna Denis i le dădu pe datorie. Dar nu se văită niciodată de foame, nici măcar faţă de el însuşi. Ce-i păsa lui de foamea care-i rodea măruntaiele când avea atâta hrană sufletească?

Timp de o săptămână, noapte de noapte, la 2 şi jumătate, se duse la poarta minei Marcasse şi făcu un desen mare, înfăţişând mineri, femei şi bărbaţi, în drum spre abataj, înotând prin zăpadă de-a lungul unui gard viu de mărăcini, ca nişte năluci nedesluşite în lumina palidă a zorilor. În fund schiţă conturul

---

[25] Exerciţii de desen în cărbune (în lb. franc.).

[26] Charles Bargue (? 1863), pictor (de gen) francez, cunoscut mal ales prin reproducerile după vechii maeştri şi prin metodele sale de învățare a desenului.

[27] Curs de desen (în lb. franc.)

clădirilor mari ale minei şi ale colinelor de steril profilate vag pe cer. După ce termină făcu o copie a schiţei şi o trimise, într-o scrisoare, lui Theo.

Trecură astfel două luni încheiate. Desena din zori până-n seară şi apoi copia la lumina lămpii. Pe urmă îl cuprinse din nou dorinţa să vadă un pictor şi să discute cu el, să-i afle părerea. Căci, deşi socotea că făcuse unele progrese şi dobândise ceva mai multă îndemânare şi limpezime, era totuşi plin de îndoieli şi de incertitudini. De data asta, însă, dorea să aibă de-a face cu un maestru adevărat, cu cineva care să-l ia sub aripa lui şi să-l înveţe, încet şi cu grijă, primii paşi ai minunatei măiestrii. Ar fi făcut orice în schimbul unui asemenea ajutor, i-ar fi curăţat pantofii şi i-ar fi măturat prin atelier de zece ori pe zi.

Jules Breton[28], ale cărui lucrări le admirase întotdeauna, locuia la Courrières, la o distanţă de 170 de kilometri. Vincent călători cu trenul până termină banii pe care-i avea, apoi merse pe jos cale de cinci zile, dormind prin căpiţe de fân şi cerşindu-şi pâinea în schimbul a câte unui desen, două. Ajunse, în sfârşit, la Courrières, dar când zări printre pomi atelierul nou, mare şi frumos, din cărămidă roşie, pe care tocmai şi-l construise Breton, curajul îl părăsi. Timp de două zile îi dădu târcoale, dar, până la urmă, înfăţişarea rece şi neprietenoasă a atelierului îl birui. Şi o porni înapoi pe jos, spre Borinage, cale de 170 de kilometri, istovit şi flămând, fără un ban în buzunar, încălţat cu pantofii lui Pietersen, a căror talpă se subţia văzând cu ochii.

Ajunse în baraca lui bolnav şi descurajat. Nu-l aşteptau nici bani, nici scrisori. Căzu la pat. Nevestele minerilor îl îngrijiră şi îi dădură bruma de mâncare ce rămânea de la soţii şi copiii lor.

Drumul lung şi istovitor îl slăbise mult. Îi reapărură vechile scobituri din obraji şi febra îi aprinse din nou iazurile fără fund ale ochilor verzi-întunecaţi. Deşi bolnav, mintea îi rămăsese limpede şi ştia bine că ajunsese la o răscruce când trebuia să ia negreşit o hotărâre.

Ce-i mai rămânea să facă de-aici înainte? Să aleagă meseria de dascăl? Să se întoarcă la negustoria de cărţi şi tablouri? Unde să trăiască? La Etten, cu părinţii lui? La Paris, cu Theo? La Amsterdam, cu unchiul lui? Sau oriunde, la întâmplare,

[28] Julea Breton (1827—1906), pictor francez, a redat într-un chip idilic scene din viaţa de la ţară.

ocupându-se de orice, pradă soartei care putea să-l doboare la fiece pas?

Într-o zi, simţindu-se mai bine, şedea rezemat de perne şi copia *Le Four dans les Landes* de Theodore Rousseau[29], întrebându-se cât va mai putea gusta această nevinovată pierdere de timp, când cineva deschise uşa fără să bată şi păşi înăuntru.

Era Theo, fratele lui.

21. VECHEA MOARĂ DE LA RYSWYK

Cu trecerea anilor, Theo se schimbase mult şi în bine. Deşi în vârstă de numai 23 de ani, la Paris era socotit un priceput specialist în artă, iar confraţii şi familia îl respectau. Nu exista regulă de etichetă în îmbrăcăminte, în maniere sau în conversaţie pe care să n-o cunoască şi să n-o urmeze. Purta o haină neagră, elegantă ale cărei revere late, tivite cu satin se petreceau mult peste piept, un guler înalt, tare şi o cravată albă, cu un nod uriaş.

Avea fruntea proeminentă, caracteristică familiei Van Gogh, părul castaniu-închis, trăsături delicate, aproape feminine, ochii blânzi şi visători, întreaga figură înscrisă într-un oval frumos.

Theo se rezemă de uşa barăcii şi se uită îngrozit la Vincent. Părăsise Parisul abia de câteva ore. Acolo locuia într-un apartament frumos mobilat, în stil Louis-Philippe, cu perdele bogate la ferestre, covoare pe jos, masă de scris, rafturi cu cărţi, lămpi care răspândeau o lumină odihnitoare, un tapet plăcut şi un lavoar, cu prosoape şi săpunuri.

Iar Vincent zăcea pe o saltea goală, murdară, acoperit doar cu o pătură veche. Pereţii şi podeaua erau din scânduri ordinare; o masă beteagă şi un scaun ţineau loc de mobilier. El însuşi era murdar, nepieptănat, iar barba aspră, roşie îi acoperea în întregime faţa şi gâtul.

— Ia te uită! Theo! strigă Vincent.

Din doi paşi, Theo ajunse lângă el şi se aplecă peste pat.

— Vincent, pentru numele lui Dumnezeu, ce e cu tine? Ce s-a întâmplat?

---

[29] Theodore Rousseau (1812—1867), peisagist francez, conducător al grupului de artişti de la Barbizon. Înrâurit de peisagistica olandeză o veacului al XVII-lea. Rousseau a fost în special un pictor al pădurii, pe care a redat-o în imagini de o arhitectură compoziţională viguroasă.

— Nimic. Acum sunt bine. Am fost bolnav.

— Dar asta... hruba asta! Doar nu locuieşti aici... nu e cu putinţă... nu e casa ta asta, nu-i aşa?

— Ba da. Ce nu-ți place la ea? Am folosit-o ca atelier.

— Oh, Vincent!... suspină Theo, mângâindu-l pe cap. Un nod i se puse în gât, împiedicându-l să vorbească.

— Ce bine că eşti lângă mine, Theo.

— Vincent, te rog, spune-mi, ce s-a întâmplat cu tine? De ce-ai fost bolnav? Ce-ai avut?

Vincent îi povesti despre drumul la Courrières.

— Te-ai istovit, asta e. Cel puţin de când te-ai întors ai mâncat ca lumea? Te-ai îngrijit?

— M-au îngrijit nevestele minerilor.

— Bine, dar ce-ai mâncat? Theo îşi plimbă privirea prin cameră. Unde-ți ţii proviziile? Nu văd nimic pe-aici.

— Mi-aduc femeile câte ceva în fiecare zi din ce le prisoseşte: pâine, cafea, puţină brânză, sau mâncare de iepure.

— Şi nu cumva îţi închipui c-ai să te pui pe picioare doar cu pâine şi cafea? De ce nu cumperi ouă, legume, came?

— Lucrurile astea costă bani la Borinage, ca pretutindeni de altfel.

Theo se aşeză pe pat.

— Vincent, pentru numele lui Dumnezeu; iartă-mă! N-am ştiut. N-am înţeles.

— Lasă asta, măi băiete, ai făcut tot ce-ai putut. Mă simt din ce în ce mai bine. În câteva zile am să fiu iarăşi pe picioare.

Theo îşi trecu mâna peste faţă, de parcă o pânză de păianjen i-ar fi acoperit ochii.

— Nu, nu mi-am dat seama. Am crezut că tu... N-am înţeles, Vincent, pur şi simplu n-am înţeles I

— Ei, lasă, nu-i nimic. Mai bine spune-mi cum merg lucrurile la Paris? De unde vii? Ai fost la Etten?

Theo sări în picioare.

— Spune-mi, există prăvălii în colţul ăsta uitat de lume? Se poate cumpăra ceva de pe-aici?

— Da, sunt, în vale, în Wasmes. Dar lasă asta. Trage-ți scaunul mai aproape. Vreau să stăm puţin de vorbă amândoi. Doamne, Theo, sunt aproape doi ani!

Theo îl mângâie uşor pe faţă şi-i spuse:

— Mai întâi şi-ntâi am să te îndop cu cea mai bună hrană care se poate găsi în Belgia. Eşti lihnit de foame, asta e pricina bolii tale. Apoi am să-ți aduc un leac pentru febră şi am să te culc pe o pernă moale. Am venit la timp, slavă domnului! Oh, dacă aş fi avut măcar cea mai vagă idee... Să nu te mişti până mă întorc.

Ieşi în fugă pe uşă. Vincent îşi luă creionul şi continuă să copieze *Le Four dans les Landes.* Într-o jumătate de oră, Theo se întoarse, însoţit de doi băieţi. Cumpărase două cearceafuri, o pernă, un coş de vase şi alimente. Aşternu cearceafurile albe, răcoroase şi-l culcă pe Vincent înapoi pe saltea.

— Acum spune-mi, cum să aprind focul? întrebă Theo în timp ce-şi scotea frumoasa lui haină şi-şi sufleca mânecile cămăşii.

— Trebuie să fie câteva surcele şi nişte hârtie acolo. Mai întâi le dai foc şi apoi bagi cărbunele.

Theo se uită la resturile de steril şi izbucni:

— Cărbune! Asta numeşti tu cărbune?

— Asta se foloseşte pe-aici. Stai, să-ți arăt cum trebuie să faci! Încercă să se dea jos din pat, dar Theo ajunse dintr-o săritură lângă el.

— Stai liniştit acolo, isteţule! se burzului el, altfel îţi trag o mamă de bătaie să mă ţii minte!

Pentru întâia oară după luni de zile pe faţa lui Vincent se ivi un zâmbet. Şi zâmbetul acesta care-i înveselea ochii îi lua febra cu mâna. Theo puse într-una din oalele aduse două ouă, în alta nişte fasole verde, iar în a treia încălzi puţin lapte proaspăt. Prăji apoi pe un grătar, deasupra focului, câteva felii de pâine albă. Vincent îl urmărea cum roboteşte, în cămaşă, pe lângă sobă, şi numai faptul că-şi vedea iar fratele îi făcea mai bine decât oricare alt leac de pe lume.

În cele din urmă, când totul fu gata, Theo trase masa alături de pat şi întinse pe ea un ştergar alb, curat, pe care îl scoase din valiza lui. Puse o bucată zdravănă de unt peste fasole, sparse cele două ouă moi într-o farfurie şi luă o lingură.

— Aşa, băiete, acum deschide gura. Ai să mănânci şi tu ca lumea după cine ştie câtă vreme...

— Ei, Theo, fii serios, protestă Vincent, pot să mănânc şi singur.

Dar Theo luă puţin ou în lingură şi i-o duse la gură.

— Deschide gura, tinere, sau ți-o torn în cap.

După ce termină masa, Vincent îşi lăsă capul pe pernă, cu un suspin adânc de mulţumire.

— Bună mai e mâncarea! Îi uitasem gustul.

— Te asigur că n-ai să-l mai uiţi.

— Ei, Theo, acum spune-mi ce s-a mai întâmplat de când nu ne-am văzut. Cum merg lucrurile la *„Goupil and Company”*? Sunt însetat să aflu ce mai e prin lume.

— Atunci mai rabdă-ți puţin setea, băiete! Am aici ceva care te va face să dormi dus. Vreau să stai liniştit şi să laşi mâncarea să-şi facă efectul.

— Dar, Theo, nu vreau să dorm. Vreau să stăm de vorbă. De dormit, pot să dorm oricând.

— Nu te-a-ntrebat nimeni ce vrei. Te supui ordinelor, şi atâta tot. Aşa. Acum bea asta frumos, ca un băiat cuminte. Şi, când ai să te scoli, te aşteaptă un muşchi straşnic în sânge, cu cartofi, care o să te pună la iuţeală pe picioare.

Vincent dormi până la asfinţit şi se trezi înzdrăvenit. Theo sta lângă una din ferestre şi se uita la desenele lui. Vincent îl urmări mult timp, fără să facă vreun zgomot, şi un simțământ de pace i se aşternu în suflet.

Când băgă de seamă că s-a deşteptat, Theo se ridică repede, cu un zâmbet larg.

— Ei! Ia spune, cum te simţi acum? Mai bine, nu? Dar ştiu c-ai dormit, nu glumă!

— Ce părere ai despre schiţe? Îţi place vreuna?

— Ai răbdare să pun muşchiul pe grătar. Cartofii sunt gata curăţaţi, doar să-i fierb.

Când sfârşi de robotit la sobă, se întoarse lângă pat, aducând un lighean cu apă caldă.

— Cum vrei să te bărbieresc, Vincent, cu briciul meu sau cu al tău?

— Dar nebărbierit, oare, nu pot să mănânc muşchiul?

— Nu, domnule. Şi nici înainte de a te spăla pe gât şi pe urechi şi de a te pieptăna ca lumea. Haide, prinde-ți prosopul ăsta sub barbă.

Îl bărbieri cu grijă, îl spălă bine, îl pieptănă şi-l îmbrăcă cu una din cămăşile noi pe care le adusese în valiză.

— Aşa! exclamă el, dându-se înapoi ca să-şi admire opera. Acum arăţi ca un Van Gogh.

— Theo, fuga, se arde muşchiul!

Theo aşternu masa şi aşează pe ea cartofii fierţi înotând în unt, un muşchi gros, fraged şi o cană cu lapte.

— Pe cinstea mea, Theo, doar nu-ți închipui c-am să mănânc tot muşchiul acesta?!

— Sigur că au, jumătate e pentru mine. Ei, hai să ne repezim la el. N-avem decât să închidem ochii şi să ne închipuim că suntem acasă, la Etten!

După cină, Theo îi umplu pipa lui Vincent cu tutun adus de la Paris.

— Ia şi fumează. N-ar trebui să te las, dar cred că puţin tutun adevărat îţi va face mai mult bine decât rău.

Vincent trăgea fumul cu nesaţ, frecându-şi din când în când obrazul neted cu muştiucul cald şi uşor umezit al pipei. Theo rămăsese dus pe gânduri, cu o privire care părea să străbată prin fumul de pipă şi prin scândurile grosolane ale barăcii şi să se piardă în trecut, în amintirile copilăriei petrecute în Brabant. Vincent fusese întotdeauna pentru el cea mai însemnată fiinţă de pe lume, mai însemnată chiar decât mama sau tatăl lui. Dacă avusese o copilărie încântătoare şi fericită, asta se datora numai lui Vincent. În ultimul an, la Paris, uitase de acest lucru, dar de acum înainte nu trebuia să mai uite niciodată. Fără Vincent, viaţa îi părea oarecum incompletă. Simţea că, într-un fel, el era o parte din Vincent, şi Vincent o parte din el însuşi. Alături de Vincent izbutise să pătrundă viaţa, în faţa căreia, de unul singur, nu rareori se simţise descumpănit. Descoperiseră împreună rostul şi ţelul vieţii şi învăţaseră s-o preţuiască. Rămas singur, însă, se întrebase adeseori ce rost avea oare să muncească atâta şi să se zbată pentru a reuşi. Avea nevoie de Vincent ca să-şi simtă viaţa împlinită. Şi Vincent, la rândul lui, avea nevoie de el căci, de fapt, Vincent nu era altceva decât un copil. Trebuia scos din gaura asta şi pus din nou pe picioare. Trebuia făcut să înţeleagă că se irosea de pomană, trebuia împins spre o activitate care să-i redea echilibrul.

— Vincent, zise Theo, te mai las o zi, două, să-ți recapeţi puterile, şi apoi te iau acasă, la Etten.

Vincent pufăi un timp în tăcere. Ştia că toata povestea asta trebuia lămurită într-un fel şi că, din păcate, n-aveau alt mijloc decât cuvintele. Va trebui să-l facă pe Theo să-i înţeleagă frământările. Totul s-ar aranja atunci.

— Spune-mi, Theo, la ce-ar folosi să mă duc acasă? Fără voia mea, am ajuns pentru familie un deocheat, un om care dă de bănuit sau care, în cel mai bun caz, nu merită nicio încredere. De aceea, după mine, cel mai înţelept lucru ar fi să rămân departe de casă, aşa încât, cu timpul, nici să nu mai exist pentru ei. Eu sunt o fire înflăcărată, în stare de multe fapte nebuneşti. Mă pripesc, vorbesc şi trec la faptă pe negândite atunci când, de fapt, ar trebui să aştept, să chibzuiesc cu răbdare. Dar, pentru că sunt aşa, trebuie oare să mă socotesc un om primejdios, care nu-i bun de nimica? Nu cred. Şi atunci mă întreb: cum să fac ca această fire înflăcărată să fie de vreun folos? Simt, de pildă, o pasiune de neînfrânt pentru tablouri şi cărţi; nevoia de a mă instrui neîncetat e la fel de arzătoare ca nevoia pâinii celei de toate zilele. Sunt sigur că nu mă înţelegi.

— Te înţeleg, Vincent. Dar să ştii că, la vârsta ta, a privi tablouri şi a citi cărţi nu înseamnă altceva decât o plăcută trecere de timp şi atâta tot. Asta n-are nimic de-a face cu rostul pe care trebuie să şi-l facă un om în viaţă. Uite, se împlinesc aproape cinci ani de când eşti fără ocupaţie şi hoinăreşti de colo până colo. Şi ce-ai făcut în tot acest răstimp, altceva, decât să aluneci din ce în ce mai jos, irosindu-ți forţele, risipindu-și viaţa?

Vincent luă puţin tutun, îl frecă între palme, ca să-l umezească, şi-l îndesă în lulea. Apoi uită s-o aprindă.

— E adevărat, spuse, uneori mi-am câştigat bucata de pâine, alteori, însă, mi-a dat-o câte un prieten, de milă. E drept că mulţi şi-au pierdut încrederea în mine, că starea mea materială e jalnică şi viitorul meu foarte nebulos. Dar asta nu înseamnă neapărat că-mi risipesc viaţa şi nu sunt bun de nimic. Acum am apucat-o pe o cale nouă, Theo, şi trebuie să merg înainte pe ea, orice ar fi. Dacă nu studiez, dacă nu caut mai departe, atunci sunt un om pierdut.

— E limpede că tu încerci să-mi spui ceva, băiete, dar afurisit să fiu dacă înţeleg ce vrei.

Vincent îşi aprinse pipa, trăgând în ea şi flacăra chibritului.

— Îmi amintesc, continuă el, de vremea când ne plimbam împreună pe lângă vechea moară de la Ryswyk; atunci aveam în multe privinţe aceleaşi păreri.

— Da, Vincent, dar tu te-ai schimbat mult de atunci.

— Nu e chiar aşa. Pe vremea acea duceam o viaţă mai lipsită de griji, dar felul meu de a vedea lucrurile şi de a gândi era acelaşi.

— De dragul tău aş vrea să cred că e aşa cum spui.

— Theo, nu vreau să crezi că dau înapoi. Am rămas la fel de credincios în necredinţa mea, şi singura întrebare care mă frământă este cum să pot fi de vreun folos în lume! Adică să nu pot eu, oare, sluji nicio cauză? Într-adevăr, să nu fiu bun de nimic?

Theo se ridică, se război cu lampa de gaz şi, în cele din urmă, izbuti s-o aprindă. Apoi turnă lapte într-un pahar.

— Hai, bea şi nu te mai frământă atât.

Vincent dădu paharul pe gât cu atâta repeziciune, încât fu pe punctul să se înece. Fără să se oprească măcar o clipă ca să-şi şteargă buzele, continuă nerăbdător:

— Oare gândurile noastre intime sunt cunoscute vreodată de cei din afară? Poate că în sufletul nostru arde un foc puternic, dar nimeni nu vine să se încălzească la el. Trecătorii văd doar o dâră de fum ieşind pe coş şi trec mai departe. Atunci, spune-mi, ce e de făcut? Nu trebuie oare hrănit acest foc lăuntric, nu trebuie să ai încredere în tine însuţi, să aştepţi cu răbdare clipa când cineva se va opri şi se va încălzi la dogoarea lui?

Theo se sculă de pe scaun şi se aşeză pe pat.

— Ştii ce imagine mi-a fulgerat prin minte în clipa asta? întrebă el.

— Nu.

— Bătrâna moară de la Ryswyk.

— Era o moară veche, plină de farmec, nu-i aşa?

— Da.

— Şi copilăria noastră a fost plină de farmec.

— Tu mi-ai făcut copilăria mai frumoasă, Vincent. Amintirile mele cele mai îndepărtate sunt toate legate de tine. Se aşternu o tăcere îndelungată. Aş vrea din tot sufletul să înţelegi, Vincent, că toate mustrările pe care ți le-am adus nu vin din partea mea, ci dintr-a familiei. Ei m-au trimis aici cu scopul de a te face să te ruşinezi şi să te întorci în Olanda, pentru a-ți găsi din nou o ocupaţie.

— Au deplină dreptate, Theo; ceea ce spun cei de acasă e cu totul adevărat. Dar, vezi tu, ei nu înţeleg pricina „leneviei” mele pentru că nu judecă prezentul în perspectiva întregii mele vieţi.

Cu tine însă, din fericire, lucrurile stau altfel. Dacă eu am mers în jos, tu, dimpotrivă, ai urcat tot mai sus. Dacă eu am pierdut preţuirea oamenilor, tu ai câştigat-o. Asta mă face foarte fericit. O spun cu toată sinceritatea şi aşa voi simţi întotdeauna. M-aş bucura însă mult dacă ai încerca să vezi în mine şi altceva decât un trântor de cel mai rău soi.

— Ştii ce, Vincent, mai bine să uităm vorbele astea. Dacă nu ți-am scris tot anul, a fost din neglijenţă, şi nu pentru că te-aş dezaproba. Am crezut în tine, am avut o încredere oarbă încă din primele zile ale copilăriei noastre, când mă duceai de mână peste câmpiile cu iarbă înaltă de la Zundert. Şi aceeaşi încredere o am şi acum. Mi-e destul să fiu lângă tine ca să mă încredinţez pe deplin că tot ce faci tu va ieşi bine până la urmă.

Chipul lui Vincent se lumină de un zâmbet deschis, vesel, ca pe vremuri, în Brabant.

— Îţi mulţumesc, Theo, vorbele tale mi-au mers la inimă.

Dar Theo nu se opri. Deveni brusc omul practic, hotărât să ajungă la un rezultat clar.

— Ascultă, Vincent, hai să lămurim lucrurile chiar acum. Îmi vine să cred că dincolo de toate teoriile pe care mi le-ai înşirat există un gând clar al tău, o dorinţă. Mi se pare că ai vrea să faci ceva, un lucru pe care-l simţi într-adevăr potrivit pentru tine şi care până la urmă îţi poate aduce izbândă şi fericire. Aşadar, dă-i drumul, bătrâne, spune-mi ce gânduri ai. Firma *„Goupil and Company*“ mi-a mărit salariul de două ori în ultima vreme, aşa că am mai mulţi bani decât îmi trebuie. Deci dacă este un lucru de care ai dori să te apuci şi ai nevoie, la început, de un ajutor, n-ai decât să-mi spui doar atât, că ți-ai descoperit, în sfârşit, adevărata chemare şi sunt gata să facem o asociaţie. Tu cu munca, eu cu fondurile; după ce te vei pune pe picioare, ai să-mi înapoiezi banii cu dobândă. Acum mărturiseşte, nu-i aşa că te preocupă ceva, că acuma ştii lămurit ce-ai vrea să faci de-aici înainte toată viaţa?

Vincent se uită la teancul de schiţe pe care le cercetase Theo lângă fereastră. Pe faţa lui apăru un zâmbet întâi mirat, apoi neîncrezător şi, în cele din urmă, plin de înţelegere. Făcu ochii mari, deschise gura şi întreaga lui fiinţă păru că se trezeşte dintr-o dată la viaţă, ca o floarea-soarelui mângâiată de razele dimineţii.

— Ei drăcie! murmură el. Asta voiam tot timpul să spun şi nu izbuteam.

Theo îi urmări privirea îndreptată spre schiţe.

— Am bănuit eu!

Vincent tremura tot de emoţie şi de bucurie; părea că s-a deşteptat deodată dintr-un somn adânc.

— Theo, tu ai ştiut înaintea mea! Eu n-am îndrăznit să mă gândesc la asta. Mi-era teamă. Dar negreşit că există un lucru pe care trebuie să-l fac, pe care vreau să-l fac. E lucrul spre care am năzuit toată viaţa şi pe care nu l-am bănuit niciodată. Tot timpul cât am studiat la Amsterdam şi la Bruxelles am simţit îndemnul covârşitor de a desena, de a aşterne pe hârtie ceea ce vedeam. Dar nu-mi îngăduiam. Mi-era teamă că nu se potriveşte cu adevărata mea chemare. Adevărata mea chemare! Doamne, ce orb am fost! Era ceva în mine, în aceşti ultimi ani, care încerca să răzbată la lumină, iar eu nu-i dădeam voie. Am înăbuşit această pornire şi iată-mă, astăzi, la douăzeci şi şapte de ani, fără să fi realizat nimic. Ce neghiob, ce cumplit de neghiob, de orb şi de nătărău am fost!

— Nu-i nimic, Vincent. Cu hotărârea şi puterea ta de muncă ai să realizezi de o mie de ori mai mult decât orice alt începător. Şi-apoi, ai o viaţă lungă înaintea ta.

— Oricum, zece ani tot mai am, şi în acest timp cred c-am să fiu în stare să fac ceva ca lumea.

— Sigur că ai să faci! Şi poţi să te stabileşti oriunde îţi place: Paris, Bruxelles, Amsterdam, Haga. Doar să hotărăşti, şi eu am să-ți trimit banii în fiecare lună, ca să te poţi descurca. Chiar dacă o să dureze ani de zile, nu contează, Vincent, eu n-am să-mi pierd speranţa atâta vreme cât tu ți-o vei păstra neclintită.

— Oh, Theo, în aceste luni amare am tins mereu spre ceva, încercând să dibuiesc adevăratul rost, adevăratul drum al vieţii mele. Dar nu l-am aflat. Acum, însă, am reuşit; n-am să mă mai las niciodată biruit de descurajare. Theo,
înţelegi ce-nseamnă asta pentru mine? După toate aceste luni irosite, M-AM AFLAT, ÎN SFÂRŞIT, PE MINE ÎNSUMI! Am să fiu pictor! Trebuie să fiu! Abia acum înţeleg de ce n-am izbutit în toate celelalte încercări; nu eram făcut pentru ele. Şi iată, până la urmă am descoperit singurul lucru în care nu voi da greş. Oh, Theo, temniţa şi-a deschis în sfârșit porţile, şi tu eşti acela care m-a desferecat!

— Nimic nu ne mai poate înstrăina vreodată! Suntem iarăşi împreună, nu-i aşa, Vincent?

— Da, Theo, pentru toată viaţa.

— Acum nu mai ai altceva de făcut decât să te odihneşti şi să prinzi puteri. Peste câteva zile, când vei fi iarăşi pe picioare, ai să pleci înapoi în Olanda, sau la Paris, sau oriunde ai să vrei.

Dintr-un salt, Vincent zbură din pat drept în cealaltă jumătate a barăcii.

— Peste câteva zile? La naiba, strigă el, plecăm chiar acum! La 9 avem un tren spre Bruxelles.

Se repezi la haine şi începu să se îmbrace cu înfrigurare.

— Stai, omule, uşurel; nu poţi să pleci la drum astă-seară. Eşti bolnav încă.

— Bolnav?! S-a isprăvit cu povestea asta! În viaţa mea nu m-am simţit mai bine. Haide, Theo băiete, mai avem doar zece minute ca să ajungem la gară! Bagă repede cearşafurile astea albe, frumoase în valiză şi hai să mergem!

CARTEA II

E T T E N

1. „E ŞI ĂSTA UN MIJLOC DE EXISTENŢĂ!”

Vincent petrecu o zi la Bruxelles împreună cu fratele său, apoi Theo se înapoie la Paris. O dată cu venirea primăverii, Vincent simţi chemarea Brabantului natal, iar căminul părintesc îi apărea ca un liman fermecat. Îşi cumpără un costum de catifea neagră, groasă, din materialul cunoscut sub numele de *veloutine*, nişte hârtie de desen Ingres, de culoare gălbuie şi apoi luă primul tren spre Etten, parohia tatălui său.

Anna Cornelia nu încuviinţa traiul pe care-l ducea Vincent, fiindcă simţea că-i prilejuieşte mai multă suferinţă decât bucurie. Theodorus însă îl dezaproba din pricini obiective. Dacă Vincent n-ar fi fost copilul lui, nici nu s-ar fi gândit să mai aibă de-a face cu el. Ştia că lui Dumnezeu nu putea să-i placă acest fel de trai; avea însă o vagă bănuială că i-ar plăcea şi mai puţin ca un tată să-şi părăsească propriul fiu, lăsându-l în voia soartei.

Vincent băgă de seamă că taică-său albise aproape de tot şi că pleoapa dreaptă îi acoperea ochiul mai mult decât înainte. Părea că, pe măsură ce înainta în vârstă, trăsăturile i se strângeau tot mai mult. Acum i s-ar fi potrivit o barbă, care i-ar fi împlinit figura, dar Theodorus Van Gogh continua să se radă. Expresia figurii lui nu mai părea să spună cu hotărâre: „Ăsta sunt eu!“, ci să întrebe cu oarecare şovăială: „Asta sunt eu?“

Pe faţa mamei, însă, Vincent găsi mai multă putere şi farmec decât odinioară. Vârsta părea mai curând s-o întărească decât s-o şubrezească. Zâmbetul, întipărit în liniile curbe dintre nas şi bărbie, îţi ierta parcă greşelile chiar înainte de a le fi săvârşit. Faţa ei, mare, largă, deschisă şi bună, încuviinţa cu un veşnic „da” frumuseţea vieţii.

Timp de mai multe zile, familia îl înconjură pe Vincent cu o caldă duioşie şi-l hrăni din belşug, uitând că n-avea nici situaţie, nici viitor. Îşi petrecea timpul hoinărind prin landă, printre căsuţele ţărăneşti acoperite cu stuf, privind cum lucrează tăietorii de lemne pe locul unde se tăiase o pădurice de pini, parcurgând agale drumul spre Roozendaal, pe lângă cimitirul cu ulmi al bisericuţei protestante şi pe lângă moara de pe pajiştea

din faţa ei. Amintirea Borinageului i se ştergea treptat din minte, sănătatea şi puterea îi reveneau văzând cu ochii şi, în scurtă vreme, se simţi în stare să se apuce de lucru.

Într-o dimineaţă ploioasă, când Anna Cornelia coborî devreme în bucătărie, găsi soba încinsă şi pe Vincent cu picioarele sprijinite de grătar, ţinând pe genunchi o copie pe jumătate lucrată după *Les Heures de la Journée*[1].

— Bună dimineaţa, fiule, spuse ea; dar ce-i cu tine?

— Bună dimineaţa, mamă. O sărută drăgăstos pe obrazul lat.

— Ce te-a făcut să te scoli aşa devreme, Vincent?

— Am vrut să lucrez, mamă.

— Să lucrezi?...

Anna Cornelia se uită mai întâi la schiţă, apoi la soba încinsă.

— A, vrei să spui că ai aprins focul! Nu trebuia să te scoli pentru atâta lucru.

— Nu, mamă, m-am sculat ca să desenez.

Anna Cornelia se uită pentru a doua oară peste umărul fiului ei, la desen. I se părea un fel de joacă de copil care copiază poze dintr-o revistă.

— Ai de gând să te ocupi de desen, Vincent?

— Da.

Îi vorbi despre hotărârea lui şi despre eforturile pe care Theo avea de gând să le facă pentru a-l ajuta. În ciuda aşteptărilor lui, Anna Cornelia se arătă încântată. Alergă în salon şi se întoarse cu o scrisoare.

— Vărul nostru Anton Mauve e pictor, zise ea, şi câştigă o mulţime de bani. Am primit chiar zilele trecute scrisoarea asta de la sora mea; ştii, Mauve s-a însurat cu fata ei, Jet, şi-mi scrie că *mijnheer* Tersteeg, de la *„Goupil and Company”,* vinde cu cinci-şase sute de guldeni[2] orice tablou făcut de Anton.

— Da, Mauve e pe cale să ajungă unul dintre pictorii noştri de seamă.

— De cât timp e nevoie ca să faci un tablou, Vincent?

— Depinde, mamă. Pentru unele pânze ajung câteva zile, pentru altele trebuie câţiva ani.

— Câţiva ani!... Vai de mine! Anna Cornelia se gândi o clipă, apoi întrebă:

---

[1] Orele zilei (în lb. franc.).

[2] Unitate monetară olandeză.

— Tu poţi să desenezi oamenii în aşa fel încât să semene cu modelul?

— Deh! Știu eu?! Am sus câteva schiţe, să și le arăt.

Când se întoarse, mama lui, cu boneta albă de bucătărie pe cap, punea la fiert nişte oale cu apă pe soba uriaşă. Plăcile strălucitoare de faianţă albă şi albastră dădeau încăperii un aer vesel.

— Pregătesc plăcinta cu brânză care-ți place ţie, Vincent. Îţi mai aduci aminte?

— Dacă-mi aduc aminte? O, mamă!

Întinse braţul şi o cuprinse strâns pe după umeri. Ea îl privi gânditoare, cu faţa luminată de un zâmbet. Vincent era copilul ei cel mai mare şi ţinea la el mai mult decât la ceilalţi; singurul lucru care-i amăra viaţa era că-l ştia nefericit.

— E bine să fii acasă, lângă mama ta? îl întrebă.

El o ciupi în joacă de obrajii ei rumeni, plini de creţuri.

— Da, iubita mea!

Anna Cornelia luă schiţele minerilor din Borinage şi le privi cu atenţie.

— Dar cu chipurile lor ce s-a întâmplat, Vincent?

— Nimic. De ce?

— Parcă n-ar avea de loc chipuri.

— Nici nu le-am făcut. Mă interesa doar silueta.

— Dar poţi să desenezi şi feţele oamenilor, nu-i aşa? Sunt sigură că multor femei de aici, din Etten, le-ar place să le facă cineva portretul. E şi ăsta un mijloc de existenţă I

— Da, aşa cred. Dar trebuie să mai aştept până când desenul meu se va îmbunătăţi.

Mama spărgea ouă într-un vas cu brânză acră, pe care o pusese la scurs cu o zi înainte. Se opri cu câte o jumătate de găoace de ou în fiecare mână şi se întoarse spre el.

— Vrei să spui că trebuie să-ți îmbunătăţeşti desenul până ce portretele vor fi destul de bune ca să le poți vinde?

— Nu, răspunse Vincent, continuând să schiţeze în trăsături iuţi de creion, trebuie să-mi perfecţionez desenul până ce va fi fără cusur.

Îngândurată, Anna Cornelia amestecă gălbenuşurile în brânza albă şi apoi adăugă:

— Mi-e teamă că nu înţeleg ce vrei să spui, dragul poţi mamei.

— Nici eu, zise Vincent, dar în orice caz aşa e.

La micul dejun, pe când mâncau plăcinta cu brânză, pufoasă şi aurie, Anna Cornelia împărtăşi soţului ei vestea. Înainte, când fuseseră doar ei singuri, tot chibzuiseră îngrijoraţi, făcând o mulţime de presupuneri în legătură cu Vincent.

— E de vreun viitor treaba asta, Vincent? îl întrebă tatăl lui. Ai să te poţi întreţine singur?

— Nu chiar de la început, însă Theo mi-a făgăduit că mă ajută până când am să mă pun pe picioare. După ce desenul meu se va îmbunătăţi, voi fi în stare să câştig. La Londra şi la Paris, desenatorii scot între 10 şi 15 franci pe zi, iar cei care fac ilustraţii pentru reviste câştigă şi mai bine.

Theodorus se simţi uşurat văzând că Vincent avea de gând să se apuce de ceva, indiferent de ce, şi să nu se mai lase în voia soartei, aşa cum făcuse în anii din urmă.

— Sper că dacă te apuci de treaba asta, Vincent, ai să te ţii de ea. Să ştii că n-ai să ajungi la niciun rezultat dacă te tot răzgândeşti într-una.

— De data asta sunt hotărât, tată. Nu mă mai răzgândesc.

2. NEBUN

După câtva timp ploile conteniră şi se statornici vreme bună, Vincent îşi luă şevaletul şi cele necesare pentru desen şi porni să cutreiere ţinutul. Cel mai mult îi plăcea să lucreze pe câmp, lângă Seppe, dar se ducea adesea şi pe malul unui eleşteu mare, la Passievaart, să deseneze nuferii. Etten era un orăşel mic, în care toţi locuitorii se cunoşteau bine între ei. La Vincent se uitau chiorâş. Era întâia oară când vedeau prin partea locului un costum de catifea neagră şi niciodată până atunci nu mai pomeniseră un om în toată firea care să-şi petreacă zilele pe câmp, doar cu o hârtie şi un creion în mână. El se purta însă faţă de enoriaşii tatălui său într-un mod cuviincios, deschis şi firesc. În mica aşezare de provincie era socotit un om neserios, o ciudăţenie; şi, într-adevăr, totul părea bizar la el: hainele, felul de a fi, barba lui roşie, povestea vieţii sale, faptul că nu lucra, că şedea ceasuri întregi pe câmp, cu ochii pironiţi la câte un lucru. Cu toate că nu făcea nimănui vreun rău şi nu cerea decât să fie lăsat în pace, nu le inspira încredere, ba chiar le era teamă de

el, şi asta numai pentru că era altfel decât toţi. Vincent nu bănuia că lumea nu-l poate oarecum decât ei suferi.

Lucra la o schiţă mai mare, înfăţişând tăierea unei păduri de pini, şi-şi concentrase întreaga atenţie asupra unui arbore singuratic de pe malul unui pârâiaş. Unul dintre tăietorii care curăţau locul venea din când în când lângă el şi-l privea cum desenează, uitându-se peste umărul lui cu un rânjet tâmp şi izbucnind din când în când într-un chicotit zgomotos. Schiţa îi luă lui Vincent mai mult timp. În fiecare zi chicotelile ţăranului deveneau tot mai zgomotoase până tind Vincent se hotărî să afle ce anume îi provoca veselia.

— Ți se pare caraghios că desenez un copac? întrebă el cuviincios.

Omul izbucni în hohote.

— Da, da, e grozav de caraghios! Trebuie să fii cam nebun!...

Vincent chibzui o clipă, apoi îl întrebă:

— Aş fi nebun dacă aş sădi un pom?

Ţăranul se potoli pe dată.

— O, nu, sigur că nu.

— Aş fi nebun dacă l-aş păzi şi aş avea grijă de el?

— Nu, bineînţeles că nu.

— Aş fi nebun dacă i-aş culege roadele?

— *Vous vous moquez de moi*![3]

— Atunci poate aş fi nebun dacă m-aş apuca să tai pomul, aşa cum aţi făcut voi aici...

— A, nu, pomii trebuie tăiaţi.

— Deci pot să sădesc un pom, să-l îngrijesc, fructele, să-l tai, dar dacă-l desenez sunt nebun. Cum vine asta?

Rânjetul tâmp apăru din nou pe faţa ţăranului.

— Da, trebuie să fii nebun ca să-ți pierzi vremea în felul ăsta. Tot satul gândeşte la fel.

Serile şi le petrecea împreună cu familia, în salon.

Se adunau cu toţii roată în jurul mesei uriaşe de lemn şi citeau, coseau, ori scriau scrisori. Cor, fratele mai mic al lui Vincent, era un copil liniştit, care vorbea arareori. Una dintre surori, Anna, se măritase şi se mutase. Elizabeth, cealaltă, nu-l putea suferi; îşi dădea toată osteneala să se poarte ca şi cum Vincent nici nu s-ar fi întors acasă. A treia soră, Willemien, îi arăta simpatie; îi poza ori de câte ori o ruga, era prietenoasă şi

[3] Vă bateţi joc de mine! (în lb. franc.).

nu se încumeta niciodată să-l judece. Dar prietenia lor se mărginea la lucruri mărunte, de toată ziua.

Vincent lucra şi el la masă, aşezat comod, sub lampa mare, galbenă, care sta nepărtinitoare, drept la mijloc. Copia studiile şi schiţele pe care le făcuse peste zi la câmp. Theodorus îl urmărea cum reface de zece ori aceeaşi siluetă, ca până la sfârşit s-o arunce, nemulţumit. În cele din urmă, bătrânul nu se mai putu stăpâni:

— Vincent, spuse el, întinzându-se peste masa latã, văd că nu izbuteşti de loc să le faci cum trebuie!

— Nu, răspunse Vincent.

— Atunci, mă întreb, nu cumva faci o greşeală?

— Fac o mulţime, tată. La care te referi?

— Eu cred că dacă ai avea talent cât de cât, dacă ai avea într-adevăr stofă de artist, schiţele astea ar trebui să iasă bine de prima dată.

Vincent coborî privirea şi se uită la schiţa pe care o copia: un ţăran în genunchi, vârând cartofi într-un sac. Nu izbutea de loc să-i prindă linia braţului.

— Poate că ai dreptate, tată.

— Vreau să spun că nu e firesc să desenezi un lucru de o sută de ori şi abia să nu izbuteşti să-l faci cum trebuie. Dacă ai avea talent cât de cât, ar trebui să-ți iasă bine de la început, fără atâta chin.

— La început natura i se împotriveşte întotdeauna pictorului, spuse Vincent, fără să lase creionul din mină. Dacă-mi iau însă intr-adevăr munca în serios şi nu mă las descurajat de această împotrivire, ea va însemna pentru mine un imbold în plus ca să lupt şi să înving.

— Nu sunt de aceeaşi părere. Din rău nu poate izvorî niciodată binele, tot aşa cum dintr-o treabă începută prost nu poate ieşi una bună.

— Aşa o fi în teologie. Dar în artă e cu totul altfel. Şi chiar aşa trebuie să fie.

— Greşeşti, băiete. Munca unui artist, ca orice muncă, e ori bună, ori proastă. Şi dacă e proastă, atunci acela nu e artist. Asta ar trebui s-o descopere singur, cât mai devreme, şi să nu-şi mai irosească timpul şi puterile.

— Dar dacă totuşi e fericit, deşi arta lui e slabă? Ce părere ai?

Theodorus căută un răspuns printre cunoştinţele teologice, dar nu găsi niciunul.

— Nu, spuse Vincent, ştergând de pe hârtie sacul cu cartofi şi lăsând braţul stâng al omului să rămână ţeapăn în aer. De fapt, pictorul adevărat şi natura sunt de acord. Dar pot trece ani de luptă şi de trudă până când natura se supune, devine docilă şi, până la urmă, pictura proastă, chiar cea foarte proastă se transformă şi devine din ce în ce mai bună. Şi-n acest chip osteneala şi stăruinţa sunt îndreptăţite.

— Dar dacă până la urmă munca rămâne tot proastă? Te văd de zile întregi cum te chinui zadarnic să-l desenezi pe omul ăla îngenuncheat. Să zicem că vei continua să-l desenezi ani şi ani de zile şi tot nu vei izbuti. Atunci cum rămâne?

Vincent ridică din umeri.

— Artistul trebuie să-şi ia şi acest risc, tată.

— Dar răsplata merită oare acest risc?

— Răsplata? Ce răsplată?

— Banii pe care-i câştigi şi situaţia în societate.

Vincent ridică pentru prima oară ochii de pe hârtie şi cercetă cu atenţie faţa tatălui său, linie cu linie, ca şi când ar fi privit o fiinţă ciudată.

— Eu am crezut că discutăm despre artă, bună sau proastă, zise el.

3. UCENICIE

Lucra zi şi noapte la îmbunătăţirea meşteşugului său. Nu se gândea la viitor decât numai ca să grăbească, cel puţin în închipuire, clipa când nu va mai fi o povară pentru Theo şi în care roadele muncii lui vor fi cât mai aproape de desăvârşire. Când ostenea desenând, lua o carte, iar când era atât de istovit încât nu mai era în stare nici de una, nici de alta, se culca.

Theo îi trimise hârtie Ingres, nişte planşe de la o şcoală veterinară, înfăţişând un cal, o vacă şi o oaie, câţiva Holbein[4] în *The Models from the Artists*[5], creioane de desen, peniţe din pană de gâscă, copia unui schelet omenesc, sepia şi toţi banii de care se putea lipsi, plus îndemnul de a lucra cu îndârjire, ca

[4] Hans Holbein (1497—1543), pictor (în special de portrete) şi gravor german. Portretele sale vădesc o mare forţă de tipizare şi puternice caracterizări sociale.

[5] Modele de la artişti.

să n-ajungă cumva un artist mediocru. Acestui sfat Vincent îi răspunse:

„Am să fac tot ce-oi putea, dar să ştii că nu dispreţuiesc de loc mediocritatea, în înţelesul adevărat al cuvântului. Socotesc că e cu neputinţă să te ridici deasupra acestui nivel atunci când dispreţuieşti ceea ce e mediocru. Dar tot ce spui tu în legătură cu munca îndârjită e în întregime adevărat. Mă ţin de principiul «nicio zi fără o linie», aşa cum ne povăţuieşte Gavarni [6]“.

Îşi dădea seama din ce în ce mai limpede cât de bine îi prindea să deseneze figuri şi simţea că, indirect, asta avea o influenţă bună asupra desenului de peisaj. Dacă bunăoară desena o salcie plângătoare ca şi cum ar fi fost o fiinţă vie – şi, de fapt, aşa şi era – şi-şi concentra toată atenţia asupra acelui pom până când îl făcea să trăiască, atunci tot ceea ce se afla în jurul sălciei se potrivea oarecum de la sine. Îi plăcea foarte mult peisajul, dar îndrăgea şi mai mult acele scene luate din viaţă, uneori de un realism izbitor, care fuseseră atât de bine realizate de Gavarni, Daumier,[7] Dorè[8], De Groux[9] şi Felicien Rops[10]. Desenând mereu felurite tipuri de lucrători, se gândea că, până la urmă, va izbuti să facă ilustraţii pentru reviste şi ziare. Nădăjduia astfel să ajungă în stare a se întreţine singur pe timpul anilor de muncă în care urma să-şi perfecţioneze tehnica, descoperind mijloace mai înalte de expresie.

O dată, crezând că citeşte ca să-şi treacă timpul, tatăl lui îl întrerupse:

— Vincent, te-aud mereu vorbind de muncă îndârjită, stăruitoare; atunci de ce-și iroseşti timpul cu cărţile astea franţuzeşti neroade?

---

[6] Suplice-Guillaume Chevaller zis Gavarni, (1004—1066), desenator, litograf, acuarelist şi caricaturist francez. Desenele sale pline de umor, apărute în revistele vremii, satirizează moravurile micii burghezii. Între 1847—1651 a trăit în Anglia, unde a zugrăvit viața sărăcimii londoneze şi a cartierelor muncitoreşti.

[7] Honoré Daumier (1808—1879). Pictor, gravor, sculptor și caricaturist francez. Prin desenele și caricaturile sale cu teme politice a demascat cu ascuţime reacțiunea burghezo-nobiliară, opunându-l figuri de muncitori și revoluționari.

[8] Poul-Gustave Doré (1833—1883), pictor, sculptor, desenator și ilustrator francez. Cunoscut îndeosebi prin ilustraţiile sale pline de fantezie la Gargantua şi Pantagruel de Rabelais, la operele Iul Balzac, la Dante și la Don Quijote de Cervantes. Între 1860—1880, în Anglia, a zugrăvit scene din viața sărăcimii londoneze.

[9] Charles-Corneille-Auguste De Groux (1825—1870), pictor belgian, cunoscut prin pictura sa de gen care înfăţişează scene realiste din viața poporului.

[10] Felicien Rops (1833—1898), pictor desenator, gravor și litograf belgian, cunoscut prin desenele satirice și umoristice influenţate de Gavarni și Daumier, şi prin măiestria gravurilor sale.

Vincent se opri cu degetul între paginile cărţii *Le Père Goriot* şi ridică privirea. Tot spera că, lămurindu-l mereu, cu răbdare, serios, într-o bună zi tatăl lui va ajunge să-l înţeleagă.

— Vezi, tată, începu el, apăsând pe fiecare cuvânt, desenul fiinţelor vii sau al scenelor din viaţă nu cere numai o cunoaştere a meşteşugului, dar şi adânci studii literare.

— Trebuie să recunosc că nu pricep cum vine asta. Dacă am de gând să ţin o predică bună, nu-mi pierd timpul în bucătărie, uitându-mă la mama ta cum găteşte limbă marinată.

— Pentru că veni vorba, zise Anna Cornelia, cred că ultima limbă pe care am pus-o la marinat va fi gata pentru gustarea de mâine dimineaţă.

Vincent nu se osteni să lămurească această comparaţie nepotrivită.

— Nu pot să desenez un om, continuă el, fără să cunosc toate amănuntele în legătură cu oasele, muşchii, tendoanele care se află în corpul omenesc. Şi nu pot să desenez chipul unui om fără să ştiu ce se petrece în mintea şi-n sufletul lui. Ca să poţi reda viaţa în pictură, nu trebuie să te pricepi doar la anatomie, ci să şi înţelegi ce simt şi ce gândesc oamenii despre lumea în care trăiesc. Pictorul care-şi cunoaşte doar propriul meşteşug, şi nimic mai mult, se va dovedi până la urmă un artist uşuratic, lipsit de adâncime.

— Ah, Vincent, oftă adânc tatăl lui, mă tem că ai să devii un teoretician!

Vincent se întoarse la lectura romanului *Le Père Goriot.*

Altădată, când îi sosiră nişte cărţi de Cassagne[11], trimise de Theo ca să-l ajute să se descurce în grelele probleme ale perspectivei, Vincent le răsfoi cu nesaţ şi i le arătă Willemienei în culmea bucuriei.

— Nu cunosc leac mai bun pentru nemulţumirea mea! îi spuse el. Dacă am să mă vindec vreodată de ea, asta se va-ntâmpla datorită acestor cărţi.

Drept răspuns, Willemien îi zâmbi cu ochii limpezi care semănau cu ai mamei ei.

— Şi vrei să spui, Vincent, întrebă Theodorus, care-şi arăta neîncrederea faţă de tot ce venea de la Paris, că poţi învăţa să desenezi corect ciugulind din cărţi idei despre artă?

— Da.

---

[11] A. Cassagne (1823—1907), pictor litograf și zincograf francez.

— Foarte ciudat.

— Asta numai dacă sunt în stare să transpun în practică ceea ce învăţ din cărţi. Dar practica e un lucru ce nu se poate cumpăra o dată cu cărţile. Dacă ar fi aşa, s-ar vinde ca pâinea caldă.

Zilele treceau pline şi fericite; se apropia miezul verii şi acum nu ploaia îl împiedica să iasă pe câmp, ci căldura, din ce în ce mai puternică. O desenă pe sora sa Willemien în faţa maşinii de cusut, copie pentru a treia oară exerciţiile după Bargue, desenă de cinci ori la rând un om cu o cazma, *un bêcheur*[12], în diferite poziţii, de două ori un semănător, de două ori o fată cu o mătură. Apoi o femeie cu bonetă albă care curăţa cartofi, un păstor rezemat în bâtă şi, în fine, un bătrân fermier bolnav, stând pe un scaun lângă vatră, cu capul sprijinit în mâini şi coatele pe genunchi. Simţea că trebuie să deseneze mereu, neîncetat tot ce i se ivea în cale, săpători, semănători, plugari, femei şi bărbaţi, că trebuie să observe şi să treacă pe hârtie tot ce e legat de viaţa de la ţară. Nu se mai simţea stângaci şi neajutorat în faţa naturii, şi asta îi crea o stare de mulţumire pe care n-o mai cunoscuse niciodată.

Locuitorii orăşelului continuau să-l socotească un om ciudat şi-l ţineau la distanţă. Deşi mama lui şi Willemien – şi chiar tatăl, în felul său – îl înconjurau cu bunăvoinţă şi dragoste, el rămânea singur, retras în acele tainice ascunzişuri sufleteşti în care nimeni din Etten, sau chiar din casă, n-ar fi putut pătrunde vreodată.

Cu timpul, ţăranii începură să-l îndrăgească şi să capete încredere în el. Descoperi în simplitatea lor ceva înrudit cu pământul pe care-l săpau ori îl prăşeau. Încercă să zugrăvească acest lucru în schiţele sale, şi, adesea, ai lui nu izbuteau să-şi dea seama unde se termina ţăranul şi unde începea pământul. Vincent nu ştia cum se întâmpla de-i ieşeau desenele în felul acesta, dar simţea că se află pe un drum bun.

— Nu trebuie să existe o linie netă care să-l despartă pe ţăran de pământ, îi explica el mamei lui, când îi ceru lămuriri, într-o seară. De fapt, e vorba de două feluri de ţărână, care se întrepătrund, care-şi aparţin una alteia, două înfăţişări ale aceleiaşi materii, care nu se pot deosebi în esenţă.

---

[12] Un săpător (în lb. franc.).

Cum nu era însurat, mama lui hotărî că ar fi fost firesc să-l ia sub aripa ei ocrotitoare şi să-l ajute să răzbească.

— Vincent, îi spuse ea într-o dimineaţă, te rog să te întorci acasă pe la ora 2. Vrei să-mi faci hatârul ăsta?

— Da, mamă. Dar pentru ce?

— Vreau să vii cu mine la un ceai.

Vincent se îngrozi.

— Dar, mamă, asta înseamnă să-mi pierd timpul fără rost!

— De ce adică ți-ai pierde timpul, dragul mamei?

— Pentru că la un ceai nu e nimic de pictat.

— În privinţa asta te înşeli. Acolo vin toate femeile de seamă din Etten.

Vincent îşi îndreptă privirile spre uşa bucătăriei, gata să facă un salt într-acolo. Se stăpâni cu greutate şi încercă să lămurească lucrurile. Cuvintele îi veneau încet, anevoie.

— Vreau să spun, mamă, că doamnele care vor veni la ceai n-au caracter.

— Prostii! Toate au caractere minunate. Nu s-a spus niciodată vreun cuvânt rău despre ele.

— Nu, dragă mamă, fireşte că nu. Nu asta am vrut să spun. Dar, vezi, toate arată la fel. Felul în care trăiesc le-a modelat pe toate după acelaşi calapod.

— Asta-i bună! Dar eu pot să le deosebesc foarte uşor una de alta!

— Da, draga mea, dar vezi, toate duc o viaţă atât de uşoară, încât pe faţa lor n-a rămas întipărit nimic deosebit.

— Îmi pare rău, dar nu te înţeleg, băiete. Văd că desenezi orice lucrător sau ţăran pe care-l întâlnești pe câmp.

— O, da!

— Şi cu ce te alegi de pe urma lor? Ei sunt săraci, nu pot să cumpere nimic; în schimb, femeile din oraş ar plăti dacă le-ai face portretul.

Vincent o strânse în braţe, apoi îi cuprinse bărbia în palmă. Ochii ei albaştri erau atât de limpezi, atât de adânci, de blajini şi duioşi! De ce oare nu izbuteau să înţeleagă?

— Mamă dragă, spuse el cu blândeţe, te rog să ai puţină încredere în mine. Ştiu cum trebuie făcută meseria asta şi, dacă-mi dai răgaz, am să izbutesc. Dacă am să lucrez mai departe, stăruitor, la ceea ce ți se pare acum fără rost, până la

urmă voi fi în stare să-mi vând desenele şi să ajung să-mi câştig existenţa.

Anna Cornelia ar fi vrut din toată inima să-l înţeleagă aşa cum voia el să se facă înţeles. Îşi apropie buzele de barba roşcată şi aspră a băiatului ei şi gândul i se întoarse în urmă, la ziua de nelinişte şi spaimă când acest trup de bărbat puternic şi vânjos, pe care-l strângea acum în braţe, îi fusese smuls din pântece, în casa parohială din Zundert. Primul ei copil se născuse mort, şi când Vincent îşi făcu intrarea în lume, ţipând cât îl ţinea gura, recunoştinţa şi bucuria ei nu mai cunoscură margini. În dragostea pe care i-o purta era cuprinsă şi durerea pentru pierderea primului copil, care nu deschisese ochii niciodată, şi recunoştinţa pentru toţi ceilalţi care urmaseră.

— Eşti un băiat bun, Vincent, spuse ea. Urmează-ți calea. Tu ştii mai bine ce ai de făcut. Am vrut doar să te ajut.

În ziua aceea Vincent nu se mai duse pe câmp; îl rugă pe Piet Kaufman, grădinarul, să-i pozeze. N-a fost prea uşor să-l convingă, dar, până la urmă, Piet consimţi.

— După prânz, în grădină, încuviinţă el.

Mai târziu, când Vincent ieşi în grădină, îl găsi pe Piet spălat şi primenit, gătit în hainele lui de duminică.

— O clipă, strigă el emoţionat, să-mi iau un scaun şi sunt gata!

Veni cu un scăunel şi se aşeză pe el, ţeapăn, de parc-ar fi înghiţit un băţ, gata pentru imortalizarea chipului său.

Fără să vrea, Vincent pufni în râs.

— Ah, Piet, spuse el, dar nu pot să te desenez cu hainele astea!

Piet se uită uimit la costumul lui.

— Dar ce au de nu-ți plac? întrebă el. Sunt noi-nouţe. Le-am pus doar de câteva ori duminica dimineaţa!

— Ştiu, răspunse Vincent, tocmai de aceea. Eu vreau să te desenez aşa cum eşti tu în hainele tale de lucru, aplecat peste o greblă. Numai aşa ies la iveală liniile corpului. Vreau să se vadă coatele, genunchii, omoplaţii. Aşa cum arăţi acum nu se vede nimic altceva decât hainele.

Cuvântul „omoplaţi” fu acela care-l hotărî pe Piet.

— Hainele cele vechi sunt murdare şi peticite. Dacă vrei să-ți pozez, fă-mă aşa cum sunt acum.

Şi Vincent trebui să se-ntoarcă iarăşi pe câmp, la săpătorii lui aplecaţi deasupra pământului.

Vara trecu, şi el îşi dădu seama că, cel puţin deocamdată, îşi cam isprăvise posibilităţile de a se instrui singur. Din nou se trezi în el dorinţa arzătoare de a intra în legătură cu un pictor şi de a continua lucrul într-un atelier bun. Simţea adânc nevoia să admire tablouri bune, să vadă artişti pictând, şi înţelegea că numai în felul acesta ar fi putut să-şi dea seama de lipsurile lui şi să înveţe cum să le înlăture.

Theo îi scrise, invitându-l la Paris, dar Vincent nu se simţea încă pregătit pentru această mare încercare. Lucrările lui erau prea crude, prea stângace, nişte încercări de amator. Haga, în schimb, se afla doar la câteva ore depărtare, şi acolo putea găsi sprijin la prietenul lui, *mijnheer* Tersteeg, directorul firmei *„Goupil and Company”,* şi la vărul lui, Anton Mauve. Se gândea că era mai nimerit să se stabilească pentru început la Haga şi să-şi continue acolo anevoioasa lui ucenicie. Îi scrise lui Theo, cerându-i sfatul; drept răspuns, fratele lui îi trimise bani de tren.

Înainte de a hotărî dacă e bine să se stabilească la Haga, Vincent voia să afle dacă Tersteeg şi Mauve s-ar arăta binevoitori şi dispuşi să-l ajute. Căci, altminteri, firește, n-ar fi avut niciun rost să rămână acolo şi ar fi fost mai bine să-şi aleagă alt oraş. Îşi înfăşură cu grijă toate schiţele – de data aceasta luă şi un schimb de rufărie – şi porni spre capitala ţării, aşa cum au făcut în toate timpurile tinerii artişti din provincie.

4. MUNHEER TERSTEEG

Mijnheer Herman Gijsbert Tersteeg era cel care întemeiase şcoala de pictură din Haga, cel mai vestit specialist în artă din Olanda. Din toată ţara veneau amatori să-i ceară sfatul asupra tablourilor pe care voiau să le cumpere, şi dacă *mijnheer* Tersteeg spunea despre o pânză că e bună, părerea lui era lege.

În perioada când *mijnheer* Tersteeg îi urmă unchiului Vincent Van Gogh ca director al firmei *„Goupil and Company”,* tinerii pictori olandezi de talent erau răspândiţi în toată ţara. Anton Mauve şi Joseph locuiau la Amsterdam, Iacob şi Willem Maris erau în provincie, iar Joseph Israels[13], Johannes Bosboom şi

[13] Joseph Jsraels (1824—1911), grafician 91 pictor (de gen 9I portrete) olandez. Unul dintre cel mai de seamă reprezentant al picturii realiste din Olanda secolului al XIX-lea, comparat adeseori cu Millet pentru tablourile sale care zugrăvesc scene din viața

Bloomers[14] colindau ţara, neavând domiciliu stabil. Tersteeg scrise pe rând fiecăruia dintre ei, spunându-le:

„De ce să nu ne unim cu toţii forţele şi să facem aici, la Haga, centrul artei olandeze? Aici putem să ne ajutăm unul pe altul, putem să învăţăm unul de la celălalt şi, adunând la un loc strădaniile noastre, putem reda picturii olandeze faima universală de care s-a bucurat pe vremea lui Franz Hals şi Rembrandt “

Pictorii nu se grăbiră să răspundă, dar, în decursul anilor, unul câte unul, tinerii artişti pe care-i descoperea Tersteeg se stabileau până la urmă la Haga. Pe vremea aceea, pânzele lor n-aveau de loc căutare. De altfel, Tersteeg nu-şi pusese ochii pe ei pentru că tablourile lor s-ar fi vândut bine, ci pentru că vedea în ele viitoare capodopere. Începu să cumpere cu bani gheaţă tablouri de Israels, Mauve, Iacob Maris, şi asta cu şase ani înainte de a fi putut convinge vreun cumpărător că există în ele ceva vrednic de văzut.

An de an, continuă cu răbdare să cumpere lucrările lui Bosboom, Maris şi Neuhuys[15], păstrând pânzele într-un ungher al prăvăliei, cu faţa la perete. Ştia bine că tinerii artişti aveau nevoie de un sprijin în perioada cât se zbăteau să-şi croiască drum spre măiestrie. Dacă publicul olandez era încă prea orb pentru a-şi recunoaşte propriile valori naţionale, el, criticul şi specialistul în artă, se simţea dator să vegheze ca aceşti tineri înzestraţi să nu se piardă pentru totdeauna din pricina mizeriei, nepăsării, descurajării. Le cumpăra pânzele, le judeca lucrările, îi punea în legătură cu tovarăşii lor de meşteşug şi-i încuraja neobosit de-a lungul anilor grei de trudă. Zi de zi, se lupta să educe şi să călăuzească gustul publicului olandez, pentru a-l face să descopere şi să preţuiască frumuseţea şi expresivitatea propriilor săi artişti.

Pe vremea când Vincent se duse să-l viziteze la Haga, străduinţele lui Tersteeg dăduseră roade. Acum Mauve, Neuhuys, Israels, Jacob şi Willem Maris, Bosboom şi Bloomers nu numai că vindeau tot ceea ce pictau, cu preţuri însemnate, prin firma *„Goupil and Company”,* dar erau chiar pe cale să devină adevăraţi clasici.

---

mizeră a poporului.

[14] Bernardus Bloomers (1845—?), pictor peisagist olandez.

[15] Johannes Albertus Neuhufs (1844—1914), pictor de gen și peisagist, olandez.

Mijnheer Tersteeg era, potrivit gustului tradiţional olandez, un bărbat frumos; avea trăsături puternice, reliefate, fruntea înaltă, părul castaniu pieptănat lins spre spate, o barbă frumos rotunjită care-i încadra faţa şi nişte ochi limpezi, ca lacurile olandeze. Purta o jachetă largă, neagră, după moda prinţului Albert, pantaloni vărgaţi care-i acopereau pantofii, guler înalt şi o lavalieră neagră, gata înnodată, pe care soţia lui i-o prindea la gât în fiecare dimineaţă.

Ţinuse întotdeauna la Vincent şi, când acesta fusese mutat la sucursala din Londra a firmei „*Goupil and Company*", Tersteeg îi dăduse o scrisoare călduroasă de recomandare către directorul englez. Tot Tersteeg îi trimisese în Borinage *Exercices au Fusain,* adăugind, de la el, şi *Cours de Dessin Bargue,* despre care ştia că-i va fi de folos. Nu era mai puţin adevărat că firma „*Goupil and Company*" din Haga aparţinea unchiului Vincent Van Gogh, dar Vincent rămânea încredinţat că nu asta este pricina pentru care Tersteeg ţine la el, întrucât nu era omul care să linguşească pe cineva.

Firma „*Goupil and Company*" avea sediul la numărul 20 din Plaats, cea mai aristocratică şi mai luxoasă piaţă din toată Haga. La o mică distanţă se afla castelul S'Graven Haghe, în jurul căruia se clădise oraşul şi care era îngrădit de o curte medievală, cu şanţ de apărare, transformat acum într-un lac frumos; în fund se înălţa Mauritshuis, unde se aflau pânzele lui Rubens, Hals, Rembrandt şi ale tuturor celorlalţi maeştri olandezi.

De la gară, Vincent trecu prin viitoarea strâmtei şi întortocheatei Wagejnstraat, tăie prin Plein şi Binnenhof, în preajma castelului, şi se trezi în Plaats. Erau opt ani de când plecase de la *„Goupil and Company";* amintirea suferinţelor prin care trecuse în acest răstimp îl copleşi o clipă, ca un val care-i inunda trupul şi sufletul.

Opt ani. Pe vremea aceea toţi îl îndrăgeau şi erau mândri de el. Fiind nepotul favorit al bătrânului Vincent Van Gogh, toată lumea ştia nu numai că avea să-i ia într-o bună zi locul, dar că totodată îl va şi moşteni. Ar fi putut să fie de pe acum un om puternic şi bogat, respectat şi admirat de toţi; cu timpul, ar fi stăpânit cea mai întinsă reţea de galerii de artă din Europa.

Ce se petrecuse, oare, cu el?

Nu-şi dădu osteneala să caute răspuns, ci străbătu repede piaţa şi intră la *„Gouţil and Company*”. Interiorul era frumos decorat. Uitase. Se simţi dintr-o dată amărât şi stingher în hainele lui ca de lucrător, din catifea neagră, aspră. Parterul se compunea dintr-un salon lung, în care atârnau draperii groase de un cafeniu-deschis; trei trepte duceau la un salon mai mic, cu tavan de sticlă, iar în fund, câteva trepte mai sus, se afla o cămăruţă de expoziţie numai pentru specialişti. O scară largă ducea la etajul al doilea, unde se aflau biroul şi locuinţa lui Tersteeg. Pereţii scării erau înţesaţi de tablouri.

În tot magazinul domnea o atmosferă de mare bogăţie şi rafinament. Funcţionarii erau desăvârşit instruiţi, cu purtări alese. Tablourile de pe pereţi erau încadrate în rame scumpe, prinse pe draperii bogate. Paşii lui Vincent se înfundau în covoare groase, moi; îşi aduse aminte că scaunele atât de modest aşezate prin colţuri erau de fapt piese antice de o valoare nepreţuită. Se gândi la desenele lui reprezentând mineri zdrenţăroşi ieşind din mină, femei aplecate peste mormanele de steril, săpători şi secerători din Brabant. Oare bietele lui schiţe înfăţişând oameni sărmani şi umili se vor vinde vreodată în acest măreţ palat al artei?

Nu părea un lucru prea lesne de crezut.

Se opri şi privi cu o admiraţie naivă un cap de oaie pictat de Mauve. Funcţionarii care discutau cu glas scăzut în spatele standului cu gravuri îi aruncară o privire scurtă, cercetându-i hainele şi înfăţişarea, apoi nici nu se mai osteniră să-l întrebe dacă doreşte ceva. Tersteeg, care fusese ocupat cu aranjarea unei expoziţii în camera rezervată, din fund, tocmai cobora scările spre salonul principal. Vincent nu-l văzu.

Tersteeg se opri la capătul celor câteva trepte şi-l cercetă pe fostul său funcţionar. Cuprinse dintr-o privire părul tuns scurt, barba roşie nerasă de câteva zile, ghetele grosolane ţărăneşti, haina de lucrător, închisă până sub bărbie, fără cravata, şi bocceaua pe care o purta sub braţ. Era în el ceva atât de stângaci, ceva ce contrasta puternic, crud cu magazinul elegant în care se afla!

— Ce faci, Vincent? întrebă Tersteeg, apropiindu-se fără zgomot, pe covorul moale. Văd că admiri pânzele noastre.

Vincent se întoarse.

— Da, sunt minunate, nu-i aşa? Ce mai faceţi, *mijnheer* Tersteeg? Vă aduc salutări din partea părinţilor mei.

Strângerea de mână a celor doi oameni era ca o punte pe care încercau s-o arunce peste prăpastia celor opt ani de când nu se mai văzuseră.

— Arătaţi foarte bine, *mijnheer*. Chiar mai bine decât ultima oară când v-am văzut.

— Într-adevăr, viaţa se împacă bine cu mine. Mă păstrează tânăr. Nu vrei să mergem la mine în birou?

Vincent îl urmă pe scara largă, împiedicându-se la fiecare pas, cu ochii la tablourile agăţate pe pereţi. De la scurtul popas pe care-l făcuse cu Theo la Bruxelles nu mai avusese prilejul să vadă tablouri bune. Era uluit! Tersteeg deschise uşa biroului şi-l pofti să intre.

— Nu vrei să iei loc, Vincent? spuse.

Vincent rămase ţintuit în faţa unei pânze de Weissenbruch[16], ale cărui lucrări nu le cunoscuse până atunci. Se aşeză, lăsă jos legătura pe care o ţinea în mână, o ridică apoi din (nou şi se apropie de biroul lăcuit al lui Tersteeg.

— V-am adus înapoi cărţile pe care aţi avut bunăvoinţa să mi le împrumutaţi, *mijnheer* Tersteeg.

Desfăcu bocceaua, dădu la o parte cămaşa şi o pereche de ciorapi, scoase albumele cu *Exercices au Fusain* şi le puse pe masă.

— Am lucrat din greu la desene, mi-aţi făcut un mare bine împrumutându-mi-le.

— Arată-mi copiile, spuse Tersteeg, intrând direct în temă.

Vincent scotoci prin teancul de hârtii şi alese primele copii pe care le desenase în Borinage. Tersteeg rămase tăcut, ca o stană de piatră. Atunci Vincent îi arătă repede a doua serie de copiii, pe care le făcuse la Etten. Acestea avură ca rezultat câte un „hmm” întâmplător, dar nimic mai mult. Vincent îi arătă atunci a treia serie de copii, pe care le terminase cu puţin înainte de plecare. Tersteeg arătă interes. „Asta-i o linie reuşită", spuse el o dată. „Îmi plac umbrele astea", adăugă altă dată. „Aici ai prins aproape ceea ce trebuia."

— Mi-am dat şi eu seama că nu e prea rău, spuse Vincent.

---

[16] Jan Hendrik Welssenbruch (1824—1903), pictor peisagist olandez, şeful şcolii din Haga.

Termină teancul şi se întoarse către Tersteeg, aşteptând verdictul.

— Da, Vincent, spuse el, aşezându-şi mâinile lungi, subţiri pe birou şi ciocănind uşor, cu fiecare deget, pe rând, mobila lucioasă, ai făcut oarecare progres. Nu mult, dar ai făcut. Când am văzut primele copii m-am cam speriat. Desenele dumitale arată cel puţin că te-ai zbătut, c-ai muncit mult.

— Asta-i tot? Doar muncă? Talent de loc?

Ştia că n-ar fi trebuit să pună această întrebare, dar nu se putuse stăpâni.

— Nu e prea devreme să vorbim de asta, Vincent?

— Poate că da. Am adus şi câteva din schiţele mele. N-aţi vrea să le vedeţi?

— Aş fi bucuros.

Vincent scoase câteva din schiţele cu mineri şi ţărani. Se aşternu acea tăcere îngrozitoare, tăcere vestită în toată Olanda, care făcea cunoscut de obicei sutelor de tineri artişti că lucrările lor sunt proaste. Tersteeg parcurse tot teancul de schiţe fără să-i scape nici măcar un „hmm”. Vincent simţea că-i fuge pământul de sub picioare. Tersteeg se lăsă pe spate şi privi pe fereastră, dincolo de Plaats, alunecarea lebedelor pe oglinda lacului. Vincent ştia din experienţă că, dacă nu va vorbi el cel dinţii, tăcerea va dura o veşnicie.

— Nu vedeţi niciun fel de progres, *mijnheer* Tersteeg? întrebă el. Nu găsiţi că schiţele mele din Brabant sunt mai bune decât cele din Borinage?

— Asta e adevărat, răspunse Tersteeg, desprinzându-şi ochii de la fereastră, sunt ceva mai bune. Dar nu se poate spune că sunt bune. Este ceva fundamental greşit în ele. Ce anume, n-aş putea spune dintr-o singură privire. Cred că ai face mai bine să te mărgineşti deocamdată la copii. Nu eşti încă pregătit să faci o lucrare originală. Numai după ce vei stăpâni bine de tot tehnica elementară poţi începe să te inspiri din viaţă.

— Aş vrea să viu să studiez la Haga. Ce ziceţi, *mijnheer?*

Tersteeg nu voia să-şi ia nicio obligaţie faţă de Vincent. Întreaga situaţie i se părea foarte deosebită.

— Haga e un oraş frumos, spuse el. Avem expoziţii bune şi nenumăraţi pictori tineri. Dar n-aş putea să afirm cu siguranţă că e mai potrivit decât Anvers, Paris sau Bruxelles.

Vincent plecă, dar nu cu totul descurajat. Oricum, Tersteeg, care era cel mai aspru critic din toată Olanda, recunoscuse un oarecare progres. Asta însemna că, cel puţin, nu stătuse pe loc. Ştia că schiţele lui originale nu erau chiar ceea, ce ar fi trebuit să fie, dar era încredinţat că dacă va munci mult, cu îndârjire, până la urmă vor ieşi bine.

5.ANTON MAUVE

Haga era pe atunci poate cel mai curat şi mai civilizat oraş din toată Europa. Simplu, frumos, sobru, după adevărata tradiţie olandeză: străzi de o desăvârşită curăţenie, străjuite de copaci stufoşi, case arătoase, construite din cărămidă trainică, grădiniţe îngrijite, pline de trandafiri şi muşcate. Nu existau mahalale murdare, cartiere dărăpănate, nimic din ce-ar fi putut supăra ochiul, totul fiind îngrijit cu acea stăruinţă tipic olandeză.

Cu mulţi ani înainte, Haga îşi alesese drept emblemă oficială o barză. De atunci, locuitorii făcuseră paşi uriaşi înainte, pe drumul progresului.

Vincent aşteptă până a doua zi, ca să poată merge acasă la Mauve, în Uileboomen 198. Soacra lui Mauve era o Carbentus, soră de-a Annei Cornelia, şi, cum legăturile erau cu grijă păstrate în familia lor, Mauve îl primi călduros.

Anton Mauve era un bărbat puternic, cu umeri căzuţi, dar masivi, şi cu pieptul lat. Capul, ca şi al lui Tersteeg şi al celor mai mulţi din familia Van Gogh era un element mai important în înfăţişarea lui decât trăsăturile feţei. Avea ochi luminoşi, cam sentimentali, un nas puternic, drept, cu muchea pornind direct din fruntea înaltă şi pătrată, urechi lipite şi o barbă sură, care-i ascundea ovalul curat al feţei. Se pieptăna cu o cărare joasă în dreapta şi cu o claie de păr, paralelă cu fruntea, în stângă.

Mauve era plin de o energie pe care ştia s-o folosească până la ultima picătură. Picta într-una. Când obosea, continua să picteze, şi, când ajungea la capătul puterilor, picta îndârjit mai departe. Abia după aceea se simţea refăcut şi putea să se apuce din nou de pictură.

— Jet nu e acasă, Vincent, spuse Mauve. Vrei să mergem în atelier? Cred că o să ne simţim mai în largul nostru acolo.

— Da, să mergem. Era nerăbdător să vadă atelierul.

Mauve îl conduse afară, prin grădină, spre atelierul lui mare, construit din lemn, care se găsea la oarecare distanţă de casă. Grădina, împrejmuită de tufişuri mari, îi crea lui Mauve izolarea necesară lucrului.

Un miros plăcut de tutun, de pipe vechi şi de vopsele bune îl întâmpină pe Vincent de cum trecu pragul. Atelierul, cât era de mare, era aşternut pe jos cu un covor gros de Deventer; ici-colo, se aflau şevalete cu pânze în lucru. Pereţii erau încărcaţi de tablouri. Într-un colţ se afla o măsuţă stil şi, în faţa ei, un mic covor persan. Peretele dinspre nord era pe jumătate de sticlă. Peste tot se vedeau cărţi împrăştiate, şi orice locşor liber era încărcat de unelte de pictură. Deşi atelierul părea plin de viaţă şi destul de aglomerat, Vincent simţi totuşi ordinea desăvârşită care se degaja din firea lui Mauve şi stăpânea locul.

Discuţia convenţională despre familie îi reţinu doar câteva clipe, apoi se adânciră imediat în singurul subiect din lume care avea însemnătate pentru amândoi. Preocupat de ideea noului său tablou – un peisaj învăluit în ceaţă, zugrăvit în gama de culori estompate ale asfinţitului – Mauve făcea de câtva timp tot ce-i sta în putinţă ca să ocolească prezenţa altor pictori. Socotise întotdeauna că un om poate ori să picteze, ori să vorbească despre pictură, dar nu le poate face pe amândouă. Nici cu Vincent nu discută despre tablou, se mărgini să i-l descrie doar.

Madame Mauve se întoarse acasă și stărui ca Vincent să rămână la cină. După masă, musafirul se aşeză în faţa căminului şi, stând de vorbă cu copiii, se gândi ce minunat ar fi dacă s-ar afla şi el la casa lui, alături de o soţie iubitoare, care să aibă încredere în el, şi înconjurat de copii care să-l proclame împărat şi stăpân prin simplul nume de tată. Va veni oare vreodată şi pentru el ziua aceea fericită?

După câtva timp, cei doi bărbaţi se aflau din nou în atelier, pufăind mulţumiţi din lulele. Vincent îşi scoase copiile, Mauve le cercetă dintr-o privire, cu priceperea sigură a omului de meserie.

— Nu e rău pentru nişte exerciţii. Dar ce valoare pot să aibă?

— Valoare? Eu nu...

— N-ai făcut altceva, Vincent, decât să copiezi ca un școlar. Adevărata muncă de creaţie aparţine altora...

— Am crezut că în felul ăsta am să pot prinde câte ceva de la ei.

— Prostii! Dacă vrei să creezi, priveşte viaţa, nu copia. N-ai schiţe făcute de tine?

Vincent îşi aminti ce-i spusese Tersteeg despre desenele lui. Se întrebă dacă să i le arate sau nu lui Mauve. Venise la Haga să-l roage să-i fie dascăl. Şi dacă tot ce-i putea arăta erau nişte încercări lipsite de valoare...

— Da, răspunse el, am făcut şi câteva studii după model.

— Bun!

— Am câteva schiţe, mineri din Borinage şi ţărani din Brabant. Nu sunt cine ştie ce, dar...

— Lasă asta. Ia să le văd. Poate ai prins în ele ceva din realitate.

Vincent îşi desfăşură schiţele; inima îi bătea cu putere. Mauve se aşeză şi-şi trecu palma stângă peste claia de păr, netezind-o mereu. Din barba lui cenuşie răzbăteau chicoteli înfundate. La un moment dat, îşi vârî degetele în păr, îl lăsă ciufulit ca un tufiş şi-i aruncă lui Vincent o privire fugară de dezaprobare. După o clipă, luă schiţa unui muncitor, se ridică şi o ţinu alături de o siluetă schiţată pe pânza la care lucra.

— Acum văd unde am greşit! strigă el.

Luă un creion de desen, potrivi lumina şi trase în grabă câteva linii, urmărind tot timpul schiţa lui Vincent.

— Aşa e mai bine, zise el, făcând un pas înapoi. Acum cerşetorul meu arată de parc-ar fi crescut din pământ.

Veni lângă Vincent şi-şi puse mâna pe umărul lui.

— Merge. Eşti pe drumul cel bun. Schiţele tale sunt încă stângace, dar autentice. Au un fel de vitalitate şi un ritm pe care nu l-am întâlnit prea des. Aruncă reproducerile pe care le copiezi, Vincent, şi cumpără-şi o cutie de culori. Cu cât ai să începi să lucrezi mai repede în culori, cu atât o să fie mai bine. Acum desenul e prost doar pe jumătate; dar poţi să-l perfecţionezi şi de-aici înainte.

Vincent socoti că era clipa cea mai nimerită.

— Am de gând să mă mut la Haga, vere Mauve, zise el, şi să lucrez mai departe. Dacă ai vrea să mă ajuţi câteodată... Ştii, am mare nevoie de sfaturile unui om ca dumneata. Nu cine ştie ce mare lucru, doar mici îndrumări, aşa cum mi-ai dat astăzi, vorbindu-mi despre tabloul dumitale. Orice pictor tânăr are

nevoie de un maestru, vere Mauve, şi și-aș fi recunoscător dacă mi-ai îngădui să lucrez sub îndrumarea dumitale.

Mauve se uită cu teamă la toate pânzele neterminate din atelier. Orice clipă liberă pe care putea s-o răpească artei lui îi plăcea să şi-o petreacă în familie. Atmosfera caldă de elogii în care îl învăluise pe Vincent, se destrămă. Mauve începu să bată în retragere, iar Vincent, care era întotdeauna foarte sensibil la schimbările din atitudinea oamenilor, simţi imediat.

— Sunt un om foarte ocupat, Vincent, rareori am prilejul să pot ajuta pe alţii. Un artist trebuie să fie egoist, trebuie să-şi apere fiecare clipă din timpul lui de lucru. Mă îndoiesc că te-aş putea învăţa cine ştie ce.

— Nu cer mult, făcu Vincent. Să mă laşi doar să lucrez câteodată aici, alături de dumneata, să te urmăresc cum concepi un tablou, să-mi vorbeşti uneori despre lucrul dumitale, aşa cum ai făcut azi, ca să-mi pot da bine seama cum se trece de la idee la realizarea ei pe pânză. Şi doar uneori, când te opreşti din lucru, să te uiţi la desenele mele şi să-mi arăţi greşelile. Asta-i tot ce-și cer.

— Şi tu îţi închipui că ceri foarte puţin. O, crede-mă, Vincent, e un lucru foarte greu să-ți iei în grijă un ucenic...

— N-am să-ți fiu o povară! Îţi făgăduiesc!

Mauve chibzui mult timp. Nu-şi dorise niciodată un elev, nu-i plăcea să stea cineva lângă el în timp ce lucra. Nu simţea nevoia să vorbească despre munca lui şi nu primise nimic altceva decât jigniri din partea începătorilor pe care încercase să-i sfătuiască. Totuşi, Vincent era vărul lui, unchiul Vincent Van Gogh şi firma *„Goupil and Company”* îi cumpărau pânzele şi, apoi, era ceva care-l atrăgea în însufleţirea curată, pătimaşă a băiatului, aceeaşi însufleţire curată, pătimaşă pe care o simţise şi în desenele lui.

— Foarte bine, Vincent, să facem o încercare.

— O, vere Mauve!

— Bagă de seamă însă, nu-ți făgăduiesc nimic. S-ar putea să iasă foarte prost. Când te vei stabili însă la Haga, vino la mine, la atelier, şi vom vedea atunci dacă ne putem fi de vreun folos unul altuia. Eu la toamnă plec la Drenthe; ar fi bine deci să vii pe la începutul iernii.

— Chiar aşa mă gândeam şi eu. Mai am nevoie de câteva luni de lucru în Brabant.

— Atunci rămâne hotărât.

Tot timpul drumului, la înapoierea spre casă, o dată cu ţăcănitul ritmic al roţilor de tren, o voce îngâna uşor în sufletul lui Vincent: „Am un maestru, am un maestru, am un maestru! Peste câteva luni, am să studiez cu un mare pictor, şi atunci am să învăţ şi eu să pictez. Am să muncesc în lunile următoare, o, cum am să muncesc! Abia atunci o să se vadă un progres adevărat!“

Când ajunse la Etten, o găsi pe Kay Vos acasă la el.

6. KAY

Durerea adâncă o spiritualizase pe Kay. Îşi iubise cu devotament soţul, şi moartea acestuia stinsese ceva din sufletul ei. Marea dragoste de viaţă, optimismul, avântul şi vioiciunea îi pieriseră cu totul. Până şi părul ei, cald, viu, părea că-şi pierduse strălucirea. Faţa i se subţiase într-un oval ascetic, ochii albaştri căpătaseră adâncimi de întunecată tristeţe, iar strălucirea obrajilor pălise, topindu-se într-o singură nuanţă. Dacă vioiciunea pe care i-o cunoscuse Vincent la Amsterdam pierise în mare măsură, în schimb frumuseţea i se împlinise, învăluită în tristeţea visătoare care-i dădea parcă înţeles şi adâncime.

— Ce plăcere să te vedem în sfârşit la noi, Kay! spuse Vincent.

— Mulţumesc, Vincent.

Era întâia oară când îşi spuneau unul altuia pe nume, fără obişnuitul „vere”. Făcură asta în chip firesc, fără să-şi dea seama.

— L-ai adus şi pe Jan, desigur...

— Da, e în grădină.

— Eşti pentru întâia oară în Brabant şi-mi pare bine că sunt aici să ți-l arăt. Vom face împreună plimbări lungi peste landă.

— Mă bucur, Vincent.

Vorbea cu blândeţe, dar fără entuziasm. Băgă de seamă că vocea ei devenise mai adâncă şi mai vibrantă. Îşi aminti cât de prietenos se purtase cu el în casa de pe Keizersgracht.

Trebuia oare să-i vorbească despre moartea soţului ei, să-i prezinte condoleanţe? Ştia că ar fi fost de datoria lui să spună

ceva, dar simţea că era mai delicat să nu-i răscolească din nou durerea.

Kay îi preţui tactul. Soţul ei însemna ceva sfânt şi nu putea să discute cu nimeni despre el. Îşi aducea şi ea aminte de serile plăcute din Keizersgracht, când jucau cărţi lângă cămin, cu Vos şi cu părinţii ei, în timp ce Vincent citea sub lampă, într-un colţ. O durere mută, izvorâtă de undeva, din lăuntrul fiinţei, îi împăienjeni cu o pâclă ochii întunecaţi. Vincent îşi puse uşor mâna peste mâna ei. Kay îl privi cu o recunoştinţă mută. Cât de minunată o făcuse suferinţa! Înainte fusese doar o soţie fericită; acum suferinţa îi îmbogăţise simţirea, adăugându-i coarde noi, pe care numai durerea le face să vibreze. Îi trecu prin minte vechea zicală: „Din suferinţă se plămădeşte frumuseţea”.

— O să-ți placă aici, Kay, spuse el liniştit. Eu îmi petrec toată ziua afară, pe câmp, desenând; ai să vii şi tu cu Jan.

— N-aş vrea să te stânjenesc.

— O, nu! Îmi place să fiu însoţit Am să-ți arăt o mulţime de lucruri interesante.

— Atunci am să vin cu plăcere»

— O să-i facă bine şi lui Jan. Aerul o să-l întărească.

Ea îi strânse uşor mina, aşa cum făcuse şi el ceva mai înainte.

— Şi o să fim prieteni, Vincent, nu-i aşa?

— Sigur, Kay.

Ea îi lăsă mâna şi îşi pironi privirea pe biserica protestantă de peste drum, fără să o vadă însă.

Vincent ieşi în grădină şi aşează o bancă pentru Kay, aproape de locul unde se juca Jan. Apoi se apucă să clădească împreună cu el un castel de nisip. Pentru o clipă, uită de marea veste cu care venise de la Haga.

Dar seara, la cină, îşi încunoștință familia că Mauve îl primise ca elev. În mod obişnuit, n-ar fi repetat cuvintele de laudă pe care i le spusese Tersteeg sau Mauve, dar, fiind Kay de faţă, simţi nevoia să apară în ochii ei într-o lumină cât mai bună. Mama lui se arătă încântată.

— Trebuie să faci tot ce-și spune vărul Mauve, zise ea. E un om care a izbutit în meseria lui.

A doua zi, Vincent porni foarte devreme, împreună cu Kay şi Jan, spre Liesbosch, unde avea de gând să deseneze. De obicei nu-şi lua cu el nimic de mâncare pentru prânz; de data asta,

însă, mama lui le pregăti un coş cu gustări. Îşi închipuia că plecau să ia masa la iarbă verde. Pe drum trecură pe lângă salcâmul înalt din curtea bisericii, în care îşi avea cuibul o coţofană. Jan se dovedi deosebit de curios, şi Vincent trebui să-i promită că-i va găsi un ou. Umblară pe covorul foşnitor de ace din pădurea de pini, apoi prin nisipul galben, alb şi cenuşiu al landei. Într-un loc Vincent văzu un plug şi un car lăsate pe câmp. Îşi potrivi micul şevalet, îl urcă pe Jan în car şi-i făcu din câteva trăsături schiţa. Kay şedea puţin mai la o parte, urmărind din ochi copilul care zburda prin preajmă. Era tăcută, şi Vincent nu voia să-i tulbure gândurile; se simţea fericit numai ştiind-o aproape. Până atunci nu cunoscuse cât era de plăcut să aibă alături o femeie în timp ce lucra.

Trecură pe lângă câteva căsuţe cu acoperişuri de stuf, apoi ajunseră la drumul care ducea la Roozendaal. Într-un târziu, Kay vorbi.

— Ştii, Vincent, văzându-te în faţa şevaletului mi-am adus aminte de părerea pe care o aveam despre tine pe vremea când erai la Amsterdam.

— Ce părere, Kay?

— Mi-e teamă să nu te jignesc,

— Spune, Kay.

— Ca să-ți spun drept, nu credeam nicio clipă că eşti făcut să devii preot. Am ştiut de la început că-ți pierzi vremea.

— Şi de ce nu mi-ai spus-o?

— N-aveam dreptul, Vincent.

Îşi strânse câteva şuviţe de păr roşu-auriu, care scăpaseră de sub boneta neagră. O surpătură a drumului o făcu să se apropie de umărul lui. El o prinse de braţ, ca s-o ajute să-şi recapete echilibrul, şi uită să-şi mai retragă mâna.

— Ştiam c-ai să-ți dai seama singur, până la urmă, şi că ai să-ți găseşti drumul. Orice ți-aş fi spus atunci, nu ți-ar fi slujit la nimic.

— Mi-aduc aminte, răspunse d. Mi-ai atras atenţia să nu devin un preot îmbâcsit. Atunci mi s-a părut ciudat să aud cuvintele astea din gura unei fete de cleric.

El îi zâmbi prietenos, dar ochii ei se întristară.

— Ştiu. Dar vezi tu, Vincent, Vos m-a învăţat o mulţime de lucruri pe care altfel nu le-aş fi înţeles niciodată.

Vincent îşi retrase mâna. Numele lui Vos se ridică între ei ca o barieră ciudată, greu de înlăturat.

După o oră de mers, ajunseră la Liesbosch, şi Vincent îşi instală din nou şevaletul. Era acolo un eleşteu pe care voia să-l deseneze. Jan se juca în nisip, iar Kay şedea în spatele şevaletului pe un scăunel pe care i-l adusese Vincent. Ţinea o carte în mână, dar nu citea. Vincent desena cu repeziciune, mânat de un elan deosebit. Schiţa se contura sub mâna lui cu o vigoare pe care n-o mai cunoscuse până atunci. N-ar fi putut spune dacă asta se datora încurajărilor lui Mauve sau prezenţei lui Kay, dar creionul căpătase mai multă siguranţă în mâna lui. Făcu câteva schiţe, una după alta. Nu se întoarse de loc să se uite la Kay, şi nici ea nu-i vorbi, ca să nu-l întrerupă, dar simpla ei apropiere îl însufleţea şi-l făcea să se simtă bine. Îşi dorea ca desenele să-i iasă deosebit de bune şi Kay să i le admire.

La vremea prânzului intrară într-o pădurice de stejari din apropiere. Kay despachetă coşul de merinde sub un copac, la răcoare. Nu se simţea nicio adiere. Parfumul nuferilor din eleşteu se îmbina cu mireasma crudă a stejarilor. Kay şi Jan se aşezară de o parte a coşului, iar Vincent de cealaltă. Kay îl servea. În minte îi apăru tabloul familiei Mauve, la cină, în jurul mesei.

Privind-o pe Kay, se gândea că nu mai văzuse niciodată o fiinţă atât de frumoasă. Nici nu-i venea să se atingă de mâncare, deşi brânza galbenă şi grasă era atrăgătoare, iar pâinea, făcută de mama lui, avea desigur gustul ei dulce, obişnuit. O foame nouă, de neînvins, se trezea în el. Nu-şi mai lua ochii de la carnaţia delicată a lui Kay, de la ovalul fin al feţei, de la ochii ei trişti, întunecaţi ca fundul lacurilor şi de la gura suavă, plină, care-şi pierduse acum frăgezimea, dar care, fără îndoială, va înflori din nou într-o zi.

După masă Jan adormi cu capul în poala maică-si. Vincent o privi cum mângâie părul luminos al copilului, cercetând întrebător chipul lui fraged. Îşi dădea seama că în trăsăturile copilului vedea chipul soţului pierdut, că se credea în casa lor de pe Keizersgracht, alături de omul pe care-l iubea, şi nu pe un câmp din Brabant, cu vărul ei Vincent.

Desenă toată după-amiaza. Din când în când, Jan se cocoţa pe genunchii lui. Băiatul îl îndrăgise. Vincent îi dădu câteva coli de hârtie Ingres, pe care le mâzgăli cu plăcere. Râdea, ţipa şi

fugea de colo până colo prin nisipul galben şi, întorcându-se mereu la Vincent, se tot căznea să fie luat în seamă, ba punându-i întrebări, ba arătându-i tot ce găsea prin preajmă. Vincent nu se supăra; era plăcut să simtă un pui de om, cald şi viu, căţărându-i-se drăgăstos în braţe.

Se apropia toamna; soarele asfinţi mai devreme. În drum spre casă se opriră pe malul iazurilor, să admire culorile apusului, oglindite în apă, ca nişte aripi de fluture, care se întunecau treptat, topindu-se în umbrele înserării. Vincent îi arătă desenele. Kay le privi în treacăt şi ceea ce văzu i se păru stângaci şi naiv. Dar Vincent fusese bun cu Jan şi ea ştia prea bine ce înseamnă durerea.

— Îmi plac, Vincent, spuse.

— Adevărat, Kay?

La auzul cuvintelor de laudă, tot ce înăbuşise în sufletul lui de-atâta amar de vreme se revărsă. Se arătase atât de prietenoasă cu el la Amsterdam! Fireşte că va înţelege şi acum tot ce năzuia el să realizeze. I se părea că e singura fiinţă din lume sortită să-l înţeleagă. Cu familia nu vorbea despre planurile lui, căci ei nu cunoşteau nici măcar termenii elementari ai meşteşugului. Faţă de Mauve sau Tersteeg trebuia să se poarte cu modestia unui începător, deşi nu întotdeauna se simţea pătruns de ea.

Îşi descărcă sufletul într-un val de vorbe înăbuşite, fără noimă.

Cu cât îi creştea însufleţirea, cu atât grăbea pasul; Kay abia se mai putea ţine după el. Aşa i se întâmpla întotdeauna când trecea prin stări sufleteşti adânci, răscolitoare; echilibrul, măsura piereau şi se ivea, în schimb, vechea lui purtare violentă, dezlănţuită. Tânărul stăpânit, cuviincios din după-amiaza aceea dispăruse; ţărănoiul necioplit o uimi şi o sperie. Ieşirea lui i se părea nelalocul ei, copilărească. Era departe de a înţelege că, în acest chip, el îi făcea cel mai rar, cel mai de preţ dar pe care un bărbat îl poate face unei femei.

Îi împărtăşi pe nerăsuflate toate simţămintele pe care le ţinuse tăinuite în adâncul lui din clipa în care Theo plecase la Paris. Îi vorbi de năzuinţele şi de ambiţiile lui, de sensul pe care voia să-l dea creaţiei sale. Kay se întreba de ce oare era atât de tulburat. Nu-l întrerupse, dar nici nu-l ascultă. Ea trăia în trecut, numai în trecut, şi i se părea ciudat şi strident să vadă pe

cineva trăind cu atâta bucurie şi vigoare în viitor. Vincent era prea înfierbântat ca să-şi dea seama de tâlcul tăcerii ei. Continuă să gesticuleze până când un nume pe careul rosti atrase atenţia lui Kay.

— Neuhuys? Vorbeşti de pictorul din Amsterdam?

— Da, acum s-a stabilit la Haga.

— Îl cunosc. Era prieten cu Vos. A fost de câteva ori pe la noi.

Vincent se opri.

Vos! Mereu Vos! De ce? Doar era mort, mort de mai bine de un an. Ar fi fost timpul să-l uite. Aparţinea trecutului, ca şi Ursula. De ce trebuia să-l pomenească mereu? Chiar din primele zile petrecute la Amsterdam, soţul lui Kay nu-i plăcuse de loc.

Toamna se făcea tot mai mult simţită. Covorul de ace din pădurea de pini ruginise. În fiecare zi Kay şi Jan îi ţineau de urât pe câmp, în timp ce lucra. Datorită plimbărilor lungi pe landă, obrajii ei căpătaseră o umbră de culoare şi pasul îi devenise mai sigur, mai încrezător. Acum îşi lua cu ea coşuleţul de lucru, şi degetele îi erau la fel de harnice ca şi ale lui Vincent. Începu să vorbească mai deschis şi mai uşor despre copilăria ei, despre cărţile pe care le citise, despre oamenii mai deosebiţi pe care-i cunoscuse la Amsterdam.

Familia îi privea cu mulţumire. Prietenia lui redeşteptase în Kay dorinţa de viaţă. Pe de altă parte, prezenţa ei îl făcu pe Vincent mai puţin ursuz. Anna Cornelia şi Theodorus mulţumeau lui Dumnezeu pentru această prietenie potrivită şi făceau tot ce le sta în putinţă ca să-i apropie pe cei doi tineri.

Lui Vincent îi plăcea totul la ea: silueta subţire, delicată, atât de sobru cuprinsă de lunga rochie neagră, boneta neagră, scrobită, pe care o purta când ieşea pe câmp, mireasma care-i umplea nările când se apropia de el, felul în care îşi ţuguia buzele când vorbea repede, căutătura cercetătoare a ochilor ei albaştri, adânci, atingerea degetelor nervoase pe umărul sau pe mâna lui când i-l lua pe Jan din braţe, vocea joasă, vibrantă, care-l tulbura până-n străfundurile fiinţei şi care continua să-i sune în auz şi în somn, strălucirea vie a obrazului, care-i trezea dorinţa arzătoare de a-şi apropia buzele însetate.

Abia acum îşi dădea seama că, de ani şi ani, trăise de fapt numai pe jumătate, că buzele lui se ofiliseră, lipsite de unda limpede şi răcoritoare a dragostei, şi că mari comori de duioşie şi iubire se uscaseră în el, nefolosite. Se simţea fericit numai

când o ştia alături; prezenţa ei părea că-l atrage şi-l învăluie în blândeţe. Când îl însoţea pe câmp, lucra repede şi cu îndemânare; când ea rămânea acasă, fiecare linie îi părea un chin. Seara şedeau faţă-n faţă la masa cea mare din salon şi, cu toate că el era de obicei aplecat deasupra schiţelor pe care le copia, chipul ei fraged se ivea întotdeauna între el şi hârtie. Când îşi ridica uneori ochii ca s-o privească sub lumina palidă a uriaşei lămpi galbene, ea îi prindea privirea şi-i zâmbea cu o melancolie dulce, potolită. Adeseori simţea că nu mai poate răbda nicio clipă să stea departe de ea, că trebuie să se repeadă şi, acolo, de faţă cu toată familia, s-o strângă aprig la pieptul lui, adăpându-şi buzele fierbinţi, uscate, la unda răcoritoare a gurii ei.

N-o iubea numai pentru frumuseţe, ci pentru toată fiinţa şi felul ei de-a fi, pentru mersul liniştit, pentru ţinuta şi mişcările echilibrate, pentru buna creştere trădată de cel mai neînsemnat gest pe care-l făcea.

Nici nu-şi dăduse seama cât de singur fusese în cei şapte ani de când o pierduse pe Ursula. Nicio femeie, în toată viaţa lui, nu-i spusese vreodată un cuvânt de mângâiere, nu-l privise cu ochii umezi de duioşie, nu-şi trecuse uşor degetele pe faţa lui, presărând apoi urmele cu sărutări.

Nicio femeie nu-l iubise vreodată. Asta nu era viaţă, era un fel de moarte. Dragostea pentru Ursula nu-i pricinuise atâta durere; pe vremea aceea era un adolescent care nu voia decât să dăruiască, şi darul îi fusese respins. Acum însă, în dragostea lui matură, voia să dea, dar să şi primească în aceeaşi măsură. Ştia că viaţa îi va deveni de neîndurat dacă, la iubirea lui înflăcărată, Kay nu va răspunde în acelaşi fel.

Într-o seară, citind din Michelet, întâlni următoarea frază: *„Il faut qu'une femme souffle sur toi pour que tu sois bomme“*[17].

Michelet avea deplină dreptate. Aşa era. Nu fusese un adevărat bărbat. Deşi avea 28 de ani, nici nu se născuse încă. Abia acum, suflând asupra lui frumuseţe şi iubire, Kay îl făcuse în sfârşit bărbat.

Şi acum, ca bărbat, toate dorinţele lui se îndreptau spre ea. O dorea cu patimă şi deznădejde. Ţinea şi la Jan, căci copilul era parte din femeia iubită. Dar îl ura pe Vos, îl ura din tot sufletul, pentru că vedea că nu-l poate izgoni din mintea ei cu niciun

[17] E nevoie ca o femeie să sufle asupra ta ca să devii bărbat (în lb. franc.).

chip. Nu-i părea rău de prima ei iubire şi de căsătorie, după cum nu-i părea rău de anii în care suferise din pricina Ursulei. Se gândea că, de fapt, amândoi fuseseră călţi în suferinţă, şi asta ar face desigur ca dragostea lor să fie cu atât mai curată.

Era încredinţat că putea s-o facă să dea uitării pe cel ce aparţinea trecutului. Flacăra iubirii lui va fi atât de puternică, încât îi va spulbera din minte umbrele trecutului. În curând va pleca la Haga, să studieze cu Mauve. O va lua cu el şi vor înjgheba acolo o căsnicie la fel de fericită ca a lui Mauve. O voia de soţie, s-o aibă întotdeauna lângă el. Voia un cămin şi copii care să poarte pe chipurile lor pecetea trăsăturilor lui. Era bărbat acum, şi venise vremea să se oprească din hoinăreală. Avea nevoie de dragoste. Numai dragostea putea să înlăture asprimea din creaţia lui, să-i îndulcească trăsăturile colţuroase şi să-l facă să capete cât mai curând simţul realului, care-i lipsea. Nu ştiuse niciodată până acum ce parte imensă din fiinţa lui rămăsese inertă, moartă din lipsă de iubire; dacă şi-ar fi dat seama, s-ar fi azvârlit, poate, cu toată pasiunea asupra primei femei care i-ar fi ieşit în cale. Căci, acum îşi dădea seama, dragostea era sarea vieţii – numai prin ea puteai ajunge să simţi ce gust are viaţa.

Acum îi părea bine că Ursula nu-l iubise. Cât de lipsită de adâncime fusese dragostea lui de atunci şi cât de adâncă şi bogată i se părea cea de acum! Dacă s-ar fi însurat cu Ursula, n-ar fi ajuns niciodată să pătrundă înţelesul dragostei adevărate. N-ar fi putut niciodată s-o iubească pe Kay! Îşi dădu seama limpede că Ursula fusese un copil uşuratic, fără minte, lipsit de orice gingăşie sufletească. Se irosise în ani de suferinţă pentru o păpuşă. Un ceas cu Kay preţuia cât o viaţă întreagă cu Ursula. Calea lui fusese grea, dar îi găsea acum toate temeiurile, pentru că-l dusese la Kay. De acum înainte, însă, viaţa se anunţa frumoasă; va lucra, va iubi, va izbuti să-şi vândă desenele. Vor fi fericiţi împreună. Viaţa fiecărui muritor are un tipar al ei, care trebuie modelat cu încetul, până la desăvârşirea finală.

Cu toată firea lui nestăpânită şi cu toată patima care-l răscolea, izbuti să se înfrâneze. De mii de ori, când era singur cu Kay pe câmp, discutând despre fel de fel de lucruri, îi venea să strige:

— Ascultă-mă, hai să nu ne mai ascundem, să lăsăm toate nimicurile astea! Vreau să te ţin în braţe şi să te sărut de zeci şi

sute de ori! Vreau să fii soţia mea şi să rămâi alături de mine toată viaţa! Ne aparţinem unul altuia şi, în singurătatea noastră, avem nevoie cu disperare unul de celălalt.

Dar se stăpânea. Şi era o adevărată minune că izbutea. Nu putea să-i vorbească de dragoste aşa, din senin; ar fi fost prea brutal. Şi Kay nu-i dădea nici cel mai mic prilej. Ocolea întotdeauna discuţiile despre dragoste şi căsătorie. Cum şi unde să-i vorbească? Simţea că trebuie s-o facă neapărat, cât mai curând, căci iarna bătea la uşă şi, nu peste multă vreme, urma să plece la Haga.

Până la urmă, nu mai putu să îndure, voinţa îl părăsi. Mergeau toţi trei pe drumul spre Breda. Vincent îşi petrecuse toată dimineaţa desenând ţărani la sapă, pe ogoare. Se opriră pe malul unui pârâiaş, la umbra unor ulmi, şi-şi luară gustarea. Jan adormi curând pe iarbă, Kay şedea lângă coşul de mâncare. El se apropie şi îngenunche alături să-i arate schiţele. În timp ce vorbea înfrigurat, fără să ştie nici el ce spune, simţi umărul ei cald lipit de el, arzându-l. Tulburat peste măsură, lăsă schiţele din mână şi, brusc, o cuprinse în braţe, sălbatic, în timp ce un val de cuvinte arzătoare, pătimaşe i se rostogolea de pe buze.

— Kay, nu mai pot răbda, trebuie să-ți spun! Sunt sigur că tu ştii bine cât de mult te iubesc! Te-am iubit întotdeauna, din prima clipă când te-am văzut la Amsterdam! Aş vrea să te am lângă mine pentru totdeauna! Te rog, Kay, spune-mi că mă iubeşti şi tu puţin! O să mergem la Haga, numai noi singuri. O să avem căminul nostru şi o să fim fericiţi. Mă iubeşti, nu-i aşa? Spune-mi că primeşti să te măriţi cu mine, Kay, dragostea mea!

Kay nu făcu niciun efort să scape din braţele lui. Teama i se întipărise pe faţă şi, cu toate că nu-i putea urmări cuvintele, încet-încet îşi dădu seama de înţelesul lor şi o cuprinse o groază cumplită. Ochii ei albaştri, întunecaţi îl priveau ţintă, cu o neaşteptată cruzime; îşi duse mâna la gură, ca să-şi înăbuşe un strigăt.

— Nu, niciodată, niciodată! şuieră ea cu înverşunare.

Se smulse din strânsoarea lui, luă în braţe copilul adormit şi fugi peste câmp cât o ţineau picioarele. Se luă după ea. Lui Kay groaza îi dădea aripi. Dar el nu înţelegea de loc ce se întâmplă.

— Kay, Kay! Nu fugi!

Auzindu-i glasul, gonea şi mai tare. Vincent alerga şi el, bălăbănindu-şi braţele, ca un bezmetic, cu capul săltându-i pe

umeri. Kay se împiedică şi căzu pe brazda afânată a câmpului. Jan începu să scâncească. Vincent se azvârli în genunchi lângă ea şi o apucă de mână.

— Kay, de ce fugi? Kay, te iubesc mult! Înţelege-mă, trebuie să fii a mea! Şi tu mă iubeşti, Kay! Nu te speria, nu spun decât că te iubesc. Trebuie să uităm trecutul, Kay, şi să începem o viaţă nouă!

Groaza din ochii ei se prefăcu în ură. Îşi smuci cu violenţă mâna din strânsoarea lui. Jan se trezise de-a binelea. Înfăţişarea sălbatică, pătimaşă a lui Vincent, torentul de vorbe ce năvăleau de pe buzele lui îl înspăimântară. Se agăţă de gâtul mamei şi izbucni în plâns.

— Kay, draga mea, spune-mi că mă iubeşti cât de puţin!

— Nu, niciodată, niciodată!

O luă din nou la fugă peste câmp, spre drum. Înmărmurit, Vincent rămase îngenuncheat în nisipul moale. Kay ajunsese în drum şi se făcuse nevăzută. Se ridică anevoie şi porni alergând după ea, strigându-i numele cât îl ţinea gura. Când ajunse în drum, o zări în depărtare, fugind mereu, cu copilul strâns la piept. Se opri. Îi urmări cu privirea până dispărură la o cotitură a drumului. Rămase acolo, neclintit, multă vreme. Apoi se întoarse pe câmp şi-şi adună schiţele de pe jos. Se murdăriseră puţin. Aşeză lucrurile înapoi în coş, îşi luă şevaletul în spate şi se târî doborât spre casă.

Casa parohială era în fierbere; Vincent simţi asta din clipa când trecu pragul. Kay se încuiase în cameră cu Jan. Mama şi tatăl lui erau singuri în salon. Vorbeau, dar când intră el se opriră brusc; pluteau încă în aer frânturile unei fraze. Închise uşa în urma lui şi-şi dădu seama imediat că taică-său era îngrozitor de supărat; pleoapa ochiului drept îi era aproape închisă.

— Vincent, cum ai putut? Cum ai putut, se tângui mama lui.

— Cum am putut... ce? Nu-şi dădea seama ce-i imputau.

— S-o jigneşti pe Kay, verişoara ta!

Vincent nu găsi niciun răspuns şi tăcu. Îşi desfăcu şevaletul din spate şi-l aşeză într-un colţ. Bătrânul era încă prea tulburat ca să poată vorbi.

— Kay v-a spus tot ce s-a întâmplat? întrebă Vincent.

Tatăl lui îşi lărgi gulerul înalt, care-l strângea, congestionându-i faţa. Mâna dreaptă i se încleştă pe marginea mesei.

— Ne-a spus că ai luat-o în braţe şi că ai bătut câmpii ca un nebun!

— I-am spus că o iubesc, rosti Vincent domol. E oare o jignire?

— Asta-i tot ce i-ai spus? Vocea bătrânului era rece ca un sloi de gheaţă.

— Nu, am rugat-o să fie nevasta mea.

— Nevasta ta!

— Da. Ce vi se pare ciudat în asta?

— Oh, Vincent, Vincent, făcu mama lui, cum a putut să-ți treacă prin minte aşa ceva?

— Sunt sigur că şi voi v-aţi gândit la asta.

— Dar cum aş fi putut visa vreodată că ai să te îndrăgosteşti de ea?

— Vincent, zise Theodorus, dar nu-ți dai seama, Kay e vara ta primară !?

— Da. Şi ce e cu asta?

— Nu poţi să te căsătoreşti cu o vară primară... Asta ar fi... ar fi...

Preotul nici nu îndrăznea măcar să rostească acel cuvânt. Vincent se duse la fereastră şi se uită ţintă afară, în grădină.

— Ce-ar fi?

— Incest!

Vincent se stăpâni cu greutate. Cum îndrăznea să-i pângărească dragostea cu astfel de cuvinte murdare!

— Asta-i cu totul lipsit de noimă, tată; nu e demn de dumneata să spui asemenea lucruri.

— Şi eu îţi spun că ar fi incest! răcni Theodorus. N-am să îngădui această legătură păcătoasă în familia Van Gogh.

— Doar nu-ți închipui că citezi din *Biblie,* tată!? De când lumea, verii au avut voie să se căsătorească între ei.

— Oh, Vincent, dragul meu, interveni mama lui, dacă o iubeşti cu adevărat, de ce n-ai avut puţină răbdare? Soţul ei a murit abia de un an, şi ea îl iubeşte cu credinţă. Şi-apoi, ştii că n-ai cu ce să întreţii o familie.

— Socotesc purtarea ta, continuă bătrânul, ca deosebit de nechibzuită şi nedelicată.

Vincent renunţă. Se căută prin buzunare după pipă, o ţinu în mână o clipă, apoi o vârî înapoi.

— Tată, te rog stăruitor să nu mai foloseşti astfel **de** cuvinte. Dragostea mea pentru Kay e cel mai frumos lucru pe care l-am trăit vreodată. Nu pot să te aud spunând că e nechibzuită şi nedelicată.

Îşi luă şevaletul şi plecă în camera lui. Se aşeză pe pat. „Ce s-a întâmplat oare? se întrebă. Ce-am făcut? I-am spus lui Kay c-o iubesc şi a fugit. De ce? Nu mă vrea?“

„NU, NICIODATĂ, NICIODATĂ!“

Îşi petrecu noaptea chinuindu-se, retrăind scena iarăşi şi iarăşi. Se oprea mereu la acelaşi punct. Cele trei cuvinte îi răsunau în urechi ca un dangăt de clopot la propria lui înmormântare.

A doua zi dimineaţă se făcuse târziu când Vincent se hotărî să coboare. Atmosfera se mai limpezise. Mama lui era în bucătărie. Când intră îl sărută şi-l bătu uşor pe obraji, cu înţelegere.

— Ai dormit bine, Vincent? îl întrebă.

— Unde e Kay?

— Tata a condus-o la Breda.

— De ce?

— Ca să prindă trenul. Se întoarce acasă.

— La Amsterdam?

— Da.

— Înţeleg.

— S-a gândit că e mai bine aşa, Vincent.

— A lăsat vreo vorbă pentru mine?

— Nu, dragul meu. Nu vrei să stai jos şi să-ți bei cafeaua cu lapte?

— Cum, nicio vorbă? Nimic despre cele întâmplate ieri? Era supărată pe mine?

— Nu, dar s-a hotărât să se întoarcă acasă, la părinţii ei. Anna Cornelia chibzuise că era mai bine să nu-i repete vorbele pe care le spusese Kay.

— La ce oră pleacă trenul din Breda?

— La 10 şi douăzeci.

Vincent îşi aruncă ochii spre ceasul albastru din bucătărie.

— Atât e ceasul acum? întrebă.

— Da.

— Atunci nu-mi rămâne nimic de făcut.

— Vino şi stai aici, dragul meu. Avem astăzi nişte limbă proaspătă, minunată.

Făcu loc pe masa din bucătărie, întinse un şervet şi-i aşeză mâncarea. Se învârti pe lângă el, îndemnându-l; i se părea că dacă-l va convinge să mănânce cum trebuie lucrurile se vor linişti.

Ca să-i facă pe voie mamei, Vincent înghiţi tot ce-i pusese pe masă. Dar simţea mereu în gură amăreala cuvintelor: „Nu, niciodată, niciodată”, care-i înveninau fiecare îmbucătură pe care o înghiţea.

7. „NU, NICIODATĂ, NICIODATĂ!”

Ţinea la munca lui mult mai mult decât la Kay şi ştia că, dacă ar fi fost nevoit să aleagă între una şi alta, n-ar fi stat nicio clipă la îndoială. Îşi dădu seama însă că, deodată, calitatea desenelor lui începuse să scadă. Lucra fără nicio poftă. Se uita pe perete la schiţele ţăranilor din Brabant şi-şi dădea seama că făcuse progrese de când îl însufleţise iubirea pentru Kay. Ştia că în desene mai stăruie ceva aspru şi greoi, dar simţea că dragostea ei ar fi fost în stare să-i Îndulcească liniile, să-l îmblânzească. Iubirea lui era destul de adâncă şi de înflăcărată ca să nu poată fi stinsă de acel „Nu, niciodată, niciodată!”, chiar dacă ar fi fost să-l mai audă de multe ori. Refuzul ei i se părea un sloi de gheaţă, pe care se simţea în stare să-l încălzească la suflet până se va topi.

Totuşi, în mintea lui stăruia un grăunte de îndoială care-l împiedica să lucreze: dacă, totuşi, ea nu-şi va schimba niciodată hotărârea? Căci Kay părea să aibă mustrări de conştiinţă chiar numai la gândul unei noi iubiri posibile. Trebuia s-o vindece de boala cumplită care-o făcea să se cufunde prea mult în trecut. Ardea de dorinţă să-şi unească pumnii lui puternici cu mâna ei gingaşă şi să muncească împreună pentru fericirea şi pâinea lor zilnică.

Îşi petrecea mai toată vremea în camera lui compunând scrisori pătimaşe în care o implora să-şi schimbe hotărârea. Abia după câteva săptămâni află că ea nici măcar nu le deschidea. Îi scria aproape zilnic şi lui Theo, confidentul său, ca să-şi facă singur curaj, atât împotriva îndoielii care i se furişase

în suflet, cât şi împotriva atacurilor reunite ale părinţilor lui şi ale reverendului Stricker. Suferea, suferea cumplit şi nu era întotdeauna în stare să-şi ascundă durerea. Atunci mama se apropia de el, plină de milă, şi încerca să-l mângâie şi să-l îmbărbăteze.

— Vincent, îi spunea ea, te izbeşti cu bietul tău cap de un zid de piatră. Unchiul Stricker spune că „nu-ul“ ei e definitiv.

— Nu vreau să ţin seama de cuvintele lui.

— Bine, dar ea i-a spus.

— Ce? Că nu mă iubeşte?

— Da, şi că nu-şi va schimba niciodată hotărârea.

— O să vedem.

— Nu e nicio speranţă, Vincent. Unchiul Stricker spune că şi dacă te-ar iubi Kay, el tot n-ar consimţi la căsătorie decât dacă ai câştiga cel puţin o mie de franci pe an. Şi tu ştii că eşti foarte departe de asta.

— Da, mamă, dar cine iubeşte trăieşte, cine trăieşte munceşte, şi cine munceşte are pâine.

— E foarte frumos ce spui tu, dragul meu, dar Kay a fost crescută în lux. A avut întotdeauna numai lucruri frumoase.

— Dar lucrurile ei frumoase n-o fac fericită acum.

— Dacă voi doi o să vă lăsaţi târâţi de sentimente şi o să vă căsătoriţi, atunci, ascultă-mă pe mine, o să iasă prost – sărăcie, foame, frig, boală. Tu ştii bine că familia n-o să vă ajute nici măcar cu un ban.

— Am mai trecut şi altădată prin astea, mamă, şi nu mă sperie. Oricum, va fi mai bine pentru amândoi să fim împreună decât despărţiţi.

— Dar înţelege, băiete, pentru numele lui Dumnezeu, Kay nu te iubeşte I

— Ah, de-aş putea să mă duc la Amsterdam!... Îţi spun eu, aş fi în stare să schimb acel „nu” în „da“!

Găsea că neputinţa de a se duce s-o vadă pe femeia iubită, faptul că nu câştiga niciun ban ca să-şi poată plăti biletul de tren făceau parte dintre cele mai rele *petites misères de la vie humaine*[18]. Această neputinţă îl scotea din fire. Avea 28 de ani, muncise din greu timp de doisprezece ani, se lipsise de orice, mărginindu-se la strictele trebuinţe obişnuite ale vieţii, şi totuşi,

[18] Mici neajunsuri ale vieţii omeneşti (în lb. franc.).

nu era în stare să dispună de cei câţiva gologani necesari pentru un bilet de tren până la Amsterdam.

Se gândi să facă cei 100 de kilometri pe jos, dar ştia că va ajunge murdar, flămând şi istovit. Fireşte, lui nu-i păsa de toate astea! Dar nu putea să-şi facă apariţia în casa reverendului Stricker aşa cum intrase la reverendul Pietersen! Cu toate că în aceeaşi dimineaţă îi trimisese o scrisoare lungă fratelui său, seara se apucă să-i scrie încă una:

„Draga Theo,

Am o nevoie disperată de bani pentru drumul până la Amsterdam. Dac-aş avea atât cât îmi trebuie pentru biletul de tren, aş pleca imediat.

Îţi trimit şi câteva desene; spune-mi, te rog, de ce nu se vând şi ce trebuie să fac ca să se vândă; trebuie neapărat să câştig ceva bani, ca să mă pot duce să cercetez acel «Nu, niciodată, niciodată !»“

Pe măsură ce treceau zilele, simţea cum prinde viaţă în el o forţă nouă. Dragostea îl făcuse încrezător şi hotărât. Alungase umbrele îndoielii şi, în adâncul sufletului, era acum deplin încredinţat că ar fi de ajuns s-o vadă pe Kay, s-o facă să înţeleagă ce fel de om era el cu adevărat, ca să poată înlocui acel „Nu, niciodată, niciodată!“ cu un „Da, pentru totdeauna, pentru totdeauna!“ Îşi reluă lucrul cu un nou avânt. Deşi ştia că mâna lui nu era încă deplin stăpână pe desen, simţea o încredere oarbă că timpul îi va îndepărta stângăcia, tot aşa cum va schimba şi refuzul lui Kay.

În seara următoare îi trimise o scrisoare reverendului Stricker, înfăţişându-i răspicat situaţia. Nu-şi îndulci de loc vorbele şi rânji la gândul cuvintelor de ocară ce vor izbucni din gura unchiului său. Tatăl lui îi interzise să trimită scrisoarea. În casa parohială mocnea un adevărat conflict. Theodorus înţelegea viaţa în termeni de strictă cuviinţă şi supunere; nu ştia nimic despre meandrele firii omeneşti. Dacă fiul său nu era croit după tiparul obişnuit, atunci vinovat era fiul, şi nu tiparul.

— Numai cărţile alea franţuzeşti pe care le citeşti sunt de vină, îi aruncă Theodorus la masa de seară. Dacă te înhăitezi cu hoţi şi asasini, cum se mai poate aştepta cineva să te porţi ca un fiu ascultător şi ca un om bine crescut?

Uimit, Vincent îşi înălţă cu blândeţe ochii dintr-o carte de Michelet, pe care o citea.

— Hoţi şi asasini? Îi numeşti hoţi pe Victor Hugo şi Michelet?

— Ei n-or fi, dar în cărţile lor despre asta scriu. Sunt pline de lucruri dăunătoare.

— Greşeşti, tată, Michelet e la fel de curat ca însăşi *Biblia*.

— Ajunge, băiete! N-am sa îngădui in casa mea blasfemiile tale neruşinate! strigă Theodorus de-a dreptul cu furie. Cărţile astea sunt imorale. Numai ideile împrumutate de la francezii tăi te-au nenorocit.

Vincent se ridică, înconjură masa şi aşează *L'Amour et la Femme* în faţa lui Theodorus.

— Nu e decât o singură cale ca să te poţi convinge. Citeşte şi dumneata măcar câteva pagini. O să te impresioneze. Michelet nu vrea decât să ne ajute să dezlegăm problemele şi necazurile vieţii.

Theodorus mătură cu mâna *L'Amour et la Femme* de pe masă, cu gestul omului drept-credincios care alungă de la el păcatul.

— N-am nevoie să citesc! tună el. Avem un unchi în familia Van Gogh care s-a molipsit de idei franţuzeşti şi a ajuns un beţiv!

— *Miile pardons*[19]*,* tată Michelet I murmură Vincent, ridicându-şi cartea.

— Şi de ce, mă rog, „tată Michelet", dacă mi-e îngăduit să întreb? făcu Theodorus cu răceală. Vrei să mă insulţi?

— Nici nu mi-a trecut prin cap aşa ceva, spuse Vincent. Dar trebuie să-ți spun cinstit, dacă aş avea nevoie de sfaturi, m-aş adresa mai degrabă lui Michelet decât dumitale. Cred că m-ar înţelege mai bine.

— Oh, Vincent, îl imploră mama lui, de ce trebuie să spui astfel de lucruri? De ce vrei neapărat să nimiceşti legăturile de familie?

— Da, asta faci! strigă Theodorus. Nimiceşti legăturile de familie! Purtarea ta e de neiertat. Ai face mai bine să părăseşti casa asta şi să te duci să-ți petreci viaţa în altă parte.

Vincent se urcă în camera lui şi se aşează pe pat. Se întrebă liniştit de ce oare întotdeauna când primea o lovitură grea se aşeza pe pat şi nu pe un scaun. Se uită de jur împrejur la pereţii

[19] Mii de iertăciuni (în lb. franc.).

odăii şi-şi cercetă din nou, curios, săpătorii şi semănătorii lui, ţăranii şi tăietorii de lemne, croitoresele şi slujnicele, desenele de la Heike. Da, făcuse progrese. Mergea înainte. Dar munca lui aici, în Brabant, nu se sfârşise încă. Mauve era la Drenthe şi mai avea de stat acolo o lună. Până atunci nici el n-ar fi vrut să plece din Etten. Se simţea bine, şi apoi traiul în altă parte ar fi fost mult mai costisitor. Mai avea nevoie de timp ca să-şi depăşească mijloacele stângace de exprimare artistică şi să prindă trăsăturile tipice ale ţăranului din Brabant înainte de a pleca pentru totdeauna. Tatăl lui îi spusese să plece, îl blestemase chiar. Totul fusese spus însă la supărare. Dar dacă acel „pleacă” era cumva adevărat şi fusese spus în serios? Era el oare chiar atât de rău încât merita să fie alungat din casa părintească?

A doua zi dimineaţa primi două scrisori. Una era de la reverendul Stricker, ca răspuns la scrisoarea lui recomandată. În plic se afla şi un bilet din partea soţiei reverendului. Ei înfăţişau lucrurile în termeni neîndoielnici, îi spuneau că fiica lor iubeşte pe altcineva, că acela e un om bogat, şi îi cereau răspicat să înceteze imediat cu stăruinţele lui nechibzuite.

— Într-adevăr, nu există pe lume oameni mai neîncrezători, mai nemiloşi şi mai subjugaţi celor lumeşti decât popii, îşi spuse Vincent, mototolind în pumn scrisoarea de la Amsterdam cu o plăcere sălbatică, de parc-ar fi fost însuşi reverendul.

Cealaltă scrisoare era de la Theo.

„Desenele sunt bune. Am să fac tot ce-mi stă în putinţă ca să le vând. Până atunci, alătur 20 de franci pentru drumul la Amsterdam. Mult noroc, băiete!“

8. EXISTA ORAŞE ÎN CARE UNII OAMENI SUNT PENTRU TOTDEAUNA SORTIŢI NENOROCULUI

Vincent ieşi din gara centrală a oraşului Amsterdam când înserarea îşi furişase umbrele. Porni repede în sus, pe Damrak, spre Dam, trecu pe lângă Palatul Regal şi pe lângă poştă, apoi tăie drept spre Keizersgracht. Era ora când toate prăvăliile şi birourile se goleau de funcţionari şi vânzători.

Traversă prin Singel şi se opri o clipă pe podul din Heerengracht, uitându-se la un şlep în care oamenii aşezaţi în jurul unei mese de pe punte îşi luau cina modestă alcătuită din pâine şi heringi. Coti apoi la stingă pe Keizersgracht, trecu de şirul lung de clădiri flamande strâmte şi se trezi în faţa treptelor de piatră şi a grilajului negru ce înconjura casa reverendului Stricker. Îşi aduse aminte de vremea când fusese acolo pentru prima oară, la începutul tristei lui experienţe din Amsterdam, şi îşi dădu seama că există oraşe în care unii oameni sunt pentru totdeauna sortiţi nenorocului!

Grăbise tot timpul cât trecuse pe Damrak şi prin centru, dar acum, când se văzu în faţa casei, îl cuprinse un fel de teamă şi şovăi să intre. Se uită în sus şi, zărind cârligul de fier ieşit în afară, deasupra ferestrei de la pod, se gândi ce mijloc nimerit i-ar oferi unui om care ar vrea să se spânzure.

Traversă strada lată de cărămidă roşie şi se opri pe marginea trotuarului, uitându-se în jos, în apa canalului. Ştia că ora care urmează îi va hotărî întregul curs al vieţii. Ah, de-ar izbuti s-o vadă pe Kay, să-i vorbească, să se facă înţeles, totul ar ieşi bine! Dar dacă reverendul Stricker nu-l va primi în casă?

Un şlep pentru cărat nisip urca încet, împotriva curentului, înspre locul unde urma să rămână ancorat în timpul nopţii. Pe bordajul negru se vedea încă dâra de nisip galben, umed lăsată de încărcătura ce fusese de curând scoasă cu lopeţile din pântecele şlepului. Vincent băgă de seamă că lipsea obişnuita frânghie pentru uscat rufele care se întindea de la proră la pupă şi se întrebă, într-o doară, de ce. Un bărbat slab, osos se înfipsese cu coastele în prăjină, şi, proptindu-se vârtos, îşi croia drum de-a lungul pasarelei, în timp ce barca încărcată şi greoaie aluneca sub el, în susul apei. O femeie cu un şorţ murdar sta la pupă, neclintită ca o stâncă bătută de ape, mânuind cârma grosolan cioplită. Un băieţel, o fată şi un câine alb, jegos şedeau pe acoperişul cabinei şi priveau îndelung la casele de pe Keizersgracht.

Vincent urcă cele cinci trepte de piatră şi trase clopoţelul. După o clipă, îi deschise fata din casă. Se uită mai întâi cu băgare de seamă la Vincent, care se afla în umbră, şi, când îl recunoscu, se propti cât era de mare în uşă.

— Reverendul Stricker e acasă? întrebă Vincent.

— Nu, a ieşit. Se vedea că femeia primise ordine precise.

Vincent auzi voci înăuntru. O îmbrânci brutal.

— Dă-te la o parte, femeie I

Dar femeia se ţinu după el, încercând să-l oprească.

— Sunt la masă, se împotrivi ea, nu puteţi intra.

Vincent străbătu holul lung şi intră în sufragerie. În aceeaşi clipă văzu pierind pe cealaltă uşă poalele unei rochii negre, bine cunoscută. Reverendul Stricker, mătuşa lui, Wilhelmina, şi cei doi copii mai mici mâncau. Pe masă erau cinci tacâmuri. În dreptul unui scaun gol, împins la o parte în grabă, se afla o farfurie cu friptură, cartofi şi fasole verde.

— Nu l-am putut opri, domnule, se dezvinovăţi femeia. M-a îmbrâncit şi a intrat.

Încăperea era luminată de lumânări lungi, albe, înfipte în cele două sfeşnice de argint de pe masă. Calvin, atârnat pe perete, avea un aer straniu în lumina gălbuie. Serviciul de argint de pe bufetul sculptat strălucea în întuneric, şi Vincent zări ferestruica înaltă sub care vorbise prima oară cu Kay.

— Ei bine, Vincent, rosti unchiul lui, se pare că pe zi ce trece te porţi tot mai urât.

— Vreau să vorbesc cu Kay.

— Nu e aici. A plecat în vizită la nişte prietene.

— Când am sunat la uşă şedea aici pe locul ăsta, de-abia începuse să mănânce.

Stricker se întoarse către nevasta lui.

— Te rog, scoate copiii de-aici. Vezi, Vincent, continuă el, nu faci altceva decât să ne pricinuieşti mari necazuri. Nu numai eu, dar toată familia şi-a pierdut de tot răbdarea cu tine. Eşti o haimana, un trântor, un necioplit, şi, după cum văd, ai un caracter urât, eşti nerecunoscător. Cum îndrăzneşti să pretinzi c-o iubeşti pe fiica mea? Socotesc asta drept o jignire adusă mie, direct.

— Lasă-mă, te rog, s-o văd pe Kay, unchiule Stricker! Vreau să vorbesc cu ea.

— Dar ea nu vrea să stea de vorbă cu tine. N-are ochi să te vadă!

— Kay spune asta?

— Da.

— Eu nu cred.

Stricker râmase înmărmurit. Pentru întâia oară de când îmbrăcase hainele preoţeşti îndrăznea cineva să-i pună vorbele la îndoială.

— Cum îndrăzneşti să spui una ca asta?

— N-am să cred niciodată până n-oi auzi-o chiar din gura ei. Şi poate nici atunci.

— Şi când mă gândesc la timpul şi la banii pe care i-am risipit cu tine aici, în Amsterdam...

Istovit, Vincent se lăsă să cadă pe scaunul de pe care abia se ridicase Kay şi îşi sprijini amândouă braţele de masă.

— Unchiule, ascultă-mă puţin. Arată-mi, te rog, că până şi un preot poate avea o inimă omenească sub întreita lui armură de oţel. O iubesc pe fiica dumitale. O iubesc cu disperare. Zi şi noapte, clipă de clipă, mă gândesc la ea şi tânjesc după ea. Dumneata îl slujeşti pe Dumnezeu; atunci, în numele lui Dumnezeu, îndură-te de mine! Nu fi atât de crud. Ştiu că n-am reuşit încă să fac nimic în viaţă, dar, dacă-mi mai daţi răgaz, am să izbutesc. Dă-mi prilejul să-i arăt dragostea mea. Lasă-mă s-o fac să înţeleagă de ce trebuie să mă iubească. Ai fost şi dumneata cândva îndrăgostit, unchiule, şi trebuie să ştii prin ce chinuri poate trece omul într-o asemenea stare. Am suferit destul; lasă-mă să aflu şi eu măcar o dată un pic de fericire. Dă-mi prilejul să-i câştig dragostea, asta-i tot ce-ți cer. Nu mai pot îndura nicio clipă singurătatea şi chinul acesta!

Reverendul Stricker se uită o clipă în jos, spre el, şi apoi spuse:

— Eşti chiar atât de laş şi de lipsit de voinţă încât nu poţi îndura un pic de durere? Trebuie să te văicăreşti fără încetare?

Vincent sări în picioare. Stăpânirea de sine îl părăsi dintr-o dată. Numai faptul că stăteau de o parte şi de alta a mesei, despărţiţi de cele două lumânări înalte din sfeşnicele de argint, îl împiedică să-l lovească pe cleric. O tăcere apăsătoare se aşternu în cameră, şi cei doi bărbaţi rămaseră locului, privindu-se cu ochi scânteietori.

Vincent n-ar fi putut spune cât timp se scursese aşa. Îşi ridică mâna şi o apropie de lumânare.

— Lasă-mă să vorbesc cu ea, spuse el, măcar atât cât voi răbda să-mi ţin mâna deasupra acestei flăcări.

Întoarse mâna cu podul palmei în sus şi o ţinu deasupra flăcării. Lumina din odaie scăzu. Fumul lumânării îi înnegri mâna

pe dată. În câteva clipe, pielea deveni de un roşu crud, aprins. Vincent nici nu clipi şi nu-şi luă ochii dintr-ai unchiului său. Trecură cinci secunde, zece. Pielea începu să se umfle. Reverendul Stricker se uita cu ochii măriţi de groază, încremenit. Încercă de câteva ori să vorbească, să se mişte, dar nu izbuti. Era prins în încleştarea ochilor cruzi, tăioşi ai lui Vincent. Trecură cincisprezece secunde. Pielea umflată începu să se crape, dar braţul nici măcar nu tremura. În cele din urmă, reverendul Stricker îşi veni în fire, smucindu-se brusc.

— Nebunule, urlă el din toate puterile, om descreierat ce eşti!

Se aruncă peste masă, apucă lumânarea de sub mâna lui Vincent şi strivi flacăra cu pumnul. Apoi se întinse spre cealaltă lumânare şi o stinse suflând.

Camera se cufundă în întuneric. Cei doi oameni stăteau sprijiniţi cu palmele de masă, unul în faţa altuia, scrutând întunericul, neputând să desluşească nimic, dar simţindu-se prea bine unul pe celălalt.

— Eşti un smintit! strigă reverendul. Şi Kay te dispreţuieşte din tot sufletul. Să ieşi afară din casa mea şi să nu mai îndrăzneşti să-mi calci vreodată pragul!

Vincent se târî cu greu pe strada întunecoasă şi se trezi, fără să ştie cum, la marginea oraşului. Rămăsese cu ochii ţintă la un canal părăsit, şi mirosul clocit, dar plăcut şi familiar, al apei stătute îi umplu nările. În lumina felinarului din colţul străzii îşi privea mâna stângă – un instinct adânc îl făcuse să şi-o cruţe pe cea cu care desena – şi văzu în carne o gaură neagră. Trecu pe lângă o sumedenie de canale mici, al căror miros îi amintea de marea de mult uitată, şi, în sfârşit, se trezi lângă casa lui Mendes da Costa. Se ghemui pe malul unui canal. Aruncă o pietricică pe covorul gros, verde de mătasea-broaştei; piatra se scufundă fără să îngăduie măcar bănuiala că dedesubt era apă.

Kay ieşise din viaţa lui. Acel „Nu, niciodată, niciodată!” pornise din străfundul sufletului ei. Acum strigătul se cuibărise în el, devenise al lui. Îi zvâcnea în creier fără încetare: „Nu, niciodată, niciodată n-ai s-o mai vezi! Niciodată n-ai să mai auzi melodia glasului ei, n-ai să mai vezi zâmbetul din adâncul ochilor ei albaştri, n-ai să mai simţi atingerea catifelată a pielii ei pe obrazul tău. N-ai să cunoşti niciodată dragostea, pentru că

ea nu poate dura, nu, nici măcar atât cât poate dura chinul cărnii tale în vâlvătaia mistuitoare!“

Un val imens de durere mută îi inundă sufletul. Duse mâna stângă la gură ca să-şi înăbuşe strigătul; nu, Amsterdamul şi universul întreg nu trebuiau să afle niciodată că fusese judecat şi socotit nevrednic. Simţi pe buze gustul leşios, de cenuşă, al dorinţei neîmplinite.

CARTEA III

H A G A

1. PRIMUL ATELIER

Mauve nu sosise încă de la Drenthe. Vincent cercetă prin vecinătatea cartierului Uileboomen şi găsi o locuinţă mică, pentru patrusprezece franci pe lună, în spatele gării Ryn. Camera, pe care Vincent o înălţă la rangul de atelier, era destul de încăpătoare, cu o despărţituri unde se putea găti şi o fereastră mare, îndreptată spre sud. Într-un colţ şedea pitită o sobă joasă, cu un burlan lung, negru, care pătrundea în perete, sus, chiar sub tavan. Tapetul era curat, de o culoare nesigură; pe fereastră se vedea depozitul de cherestea al proprietarului casei, o pajişte verde şi, mai departe, întinderea nesfârşită a dunelor. Casa, înnegrită de funinginea locomotivelor ce veneau şi plecau pufăind din gara Ryn, se găsea pe Schenkweg, stradă care despărţea oraşul de pajiştile dinspre sud-est.

Vincent îşi cumpără o masă solidă de bucătărie cu două scaune şi o pătură pe care să şi-o azvârle pe el când se culca pe podea. Aceste cheltuieli îi secătuiri puţinii bani pe care-i avea puşi deoparte. Noroc că nu mai era mult până la sfârşitul lunii, când aştepta cei o sută de franci pe care Theo făgăduise să-i trimită lunar. Vremea rece de ianuarie nu-i îngăduia să lucreze afară şi, neavând cu ce să-şi plătească un model, era nevoit să stea şi să aştepte sosirea lui Mauve.

Îndată ce Mauve se întoarse în Uileboomen, Vincent dădu fuga la atelierul lui. Îl găsi înfrigurat, cu părul căzut în ochi, fixând pe cadru o pânză lată. Se pregătea să înceapă marele proiect al anului, un tablou pentru Salon. Îşi alesese ca subiect un cuter de pescuit, tras la mal de cai, pe plaja de la Scheveningen. Mauve şi soţia lui, Jet, nu fuseseră prea convinşi că Vincent va veni într-adevăr la Haga; ştiau că aproape fiecare om crede măcar o dată în viaţă că simte chemarea de a deveni artist.

— Aşadar, ai venit totuşi. Foarte bine, Vincent; până la urmă o să facem din tine un pictor. Ţi-ai găsit locuinţă?

— Da, pe Schenkweg, la nr. 138, chiar în spatele gării Ryn.

— E foarte aproape. Cum te-ai aranjat?

— Deocamdată nu-i grozav, n-am prea avut bani. Am cumpărat o masă şi două scaune.

— Şi un pat, adăugă Jet.

— Nu, de dormit dorm pe jos.

Mauve îi spuse ceva în şoaptă lui Jet, care intră în casă; peste o clipă se întoarse cu un portofel în mână. Mauve scoase o hârtie de o sută de guldeni.

— Te rog să primeşti aceşti bani cu împrumut, Vincent, zise el. Cumpără-ți un pat; trebuie să te odihneşti bine noaptea. Chiria ai plătit-o?

— Nu încă.

— Atunci plăteşte-o, ca să scapi de grijă. Ai lumină bună?

— Am din belşug, numai că singura fereastră e îndreptată spre sud.

— Asta-i prost. Va trebui să-și cumperi nişte draperii, altfel, o dată cu soarele se va schimba din zece în zece minute şi lumina care cade pe model.

— Nu vreau să împrumut bani de la dumneata, vere Mauve. Mi-e de ajuns că ai bunăvoinţa să mă înveţi.

— Fleacuri, Vincent; doar o dată în viaţă i se întâmplă omului să-şi înjghebeze gospodăria. Cu vremea, ieşi mai ieftin la socoteală dacă ai lucrurile tale proprii.

— Asta aşa e. Bine. Sper să pot vinde în curând câteva desene, şi atunci o să-ți dau banii înapoi.

— Tersteeg te va ajuta. El mi-a cumpărat şi mie lucrările când eram mai tânăr şi începător. Dar pentru asta trebuie să te apuci să lucrezi în acuarelă şi ulei; schiţele simple în creion n-au căutare.

Mauve, în ciuda staturii lui masive, avea un fel deosebit, nervos de a se mişca de colo până colo, prin atelier. Îndată ce descoperea un lucru pe care-l căuta, se repezea înspre el, aruncându-și un umăr înainte.

— Uite, Vincent, ai aici o cutie cu câteva acuarele, pensule, o paletă, un cuţit, ulei şi terebentină. Să-ți arăt cum trebuie să ţii paleta şi cum să stai în faţa şevaletului.

Îl învăţă câteva noţiuni elementare. Vincent prindea foarte repede.

— Bine, făcu Mauve. Te crezusem un netot, dar văd că m-am înşelat. Dimineaţa poţi să vii aici, să lucrezi la acuarele. Între

timp, o să propun să te primească şi la *Pulchri*[1] ca membru provizoriu; acolo ai să te poţi duce seara, de câteva ori pe săptămână, să desenezi după model. Pe lângă asta, o să ai ocazia să faci cunoştinţă şi cu alţi pictori. Când începi să vinzi, ai să poţi deveni membru permanent.

— Da, vreau neapărat să lucrez după model. Am să caut pe cineva care să vină zilnic să-mi pozeze. Cred că atunci când voi izbuti să redau aşa cum trebuie o figură omenească, restul va veni de la sine.

— Aşa e, îi dădu Mauve dreptate. Figura este cel mai greu de prins, dar, dacă ai izbutit-o, atunci orice, şi pomii, şi vacile, şi apusurile de soare ți se par simple. Pictorii care nu acordă atenţie chipului omenesc îşi dau seama, de fapt, că nu sunt în stare să-l prindă.

Vincent îşi cumpără pat, draperii pentru fereastră, plăti chiria şi bătu în ţinte, pe perete, schiţele făcute în Brabant. Ştia bine că aşa cum erau nu se puteau vinde – stângăciile îi săreau în ochi – dar aveau totuşi în ele ceva din natură, se simţea în ele o anumită pasiune. N-ar fi putut spune clar din ce reieşea această pasiune şi cum de apăruse în desene. Nu-şi dădu seama de adevărata ei valoare decât după ce se împrieteni cu De Bock[2].

De Bock era un om fermecător. Primise o educaţie aleasă, avea maniere distinse şi un venit asigurat. Fusese crescut în Anglia. Vincent făcu cunoştinţă cu el la *„Goupil and Company”.* De Bock era tocmai contrariul lui Vincent în toate privinţele; lua viaţa la întâmplare, nimic nu-l întrista, dar nici nu-l entuziasma. Linia gurii nu-i depăşea lăţimea nărilor şi întreaga lui înfăţişare era gingaşă.

— Nu vrei să iei o ceaşcă de ceai la mine? îl întrebase. Aş vrea să-ți arăt ultimele mele lucrări. De când îmi vinde Tersteeg tablourile, îmi face impresia că am căpătat o sensibilitate nouă.

Atelierul lui se afla în Willemspark, cartierul aristocratic din Haga. Pereţii erau acoperiţi cu o catifea de culoare incertă. În fiecare colţ al încăperii te îmbia câte un divan moale cu perne bogate. Se aflau, de asemeni, măsuţe de fumat, rafturi înţesate cu cărţi şi carpete orientale. Gândindu-se da atelierul lui, Vincent se simţi un fel de pustnic.

---

[1] Club al artiştilor olandezi.

[2] Théophile-Emile-Achille de Bock (1851—1904), pictor peisagist olandez, influenţat de şcoala de la Barbizon şi de Jacob Maris.

De Bock aprinse gazul sub un samovar rusesc şi trimise jupâneasa după prăjituri. Apoi scoase o pânză dintr-un ungher şi o aşeză pe şevalet.

— Asta-i ultima, spuse el. Nu vrei să fumezi o ţigară de foi în timp ce o priveşti? Poate că aşa o să-ți placă mai mult, cine ştie?!

Vorbea pe un ton uşor amuzat. De când îl scosese Tersteeg din anonimat, încrederea în sine i se urcase la cap. Era sigur că lui Vincent o să-i placă tabloul. Aprinse una din ţigaretele lungi, ruseşti, pentru care era vestit în toată Haga, şi-l cercetă pe Vincent, încercând să-i citească pe faţă impresiile.

Vincent privea cu atenţie pânza prin fumul albăstrui împrăştiat de ţigara scumpă a lui De Bock. Simţea în atitudinea acestuia aşteptarea cumplită, încordată care-l cuprinde pe artist ori de câte ori îşi supune pentru întâia oară lucrările unor ochi străini. Ce trebuia să-i spună oare? Peisajul nu era rău, dar nici bun. Semăna mult prea bine cu De Bock, adică era lipsit de personalitate. Îşi aduse aminte cum se necăjea şi se înfuria când vreun tânăr parvenit îndrăznea să-şi dea aere de superioritate în faţa desenelor sale. Deşi tabloul era dintre acelea despre care puteai să-ți formezi o părere dintr-o singură privire, continuă totuşi să-l studieze.

— Ai un simţ deosebit pentru peisaj, De Bock, spuse el. Şi e clar că ştii cum să-l faci cât mai atrăgător.

— O, mulţumesc, făcu De Bock, încântat de ceea ce el lua drept laudă. Nu vrei să iei o ceaşcă de ceai?

De teamă să n-o verse pe covorul scump, Vincent apucă ceaşca strâns, cu amândouă mâinile. De Bock îşi umplu şi el o ceaşcă din samovar. Vincent îşi interzise cu străşnicie să spună ceva rău despre tablou. De Bock îi plăcea şi ar fi vrut să şi-l facă prieten. Dar artistul se trezi în el şi nu izbuti să-şi înăbuşe simţul critic.

— Un singur lucru am impresia că nu-mi place la pânza asta.

De Bock luă tava din mâna fetei care-i servea.

— Ia o prăjitură, bătrâne! îi spuse.

Vincent refuză, căci nu vedea cum ar fi putut să mănânce prăjitura şi să ţină şi ceaşca de ceai în mână.

— Ce spuneai că nu-ți place? întrebă de Bock, ca şi când n-ar fi fost vorba de tabloul lui.

— Chipurile omeneşti, nu par adevărate.

— Ştii, se destăinui De Bock, întinzându-se alene pe un divan comod. De multe ori m-am gândit să mă apuc temeinic de figurile omeneşti. Dar se pare că n-am reuşit niciodată. Aduc un model, lucrez câteva zile şi, deodată, mă simt atras de un peisaj. La urma urmei, e lucru hotărât că peisajul rămâne specialitatea mea, prin urmare n-am de ce să mă frământ prea mult din cauza chipurilor, nu-i aşa?

— Chiar dacă pictez peisaje, spuse Vincent, îmi doresc întotdeauna să redau în ele ceva din figura omenească. Creaţia dumitale o depăşeşte pe-a mea cu ani de zile; în afară de asta, dumneata eşti un artist consacrat. Vrei să-mi îngădui totuşi să-ți spun un cuvânt de critică prietenească?

— Nu mi-ar face decât plăcere.

— Ei bine, atunci aş spune că picturii dumitale îi lipseşte pasiunea.

— Pasiunea? repetă De Bock, făcându-i cu ochiul lui Vincent în timp ce se apleca peste samovar. Despre care anume, dintre multele feluri de pasiuni, vorbeşti?

— E destul de greu de explicat, dar simţirea dumitale pare oarecum nehotărâtă. După părerea mea, ar putea fi ceva mai puternică.

— Dar bine, bătrâne, făcu De Bock, îndreptându-se de mijloc şi privind de aproape unul din tablourile sale, nu pot să fac risipă de emoţie pe toată pânza numai pentru că-mi cere lumea, nu-i aşa? Pictez ce văd şi ce simt. Dacă nu simt nicio pasiune sângeroasă, cum aş putea s-o redau din vârful pensulei? Aşa ceva nu se poate cumpăra la băcănie cu kilogramul. Ce zici, n-am dreptate?

Atelierul lui Vincent părea aproape meschin şi mizer faţă de cel al lui De Bock, dar el era conştient că prezenta şi unele compensaţii pentru aceste neajunsuri. Împinse patul din fund, într-un colţ, ascunse obiectele de bucătărie; voia ca locul să semene a atelier de pictor, nu a locuinţă. Nu-i sosiseră încă banii lui Theo, dar îi mai rămăseseră câţiva din cei împrumutaţi de Mauve. Îi folosi ca să plătească modele. Nu mult după ce-şi aranjă atelierul, Mauve veni să-l viziteze.

— Mi-au trebuit doar zece minute ca să vin până aici, spuse el privind în jur. Da, merge. Ar fi fost mai bine să ai lumina de la nord, dar merge şi aşa. O să facă impresie bună celor care au

bănuit că eşti un amator şi te ocupi de pictură numai ca să-ți omori timpul. Văd că ai lucrat după model azi.

— Da. Lucrez zilnic, dar mă costă cam mult.

— Până la urmă, e totuşi cea mai ieftină cale. Eşti în pană de bani, Vincent?

— Mulţumesc, vere Mauve. Mă descurc.

Socotea că nu era bine să ajungă o povară financiară pentru Mauve. Mai avea doar un franc în buzunar, atât cât să mai mănânce o zi, dar voia ca Mauve să nu facă altceva decât să-l înveţe; banii n-aveau, la urma urmelor, nicio importanţă.

Mauve îşi petrecu o oră arătându-i cum se amestecă culorile la o acuarelă şi cum trebuie spălată. Vincent încurca treburile destul de rău.

— Nu te lăsa descurajat, îi spuse Mauve vesel. Ai să strici cel puţin vreo zece desene înainte de a ajunge să mânuiești bine pensula. Dă-mi să mai văd ultimele tale schiţe din Brabant.

Vincent le scoase. Vărul lui era atât de stăpân pe tehnică, încât nu-i trebuiau vorbe multe pentru a scoate la iveală slăbiciunea de bază a unei lucrări. Nu spunea niciodată: „Ăsta e greşit” şi atâta tot, ci se pricepea întotdeauna să dea sfaturi: „Încearcă aşa şi aşa!“ Vincent îl asculta fără murmur, căci ştia că Mauve îi vorbea aşa cum şi-ar fi vorbit lui însuşi dacă ar fi dat greş în vreuna din pânze.

— Ştii să desenezi, zise Mauve. Anul ăsta de lucru în creion ți-a fost de mare folos. N-o să mă mir de loc dacă Tersteeg îţi va cumpăra în curând acuarelele.

Această speranţă îmbietoare nu i-a folosit însă lui Vincent câtuși de puţin în cele două zile cât rămase fără o centimă în buzunar. Trecuse aproape o săptămână, şi cei 100 de franci de la Theo încă nu sosiseră. Ce se întâmplase oare? Se supărase Theo pe el? Era cu putinţă ca Theo să-l părăsească tocmai acum, în clipa când se afla în pragul carierei? Găsi un timbru în buzunarul de la haină şi-i scrise fratelui său, rugându-l să-i trimită măcar o parte din bani, ca să poată mânca şi plăti din când în când câte un model.

Timp de trei zile o duse fără nicio îmbucătură, dimineaţa lucrând la acuarele în atelierul lui Mauve, după-amiaza făcând schiţe în cantinele săracilor şi în sălile de aşteptare de clasa a treia, iar seara lucrând din nou fie la *Pulchri*, fie iarăşi la Mauve. Se temea ca vărul lui să nu-şi dea seama de situaţia în care se

afla şi să se descurajeze. Era sigur că, deşi Mauve ajunsese să-l simpatizeze, l-ar fi înlăturat fără nicio şovăire dacă necazurile lui ar fi ajuns să-i stânjenească propria creaţie. Când Jet îl invită la masă, Vincent refuză.

Durerea surdă, stăruitoare din adâncul stomacului îi readuse în amintire Borinageul. Avea să fie, oare, toată viaţa flămând? Nu exista pentru el nicăieri un popas de linişte şi îndestulare?

A doua zi lăsă de-o parte mândria şi se duse la Tersteeg cu gândul că putea să capete zece franci împrumut de la omul care întreţinea jumătate din pictorii din Haga.

Tersteeg era plecat la Paris, pentru afaceri.

Vincent făcu febră, nu mai putu ţine creionul în mână şi căzu la pat. A doua zi se târî din nou în Plaats, şi de data asta îl găsi pe Tersteeg. Acesta îi făgăduise lui Theo că va avea grijă de Vincent, aşa că-i împrumută 25 de franci.

— Mă gândeam să-ți fac o dată o vizită la atelier, Vincent, îi spuse el. Am să trec în curând.

Vincent n-avu putere decât să-i răspundă politicos. Voia să plece cât mai degrabă şi să mănânce. În drum spre *„Goupil and Company*”, se gândise: „De-aş putea face rost de ceva bani, totul s-ar aranja”. Dar acum, când avea banii, era mai nenorocit decât înainte. Se simţea rău şi îngrozitor de singur.

„Mâncarea o să vindece toate astea”, îşi făcu el curaj.

Hrana îi goni chinul din stomac, dar nu şi sentimentul de singurătate care stăruia undeva, într-un ungher ascuns al sufletului. Îşi cumpără puțin tutun ieftin, se duse acasă, se întinse pe pat şi fumă o pipă. Dorul de Kay îl cuprinse cu o forţă năprasnică. Se simţea atât de deznădăjduit, de nenorocit, încât nici nu putea să mai respire. Sări din pat, deschise fereastra şi scoase capul afară, în noaptea de ianuarie, troienită de zăpadă. În minte îi apăru imaginea reverendului Stricker. Îl scutură un fior, ca şi când s-ar fi sprijinit îndelung de zidul de piatră rece al unei biserici. Închise fereastra, îşi luă haina şi pălăria şi fugi afară, spre cârciuma pe care o văzuse în faţa gării Ryn.

2. CHRISTINE

Cârciuma era luminată doar de două lămpi cu petrol, una la intrare şi alta deasupra tejghelei, restul localului pierzându-se în obscuritate. De-a lungul pereţilor se înşirau câteva bănci, în faţa

cărora se aflau mese cu tăblii de marmură pestriţă. Era o cârciumă pentru oameni nevoiaşi. Pereţii erau spălăciţi, iar pardoseala, de ciment; părea mai degrabă un loc de refugiu decât de petrecere.

Se aşează la una din mese, rezemându-se istovit de perete. Îşi îndura mai uşor necazul atunci când lucra şi avea bani pentru de-ale gurii şi pentru modele; simţea însă într-una nevoia unei tovărăşii, a unui suflet apropiat, cu care să poată schimba măcar o vorbă despre vremea de-afară. Către cine să se îndrepte oare? Mauve era maestrul lui, Tersteeg un om prea important şi ocupat, De Bock un bogătaş, un om de lume. Poate că un pahar de vin îl va ajuta să treacă peste clipele astea grele... Mâine se va apuca din nou de lucru, şi toate îi vor părea mai uşoare.

Îşi sorbea cu înghiţituri mici paharul de vin roşu, cam acru. Era puţină lume în cârciumă. În faţa lui, la o masă, se aşezase un muncitor a cărui meserie n-o puteai ghici după înfăţişare. O femeie îmbrăcată ţipător stătea împreună cu un bărbat în colţul de lângă tejghea. Alături de masa lui şedea o femeie singură. Nu se uită la ea; chelnerul, în tăcere, îi strigă grosolan:

— Mai vrei vin?

— Nu mai am niciun ban, răspunse ea.

Atunci Vincent se întoarse şi o întrebă:

— N-ai vrea să bei un pahar cu mine?

Femeia se uită o clipă la el.

— Ba da.

Chelnerul aduse paharul cu vin, luă cele douăzeci de centime şi plecă. Mesele erau foarte apropiate una de alta.

— Mulţumesc, spuse femeia.

Vincent o cercetă cu luare-aminte. Nu mai era tânără şi nici frumoasă, arăta uşor vestejită, ca o fiinţă care trecuse prin multe în viaţă. Era slabă, dar bine făcută. Mâna, încleştată pe paharul de vin, îi atrase atenţia; nu era de loc o mână de cucoană, ca a lui Kay, ci mâna unei femei care muncea din greu. În lumina aceea ştearsă îi aminti o figură ciudată de Chardin[3] sau Jan Steen[4]. Avea nasul încovoiat, arcuit la mijloc, şi

---

[3] Jean-Baptiste Chardin (1699—1779), pictor (de gen, portrete, naturi moarte) francez, cunoscut prin tablourile sale pline de lirism și de dragoste pentru lumea oamenilor simpli.

[4] Jon Steen (1626—1679), pictor (de gen, de portrete şi peisaje) olandez. S-a făcut cunoscut prin tablourile sale, care zugrăvesc scene din viaţa ţăranilor și orăşelelor

o umbră de mustaţă pe buza de sus. Ochii, trişti, păstrau totuşi o licărire de vioiciune în ei.

— Pentru nimic, răspunse el. Eu trebuie să-ți mulţumesc că-mi ţii de urât.

— Mă cheamă Christine. Pe tine?

— Vincent.

— Lucrezi aici, în Haga?

— Da.

— Şi ce faci?

— Sunt pictor.

— Oh! Şi asta e tot o viaţă de iad, nu-i aşa?

— Câteodată.

— Eu sunt spălătoreasă. Când am destulă putere să muncesc. Dar asta nu se întâmplă prea des.

— Şi atunci ce faci?

— Multă vreme am făcut trotuarul. Când mi-e lehamite de muncă, mă întorc acolo.

— E greu să fii spălătoreasă?

— Auzi vorbă! Munceşti 12 ore pe zi şi nu ți se plăteşte mai nimic. Uneori, după ce spăl toată ziua, trebuie să caut un bărbat ca să fac rost de mâncare pentru copii.

— Câţi copii ai, Christine?

— Cinci. Şi încă unul pe drum.

— Soţul și-a murit?

— Nu. Fiecare e făcut cu altul.

— Asta a îngreunat lucrurile, nu-i aşa?

Ridică din umeri.

— Isuse Cristoase! S-a mai pomenit vreodată miner care să nu coboare în mină numai pentru că s-ar putea să-i rămână oasele acolo?

— Nu... şi ştii cu cine i-ai făcut?

— Îl ţin minte numai pe întâiul păcătos, ălorlalţi nu le ştiu nici măcar numele.

— Dar de tatăl copilului care vine ştii ceva?

— De, nu sunt sigură. Atunci eram prea bolnavă ca să pot spăla, aşa că am făcut cam mult trotuarul. Dar n-are a face.

— Mai bei un pahar cu vin?

---

olandeze.

— Zi mai bine un gin cu *bitter*[5]. Scormoni prin geantă şi scoase un capăt de ţigară groasă, neagră, pe care îl aprinse. După cum arăţi, nu cred că-ți merge prea grozav. Vinzi vreo pictură?

— Nu, abia sunt la început.

— Pari destul de trecut pentru un începător.

— Am treizeci de ani.

— Arăţi ca de patruzeci. Şi-atunci din ce trăieşti?

— Fratele meu îmi trimite ceva bani.

— Ei, nu-i mult mai rău decât să fii spălătoreasă.

— Cu cine locuieşti, Christine?

— Stăm cu toţii la mama.

— Ştie că faci trotuarul?

Femeia râse zgomotos, dar fără pic de veselie.

— Doamne, păi cum să nu ştie? Doar ea m-a învăţat. Ea ce crezi c-a făcut toată viaţa? Aşa m-a avut pe mine şi pe fratele meu.

— Ce meserie are fratele tău?

— Şi-a adus o femeie în casă şi trăieşte pe spinarea ei.

— Asta nu-i o pildă prea bună pentru cei cinci copii ai tăi, nu?

— Ei şi! Până la urmă tot aşa or să facă şi ei.

— Viaţa asta e atât de ciudată, toate-s pe dos, nu-i aşa, Christine?

— Şi dacă te vaiţi, tot n-ajută la nimic. Ia spune mai bine, mai dai un rând? Ce-ai păţit la mână? Vai, ce rană urâtă!

— Mi-am ars-o.

— O, dar trebuie să te fi durut, nu glumă. Îi luă mâna cu milă.

— Nu, Christine, nu m-a durut. Aşa am vrut eu.

— De ce ai venit aici singur? N-ai prieteni? întrebă ea, lăsându-i mâna.

— Doar pe fratele meu, dar e departe, tocmai la Paris.

— Când eşti singur e şi mai rău, nu-i aşa?

— Da, Christine, foarte rău.

— Şi eu mă simt de multe ori la fel. Acasă am copiii, pe mama şi pe fratele meu. Şi mai sunt toţi bărbaţii ăia pe care-i agăţ pe stradă. Cu toate astea, tot singur te simţi, nu-i aşa? Nu-s oameni pe care să te sprijini. Ar trebui să fie cineva la care să ţii cu adevărat.

— N-ai ţinut niciodată la nimeni, Christine?

---

[5] Băutură spirtoasă amăruie.

— Ba da, la primul. N-aveam decât şaisprezece ani. Era bogat. N-a putut să mă ia din cauza familiei. Dar îmi dădea bani pentru copil. Apoi a murit şi am rămas pe drumuri.

— Câţi ani ai?

— Treizeci şi doi. Prea bătrână ca să mai fac copii. Doctorul de la dispensar mi-a spus că ăsta de-acu o să mă dea gata.

— N-o să se întâmple nimic dac-ai să ai o îngrijire medicală bună.

— Cum dracu să am! N-am niciun ban pus deoparte, şi doctorilor de la dispensar puţin le pasă; au prea multe bolnave de îngrijit.

— N-ai niciun mijloc să strângi ceva bani?

— Ba da. Dacă fac trotuarul toată noaptea vreo două luni în şir. Dar asta m-ar omorî şi mai repede decât copilul.

Câteva clipe rămaseră tăcuţi.

— Şi acum unde te duci, Christine?

— Am dat în brânci toată ziua la spălătorie şi-am venit aici să dau pe gât un păhărel, că sunt frântă de oboseală. Trebuiau să-mi plătească un franc jumate, dar m-au amânat pe sâmbătă, lua-i-ar dracu! Trebuie neapărat să fac rost de doi franci pentru mâncare. M-am oprit să-mi trag niţel sufletul înainte de a căuta un bărbat.

— N-ai vrea să fiu eu acela, Christine? Sunt atât de singur. Aş vrea să merg cu tine.

— Ba bine că nu. Îmi iei o grijă de pe cap. Şi-afară de asta, pari un băiat bun.

— Şi tu îmi placi, Christine. Când mi-ai luat mâna arsă... a fost primul cuvânt bun pe care mi l-a spus o femeie, nu mai ţin minte de când.

— Uite, vezi, asta mă miră. Nu eşti băiat urât. Şi pari un om cumsecade.

— Numai că n-am noroc în dragoste...

— Da, aşa se-ntâmplă. Mai bem un rând?

— Ştii ce? Eu cred că noi doi n-avem nevoie să ne ameţim ca să simţim ceva unul pentru altul. Mai bine ia tu banii care mi-au mai rămas. Îmi pare rău că n-am mai mult.

— După cum arăţi, parc-ai avea mai multă nevoie de ei decât am eu. Lasă, poţi să vii şi fără ei. După ce pleci, găsesc eu pe altul pentru cei doi franci.

— Nu, te rog să-i primeşti. Eu n-am atâta nevoie. Am împrumutat de la un prieten douăzeci şi cinci de franci.

— Atunci e-n regulă. Hai să mergem.

În drum spre casă, prin întunericul străzilor, vorbiră de una, de alta, ca doi vechi prieteni. Femeia îi povesti crâmpeie din viaţa ei, dar fără să se înduioşeze sau să se plângă de soartă.

— Ai pozat vreodată ca model?

— Când eram mai tânără.

— N-ai vrea să-mi pozezi şi mie? N-am să-ți pot plăti prea mult. Nici măcar un franc pe zi. Dar, după ce-oi începe să vând, o să-ți pot da şi doi franci. Oricum, e mai bine decât să speli rufe.

— Să ştii că asta mi-ar plăcea. Am să vin şi cu băiatul. Pe el te las să-l pictezi gratis. Când te plictiseşti de mine, ți-o trimit pe mama. I-ar plăcea şi ei să mai scoată din când în când câte un franc. Face curăţenie cu ziua.

În cele din urmă, ajunseră la ea acasă. Şedea într-o clădire greoaie, de piatră, cu un singur etaj şi curte.

— Fii pe pace, n-ai să dai ochi cu nimeni, spuse Christine. Camera mea e chiar în faţă.

Cămăruţa era simplă, modestă, cu un tapet de hârtie obişnuită care îi dădea o înfăţişare liniştită, cenuşie, ca într-un tablou de Chardin, gândea Vincent. Pe podeaua de lemn era întinsă o rogojină şi o bucată de covor vechi, purpuriu. Într-un colţ se afla o sobă de bucătărie, într-altul un scrin, şi în mijloc un pat larg. Era o adevărată locuinţă de femeie muncitoare.

Când deschise ochii a doua zi dimineaţa şi întrezări prin lumina tulbure a zorilor o făptură omenească alături de el, lumea i se păru mult mai prietenoasă. În locul suferinţei şi al singurătăţii se aşternuse un adânc sentiment de pace.

3. DESENUL PROGRESEAZĂ

Cu poşta din aceeaşi zi primi plicul cu cei o sută de franci de la Theo. Fratele lui nu putuse să-i trimită banii la întâi ale lunii ci numai după câteva zile. Se năpusti afară şi, văzând în apropiere o bătrână care-şi săpa grădina din faţa casei, îi oferi pe loc cincizeci de centime ca să vină să-i pozeze. Bătrâna primi bucuroasă.

Se gândi că ar fi nimerit s-o înfăţişeze într-un cadru domestic, potrivit vârstei ei, şi o aşează în atelier, lângă sobă, aproape de horn, cu un mic ceainic alături. Căută tonul care să redea cel mai bine seninătatea şi molcomul licăr de viaţă de pe chipul bătrânei. Făcu trei sferturi din acuarelă într-o culoare de un verde spălăcit. Trată colţul în care stătea femeia cu gingăşie, căldură şi duioşie. În ultimul timp desenele îi ieşiseră ţepene, uscate, lipsite de sevă. Acum totul era curgător. Trecu schiţa pe curat şi izbuti să exprime pe deplin ceea ce dorise. Îi era recunoscător Christinei pentru schimbarea pe care o produsese în el. Lipsa de iubire era în stare să-i provoace chinuri fără margini, dar nu putea să-l distrugă, în timp ce lipsa unei femei cu care să împartă patul ajungea să-i sece toate izvoarele creaţiei, să-l nimicească.

„Dragostea trupească îţi dă impuls, murmură el, în timp ce desenul se contura curgător, cu uşurinţă. E de mirare că papa Michelet nu pomeneşte niciodată despre asta.”

Se auzi un ciocănit în uşă. Vincent pofti înăuntru pe *mijnheer* Tersteeg. Pantalonii lui vărgaţi aveau o dungă impecabilă. Pantofii cafenii, cu bot rotund luceau ca oglinda. Barba îi era potrivită cu grijă, părul pieptănat cu cărare într-o parte şi gulerul de o albeaţă sclipitoare.

Tersteeg se arătă sincer încântat văzând că Vincent avea un atelier adevărat şi se pusese serios pe treabă. Îi plăcea să vadă tineri artişti mergând pe calea succesului; asta era pasiunea şi, totodată, meseria lui. Voia totuşi ca succesul să vină pe căi bătute şi dinainte stabilite; găsea că e mai bine ca un om să dea greş încercând să-şi croiască drum prin mijloace tradiţionale decât să izbutească înfrângând regulile. Pentru el regulile jocului erau mai importante chiar decât succesul însuşi. Tersteeg era un om cumsecade, onorabil şi pretindea tuturor să fie la fel. Nu admitea că pot exista împrejurări care să schimbe răul în bine sau păcatul în mântuire. Pictorii care-şi vindeau tablourile prin firma *„Coupil and Company”* ştiau că trebuie să se supună acestor canoane. Dacă le-ar fi călcat, e sigur că Tersteeg nu s-ar mai fi interesat de pânzele lor, chiar de-ar fi fost capodopere.

— Ei bine, Vincent, zise el, mă bucur că te găsesc la lucru. Aşa-mi place să-i văd pe artiştii mei.

— Mă simt îndatorat că aţi făcut atâta drum pentru mine, *mijnheer* Tersteeg.

— Câtuşi de puţin, Vincent. De când te-ai mutat aici am tot vrut să viu să-ți văd atelierul.

Vincent cuprinse cu privirea masa, scaunele, soba şi şevaletul.

— Nu prea sunt multe de văzut.

— Nu-i nimic, pune-te pe treabă şi curând ai să-ți poţi îngădui mai mult. Mauve mi-a spus că ai început să lucrezi la acuarele; să ştii că sunt foarte căutate. Cred că am să reuşesc să-ți vând câteva dintre ele. De altfel, şi fratele tău urmăreşte acelaşi lucru.

— Tocmai pentru asta mă străduiesc, *mijnheer.*

— Pari să fii mai bine dispus decât ieri, când te-am văzut.

— Da, ieri nu mă simţeam prea bine, dar mi-a trecut.

Se gândi la vinul pe care-l băuse, la ginul cu *bitter,* la Christine şi se cutremură gândindu-se la ce-ar spune Tersteeg dacă ar afla de toate astea.

— Vreţi să vă uitaţi la câteva dintre schiţele mele? Părerea dumneavoastră e de mare preţ pentru mine.

Tersteeg se opri în faţa bătrânei cu şorţ alb, profilată pe fondul verde, spălăcit. Tăcerea lui nu mai era acum grea, apăsătoare, ca atunci, în Plaats. Se sprijini în baston câteva clipe, apoi şi-l atârnă de braţ.

— Da, da, spuse el, te apropii. Până la urmă Mauve o să scoată un acuarelist din tine; de asta îmi pot da seama de pe acum. O să dureze un timp, dar ai să reuşeşti. Trebuie să te grăbeşti însă, Vincent, ca să-ți poţi câştiga singur existenţa. E destul de greu şi pentru Theo să-ți trimită în fiecare lună câte o sută de franci; am înţeles asta când am fost la Paris. Trebuie să ajungi să te întreţii singur cât mai repede cu putinţă. Sper să-ți pot cumpăra cât de curând câteva din schiţele cele mici.

— Vă mulţumesc, *mijnheer,* că vă daţi atâta osteneală cu mine, sunteți foarte amabil.

— Vreau să te ajut să reuşeşti, Vincent. Asta înseamnă o afacere şi pentru firma „*Goupil*”. Imediat ce lucrările tale vor începe să se vândă, ai să-ți poţi închiria un atelier mai bun, ai să-ți cumperi haine şi ai să ieşi şi tu puţin în lume. E neapărat necesar, dacă vrei ca mai târziu să-ți poţi vinde tablourile în

ulei. Ei, dar trebuie să mai trec şi pe la Mauve. Vreau să văd acel *Scheveningen* pe care-l face pentru Salon.

— O să mai treceţi pe la mine, *mijnbeer?*

— Da, desigur. Peste o săptămână, două. Ţine-te serios de treabă, vreau să văd că ai progresat. Ştii, trebuie să faci aşa ca vizitele mele să fie rentabile.

Îi dădu mâna şi plecă. Vincent se cufundă din nou în lucru. O, de-ar putea să-şi câştige prin munca lui chiar şi cea mai modestă existenţă; nu dorea nimic mai mult. Să fie independent. Să nu mai fie o povară pentru nimeni. Şi, mai cu seamă, să nu mai fie nevoit să se grăbească, să-şi poată îngădui să păşească încet, dar sigur pe drumul spre măiestrie şi să-şi găsească, în sfârşit, expresia lui proprie, îndelung căutată.

Poşta de după amiază îi aduse un bilet scris pe hârtie roz, din partea lui De Bock.

„Draga Van Gogh,

Vin mâine dimineaţă în atelierul dumitale cu un model de la Artz, ca să lucrăm împreună.

De B."

Modelul de la Artz se dovedi a fi o fată de toată frumuseţea, care pretindea un franc şi jumătate pentru pozat. Vincent era încântat, căci el n-ar fi fost niciodată în stare să poată plăti un asemenea model. În sobiţă duduia un foc bun, şi fata se dezbrăcă lângă ea, ca să-i fie mai cald. La Haga numai modelele de profesie pozau goale. Asta îl scotea din fire pe Vincent; el ar fi vrut să deseneze trupuri de bărbaţi şi femei mai în vârstă, corpuri care aveau expresie şi caracter.

— Am adus şi punga cu tutun, spuse De Bock, şi o mică gustare, pe care mi-a pregătit-o menajera. M-am gândit că e mai bine să nu ne oprim din lucru ca să mergem undeva să mâncăm.

— Am să iau niţel tutun de la dumneata. Al meu e cam tare pentru pipa de dimineaţă.

— Sunt gata, spuse modelul, vreţi să începeţi?

— Cum o desenăm, De Bock, în picioare sau aşezată?

— Să încercăm mai întâi în picioare. Am nevoie de câteva siluete pentru noul meu peisaj.

Desenară vreo oră şi jumătate, până când modelul obosi.

— S-o desenăm şi stând jos, spuse Vincent. Corpul va fi mai destins.

Lucrară până la prânz, fiecare aplecat peste planşeta lui, mormăind doar arareori câte o vorbă despre lumină sau tutun. Apoi De Bock desfăcu pachetul şi toţi trei se strânseră în jurul sobei, să mănânce. Mestecau cu poftă feliile subţiri de pâine cu carne rece şi brânză, studiind schiţele făcute în cursul dimineţii.

— E ciudat ce privire obiectivă capeţi asupra lucrului tău de îndată ce începi să mănânci, remarcă De Bock.

— Pot să văd ce-ai făcut?

— Da, cu plăcere.

De Bock aşternuse pe hârtie un chip asemănător cu cel al modelului; la corp însă nu găsise nicio linie care să redea trăsăturile caracteristice ale fetei. Era pur şi simplu un corp desăvârşit, şi atâta tot.

— Ascultă, exclamă De Bock, uitându-se la schiţa lui Vincent, ce i-ai făcut acolo în loc de faţă? Asta e ceea ce înţelegi tu prin a pune pasiune în pictură?

— N-am făcut un portret, răspunse Vincent. Am desenat doar corpul.

— E prima oară când aud că faţa nu ţine de corp.

— Uită-te puţin la pântecele pe care l-ai desenat dumneata, zise Vincent.

— Ei da! Ce-i cu el?

— Arată ca şi când ar fi umflat cu aer cald. Nu pot să-mi dau seama dacă înăuntru sunt sau nu măruntaie.

— Trebuie neapărat să se vadă aşa ceva? N-am băgat de seamă ca biata fată să umble cumva cu măruntaiele atârnate.

Modelul continuă să mănânce, fără să schiţeze măcar un zâmbet. Socotea că toţi artiştii sunt cam într-o ureche. Vincent aşează schiţa lui alături de cea a lui De Bock.

— Fii atent, spuse el, pântecele făcut de mine trăieşte, e plin de maţe. Îţi dai seama numai privindu-l de tonele de mâncare ce şi-au făcut loc prin labirintul dinăuntru.

— Şi ce-are a face ăsta cu pictura? întrebă De Bock. Doar nu suntem specialişti în viscere! Vreau să-i fac pe cei ce-mi privesc pânzele să admire pâcla aninată în ramurile pomilor, soarele asfinţind purpuriu în spatele norilor, nu să vadă maţe.

În fiecare dimineaţă, cu noaptea în cap, Vincent pornea vesel în căutarea unui model. Rând pe rând, îi pozară ucenicul unui

fierar, o bătrână de la azilul de nebuni de pe Geest, un vânzător de cărbuni, o bunică din Paddemoes sau cartierul evreiesc, ţinându-şi nepoţelul de mână. Modelele îl costau o mulţime de bani, aceiaşi bani care trebuiau să-i ajungă până la sfârşitul lunii pentru mâncare. Dar la ce i-ar fi folosit să se afle la Haga şi să studieze cu Mauve dacă n-ar fi fost în stare să poată învăţa cât mai repede cu putinţă? O să aibă timp destul să mănânce mai târziu, după ce-şi va face un nume.

Mauve continua să-l instruiască cu răbdare. În fiecare seară Vincent se ducea la Uileboomen să deseneze în atelierul cald, care te îmbia la lucru. Uneori se descuraja – acuarelele lui ieşeau groase, tulburi şi posomorite. Mauve se mărginea doar să râdă.

— Desigur că încă nu sunt bune. Dacă lucrul tău ar fi de pe acum limpede, ar avea oarecare farmec, dar mai târziu ar deveni probabil greoi. Acum te zbaţi din greu şi iese prost, dar după un timp o să meargă mai repede şi va ieşi clar.

— Asta-i adevărat, vere Mauve, dar ce te faci dacă eşti nevoit să-ți câştigi existenţa de pe urma desenului?

— Crede-mă, Vincent, dacă te grăbeşti prea tare, ai să ratezi ca artist. „Omul zilei “ este de obicei omul unei singure zile. În materie de artă se potriveşte mai bine decât oriunde vorba veche: „Corectitudinea e cea mai bună politică!“ E mai bine să te chinuieşti un timp studiind serios decât să fabrici tablouri la modă, cu care să cucereşti cumpărători.

— Vreau să fiu corect faţă de mine însumi şi să înfăţişez aspecte sobre, adevărate, care să emoţioneze. Dar când eşti nevoit să-ți câştigi pâinea... Am făcut câteva acuarele, pe care m-am gândit că Tersteeg ar putea... fireşte, îmi dau seama...

— Să le văd, spuse Mauve. Se uită la acuarele şi le rupse în bucăţi. Rămâi la felul tău brutal de a lucra, Vincent, nu alerga după amatori şi specialişti de artă. Cei care vor n-au decât să vină ei singuri la tine. La timpul cuvenit ai să dai roade.

Vincent aruncă o privire spre bucăţile de hârtie ruptă.

— Îţi mulţumesc, vere Mauve, aveam nevoie de o asemenea lecţie.

În seara aceea se adunară la Mauve câţiva artişti: Weissenbruch, cunoscut sub numele de „Sabia neîndurătoare“

pentru asprimea cu care critica lucrările altora, Breitner[6] De Bock, Jules Bakhuyzen[7] şi Neuhuys, prietenul lui Vos.

Weissenbruch era un omuleţ cu foarte mult spirit. Nimic nu era în stare să-l incinte. Din câteva vorbe făcea praf tot ce nu-i plăcea – şi nu-i plăcea aproape nimic. Picta ce voia şi cum voia, silind publicul să-l admire. O dată Tersteeg făcuse o observaţie critică asupra uneia din pânzele lui, şi de atunci refuzase să mai vândă prin firma *„Goupil and Company*“. Cu toate acestea, vindea tot ce picta; nimeni nu ştia cum şi cui. Avea o figură la fel de ascuţită ca şi limba; capul, nasul, bărbia, totul era ascuţit, tăios. Toţi se temeau de el şi râvneau la preţuirea lui. Numai prin simplul fapt că dispreţuia orice, dobândise un fel de faimă naţională. Se retrase cu Vincent într-un colţ, lângă foc; scuipa din când în când în flăcări, ca să audă sfârâiala, şi mângâia un mulaj de ghips.

— Aud că eşti un Van Gogh, începu el. Ai tot atâta succes în pictură ca şi unchii dumitale în vânzarea tablourilor?

— Nu, eu n-am succes în nimic!

— Bravo, asta e al dracului de bine pentru dumneata! Toţi pictorii ar trebui să crape de foame până la şaizeci de ani. Abia atunci ar fi în stare, poate, să picteze câteva tablouri bune.

— Aiurea! Dumneata n-ai trecut mult peste patruzeci, şi totuşi ai lucrări bune.

Lui Weissenbruch îi plăcu acel „aiurea”. Era pentru prima oară de ani încoace, când cineva avea curajul să-l înfrunte. Îşi arătă aprecierea continuând să-l atace pe Vincent.

— Dacă socoteşti că pictura mea e bună, ar fi mai bine să te laşi de meseria asta şi să te faci portar de noapte. De ce crezi că izbutesc să vând atâta? Pentru că publicul e ignorant şi tablourile mele sunt nişte porcării. Dac-ar fi ceva de capul lor, le-aş păstra pentru mine. Nu, băiete. Acum doar exersez. Când am să împlinesc 60 de ani am să încep să pictez cu adevărat. Şi tot ce-am să lucrez atunci am să păstrez pentru mine, iar când am să mor am să îngrop tablourile împreună cu mine. Niciun artist nu înstrăinează ceea ce crede că e de valoare, Van Gogh. El vinde publicului doar fleacurile.

Din colţul opus al camerei, De Bock îi făcu cu ochiul lui Vincent, care spuse:

---

[6] George-Hendrik Breitner (1857—1923), pictor peisagist olandez, elev al lui W. Maris. Prin creaţia sa de maturitate s-a apropiat de Impresionişti.

[7] Julius-Jacobus Bakhuyzen (1835—?), pictor peisagist olandez.

— Ți-ai greşit meseria, Weissenbruch, ar fi trebuit să te faci critic de artă.

Weissenbruch râse tare şi strigă:

— Vărul ăsta al tău nu-i chiar atât de prost cum pare, Mauve. Are răspuns la orice! Se întoarse spre Vincent şi-i spuse cu cruzime: De ce dracu umbli în zdrenţele astea murdare? De ce nu-ți cumperi nişte haine ca lumea?

Vincent purta un costum vechi de-al lui Theo, transformat pentru el. Operaţia nu reuşise prea bine şi, de altfel, Vincent îl purtase zi de zi în timp ce lucra cu acuarele.

— Unchii dumitale au atâţia bani cât să îmbrace întreaga populaţie a Olandei. Nu-ți dau nimic?

— De ce să-mi dea? Sunt de părerea dumitale, că pictorii trebuie să moară de foame.

— Probabil că n-au încredere în dumneata, şi atunci au dreptate. Se zice că cei din familia Van Gogh sunt în stare să miroasă un pictor de la o poştă. Pesemne că nu e nimic de capul dumitale.

— Mai du-te dracului!

Vincent îi întoarse spatele supărat, dar Weissenbruch îl apucă de braţ. Zâmbea larg.

— Aşa-mi placi! Am vrut să văd cât ai să rezişti. Păstrează-ți curajul, băiete! Ai stofă!

Lui Mauve îi plăcea să improvizeze parodii în faţa invitaţilor. Era fiu de preot, dar în viaţa lui nu exista loc decât pentru o singură religie: pictura. În timp ce Jet servea pe toată lumea cu ceai, biscuiţi de casă şi crochete de brânză, el maimuţărea predica despre barca de pescuit a apostolului Petru. „Primise sau moştenise Petru barca aceea? O cumpărase în rate? Sau poate – o! ce gând oribil – o furase?“ Pictorii umpleau camera cu fum şi râsete, înfulecând crochete şi dând pe gât cu o rapiditate uimitoare numeroase ceşti de ceai.

— Mauve s-a schimbat, îşi spuse Vincent dus pe gânduri.

Nu ştia că Mauve trecea prin prefacerile pricinuite de frigurile creaţiei. Începea o pânză într-o stare de apatie, lucrând aproape fără interes. Încet-încet, pe măsură ce ideile i se legau în minte şi se limpezeau, i se trezea energia. Pe zi ce trecea, lucra tot mai mult, tot mai îndârjit, iar pe măsură ce obiectele pictate se conturau clar pe pânză, creştea şi exigenţa faţă de el însuşi. Gândurile îi zburau şi uita cu totul de familie, de prieteni sau de

alte treburi. Îl părăsea pofta de mâncare, iar noaptea zăcea treaz, cu ochii pironiţi în tavan, gândind la ceea ce trebuia să picteze mai departe. Cu cât îi slăbeau puterile, cu atât creştea starea de excitare nervoasă. La un moment dat, ajungea să trăiască numai din energia sistemului nervos. Se topea văzând cu ochii, iar privirile lui melancolice păreau pierdute în ceaţă. Cu cât era mai istovit, cu atât lucra mai dezlănţuit, la disperare. Tensiunea nervoasă care-l stăpânea urca mereu. În mintea lui ştia lămurit cât timp îi mai trebuia ca să sfârşească tabloul şi-şi încorda voinţa din răsputeri, să reziste până la capăt. Era ca un om torturat de o mie de demoni; avea în faţă ani întregi în care putea să-şi desăvârşească pânză, dar ceva dinlăuntrul lui îl silea să se frământe neîncetat, douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru. Până la urmă, ajungea să fie atât de stăpânit de patimă şi de exaltare, încât, dacă-i ieşea cineva în cale, izbucnea într-o criză de nervi. Se dăruia pânzei până la ultima fărâmă de putere. Voinţa lui rezista întotdeauna până la ultima picătură de vopsea, oricât timp i-ar fi cerut desăvârşirea tabloului. Nimic nu putea să-l doboare înainte de a-l isprăvi. Dar în clipa când termina pânză se prăbuşea grămadă, sleit, bolnav, buimac. Îi trebuiau multe zile lui Jet ca să-i refacă sănătatea fizică şi mintală. În aceste răstimpuri era atât de sătul de pictură, încât până şi vederea unei vopsele sau mirosul ei îi provocau greaţă. Încet, foarte încet, puterile îi reveneau şi, o dată cu ele, i se trezea din nou interesul, începea să se învârtească prin atelier, curăţind pensulele. Ieşea să se plimbe pe câmp, la început fără să vadă nimic. Apoi o privelişte îi atrăgea atenţia. Şi, aşa, o lua de la început.

Când venise Vincent prima oară la Haga, Mauve tocmai începea pânza lui de la Scheveningen. Acum, însă, pulsul i se înteţea din ce în ce, şi delirul cel mai nebun, mai istovitor, dar şi cel mai măreţ dintre toate, delirul creaţiei, începea să pună stăpânire pe el.

4. BĂRBATUL ARE NEVOIE DE O FEMEIE

Câteva seri mai târziu, Christine bătu la uşa lui Vincent. Era îmbrăcată într-o fustă neagră şi o bluză albastru-închis, iar pe cap purta o bonetă neagră. Stătuse toată ziua în picioare, la spălătorie. Când era foarte obosita, gura îi atârna,

întredeschisă; ciupiturile de vărsat de pe faţă păreau să fie mai mari şi mai adânci decât îşi amintea Vincent.

— Bună, Vincent, spuse ea, m-am gândit să vin să văd unde stai.

— Eşti prima femeie care mă vizitează, Christine. Fii binevenită! Îmi dai voie să-ți iau şalul de pe umeri?

Se aşează lângă foc să se dezmorţească. După câteva clipe se uită prin cameră.

— Nu-i rău, zise ea. Doar că-i prea gol.

— Ştiu. N-am bani pentru mobilă.

— Nu-i nimic, cred că ai tot ce-și trebuie.

— Tocmai aveam de gând să pregătesc cina, Christine. Vrei să mănânci cu mine?

— De ce nu-mi spui Sien, ca toată lumea?

— Da, bine, Sien.

— Ce-ai de mâncare?

— Cartofi şi ceai...

— Azi mi-au dat doi franci ăia de la spălătorie, mă duc să iau un pic de carne.

— Nu, te rog, am eu bani. Mi-a trimis fratele meu. Cât îţi trebuie?

— Cred că vreo cincizeci de centime ajung.

Curând se întoarse cu carnea învelită în hârtie. Vincent îi luă pachetul din mână, gata să se ocupe de masă.

— Tu să stai jos! Habar n-ai de gătit! Lasă-mă pe mine, că eu sunt femeie.

Cum şedea aplecată deasupra sobei, dogoarea îi îmbujora obrajii, făcând-o să pară destul de drăguţă. Imaginea femeii tăind cartofi şi punându-i la fiert avea ceva firesc, nespus de intim. Vincent rezemă un scaun de perete şi, privind-o, simţi o căldură năpădindu-i sufletul. Aceasta era locuinţa lui, şi iată că mâinile drăgăstoase ale unei femei pregăteau masa pentru el. De câte ori nu se văzuse astfel în închipuire, având-o pe Kay alături! Sien întoarse privirea spre el. Văzu scaunul în echilibru numai pe două picioare, rezemat cu speteaza de perete.

— Stai drept, nebunule, strigă ea, ce, vrei să-ți frângi gâtul?

Vincent zâmbi. Toate femeile cu care vieţuise sub acelaşi acoperământ, mama, surorile, mătuşile sau verişoarele – toate, fără excepţie – îi spuseseră: „Vincent, stai drept pe scaun. O să-ți frângi gâtul.”

— Bine, Sien, o să stau cum trebuie.

Dar, imediat ce ea se întoarse cu spatele, îşi făcu vânt şi, rezemându-şi din nou scaunul de perete, continuă să pufăie mulţumit din lulea. Sien aşeză mâncarea pe masă. Când ieşise după carne, cumpărase şi două cornuri, aşa că, după ce terminară de mâncat cartofii şi carnea, şterseră sosul cu pâine.

— Ei, spuse Sien, pun rămăşag că tu nu eşti în stare să găteşti aşa!

— Nu, Sien, sigur că nu. Când mănânc ceva gătit de mine nu-mi dau seama dacă e peşte, pasăre, sau dracul gol!

La ceai Sien aprinse o ţigară de-a ei, cu tutun negru. Vorbeau cu însufleţire de una, de alta. Vincent se simţea mai la largul lui cu ea decât cu Mauve sau cu De Bock. Era între ei un fel de fraternitate pe care nu-şi bătea capul s-o înţeleagă. Îşi spuneau lucruri obişnuite, simplu, fără intenţia de a-l face pe celălalt să rămână mut de uimire. Când Vincent spunea ceva, ea îl asculta atentă; nu aştepta cu nerăbdare să termine, ca să poată vorbi despre ale ei. Nu voia neapărat să se impună. Niciunul dintre ei nu ţinea să-l impresioneze pe celălalt. Când Sien povestea despre viaţa ei, plină de greutăţi şi suferinţe, Vincent n-avea decât să schimbe câteva cuvinte, pentru ca povestirea ei să descrie de fapt propria lui viaţă. Nu era nimic pretenţios în ce spuneau şi nimic nefiresc când tăceau. Era întâlnirea a două suflete, fără mască, descătuşate de orice convenţii, artificii sau deosebiri de clasă.

Vincent se ridică.

— Ce vrei să faci? întrebă ea.

— Să spăl vasele.

— Stai jos, habar n-ai cum se spală vasele. Eu sunt femeia.

Vincent îşi apropie scaunul de sobă, îşi umplu pipa şi trase mulţumit din ea, în timp ce Christine stătea aplecată deasupra ligheanului. Mâinile ei, cu clăbucul de săpun pe ele, cu vinele în relief şi reţeaua întortocheată de zbârcituri care trădau o muncă îndelungată, erau deosebit de expresive. Vincent luă hârtie şi creion şi le desenă.

— E plăcut aici, zise ea când termină vasele. De-am avea acum puţin gin şi bere amară...

Îşi petrecută seara sorbindu-şi berea. Vincent o schiţă stând cu mâinile în poală, pe scaunul de lângă soba caldă, mulţumită că se poate odihni în voie. Dogoarea focului şi plăcerea de a sta

de vorbă cu cineva care o înţelege îi dădeau vioiciune şi sprinteneală.

— Când ai să termini cu spălatul rufelor? o întrebă Vincent.

— Mâine. Abia aştept. Nu mai pot îndura.

— Te-ai simţit rău?

— Nu, dar se apropie, se apropie. Din când în când, îl simt cum mişcă, blestematul!...

— Deci ai să poţi să-mi pozezi săptămâna viitoare?

— Asta-i tot ce am de făcut, numai să stau?

— Asta-i tot. Uneori o să trebuiască să stai în picioare, sau dezbrăcată.

— Nu e rău. Tu faci toată treaba şi eu încasez banii!...

Se uită pe fereastră. Ningea.

— Ce n-aş da să fiu acum acasă! E frig, n-am decât şalul ăsta şi am de mers, nu glumă!

— Mâine dimineaţă ai cumva treabă pe aici, prin împrejurimi?

— Da, la 6. E încă întuneric la ora aia!

— Dacă vrei, poţi să dormi aici, Sien. Aş fi bucuros să-mi ţii de urât.

— Bine, dar nu te stingheresc?

— De loc. Patul e lat.

— Pot să doarmă doi în el?

— Uşor.

— Atunci rămân.

— Îmi pare bine.

— E drăguţ din partea ta că mă inviţi, Vincent.

— Ba e drăguţ din partea ta că rămâi.

Dimineaţa îi pregăti cafeaua, făcu patul şi mătură prin atelier. Apoi îl părăsi plecând la spălătorie. După plecarea ei, odaia îi păru dintr-o dată pustie.

5. „DA-I ZOR, TREBUIE SĂ-NCEPI SA VINZI!”

În după-masa aceea Tersteeg trecu din nou pe la Vincent. Avea ochii strălucitori şi obrajii îmbujoraţi de frigul înţepător de afară.

— Cum merge, Vincent?

— Foarte bine, *mijnheer* Tersteeg. Mă bucur mult că aţi trecut iar să mă vizitaţi.

— Poate ai ceva interesant să-mi arăţi. **De**-asta am venit.

— Da, am câteva lucruri noi. Nu vreţi să staţi jos?

Tersteeg se uită la scaun, îşi căută batista ca să-l şteargă de praf, apoi se răzgândi, socotind că ar fi o lipsă de politeţe, şi se aşeză. Vincent îi aduse trei-patru acuarele. Tersteeg se uită la ele în fugă, cum ți-ai arunca privirea pe o scrisoare lungă, apoi reveni la prima şi o cercetă cu atenţie.

— Te apropii, spuse după un timp. Nu sunt încă bune, se simte încă lipsa de maturitate, dar se vede un progres, cred că nu e departe clipa când vei putea să-mi arăţi ceva potrivit pentru vânzare.

— Da, *mijnheer*.

— Trebuie să te gândeşti să-ți câştigi singur existenţa, băiete. Nu e drept să trăieşti din banii altuia.

Vincent luă acuarelele şi se uită la ele. Îl credea pe Tersteeg, dar, ca orice artist, nu era în stare să vadă lipsurile propriilor sale creaţii.

— Nu-mi doresc nimic mai mult decât să mă pot întreţine singur, *mijnheer.*

— Atunci trebuie să lucrezi şi mai intens. Trebuie să te grăbeşti. Aş vrea să faci cât mai curând lucruri pe care să ți le pot cumpăra.

— Da, *mijnheer.*

— În orice caz, sunt bucuros că te văd bine dispus şi obosit de muncă. Theo m-a rugat să am grijă de tine. Fă treabă bună. Vincent; vreau să văd şi tablourile tale pe pereţii galeriilor *„Goupil”.*

— Mă străduiesc să fac lucruri cât mai bune, dar nu reuşesc întotdeauna să redau ce aş vrea. Totuşi, Mauve m-a lăudat pentru unul dintre ele.

— Cum a spus?

— A spus: „Parcă începe să semene cu o acuarelă”.

Tersteeg râse, îşi înfăşură fularul de lână în jurul gâtului, şi, înainte de a pleca, îi spuse:

— Străduieşte-te, Vincent, munceşte mereu, numai aşa se pot realiza tablouri de valoare.

Vincent îi scrisese unchiului Cor că se stabilise la Haga şi-l invitase să-l viziteze. Unchiul Cor venea adesea în capitală, să cumpere tablouri şi diferite materiale pentru magazinul lui, cel mai de seamă magazin de artă din Amsterdam. Într-o duminică după amiază Vincent chemase în atelierul lui, pentru a-i desena,

pe câţiva copii cu care se împrietenise. Trebuia să-i distreze în timp ce pozau, aşa că le cumpărase o pungă mare cu bomboane şi le spunea poveşti, stând aplecat peste planşetă. Când auzi un ciocănit puternic în uşă şi o voce profundă, tunătoare, ştiu imediat că sosise unchiul lui.

Cornelius Marinus Van Gogh era un om cunoscut de toată lumea, bogat şi care reuşise din plin în viaţă. În ciuda acestei situaţii, în ochii lui mari, negri stăruia o umbră de melancolie. Gura lui era ceva mai puţin viguroasă decât a celorlalţi Van Gogh. Avea capul pătrat al familiei, fruntea lată, înaltă, maxilarele puternice, o bărbie uriaşă, rotundă şi un nas impunător.

Cornelius Marinus înregistră până şi cel mai mic amănunt din atelier, lăsând totuşi impresia că nici nu s-a uitat împrejurul lui. Vizitase poate mai multe ateliere de pictori decât oricare alt om din Olanda.

Vincent împărţi copiilor restul de bomboane şi-i trimise pe la casele lor.

— Vrei să bei o ceaşcă de ceai cu mine, unchiule Cor*?* Trebuie să fie tare frig afară.

— Mulţumesc, Vincent.

Vincent îl servi şi se minună cât de firesc îşi legăna unchiul lui ceaşca pe genunchi, în vreme ce vorbea degajat despre noutăţile zilei.

— Aşadar, ţii neapărat să devii pictor, Vincent, spuse el. Ar fi timpul să avem unul şi în familia noastră. De treizeci de ani unchii tăi Hein, Vincent şi cu mine nu facem altceva decât să cumpărăm pânze de la străini. Acum o să mai rămână ceva din bani şi în familie!

Vincent zâmbi.

— Cu trei unchi şi un frate care se ocupă cu comerţul de artă, se cheamă că am pornit cu dreptul, spuse el. Vrei să iei puţină pâine cu brânză, unchiule Cor? Poate ți-e foame.

Cornelius Marinus ştia că cea mai sigură cale de a jigni un artist sărac era să-i refuzi trataţia.

— Da, mulţumesc, răspunse el, n-am mai mâncat de azi-dimineaţă.

Vincent puse mai multe felii de pâine groasă, neagră pe o farfurie ciobită, apoi scoase dintr-o hârtie nişte brânză proastă. Cornelius Marinus se strădui să guste un pic.

— Tensteeg mi-a spus că Theo îţi trimite o sută de franci pe lună.

— Da, e adevărat.

— Theo e tânăr şi ar trebui să-şi pună ceva bani deoparte. Tu ar trebui să-ți câştigi singur pâinea.

Vincent era încă sub impresia celor spuse de Tersteeg, cu o zi înainte, aşa că răspunse repede, fără să se gândească:

— Să-ți câştigi pâinea, unchiule Cor? Ce înţelegi prin asta? Să-ți câştigi pâinea... sau să-ți meriţi pâinea? Să nu-ți meriţi pâinea, adică să fii nedemn de ea, e desigur o crimă, pentru că fiecare om cinstit îşi merită pâinea cea de toate zilele. Dar, din nefericire, sunt şi cazuri când nu poţi s-o câştigi, deşi o meriţi; asta da, e o nenorocire, şi încă mare. Îşi făcea de lucru cu pâinea neagră din faţa lui, frământând dintr-o bucăţică de miez un cocoloş rotund, tare. Aşadar, unchiule Cor, dacă-mi spui „eşti nedemn de pâinea ta”, mă jigneşti. Dar dacă faci observaţia că nu mi-o câştig întotdeauna, asta, într-adevăr, aşa e. Dar ce rost are să-mi spui ceea ce mi-ai spus? Fireşte că n-o să-mi ajute cu nimic dacă nu poţi să-mi dai şi o soluţie.

Cornelius Marinus nu mai pomeni niciun cuvânt despre câştigarea pâinii. Discuţia se depănă firesc, până când, vorbind despre mijloacele de expresie, Vincent aminti întâmplător numele lui De Groux.

— Dar tu nu ştii, Vincent, spuse Cornelius Marinus, că în viaţa particulară De Groux nu se bucură de o bună reputaţie?

Vincent nu putu să rabde şi să tacă, auzind cum e vorbit de rău bunul papa De Groux. Ştia că e mult mai bine să-l aprobe pe unchiul lui, dar, după cât se parc, era un făcut să nu poată spune un „da” în faţa celor din familia Van Gogh.

— Am fost întotdeauna de părere, unchiule Cor, că un artist care înfăţişează publicului opera sa are dreptul să-şi păstreze pentru sine frământările vieţii sale intime, legată de chinurile şi greutăţile fără de care nu se poate crea adevărata artă.

— Să admitem că este aşa, spuse Cornelius Marinus, sorbindu-şi ceaiul, în care Vincent uitase să-i pună zahăr. Simplul fapt că un om lucrează cu penelul, în locul plugului sau al unui registru de conturi, nu-i dă dreptul să trăiască în desfrâu. Cred că n-ar trebui să cumpărăm tablouri de la pictorii care nu duc o viaţă decenţă.

— Dar mi se pare că e şi mai indecent pentru un critic să scormonească viaţa particulară a omului atunci când creaţia lui e mai presus de orice critică. Între creaţia unui artist şi viaţa lui particulară e aceeaşi relaţie ca între femeia în durerile facerii şi pruncul ei. Ai voie să te uiţi la copil, dar n-ai voie să-i ridici cămaşa mamei, ca să vezi dacă e pătată de sânge. Asta ar fi o lipsă de delicateţe.

Cornelius Marinus tocmai muşcase dintr-o bucăţică de pâine cu brânză. O scuipă grăbit în palmă, se ridică şi o aruncă în sobă.

— Ei da, bine, bine, se bâlbii el, bine, bine...

Vincent se sperie la gândul că unchiul său se va supăra.

Ca prin minune, însă, lucrurile luară o întorsătură fericită în clipa când Vincent scoase mapa cu schiţele şi studiile sale mărunte. Trase un scaun mai la lumină pentru unchiul său. La început Cornelius Marinus nu spuse nimic. Când ajunse însă la un mic desen, înfăţişând Paddemoes văzut din piaţa de cărbuni, pe care Vincent îl schiţase într-o noapte, în timp ce hoinărea cu Breitner, se opri.

— Asta merge, remarcă el. Poţi să-mi faci mai multe vederi de-astea din oraş?

— Da, le fac uneori ca un divertisment, când obosesc să lucrez după model. Mai am câteva. Vrei să le vezi?

Se aplecă peste umărul unchiului său şi căută printre schiţele de mărimi diferite.

— Acesta e Vleersteeg... acesta Geest. Iată şi piaţa de peşte.

— Poţi să-mi iaci douăsprezece bucăţi?

— Da, dar, dacă e vorba de afaceri, trebuie să discutăm şi despre preţ.

— Foarte bine, cât ceri?

— Pentru un desen mic, de mărimea acestuia, în creion sau în peniţă, m-am gândit la doi franci şi jumătate. Crezi că e prea mult?

Cornelius Marinus nu-şi putut reţine un zâmbet. Era o sumă atât de modestă!

— Nu, dar dacă ies bine, o să-ți mai comand încă douăsprezece cu Amsterdamul. Atunci am să fixez eu preţul, ca să poţi căpăta ceva mai mult.

— Unchiule Cor, asta e prima mea comandă! Nici nu-ți pot spune cât sunt de fericit!

— Noi toţi vrem să te ajutăm, Vincent. Tu n-ai altceva de făcut decât să munceşti, să înveţi. Noi suntem gata oricând – dar asta rămâne între noi – să-ți cumpărăm tot ce vei picta. Îşi luă pălăria şi mănuşile. Transmite-i, te rog, salutări din partea mea lui Theo când îi vei scrie.

Îmbătat de succes, Vincent apucă ultima sa acuarelă şi o luă la fugă spre Uileboomen. Jet îi deschise uşa. Părea cam îngrijorată.

— Dacă aş fi în locul tău, nu m-aş duce în atelier. Anton este în criză.

— Ce s-a întâmplat? E bolnav?

Jet oftă:

— Nu, ca de obicei.

— Atunci bănuiesc că nu vrea să mă vadă.

— Mai bine lasă-l azi, vino şi tu altădată, Vincent. Am să-i spun c-ai fost pe aici. Când se va linişti; o să treacă el să te vadă.

— Nu uiţi să-i spui?

— N-am să uit.

Vincent aşteptă multe zile în şir, dar Mauve nu veni. În locul lui veni însă Tersteeg, şi nu o dată, ci de două ori. De fiecare dată îi spuse cam acelaşi lucru:

— Da, da, parcă ai făcut unele progrese. Dar încă nu e ce trebuie. Deocamdată încă n-aş putea să le vând în Plaats. Mi-e teamă că nu munceşti cu destulă tragere de inimă, Vincent.

— O, dragă *mijnheer,* mă scol la 5 şi lucrez până la 11 şi 12 noaptea. Mă opresc când şi când numai ca să iau ceva în gură.

Tersteeg clătină din cap neîncrezător. Se uită din nou la acuarele.

— Nu înţeleg atunci de ce mai stăruie în lucrările tale nota asta de naivitate şi stângăcie pe cate am remarcat-o când ai venit primă oară la Plaats. Ar fi trebuit să depăşeşti această fază până acum. Munca fără preget duce de obicei la măiestrie dacă omul are cât de cât talent.

— Munca fără preget... făcu Vincent.

— Dumnezeu mi-e martor că vreau să-ți cumpăr desenele, Vincent. Vreau să te văd că începi să-ți câştigi singur existenţa. Nu cred că e drept ca Theo să fie obligat să... Dar nu pot să le cumpăt până când lucrul tău nu va fi de bună calitate. Spune şi tu, cum aş putea? Sper că nu aştepţi milă...

— Nu.

— Dă-i zor, asta-i, dă-i zor, trebuie să începi să vinzi şi să te întreţii singur!

Când repetă această formulă pentru a patra oară, Vincent se întrebă dacă nu cumva Tersteeg îşi bate joc de el: „Trebuie să-ți câştigi singur existenţa... dar nu pot să-ți cumpăr nimic!“ Cum dracu să-ți câştige pâinea dacă nu putea să vândă?

Într-o zi, *pe* stradă, îl întâlni pe Mauve. Umbla iute, cu un pas repezit, fără nicio ţintă, cu capul plecat, cu umărul drept zvârlit înainte. Părea să nu-l recunoască.

— Nu te-am văzut de mult timp, vere Mauve.

— Am fost ocupat. Vocea lui Mauve era rece, indiferentă.

— Ştiu. Tabloul cel nou e de vină. Cum iese?

— Oh!... Făcu un gest vag.

— Pot să trec pe la atelierul dumitale măcar pentru o clipă? Mi-e teamă că nu fac niciun progres cu acuarelele mele.

— Acum nu! Am treabă, îţi spun. N-am timp de pierdut.

— Nu vrei să vii să mă vezi când mai ieşi la plimbare? Câteva cuvinte de-ale dumitale m-ar pune pe drumul cel bun.

— Bine, bine, poate, dar acum am treabă. Trebuie să plec.

Zvâcni înainte şi, aruncându-şi corpul în faţă, se repezi la vale, pe stradă. Vincent rămase buimăcit locului, uitându-se după el.

Ce Dumnezeu se întâmplase? Îl supărase, oare, cu ceva? Ce-l făcuse să devină atât de rece?

Rămase însă şi mai înmărmurit, câteva zile mai târziu, când îl văzu pe Weissenbruch intrând în atelier. Weissenbruch nu se sinchisea niciodată nici de pictorii tineri, nici de cei consacraţi, afară doar de cazul când, uneori, azvârlea câte o înjurătură zdravănă la adresa creaţiei lor.

— Ei, bine, bine, zise el uitându-se împrejur, dar ăsta-i un adevărat palat! Curând ai să faci aici portretele regelui şi reginei!

— Dacă nu-ți place, mormăi Vincent, n-ai decât să pleci.

— De ce nu te laşi de pictură, Van Gogh? E o viaţă de câine.

— Dumitale se pare că-ți merge binişor.

— Da, dar eu am răzbit, pe când dumneata n-ai să reuşeşti niciodată.

— Poate că nu. În schimb, eu voi picta mult mai bine decât ai s-o faci dumneata vreodată.

— Asta nu se va întâmpla, râse Weissenbruch, dar probabil că vei izbuti să te apropii de mine mai mult decât oricare altul din Haga. Asta numai dacă ceea ce lucrezi seamănă cât de cât cu felul dumitale de a fi...

— De ce n-ai spus aşa de la început? zise Vincent, scoţând mapa. Nu vrei să stai jos?

— Nu le pot privi cum trebuie dacă stau jos. Ăsta nu-i genul dumitale, spuse el dând acuarelele deoparte. Acuarelele sunt prea insipide pentru ceea ce ai dumneata de spus.

Îşi concentră atenţia asupra schiţelor în creion făcute în Borinage, în Brabant şi asupra celor cu bătrâni făcute de când venise la Haga. Chicotea vesel, în timp ce trecea de la un desen la altul. Vincent aştepta să se abată asupra lui o grindină năprasnică de grosolănii.

— Desenezi al naibii de bine, Vincent! zise Weissenbruch clipind din ochii lui vioi. Chiar şi eu aş putea să mă inspir din desenele astea!

Vincent se încordase tot, aşteptând o lovitură grea. Dar cuvintele măgulitoare ale lui Weissenbruch căzură atât de neaşteptat, încât simţi cum i se moaie picioarele şi se prăbuşi pe un scaun.

— Ştiam că ți se spune „Sabia neîndurătoare”.

— Aşa şi sunt. Dacă n-aş fi văzut nimic care să merite laudă, ți-aş fi spus-o fără înconjur.

— Lui Tersteeg nu i-au plăcut. A spus că sunt prea stângace, lipsite de maturitate.

— Prostii! Tocmai în asta stă forţa lor.

— Eu aş vrea să continuu cu desenele în peniţă, dar Tersteeg spune că trebuie să învăţ să văd lucrurile ca un acuarelist.

— De ce? Ca să se poată vinde? A, nu, băiete!... Dacă vezi lucrurile ca un desenator în peniţă, trebuie să le aşterni pe hârtie aşa cum le vezi. Şi, mai presus de orice, n-asculta niciodată de nimeni, nici chiar de mine. Urmează-ți calea ta proprie.

— Se pare că aşa trebuie să fac

— Când Mauve a spus că eşti un pictor înnăscut, Tersteeg l-a contrazis, şi atunci Mauve ți-a luat apărarea. Eram acolo. Dacă se mai întâmplă, o să-ți ţin şi eu partea, acum, după ce ți-am văzut lucrările.

— A spus Mauve că sunt un pictor înnăscut?

— Să nu și se urce la cap! Poţi să te socoteşti fericit dacă ai să mori pictor.

— Atunci de ce-a fost atât de rece cu mine?

— Aşa se poartă cu oricine când e pe cale să termine un tablou. Nu te frământa din pricina asta. Când o să termine tabloul *Scheveningen* sunt sigur că o să vină el să te vadă. Între timp, poţi să treci pe la atelierul meu dacă ai nevoie de ajutor:

— Pot să-ți pun o întrebare, Weissenbruch?

— Da.

— Mauve te-a trimis aici?

— Da.

— De ce?

— Voia să-mi afle părerea despre lucrul dumitale.

— Ce mai era nevoie, dacă el crede că sunt pictor înnăscut?

— Ştiu eu? Poate că Tersteeg a reuşit totuşi să-i strecoare o umbră de îndoială.

6. BUNĂTATEA RĂSARE DE UNDE NU TE AŞTEPŢI!

Dacă Tersteeg începu să-şi piardă încrederea, iar Mauve să devină mai rece, Christine, în schimb, aducea în viaţa lui Vincent bucuria unei tovărăşii simple, după care tânjise de mult. În fiecare dimineaţă venea devreme la atelier şi-şi aducea coşuleţul de lucru, aşa că mâinile îi erau ocupate ca şi ale lui. Vocea ei era aspră şi cuvintele nu întotdeauna nimerite, dar vorbea liniştit, şi lui îi venea uşor să n-o audă când voia să se concentreze. În cea mai mare parte a timpului, se mulţumea să stea liniştită lângă sobă, privind pe fereastră sau cosând lucruşoare pentru copilul pe care-l aştepta. Era un model neîndemânatic şi învăţa greu, dar se străduia să-i fie pe plac. Îşi făcuse şi obiceiul să-i pregătească masa înainte de a pleca acasă.

— Lasă, Sien, îi spuse el, nu e nevoie să te osteneşti tu.

— Ei, asta-i! Doar nu-i nicio scofală! O fac în orice caz mai bine decât tine.

— Atunci rămâi şi tu la masă?

— Bine, o să aibă mama grijă de copii. Îmi place să stau aici.

Îi dădea un franc în fiecare zi. Ştia că era mai mult decât putea să-şi îngăduie, dar îi plăcea tovărăşia ei, iar gândul c-o scăpa de spălătorie îl încânta. Uneori, când era nevoit să iasă

după-amiaza, lucra, în schimb, până noaptea târziu, şi atunci ea nu se mai ducea de loc acasă. Era mulţumit să se trezească în aroma cafelei proaspete şi să vadă o femeie trebăluind pe lângă sobă. Era prima oară când avea un *ménage*[8] şi găsea că e foarte plăcut.

Uneori Christine rămânea şi fără să fie nevoită.

— Cred că am să dorm aici noaptea asta, spunea ea. Pot?

— Desigur, Sien. Rămâi oricând vrei. Ştii că sunt bucuros să stai cu mine.

Deşi n-o ruga niciodată să-i facă vreo treabă, ea se deprinse să-i spele rufele, să-i repare hainele şi să facă micile cumpărături.

— Voi, bărbaţii, nu ştiţi să vă purtaţi singuri de grijă, spunea ea. Aveţi nevoie de o femeie pe lângă voi. Mai ales tu, pot să zic că eşti unul din ăia pe care-i înşală până şi precupeţii la piaţă.

Nu era nici pe departe o bună gospodină; anii îndelungaţi în care nu pusese mâna pe nimic în casa mamei ei îi nimiciseră simţul de ordine şi curăţenie. Se apuca de treabă la întâmplare, rar, în izbucniri neaşteptate de energie şi hotărâre. Era prima oară când făcea gospodărie pentru cineva care-i plăcea şi o distra să se ocupe de asta... dar numai când îşi aducea aminte. Vincent era, totuşi, încântat văzând-o dispusă să facă măcar din când în când câte ceva; nici nu-i trecea prin cap să încerce s-o dojenească. Acum, că nu mai era frântă de oboseală din zori şi până-n noapte, vocea i se mai îndulcise parcă, şi cuvintele vulgare dispărură unul câte unul. Era obişnuită să nu-şi stăpânească pornirile; când ceva nu-i plăcea, izbucnea într-o furie oarbă, recăpătându-și glasul ei gros şi folosind cuvinte murdare, pe care Vincent nu le mai auzise de pe vremea când mergea la şcoală.

În asemenea clipe Christine i se părea propria lui caricatură; stătea liniştit deoparte până când furtuna se potolea. La rândul ei, Christine era la fel de îngăduitoare. Când desenele îi ieşeau prost, sau ea poza stângaci, uitând tot ce-o învăţase, Vincent izbucnea într-un acces de furie de se zguduiau pereţii, iar ea îl lăsa să se descarce; peste câteva clipe liniştea se restabilea. Din fericire, furiile nu-i apucau niciodată în acelaşi timp.

După ce o desenase de multe ori ca să se familiarizeze cu liniile corpului ei, se hotărî să facă un adevărat tablou. Îl inspiră

---

[8] Gospodărie (în lb. franc.).

o frază din Michelet: *„Comment se fait-il quil y ait sur la terre une femme seule*, *désespérée*?”[9] O aşează pe Christine, goală, pe un buştean, lângă sobă. Transformă buşteanul într-un ciot de copac retezat, adăugă puţină vegetaţie şi mută scena în mijlocul naturii. Apoi o desenă pe Christine sprijinindu-se cu mâinile noduroase pe genunchi, cu faţa îngropată în braţele osoase, cu părul subţire despletit pe spate, cu sânii grei atârnând spre coapsele descărnate şi cu picioarele depărtate, aşezate nesigur pe pământ. Îi dădu numele *Durerea*. Era tabloul unei femei din care fusese stoarsă toată seva vieţii. Dedesubt scrise citatul din Michelet.

Îi trebui o săptămână ca să termine tabloul şi între timp isprăvi toţi banii; mai erau încă zece zile până la întâi martie. În casă nu mai avea decât pâine neagră, cât să-i ajungă pentru două-trei zile. Se văzu nevoit să întrerupă lucrul după model şi asta îl ţinea în loc.

— Sien, zise el. Cred că n-ai să-mi mai pozezi până duminică, întâi ale lunii.

— Dar ce s-a întâmplat?

— Nu mai am bani.

— Adică n-ai pentru mine?

— Da.

— Tot n-am altceva de făcut. O să vin şi aşa.

— Dar ai şi tu nevoie de bani, Sien.

— Pot să fac rost şi singură, lasă.

— Dar cum ai să poţi spăla dacă stai toată ziua aici?

— Lasă, nu-ți bate tu capul... găsesc eu...

O lăsă să mai vină încă trei zile, până când i se termină şi ultima fărâmă de pâine. Până la întâi mai era încă o săptămână. Îi spuse lui Sien că avea de gând să-i facă o vizită unchiului său din Amsterdam şi că la întoarcere o va căuta acasă. Timp de trei zile continuă să lucreze câteva copii în atelier, hrănindu-se doar cu apă, fără ca foamea să-l chinuie prea tare. În a treia după-amiază se duse la De Bock, sperând că acesta îl va trata cu ceai şi cozonac.

— Hai noroc, bătrâne! spuse De Bock, care lucra la şevalet. Fă-te comod. Am de gând să lucrez fără întrerupere până la ora mesei, când sunt invitat undeva. Uite, colo nişte reviste, distrează-te cu ele.

---

[9] Cum de se află pe lume o femeie singură, deznădăjduită? (în lb. franc.)

Nu pomeni niciun cuvânt despre ceai.

Ştia că Mauve nu era încă dispus să-l primească, şi de la Jet îi era ruşine să ceară. Cât despre Tersteeg, care-l vorbise de rău faţă de Mauve, prefera să moară de foame decât să-i ceară ceva. Oricât de disperată era situaţia în care se afla, nu-i trecu nicio clipă prin gând că ar putea câştiga câţiva gologani cu alt meşteşug decât cel pe care şi-l alesese. Vechiul lui duşman, febra, îşi făcu apariţia, genunchii îi slăbiră, încât abia se ţinea pe picioare. Până la urmă, nu se mai putu ridica din pat. Deşi ştia că e cu neputinţă, continua să spere într-o minune care ar fi făcut ca Theo să-i trimită banii cu câteva zile mai devreme. Dar Theo nu primea leafa înainte de întâi.

În după-amiaza celei de-a cincea zile Christine intră în cameră fără să bată. Vincent dormea. Se aplecă asupra lui, uitându-se la liniile care-i brăzdau faţa, la paloarea pielii acoperite de barba roşie, la buzele lui scorojite ca un pergament. Îi atinse uşor fruntea şi văzu că are febră. Scotoci prin raftul unde-şi ţinea de obicei proviziile. Nu găsi nici cea mai mică fărâmitură de pâine şi niciun bob de cafea. Ieşi.

Peste vreo oră, Vincent o visa pe maică-sa în bucătăria de la Etten, pregătind fasolea care-i plăcea atât de mult. Se trezi şi o văzu pe Christine aplecată deasupra sobei, amestecând prin oale.

— Sien! spuse el.

Ea se aplecă peste pat şi-i puse pe obraji mâna răcoroasă. Barba roşie parcă ardea.

— Altă dată să nu mai fi atât de mândru; îl dojeni ea, şi să nu mai spui minciuni. Dacă suntem săraci nu e vina noastră. Trebuie să ne ajutăm unul pe altul. Tu nu m-ai ajutat în prima seară când ne-am întâlnit acolo jos, la cârciumă?

— Sien... repetă el.

— Stai liniştit acolo. Am fost acasă şi am luat nişte cartofi şi fasole verde. Numaidecât sunt gata.

Strivi cartofii pe o farfurie, puse alături puţină fasole verde, se aşeză pe marginea patului şi-i dădu să mănânce.

— De ce mi-ai dat în fiecare zi un franc pentru pozat dacă ştiai că n-ai bani destui? N-are niciun rost să rămâi flămând.

Ar fi putut rezista până când soseau banii de la Theo, chiar dacă acest chin ar fi trebuit să se prelungească săptămâni în şir. Dar gestul ei neaşteptat de prietenie îl înfrânse. Se hotărî să se

ducă la Tersteeg. Christine îi spălă cămaşa, dar nu avu cu ce s-o calce. A doua zi dimineaţa îi dădu să mănânce puţină pâine şi cafea. Şi porni pe jos spre Plaats. Îi lipsea tocul la una din ghetele lui pline de noroi, iar pantalonii îi erau peticiţi şi murdari. Haina primită de la Theo era mult prea strâmtă. Avea o cravată veche, legată strâmb în partea stângă a gâtului. Pe cap purta una din acele şepci bizare, pe care le descoperea, cu un talent deosebit, nimeni nu ştia unde.

Merse de-a lungul căii ferate spre gara Ryn, trecu pe la poalele pădurii pe lângă staţia de unde plecau trenuleţele cu aburi pentru Schevenvngen şi se îndreptă către oraş. Razele slabe ale soarelui îl făceau să se simtă şi mai sfârşit. În Plein îşi zări în treacăt imaginea în geamul unei vitrine. Într-o clipă de luciditate se văzu aşa cum îl vedeau oamenii din Haga: un vagabond murdar, nepieptănat, fără căpătâi, nedorit de nimeni, bolnav, slab, straniu şi declasat.

Plaats se deschidea într-un triunghi larg, pentru a se întâlni cu Hof-vijver, de-a lungul castelului. Doar proprietarii magazinelor celor mai luxoase îşi puteau îngădui să se stabilească în acea piaţă. Pe Vincent îl cuprinse un fel de teamă la gândul că păşeşte în acest sanctuar al bogăţiei. Nu-şi dăduse niciodată până atunci seama cât de mult se adâncise prăpastia dintre el şi lumea bogătaşilor din Plaats.

Funcţionarii de la *„Goupil“* ştergeau praful de pe tablouri. Se uitară ţintă la el, cu vădită curiozitate. Familia acestui om controla negoţul de artă în toată Europa. De ce oare umbla el în halul ăsta?

Îl găsi pe Tersteeg la masa lui de lucru, în biroul de la etaj, deschizând corespondenţa cu lama unui cuţit cu miner de jad. Ridicându-şi ochii asupra lui Vincent, îi observă urechile mici, rotunde, aşezate simetric sub nivelul sprâncenelor, ovalul feţei, care se subţia spre maxilare, ca apoi să se lăţească în bărbia puternică, părul lins descoperind mult fruntea în partea stingă, ochii albaştri-verzui, care păreau că privesc prin el, fără să trădeze vreo apreciere, gura plină, roşie, părând şi mai roşie din cauza bărbii şi a mustăţii, care o înconjurau. Deşi îl cunoştea de mult, n-ar fi putut să spună niciodată dacă trăsăturile lui Vincent i se păreau frumoase sau urâte.

— Eşti primul client care intră în magazin în dimineaţa asta, Vincent, zise el. Cu ce pot să-ți fiu de folos?

Vincent îi explică situaţia grea în care se afla.

— Ce-ai făcut cu banii trimişi de Theo?

— I-am cheltuit.

— Dac-ai dat dovadă de nesocotinţă, nu cred că te aştepţi să găseşti vreun sprijin tocmai la mine. Fiecare lună are treizeci de zile, n-ar trebui să cheltuieşti niciun ban mai mult decât trebuie în fiecare zi.

— Nu e vorba de nesocotinţă, *mijnheer,* cea mai mare parte din bani s-a dus pe modele.

— Atunci nu trebuie să mai angajezi modele. Poţi să lucrezi fără nicio cheltuială, singur.

— Pentru un portretist, lucrul fără model ar însemna pieirea.

— Cine te pune să pictezi figuri omeneşti? Fă şi tu vaci sau oi. Nu-i nevoie să le plăteşti.

— Nu pot desena vaci şi oi, *mijnheer,* pentru că nu-mi spun nimic.

— Şi, de fapt, n-are niciun rost să desenezi oameni. Asemenea desene nu se vând. Ar trebui să faci acuarele şi nimic altceva.

— Acuarelele nu sunt genul meu.

— Părerea mea este că desenul are pentru tine efectul unui narcotic, pe care-l iei numai ca să nu simţi durerea provocată de faptul că nu eşti în stare să faci acuarele.

Se lăsă o tăcere grea. Vincent nu găsi niciun răspuns potrivit.

— De Bock e bogat şi totuşi nu foloseşte modele. Şi cred că eşti de acord cu mine că pânzele lui sunt splendide, preţurile lor se urcă vertiginos. M-am aşteptat să prinzi ceva din farmecul lui în lucrările tale. Dar se pare că nu merge. Sunt într-adevăr dezamăgit, Vincent, lucrările tale rămân stranii şi cu pecetea pictorului amator. Sunt sigur de un lucru: nu eşti artist.

Vincent simţi cum foamea tăioasă din ultimele cinci zile îi moaie dintr-o dată genunchii. Cuprins de slăbiciune, se lăsă pe unul din scaunele italieneşti, sculptate de mână. Vocea i se rătăcise undeva, în fundul stomacului gol, şi nu o putea scoate de acolo.

După o pauză lungă reuşi să îngaime:

— De ce-mi spuneţi asta, *mijnheer?*

Tersteeg scoase o batistă albă, imaculată şi îşi tamponă nasul, colţurile gurii şi barba.

— Pentru că trebuie s-o spun, sunt dator, atât faţă de tine, cât şi faţă de familia ta. Trebuie să ştii adevărul, Vincent, mai ai timp să-ți îndrepţi situaţia dacă te hotărăşti fără întârziere. Nu eşti făcut să fii artist; ar trebui să-ți găseşti adevăratul tău loc sub soare. Eu nu greşesc niciodată în aprecierea pictorilor, ştii bine.

— Ştiu, spuse Vincent.

— Unul dintre motive, după părerea mea, constă în faptul că te-ai apucat prea târziu de pictură. Dacă ai fi început de mic, poate ai fi ajuns până acum să faci lucruri de oarecare valoare. Dar ai treizeci de ani, Vincent, de mult ar fi trebuit să fii cineva. La vârsta ta, eu eram. Nu ştiu cum poţi nădăjdui să reuşeşti vreodată dacă n-ai talent?! Şi, ce e mai grav, cum poţi justifica faptul că trăieşti din mila fratelui tău?

— Dar Mauve mi-a spus o dată: „Vincent, în desenele tale se întrezăreşte un pictor adevărat”.

— Mauve e vărul tău, a vrut să fie binevoitor cu tine. Eu îţi sunt prieten şi, crede-mă, părerea mea e mai sinceră decât a lui. Lasă-te păgubaş înainte de a constata că ți s-a scurs întreaga viaţă printre degete. Într-o zi, când vei găsi o meserie care să ți se potrivească şi vei izbuti, ai să vii să-mi mulţumeşti.

— *Mijnheer* Tersteeg, de vreo cinci zile am rămas fără bani, n-am nici cât să cumpăr o bucată de pâine. Dar tot nu v-aş cere nimic, dacă ar fi numai pentru mine. Am însă un model, o biată femeie bolnavă. N-am fost în stare să-i plătesc banii pe care-i datorez. Are nevoie de ei. Vă rog din suflet, împrumutaţi-mi zece guldeni până sosesc banii de la Theo. Atunci am să vi-i înapoiez.

Tersteeg se ridică şi se uită pe fereastră la lebedele de pe eleşteul rămas în urma havuzurilor curţii de altădată. Privindu-le, se întreba de ce Vincent îşi alesese tocmai Haga, când unchii lui aveau magazine de artă la Amsterdam, Rotterdam, Bruxelles şi Paris.

— Crezi că ți-aş face un serviciu dacă ți-aş împrumuta zece guldeni? întrebă el fără să se întoarcă. Îşi ţinea mâinile împreunate la spate, peste jacheta croită după moda lansată de prinţul Albert. Eu nu sunt sigur dacă nu ți-aş face un serviciu şi mai mare refuzându-te.

Vincent ştia cum făcuse rost Sien de bani pentru cartofi şi fasole. Nu putea s-o lase să-l întreţină în felul ăsta.

— *Mijnheer* Tersteeg, fără îndoială că aveţi dreptate. Nu sunt pictor şi n-am pic de talent. Ar fi foarte puţin înţelept din partea dumneavoastră să mă încurajaţi cu bani. Trebuie să încep imediat să-mi câştig existenţa şi să-mi găsesc un drum în viaţă. Dar, în numele vechii noastre prietenii, vă cer să-mi împrumutaţi zece guldeni.

Tersteeg scoase un portofel din buzunarul de la piept al jachetei „prinţul Albert”, alese o hârtie de zece guldeni şi i-o întinse lui Vincent fără o vorbă.

— Mulţumesc, spuse Vincent, sunteți foarte amabil.

Întorcându-se spre casă de-a lungul străzilor curate, cu căsuţe cochete din cărămidă, care vădeau siguranţă, bunăstare şi linişte, murmură către sine: „Nu poţi fi întotdeauna prieten cu cineva, uneori trebuie să te şi certi. Dar şase luni de zile n-am să mai calc pe la Tersteeg, n-am să vorbesc cu el şi n-am să-i arăt ce lucrez.”

Trecu pe la De Bock, plănuind să descopere ce anume dădea atât farmec tablourilor sale, încât le făcea să se vândă, în timp ce ale lui n-aveau nicio căutare. De Bock şedea cu picioarele cocoţate pe un scaun şi citea un roman englezesc.

— Hai noroc, spuse el, mă simt foarte deprimat. Nu pot să trag o linie. Ia-ți un scaun şi povesteşte-mi ceva vesel. Crezi că e prea devreme pentru o ţigară? Ai mai auzit vreo anecdotă bună în ultima vreme?

— De Bock, te rog să-mi arăţi încă o dată câteva pânze. Vreau să descopăr de ce ale dumitale se vând şi ale mele nu.

— Talent, bătrâne, talent! spuse De Bock, sculându-se leneş. E un dar înnăscut. Îl ai sau nu. Nici eu n-aş putea să-ți spun ce anume e, deşi pictez toate blestemăţiile.

Aduse o jumătate de duzină de pânze încă neînrămate şi le discută cu dezinvoltură, în timp ce Vincent sfredelea cu ochii lui arzători nu numai stratul străveziu de vopsea, dar şi stratul de emoţie, tot atât de străveziu.

„Ale mele suit mai bune, îşi spuse el. Ale mele sunt mai adevărate, mai profunde. Eu spun mai mult cu creionul meu de dulgher decât el cu o întreagă cutie de vopsele. E foarte clar ce exprimă el. Când a sfârşit tabloul, îţi dai seama că n-a avut nimic de spus, şi atunci de ce oare lui i se aduc laude şi i se dau bani, iar mie mi se refuză până şi preţul pâinii negre şi al cafelei?”

Când ieşi, Vincent îşi spuse în sine: „În casa asta pluteşte o atmosferă bolnăvicioasă. De Bock are ceva blazat şi nesincer, care mă sufocă. Millet avea dreptate: *«J'aimerais mieux ne rien dire que de m'exprimer faiblement»*[10] De Bock n-are decât să-şi păstreze şi farmecul, şi banii. Eu prefer viaţa mea plină de greutăţi, dar sinceră, adevărată. Pe acest drum nu piere nimeni."

O găsi pe Christine frecând podeaua de lemn a atelierului cu o cârpă udă. Îşi legase părul cu o basma neagră, şi broboane de sudoare îi luceau pe faţă.

— Ai făcut rost de bani? îl întrebă ea ridicând privirea din podea.

— Da. Zece guldeni.

— Grozav lucru să ai prieteni bogaţi, nu?

— Da. Poftim cei şase franci pe care ți-i datorez.

Sien se ridică şi-şi şterse faţa cu şorţul negru.

— Nu primesc nimic până nu-ți sosesc banii de la fratele tău. Cu ce-ți rămâne nu poţi să faci mare lucru.

— Pot să mă descurc, Sien. Tu ai mai multă nevoie de banii ăştia.

— Tot atât cât ai şi tu. Stai, să-ți spun eu cum facem. Am să rămân aici până o veni scrisoarea de la fratele tău. O să mâncăm din cei zece guldeni ca şi când ar fi ai amândurora. Eu mă pricep mai bine decât tine să-i drămuiesc, ca să ţină cât mai mult.

— Bine, dar ce facem cu pozatul? Nu pot să-ți plătesc nimic pentru asta.

— Ei na! Îmi dai mâncarea şi dormitul. Nu e destul? Mai bine îmi convine să stau aici, la căldură, decât să mă duc la lucru şi să mă îmbolnăvesc.

Vincent o luă în braţe şi o mângâie, netezindu-i părul rar şi aspru de pe frunte.

— Sien, tu eşti în stare uneori să faci minuni! Aproape îmi vine să cred că există Dumnezeu.

7. „SAVOIR SOUFFRIR SANS SE PLAINDRE"[11]

[10] Prefer să nu spun nimic decât să mă exprim fără forță (în lb. franc.).

[11] Să ştii să suferi fără să te plângi (în lb. franc.).

Cam după o săptămână se duse la Mauve. Vărul lui îl primi în atelier, dar în clipa când îl zări aruncă în grabă o pânză peste tahloul *Scheveningen,* acoperindu-l înainte ca Vincent să-l fi putut vedea.

— Ce vrei? îl întrebă ca şi cum habar n-ar fi avut de ce venise.

— Am adus câteva acuarele. M-am gândit că poate ai puţin timp de pierdut cu mine.

Mauve curăţa un mănunchi de pensule cu mişcări grăbite, nervoase. Nu se mai culcase în patul lui de trei zile. Puţinele ore de somn pe care le furase, trântit pe canapeaua din atelier, nu izbutiseră să-l învioreze.

— N-am întotdeauna chef să fac pe maestrul, Vincent. Uneori sunt prea obosit, şi atunci trebuie, pentru numele lui Dumnezeu, să aştepţi şi tu un moment mai potrivit.

— Îmi pare rău, vere Mauve, spuse Vincent, îndreptându-se spre uşă. N-am vrut să te stingheresc. Pot să trec mâine seară?

Dar Mauve, care dezvelise în grabă tabloul, gata să-şi reia lucrul, nici măcar nu-l auzi.

A doua zi seara, când reveni, îl găsi acolo şi pe Weissenbruch. Mauve era la capătul puterilor, cu nervii încordaţi la maximum. Profită de venirea lui Vincent ca să se descarce, distrându-se împreună cu Weissenbruch pe socoteala lui.

— Weissenbruch, strigă el, vrei să vezi cum arată Vincent? Uite aşa!

Şi începu să-l maimuţărească, schimonosindu-şi faţa în fel şi chip şi împingându-şi bărbia înainte cu repeziciune, ca să semene cât mai bine cu el. Era o bună caricatură. Apoi se duse spre Weissenbruch, îl scrută cu ochii pe jumătate închişi şi spuse:

— Uite cum vorbeşte!

Dădu drumul unei grindini de cuvinte cu o voce răguşită aşa cum o avea adesea Vincent. Weissenbruch se prăpădea de râs.

— O, e nemaipomenit, nemaipomenit! strigă el. Acum poţi să-ți dai seama cum te văd alţii, Van Gogh. Ştiai că eşti un specimen atât de încântător? Mauve, scoate-ți falca în afară încă o dată şi scarpină-te în barbă. E într-adevăr formidabil!

Vincent rămase înmărmurit. Se retrase într-un colţ şi, cu o voce pe care nu şi-o recunoscu nici el singur, spuse:

— Dacă v-aţi fi petrecut nopţile în ploaie pe străzile Londrei sau afară, în frig, prin coclaurile Borinageului, roşi de febră, de foame şi lipsiţi de adăpost, aţi avea şi voi trăsături urâte şi voce răguşită.

După câteva clipe Weissenbruch plecă. Imediat Mauve se prăbuşi pe un scaun. Reacţia, după această izbucnire de răutate, îl sfârşise. Vincent stătea liniştit în colţul lui; în cele din urmă, Mauve dădu cu ochii de el.

— O, tot aici eşti?

— Vere Mauve, spuse Vincent cu foc, schimonosindu-şi fără să vrea faţa chiar în felul în care Mauve îl imitase, ce s-a întâmplat? Spune-mi, te rog, ce-am făcut? De ce te porţi aşa cu mine?

Mauve se ridică plictisit şi-şi zburli moţul de păr drept în sus.

— Nu-mi place purtarea ta, Vincent. Ar trebui să-ți câştigi singur pâinea. Tu nu te gândeşti că faci de râs numele de Van Gogh cerşind bani de la toţi?

Vincent se gândi o clipă, apoi spuse:

— Nu cumva a fost Tersteeg?

— Nu.

— Trebuie să înţeleg că nu vrei să mă mai înveţi?

— Da.

— Foarte bine, să ne strângem mâinile şi să ne despărţim fără niciun fel de amărăciune sau pornire unul împotriva celuilalt. Nimic n-ar putea să-mi schimbe vreodată sentimentul de recunoştinţă pe care și-l port; îţi rămân la fel de îndatorat.

Mauve nu răspunse multă vreme. Apoi spuse:

— N-o lua şi tu în serios, Vincent. Sunt obosit şi bolnav. Am să te ajut cât pot. Ai adus cu tine ceva schiţe?

— Da. Dar văd că nu e momentul...

— Arată-mi-le.

Le studia cu ochii aprinşi şi remarcă:

— Desenul tău e greşit. Complet greşit. Mă mir cum de n-am văzut asta de la început.

— Mi-ai spus o dată că atunci când desenez sunt pictor cu adevărat.

— Am luat stângăcia drept forţă. Dacă vrei într-adevăr să înveţi, trebuie să iei totul de la început. Acolo, în colţ, lângă găleata cu cărbuni, sunt câteva mulaje din ghips. Poţi să lucrezi după ele chiar şi acum, dacă vrei.

Vincent se îndreptă ca un automat spre colţ şi se aşeză în faţa unui picior alb de ghips. Mult timp nu putu să gândească sau să facă vreo mişcare. Scoase din buzunar nişte hârtie de desen. Dar nu era în stare să tragă nici măcar o linie. Se întoarse şi se uită la Mauve, care sta în faţa şevaletului..

— Cum merge, vere Mauve?

Mauve se aruncă pe divanul cel mic, şi ochii lui injectaţi i se închiseră imediat.

— Tersteeg mi-a spus azi că e cel mai bun tablou pe care l-am făcut până acum.

După câteva clipe, Vincent observă cu glas tare:

— Deci l-ai văzut totuşi pe Tersteeg!

Dar Mauve sforăia uşor şi nu-l auzi.

După un timp, Vincent îşi mai reveni puţin şi începu să schiţeze piciorul de ghips. După câteva ore, când vărul său se trezi, făcuse şapte desene întregi. Mauve sări în sus ca o pisică de parcă n-ar fi dormit de loc, şi se repezi la el.

— Să văd, zise, ia să văd.

Se uită la cele şapte schiţe şi continuă să repete:

— Nu, nu, nu!

Le rupse pe toate şi le aruncă bucăţele pe jos.

— Aceeaşi lipsă de maturitate, acelaşi diletantism! Nu poţi să desenezi forma aşa cum arată? Nu eşti în stare să redai corect o linie? Nu poţi să faci şi tu o copie fidelă măcar o dată în viaţă?

— Vorbeşti ca un profesor de la şcoala de arte frumoase! vere Mauve.

— Dac-ai fi frecventat nişte şcoli de-astea, ai fi învăţat să desenezi până acum. Mai desenează o dată. Dar, vezi, fă-l să semene a picior!

Trecu prin grădină spre bucătărie, ca să mănânce ceva. Curând se întoarse şi se apucă din nou de lucru, la lumina lămpii. Orele nopţii se scurgeau. Vincent făcea un desen după altul. Cu cât desena mai mult, cu atât simţea cum îi creştea ura împotriva bucăţii de ghips care zăcea în faţa lui, otrăvindu-l. Când zorile se furişară, mohorâte, pe fereastra dinspre nord, avea în jurul lui o movilă de copii. Se ridică amorţit şi dezgustat. Mauve se uită din nou la schiţe şi le mototoli ghem pe toate.

— Nu sunt bune, nu sunt de loc bune. Încalci cele mai elementare reguli de desen. Uite, ia piciorul ăsta cu tine şi du-te

acasă. Desenează-l de o mie de ori şi să nu te-ntorci până nu-l faci bine!

— Afurisit să fiu dac-am să fac aşa ceva! zbieră Vincent.

Aruncă piciorul în găleata de cărbuni, şi ghipsul se prefăcu în sute de cioburi.

— Să nu-mi mai pomeneşti vreodată despre ghips, nu mai pot îndura. Am să desenez după mulaje numai atunci când nu vor mai exista mâini şi picioare de oameni vii.

— Dacă tu crezi că e bine aşa... spuse Mauve cu răceală.

— Vere Mauve, eu nu pot să mă las condus de o metodă seacă, fie ea a dumitale sau a oricui. Fiecare trebuie să înfăţişeze lucrurile potrivit personalităţii şi temperamentului său. Trebuie să desenez aşa cum văd eu, nu cum văd alţii.

— Vincent, nu te supăra, dar nu vreau să mai am nimic de-a face cu tine, spuse Mauve cu tonul doctorului vorbeşte cu un bolnav fără scăpare.

La amiază, când se trezi, Vincent o găsi în atelier pe Christine cu fiul ei mai mare, Herman. Era un copil de zece ani, palid, cu ochi sperioşi, verzi, ca de peşte, şi cu o bărbie aproape inexistentă. Ca să stea liniştit, Christine îi dăduse o foaie de hârtie şi un creion. Nimeni nu-l învăţase să scrie şi să citească. Se apropie sfios de Vincent, deprins să fie prevăzător cu străinii. Vincent îi arătă cum să ţină creionul şi cum să deseneze o vacă. Copilul se arătă încântat, şi în curând deveniră prieteni. Christine adusese niţică pâine şi brânză, şi toţi trei se aşezară la masă.

Vincent se gândi la Kay, la micul şi drăgălaşul Jan; un nod i se ridică în gât.

— Nu mă simt prea bine azi, și l-am adus pe Herman să-l desenezi în locul meu.

— Ce s-a întâmplat, Sien?

— Habar n-am. Dar simt aşa, de parcă totul e-ntors pe dos în mine.

— Ai mai simţit aşa şi la ceilalţi copii?

— Mi-a fost mie rău, dar nu chiar aşa. Acum mi-e rău de tot.

— Trebuie să te duci neapărat să te vadă un doctor.

— N-are niciun rost să mă duc la doctorul de la dispensar. Îmi trânteşte ceva acolo, un leac, şi gata. Leacuri îmi trebuie mie acum?

— Ar trebui să te duci la spitalul de stat de la Leyden.

— Ei da, asta cred şi eu c-ar trebui!

— Nu e departe cu trenul, mergem mâine dimineaţă. Am auzit că acolo se duc oameni din toată Olanda.

— Se zice că e un spital bun.

Christine zăcu în pat toată ziua. Vincent îl desenă pe Herman, apoi, la prânz, îl duse acasă la mama Christinei. A doua zi, de dimineaţă, luară trenul spre Leyden.

— Cred şi eu că te-ai simţit rău, spuse doctorul după ce o examină pe Christine şi îi puse nenumărate întrebări. Copilul are o poziţie anormală.

— Se poate face ceva, doctore? întrebă Vincent.

— O, da, firește, putem să-i facem o operaţie.

— E ceva grav?

— Acum nu. Trebuie întors copilul cu forcepsul şi atâta tot. Dar asta necesită ceva bani. Nu pentru operaţie, ci pentru şederea în spital. Se întoarse către Christine: Ai ceva economii?

— Nicio leţcaie.

Doctorul îşi înăbuşi un oftat.

— Asta aud de fiecare dată, spuse el.

— Şi cam cât ar costa, doctore? întrebă Vincent.

— Nu mai mult de cincizeci de franci.

— Şi dacă nu se operează?

— Atunci n-are nicio şansă să scape.

Vincent se gândi o clipă. Cele douăsprezece acuarele pentru unchiul Cor erau aproape gata; asta însemna dintr-o dată treizeci de franci. Restul de douăzeci de franci îi va lua din banii de la Theo pe aprilie.

— De bani mă îngrijesc eu, doctore, zise el.

— Bine. Veniţi din nou sâmbătă dimineaţa şi o voi opera chiar eu. Şi-acum să vă mai spun încă ceva. Nu ştiu ce legătură este între voi doi şi nici nu mă priveşte. Asta nu e treaba doctorului. Dar cred că e bine să ştiţi că dacă această micuţă doamnă continuă să facă trotuarul, n-o mai duce decât maximum şase luni.

— N-o să se mai întoarcă niciodată la viaţa aceea, doctore. Îţi făgăduiesc.

— Foarte bine. Atunci vă aştept sâmbătă dimineaţă.

Câteva zile mai târziu, Tersteeg intră în atelier.

— Văd că tot de pictură te ţii.

— Da, lucrez.

— Am primit cei zece guldeni pe care mi i-ai înapoiat prin poştă. Cred că ar fi fost de datoria ta să treci şi să-mi mulţumeşti personal.

— Drumul e lung, *mijnheer,* şi vremea a fost rea.

— Când ai avut nevoie de bani nu ți s-a părut drumul lung? Ei, ce să mai vorbim!

Vincent nu răspunse.

— Vezi, purtarea ta mă îndepărtează, Vincent. De aceea nici nu am încredere în tine şi nu pot să-ți cumpăr desenele.

Vincent se sprijini de marginea mesei, pregătit pentru o nouă luptă.

— Eu cred că n-ar trebui să existe nicio legătură între cumpărarea lucrărilor mele şi discuţiile şi neînţelegerile dintre noi. Eu cred că asta ar trebui să depindă nu de purtarea mea, ci de calitatea desenelor mele. Nu ştiu dacă este tocmai corect să laşi antipatia personală să-ți influenţeze părerea asupra unei lucrări de artă.

— Desigur că nu. Dacă ai putea să realizezi ceva cu un pic de farmec, ceva care să atragă publicul, eu aş fi primul care m-aş bucura să-ți vând lucrările în Plaats.

— *Mijnheer* Tersteeg, un desen la care ai trudit din greu şi în care ai pus o părticică din sufletul tău nu poate fi nici lipsit de atracţie, nici greu de vândut. Dar poate că e mai bine să nu fac sforţări să plac de la început tuturor.

Tersteeg se aşează fără să-şi descheie paltonul şi fără să-şi scoată mănuşile. Îşi sprijinea mâinile de măciulia bastonului.

— Ştii, Vincent, uneori îmi face impresia că tu preferi să nu vinzi, că îţi place mai bine să trăieşti în continuare pe spinarea altora.

— Aş fi foarte fericit să vând câte ceva, dar sunt şi mai fericit când un artist adevărat, ca Weissenbruch, de pildă, spune despre un desen pe care dumneata îl socoteşti imposibil de vândut: „Exprimă realitatea, aş putea să mă inspir şi eu după el!“ Deşi banii sunt de mare importanţă pentru mine, mai ales acum, mă gândesc că, în primul rând, datoria mea este să realizez ceva serios.

— Asta se poate aplica unui om bogat ca De Bock, dar, fără îndoială, nu unuia ca tine.

— Principiile de bază ale picturii, dragă *mijnheer,* au foarte puţin de-a face cu veniturile pictorului.

Tersteeg îşi puse bastonul pe genunchi şi se rezemă de spătarul scaunului.

— Părinţii tăi mi-au scris, Vincent, şi mă roagă să fac tot ce pot ca să te ajut. Foarte bine. Dacă nu pot, cu conştiinţa împăcată, să-ți cumpăr desenele, sunt gata, cel puţin, să-ți dau un sfat practic. Te nenoroceşti umblând în zdrenţele astea jalnice. Trebuie să-ți cumperi haine şi să încerci să salvezi aparenţele. Uiţi că eşti un Van Gogh! Apoi ar trebui să încerci să pătrunzi în societatea cea mai bună din Haga şi să renunţi la legăturile cu muncitorii şi oamenii din clasa de jos. Ai o deosebită înclinaţie spre tot ceea ce e urât şi mizer, ai fost văzut în locuri şi în tovărăşia unor persoane care lasă mult de dorit. Cum poţi să speri că vei avea vreodată succes cu o asemenea purtare?

Vincent părăsi sprijinul pe care i-l oferea masa şi se apropie de Tersteeg. Dacă mai exista vreo şansă să-i recâştige prietenia, atunci acesta era momentul cel mai potrivit. Se căzni să găsească un ton cât mai blând şi mai plăcut.

— *Mijnheer,* îţi mulţumesc din suflet că încerci să mă ajuţi, am să-ți răspund cât se poate de sincer şi de cinstit. Cum să mă îmbrac mai bine, când nu-mi rămâne niciun franc pentru îmbrăcăminte şi n-am niciun alt mijloc de câştig? Să cutreieri cheiurile, pieţele şi fundăturile, sălile de aşteptare şi chiar localurile e o trecere de vreme plăcută doar pentru un artist. Eu prefer, totuşi, să mă duc prin cele mai murdare locuri, dar să găsesc ceva de desenat, decât să merg la un ceai cu cucoane fermecătoare. Să rătăceşti în căutare de subiecte, să trăieşti printre muncitori, să desenezi după natură chiar la faţa locului este o muncă grea, uneori chiar murdară. Dar manierele şi îmbrăcămintea unui negustor nu mi se potrivesc nici mie şi nici altuia care nu e obligat să stea de vorbă cu doamne distinse şi domni bogaţi pentru a le vinde tablouri scumpe şi a face avere. Locul meu e într-o gaură din Geest, unde să desenez săpătorii, aşa cum am făcut azi. Acolo faţa mea urâtă şi haina jerpelită se potrivesc de minune cu cadrul înconjurător, acolo mă simt eu însumi şi muncesc cu plăcere. Dacă aş purta o haină aleasă, muncitorii pe care vreau să-i desenez s-ar feri şi n-ar mai avea încredere în mine. Vreau ca desenele mele să le deschidă oamenilor ochii asupra unor lucruri demne de văzut şi pe care nu toţi le cunosc. Dacă uneori trebuie să sacrific convenienţele

sociale ca să realizez ceea ce vreau, nu există, oare, o justificare pentru asta? Mă înjosesc dacă mă amestec printre oamenii pe care vreau să-i desenez? Mă cobor oare pe mine însumi când intru în casele lucrătorilor şi ale oamenilor săraci, sau când îi primesc în atelierul meu? Cred că meseria mea o cere. Asta este ceea ce numeşti dumneata pierzania mea?

— Eşti tare încăpăţânat, Vincent, şi nu vrei să asculţi de oamenii mai bătrâni, care pot să te ajute. Ai dat greş şi înainte şi ai să dai greş din nou. Va fi iarăşi aceeaşi poveste, luată mereu de la început.

— Am mână de desenator, *mijnheer* Tersteeg, şi nimic nu mă poate împiedica să desenez, oricât m-ai sfătui dumneata. Te întreb: m-am îndoit sau am şovăit vreodată din ziua când m-am apucat de desen? Doar ştii foarte bine ce greu mi-am croit drumul şi cum, încet-încet, am devenit tot mai puternic în luptă.

— Poate. Dar lupţi pentru o cauză pierdută. Se ridică, îşi încheie mănuşa şi-şi puse jobenul pe cap. Mauve şi cu mine o să avem grijă să nu mai primeşti bani de la Theo. Cred că e singura cale ca să te facem să revii la realitate.

Vincent simţi ceva sfărâmându-se în pieptul lui. Dacă dădeau atacul în partea lui Theo, era pierdut.

— Doamne! strigă el. De ce să-mi faceţi una ca asta? Cu ce v-am greşit de vreţi să mă distrugeţi? Credeţi că e cinstit să nimiciţi un om numai pentru că nu se potriveşte cu vederile voastre? Nu puteţi să mă lăsaţi să merg pe drumul meu? Vă făgăduiesc să nu vă mai stingheresc niciodată. Fratele meu e singurul suflet care mi-a mai rămas pe lume. Cum puteţi să mi-l luaţi?

— E pentru binele tău, Vincent, spuse Tersteeg şi ieşi.

Vincent luă portofelul cu bani şi străbătu în fugă drumul spre oraş, ca să cumpere un picior de ghips. Jet răspunse la sunetul clopoţelului în Uilenboomen. Era surprinsă să-l vadă.

— Anton nu e acasă, spuse ea. Să ştii că e grozav de supărat pe tine. A spus că nu vrea să te mai vadă nicio dată. O, Vincent, sunt atât de necăjită de ceea ce s-a întâmplat I

Vincent îi puse piciorul de ghips în braţe.

— Te rog, dă-i-l lui Anton şi spune-i că-mi pare nespus de rău.

Se întoarse şi era pe punctul de a coborî treptele, când Jet îl opri punându-i o mână prietenoasă pe umăr.

— Pânza *Scheveningen* e gata. N-ai vrea s-o vezi?

Se opri în faţa picturii lui Mauve, un tablou mare, reprezentând un cuter de pescuit, tras pe plajă de cai. Ştia că se află în faţa unei capodopere. Caii erau ponei, bieţi ponei bătrâni, prost îngrijiţi, cu pete negre, albe şi cafenii; stăteau acolo, răbdători şi supuşi, blânzi, împăcaţi cu soarta şi cuminţi. Mai aveau de tras barca grea o ultimă bucată de drum, treaba era pe sfârșite. Gâfâiau, lac de sudoare, dar nu se plângeau. Se obişnuiseră cu truda de mult, de ani şi ani. Se resemnaseră cu viaţa şi cu povara lor. Iar dacă mâine ar veni vremea să fie mânaţi la cel care le jupoaie pielea, ei bine, erau pregătiţi şi pentru asta.

Vincent descoperi în tablou o filozofie profundă, care i se aplica şi lui şi care spunea: *„Savoir souffrir sans se plaindre, ça c'est la seule chose pratique, c'est la grande science, la leçon à apprendre, la solution du problème de la vie”*[12].

Plecă din casa lui Mauve întărit şi oarecum amuzat că tocmai omul care-i dăduse cea mai puternică dintre lovituri era cel care-l învăţa s-o îndure cu resemnare.

8. „SABIA NEÎNDURĂTOARE”

Operaţia Christinei reuşise, dar trebuia plătită. Vincent expedie cele douăsprezece acuarele unchiului Cor şi aşteptă cei treizeci de franci. Avu de aşteptat multe zile, căci unchiul Cor nu se grăbi să-i trimită banii imediat. Doctorul de la Leyden era acelaşi cu care Christine urma să nască, aşa că doreau sa păstreze relaţii cât mai bune cu el. Vincent îi trimise ultimii lui bani, douăzeci de franci, cu mult înainte de întâi. Şi vechea poveste reîncepu. Întâi cafea şi pâine neagră, apoi doar pâine neagră, apoi friguri, sfârşeală şi delir. Christine mânca la ea acasă, dar nu le mai rămânea nimic ca să-i aducă şi lui. Când coarda se întinse gata să plesnească, se ridică din pat şi, mai mult plutind, se târî ca printr-o ceaţă fierbinte până la atelierul lui Weissenbruch.

Weissenbruch avea bani din belşug, dar era adeptul unui trai auster. Atelierul lui se afla la etajul al patrulea, având un imens luminator spre nord. În încăpere nu se găsea nimic care să-ți abată atenţia, nici cărţi, nici reviste, nici divane sau scaune

[12] Să şti să suferi fără să te plângi, aceasta este singura cale practică, este marea artă, lecţia ce trebuie învăţată, rezolvarea problemei vieții (în lb. franc.).

comode, nici schiţe pe pereţi, nici fereastră prin care să te uiţi afară, nimic decât simplele unelte ale meseriei. Nu exista nici măcar un scaun în plus, pe care să se poată aşeza vreun musafir; în felul acesta, îi ţinea la distanţă.

— A, tu eşti? mormăi el, fără să lase pensula din mână.

Nu se sfia să intre în atelierele altora şi să-i întrerupă din lucru, dar când îl vizitau alţii pe el era la fel de ospitalier ca un leu încolţit în vizuină.

Vincent îi explică pentru ce venise.

— A, nu, băiete! exclamă Weissenbruch. Ai nimerit o adresă greşită, sunt ultimul om din lume care ar face una ca aste. Nu ți-aş împrumuta nici măcar o monedă de zece centime.

— Nu te poţi lipsi de acești bani?

— Ba bine că nu! Cum să nu pot? Crezi că sunt un nenorocit de amator, ca tine care, nu vinzi nimic?! În clipa de faţă am la bancă mai mulţi bani decât pot să cheltuiesc în trei vieţi.

— Atunci de ce nu vrei să-mi împrumuţi douăzeci şi cinci de franci? Sunt disperat! N-am nici măcar o coajă de pâine în casă!

Weissenbruch îşi frecă mâinile încântat.

— Splendid, splendid I Exact ceea ce-ți trebuie! Asta e minunat pentru tine. Ai toate şansele să devii pictor.

Vincent se rezemă de peretele gol. Nu mai avea putere să se ţină pe picioare fără sprijin.

— De ce crezi că e atât de minunat să-ți fie foame?

— E cel mai bun lucru din lume pentru tine, Van Gogh. Te va face să suferi.

— Nu ştiu de ce eşti aşa de încântat să mă vezi suferind!...

Weissenbruch se aşează pe singurul scaun din atelier, îşi încrucişă picioarele şi îndreptă pensula muiată în vopsea roşie spre bărbia lui Vincent.

— Pentru că suferinţa va face un adevărat artist din tine. Cu cât suferi mai mult, cu atât ar trebui să fii mai recunoscător soartei. Asta-i stofa din care sunt croiţi pictorii de mâna întâi. Un stomac gol este mai bun decât unul plin, Van Gogh, şi o inimă sfărâmată e de preferat fericirii. Nu uita niciodată asta!

— Astea-s gogoşi, Weissenbruch, ştii prea bine!

Weissenbruch executa cu pensula mici împunsături ca de cuţit în direcţia lui Vincent.

— Omul care n-a fost niciodată nenorocit n-are ce picta, Van Gogh. Fericirea e bovină, e bună doar pentru vaci sau negustori.

Artiştii îşi trag seva din durere. Dacă eşti înfometat, descurajat şi nenorocit, fii mulţumit: Dumnezeu e cu tine!

— Dar sărăcia distruge.

— Da, îi distruge pe cei slabi, nu însă pe cei puternici. Dacă sărăcia poate să te nimicească, atunci eşti un om de nimic şi meriţi să fii doborât!

— Şi n-ai mişca măcar un deget ca să mă ajuţi?

— Nici dacă te-aş socoti cel mai mare pictor al tuturor timpurilor. Dacă foamea şi suferinţa pot să ucidă un om, acela nu merită să fie salvat. Singurii pictori care merită să facă umbră pământului sunt doar cei pe care nici Dumnezeu, nici diavolul nu-i poate distruge până când n-au spus tot ce-au avut de spus.

— Dar am răbdat de foame ani de zile, Weissenbruch. Am trăit fără un acoperiş deasupra capului, am umblat prin ploaie şi zăpadă aproape dezbrăcat, bolnav, scuturat de friguri şi părăsit de toţi. Nu mai am nimic de învăţat în această privinţă.

— Ehei! Nici măcar n-ai cojit fructul suferinţei! Eşti abia la început. Îţi spun eu, suferinţa este singurul lucru mare pe lumea asta. Acum fugi şi pune mâna pe creion. Cu cât vei fi mai înfometat şi mai nefericit, cu atât vei lucra mai bine.

— Şi cu atât mai uşor mi se vor respinge desenele.

Weissenbruch râse cu poftă.

— Sigur că vor fi respinse. Trebuie să fie. Şi asta e tot spre binele tău. Te va face să te simţi şi mai nenorocit. Şi pânza ta următoare va fi şi mai bună decât cea dinainte. Dacă crapi de foame, şi suferi, şi ți se dispreţuiesc lucrările un număr suficient de ani, s-ar putea, eventual – ia seama, spun că s-ar putea, nu că aşa va fi! — s-ar putea să realizezi o pictură care să fie demnă să stea lângă una de Jan Steen sau...

— ... sau de Weissenbruch I

— Chiar aşa. De Weissenbruch. Dacă ți-aş da acum bani, te-aş jefui de posibilităţile tale de nemurire.

— La dracu cu nemurirea! Vreau să desenez aici şi acum, dar nu pot cu stomacul gol.

— Prostii, băiete! Toate lucrările de valoare care s-au pictat vreodată au fost făcute cu stomacul gol. Când ai burta plină vezi lucrurile cu susu-n jos.

— Dar eu nu-mi amintesc să fi auzit c-ai suferit atât de mult.

— Eu am imaginaţie creatoare. Pot înţelege suferinţa fără să trec neapărat prin ea.

— Şarlatan bătrân!

— Te înşeli. Dac-aş fi constatat că picturile mele sunt insipide ca ale lui De Bock, mi-aş fi aruncat banii cât colo şi aş fi trăit ca un vagabond. A fost pur şi simplu un noroc că-mi pot crea iluzia perfectă a suferinţei fără să fi simţit pe pielea mea durerea adevărată. De aceea şi sunt un mare artist.

— De aceea şi eşti un mare farsor. Haide, Weissenbruch, fii om de treabă şi împrumută-mi douăzeci şi cinci de franci!

— Nici măcar douăzeci şi cinci de centime, n-auzi? Crede-mă, sunt sincer. Am o părere bună despre tine, nu vreau să-ți slăbesc caracterul împrumutându-ți bani. Ai să faci lucruri strălucite într-o zi, Vincent, cu condiţia să-ți înfrunţi singur soarta. Piciorul de ghips din lada de gunoi a lui Mauve m-a convins de asta. Acum fugi şi opreşte-te la cantina săracilor pentru un blid gratuit de ciorbă.

Vincent îl fulgeră o clipă cu privirea, apoi se întoarse şi deschise uşa.

— Stai puţin!

— Să nu-mi spui cumva că te-ai răzgândit ca un laş şi că vrei să revii asupra hotărârii! i-o tăie Vincent.

— Ascultă, Van Gogh, nu sunt un zgârcit, mă conduc însă după principii. Dacă te-aş crede un neghiob, ți-aş da douăzeci şi cinci de franci ca să scap de tine. Dar te respect ca pe un adevărat tovarăş de meserie. Am să-ți dau însă ceva ce nu poţi să cumperi cu toţi banii din lume. Şi să ştii că nu mai e alt om în Haga, afară de Mauve, căruia i-aş da acest lucru. Vino încoace. Trage puţin perdeaua de pe luminator. Aşa-i mai bine. Uită-te la studiul ăsta. Uite cum am de gând să desăvârşesc schiţa şi cum o voi transpune pe pânză. Pentru numele lui Dumnezeu, cum vrei să vezi dacă stai în lumină?!

O oră mai târziu, Vincent plecă în al nouălea cer. Învăţase în acel scurt răstimp mai mult decât ar fi putut învăţa într-un an la o şcoală de artă. Apucă să facă o bună bucată de drum înainte de a-şi aminti că era lihnit de foame, bolnav şi cu febră şi că nu avea niciun gologan în buzunar.

9. IUBIRE

Câteva zile mai târziu, îl întâlni pe Mauve la dune. Dacă în sufletul său mai nutrea vreo speranţă de împăcare, rămase cu totul dezamăgit.

— Vere Mauve, vreau să te rog să mă ierţi pentru ce s-a întâmplat la atelier. A fost stupid din partea mea. Nu poţi să ştergi cu buretele şi să mă ierţi? N-ai vrea să vii o dată să vezi ce-am mai lucrat şi să stăm de vorbă?

Mauve refuză net.

— Nici să nu te gândeşti că am să mai vin la tine; s-a terminat cu asta!

— Ți-ai pierdut cu desăvârşire încrederea în mine?

— Da. Ai un caracter imposibil.

— Dac-ai vrea să-mi spui ce anume am făcut rău, aş încerca să-mi îndrept purtarea.

— Nu mă mai interesează ce faci.

— N-am făcut altceva decât să mănânc, să dorm şi să lucrez ca orice artist. Ce e rău în asta?

— Te socoteşti artist?

— Da.

— Ce absurditate! N-ai vândut în viaţa ta niciun tablou.

— Asta înseamnă oare a fi artist: să vinzi? Am crezut că artist e cel care caută, care caută mereu desăvârşirea, chiar fără să o găsească întotdeauna şi neapărat. Am crezut că e contrariul lui „ştiu, am găsit”. Când spun că sunt artist, înţeleg doar: „Caut, năzuiesc, mă dăruiesc din toată inima".

— Cu toate astea, ai un caracter nesuferit.

— Mă bănuieşti de ceva – simt asta – crezi că ascund ceva. „Vincent ascunde ceva ce nu se poate arăta la lumina zilei.” Nu-i aşa? Spune-mi ce este, Mauve! Vorbeşte-mi deschis!

Mauve se întoarse la şevaletul lui şi începu să aşeze vopselele. Vincent se răsuci pe călcâie şi o porni încet prin nisip.

Avea dreptate. Plutea ceva în aer. Haga aflase de legătura lui cu Christine. De Bock era cel care răspândise vestea. Intrase într-o zi în atelier, cu un zâmbet răutăcios fluturând pe guriţa lui ca un boboc de floare. Christine poza.

— Bravo, bravo, Van Gogh! îi spuse el în englezeşte, aruncându-şi pardesiul negru, greu şi aprinzându-şi o ţigaretă lungă. Tot oraşul vorbeşte că ai o amantă! Am auzit de la Weissenbruch, Mauve şi Tersteeg. Toată Haga vuieşte.

— A, deci asta era!

— Ar fi trebuit să fii mai discret, bătrâne! E vreun model cunoscut? Credeam că le ştiu pe toate!

Vincent se uită la Christine, care tricota lângă foc. Avea un farmec simplu aşa cum şedea acolo, îmbrăcată în rochia de lână, cu un şorţ dinainte şi cu ochii aplecaţi asupra hăinuţei pe care o împletea. De Bock sări în sus şi ţigara îi căzu din gură.

— Dumnezeule, exclamă el, doar nu vrei să spui că femeia asta e amanta dumitale!?

— N-am nicio amantă, De Bock. Dar îmi închipui că ea e femeia despre care se vorbeşte.

De Bock îşi şterse o transpiraţie imaginară de pe frunte şi o studie cu atenţie pe Christine.

— Nu te înţeleg, cum dracu poţi să te culci cu ea?!

— De ce mă întrebi asta?

— Dar bine, dragul meu, e o ciumă... o adevărată ciumă! Ce ți-a venit? Nu e de mirare că Tersteeg a fost şocat. Dacă vrei o amantă, de ce nu-ți alegi un model micuţ şi nostim din oraş? Sunt destule la îndemână.

— Aşa cum ți-am mai spus şi înainte, De Bock, femeia asta nu e amanta mea.

— Atunci ce?...

— E nevasta mea.

De Bock ţuguie buzele lui micuţe ca şi cum ar fi vrut să fluiere.

— Soţia dumitale?

— Da. Am de gând să mă însor cu ea.

— Dumnezeule mare!

Aruncă o privire plină de groază şi silă spre Christine şi ieşi în grabă, fără măcar să-şi îmbrace pardesiul.

— Ce vorbeaţi despre mine? întrebă Christine.

Vincent străbătu camera şi se uită o clipă la ea.

— I-am spus lui De Bock că ai să fii nevasta mea.

Christine rămase tăcută mult timp, împletind de zor mai departe. Gura îi atârna uşor întredeschisă; din când în când, îşi repezea limba afară, cu iuţeală, ca un şarpe, ca să-şi umezească buzele, ce i se uscau imediat.

— Vrei să te însori, într-adevăr, cu mine, Vincent? De ce?

— Dacă nu eram hotărât să mă însor cu tine, ar fi fost mai frumos din partea mea să te las în pace. Vreau să cunosc bucuriile şi necazurile vieţii casnice, ca s-o pot picta din proprie

experienţă. Am fost îndrăgostit odată de o femeie, Christine. Când m-am dus la ea acasă, familia ei mi-a spus că-i inspir dezgust. Dragostea mea era adevărată, cinstită şi puternică, Christine, şi când am plecat de acolo am simţit că mi-au ucis-o. Dar iată că după moarte există o înviere, şi această înviere ai pricinuit-o tu.

— Dar nu te poţi însura cu mine! Ce-o să fac cu copiii? Şi, pe urmă... s-ar putea ca fratele tău să nu-ți mai trimită banii.

— Pentru mine, Christine, o mamă care-şi închină viaţa copiilor ei e demnă de cel mai înalt respect. Noul tău născut şi cu Herman vor sta aici, cu noi, iar ceilalţi pot rămâne la mama ta. Cât despre Theo... e adevărat, s-ar putea să mă condamne. Dar când am să-i scriu şi am să-i explic cum stau lucrurile cu adevărat, nu cred că are să mă părăsească.

Se aşeză pe podea la picioarele ei. Christine arăta mult mai bine decât la prima lor întâlnire. În ochii ei căprui, melancolici apăruse o vagă licărire de fericire. Un nou îndemn de viaţă îi trezise întreaga făptură. Nu-i fusese uşor să pozeze, dar se căznise din greu, cu răbdare. Când o întâlnise prima dată, era vulgară, bolnavă, nenorocită. Acum întreg felul ei de a fi devenise mai potolit. Găsise o sănătate şi o viaţă nouă. În timp ce sta aşa, privindu-i faţa aspră, ciupită de vărsat, peste care se aşternuse o uşoară undă de blândeţe, se gândi din nou la fraza lui Michelet: *„Comment se fait-il qu'il y ait sur la terre une femme seule désespérée?"*

— Sien, o să facem economie, o să fim cât se poate de cumpătaţi, nu-i aşa? Mă tem c-o să vină o vreme când voi fi complet lipsit de mijloace. Am să fiu în stare să te ajut până când ai să te duci la Leyden, dar nu ştiu dacă la întoarcere ai să mă găseşti cu sau fără pâine. Tot ce am o să împart cu tine şi cu copilul tău.

Christine se lăsă să alunece de pe scaun jos pe podea, alături de el, îi trecu braţele în jurul gâtului şi-şi puse capul pe umărul lui.

— Lasă-mă doar să stau cu tine, Vincent. Nu cer mult. Să n-avem nimic altceva decât cafea şi pâine, şi tot n-am să mă plâng. Te iubesc, Vincent! Eşti primul om care s-a arătat bun cu mine. Nu trebuie să mă iei de nevastă dacă nu vrei. Am să pozez şi am să muncesc ca o roabă, am să fac tot ce vrei. Numai lasă-mă să rămân lângă tine! E prima oară în viaţă când

sunt fericită, Vincent. Nu-mi trebuie lux. O să împărţim amândoi puţinul ce l-om avea şi am să fiu fericită.

Vincent îi simţea copilul din pântece cum mişcă lângă el, cald şi viu. O mângâie pe faţa ei aspră uşurel, cu vârfurile degetelor, sărutându-i fiecare semn, unul câte unul. Îi desfăcu părul pe spate, netezindu-i şuviţele subţiri cu dezmierdări tandre. Fericită, îşi lipi obrazul îmbujorat de barba lui, frecându-şi-l încetişor.

— Mă iubeşti, Christine?

— Da, Vincent, te iubesc!

— E bine să fii iubit. Lumea n-are decât să spună că e rău dacă aşa-i place...

— Mai dă-o dracului de lume! spuse ea simplu.

— Am să trăiesc ca un muncitor, mi se potriveşte. Tu şi cu mine ne înţelegem unul pe celălalt şi nu trebuie să ne pese ce spune lumea. Cei din lumea mea m-au alungat de mult. Prefer să mănânc o coajă de pâine şi să întemeiez un cămin, oricât de sărman ar fi el, decât să nu mă însor cu tine.

Şedeau pe podea, îmbujoraţi de dogoarea roşietică a sobei, unul în braţele celuilalt. Venirea poştaşului întrerupse vraja. Îi înmână lui Vincent o scrisoare de la Amsterdam. Suna aşa:

„Vincent,

Am aflat de comportarea ta nedemnă. Anulez comanda mea pentru cele 6 desene. Nu mă mai interesează ce lucrezi în viitor.

CM. Van Gogh“

Soarta lui depindea acum numai de Theo. Dacă nu izbutea să-l facă să înţeleagă sensul adevărat al legăturii lui cu Christine, Theo era îndreptăţit să-i taie cei o sută de franci pe lună. Putea să se descurce fără maestrul Mauve, putea să se descurce fără specialistul în artă Tersteeg, putea să trăiască fără familie, prieteni şi confraţi, cât timp îi rămânea munca lui şi Christine. Dar nu putea să se descurce fără cei o sută de franci pe lună!

Îi scrise lui Theo scrisori lungi, înflăcărate, explicându-i totul amănunţit, rugându-l să-l înţeleagă şi să nu-l părăsească. Trăia de la o zi la alta stăpânit de presimţiri negre. Nu îndrăznea să comande materiale pentru desen mai mult decât putea să

plătească pe loc şi nici să ia acuarele pe datorie, ceea ce îl împiedica de la lucru.

Theo ridică multe obiecţii, dar nu-l condamnă. Îi dădu şi sfaturi, dar nu lăsă niciodată să se înţeleagă că dacă aceste sfaturi n-ar fi urmate ar înceta să-i mai trimită banii. Până la urmă, deşi nu-l aproba, îi dădu asigurări că va continua să-l ajute ca şi până atunci.

Era la începutul lunii mai. Doctorul de la Leyden îi spusese Christinei că va naşte prin iunie. Vincent chibzui că ar fi mai cuminte dacă nu s-ar muta la el decât după naştere, când spera că va reuşi să închirieze o casă goală din vecinătate, pe Schenkweg. Christine nu-şi adusese încă lucrurile de la mama ei, dar îşi petrecea cea mai mare parte din timp la atelier. Urmau să se căsătorească oficial numai, după ce ea se va înzdrăveni.

Vincent se duse şi el la Leyden în ziua sorocită. Copilul nu mişcă de la 9 seara până la 1 şi jumătate. În cele din urmă, îl scoaseră cu forcepsul, dar fără să-i pricinuiască vreun rău. Christine suferise foarte mult, dar când îl văzu pe Vincent uită totul.

— Curând ne apucăm iar de desen, spuse ea.

Lacrimi de bucurie luceau în ochii lui Vincent. Nu-i păsa că noul-născut era al altui bărbat. Erau nevasta şi copilul lui, şi acest gând îi dădea un sentiment de fericire aproape dureroasă.

Când se întoarse acasă, în Schenkweg, îl găsi pe proprietar aşteptându-l în faţa casei.

— Ce părere ai despre închirierea celeilalte case, *mijnheer* Van Gogh? Costă doar opt franci pe săptămână. Uite, pentru dumneata o tencuiesc şi o zugrăvesc din nou. E destul să alegi tapetul care-ți place, şi treaba e ca şi făcută!

— Stai, n-o lua aşa repede. Mă gândesc să mă mut când s-o înapoia nevastă-mea, dar mai întâi trebuie să-i scriu fratelui meu.

— Bine, dar eu tot trebuie s-o zugrăvesc, aşa că alege dumneata un tapet care-ți place; dacă până la urmă nu te muţi, nu-i nimic.

Theo ştia de mai multă vreme, din scrisori, despre casa din apropiere. Era mult mai mare: un atelier, o cameră de toate zilele, bucătărie şi un dormitor mansardat. Costa cu patru franci pe lună mai mult decât vechea locuinţă, dar, cum Christine,

Herman şi noul-născut urmau să se mute cu toţii în Schenkweg, era nevoie de spaţiu mai mult. Theo îi răspunse că salariul i se majorase de curând şi că Vincent putea să conteze deocamdată pe o sută cincizeci de franci lunar. Vincent închirie imediat casa. Christine urma să se întoarcă peste o săptămână şi voia s-o primească în căminul cel nou, pregătit de el cu drag. Proprietarul îi trimise doi oameni de la depozit să-i transporte mobila, iar mama Christinei veni să-l ajute la instalare.

10. SFÂNTA FAMILIE

Noul atelier, cu un tapet simplu cafeniu-cenuşiu, podele de lemn bine spălate, desene atârnate pe pereţi, câte un şevalet în fiecare colţ şi cu o masă de lucru mare, albă, din lemn de brad, arăta într-adevăr ca un atelier de pictor. Mama Christinei atârnă perdele albe de muselină la ferestre. Atelierul avea şi o nişă, unde Vincent îşi depozită toate planşele, mapele de desen şi gravurile în lemn. Într-un colţ aşeză un dulap pentru sticlele, vasele şi cărţile lui. În camera de toate zilele se aflau o masă, câteva scaune de bucătărie, o sobă de gaz şi, lângă fereastră, un scaun mare de pai pentru Christine. Alături de el Vincent aşeză un leagăn de fier pentru copil, acoperit cu o învelitoare verde, iar deasupra lui, prinsă pe perete, o gravură de Rembrandt, înfăţişând două femei lângă un leagăn, dintre care una citea *Biblia* la lumina lumânării.

Făcu rost de tot ce era nevoie pentru bucătărie, în aşa fel ca la întoarcere Christine să poată pregăti masa în zece minute. Mai cumpără un cuţit, o furculiţă, o lingură şi o farfurie în plus pentru ziua când Theo va veni să-i viziteze. În mansardă instală un pat mare pentru el şi nevasta lui, iar patul cel vechi, pregătit cu toate cele necesare, îl aştepta pe Herman. Împreună cu mama Christinei, luară paie, ierburi de mare şi pânză de sac şi umplură saltelele în pod.

Când Christine părăsi spitalul, doctorul care o îngrijise, sora din salon şi sora-şefă veniră cu toţii să-şi ia rămas bun de la ea. Vincent îşi dădu seama o dată mai mult că era o fiinţă care putea inspira simpatie şi afecţiune unor oameni serioşi, în toată firea. „Ba n-a cunoscut niciodată binele, îşi spuse el, cum ar fi putut deci să fie bună?“

Mama ei împreună cu Herman se pregăteau, în Schenkweg, s-o întâmpine. Când intră în casă, surpriza şi bucuria o copleşiră, căci Vincent nu-i spusese nimic despre noua lor locuinţă. Alerga de colo până colo, punând mâna pe fiecare lucru, pe leagăn, pe jilţ, pe ghiveciul cu flori, aşezat de el pe fereastră. Era fericită.

— Doctorul a fost foarte drăguţ, povesti ea. Mi-a spus: „Ascultă, îţi place ginul? Dar de fumat, fumezi?" „Da", i-am răspuns eu. „Te-am întrebat numai, zice, ca să-ți spun că nu eşti obligată să renunţi la ele. Dar trebuie să eviţi oţetul, piperul şi muştarul. Şi să mănânci carne măcar o dată pe săptămână."

Aşa cum era, cu pereţii până la jumătate îmbrăcaţi în lemn, dormitorul lor semăna foarte mult cu o cală de vapor. Vincent trebuia să ducă sus, în fiecare seară, leagănul de fier, iar dimineaţa să-l aducă înapoi, jos, în camera de toate zilele. Christine era încă prea slăbită, aşa că, deocamdată, trebuia să se ocupe el de toată gospodăria: făcea paturile, aprindea focul, ridica, mătura, căra. Se simţea de parc-ar fi fost de când lumea cu Christine şi copiii; iar Christine, deşi nu era încă refăcută de pe urma operaţiei, manifesta o vădită schimbare, o nouă poftă de viaţă.

Vincent îşi reluă lucrul cu sufletul împăcat. Era bine să ai un cămin al tău, să simţi în jur forfota unei familii! Viaţa alături de Christine îi dădea curaj şi energic ca să-şi continue lucrul. Dacă Theo nu-l părăsea, era sigur că putea să ajungă, cu timpul, un pictor bun.

În Borinage îl slujise pe Dumnezeu, acum avea un alt Dumnezeu, mai concret, şi o religie care putea fi exprimată într-o singură frază: figura unui muncitor, câteva brazde pe un câmp arat, un petic de nisip, marea şi cerul – subiecte serioase, grele, dar, în acelaşi timp, atât de frumoase, încât merita într-adevăr să le închini viaţa întreagă încercând să prinzi pe pânză poezia din adâncul lor.

Într-o după-amiază, când se întorcea acasă de la dune, îl găsi pe Tersteeg în faţa casei din Schenkweg.

— Îmi pare bine că te văd, Vincent, spuse Tersteeg. M-am gândit să trec şi să aflu cum o mai duci.

Lui Vincent îi era groază de furtuna care va izbucni în momentul când Tersteeg va urca la el. Îl ţinu de vorbă pe stradă cât putu mai mult, căutând să-şi adune puterile şi să amâne

clipa când Tersteeg va da ochi cu Christine. Tersteeg era prietenos şi amabil, dar Vincent se cutremura la gândul scenei care trebuia să urmeze.

Când cei doi bărbaţi intrară, Christine, în jilţul ei de paie, tocmai alăpta copilul, iar Herman se juca lângă sobă. Tersteeg rămase cu gura căscată, uitându-se îndelung la ei. Când vorbi, folosi engleza.

— Ce e cu femeia şi copilul ăsta?

— Christine e nevasta mea, şi copilul e al nostru.

— Cu alte cuvinte, e adevărat că te-ai însurat cu ea?

— N-am făcut-o încă oficial, dacă asta e precizarea pe care o aşteptaţi.

— Cum îţi poate trece prin minte să trăieşti cu o femeie... şi copii care...

— După câte ştiu, în mod obişnuit, bărbaţii se însoară, nu-i aşa?

— Bine, dar tu n-ai bani. Eşti întreţinut de fratele tău.

— Nicidecum. Theo îmi plăteşte un salariu. Tot ceea ce lucrez îi aparţine. Într-o zi o să-ţi recupereze banii.

— Ai înnebunit de tot, Vincent?! Asta e fără doar şi poate o faptă care porneşte dintr-o minte nesănătoasă!

— Purtarea oamenilor, *mijnheer*, seamănă foarte mult cu desenul. Întreaga perspectivă se modifică o dată cu schimbarea unghiului de vedere, şi asta nu depinde de subiect, ci de cel care priveşte.

— Am să-i scriu tatălui tău, Vincent. Am să-i scriu şi am să-i spun toată povestea!

— Nu credeţi că ar fi ridicol să primească o scrisoare plină de indignare de la dumneavoastră şi, la scurt timp după aceea, invitaţia de a veni să mă viziteze, pe cheltuiala mea?

— Ai de gând să-i scrii tu însuţi?

— De ce vă miraţi? Fireşte c-am să-i scriu. Dar trebuie să recunoaşteţi că nu e acum momentul cel mai potrivit. Tata abia a fost mutat în parohia de la Nuenen. Soţia mea nu este încă restabilită, aşa încât orice emoţie sau încordare îi poate dăuna.

— Atunci bineînţeles că n-am să-i scriu. O, Vincent, eşti la fel de năuc ca unul care vrea să se înece cu tot dinadinsul! Eu nu vreau decât să te salvez de la dezastru!

— Nu mă îndoiesc de bunele dumneavoastră intenţii, *mijnheer* Tersteeg, şi de aceea încerc să nu mă supăr pentru

cele spuse. Dar, vă rog să mă credeţi, conversaţia asta mi-e foarte neplăcută.

Tersteeg se retrase cu o mutră adânc nedumerită.

Dar prima lovitură adevărată avea s-o primească Vincent din partea lui Weissenbruch. Într-o după-amiază îşi făcu apariţia, cu aerul lui nepăsător, ca să vadă dacă Vincent mai trăia.

— Ce mai faci? Văd că ai reuşit să te descurci şi fără cei douăzeci şi cinci de franci.

— Da.

— Ia spune, n-a fost mai bine că nu te-am răsfăţat atunci?

— Cred că în seara aceea, când ne-am cunoscut la Mauve, primele vorbe pe care ți le-am spus au fost: „Du-te la dracu!“ Acum repet invitaţia.

— Dacă continui aşa, ai să devii un al doilea Weissenbruch, ai stofă! De ce nu mă prezinţi metresei tale? N-am avut onoarea...

— Pe mine poţi să mă chinui cum vrei, Weissenbruch, dar pe ea te rog s-o laşi în pace!

Christine legăna pătucul de fier cu învelitoare verde. Ştia că ea e ţinta batjocurii şi se uita la Vincent cu durere întipărită pe faţă. El se apropie de mamă şi copil şi li se alătură protector. Weissenbruch îşi aruncă ochii la grupul lor, apoi la gravura lui Rembrandt, de deasupra leagănului.

— Ştii, exclamă el, alcătuiţi un grup straşnic! Mi-ar plăcea să vă pictez! Aş intitula tabloul *Sfânta familie!*

Cu o înjurătură, Vincent se repezi după Weissenbruch, dar acesta apucă să iasă pe uşă nevătămat. Vincent se întoarse lângă ai lui. Pe perete, alături de Rembrandt, atârna un ciob de oglindă. Se uită în sus, prinse dintr-o privire tabloul pe care-l alcătuiau ei trei, şi, într-o clipă de oribilă şi dureroasă luciditate, văzu cu ochii lui Weissenbruch... copilul din flori, târfa şi milostivul.

— Cum ne-a spus? întrebă Christine.

— *Sfânta familie*...

— Ce e asta?

— Un tablou cu Maria, Isus şi Iosif.

O podidiră lacrimile şi-şi îngropa faţa în scutecele copilului. Vincent se lăsă în genunchi lângă leagănul de fier ca s-o mângâie. Înserarea se furişa pe fereastra dinspre nord şi arunca o umbră blândă în încăpere. Încă o dată, Vincent izbuti să se desprindă şi să privească grupul pe care-l alcătuiau, ca şi când

n-ar fi făcut parte din el. De data asta îl văzu cu ochii propriului său suflet.

— Nu plânge, Sien! Nu plânge, draga mea! Ridică-ți capul şi şterge-ți lacrimile. *Weissenbruch a avut dreptate!*

11. THEO SOSEŞTE LA HAGA

Descoperind sătucul de pescari Scheveningen, Vincent simţi întâia oară nevoia de a picta în ulei. Scheveningen era aşezat la Marea Nordului, adăpostit între două dune de nisip. Pe plajă se odihneau şiruri de bărci pântecoase de pescuit, cu catarg şi cu pânze de culoare închisă, îndelung bătute de urgia furtunilor. În spate aveau cârme grosolane, pătrate, plase de prins peşte gata întinse pentru ieşirea în larg, şi, în vârf, câte un steguleţ triunghiular roşu-ruginiu sau albastru-marin. Se puteau vedea de asemenea căruţe albastre cocoţate pe roţi, înalte, roşii, care serveau la transportarea peştelui în sat, neveste de pescari cu bonete albe impermeabile, prinse în faţă cu două capse rotunde aurii, familii de pescari înaintând în grupuri mici până la buza răsfrântă a valului, ca să întâmpine bărcile. Se mai desluşeau steguleţe fluturând vesel pe Kurzaal, un local de petrecere pentru călătorii străini cărora le plăcea gustul sărat al mării numai pe buze, nu şi în gâtlej. Marea era cenuşie la mal din cauza talazurilor care frământau nisipul; spre larg se desfăta în toate tonurile de verde, care se întunecau treptat, până se stingeau într-un albastru posomorât. Cerul era de un cenuşiu curat, pe care se desena conturul fugar al norilor şi, numai ici-colo, se ivea câte un petic albastru, ca să amintească pescarilor că totuşi mai străluceşte un soare deasupra Olandei. Scheveningen era un colţişor unde oamenii, contopiţi cu pământul şi cu marea, trudeau din răsputeri.

Când încercase să prindă scene de stradă, acuarela i se păruse un mijloc satisfăcător de exprimare, deşi n-avea profunzime, consistenţă şi nu putea să redea tot ce simţea el nevoia să comunice. Tânjea după pictura în ulei, dar nu se încumeta să se avânte, pentru că auzise de atâţia pictori care rataseră trecând la ulei înainte de a fi stăpânit bine desenul. Tocmai atunci sosi Theo la Haga.

Theo avea acum douăzeci şi şase de ani şi ajunsese un bun specialist în artă. Călătorea mult pentru firmă şi era cunoscut

peste tot ca unul dintre tinerii cei mai pricepuţi în meserie. *„Goupil and Company*“ vânduseră sucursala din Paris lui Boussod şi Valadon – cunoscuţi sub numele de „*les messieurs*" – şi, cu toate că-l păstraseră pe Theo în acelaşi post, firma nu se mai conducea după vechile principii de pe vremea bătrânului Goupil sau a unchiului Vincent. Acum tablourile se vindeau la cel mai ridicat preţ care se putea obţine – fără a ţine seama de valoarea lor – şi numai pictorii cu renume erau favorizaţi. Unchiul Vincent, Tersteeg şi Goupil socotiseră drept cea dintâi datorie a unui specialist în artă să descopere şi să încurajeze artişti noi şi tineri; acum se acorda atenţie numai pictorilor consacraţi. Noii-veniţi, Manet, Monet, Pissaro, Sisley, Renoir, Berthe Morisot, Cézanne, Degas, Guillaumin şi chiar cei mai tineri, ca Toulouse-Lautrec, Gauguin şi Signac[13], încercau să spună ceva deosebit de ceea ce Bouguereau[14] şi domnii de la Academie repetau mereu, fără încetare. Dar nimeni n-avea urechi să-i audă. Nici unuia dintre aceşti înnoitori nu i se expusese vreodată vreo pânză şi *„les messieurs”* nu le oferiseră posibilitatea de a vinde ceva sub acoperişul lor. Theo ajunsese să aibă un profund dezgust pentru Bouguereau şi pentru alţii de acelaşi soi; toată simpatia lui se îndrepta către tinerii inovatori. Făcea zilnic tot ce-i stătea în putinţă ca să-i convingă pe *„les messieurs”* că noile picturi merită să fie expuse, iar publicul trebuie pregătit să le cumpere. *„Les messieurs*" îi socoteau pe inovatori nebuni, puerili, cu totul lipsiţi de tehnică. Theo, în schimb, vedea în ei viitori maeştri.

---

[13] Enumerarea cuprinde pe reprezentanţii picturii impresioniste. Impresionismul este curentul artistic apărut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care proclama că scopul artei constă în redarea impresiilor de moment, a senzaţiilor subiective ale artistului. Unele trăsături ale impresionismului au apărut în creaţia pictorilor francezi Corot, Courbet, Manet, prin perceperea directă, proaspătă a vieţii, prin interesul acordat situaţiilor de moment, prin luminozitatea şi coloritul tablourilor lor. Impresionismul s-a format ca doctrină artistică în Franţa, începând de prin 1870, mai ales în pictura peisagistică. Reprezentanţii săi străluciţi, Claude Monet, Sisley, Renoir, Guillaumin, Pissaro etc. Au ajuns la o mare subtilitate în redarea efectelor de *plein-air* (aer liber), o efectului luminii și atmosferei asupra culorii obiectelor. Pe primul plan în creaţia pictorilor impresionişti se află experimentul coloristic, cu preţul renunţării adeseori la conţinutul social al tablourilor.

[14] Adolphe-William Bouguereau (1825—1905). Pictor (de compoziţii inspirate din mitologie și religia creştină, panouri decorative, compoziţii alegorice) francez. A decorat reşedinţele aristocraţilor. Reprezentant al unei maniere de pictură academică, convenţională și al unul colorit lipsit de vigoare, Bouguereau a fost totuşi foarte apreciat de critica oficială a vremii, conferindu-i-se numeroase premii şi medalii.

Christine rămase sus, în dormitorul de la mansardă, în timp ce Vincent îl primi pe fratele lui în atelier. După primele îmbrăţişări, Theo spuse:

— Am venit şi cu treburi, dar trebuie să-ți mărturisesc că ţelul principal al drumului meu la Haga este să te conving să nu stabileşti nicio legătură permanentă cu femeia aceea. Mai întâi de toate, ia spune-mi, cum e?

— Ți-o aminteşti pe bătrâna noastră doică de la Zundert, Leen Verman?

— Da.

— Sien e acelaşi fel de om. Nu e decât o femeie obişnuită, din popor, dar pentru mine are totuşi ceva deosebit. De altfel, ajunge să iubeşti o fiinţă, chiar obişnuită, oarecare, şi să fii iubit de ea, şi încă te poţi socoti din capul locului un om fericit, în ciuda părţilor întunecate ale vieţii. Sentimentul că sunt de oarecare folos cuiva m-a făcut să mă regăsesc şi m-a readus la viaţă. Şi n-am căutat eu acest sentiment, s-a trezit singur în sufletul meu. Sien s-a învăţat cu toate chinurile şi necazurile vieţii de pictor şi e atât de plină de bunăvoinţă când pozează, încât îmi închipui că datorită ei am să devin un pictor mai bun decât dacă m-aş fi însurat cu Kay.

Theo se plimbă prin atelier, cu privirea ţintă la o acuarelă din perete. În cele din urmă, spuse:

— Singurul lucru pe care nu pot să-l înţeleg este cum de-ai izbutit să te îndrăgosteşti de această femeie când o iubeai nebuneşte pe Kay!...

— Nu, Theo, nu m-am îndrăgostit imediat. Dar pentru că am fost respins de Kay trebuia, oare, ca toate simţămintele mele omeneşti să se prefacă în cenuşă? Venind aici nu m-ai găsit descurajat şi melancolic, ci ai intrat într-un atelier nou şi într-un cămin în plină înflorire. Nu într-un atelier în care plutesc mistere, ci într-unul în care clocoteşte viaţa reală – un atelier cu leagăn şi cu scaun înalt pentru prunc – în care nu există moleșeală, ci totul te-ndeamnă, te grăbeşte şi te stârneşte la lucru. Pentru mine e limpede ca lumina zilei că trebuie să simţi ce desenezi, că trebuie să trăieşti în realitatea vieţii de familie dacă vrei să exprimi cu adevărat această viaţă.

— Tu ştii că eu nu fac niciodată deosebiri de clasă, Vincent, dar crezi că e cuminte să...

— Nu, nu cred că m-am înjosit sau că m-am făcut de râs, îl întrerupse Vincent; simt că munca mea este aproape de inima oamenilor, că trebuie să fiu cât mai strâns legat de pământ, să prind înţelesul vieţii pe viu şi să merg înainte, luptând cu grijile şi cu necazurile.

— Eu nu spun că n-ai dreptate. Theo făcu vreo câţiva paşi şi se opri, uitându-se în ochii fratelui său. Dar de ce e nevoie de căsătorie pentru asta?

— Pentru că am promis că o voi lua în căsătorie. Nu vreau s-o consideri ca pe o metresă sau ca pe cineva cu care am o legătură fără să-mi pese de urmări. Această făgăduială are două laturi: în primul rând, e o promisiune de căsătorie oficială, îndată ce împrejurările o vor îngădui, şi în al doilea rând, e un legământ ca, între timp, să împărţim totul împreună, să ne ajutăm unul pe altul, să ne îngrijim ca şi când am fi căsătoriţi.

— Sper, totuşi, că n-ai să grăbeşti căsătoria civilă.

— Bine, Theo, dacă vrei tu, am s-o amân până când voi putea câştiga o sută cincizeci de franci din vânzarea lucrărilor mele şi nu voi mai avea nevoie de ajutorul tău. Îţi promit că n-am s-o iau de nevastă decât în clipa când desenul meu va ajunge la un nivel care să-mi asigure independenţa. Treptat, pe măsură ce voi începe să câştig, ai să-mi trimiţi din ce în ce mai puţin în fiecare lună, până când n-o să mai fie de loc nevoie să mă ajuţi. Abia atunci se va pune problema căsătoriei civile.

— Asta e într-adevăr lucrul cel mai înţelept.

— Iat-o că vine, Theo. Te rog, de dragul meu, încearcă să o vezi ca pe o soţie, ca pe o mamă de copii. Pentru că, de fapt, nici nu e altceva.

Christine coborî scările din fundul atelierului. Purta o rochie simplă, neagră, îşi pieptănase cu grijă părul pe spate, şi uşoara roşeaţă care-i îmbujora obrajii îi ascundea aproape urmele de vărsat de pe faţă. Căpătase o gingăşie firească; iubirea lui Vincent o învăluise într-un nimb de încredere şi optimism. Dădu mâna cu Theo, liniştită, îl întrebă dacă nu voia să ia o ceaşcă de ceai şi-l rugă să rămână la cină. Apoi se aşeză în jilţul ei de la fereastră şi se apucă să coasă, legănând copilul. Vincent alerga agitat încolo şi încoace prin atelier, arătându-i lui Theo schiţe în cărbune, scene de stradă în acuarelă, studii de grupuri prinse în fugă pe hârtie, cu creion de dulgher. Voia ca fratele lui să-şi dea seama de progresele pe care le făcuse.

Theo era pe deplin încredinţat că, într-o bună zi, Vincent avea să devină un pictor mare, dar, cel puţin până acum, nu ar fi putut să afirme cu certitudine dacă lucrările lui îi plăceau. În general, Theo era un cunoscător plin de discernământ, conştiincios în arta de a judeca, dar nu putea să se decidă niciodată în privinţa lucrărilor fratelui său. Pentru el, Vincent era mereu în drum spre desăvârşire, dar nu părea să ajungă niciodată la ea.

— Dacă ai început să simţi îndemnul de a lucra în ulei, îi spuse el după ce Vincent îi arătase toate studiile şi-i vorbise despre intenţiile lui, de ce nu începi? Ce mai aştepţi?

— Aştept să mă conving că desenul meu e destul de bun. Mauve şi Tersteeg spun că eu nu ştiu...

— ... în schimb, Weissenbruch spune că ştii. În orice caz, tu eşti singurul în măsură să hotărăşti. Dacă simţi nevoia să te exprimi în culori mai intense, înseamnă că a venit vremea să te apuci. Dă-i drumul!

— Dar, Theo, cheltuiala! Blestematele alea de tuburi costă cât greutatea lor în aur.

— Aşteaptă-mă mâine dimineaţă la hotel, la 10. Cu cât începi să-mi trimiţi mai repede pânze în ulei, cu atât mai uşor o să-mi scot banii investiţi în tine.

În timpul cinei, Theo şi Christine discutară cu însufleţire. La plecare, Theo se întoarse pe scări către Vincent şi-i spuse în franţuzeşte:

— E simpatică, într-adevăr simpatică, nu mi-aş fi închipuit!

A doua zi dimineaţă, în drum spre Wagenstraat, alcătuiau o pereche ciudată. Fratele mai tânăr, dichisit cu grijă, cu ghetele lustruite, cămaşa scrobită, hainele călcate, cravata frumos legată la locul ei, cu pălărie neagră, tare, uşor aplecată pe o parte, cu barba castanie, moale, îngrijită, mergea cu un pas sigur, liniştit, echilibrat. Celălalt, cu ghete scâlciate, pantaloni peticiţi, care nu se potriveau cu haina strâmtă, fără cravată, cu o şapcă absurdă în vârful capului şi cu barba ţâşnind în vârtejuri roşii, sălbatice, umbla sacadat, cu paşi neregulaţi, săltaţi, fluturându-şi braţele şi făcând gesturi largi în timp ce vorbea.

Nu-şi dădeau seama de tabloul comic pe care-l alcătuiau.

Theo îl duse la „*Goupil*“ ca să-i cumpere culori, pensule, pânză. Tersteeg îl respecta şi-l admira pe Theo, iar pentru Vincent încerca să aibă simpatie şi să-l înţeleagă. Când auzi

pentru ce veniseră, insistă să le caute chiar el tot materialul, dându-i sfaturi lui Vincent în legătură cu calitatea diferiţilor pigmenţi.

Apoi, Theo şi Vincent parcurseră pe jos cei şase kilometri peste dune până la Scheveningen. Tocmai se apropia de mal un cuter de pescari. Lângă monument se afla o mică baracă de lemn în care sta de pază un om. Îndată ce zări barca, omul apăru cu un steag mare; era urmat de o droaie de copii. La câteva minute după ce flutură steagul, se ivi un alt bărbat, călare pe un cal bătrân, ca să tragă ancora. Grupul se mări cu câţiva bărbaţi şi femei care veniseră în grabă dinspre sat, peste duna de nisip, în întâmpinarea echipajului. Când barca ajunse destul de aproape, omul călare intră în apă şi apoi se întoarse trăgând ancora. După aceea fură căraţi la mal pescarii, duşi în cârcă de câţiva oameni care purtau cizme înalte de cauciuc şi, de fiecare dată când erau lăsaţi, unul câte unul, pe ţărm, se auzea un puternic chiot de bun sosit. După ce ajunseră cu toţii pe uscat şi caii traseră barca la mal, întregul alai porni spre case, peste duna de nisip, în chip de caravană; omul călare se înălţa deasupra tuturor ca o siluetă de uriaş.

— Cam aşa ceva vreau să pictez în ulei, spuse Vincent.

— Trimite-mi tablourile imediat ce vei fi mulţumit de ele. Poate că reuşesc să găsesc cumpărători la Paris.

— Of, Theo, trebuie! Trebuie să începi să vinzi şi tablourile mele!

12. CURIOŞI MAI SĂNT ŞI TAŢII!

După plecarea lui Theo, Vincent începu să picteze în ulei. Făcu trei studii, unul reprezentând şirul de sălcii din spatele podului Geest, altul, o potecă acoperită cu zgură, şi al treilea, grădinile de legume de la Meerdervoort, în care apărea un om îmbrăcat într-o bluză groasă, albastră, culegând cartofi. Pământul, albicios din cauza nisipului răscolit în parte, era acoperit de buruieni verzi, din mijlocul cărora se înălţau ici-colo tulpini uscate. În depărtare se zăreau nişte copaci de un verde-închis şi câteva acoperişuri. Când îşi privi opera, în atelier, se simţi mândru; era încredinţat că nimeni n-ar fi putut spune că acestea sunt primele lui încercări în ulei. Desenul, care-i coloana vertebrală şi scheletul oricărei picturi, era precis şi apropiat de

realitate. Nu-i venea să creadă, căci fusese convins că primele lui încercări vor fi ratate.

Altădată se apucă să picteze un dâmb înclinat din pădure, acoperit cu frunze de fag uscate şi mucegăite. Pământul avea o culoare cafeniu-roşcată, când mai deschisă, când mai închisă, puternic accentuată de fâşiile de umbră aruncate de trunchiurile copacilor, care, pe alocuri, îl ascundeau aproape cu totul. Greutatea era să redea intensitatea culorii, forţa uriaşă şi duritatea pământului. În timp ce picta, îşi dădu seama pentru prima oară cât de luminoasă putea fi totuşi întunecimea. Trebuia să păstreze lumina aceea şi, în acelaşi timp, adâncimea şi bogăţia de culori. În aureola amurgului de toamnă, filtrată printre ramuri, pământul părea un covor de rugină. Mesteceni tineri ţâşneau cu scânteieri smaraldine în bătaia soarelui, iar părţile din tulpină rămase în umbră erau de un verde caid, intens, întunecat. În spatele unui crâng de puieţi, deasupra pământului roşu-cafeniu, se boltea un cer delicat, învăluitor, de un cenuşiu care bătea în albastru irizat. Pe acest fond se dantelau o margine vaporoasă de verdeaţă şi o împletitură de lăstari şi frunze galbene. Câteva siluete de oameni care adunau vreascuri rătăceau ici-colo, ca nişte umbre misterioase. Boneta albă a unei femei, aplecată să ridice o creangă uscată, răsări pe neaşteptate din roşul-închis al pământului. Silueta întunecată a unui om apăru deasupra hăţişului, profilată pe cer, viguroasă şi totodată plină de poezie.

În timp ce picta, îşi spuse: „Nu trebuie să plec înainte de a prinde pe pânză simţămintele pe care le trezeşte această seară de toamnă, acest ceva tainic şi grav”. Dar lumina pălea. Trebuia să lucreze repede. Fixă siluetele la repezeală, din câteva trăsături hotărâte de pensulă. Îl minună cât de adânc se înfigeau în pământ tulpinile puieţilor. Încercă să le schiţeze, dar culoarea cu care pictase pământul era încă umedă şi groasă, aşa încât orice trăsătură de pensulă se pierdea. Încercă încă o dată, şi încă o dată, cu disperare, căci întunericul se lăsa din ce în ce. În cele din urmă, trebui să se dea bătut – nicio trăsătură de penel nu izbutea să mai sugereze ceva în huma aceea roşcată a pământului. Aruncă pensula şi, cu o intuiţie oarbă, strivi pe pânză tuburile de vopsea, din care culoarea ţâşni în chip de rădăcini şi trunchiuri, luă apoi o altă pensulă şi cu coada ei modelă pasta groasă, cleioasă.

— Da, exclamă el, în timp ce noaptea învăluia pădurea, acum sunt la locul lor, se ridică din pământ cu rădăcinile puternic înfipte în el. Am izbutit să redau ceea ce voiam!

Weissenbruch trecu în seara aceea pe la el.

— Vino cu mine la *Pulchri*. O să vedem acolo câteva tablouri vivante şi câteva şarade.

Vincent nu uitase ultima lui vizită.

— Nu, mulţumesc, nu vreau să-mi las soţia singură.

Weissenbruch se duse la Christine, îi sărută mâna, o întrebă de sănătate şi se jucă vesel cu copilul. Era limpede că nu-şi mai amintea nimic din cele spuse ultima oară.

— Ia să-ți văd ultimele schiţe.

Vincent se supuse mai mult decât bucuros. Weissenbruch alese câteva dintre ele. Una reprezenta târgul de luni, când se desfăceau tarabele, alta, un şir de oameni aşteptând în faţa cantinei săracilor, a treia, un grup de bătrâni de la azilul de nebuni. Tot răsfoindu-le, mai puse deoparte un cuter de pescuit cu ancora ridicată, la Scheveningen, şi un studiu pe care Vincent îl creionase pe genunchi, în noroiul dunelor, în timpul unei ploi torenţiale.

— Sunt de vânzare? Aş vrea sa le cumpăr.

— Asta e încă una din glumele tale nesărate, Weissenbruch?

— Nu glumesc niciodată când e vorba de pictură. Studiile astea sunt minunate! Cât vrei pe ele?

Stăpânit de spaimă la gândul c-ar putea fi iar motiv de batjocură, Vincent îngăimă:

— Spune singur cât oferi.

— Foarte bine, ce părere ai dacă-ți dau cinci franci pe bucată? Douăzeci şi cinci pentru toate.

Vincent holbă ochii.

— Asta-i prea mult! Unchiul Cor mi-a oferit doar doi franci şi jumătate!

— Te-a înşelat, băiete. Toţi specialiştii în artă te înşală. Schiţele astea se vor vinde într-o zi cu cinci mii de franci. Ce spui, nu-i o afacere bună?

— Weissenbruch, uneori eşti un înger, alteori un diavol!

— Asta aşa, pentru variaţie, ca să nu se plictisească prietenii de mine.

Scoase un portofel şi-i întinse lui Vincent douăzeci şi cinci de franci.

— Acum vino cu mine la *Pulchri.* Ai nevoie de puţină distracţie. Se prezintă o farsă de Tony Offermans. O să-ți facă bine să râzi puţin.

Vincent se duse. Holul clubului era înţesat de oameni care fumau cu toţii un tutun ieftin şi tare. Primul tablou vivant era după o gravură de Niklaus Maes[15], *Staulul din Bethleem*, foarte reuşit ca ton şi culoare, dar cu totul nepotrivit ca expresie. Celălalt era după *Isaac blagoslovindu-l pe Iacob* de Rembrandt, cu o Rebecă splendidă, care urmărea să vadă dacă poza ei are *succes* la public. Aerul închis îi dădu lui Vincent dureri de cap. Plecă înainte de a începe farsa şi se duse acasă. Pe drum întocmi în gând o scrisoare.

Prin ea îl înştiinţă pe tatăl lui despre povestea cu Christine, dar numai atât cât socoti necesar, alătură cei douăzeci şi cinci de franci de la Weissenbruch şi-l pofti pe Theodorus să vină la Haga ca musafir al lui.

Peste o săptămână bătrânul sosi. Ochii lui albaştri începuseră să pălească şi pasul îi devenise şovăitor. Nu se mai văzuseră de când Theodorus îl izgonise de-acasă. Între timp, schimbaseră însă scrisori prieteneşti, ba chiar Theodorus şi Anna Cornelia îi trimiseseră mai multe pachete cu rufărie, îmbrăcăminte, ţigări, prăjituri de casă şi, din când în când, câte o hârtie de zece franci. Vincent nu izbutea de loc să-şi închipuie cum se va purta tatăl lui cu Christine. Uneori oamenii erau înţelegători şi generoşi, alteori, orbi şi urâcioşi.

Bănuia însă că tatăl lui nu va rămâne nepăsător şi nici nu va azvârli reproşuri lângă un leagăn de copil. Nimic pe lume nu se poate asemui cu un leagăn de copil; cu un asemenea lucru nu se glumeşte. Tatăl lui trebuia să-i ierte Christinei orice-ar fi existat în trecutul ei.

Theodorus ţinea o boccea mare sub braţ. Când o desfăcu şi scoase din ea o haină călduroasă pentru Christine, Vincent înţelese că lucrurile merg pe calea cea bună. Femeia se urcă în dormitorul de la mansardă, şi Theodorus cu Vincent rămaseră împreună în atelier.

— Vincent, începu tatăl său, un singur lucru n-ai lămurit în scrisoarea ta. Copilul e al tău?

— Nu. Îl avea când am cunoscut-o.

---

[15] Niklaus Maas (sau Maes) (1632–1693), pictor (de gen, compoziţii religioase și portrete) olandez, remarcabil prin fermitatea desenului și strălucirea coloritului.

— Unde e tatăl lui?

— A părăsit-o. Vincent găsi că nu era nevoie să-i pomenească despre originea nesigură a copilului.

— Dar tu ai s-o iei de nevastă, Vincent, nu-i aşa? Nu e frumos să trăieşti în felul ăsta.

— Sigur, tată. Vreau să facem căsătoria legală cât mai repede cu putinţă. Dar Theo şi cu mine am hotărât c-ar fi mai bine să aştept până ce voi izbuti să câştig o sută cincizeci de franci pe lună din propriile mele lucrări.

Theodorus oftă.

— Da, poate că e mai bine aşa. Vincent, mama ta ar vrea să mai vii din când în când pe-acasă. Şi eu ţin să vii. O să-ți placă la Nuenen, fiule; e unul dintre cele mai încântătoare sate din tot Brabantul. Biserica e tare mică şi arată ca un iglu de eschimoşi. Închipuieşte-ți, Vincent, nu încap nicio sută de oameni în ea! Împrejurul casei parohiale sunt tufe de măceşi, iar în spatele bisericii, un cimitir năpădit de flori, cu moviliţe de nisip şi cruci vechi de lemn.

— Cu cruci de lemn! Albe?

— Da. Numele sunt scrise cu negru, dar ploaia le spală încet-încet.

— Şi biserica are o turlă înaltă, tată?

— Da, o turlă delicată, graţioasă, Vincent, care se înalţă sus, sus, spre cer. Uneori cred că ajunge până la Dumnezeu.

— Şi aruncă o umbră subţire peste cimitir? Ochii lui Vincent scânteiau. Mi-ar plăcea să pictez aşa ceva.

— În apropiere e o fâşie de landă, păduri de pin şi ţărani care lucrează pământul. Trebuie să vii cât de curând pe-acasă, fiule.

— Da, trebuie neapărat să văd Nuenenul. Crucile mici şi turla, ţăranii săpând pe câmp... Cred că întotdeauna voi simţi chemarea Brabantului natal.

Theodorus se întoarse acasă şi o asigură pe soţia lui că lucrurile nu şedeau chiar aşa de prost cum îşi închipuiseră. Vincent se adânci în lucrul său cu şi mai mare zel. I se părea din ce în ce mai mult că vorbele lui Millet: *„L'art c'est un combat; dans l'art il faut y mettre sa peau*“[16] se potrivesc. Theo credea în el, tatăl şi mama lui nu se opuneau legăturii cu Christine şi nimeni în Haga nu-l mai tulbura. Nimic nu-l mai oprea acum să-şi vadă de lucru şi să meargă înainte.

---

[16] Arta e o luptă;]n arta trebuie să-i rişti pielea (în lb. franc.).

Proprietarul îi trimitea la el pe toţi cei care n-aveau de lucru la depozitul lui de cherestea, şi Vincent îi folosea ca modele. Pe măsură ce buzunarul i se golea, mapa cu desene se umplea. Desenă de nenumărate ori copilul în leagănul de lângă sobă. Când veni vremea ploilor de toamnă, lucră afară, pe o pânză specială, cu suprafaţa aspră, şi izbuti astfel să prindă efectele dorite. Învăţă repede că un adevărat colorist este numai acela care când vede o culoare în natură ştie imediat s-o descompună: „Acel verde-cenuşiu e galben cu negru şi cu o umbră de albastru”.

Fie că desena o siluetă sau un peisaj, dorea întotdeauna să exprime nu o melancolie dulceagă, ci o tristeţe gravă. Ar fi vrut ca mesajul lui să fie înţeles în asemenea măsură, încât oamenii să spună despre tablourile sale: „Pătrunde adânc, se cunoaşte că are multă simţire”.

Ştia că în ochii lumii trecea drept un om de nimic, un zănatic, un urâcios fără niciun rost în viaţă. Şi ardea de dorinţa să scoată la iveală, prin arta lui, tot ce se afla în inima unui astfel de zănatic şi om de nimic. În ochii lui cele mai sărăcăcioase colibe, cele mai murdare colţuri deveneau desene şi tablouri. Cu cât picta mai mult, cu atât pierdea interesul pentru orice altceva. Şi cu cât se elibera mai mult de alte gânduri şi preocupări, cu atât mai repede ochiul lui prindea aspectele picturale ale vieţii. Arta cerea muncă îndârjită, muncă înainte de toate şi o continuă observare a lumii înconjurătoare.

Se izbea însă de greutatea că pictura în ulei era îngrozitor de scumpă, cu atât mai scumpă cu cât el aşternea pasta în straturi groase. Când storcea tubul direct pe pânză în pete grele, bogate, era ca şi cum ar fi aruncat franci în Zuiderzee. Picta atât de repede, încât nota lui de plată creştea vertiginos. O pânză în ulei care i-ar fi luat lui Mauve două luni el o făcea într-o şedinţă. N-avea încotro, nu putea să picteze subţire, nu putea să lucreze încet, banii zburau şi atelierul i se umplea cu tablouri. Imediat ce primea banii de la Theo – care acum îi trimitea câte cincizeci de franci la fiecare întâi, zece şi douăzeci ale lunii, se repezea în oraş, la magazin, şi cumpăra tuburi mari de ocru, cobalt şi albastru de Prusia, tuburi mai mici de galben de Neapole, *terra sienna,* ultramarin şi portocaliu de Cambodgia. Apoi lucra fericit până când vopselele se terminau. Asta se întâmpla de obicei la

cinci sau şase zile de la primirea banilor, după care începeau din nou necazurile.

La un moment dat, rămase înmărmurit, descoperind că trebuiau cumpărate pentru copil o mulţime de lucruri, că pentru Christine trebuiau mereu doctorii, haine noi, o hrană deosebită, că Herman avea nevoie de cărţi şi rechizite pentru şcoală şi că gospodăria era ca o prăpastie fără fund, care înghiţea neîncetat lămpi, oale, pături, cărbuni şi lemne, perdele, covoare, lumânări, cearceafuri, tacâmuri, farfurii, mobilă şi un şuvoi nesfârşit de alimente. Nu mai ştia cum să împartă cei cincizeci de franci între pictură şi cele trei suflete care depindeau de el.

— Parc-ai fi un lucrător care se repede la cârciumă în ziua când îşi ia leafa, îi spuse Christine o dată, când Vincent smulse cei cincizeci de franci din plicul de la Theo şi începu să-şi adune tuburile goale.

Îşi construi un instrument nou pentru perspectivă, cu două picioare lungi, ca să poată sta înfipt în nisipul dunelor, şi-l puse pe fierar să-i strunjească nişte colţuri de fier pentru cadru. Scheveningen, cu marea, dunele de nisip, pescarii, bărcile, caii şi năvoadele lui, îl atrăgea cel mai mult. O pornea zilnic peste dune, încărcat cu şevaletul greu şi cu instrumentul de perspectivă, ca să prindă faţa schimbătoare a mării şi a cerului. Toamna era pe sfârșite, toţi artiştii se cuibăreau în căldura focului din ateliere, dar el continua să picteze pe ploaie, pe vânt, ceaţă sau furtună. Adeseori nisipul răscolit de vânt se lipea de vopseaua udă, şi apa sărată îi împroşca pânza. Ploaia îl pătrundea până la oase, ceaţa şi vântul îl îngheţau, nisipul îi intra în ochi şi în nări... Dar toate îl încântau. Acum numai moartea îl mai putea opri.

Într-o seară îi arătă Christinei o pânză nouă.

— O, Vincent, exclamă ea, cum faci de arată aşa de adevărat?

Vincent uită că vorbea cu o femeie incultă. Ar fi folosit aceleaşi cuvinte şi într-o discuţie cu Weissenbruch sau Mauve.

— Nici eu nu-mi dau bine seama cum pictez, spuse el. Stau cu o pânză albă în faţa locului care m-a atras şi-mi spun: „Pânza asta trebuie să spună ceva”. Lucrez îndelung, mă întorc acasă nemulţumit, pun tabloul la o parte, în cămăruţă. După ce mă odihnesc puţin, mă duc să mă uit la el cu un fel de teamă. Şi sunt tot nemulţumit, căci prea am clar în minte minunatul

model ca să-mi placă ce-am făcut eu din el. Totuşi, până la urmă, descopăr în lucrul meu un ecou din ceea ce m-a impresionat. Văd că natura mi-a spus ceva, mi-a vorbit şi că eu am notat totul ca un stenograf. În notele mele stenografice există fireşte cuvinte indescifrabile, greşeli, neajunsuri. Dar rămâne ceva în ele din ceea ce mi-au spus pădurile, ţărmul sau chipurile omeneşti. Înţelegi?

— Nu.

13 „L'ART C'EST UN COMBAT”[17]

Christine înţelegea foarte puţin din aceste frământări ale lui Vincent. Pasiunea pentru pictură i se părea o boală costisitoare. Îşi dădea seama însă că aceasta e temelia pe care era clădită viaţa lui şi nu făcea nicio încercare de a-l abate. Dar ţelul, drumul anevoios spre măiestrie, procesul chinuitor al creaţiei îi rămâneau cu totul străine. Avea în Christine o bună tovarăşă de căsnicie, dar în viaţa lui preocupările casnice însemnau numai o foarte mică parte. Când simţea nevoia să redea şi în cuvinte ceea ce-l frământa, se vedea silit să-i scrie lui Theo; şi-i scria, aproape în fiecare noapte, câte o scrisoare lungă, înflăcărată, povestindu-i tot ce văzuse, pictase sau gândise în timpul zilei. Când voia să cunoască impresiile despre viaţă ale altora, se cufunda în lectură; citea romane franţuzeşti, englezeşti, nemţeşti şi olandeze. Cu Sien nu împărţea decât puţin din viaţa lui. Dar era mulţumit, nu regreta hotărârea de a se însura cu ea şi nici nu încerca să-i impună preocupări intelectuale, pentru care, în mod vădit, nu era făcută.

Lucrurile au mers bine în lunile lungi de vară şi de toamnă când pleca de dimineaţă, pe la 5 sau 6, lipsea până când lumina zilei se stingea de tot şi se întorcea acasă, trecând peste dune, o dată cu răcoarea serii. Un viscol cumplit, care ţinu loc de dar la împlinirea unui an de la întâlnirea lor în cârciuma din faţa gării Ryn, îl sili însă să lucreze acasă de dimineaţa până seara. De-atunci menţinerea unor relaţii liniştite deveni tot mai grea.

Se întoarse la desen şi economisi banii de vopsele, dat modelele îl ruinau. Oameni care în mod obişnuit nu s-ar fi dat înapoi, pentru câţiva gologani, de la cea mai josnică treabă pretindeau sume mari când era vorba doar de a veni şi a sta în

[17] Arta este o luptă (în lb. franc.).

faţa lui. Ceru încuviinţarea să deseneze la azilul de nebuni, dar administraţia îi răspunse că nu mai auzise până atunci de o asemenea cerere şi că, în afară de asta, în spital se puneau podele noi, aşa că nu putea să deseneze decât în zilele de vizită.

Singura lui speranţă rămânea Christine. Aştepta cu nerăbdare ziua când, înzdrăvenită, îi va poza din nou şi vor lucra cu aceeaşi însufleţire ca înainte de naşterea copilului. Dar Christine nu mai eră de aceeaşi părere. Începuse prin a spune: „Nu m-am pus încă pe picioare. Mai aşteaptă şi tu puţin. Nu ştiu ce te-i fi grăbind aşa!“ După ce se refăcu de-a binelea, socoti că e prea ocupată.

— Acum nu mai e ce-a fost, spunea ea. Trebuie să îngrijesc de copil. Şi-apoi, cum crezi tu că pot să îngrijesc o casă întreagă şi să gătesc pentru patru persoane?

Vincent se scula de la 5 dimineaţa şi se ocupa de gospodărie ca să poată fi ea liberă şi să-i pozeze în timpul zilei.

— Dar bine, dragă, acum nu mai sunt un model! se împotrivea ea. Sunt nevasta ta!

— Sien, trebuie să-mi pozezi. N-am de unde să plătesc zilnic modele. Asta e unul din motivele pentru care te afli aici.

Christine izbucni într-una din crizele ei nestăpânite de nervi, atât de obişnuite pe vremea când îl cunoscuse pe Vincent.

— Numai pentru asta m-ai adus în casa ta. Ca să faci economie pe spinarea mea! Nu sunt decât o nenorocită de servitoare pentru tine! Dacă nu ți-aş poza, m-ai da pe uşă afară!

Vincent se gândi o clipă, apoi spuse:

— Lucrurile astea le-ai auzit de la mama ta. Nu te-ai gândit tu singură la ele.

— Ei, şi ce dacă? Vrei să zici că nu-s adevărate?

— Sien, nu trebuie să te mai duci pe la ea.

— Asta-i bună! Cred că am dreptul să ţin la mama, nu?

— Dar ei caută să ne învrăjbească. Unde-o s-ajungem dacă ai să începi să gândeşti din nou ca ei? Ce se va alege atunci de căsnicia noastră?

— Cine mă trimite la mama când nu mai e nimic de mâncare în casă? Nu tu? Fă rost de bani destui şi n-o să mai fie nevoie să calc pe acolo.

Când izbuti, în cele din urmă, s-o convingă să-i pozeze nu-i mai fu de niciun folos. Făcea din nou toate greşelile de care atât

de greu o dezvăţase cu un an în urmă. Uneori o bănuia că dinadins nu lua poziţiile indicate, că se legăna şi făcea gesturi neîndemânatice anume ca el să se sature şi să n-o mai sâcâie cu pozatul. Până la urmă trebui să se lase păgubaş. Cheltuiala pentru angajarea modelelor crescu. În aceeaşi măsură spori şi numărul zilelor în care rămâneau fără bani de mâncare şi timpul pe care Christine era nevoită să-l petreacă la maică-sa. De fiecare dată când se întorcea de acolo, Vincent observa uşoare schimbări în comportarea ei. Se simţea prins într-un cerc fără ieşire; dacă ar fi putut folosi toţi banii pentru nevoile traiului, Christine n-ar mai fi fost în primejdie să cadă iar sub influenţa maică-si, iar legătura lor s-ar fi putut păstra pe baze sănătoase. Dar dacă ar fi făcut aşa, s-ar fi văzut silit să renunţe la pictură. Şi atunci, cum? O salvase pe ea ca să se nimicească pe sine? Pe de altă parte, dacă nu s-ar fi dus la mama ei de mai multe ori pe lună, ea şi copiii ar fi murit de foame; dar consimţind să se ducă, legătura lor ajungea să fie sortită pieirii. Ce era de făcut?

Una fusese Christine bolnavă şi însărcinată, Christine în spital, Christine pe cale de însănătoşire după naştere. O femeie părăsită, deznădăjduită, în pragul unei morţi stupide, adânc recunoscătoare pentru un cuvânt bun sau o mână de ajutor, o femeie care cunoştea toată durerea din lume, care ar fi dat orice pentru o clipă de tihnă şi care era gata să facă tot felul de făgăduieli fierbinţi şi eroice atât sieşi, cât şi vieţii. Dar Christine înzdrăvenită, bine hrănită şi îngrijită, cu trupul şi faţa împlinite era cu totul alta. Amintirea suferinţei se îndepărta, hotărârea de a fi o bună gospodină şi o mamă iubitoare slăbea. Gândurile şi deprinderile vieţii ei dinainte se întorceau încet-încet. Paisprezece ani trăise în desfrâu, pe stradă, cu băutură, tutun prost, limbaj josnic şi oameni grosolani. Pe măsură ce trupul ei îşi recăpăta puterile, cei paisprezece ani de trândăvie începeau să atârne mai greu în balanţă decât unul singur de îngrijire şi dragoste. Pe nesimţite, începu să se petreacă în ea o schimbare. La început Vincent nu izbuti s-o înţeleagă, apoi, încetul cu încetul, îşi dădu seama de ce se întâmpla.

Cam în acelaşi timp, pe la începutul noului an, primi o scrisoare ciudată de la Theo. Fratele lui întâlnise pe străzile Parisului o femeie disperată, singură, bolnavă, în pragul sinuciderii. Suferea de un beteşug la picior care o împiedica să muncească. Vincent îl învăţase pe Theo calea, şi el nu făcea

altceva decât să-şi urmeze dascălul. Îi găsise femeii un adăpost în casa unor vechi prieteni; îi adusese un doctor care o examinase. Theo îi plătea toate cheltuielile. În scrisori o numea pacienta lui.

„Să mă însor cu pacienta mea, Vincent? Oare e cel mai bun ajutor pe care i-l pot da? Să mă căsătoresc oficial? Suferă mult, e nefericită, a fost părăsită de singura fiinţă pe care o iubea. Ce trebuie să fac ca să-i salvez viaţa?”

Adânc mişcat, Vincent îi răspunse exprimându-şi întreaga simpatie. Dar Christine devenea din zi în zi tot mai greu de suportat. Când n-aveau în casă decât pâine şi cafea, bombănea strâmbând din nas. Stăruia ca Vincent să renunţe la modele şi să folosească toţi banii pentru gospodărie. Când nu putea să aibă o rochie nouă, nu-şi mai bătea capul să şi-o pună la punct pe cea veche, şi o purta aşa murdară, pătată de mâncare. Nu se mai ostenea nici să-i cârpească hainele şi rufăria. Căzu din nou sub influenţa mamei sale, care se străduia s-o convingă că, până la urmă, Vincent va fugi sau o va da afară. Ori, de vreme ce o legătură statornică nu era cu putinţă, ce rost avea să-şi piardă timpul cu una vremelnică?

Putea deci să-l sfătuiască pe Theo să se însoare cu pacienta lui? Era căsătoria legală cea mai bună cale de salvare a acestor femei? Sau cel mai de seamă lucru era un acoperiş sigur, hrană îndestulătoare pentru a le reface sănătatea şi multă bunăvoinţă, pentru a le reda dragostea de viaţă?

„Aşteaptă! îl sfătui pe fratele lui. *Fă tot ce poţi pentru ea, e o cauză nobilă! Dar căsătoria n-ajută la nimic. Dacă între voi se va înfiripa o iubire adevărată, atunci căsătoria va veni de la sine. Mai întâi, însă, vezi dacă o poţi salva.”*

Theo continua să trimită câte cincizeci de franci de trei ori pe lună. Acum, de când Christine devenise nepăsătoare în privinţa gospodăriei, banii ajungeau mai puţin decât înainte. Vincent nu-şi impunea nicio economie la modele, străduindu-se să strângă cât mai multe studii ca să poată realiza câteva pânze adevărate. Îi părea rău de fiecare ban pe care era nevoit să-l smulgă desenului şi care era înghiţit de cheltuielile casei! Christinei, în schimb, îi părea rău de fiecare ban pe care trebuia să-l smulgă de la cheltuielile casei şi care era înghiţit de desen. O luptă surdă se dădea între ei. Cei o sută cincizeci de franci pe lună abia i-ar fi ajuns lui Vincent singur pentru hrană, casă şi

cele necesare picturii. Încercarea de a face ca aceşti bani să ajungă pentru patru oameni se dovedea eroică, dar fără sorţi de izbândă. Datora bani proprietarului, cizmarului, băcanului, brutarului şi negustorului de culori. Pe deasupra, Theo rămăsese fără fonduri.

Vincent se văita în scrisori: *„Dacă poţi, te rog trimite banii măcar cu câteva zile înainte, de 20 ale lunii, dar nu mai târziu*. *Mai am doar două coli de hârtie în casă si un capăt de cărbune*. *Nu mai am niciun han pentru modele şi nici pentru hrană.“* Trimitea astfel de scrisori de trei ori pe lună. Când cei cincizeci de franci soseau, achita negustorilor ce le datora şi nu-i mai rămânea nimic pentru cele zece zile care urmau.

„Pacienta” lui Theo trebuia să fie operată de o tumoare la picior. Theo o internase într-un spital bun. În acelaşi timp trimitea bani şi acasă, la Nuenen, pentru că parohia era modestă şi venitul lui Theodorus n-ajungea întotdeauna să acopere nevoile casei. În afara lui însuşi şi a „pacientei", Theo îi avea deci în seamă pe Vincent, Christine, Herman şi Antoon, precum şi familia de la Nuenen. Totul era socotit până la ultima centimă şi n-ar fi putut să-i trimită lui Vincent niciun franc mai mult.

Pe la începutul lunii martie îi mai rămăsese doar un franc, o bancnotă ruptă, care fusese refuzată de un negustor. Nu mai era nimic de mâncare în casă, iar următoarea rată de la Theo nu putea să sosească mai devreme de nouă zile. La gândul că trebuia s-o lase pe Christine atâta vreme în mâinile mamei ei, îl apuca groaza.

— Sien, spuse el, nu putem să-i lăsam pe copii să moară de foame. Ar fi bine să-i duci la mama ta până soseşte scrisoarea de la Theo.

Se uitară o clipă unul la altul şi prin minte le trecu acelaşi gând; dar niciunul nu îndrăzni să-i dea glas.

— Da, spuse ea, cred că n-am încotro.

În schimbul hârtiei rupte de un franc, băcanul îi dădu o pâine neagră şi nişte cafea. Nu renunţă la modele şi le angajă pe datorie. Devenea din ce în ce mai nervos. Lucrul mergea anevoie şi fără spor. Era lihnit de foame, şi neîntreruptele griji băneşti începeau să-şi arate urmările. Nu putea trăi fără să picteze, şi totuşi, cu fiecare oră de muncă, îşi dădea seama că pierde teren.

La sfârşitul celor nouă zile, chiar în ziua de 30, sosi scrisoarea de la Theo cu cei cincizeci de franci. „Pacienta” lui se însănătoşise după operaţie, şi el o instalase într-o locuinţă nouă. Eforturile materiale îşi lăsaseră urma şi asupra lui şi îl descurajaseră. Scria: „*Mi-e teamă că nu pot să-ți dau nicio asigurare pentru viitor*”.

Această frază aproape îl scoase din minţi pe Vincent. Oare Theo voia să spună că nu va mai fi în stare să-i trimită niciun ban? La urma urmei, asta n-ar fi fost o nenorocire prea mare. Dar dacă fratele lui voia să-i dea a înţelege că, cercetând schiţele pe care i le trimitea aproape zilnic, ajunsese la concluzia că n-are talent şi că nu putea să-i mai dea noi speranţe pentru viitor?

Zăcea treaz, noapte de noapte, chinuindu-se, îi scria nenumărate scrisori lui Theo, rugându-l să-i dea o lămurire şi, în acelaşi timp, se frământa cu disperare pentru a găsi un mijloc de a-şi câştiga singur existenţa. Dar nu găsea niciunul.

14. ARTA E O LUPTA, ŞI CĂSĂTORIA DE ASEMENI

Când se duse după Christine, o găsi împreună cu mama ei, cu fratele şi amanta acestuia şi cu un bărbat străin. Fuma o ţigară proastă de tutun negru şi bea gin. Nu se arătă de loc încântată la gândul întoarcerii în Schenkweg.

Cele nouă zile petrecute în casa mamei redeşteptaseră în ea vechile obiceiuri, o readuseseră la viaţa nimicitoare dinainte.

— Pot să fumez şi trabuc dacă vreau! strigă ea. N-ai niciun drept să mă împiedici din moment ce mi le cumpăr singură. Doctorul de la spital mi-a spus că pot să beau gin şi bere cât poftesc!

— Da, ca doctorie... ca să-ți facă poftă de mâncare.

Izbucni într-un râs. Răguşit.

— Doctorie! Eşti un... Nu mai folosise o asemenea expresie din primele zile ale cunoştinţei lor.

Vincent avea nervii încordaţi peste măsură. Izbucni într-o furie nestăpânită. Christine nu se lăsă nici ea mai prejos.

— Mult te mai sinchiseşti tu de mine! urlă ea. Nu-mi dai nici măcar de mâncare. De ce nu faci rost de mai mulţi bani? Ce soi, fir-ar al dracului, de bărbat mai eşti?

Pe măsură ce iarna se prefăcea într-o primăvară urâcioasă, starea lui materială se înrăutăţea. Datoriile. Creşteau fără încetare. Din pricină că nu-şi primea, la timp hrana potrivită, stomacul începu să se răzbune. Nu mai putea înghiţi nimic. După un timp, durerile se mutară de la stomac la dinţi. Noaptea nu mai putea închide ochii. De la dinţi, durerea îi cuprinse urechea dreaptă făcând-o să-i zvâcnească chinuitor toată ziua.

Mama Christinei începu să vină pe la ei; amândouă fumau şi beau. Nu mai era de părere că ar da norocul peste fiica ei dacă s-ar mărita cu el. O dată îl găsi pe fratele ei în casă, dar, imediat ce intră, acesta se furişă pe uşă afară.

— Ce caută aici? De ce-a venit? întrebă Vincent. Ce vrea de la tine?

— Ei spun c-ai să mă dai afară.

— Sien, ştii bine că n-am să fac asta niciodată; poţi să stai aici cât vrei.

— Mama zice să te las. Zice că nu e nicio scofală pentru mine să stau aici şi să crăp de foame.

— Şi unde-ai să te duci?

— Acasă, bineînţeles.

— Vrei să duci iar copiii în casa aia?

— E mai bine decât să moară de foame aici. Pot să muncesc şi să-mi câştig singură existenţa.

— Şi ce-ai să munceşti?

— Păi... am să văd eu ce.

— Ca femeie cu ziua? La spălătorie?

— Cam aşa ceva.

Vincent îşi dădea seama că minte.

— Aşadar, vor să te convingă s-o iei de la început.

— Ei... nu-i chiar aşa de rău... îţi scoţi pâinea.

— Ascultă, Sien, dacă te întorci în casa aceea, eşti pierdută. Mama ta o să te trimită iarăşi pe străzi, să faci trotuarul. Adu-ți aminte ce-a spus doctorul de la Leyden. Dacă te întorci la viaţa dinainte, te prăpădeşti.

— Las', că nu mor eu aşa, cu una, cu două! Acuma mă simt foarte bine.

— Te simţi bine pentru că ai dus o viaţă liniştită. Dar dacă te întorci...

— Isuse Cristoase, dar cine are de gând să se întoarcă? Doar dacă mă trimiţi tu.

Se aşează pe braţul jilţului ei şi îi puse mâna pe umăr. Părul îi era nepieptănat.

— Atunci crede-mă, Sien, n-am să te părăsesc niciodată. Dacă vrei să împarţi cu mine atâta cât am, poţi să rămâi. Dar trebuie să te fereşti de mama şi de fratele tău. Te duc la pierzanie. Făgăduieşte-mi, pentru binele tău, că n-ai să-i mai vezi.

— Bine, îţi făgăduiesc.

Peste două zile, când se întoarse acasă de la azilul de binefacere, unde obţinuse încuviinţarea să deseneze, atelierul era pustiu şi nici urmă de cină pe masă. O găsi pe Christine, bând, acasă la mama ei.

— Ți-am spus că ţin la mama, se oţărî ea când ajunseră acasă. Cred că am dreptul s-o văd când poftesc. Nu sunt proprietatea ta. Pot să fac ce-mi place.

Toate obiceiurile păcătoase ale vieţii ei de odinioară reapăruseră unul câte unul. Când încerca s-o îndrepte şi să-i arate că se înstrăinează de el, îi răspundea: „Da, ştiu foarte bine, nu mai vrei să stau cu tine”. Dacă-i arăta casa murdară şi în neorânduială, îi răspundea: „Ei bine, da, sunt leneşă, nu-s bună de nimic; aşa am fost întotdeauna şi nu pot să mă mai schimb acum!” Când încerca să-i înfăţişeze sfârşitul neîndoielnic spre care o mâna depravarea, obişnuia să răspundă: „Nu sunt nimic altceva decât o lepădătură, asta-i, pân’ la urmă tot o să m-arunc în gârlă!”

Acum bătrâna venea aproape în fiecare zi la atelier, lipsindu-l de tovărăşia Christinei, pe care o preţuise atât de mult. Viaţa de familie se destrăma cu totul. Mesele deveniră întâmplătoare. Herman umbla zdrenţăros şi murdar şi lipsea de la şcoală. Cu cât se ocupa mai puţin de casă, cu atât mai mult fuma şi bea gin. Nu voia să-i spună de unde căpăta bani pentru tutun şi băutură.

O dată cu sosirea verii, el începu din nou să iasă in mijlocul naturii, să picteze. Asta însemna noi cheltuieli pentru vopsele, pensule, pânze, cadre şi şevalete. Theo scria că sănătatea „pacientei lui se îmbunătăţise şi trebuia să se gândească serios la legătura lor. Ce avea de făcut, acum, când femeia se simţea mai bine?

Vincent rămase surd la toate necazurile vieţii lui şi continuă să picteze. Vedea limpede cum i se năruie căminul şi cum e

târât şi el în prăpastia depravării, care pusese din nou stăpânire pe Christine. Încerca să-şi înece necazul în muncă. În fiecare dimineaţă când pornea la lucru, cu un nou proiect în gând, nădăjduia că pânza pe care o va realiza va fi atât de frumoasă şi de desăvârşită, încât se va vinde imediat şi-i va aduce renume. Iar seara, când se-ntorcea, îşi dădea seama cu tristeţe că-l despărţeau încă mulţi ani de perfecţiunea după care râvnea cu atâta ardoare.

Singura lui mângâiere era Antoon, copilul cel mic. Strălucea de sănătate, înfuleca orice putea servi drept mâncare, râdea şi gângurea toată ziua. Rămânea adesea cu Vincent, jucându-se pe podea, într-un colţ al atelierului. Când vedea desenele, scâncea puţin, apoi rămânea liniştit, uitându-se la schiţele de pe pereţi. Arăta să devie un copil drăguţ şi vioi. Cu cât Christine îi dădea mai puţină atenţie, cu atât mai mult îl iubea Vincent. Vedea în el cu adevărat ţelul şi răsplata strădaniilor lui de peste iarnă.

Când Weissenbruch trecu o dată pe la el, îi arătă câteva din schiţele făcute în ultimul an, de care însă se simţea acum foarte nemulţumit.

— Ți se pare, îi spuse Weissenbruch. Peste mulţi ani, când ai să te uiţi la aceste lucrări de început, ai să-ți dai seama cât sunt de sincere şi de pătrunzătoare. Dă-i înainte, băiete, şi nu te lăsa împiedicat de nimic!

Într-o zi, totuşi, se lăsă împiedicat de o lovitură directă. Pe la începutul primăverii dusese o lampă la reparat. Negustorul stăruise ca Vincent să-şi aleagă şi câteva farfurii noi.

— Dar n-am bani să le plătesc.

— Nu-i nimic, nu e nicio grabă. Du-le acasă şi ai să mi le plăteşti când o să ai bani.

Peste două luni ciocăni la uşa atelierului. Era o namilă cu ceafa groasă, de taur.

— Ai de gând să mă tragi pe sfoară? îl întrebă el. Îmi iei marfa din prăvălie şi nu mi-o plăteşti cu toate că primeşti bani tot timpul?

— Acum sunt curăţat de tot. Dar cum primesc bani am să-ți plătesc.

— Asta-i o minciună! Chiar azi i-ai dat bani vecinului meu, cizmarul.

— Ei, ajunge, spuse Vincent, acum lucrez şi nu vreau să fiu stingherit. Am să-ți plătesc când oi primi banii. Te rog să mă laşi.

— Nu ies de-aici până nu văd banii!

Imprudent, Vincent îl împinse spre uşă.

— Ieşi din casa mea! strigă el.

Tocmai asta aştepta şi negustorul. Cum îl atinse, îi şi repezi un pumn în obraz, izbindu-l de perete. Apoi îl mai lovi o dată, doborându-l la pământ, şi ieşi fără nicio vorbă.

Christine era la mama ei. Plângând, Antoon veni de-a buşilea pe podea şi-i mângâie obrazul. După câteva clipe, Vincent îşi recăpătă cunoştinţa, se târî pe scări sus, la mansardă, şi se trânti pe pat.

Loviturile nu-i răniseră faţa. Nu simţea nicio durere. Când se prăbuşise pe podea nu păţise nimic. Dar pumnii aceia doi sfărâmaseră ceva înlăuntrul lui, îl înfrânseseră. Ştia acest lucru.

Christine se întoarse şi urcă la mansardă. Nu se găseau în casă nici bani, nici mâncare. Adesea se mira cum izbuteşte Vincent să se ţină în viaţă. Îl văzu trântit de-a curmezişul, patului, cu capul şi braţele bălăbănind într-o parte şi cu picioarele atârnând în gol, de cealaltă parte.

— Ce s-a întâmplat? întrebă ea.

După multă vreme abia găsi puterea să se răsucească şi să-şi rezeme capul de pernă.

— Sien, sunt nevoit să plec din Haga.

— ... da... ştiu.

— Trebuie să plec de aici. Afară, la ţară, undeva. Poate la Drenthe. Acolo putem trăi mai ieftin.

— Vrei să vin şi eu cu tine? Bine, dar Drenthe e o văgăună nenorocită. Ce-o să mă fac acolo când n-om avea bani şi n-o s-avem ce mânca?

— Nu ştiu, Sien. Bănuiesc că n-o să mâncăm.

— Făgăduieşte c-ai să dai cei o sută cincizeci de franci pentru casă, că n-ai să-i mai cheltuieşti pe modele şi vopsele.

— Nu pot, Sien. Ele sunt mai preţioase pentru mine decât orice altceva.

— Or fi... pentru tine.

— Dar nu şi pentru tine, nu? Şi de ce-ar fi?

— Trebuie să trăiesc şi eu, Vincent. Şi fără mâncare nu se poate.

— Şi eu nu pot să trăiesc fără pictură.

— Mă rog, sunt banii tăi... tu hotărăşti... înţeleg. Acum ai ceva bani? Hai să mergem la cârciuma de lângă gara Ryn.

Înăuntru duhnea a vin acru. Era târziu după masă, dar lămpile nu fuseseră încă aprinse. Cele două mese unde stătuseră alături, prima oară, erau goale. Christine se îndreptă spre ele. Cerură câte un pahar cu vin acru. Christine se juca cu piciorul paharului. El îşi aminti cum îi admirase mâinile de muncitoare, făcând acelaşi gest, la masă, cu aproape doi ani în urmă.

— Mi-au spus ei c-ai să mă părăseşti, zise ea cu o voce joasă. De altfel, am ştiut şi eu!

— Nu vreau să te părăsesc, Sien.

— Nu, Vincent. Tu nu mi-ai vrut niciodată decât binele.

— Dacă mai vrei să continuăm, te iau la Drenthe.

Ea clătină capul netulburată.

— Nu, n-ai destul pentru amândoi.

— Înţelegi, Sien, nu-i aşa? Dacă aş avea mai mult, şi-aş da oricât. Dar trebuie să aleg între a te hrăni pe tine şi a hrăni ţelul vieţii mele...

Îşi aşează mâna peste a lui; îi simţi asprimea pielii scorojite.

— Nu-i nimic. Nu trebuie să-ți pară rău de asta. Ai făcut tot ce-ai putut pentru mine. Dar cred că a sosit timpul să terminăm... Asta-i tot.

— Vrei să terminăm, Sien? Dacă tu crezi că ai putea fi fericită, ne căsătorim şi te iau cu mine.

— Nu. Eu ţin la ai mei. Fiecare trebuie să-şi trăiască viaţa lui. Lasă! O să fie bine; fratele meu are de gând să se mute cu femeia lui într-altă casă şi-am să stau şi eu cu ei.

Vincent îşi goli paharul, înghiţind şi drojdia de pe fund.

— Sien, am încercat să te ajut. Te-am iubit, și-am dăruit toată dragostea pe care am ţinut-o ani de zile în mine. În schimb, vreau să faci un lucru, de dragul meu, un singur lucru.

— Ce? întrebă ea posomorită.

— Să nu te mai întorci la trotuar! Te prăpădeşti. De dragul lui Antoon, nu te mai întoarce la viaţa pe care ai dus-o!

— Mai avem bani pentru un pahar?

— Da.

Christine dădu pe gât, dintr-o sorbitură, jumătate din băutură, apoi spuse:

— Ceea ce ştiu e că nu pot câştiga îndeajuns ca să-mi ţin toţi copiii. Aşa că, dac-o fi să fac iar trotuarul, am s-o fac de nevoie, nu pentru că vreau eu.

— Dar dacă vei găsi de lucru, îmi făgăduieşti că n-ai să te mai întorci la asta?

— Sigur, îţi făgăduiesc.

— Am să-ți trimit bani, Sien, în fiecare lună. Am să-ți trimit mereu pentru copil. Vreau să-i deschizi puştiului un drum în viaţă.

— O să-i fie foarte bine... La fel ca şi celorlalţi.

Vincent îi scrise lui Theo despre intenţia lui de a se stabili la ţară şi de a rupe legătura cu Christine. Theo îi răspunse cu următoarea poştă: aproba cu bucurie hotărârea lui şi-i trimitea o sută de franci ca să-şi plătească toate datoriile. *„«Pacienta» mea s-a făcut nevăzută serile trecute*. Mai scria Theo. *Se însănătoşise deplin*, *dar se pare că n-am găsit nimic comun care să ne apropie*. *A luat totul cu ea şi nu mi-a lăsat nicio adresă*. *E mai bine aşa*. *Acum suntem amândoi iarăşi liberi.”*

Vincent adună toată mobila în mansardă. Se gândea să se întoarcă la Haga cândva. Cu o zi înainte de a pleca spre Drenthe, primi o scrisoare şi un pachet de la Nuenen. În pachet se găseau nişte tutun şi, învelită în pergament, o plăcintă cu brânză aşa cum doar mama lui ştia să facă.

„Când vii acasă să pictezi crucile albe de lemn din cimitir?” îl întreba tatăl său.

Atunci îşi dădu seama că dorea să se ducă acasă. Era bolnav, lihnit, nervos la culme, istovit şi descurajat. Se va duce acasă, lângă mama lui, pentru câteva săptămâni, şi-şi va recâştiga sănătatea şi liniştea. Gândindu-se la peisajul din Brabantul natal, la tufişurile şi dunele de acolo, la săpătorii de pe câmp, îl cuprinse un sentiment de pace cum nu mai încercase de multe luni.

Christine şi cei doi copii îl conduseră la plecare. Stăteau cu toţii pe peron, fără să poată scoate o vorbă. Trenul intră în gară şi el se urcă. Christine rămase pe loc, ţinând copilul în braţe şi pe Herman de mână. Vincent îi urmări cu privirea până când trenul pătrunse în lumina orbitoare a soarelui, şi femeia se pierdu pentru totdeauna în umbra întunecoasă a gării.

CARTEA IV

NUENEN

1. UN ATELIER ÎN CASA PAROHIALA

Casa parohială de la Nuenen era o clădire cu două etaje, de piatră văruită. În spatele casei se întindeau o grădină uriaşă, cu ulmi, tufişuri, straturi de flori, un eleşteu şi trei stejari rotaţi. Nuenen avea o populaţie de două mii şase sute de suflete, dar numai o sută erau protestanţi. Biserica lui Theodorus era micuţă; Nuenen însemna un pas înapoi faţă de înfloritorul târguşor Etten.

Aşezarea nu era altceva decât o mică îngrămădire de case, înşirate de-o parte şi de alta a drumului care duce la Eindhoven, capitala districtului. Aproape toţi locuitorii se îndeletniceau cu ţesutul sau cu munca câmpului. Erau oameni cu frica lui Dumnezeu, trudeau din greu şi trăiau după felul şi obiceiurile strămoşilor lor.

Pe faţada principală a casei parohiale, sus, deasupra intrării, era scris în cifre negre de fier: A 1764. Prin uşa de la intrare, pătrundeai direct din stradă într-un hol larg, care împărţea casa în două. În partea stângă, între sufragerie şi bucătărie, o scară grosolană de lemn urca spre dormitoarele de la etaj. Vincent împărţea odaia de deasupra salonului cu fratele lui cel mic, Cor. Când se trezea dimineaţa, putea să vadă dincolo de turla delicată a bisericuţei răsăritul soarelui, colorând în nuanţe pastelate apa eleşteului. Spre seară, tonurile deveneau mai intense. Se aşeza pe un scaun la fereastră şi urmărea culoarea aruncată peste eleşteu, ca o pată grea de ulei, până se topea pe nesimţite în asfinţit.

Vincent îşi iubea părinţii, şi ei îl iubeau la rândul lor. Toţi trei luau hotărâri eroice să păstreze între ei relaţii bune, de înţelegere. La început toată activitatea lui se împărţea între mesele abundente, somnul prelungit şi plimbările pe întinsul landei. Sta de vorbă, picta, dar nu citea de loc. Toţi cei din casă îl tratau cu multă băgare de seamă, iar el făcea eforturi să le răspundă la fel. Erau relaţii bine strunite; înainte de a deschide gura, fiecare îşi spunea: „Să fiu atent! Să nu tulbur armonia!”

Dar armonia nu dură mai mult decât îi trebui lui Vincent ca să se pună bine pe picioare. Nu se simţea de loc în largul lui stând la un loc cu oameni care nu gândeau ca el. Când tatăl lui anunţă: „Am de gând să citesc *Faust* de Goethe. A fost tradus de reverendul Ten Kate, aşa că nu poate fi prea imoral”, simţi că i se urcă sângele în cap.

Venise acasă doar pentru o vacanţă de două săptămâni, dar îi plăcea Brabantul şi ar fi vrut să mai rămână. Nu dorea altceva decât să picteze cu simplitate şi în tihnă după natură, încercând să nu exprime altceva decât ceea ce vedea. N-avea altă dorinţă decât să trăiască adânc în sânul naturii şi să picteze viaţa de la ţară. Ca şi bunul papa Millet, voia să trăiască în mijlocul ţăranilor, să-i înţeleagă şi să-i picteze. Se socotea printre acei oameni care, târâţi la oraş şi prinşi în viitoarea citadină, păstrează amintiri neşterse despre traiul de la ţară şi tânjesc toată viaţa după ogoare şi ţărani.

Simţise întotdeauna că într-o zi se va întoarce şi va rămâne pe veci în Brabant. Dar dacă părinţii lui nu-l voiau, putea oare să mai rămână în Nuenen?

— O uşă trebuie să stea fie deschisă, fie închisă, îi spuse el tatălui său. Să încercăm să ajungem la o înţelegere.

— Da, Vincent, vreau şi eu din toată inima. Văd că până la urmă o să iasă ceva din pictura ta şi mă bucur.

— Foarte bine. Atunci, spune-mi drept, crezi că putem trăi cu toţii aici, în linişte? Vrei să rămân?

— Da.

— Până când?

— Cât vrei. Aici e căminul tău. Locul tău e lângă noi.

— Şi dacă nu ne vom înţelege?

— N-are rost să ne necăjim. Trebuie să ne străduim să trăim în pace şi să fim îngăduitori unul faţă de celălalt.

— Dar ce să fac? Îmi trebuie un atelier. Doar n-o sa lucrez în casă!

— M-am gândit şi la asta. Ce zici de chioşcul din grădină? Acolo ai să fii singurul stăpân. Nimeni nu te va stingheri.

Chioşcul era perete în perete cu bucătăria, dar nu exista nicio uşă între ele. Era o încăpere de forma unui cub şi avea sus de tot o ferestruică ce dădea spre grădină. Podeaua, din pământ bătătorit, păstra umezeală toată iarna.

— Aprindem un foc mare aici, înăuntru, şi uscam bine locul. Apoi îi punem pardoseală de scânduri, ca să te poţi simţi cât mai bine. Ce părere ai, Vincent?

Vincent se uită împrejur. Era o încăpere modestă, asemănătoare colibelor ţărăneşti de pe landă. Dar se putea transforma într-un adevărat atelier de ţară.

— Dacă fereastra ți se pare prea mică, spuse Theodorus, am ceva bani puşi deoparte şi putem s-o mărim.

— Nu, nu, e foarte bine aşa cum e. O să fie aceeaşi lumină ca şi când aş picta modelul chiar în coliba lui.

Aşezară înăuntru un butoi găurit şi aprinseră un foc mare. După ce se zvântă umezeala de pe pereţi şi tavan, iar podeaua de lut se întări, aşternură pe jos scândurile. Vincent îşi aduse înăuntru patul lui mic, o masă, un scaun şi şevaletele. Îşi prinse schiţele pe pereţi, scrise un GOGH mare, cu litere gros vopsite pe văruiala peretelui vecin cu bucătăria şi se instală, cu gândul de a deveni un adevărat Millet olandez.

2.ŢESĂTORII

Oamenii cei mai interesanţi din împrejurimile Nuenenului erau ţesătorii. Locuiau în colibe mici de lut şi paie, acoperite cu stuf, mai toate alcătuite din două încăperi. În prima, având un ochi mic de geam care lăsa să pătrundă o geană de lumină, locuia familia. În pereţi, cam la un metru deasupra podelei, erau nişte adâncituri pătrate, folosite drept culcuşuri. În încăpere se mai găseau o masă, câteva scaune, o sobă de cărbuni şi un dulap grosolan pentru vase şi oale. Podeaua de lut nu era prea netedă, de altfel ca şi pereţii de chirpici. Încăperea alăturată, cam de trei ori mai mică decât prima, avea jumătate din înălţime retezată de tavanul înclinat. Acolo se afla războiul de ţesut.

Un ţesător, muncind din răsputeri o săptămână, putea să ţească o bucată de cincizeci de metri. În timp ce ţesea, nevasta îi înfăşură ghemele. Pe o asemenea bucată de stofă primea patru franci şi jumătate. Când o preda patronului, se întâmpla adesea să fie anunţat că nu va mai primi fire pentru o nouă bucată decât peste o săptămână, două. Vincent găsi că aveau un fel de a fi deosebit de al minerilor din Borinage; erau liniştiţi, şi de nicăieri nu se auzeau vorbe care să semene cât de cât a

împotrivire. În schimb, erau la fel de voiși cum sunt caii înhămaţi la birjă, sau oile transportate cu vaporul în Anglia.

Vincent se împrieteni repede cu ei. Erau suflete simple. Nu-şi doreau altceva decât să capete de lucru atât cât să poată trăi, adică să-şi câştige cartofii şi cafeaua zilnică şi, din când în când, câte o felioară de slănină. Nu-i stânjenea de la lucru când îi picta şi nu venea niciodată fără bomboane pentru copii sau o pungă de tutun pentru bătrânul bunic.

Descoperise un război din lemn de stejar, vechi, cafeniu-verzui, pe care era săpată data 1730. Lângă război, în faţa ferestruicii care dădea spre un petic de verdeaţă, se afla un scaun de copil, în care pruncul rămânea ore întregi cu privirea aţintită la jocul suveicii. Era o odăiţă pricăjită, cu podea de lut, dar în ea aflase o anumită pace şi frumuseţe, pe care încerca să le prindă pe pânză.

Se scula în zori şi-şi petrecea toată ziua pe câmp sau în colibele ţăranilor şi ţesătorilor. Se simţea în largul lui cu oamenii de pe câmp sau de la războaie. Nu petrecuse în zadar atâtea seri cu minerii, cu săpătorii de turbă şi cu ţăranii, visând cu ei lângă foc! Împărtăşind viaţa ţăranilor din zori şi până-n noapte, era atât de absorbit de ea, încât abia dacă se mai gândea la altceva. Căuta *„ce qui ne passe pas dans ce qui passe*”.[1]

Se întoarse la vechea lui pasiune de a desena chipuri omeneşti, cu toate că avea acum şi o nouă pasiune: culoarea. Câmpurile de grâu, pe jumătate copt, erau de un auriu întunecat, de un bronz-rubiniu, accentuat şi mai mult de contrastul cerului de cobalt. În planul din fund se desprindeau siluete de femei, aspre, vânjoase, cu feţe şi braţe arămite de soare, cu haine prăfuite, grosolane, de un albastru bătând spre indigo, cu părul tăiat scurt, strâns sub bonetele negre, ca nişte berete.

Când trecea, cu un pas puternic, legănat, de-a lungul străzii principale, cu şevaletul prins în curele pe spate şi cu pânza încă udă sub braţ, obloanele caselor se crăpau imperceptibil, şi Vincent defila prin focul unor priviri feminine, curioase şi scandalizate. Acasă băgă de seamă că vechea zicală „o uşă trebuie să stea fie deschisă, fie închisă”, nu era cu totul adevărată când se aplica relaţiilor familiale. În casa parohială uşa fericirii domestice avea obiceiul de a rămâne într-o poziţie

[1] Ceea ce e nepieritor, în ceea ce piere (în lb. franc.).

curioasă: nu era nici deschisă de tot, dar nici închisă. Sora lui, Elizabeth, nu putea să-l vadă în ochi; îi era teamă că ciudăţeniile lui îi vor strica toate posibilităţile de măritiş în Nuenen. Willemien ţinea la el, dar îl socotea un om plicticos. Abia târziu deveni prieten cu mezinul familiei.

Vincent nu mânca la masă împreună cu ceilalţi, ci într-un colţ, cu farfuria pe genunchi şi cu schiţele făcute în ziua aceea sprijinite pe un scaun în faţa lui, scrutându-şi lucrul cu ochi necruţători pentru a descoperi greşelile şi neajunsurile. Nu vorbea niciodată cu familia. La rândul lor, şi ei i se adresau foarte rar. Pâinea o mânca uscată, căci nu voia să capete obişnuinţa unui trai răsfăţat. Întâmplător, dacă numele vreunui scriitor care-i plăcea era pomenit în timpul discuţiei la masă, se întorcea către ei şi spunea şi el câte ceva. Dar, în general, băgase de seamă un lucru: cu cât aveau mai puţine să-şi spună unii altora, cu atât era mai bine pentru toţi.

3. MARGOT

Picta pe câmp de-aproape o lună, când deodată începu să aibă senzaţia ciudată că e urmărit. Ştia că oamenii din Nuenen îl priveau plini de curiozitate, că ţăranii de pe ogoare obişnuiau să se rezeme din când în când în sapele lor şi să se uite la el cu mirare; de data asta, însă, era ceva deosebit. Simţea nu numai că e observat, ci şi urmărit. În primele zile, iritat, încercă să alunge această impresie supărătoare. Dar nu izbuti să scape de senzaţia că o pereche de ochi iscoditori îl urmăreau într-una. Cercetă de mai multe ori cu privirea câmpul de jur împrejur, dar nu zări pe nimeni. O dată însă, când se întoarse brusc, i se păru că vede fusta albă a unei femei dispărând pe după tulpina unui copac. Altă dată, când ieşea din casa unui ţesător, întrezări o siluetă care o luă la fugă pe drumul spre sat. A treia oară, pe când picta în pădure, şi făcându-i-se sete părăsi şevaletul ca să se ducă să bea la eleşteu, descoperi la întoarcere urme de degete pe vopseaua udă a pânzei.

Abia după vreo două săptămâni izbuti s-o prindă pe aceea care-l iscodea. Desena nişte săpători, pe landă. În apropiere se afla o căruţă veche, părăsită. Femeia şedea ascunsă în spatele ei, urmărindu-l cum picta. Îşi luă brusc pânza şi şevaletul, prefăcându-se că vrea să se întoarcă acasă. Femeia o luă la

fugă înaintea lui. O urmări, fără ca ea să bănuiască, şi o văzu intrând într-o casă vecină cu a lor.

— Ia spune-mi, mamă, cine locuieşte alături de noi, în stânga? întrebă el când se aşezară cu toţii la masă.

— Familia Begeman.

— Ce ştii despre ei?

— Mare lucru nu ştiu. Sunt cinci fete, care stau împreună cu mama lor. Tatăl le-a murit acum cât va timp.

— Şi ce fel de fiinţe sunt?

— E greu de spus; cam retrase.

— Sunt catolice?

— Nu, protestante. Tatăl lor a fost preot.

— E vreuna nemăritată?

— Toate sunt nemăritate. Dar de ce întrebi?

— Aşa, de curiozitate. Şi din ce trăiesc?

— Se pare că sunt bogate.

— Le ştii cumva numele?

Mama lui îl privi mirată:

— Nu.

A doua zi se duse să picteze pe câmp, în acelaşi loc. Se căznea să prindă tonul de albastru al siluetelor de ţărani, profilate pe lanurile de grâu copt sau pe fundalul de frunze veştede al unui hăţiş de fagi. Oamenii erau îmbrăcaţi cu haine de pânză grosolană – o ţesătură în dungi, cu urzeala neagră şi bătaia albastră – pe care şi-o fabricau singuri. Când nuanţele păleau şi se decolorau din cauza vântului şi a vremii, pânză căpăta un ton nespus de liniştitor, blând, care punea în lumină culorile pielii.

Spre amiază simţi din nou că femeia se află în spatele lui. Cu coada ochiului, îi întrezări rochia într-o pădurice din spatele căruţei.

— Azi am s-o prind, murmură el, chiar dacă voi fi nevoit să mă opresc din lucru.

Se obişnuise tot mai mult să picteze din mari azvârlituri de penel, fixând impresia pe care i-o producea priveliştea din faţa lui într-o puternică izbucnire de energie pasionată. Ceea ce-l izbise mai mult la vechile tablouri olandeze era tocmai faptul că ele fuseseră pictate repede, dintr-o dată, că marii maeştri aşternuseră imaginile din prima trăsătură de penel, fără să mai îndrepte apoi nimic. Pictaseră în mare grabă, ca să păstreze

neatinsă limpezimea şi tăria primei impresii, a stării sufleteşti inspirate de subiect.

În frigurile creaţiei, uită de femeia care-l urmărea. După vreun ceas, când îşi aruncă din întâmplare privirea, băgă de seamă că plecase din pădurice şi că se ascunsese în spatele căruţei. Ar fi vrut să sară şi s-o prindă, s-o întrebe de ce-l tot urmărea, dar nu se putea rupe de la lucru. După un timp, se întoarse din nou şi o văzu cu uimire stând în faţa căruţei şi privindu-l ţintă. Era întâia oară când ieşea la iveală, făţiş.

Continuă să lucreze cu înfrigurare. Cu cât era mai cufundat în lucru, cu atât femeia se apropia mai mult. Cu cât revărsa pe pânză mai multă pasiune, cu atât mai arzători deveneau ochii care-l cercetau. Îşi întoarse puţin şevaletul, ca să prindă lumina, şi o văzu stând în mijlocul câmpului, la jumătatea drumului dintre el şi căruţă. Părea hipnotizată şi umbla ca prin somn. Pas cu pas, venea tot mai aproape, oprindu-se mereu, încercând să rămână pe loc şi totuşi înaintând, ca atrasă de o forţă căreia nu i se putea opune. O simţi în spatele lui. Se răsuci pe scăunel şi o privi drept în ochi. Avea întipărită pe faţă o expresie de spaimă şi înfrigurare; părea cuprinsă de o emoţie care o buimăcea şi pe care nu şi-o putea stăpâni. Nu se uita la el, ci la pânză. O aşteptă să vorbească, dar ea rămase tăcută. Atunci se apucă din nou de lucru, şi, într-o ultimă izbucnire de energie, termină tabloul. Femeia nu se clinti. Îi simţea rochia atingându-l.

Era târziu după masă. Trecuseră multe ore de când femeia se afla pe câmp. Vincent ajunsese la capătul puterilor, cu nervii întinşi la culme de emoţia creaţiei. Se ridică şi se întoarse spre ea.

Femeia simţi că i se usucă gura. Îşi umezi buza de sus cu vârful limbii, apoi buza de jos cu cea de deasupra; dar umezeala uşoară pieri imediat de pe buzele arse. Îşi dusese o mână la gât şi părea să respire cu greutate. Încercă să vorbească, dar nu izbuti să scoată niciun sunet.

— Mă numesc Vincent Van Gogh, sunt vecinul dumitale, spuse el. Dar cred că ştii.

— Da, şopti ea, atât de încet, încât abia o auzi.

— Care dintre surorile Begeman eşti dumneata?

Se clătină puţin, îl apucă de mâneca hainei şi reuşi să-şi recapete echilibrul. Încercă din nou să-şi umezească buzele, dar

îşi simţi limba ca de iască şi făcu mai multe încercări înainte de a izbuti să vorbească.

— Margot.

— Şi de ce mă urmăreşti, Margot Begeman? Te simt de mai multe săptămâni prin preajma mea.

Un strigăt neauzit îi scapă de pe buze. Îşi înfipse unghiile în braţele lui, în căutarea unui sprijin, apoi căzu leşinată.

Vincent se lăsă în genunchi, îi rezemă capul de braţul lui, şi-i dădu la o parte părul de pe frunte. Soarele tocmai apunea, însângerând câmpia, iar ţăranii istoviţi îşi îndreptau paşii spre casă. Rămăseseră singuri. Se uită la ea cu atenţie. Nu era frumoasă. Părea să fi trecut de treizeci de ani. În colţul din stânga, linia gurii i se întrerupea brusc; în cel din dreapta, era continuată de o cută subţire, care cobora până aproape de bărbie. Sub ochi avea cearcăne vinete, punctate de pistrui mici, iar pielea părea gata să se zbârcească.

Avea cu el puţină apă într-un bidon. Luă o cârpă, de care se folosea ca să şteargă vopselele, o udă şi umezi cu ea faţa femeii. Când deschise ochii, Vincent văzu că erau blânzi, de un căprui închis, cu o privire duioasă, aproape rugătoare. Îşi muie vârful degetelor în apă şi i le trecu uşor pe faţă. Ea tremura, atârnată de braţul lui.

— Te simţi mai bine, Margot?

Femeia rămase un timp nemişcată, privind în ochii lui verzi-albăstrui, atât de blânzi, de pătrunzători, de plini de înţelegere. Apoi, cu un suspin sălbatic, smuls parcă din străfundurile fiinţei, îşi aruncă braţele în jurul gâtului său și îşi îngropă buzele în barba roşcată.

4. „IMPORTANT E SĂ IUBEŞTI, NU SĂ FII IUBIT”

A doua zi se întâlniră la oarecare depărtare de sat, într-un loc pe care-l stabiliseră în ajun. Margot purta o încântătoare rochie albă de batist, cu guler înalt, şi ţinea în mână o pălărie de vară. Deşi se simţea încă tulburată în prezenţa lui, părea mai stăpână pe sine decât fusese cu o zi înainte. La venirea ei, Vincent lăsă paleta din mână. O privi iar, îndelung. N-avea nimic din frumuseţea delicată a lui Kay, dar, faţă de Christine, putea fi socotită o femeie foarte atrăgătoare.

Se ridică de pe scăunel neştiind ce să facă. De obicei, se simţea stingherit în faţa femeilor îmbrăcate în rochii; era la largul lui numai cu cele care purtau fustă şi bluză. Femeile din aşa-numita lume bună olandeză nu-l atrăgeau de loc, nici ca să le privească, nici ca să le picteze. Prefera femeile simple; îi aminteau adesea de cele pictate de Chardin.

Margot se întinse spre el şi-l sărută cu naturaleţe, intim, ca şi când ar fi fost de multă vreme îndrăgostiţi, apoi se lipi o clipă strâns de el, tremurând. Vincent îşi aşternu pe jos haina, pentru ea, iar el se aşeză pe scăunel. Margot se sprijini de genunchii lui şi se uită la el cu o privire pe care n-o mai văzuse niciodată în ochii vreunei femei.

— Vincent, spuse ea, doar pentru simpla bucurie de a-i rosti numele.

— Da, Margot.

Nu mai ştia ce să facă sau să spună.

— Ai gândit lucruri urâte despre mine, aseară?

— Lucruri urâte? Nu. De ce?

— Poate ți se pare greu de crezut, Vincent, dar când te-am sărutat ieri, a fost întâia oară în viaţa mea când am sărutat un bărbat.

— Cum aşa? N-ai fost niciodată îndrăgostită?

— Nu.

— Ce păcat!

— Nu-i aşa? Rămase tăcută o clipă. Dar tu? Ai mai iubit şi alte femei, nu-i aşa?

— Da.

— Multe?

— Nu. Doar... trei.

— Şi ele te-au iubit?

— Nu, Margot, nu m-au iubit.

— Dar ar fi trebuit să te iubească!

— N-am avut niciodată noroc în dragoste.

Margot se apropie şi mai mult de el şi-şi rezemă braţul de genunchii lui. Cu degetele celeilalte mâini începu să-i mângâie faţa, atingându-i în joacă nasul puternic cu muchea proeminentă, gura cărnoasă, întredeschisă, bărbia rotundă, dură. Un fior ciudat o străbătu; îşi retrase degetele.

— Cât de puternic eşti! murmură. Totul în tine respiră putere, şi braţele, şi bărbia, şi barba. N-am mai întâlnit până acum un bărbat ca tine.

Vincent îi cuprinse obrajii între palme. Dragostea şi emoţia care i se citeau pe faţă o făceau mai atrăgătoare.

— Îţi plac puţin? întrebă ea îngrijorată.

— Da.

— Şi n-ai vrea să mă săruţi?

O sărută.

— Te rog să nu mă judeci aspru, Vincent. N-am putut să mă stăpânesc. Vezi, m-am îndrăgostit... de tine... şi n-am putut să mă ţin departe.

— Te-ai îndrăgostit de mine? Te-ai îndrăgostit într-adevăr de mine? Dar de ce?

Se întinse spre el şi-l sărută în colţul gurii.

— Uite de ce! zise ea.

Rămaseră tăcuţi. Ceva mai încolo se întindea cimitirul satului. De sute de ani ţăranii odihneau în acelaşi pământ pe care-l munceau în timpul vieţii. Vincent încerca să exprime în pânzele lui cât de firească e moartea, la fel de simplă ca şi căderea unei frunze de toamnă – o mână de pământ răscolit cu o cruce de lemn înfiptă deasupra. Dincolo de micul zid care stăvilea iarba cimitirului se aşternea stăpânirea câmpiei, până departe, unde se contopea cu cerul, ca marea cu orizontul.

— Ştii ceva despre mine, Vincent? întrebă ea cu glas moale.

— Foarte puţin.

— Ți-au spus... ți-a spus cineva... vârsta mea?

— Nu.

— Să-ți spun eu. Am treizeci şi nouă de ani. În câteva luni voi împlini patruzeci. În ultimii cinci ani mi-am spus că dacă până atunci nu-mi va ieşi în cale omul pe care să-l iubesc, mă voi omorî.

— Dar e uşor să iubeşti, Margot.

— Ah, aşa crezi?

— Da. În schimb, să fii iubit, asta e mai greu.

— Nu. În Nuenen nu e atât de uşor. De peste douăzeci de ani mi-am dorit cu disperare să iubesc pe cineva. Şi n-am fost niciodată în stare.

— Niciodată?

Îşi întoarse privirea în altă parte.

— O dată... când eram tânără... mi-a plăcut un băiat.

— Da?

— Dar era catolic şi l-au alungat.

— Cine?

— Mama şi surorile mele.

Se ridică în genunchi, pe pământul afânat, murdărindu-şi rochia ei albă, frumoasă. Îşi rezemă braţele de coapsele lui şi-şi prinse faţa în mâini. Genunchii lui îi atingeau uşor şoldurile.

— Viaţa unei femei e pustie şi zadarnică dacă n-are o iubire cu care să şi-o umple, Vincent.

— Ştiu.

— În fiecare dimineaţă când mă trezeam îmi spuneam: „Astăzi am să-l întâlnesc. Cum *găsesc* alte femei, am să-l găsesc şi eu, de ce să nu-l găsesc?“ Seara, însă, eram tot singură şi nenorocită. Un şir nesfârşit de zile pustii şi zadarnice, Vincent! N-am nimic de făcut acasă – avem servitori – nu făceam nimic altceva decât să tânjesc ceas de ceas după iubire. În fiecare noapte îmi spuneam: „Decât viaţa asta pe care ai dus-o, mai bine nu te mai năşteai!” Mă mai ţinea doar gândul că într-o zi, într-un fel sau altul, o să apară, trebuie să apară, cel pe care l-aş putea iubi. Treceau zilele mele de naştere, a treizeci şi şaptea, a treizeci şi opta, a treizeci şi noua. N-aş fi putut înfrunta al patruzecilea an fără să fi iubit vreodată. Atunci ai apărut tu, Vincent. *Acum iubesc şi eu în sfârşit!*

Era un strigăt de triumf, ca şi când ar fi obţinut o mare victorie. Se întinse spre el, oferindu-şi gura sărutărilor lui. El îi mângâie părul mătăsos, dându-i-l pe spate. Îi aruncă atunci braţele în jurul gâtului şi-l sărută, dezlănţuită, într-o mie de feluri. Stând acolo, în faţa cimitirului, pe scăunelul lui de pictor, cu paleta alături şi ţinând-o pe Margot strâns lipită de el, învăluit în revărsarea pasiunii ei, Vincent simţi, pentru întâia oară în viaţă, balsamul dulce, ameţitor al dragostei unei femei. Tremura înfiorat deoarece ştia că se află pe un tărâm sfinţit.

Margot stătea pe pământ, la picioarele lui, îi simţea capul sprijinit de genunchi. Obrajii îi erau îmbujoraţi şi ochii îi scânteiau; respira adânc, cu greutate. Înviorată de iubire, nu arăta mai mult de treizeci de ani. Vincent, incapabil de vreun simţământ, îşi plimba degetele pe obrazul ei catifelat, până când ea îi prinse mâna, i-o sărută şi-i ţinu palma lipită de obrazul fierbinte. După un timp, Margot îi spuse liniştit:

— Ştiu că nu mă iubeşti. Ar însemna să cer prea mult. M-am rugat lui Dumnezeu să mă lase doar să mă îndrăgostesc. Nici n-am visat măcar că s-ar putea să fiu iubită. Dar important e să iubeşti, Vincent, nu-i aşa, nu să fii iubit?

El se gândi la Ursula şi la Kay.

— Da, răspunse.

Margot se uita în sus, la cerul albastru, şi-şi freca uşor gâtul de genunchii lui.

— Şi ai să mă laşi să mă ţin după tine? Dacă nu vrei să vorbim, eu am să stau lângă tine liniştită şi n-am să scot niciun cuvânt. Lasă-mă numai să stau în preajma ta; îţi făgăduiesc că n-am să te supăr şi n-am să te stânjenesc din lucru.

— Sigur, Margot, poţi să vii oricând vrei. Dar, ia spune-mi, dacă nu erau bărbaţi în Nuenen, de ce n-ai plecat cel puţin într-o călătorie? N-aveai bani?

— Oh, ba da! Am bani destui. Bunicul mi-a lăsat un venit destul de mare.

— Atunci de ce nu te-ai dus la Amsterdam sau la Haga? Acolo ai fi întâlnit oameni interesanţi.

— Nu m-au lăsat.

— Surorile tale sunt nemăritate?

— Da, iubitule, toate cinci am rămas nemăritate.

Simţi un cuţit în inimă. Era prima oară când o femeie îi spunea „iubitule”. Cunoscuse foarte bine chinul de a iubi fără să fii iubit, dar nu cunoscuse niciodată bucuria neasemuită de a fi iubit cu adevărat, din tot sufletul, de femeie bună, cuminte. Dragostea lui Margot pentru el se părea un fel de accident ciudat, în care nu avea niciun amestec. Dar cuvântul acela simplu, rostit atât de liniştit şi drăgăstos, îi schimbă întreaga stare sufletească. O cuprinse în braţe şi-i lipi trupul tremurător de al lui.

— Vincent, Vincent, murmură ea, te iubesc atât de mult!

— Ce curios mi se pare să te aud vorbindu-mi aşa.

— Acum nu-mi mai pare rău că am trăit atâţia ani fără să iubesc. Meritai să te aştept, dragul meu! Nici în visele mele înflăcărate nu mi-am închipuit vreodată că aş putea simţi pentru cineva ceea ce simt acum pentru tine.

— Şi eu te iubesc, Margot, îi spuse.

Ea se îndepărtă uşor.

— Nu trebuie să-mi spui asta, Vincent. Poate, după o vreme, ai să ajungi să mă placi puţin. Dar eu nu-ți cer decât să mă laşi să te iubesc!

Se desprinse din braţele lui, trase haina alături şi se aşează pe ea.

— Apucă-te de lucru, iubitule. Nu vreau să te stingheresc. Îmi place să mă uit la tine când pictezi.

5. „ÎNCOTRO VEI MERGE TU VOI MERGE ŞI EU“[2]

Margot îl întovărăşea aproape zilnic când ieşea pe câmp să picteze. Adeseori băteau vreo zece kilometri ca să ajungă la locul ales, pe care voia Vincent să-l redea. Amândoi soseau sleiţi de oboseală şi de arşiţă, dar ea nu se plângea niciodată. Trecea printr-o transfigurare izbitoare. Părul ei, care fusese de un castaniu mort, căpătă un luciu deschis, viu. Buzele, subţiri şi scorojite, deveniră pline şi roşii. Pielea, uscată şi aproape zbârcită, era acum netedă, catifelată şi caldă. Ochii păreau să se fi mărit, pieptul i se împlinise, vocea căpătă un ritm nou şi pasul îi deveni sigur. Iubirea descătuşase în ea o primăvară ciudată, care o năpădise şi o scălda mereu în undele dragostei. Îi făcea zilnic mici surprize, aducându-i câte ceva bun de mâncare, comandă la Paris nişte gravuri de care el auzise vorbind cu admiraţie, se străduia să nu-l stânjenească de loc de la lucru. Când picta, stătea liniştită alături de el, pătrunsă de o pasiune la fel de copleşitoare ca aceea pe care o transmitea el în pânze.

Margot nu ştia mai nimic despre pictură, dar vădea o inteligenţă vie, multă sensibilitate şi o înclinare firească de a spune cuvântul cel mai nimerit la momentul potrivit. Vincent băgă de seamă că, fără să cunoască lucrurile prea bine, ea înţelegea totuşi ce era mai de seamă. Câteodată, privind-o, i se părea că are în faţă o adevărată vioară de Cremona[3] care rămăsese prea multă vreme pe mâna unor cârpaci.

„Dac-aş fi întâlnit-o acum zece ani!” îşi spunea el.

Într-o zi, pe când se pregătea să înceapă o pânză nouă, ea îl întrebă:

---

[2] *Vechiul Testament*, „Cartea Ruth”.

[3] Oraş în Italia în care au trăit celebrii constructori de viori Amati, Guarneri, Stradivarius.

— Cum poţi să fii sigur că peisajul pe care-l alegi va ieşi bine pe pânză?

Vincent se gândi o clipă, apoi răspunse:

— Ca să faci o treabă bună până la capăt, nu trebuie să te temi de înfrângeri. Când văd pânză curată holbându-se, nătângă, la mine, mă năpustesc pur şi simplu asupra ei şi încep s-o împroşc cu vopsea.

— Adevărat că te năpusteşti. N-am văzut niciodată un lucru care să prindă viaţă atât de repede ca pânzele taie!

— N-am încotro. Vederea pânzei goale, care parcă-mi zvârle în faţă: „Habar n-ai de nimic!”, mă scoate din fire.

— E un fel de provocare, va să zică?

— Întocmai. Pânza mă fixează cu privirea ei albă, tâmpă, dar de fapt ştiu că îi este frică de pictorul înflăcărat care-o înfruntă, care sfărâmă o dată pentru totdeauna vraja acelui „n-ai să poţi”. Viaţa însăşi îndreaptă spre om o faţă goală, nepăsătoare, descurajantă, deznădăjduită, pe care nu se citeşte nimic, ca şi pe pânza asta goală.

— Da, aşa e.

— Dar omul nu se sperie de acest gol, păşeşte plin de încredere şi de curaj, se zbate, clădeşte, creează, şi, până la urmă, pânza nu mai rămâne goală, ci se acoperă cu formele bogate ale vieţii.

Vincent era încântat că Margot îl iubeşte. Nu-l privea niciodată cu ochi critici. Orice făcea el i se părea desăvârşit. Nu-i spunea niciodată că apucăturile îi erau cam grosolane, că vocea lui era răguşită şi liniile feţei îi erau aspre. Nu-l învinuia niciodată că nu câştigă bani şi se ferea întotdeauna să-i aducă aminte că nu făcea altceva decât să picteze. Când mergea spre casă în amurgul liniştit, cu braţul petrecut pe după mijlocul ei, cu vocea îndulcită de duioşia care-l învăluia, îi povestea despre tot ce făcuse, îi spunea de ce prefera să picteze mai degrabă un *rouwboerke*[4] decât pe primar, de ce socotea o fată de ţăran, cu fustă şi pieptar albastru, prăfuite şi peticite, mai frumoasă decât o cucoană. Margot nu-i punea întrebări şi încuviinţa tot. Aşa era el, şi îl iubea aşa cum era.

Vincent nu era în stare să se obişnuiască şi cu noua lui situaţie. În fiecare zi se aştepta ca vraja să se rupă, ca Margot să devină neprietenoasă şi crudă şi să-i arunce în faţă toate

[4] Ţăran în doliu (în lb. olandeză).

înfrângerile lui. Dar iubirea ei se pârguia o dată cu trecerea verii; îi dăruia dragostea aceea deplină şi adoraţia pe care numai femeia matură le poate oferi. Aproape înciudat că nu găsea niciodată nimic de spus împotriva lui, încerca s-o provoace să-l condamne, descriindu-i în culori cât mai negre fiecare împrejurare în care eşuase. Margot însă nu le vedea ca înfrângeri, ci ca simple amintiri din viaţa lui.

Îi povesti despre eşecurile de la Amsterdam şi din Borinage.

— Fără îndoială că astea pot fi socotite ratări, spunea el. Tot ce am făcut acolo au fost numai greşeli peste greşeli, recunoaşte şi tu!

Margot zâmbea cu îngăduinţă:

— Zeul nu poate să greşească.

El o sărută.

Într-altă zi îi spuse:

— Mama pretinde că eşti un om rău. A auzit că ai trăit cu femei de stradă, la Haga. I-am răspuns că sunt scorneli murdare.

Vincent îi povesti în amănunt toată istoria legăturii lui cu Christine. Margot asculta cu o privire în care juca o umbră din tristeţea ei de odinioară, pe care dragostea o risipise.

— Ştii, Vincent, tu ai ceva de Crist în fiinţa ta. Sunt sigură că tata ar fi gândit la fel.

— Asta-i tot ce găseşti tu să-mi spui rând eu îţi povestesc c-am trăit doi ani cu o prostituată?

— Nu era prostituată, a fost nevasta ta. Faptul că n-ai reuşit s-o salvezi n-a fost greşeala ta, după cum n-a fost greşeală încercarea de a-i salva pe minerii din Borinage. Un om singur nu poate face mare lucru împotriva unei societăţi întregi.

— E adevărat, Christine a fost nevasta mea. Când eram tânăr îi spuneam fratelui meu Theo: „Dacă n-am să-mi găsesc o nevastă cumsecade, am să iau chiar una rea. Mai bine una rea decât de loc.”

Rămaseră tăcuţi, stingheriţi, câteva clipe. Nu vorbiseră încă niciodată despre căsătorie.

— Un singur lucru regret din toată povestea cu Christine, continuă Margot. Aş fi vrut ca aceşti doi ani din iubirea ta să fie ai mei.

Vincent renunţă la încercările de a-i zădărnici dragostea pe care i-o arăta şi o primi aşa cum i se oferea.

— Când eram mai tânăr, Margot, credeam că în viaţă totul atârnă de noroc, de mici întâmplări sau de neînţelegeri lipsite de noimă, dar, o dată cu trecerea anilor, am început să descopăr cauze mai adânci. Prin nu ştiu ce blestem, cei mai mulţi oameni sunt nevoiţi să caute îndelung până află lumina.

— Aşa cum a trebuit să te caut şi eu pe tine!

Ajunseră în pragul colibei joase a unui ţesător. Vincent îi strânse mâna cu duioşie. Ea îi răspunse cu un zâmbet atât de dulce şi de plin de dăruire, încât se întrebă de ce soarta socotise potrivit să-l ţină atâţia ani departe de dragoste. Intrară în coliba acoperită cu stuf. Vara trecuse, se aşternuse toamna, şi zilele erau tot mai scurte. Deasupra războiului de ţesut atârna o lampă. Se urzea o bucată de postav roşu. Ţesătorul şi nevasta lui potriveau firele – două siluete negre, încovoiate, conturate împotriva luminii şi în contrast cu roşul-aprins al stofei, aruncând umbre mari pe vergelele şi sulurile războiului. Margot şi Vincent schimbară un zâmbet plin de înţelegere; o învăţase şi pe ea să desluşească frumuseţea tăinuită sub aparenţa urâtului.

Prin noiembrie, o dată cu *„la chute des feuilles”*[5], când doar în câteva zile pomii îşi lepădară podoabele îngălbenite, tot satul Nuenen vorbea despre Vincent şi Margot. Oamenii o îndrăgeau pe Margot, dar în el n-aveau încredere şi-l ocoleau. Mama şi cele patru surori ale lui Margot încercau să curme această legătură, ea însă se străduia să le convingă că nu era decât o prietenie şi că, la urma urmei, ce rău făceau dacă se plimbau împreună pe câmp? Femeile din familia Begeman îl considerau pe Vincent o haimana şi se aşteptau să-l vadă într-o bună zi plecat. De aceea nu se arătau prea neliniştite. Satul însă fierbea. „Nu te poţi aştepta la nimic bun de la acest ciudat Van Gogh – repetau cu toţii fără încetare – şi familia Begeman se va căi dacă nu-şi va smulge fata la timp din mâinile lui.”

Vincent nu pricepea de loc de ce oamenii din sat îl antipatizau în asemenea chip. Nu se amesteca în treburile nimănui, nu jignea pe nimeni. El însă nu-şi dădea seama ce figură neobişnuită făcea în acel sătuc liniştit, unde viaţa nu se schimbase cu o iotă de sute de ani. Abia când descoperi că-l socoteau un pierde-vară, renunţă la încercarea de a le câştiga simpatia. Dien van den Beek, un mic negustor, îi strigă într-o zi

[5] Căderea frunzelor (în lb. franc)

pe când trecea prin faţa prăvăliei şi-i aruncă provocarea în numele întregului sat:

— Ei, a venit toamna, s-a terminat cu vremea frumoasă! spuse el.

— Da.

— S-ar zice c-ai să te apuci în curând de lucru, nu?

Vincent îşi săltă şevaletul din spate într-o poziţie mai potrivită.

— Da, tocmai mă-ndreptam spre landă.

— Nu asta vreau să spun, zise Dien. O muncă adevărată, pe care s-o faci tot anul.

— Pictura e munca mea, spuse Vincent calm.

— Deh, omul înţelege prin muncă ceva pentru care să fie plătit, o meserie.

— Să mă duc pe câmp, să pictez, aşa cum mă vezi făcând acum, asta este meseria mea, *mijnheer* van den Beek, tot aşa cum negustoria este meseria dumitale.

— Da, dar eu îmi vând mărfurile. Dumneata vinzi ceva?

Toţi cei cu care vorbise în sat îi puseseră mereu aceeaşi întrebare. Se săturase până peste cap s-o tot audă.

— Vând şi eu uneori. Fratele meu e specialist în artă şi-mi cumpără tablourile.

— Ar trebui să te apuci de o treabă serioasă, *mijnheer*. Nu e bine să trândăveşti aşa. Omul îmbătrâneşte şi abia atunci îşi dă seama că nu rămâne cu nimic.

— Să trândăvesc!... Dar eu muncesc de două ori mai mult decât munceşti dumneata ca să ţii deschisă prăvălia asta.

— Asta numeşti dumneata muncă? Să stai şi să mânjeşti o pânză cu vopsea? Asta-i distracţie bună pentru copii. Să ţii o prăvălie, să ari câmpul, astea sunt adevărate munci pentru un bărbat. Eşti la o vârstă când nu mai trebuie să-ţi iroseşti timpul.

Vincent ştia că Dien van den Beek nu făcea decât să dea glas părerii satului şi că, în mintea lor, cuvântul „artist” şi cuvântul „muncitor” se înlăturau cu desăvârşire unul pe altul. Renunţă să-şi mai bată capul cu ceea ce gândeau oamenii, şi, când îi întâlnea pe uliţă, trecea ca şi cum nu i-ar fi văzut. Dar tocmai când neîncrederea atinsese culmea, o întâmplare îl aduse în graţiile satului.

Anna Cornelia îşi frânse piciorul, coborând din tren la Helmond. Fu adusă acasă în mare grabă. Doctorul nu spusese

nimic familiei, dar viaţa ei era în pericol. Fără să stea pe gânduri, Vincent îşi părăsi lucrul. Experienţa căpătată în Borinage făcuse din el un bun infirmier. Doctorul îl urmări o jumătate de oră şi apoi îi spuse: „Eşti mai priceput decât o femeie, o las pe mama dumitale în mâini bune”.

Oamenii din Nuenen, care la nenorocire puteau fi la fel de săritori pe cât puteau fi de cruzi la mânie, o vizitară pe bătrână, aducându-i dulciuri, cărţi, o vorbă de îmbărbătare. Şezând în jurul bolnavei, se uitau înmărmuriţi la Vincent cum schimba aşternutul mamei sale fără s-o clintească, şi cum o spăla, o hrănea şi-i îngrijea piciorul vătămat. După două săptămâni, satul îşi schimbă cu totul părerea despre el. Când veneau în vizită, Vincent le vorbea pe înţelesul lor. Discutau despre felul cum se pot înlătura mai bine durerile provocate de şederea îndelungată în pat, ce hrană îi trebuie unui om bolnav, sau ce temperatură trebuie păstrată în odaie. Şi, stând astfel de vorbă cu el şi înţelegându-l, hotărâră că, la urma urmei, era şi el un om ca toţi oamenii. Când mama lui se simţi ceva mai înzdrăvenită şi el începu să iasă câte puţin ca să picteze, localnicii i se adresară zâmbitori, spunându-i pe nume. Nu mai simţea privirile lor iscodindu-l prin crăpătura obloanelor, ca odinioară.

Margot era tot timpul alături de el, singura care nu se arăta mirată de purtarea lui grijulie. Într-o zi, pe când vorbeau în şoaptă în camera bolnavei, Vincent îi spuse:

— Cheia multor lucruri în pictură stă în cunoaşterea temeinică a corpului omenesc; din păcate, ca s-o poţi dobândi, trebuie bani mulţi. Există o carte foarte interesantă, *Anatomia pentru artişti* de John Marshall, dar e foarte scumpă.

— Şi n-ai bani s-o cumperi?

— Nu. Şi nici n-o să am până când nu voi vinde ceva.

— Vincent, aş fi foarte fericită dacă m-ai lăsa să te împrumut. Ştii că am un venit bun şi nu reuşesc niciodată să-l cheltuiesc.

— E foarte drăguţ din partea ta, Margot, dar nu pot primi.

Ea nu încercă să-şi impună rugămintea, dar peste două săptămâni îi întinse un pachet sosit de la Haga.

— Ce-i asta? întrebă el.

— Deschide şi uită-te.

Sub sfoara cu care era legat, găsi un bileţel. Pachetul conţinea cartea lui Marshall. Pe bilet scria: „Pentru cea mai fericită aniversare dintre toate”.

— Dar nu e ziua mea, exclamă el.

— Nu, râse Margot, e a mea! A patruzecea, Vincent. Tu mi-ai făcut cel mai frumos dar al vieţii mele. Fii bun şi primeşte-o, iubitule! Sunt fericită azi şi vreau să fii şi tu.

Se găseau în atelierul lui din grădină. Nu era nimeni prin apropiere în afară de Willemien, care şedea în casă cu mama ei. Se făcuse târziu după amiază, şi soarele, asfinţind, zvârlea o pată strălucitoare de lumină pe peretele văruit. Vincent mângâie cartea cu duioşie; era pentru prima oară când altcineva, în afară de Theo, se arăta fericit să-l ajute. Aruncă volumul pe pat şi o luă în braţe pe Margot. Ochii ei erau uşor înceţoşaţi de dragoste. În ultimele luni, pe câmp, se dezmierdaseră mai puţin; le era teamă să nu fie văzuţi. Margot se dăruia drăgăstoasă mângâierilor, abandonându-se cu totul în mâinile lui. Se împlineau cinci luni de când o părăsise pe Christine. Era tulburat şi se întreba dacă nu merge prea departe cu încrederea în el însuşi. Nu voia să facă nimic din ce-ar fi putut-o jigni pe Margot sau dragostea ei.

Se uită în ochii ei căprui, blânzi şi o îmbrăţişă. Ea îi zâmbi, apoi închise ochii şi-şi desfăcu uşor buzele ca să le primească pe ale lui. Se ţineau strâns în braţe, cu trupurile lipite, de la buze până în vârful picioarelor. Patul se afla numai la un pas de ei. Înlănţuiţi, se lăsară pe el. În îmbrăţişarea aceea strânsă dispăru amintirea anilor fără dragoste, care făcuseră vieţile lor atât de serbede.

Soarele se scufundă deodată, pătratul de lumină de pe perete se stinse şi amurgul dulce inundă atelierul. Margot îşi plimba mângâietor mâna pe faţa lui Vincent, îngânând cuvinte ciudate de dragoste. El simţea cum alunecă în abisul din care nu există întoarcere decât cu preţul unei totale încordări a voinţei. Se smulse din braţele ei şi sări în picioare. Se duse la şevalet şi mototoli o bucată de hârtie pe care desenase. Nu se auzea alt sunet decât chemarea coţofanei din salcâm şi dangătul de tălăngi de la gâtul vacilor care se întorceau în sat. După un timp;

Margot spuse liniştit, cu simplitate

— Dacă vrei, iubitule...

— De ce? întrebă el fără să se întoarcă.

— Pentru că te iubesc.

— Ar fi drept oare?

— Ți-am mai spus, Vincent, zeul nu poate face niciodată ceva rău.

El se lăsă într-un genunchi. Margot stătea cu capul rezemat pe pernă. Îi văzu din nou linia care cobora din colţul drept al gurii până la bărbie și o sărută. Îi sărută muchea prea subţire a nasului, nările prea pline şi-şi plimbă buzele pe pielea feţei, care parcă întinerise cu zece ani. În lumina amurgului, aşa cum şedea culcată, gata să se dăruiască, şi cu braţele încolăcite pe după gâtul lui, părea iarăşi fata frumoasă care trebuie să fi fost la douăzeci de ani.

— Şi eu te iubesc, Margot. Nu mi-am dat seama înainte, dar acum ştiu.

— E drăguţ din partea ta, iubitule, că mi-o spui. Glasul îi era blând şi visător. Ştiu că ţii la mine un pic; eu te iubesc din toată inima. Asta mi-ajunge.

N-o iubea ca pe Ursula sau pe Kay. N-o iubea nici măcar aşa cum o iubise pe Christine. Dar simţea o căldură deosebită pentru femeia ghemuită în braţele lui, gata să i se dăruiască. Ştia că iubirea cuprinde laolaltă aproape toate simţămintele omeneşti. Îl durea undeva, în adâncul lui, gândul că simţea atât de puţin pentru singura femeie din lume care-l iubea fără nicio reţinere. Îşi aminti chinurile prin care trecuse pe vremea când Ursula şi Kay îi respinseseră dragostea. Era plin de recunoştinţă pentru iubirea cu care îl copleşea Margot, şi totuşi, într-un chip greu de lămurit, o găsea întrucâtva supărătoare. Îngenuncheat pe podeaua de scânduri a odăii întunecate, cu braţele sub capul femeii care-l iubea aşa cum le iubise el pe Ursula şi pe Kay, înţelese; în sfârşit, de ce fugiseră de el cele două femei.

— Margot, eu duc o viaţă grea, dar aş fi foarte fericit dacă ai vrea s-o împărţi cu mine.

— Vreau s-o împart cu tine, iubitule!

— Am putea locui chiar aici, în Nuenen. Sau, dacă vrei, după căsătorie putem pleca în altă parte.

Îşi frecă obrazul de braţul lui mângâietor.

— Cum spune Ruth? „Încotro vei merge tu, voi merge şi eu.”

6. INTEROGATORIU

Nu erau de loc pregătiţi pentru furtuna care izbucni a doua zi dimineaţa, când împărtăşiră vestea celor două familii. Cu ai lui, problema se reducea doar la bani. Cum se putea căsători când era încă întreţinut de Theo?

— Întâi trebuie să câştigi bani şi să-ți croieşti un drum în viaţă, apoi n-ai decât să te însori, îi spuse tatăl lui.

— Dacă-mi croiesc viaţa luptându-mă cu realitatea crudă a meseriei pe care mi-am ales-o, răspunse Vincent, la timpul cuvenit voi câştiga şi bani.

— Atunci şi de însurat trebuie să te însori la timpul cuvenit, nu acum!

Tulburarea din casa parohială era doar o mică vijelie pe lângă cele ce se petreceau la vecini, în casa femeilor. Cu cinci fete, toate nemăritate, familia Begeman putea să înfrunte lumea întreagă într-un front închegat. Dacă însă Margot se mărita, asta ar fi fost o dovadă vie, în faţa întregului sat, a nereuşitei surorilor ei. Doamna Begeman socotea că e mai bine pentru viitor să scutească de nefericire patru dintre fetele ei decât să o facă fericită pe una singură.

În ziua aceea Margot nu-l mai însoţi la ţesători. Târziu, după masă, veni la atelier. Avea ochii roşii şi umflaţi; arăta mai mult ca oricând cei patruzeci de ani pe care-i avea. O clipă, îl ţinu strâns, într-o îmbrăţişare disperată.

— Te-au ponegrit îngrozitor toată ziua. Nu mi-am închipuit niciodată că un om poate avea atâtea metehne şi totuşi mai poate trăi.

— Trebuia să te aştepţi la asta.

— Mă aşteptam, dar nu mi-am închipuit că te vor defăima chiar atât de mârşav.

O cuprinse blând în braţe şi o sărută pe obraz.

— Lasă-mă să-ncerc şi eu, zise Vincent. Am să vin la voi diseară după cină. Poate voi reuşi să le conving că nu sunt un om chiar atât de îngrozitor.

Dar din clipa în care puse piciorul în casa Begeman, Vincent îşi dădu seama că se află pe un tărâm străin şi duşmănos. Era ceva sinistru în atmosfera creată de cele şase femei, atmosferă pe care nu venise niciodată s-o tulbure vreo voce sau vreun pas bărbătesc.

Îl conduseră în salonul rece, mirosind a mucegai. De luni de zile nu mai călcase cineva pe-acolo. Vincent cunoştea numele

celor patru surori, dar nu se ostenise niciodată să facă vreo legătură între nume şi figurile lor. Toate păreau nişte caricaturi ale lui Margot. Sora cea mai mare, care conducea gospodăria, îşi luă rolul de anchetator.

— Margot ne-a spus că vrei să te însori cu ea. Putem avea îndrăzneala să te întrebăm ce s-a întâmplat cu soţia dumitale din Haga?

Vincent le dădu explicaţii despre legătura lui cu Christine. Atmosfera din salon se mai răci cu câteva grade.

— Câţi ani ai, *mijnheer* Van Gogh?

— Treizeci şi unu.

— Ți-a spus Margot că ea are...

— Ştiu ce vârstă are Margot.

— Putem îndrăzni să te întrebăm cât câştigi?

— Primesc o sută cincizeci de franci pe lună.

— Şi care este sursa acestui venit?

— Mi-i trimite fratele meu.

— Cu alte cuvinte, vrei să spui că fratele dumitale te întreţine?

— Nu. Îmi plăteşte un salariu lunar. În schimb, primeşte tot ce pictez eu.

— Vinde ceva din picturile dumitale?

— N-aş putea spune cu siguranţă.

— Ei bine, eu pot. Tatăl dumitale mi-a spus că nu s-a vândut încă niciunul dintre tablourile făcute de dumneata!

— Se vor vinde mai târziu. Se va obţine de zeci de ori mai mult decât s-ar putea obţine acum pe ele.

— Asta rămâne de văzut, ca să nu spunem mai mult. Să discutăm mai bine faptele.

Vincent cercetă faţa aspră, lipsită de orice frumuseţe a surorii mai mari. Era limpede că nu se putea aştepta la niciun fel de bunăvoinţă din partea ei.

— Dacă nu câştigi nimic, continuă ea, ne putem permite să întrebăm cum ai de gând să-ți întreţii soţia?

— Dacă fratele meu găseşte de cuviinţă să arunce o sută cincizeci de franci pe lună dându-mi-i mie, asta-i treaba lui, nu a dumneavoastră. Pentru mine aceşti bani reprezintă un salariu. Muncesc din greu ca să-l merit. Margot şi cu mine am putea trăi din aceşti bani dacă ne chibzuim cu grijă.

— Dar n-o să fim nevoiţi! strigă Margot. Eu am un venit destul de mare ca să-mi port singură de grijă.

— Stai liniştită, Margot! porunci sora mai mare.

— Aminteşte-şi, Margot, interveni şi mama ei, că am oricând posibilitatea să tai acest venit dacă vei săvârşi cândva vreo faptă care să dezonoreze numele familiei.

Vincent zâmbi.

— Socotiţi această căsătorie ca o dezonoare?

— Ştim foarte puţin despre dumneata, *mijnheer* Van Gogh, şi puţinul pe care-l ştim nu-ți este de loc favorabil. De cât timp te ocupi cu pictura?

— De trei ani.

— Şi încă n-ai obţinut niciun rezultat. Te-ai gândit cât timp va mai dura până să devii cunoscut?

— Nu ştiu.

— Cu ce te-ai ocupat înainte de a te apuca de pictură?

— Specialist în artă, profesor, vânzător într-o librărie, student în teologie şi predicator.

— Şi ai dat greş în toate?

— Le-am părăsit rând pe rând.

— De ce?

— Nu eram făcut pentru ele.

— Şi cât îţi mai trebuie până vei renunţa şi la pictură?

— N-are să facă asta niciodată! sări Margot.

— *Mijnheer* Van Gogh, spuse sora cea mare, mi se pare că dai dovadă de o mare îndrăzneală vrând să te însori cu Margot. Eşti un decăzut fără nicio speranţă de îndreptare, n-ai un ban pe numele dumitale şi nici vreun mijloc de a câştiga, nu eşti în stare să te opreşti la nicio meserie şi rătăceşti de colo până colo, ca un trântor, ca un vagabond. Judecă şi dumneata, cum ne-am putea încumeta s-o lăsăm pe sora noastră să te ia de bărbat?

Vincent îşi scoase pipa, apoi o vârî iarăşi în buzunar.

— Margot mă iubeşte şi eu o iubesc. Aş putea s-o fac fericită. O să locuim aici încă vreun an şi apoi o să plecăm în străinătate. N-o să aibă din partea mea niciodată altceva decât iubire şi înţelegere.

— Ai s-o părăseşti! strigă o alta dintre surori, cu un glas strident. Ai să te plictiseşti de ea şi ai s-o părăseşti pentru vreo femeie stricată ca aceea din Haga!

— Vrei să te însori cu ea numai pentru bani! strigă alta.

— Dar n-o să-i capeţi, fii fără grijă! anunţă a treia. Mama o să-i taie venitul şi o să-l treacă asupra noastră.

În ochii lui Margot străluciră lacrimi. Vincent se ridică, îşi dădu seama că n-avea niciun rost să mai piardă timpul cu zgripțuroaicele dezlănţuite. N-avea altceva de făcut decât să se însoare cu Margot la Eindhoven şi să plece apoi numaidecât la Paris. Totuşi, deocamdată, n-ar fi vrut să părăsească Brabantul, mai avea de pictat. Dar se cutremură la gândul că Margot avea să rămână singură în mijlocul acelor femei împietrite.

Urmară zile chinuitoare pentru Margot. Prima zăpadă se aşternu pe câmpie, şi Vincent se văzu nevoit să lucreze în atelier. Familia Begeman nu-i mai îngăduia lui Margot să-l viziteze. Din clipa în care se dădea jos din pat, dimineaţa, şi până noaptea, când i se dădea răgazul de a se preface că doarme, era silită să asculte adevărate rechizitorii îndreptate împotriva lui Vincent. Trăise cu familia ei timp de patruzeci de ani; îl cunoştea pe Vincent numai de câteva luni. Pe surorile ei le ura, pentru că ele îi distruseseră viaţa. Dar ura ascunde câteodată cele mai tainice forme ale iubirii şi poate da naştere unui foarte puternic sentiment al datoriei.

— Nu înţeleg, întreba Vincent, de ce nu vrei să plecăm împreună? Sau, cel puţin, să te măriţi aici cu mine, fără consimţământul lor?

— Nu m-ar lăsa.

— Cine, mama ta?

— Nu, surorile mele. Mama se mulţumeşte să stea deoparte şi doar să încuviinţeze.

— Are atâta însemnătate pentru tine ce spun surorile tale?

— Îţi mai aminteşti, într-o zi ți-am povestit că în tinereţe eram pe cale să mă îndrăgostesc de un băiat?

— Da.

— Ei bine, surorile mele m-au împiedicat. Nu ştiu nici azi de ce. Toată viaţa m-au împiedicat să fac ceea ce am vrut. Când mă hotărâm să-mi vizitez rudele de la oraş, nu mă lăsau. Când voiam să citesc, nu-mi îngăduiau să pun mâna nici pe cele mai bune cărţi din bibliotecă. De fiecare dată când ne intra un bărbat în casă, după ce pleca îl sfârtecau în bucăţi, ca să nu mă mai pot uita niciodată la el. Aş fi vrut să fac şi eu ceva în viaţă,

să fiu soră de caritate, sau să studiez muzica. Dar nu, trebuia să gândesc la fel cu ele, să trăiesc după tipicul lor.

— Şi acum?

— Acum nu vor să mă lase să mă mărit cu tine.

Vioiciunea care apăruse în ultima vreme în purtarea şi în glasul ei se stinsese aproape eu totul. Buzele îi erau din nou arse, şi pistruii mărunţi de sub ochi se vedeau parcă şi mai bine.

— Nu te necăji din pricina lor, Margot! O să ne căsătorim, şi gata! Fratele meu mi-a propus de multe ori să vin la Paris. Am putea trăi foarte bine acolo.

Margot nu răspunse. Stătea pe marginea patului, uitându-se fix la podeaua de scânduri. Umerii i se încovoiau, arcuindu-se ca o semilună. Se aşează lângă ea şi-i luă mâna.

— Ți-e teamă să te măriţi cu mine fără consimţământul lor?

— Nu. Dar glasul ei nu mai avea nici putere, nici convingere. Am să mă omor, Vincent, dacă mă vor despărţi de tine. N-aş putea să îndur asta, acum, după ce te-am iubit. Am să-mi pun capăt zilelor, asta e!

— Nu, Margot, nu aşa. O să ne căsătorim. Nici nu e nevoie să ştie ele. Întâi ne căsătorim şi pe urmă poţi să le spui.

— Dar nu pot să fac nimic împotriva voinţei lor. Sunt prea multe pentru puterile mele. Nu pot să mă lupt cu toate.

— Foarte bine, nici nu trebuie să te lupţi cu ele. Mărită-te cu mine şi totul se va termina.

— N-o să se termine. Abia o să înceapă. Tu nu le cunoşti pe surorile mele.

— Şi nici nu vreau! Diseară însă am să mai fac o încercare.

Dar cum păşi pragul salonului, îşi dădu seama că totul e zadarnic. Uitase atmosfera îngheţată a încăperii.

— Am mai auzit toate lucrurile astea şi data trecută, *mijnheer* Van Gogh, îl întrerupse sora cea mare, şi nici nu ne conving, nici nu ne impresionează. De altfel, hotărârea noastră este luată. Noi nu vrem decât fericirea lui Margot, nu vrem să-şi prăpădească viaţa. Am hotărât să mai aşteptăm doi ani; dacă dumneata îţi vei păstra până atunci hotărârea de a te însura cu Margot, noi nu vom mai avea nimic de zis.

— Doi ani! făcu Vincent.

— Peste doi ani eu n-am să mai fiu aici, spuse Margot liniştită.

— Dar unde-ai să fii?

— Pe lumea cealaltă. Dacă nu mă lăsaţi să mă mărit cu el, să ştiţi că mă omor.

Sub cascada de proteste – „Cum îndrăzneşti să spui asemenea lucruri?!” şi „Uite ce influenţă a avut asupra ei!“ – Vincent fugi afară. Nu mai era nimic de făcut.

Îndelungaţii ani de suferinţă îşi lăsaseră pecetea asupra lui Margot. Nervii ei nu erau prea tari şi, în general, sănătatea nu-i era dintre cele mai bune. Sub atacul reunit al celor cinci femei neclintite, Margot devenea din zi în zi tot mai deprimată. O fată de douăzeci de ani ar fi răzbătut neînfrântă printr-o asemenea împrejurare, dar Margot era vlăguită, şi voinţa îi fusese nu o dată îngenuncheată. Zbârciturile îi apărură din nou pe faţă, vechea melancolie îi reveni în ochi, tenul i se gălbeji, devenind aspru, iar linia din colţul drept al gurii i se adânci parcă şi mai mult decât înainte.

O dată cu frumuseţea ei se topi şi afecţiunea pe care i-o nutrise Vincent. N-o iubise cu adevărat, şi în sinea lui nu dorise niciodată să se însoare cu ea. Dar acum dorea mai puţin ca oricând. Se ruşina de indiferenţa lui, şi asta îl făcea şi mai arzător în izbucnirile de dragoste. Nu ştia dacă Margot îi ghicea adevăratele simţăminte.

— Le iubeşti mai mult decât pe mine, Margot? o întrebă într-o zi, când ea izbutise să se strecoare în atelierul lui pentru câteva clipe.

Uimită, îi aruncă o privire mustrătoare.

— Oh, Vincent!

— Atunci de ce eşti gata să renunţi la mine?

Se ghemui în braţele lui, ca un copil oropsit. Vocea îi era slabă şi pierdută.

— Dac-aş fi sigură că mă iubeşti aşa cum te iubesc eu, aş înfrunta lumea întreagă. Dar pentru tine însemn atât de puţin... şi pentru ele atât de mult...

— Te înşeli, Margot, te iubesc...

Îi puse cu blândeţe degetul pe buze.

— Nu, dragul meu, ai vrea să mă iubeşti... Dar nu mă iubeşti, şi nu trebuie să-ți pară rău. Vreau să fiu eu cea care iubeşte mai mult.

— Nu înţeleg, de ce nu vrei să te rupi de ele şi să-ți hotărăşti singură soarta!

— Ţie îţi vine uşor să spui asta. Tu eşti puternic, poţi să lupţi împotriva oricui. Eu am patruzeci de ani... m-am născut la Nuenen... n-am fost niciodată mai departe de Eindhoven. Vezi dar, dragă Vincent, eu n-am rupt niciodată cu nimeni şi cu nimic, de când mă ştiu.

— Da, văd.

— Dacă aş simţi că tu vrei cu adevărat, pentru tine m-aş lupta din toate puterile mele. Dar e un lucru pe care numai eu îl doresc. Şi, la urma urmelor, e atât de târziu... viaţa mea s-a dus...

Glasul i se pierdu într-o şoaptă. Îi ridică bărbia; ochii îi înotau în lacrimi.

— Fata mea dragă! murmură el. Draga mea Margot! Am putea trăi o viaţă întreagă împreună. N-ai decât să spui o singură vorbă. Diseară, după ce se culcă ai tăi, împachetează-şi lucrurile. Mi le dai pe fereastră. Vom merge pe jos până la Eindhoven, ca să prindem trenul de dimineaţă pentru Paris.

— N-are niciun rost, iubitule, eu sunt o parte din ele, şi ele fac parte din mine. Până la urmă, însă, am să fac tot după capul meu.

— Margot, nu pot îndura să te văd atât de nefericită.

Îşi întoarse faţa spre el. Lacrimile pieriseră. Zâmbea.

— Nu, Vincent, sunt fericită. Am avut ce mi-am dorit. Te-am iubit şi a fost minunat...

O sărută, sorbind de pe buze gustul sărat al lacrimilor.

— Nu mai ninge, spuse ea după un răstimp. Te duci mâine să desenezi pe câmp?

— Da, aşa cred.

— Unde te găsesc? Vreau să vin şi eu după masă.

A doua zi, cu o căciulă de blană pe cap şi cu bluza de pânză strânsă bine în jurul gâtului, Vincent lucră până târziu. Peste siluetele întunecate ale căruţelor şi peste desişul ruginiu cerul liliachiu de seară părea poleit cu aur. Drept, în sus, se înălţau câţiva plopi negri, desfrunziţi; planul din faţă era de un verde palid, decolorat, brăzdat de fâşii de pământ negru şi de trestiile spălăcite şi uscate care creşteau de-a lungul şanţurilor.

Margot traversă câmpul cu paşi repezi. Purta aceeaşi rochie albă ca în prima zi, cu o eşarfă peste umeri. Obrajii îi erau uşor îmbujoraţi. Semăna iar cu femeia care înflorise atât de

miraculos sub văpaia iubirii, cu câteva săptămâni în urmă. Ducea în mână un coşuleţ de lucru.

Îi aruncă braţele în jurul gâtului. Vincent simţea cum i se zbate inima năvalnic în piept. Îi dădu capul pe spate şi privi în ochii ei căprui. Pierise şi melancolia din ei.

— Ce este? întrebă el. S-a întâmplat ceva?

— Nu, nu, strigă Margot, nimic... doar că sunt fericită... sunt iarăşi cu tine!...

— Dar de ce-ai ieşit în rochia asta subţire?

Rămase un timp tăcută, apoi spuse:

— Vincent, oriunde te vei duce, Vincent, oricât de departe, vreau să-ți aminteşti întotdeauna un lucru despre mine.

— Ce anume, Margot?

— Că te-am iubit! Să-ți aminteşti întotdeauna că te-am iubit mai mult decât oricare altă femeie din viaţa ta!

— De ce tremuri aşa?

— Nu-i nimic. Am fost reţinută. De-asta am întârziat. Eşti gata?

— În câteva minute.

— Atunci lasă-mă să stau în spatele tău cât mai lucrezi, aşa cum făceam înainte. Ştii, iubitule, eu n-am vrut niciodată să stau în drumul tău, să te stingheresc cu ceva, am vrut doar să mă laşi să te iubesc.

— Da, Margot.

Vincent tăcu. Altceva nu-i mai veni în gând.

— Atunci întoarcere la treabă, dragul meu, şi termină, ca să putem merge împreună acasă.

O trecu un fior, îşi strânse eşarfa în jurul umerilor şi spuse:

— Înainte de a începe, Vincent, mai sărută-mă o dată. Aşa cum m-ai sărutat atunci... în atelierul tău... când am fost atât de fericiţi unul în braţele celuilalt.

O îmbrăţişă drăgăstos. Îşi strânse poalele rochiei şi se aşeză în spatele lui. Soarele dispăruse, şi scurtul amurg de iarnă se lăsă repede peste întinsul câmpului, învăluindu-i în calmul unei seri de ţară.

Se auzi clinchetul unei sticle. Cu un strigăt pe jumătate înăbuşit, Margot se ridică în genunchi, apoi se prăbuşi la pământ într-un spasm violent. Vincent sări în sus şi se aruncă lângă trupul ei. Avea ochii închişi şi pe faţă un zâmbet ciudat. Câteva convulsii puternice îi scuturară trupul, apoi înţepeni, cu

spatele arcuit şi braţele îndoite. Vincent se aplecă după sticluţa căzută în zăpadă. O dâră albă, cristalină se prelingea încă pe peretele ei. N-avea niciun miros.

O ridică pe Margot în braţe şi alergă cu ea nebuneşte peste câmp. Până la Nuenen era mai bine de un kilometru. Se gândea cu groază că i-ar putea muri în braţe, înainte de a ajunge cu ea în sat. Era spre seară, şi oamenii şedeau la taifas în faţa porţilor. Vincent fu nevoit să străbată tot satul, alergând pe uliţa principală, cu Margot în braţe. Ajunse acasă la familia Begeman, deschise uşa cu o lovitură de picior şi o aşeză pe Margot pe divanul din salon. Mama şi surorile intrară în fugă.

— Margot s-a otrăvit! strigă el. Mă duc după doctor!

Fugi la doctorul satului şi-l sculă de la masă.

— Eşti sigur că era stricnină? întrebă medicul.

— Aşa părea.

— Mai trăia când ai adus-o acasă?

— Da.

Când ajunseră, Margot se zvârcolea pe divan. Doctorul se aplecă asupra ei.

— Într-adevăr, stricnină a fost, dar a mai luat ceva împreună cu otrava, ca să-i potolească durerile. După miros parc-ar fi laudanum[6]. Nu şi-a dat seama că e un antidot.

— Atunci n-o să moară, doctore? întrebă mama.

— S-ar putea, dar e nevoie s-o ducem numaidecât la Utrecht. Trebuie ţinută sub o supraveghere atentă.

— Poţi să ne-ndrumi la un spital din Utrecht?

— Nu cred c-ar fi nimerit un spital. Pentru o vreme, ar fi bine s-o internăm într-o clinică. O să vă recomand eu una. Chemaţi repede trăsura. Trebuie să prindem ultimul tren spre Eindhoven.

Vincent şedea retras într-un colţ întunecos. Trăsura trase în faţa casei. Doctorul o înfăşură pe Margot într-o pătură şi o transportă afară. Mama şi cele patru surori îl urmară, Vincent ieşi ultimul. Familia lui era afară, în pragul casei parohiale. Tot satul se adunase în faţa casei Begeman. Când doctorul ieşi cu Margot în braţe şi o aşeză în trăsură, se lăsă o tăcere apăsătoare. Femeile se urcară, iar Vincent rămase lângă trăsură. Doctorul apucă hăţurile. Mama bietei Margot se întoarse, îl văzu pe Vincent şi scoase un ţipăt:

— Tu ai făcut asta! Tu mi-ai omorât fata!

---

[6] Tinctură de opiu, folosită ca medicament.

Toţi ochii se îndreptară spre Vincent. Doctorul dădu bice, caii porniră în grabă şi trăsura dispăru.

7. „DOAR PUŢIN LE MAI LIPSEŞTE LUCRĂRILOR TALE CA SA SE POATĂ VINDE, DAR..."

Înainte de accidentul mamei sale, sătenii fuseseră neprietenoşi cu Vincent pentru că n-aveau încredere în el şi nu puteau înţelege felul lui de viaţă. Dar nu-l socotiseră niciodată vrednic de ură. Acum, însă, tot satul se întoarse cu violenţă împotriva lui; simţi ura înconjurându-l din toate părţile. Când îl vedeau apropiindu-se, toţi îi întorceau spatele, nimeni nu-i vorbea şi nu-l învrednicea măcar cu o privire. Deveni un paria. În ce-l privea pe el personal, nu-i păsa prea mult, mai ales că ţesătorii şi ţăranii continuau să-l primească prieteneşte în colibele lor. Dar când lumea încetă să mai calce pragul casei lor, a părinţilor lui, îşi dădu seama că va fi nevoit să se mute.

Ştia că cel mai bun lucru pe careul avea de făcut era să plece din Brabant şi să-şi lase părinţii în pace. Dar unde să se ducă? Brabantul era casa lui. Totdeauna îşi dorise să-şi petreacă acolo viaţa. Voia să-i picteze pe ţărani şi pe ţesători; în asta găsea singura justificare a muncii lui. Ştia cât e de plăcut, iarna, să te afunzi adânc în zăpadă, toamna, în frunzele arămii, vara, printre spicele de grâu copt, iar primăvara, în iarbă. Ştia cât e de plăcut să stai vara în mijlocul secerătorilor, printre fetele de ţăran, cu un cer uriaş deasupra capului, sau iarna, lângă foc, şi să simţi că aşa a fost întotdeauna şi că aşa o să fie mereu.

Pentru el, *l'Angélus*[7] al lui Millet reprezenta punctul cel mai înalt pe care-l atinsese un om în încercarea de a crea ceva dumnezeiesc. În prospeţimea vieţii de la ţară găsea singura realitate deplină şi nemuritoare. Voia să picteze în aer liber, în mijlocul naturii. E adevărat că era silit să alunge sute de muşte, să ducă război cu praful şi nisipul şi să-şi zgârie pânzele, purtându-le ore întregi peste câmp şi prin tufişuri. Dar când se întorcea, ştia că stătuse faţă în faţă cu realitatea vie şi că prinsese ceva din simplitatea ei elementară. Dacă tablourile lui cu ţărani miroseau a slănină, a fum şi a fiertură de cartofi, acest lucru nu era de loc nesănătos. Dacă un grajd mirosea a bălegar, aşa trebuia să fie într-un grajd, iar dacă lanurile miroseau a grâu

[7] Unul dintre tablourile celebre ale pictorului J. F. Millet.

copt sau a guano, era la fel de sănătos, mai ales pentru oamenii de la oraş.

În cele din urmă, găsi o soluţie foarte simplă. Nu departe, pe drum, la vale, se afla biserica catolică, şi lângă ea se găsea casa îngrijitorului. Johannus Schafrath era croitor, îşi făcea meseria doar când n-avea treabă la biserică. Soţia lui, Adriana, o femeie cumsecade, îi închirie lui Vincent două camere, încântată că putea să facă ceva pentru omul împotriva căruia se pornise tot satul.

Casa soţilor Schafrath era împărţită în două de un coridor larg. Pe dreapta, cum intrai, locuia familia, pe stânga se afla o încăpere mare, cu vedere la stradă, şi alta, mai mică, în spatele acesteia. Vincent transformă odaia cea mare în atelier, iar pe cea mica o folosi drept magazie. Dormea sus, în podul cu grinzi, din care jumătate era folosit de familia Schafrath pentru uscatul rufelor. În cealaltă jumătate se găseau un pat înalt şi un scaun. Când se lăsa noaptea, Vincent îşi arunca hainele pe scaun şi sărea în pat, pufăia o lulea, urmărindu-i focul până ce pălea în întuneric şi adormea.

Atârnă în atelier desenele în acuarelă şi cărbune, închipuind capete de bărbaţi şi femei, cu nasuri cârne ca de negri, cu maxilare proeminente şi urechi mari, puternic accentuate, ţesători lângă războaie de ţesut, femei mânuind suveica, ţărani sădind cartofi. Se împrieteni şi mai mult cu Cor, fratele său mai tânăr. Împreună, confecţionară un fel de vitrină-muzeu şi adunară vreo treizeci de diferite cuiburi de păsări, tot felul de muşchi şi plante de pe landă, suveici, roţi de tors, ploşti pentru încălzit patul, unelte ţărăneşti, şepci şi pălării vechi, saboţi, farfurii şi tot ce era legat de viaţa ţărănească. În fund, într-un colţ, plantară chiar şi un pomişor.

Vincent se puse pe treabă. Descoperi că bistrul şi bituminul, pe care cei mai mulţi pictori le părăseau, făceau coloritul lui mai bogat şi mai matur. Mai află că, pentru a face o culoare să pară foarte galbenă, trebuia să amestece doar puţin galben alături de un ton violet sau liliachiu.

Învăţă, de asemenea, că izolarea e un fel de închisoare.

În martie, tatăl său, care umblase pe jos o mare distanţă peste câmp, ca să viziteze un enoriaş bolnav, căzu grămadă pe scările din spatele casei parohiale. Până când să ajungă Anna Cornelia lângă el, îşi dădu sufletul. Îl îngropară în grădină, lângă

vechea bisericuţă. Theo veni acasă pentru înmormântare. Discutară amândoi, seara, în atelierul lui Vincent, mai întâi despre unele chestiuni familiale, apoi despre ocupaţiile lor.

— Mi s-au oferit o mie de franci pe lună ca să plec de la *„Goupil”* la o altă firmă, îl anunţă Theo.

— Şi ai de gând să primeşti?

— Cred că nu. Am impresia că linia lor – a celeilalte firme – e pur comercială.

— Dar mi-ai scris ca şi *„Goupil”*...

— Da, *les messieurs* urmăresc şi ei numai profituri mari. Totuşi, sunt de doisprezece ani la ei. De ce i-aş schimba pentru câţiva franci mai mult? Într-o bună zi s-ar putea să-mi încredinţeze conducerea uneia dintre sucursale. Şi, dacă se va întâmpla aşa, am să încep să-i prezint publicului, spre vânzare, pe impresionişti.

— Impresionişti? Cred că am văzut scris undeva acest cuvânt. Cine sunt?

— E vorba de nişte pictori mai tineri care s-au adunat la Paris: Edouard Manet, Degas, Renoir, Claude Monet, Sisley, Courbet, Lautrec, Gauguin, Cézanne, Seurat.

— Şi de unde şi-au luat numele de impresionişti?

— De la Expoziţia din 1874 de la Nadar. Claude Monet a expus acolo o pânză pe care a intitulat-o *Impression; Soleil levant*[8]*.* Un critic de la un ziar, Louis Leroy, a numit-o „expoziţia de impresionişti”, şi numele a rămas.

— Lucrează în culori deschise sau închise?

— O, numai deschise! Dispreţuiesc culorile închise.

— Atunci nu cred c-aş putea lucra cu ei. Şi eu vreau să-mi schimb coloritul, dar am de gând să-l închid, nu să-l deschid.

— Poate că ai să gândeşti altfel după ce-ai să vii la Paris.

— Poate. Vinde vreunul ceva?

— Durand-Ruel vinde rareori câte un Manet. Cam asta-i tot.

— Atunci din ce trăiesc?

— Numai Dumnezeu ştie. Cei mai mulţi, din expediente. Rousseau dă lecţii de vioară la copii. Gauguin împrumută bani de la foştii lui prieteni de la bursă; pe Seurat îl întreţine mama lui, iar pe Cézanne, tatăl lui. Cât despre ceilalţi, drept să-ți spun, nici eu nu ştiu din ce trăiesc.

— Îi cunoşti pe toţi, Theo?

---

[8] Impresie, răsărit de soare (în lb. franc.),

— Da, i-am cunoscut, pe rând. Am încercat să-i conving pe *les messieurs* să le dea un colţişor ca să expună la „*Goupil*”, dar ei nu s-ar apropia de o pânză impresionistă nici cu o prăjină de trei metri.

— Oamenii ăştia par să fie pe gustul meu, ar trebui să-i cunosc. Ascultă, Theo, nu mişti niciun deget ca să-mi oferi şi mie puţină variaţie. De ce nu-mi faci cunoştinţă cu alţi pictori?

Theo se duse la fereastra atelierului şi privi la peticul de iarbă care despărţea casa îngrijitorului de drumul spre Eindhoven.

— Dacă-i aşa, vino la Paris şi stai împreună cu mine, zise el. E sigur că, până la urmă, tot acolo ai s-ajungi.

— Nu sunt încă pregătit. Mai am de lucru aici.

— Dacă rămâi în provincie, cum vrei să te împrieteneşti cu oameni de felul tău?

— Ai şi tu dreptate. Dar spune-mi, Theo, un lucru nu pot să înţeleg. N-ai reuşit să vinzi niciodată măcar un singur desen sau o pictură de-a mea? De fapt, cred că nici n-ai încercat, hai, spune drept!...

— Nu.

— Şi de ce nu?

— Am arătat lucrările tale cunoscătorilor. Ei spun...

— Eh! Cunoscătorii! Vincent ridică din umeri. Cunosc pe de rost toate banalităţile pe care sunt în stare să le spună cunoscătorii ăştia! Theo, tu trebuie să ştii – sunt sigur – că părerile lor au foarte puţin de-a face cu adevărata valoare a unei opere de artă.

— Vezi, n-aş putea spune asta. Doar puţin le mai lipseşte lucrărilor tale ca să se poată vinde, dar...

— Theo, Theo, astea sunt aceleaşi cuvinte pe care mi le-ai scris despre primele mele schiţe de la Etten.

— Poate, dar să ştii că sunt adevărate, Vincent; întotdeauna pari pe punctul de a atinge o deplină maturitate. Mă reped nerăbdător la fiecare nouă schiţă sperând că, în sfârşit, ai atins-o. Dar până acum...

— În ce priveşte vânzarea sau nevânzarea lor, îl întrerupse Vincent, ciocănind pipa de sobă ca s-o golească de scrum, ăsta e un os tare în care n-am de gând să-mi rup dinţii.

— Spui că mai ai de lucru aici. Atunci pune-te pe treabă şi termină. Cu cât vei ajunge mai repede la Paris, cu atât o să fie

mai bine. Dacă vrei, însă, ca între timp să-ți vând lucrările, trimite-mi tablouri, nu studii. Să ştii că nimeni nu cere studii.

— Ei, e cam greu să spui cu siguranţă unde se termină un studiu şi unde începe un tablou. Eu zic să pictăm cât putem, Theo, şi să fim noi înşine, cu toate calităţile şi defectele noastre. Spun „noi”, pentru că banii mi-i dai tu şi ştiu ce înseamnă pentru tine să te lipseşti de ei; e drept să socoteşti jumătate din lucrările mele ca propria ta creaţie.

— O, cât despre asta...

Theo se apropie de pomişorul din fundul camerei şi-şi făcu de lucru cu o bonetă veche atârnată de o rămurică.

8. OAMENI MĂNCIND CARTOFI

Înainte de moartea tatălui său, Vincent se mai ducea din când în când pe la părinţi, fie la cină, fie să mai schimbe o vorbă cu ei. Dar, imediat după înmormântare, Elizabeth, sora lui, îi spuse fără ocol că devenise pentru totdeauna o *persona non grata*[9]; familia voia să-şi păstreze o oarecare poziţie. Bătrâna socotea că fiul ei era răspunzător de propria lui viaţă şi datoria ei era să aibă grijă de fete.

Se simţea tare singur, acum, în Nuenen. Adâncindu-se în studiul naturii, resimţea mai puţin, parcă, lipsa oamenilor. Încercarea de a copia nemijlocit natura se dovedi de la început o luptă lipsită de speranţă; totul ieşea prost. Până la urmă, se hotărî să asculte cuminte de propria sa paletă, şi atunci natura se recunoscu în lucrările lui şi-l urmă supusă. Când era nefericit, în singurătatea lui, se gândea la scena din atelierul lui Weissenbruch şi la felul tăios în care pictorul formulase necesitatea suferinţei în creaţia artistică. La nelipsitul său Millet Vincent găsi rostită şi mai convingător filozofia lui Weissenbruch: „Nu doresc să înlătur suferinţa; adeseori ea este cea care-i face pe pictori să se exprime mai puternic”.

Se împrieteni cu o familie de ţărani, pe nume De Groot, care se ocupau toţi – mamă, tată, fiu şi două fiice – cu munca ogorului. Familia De Groot, ca şi cei mai mulţi ţărani din Brabant, erau şi ei un fel de *gueules noires*, ca şi minerii din Borinage. Aveau faţa tuciurie, nasul cu cocoaşe şi nări larg desfăcute, buze uriaşe, răsfrânte şi urechi lungi, ascuţite.

[9] Persoană nedorită (în lb. Lat).

Trăsăturile feţei ieşeau cu mult în afară faţă de frunte, iar capul era mic şi ţuguiat. Trăiau în colibe cu o singură odaie, având drept culcuşuri nişte scobituri în pereţi. În odaie se mai găseau o masă, două scaune, câteva lăzi şi o lampă, agăţată de una din bârnele grosolane ale tavanului.

Familia De Groot se hrănea cu cartofi. La cină obişnuiau să bea câte o ceaşcă de cafea neagră. Doar o dată pe săptămână se ivea pe masa lor câte o felie subţire de slănină. Sădeau cartofi, săpau cartofi şi mâncau cartofi – asta era toată viaţa lor.

Stien de Groot era o fată drăgălaşă de 17 ani. Purta la lucru o bonetă mare, albă şi o jachetă neagră, cu guler alb. Vincent îşi făcu obiceiul să-i viziteze în fiecare seară. Împreună cu Stien, râdea şi se distra de minune.

— Ia te uită! striga ea. Sunt o cucoană din lumea mare, mi se face portretul. Să-mi pun boneta cea nouă, *mijnheer?*

— Nu, Stien, eşti frumoasă aşa cum eşti!

— Eu, frumoasă?! şi izbucnea în hohote de râs.

Avea ochi mari veseli şi o înfăţişare plăcută. Chipul ei părea desprins din natura care-i înconjura. Când se apleca să sape cartofii pe câmp, liniile trupului aveau o graţie desăvârşită, cum nu văzuse Vincent nici măcar la Kay. Ajunsese să se convingă că lucrul cel mai de seamă în zugrăvirea siluetelor omeneşti este mişcarea, iar greşeala de bază a vechilor maeştri era că nu-i înfăţişau pe oameni în activitate. Desenă familia De Groot săpând pe câmp, aşezând masa, mâncând cartofi fierţi. Stien obişnuia să privească peste umărul lui şi să glumească. Uneori, duminica, îşi punea o bonetă şi un guler curat şi se plimbau împreună pe landă. Era singura distracţie pe care şi-o îngăduiau ţăranii.

— Te plăcea Margot Begeman? îl întrebă ea o dată.

— Da.

— Atunci de ce-a încercat să se omoare?

— Pentru că familia ei nu voia s-o lase să se mărite cu mine.

— A fost o proastă. Ştii ce-aş fi făcut eu în loc să mă omor? Te-aş fi iubit!

Îi râse în faţă şi fugi într-o pădurice de pini. Cât era ziua de lungă, râdeau şi se zbenguiau printre copaci, în văzul altor perechi care se plimbau. Stien avea darul înnăscut al râsului, şi la orice spunea sau făcea Vincent ea izbucnea în hohote nestăpânite. Se lua la trântă cu el şi încerca să-l doboare.

Acasă, când nu-i era pe plac ce desena, vărsa cafea peste desene sau le vâra în foc. Venea adesea la atelierul lui să-i pozeze; în urma ei, încăperea arăta cu susu-n jos.

Astfel trecu vara, apoi toamna şi din nou se aşternu mantia albă a iernii. Vincent fu nevoit să lucreze tot timpul în atelier. Oamenilor din Nuenen nu le plăcea să pozeze şi, dacă n-ar fi fost vorba de bani, nimeni n-ar fi venit la el. La Haga desenase aproape nouăzeci de croitorese ca să facă un grup de trei. Acum voia să picteze familia De Groot, aşezată la cina ei simplă, compusă din cartofi şi cafea; ca să reuşească însă, simţea că trebuia mai întâi să-i deseneze pe toţi ţăranii din vecinătate.

Preotul catolic nu privise niciodată cu ochi buni închirierea camerei din casa îngrijitorului său unui ateu, care, pe deasupra, mai era şi pictor. Dar, dat fiind că Vincent era liniştit şi politicos, nu putea găsi niciun motiv să-l dea afară. Într-o zi, însă, Adriana Schafrath intră foarte tulburată în atelier.

— Părintele Pauwels doreşte să vă vadă imediat!

Părintele Andreas Pauwels era un om voinic, roşu la faţă. Aruncă o privire grăbită asupra atelierului şi îşi zise că nu mai văzuse niciodată o neorânduială mai cumplită.

— Ce pot face pentru dumneavoastră, părinte? întrebă Vincent politicos.

— Nu poţi face nimic pentru mine! Dar eu pot face ceva pentru dumneata! Am eu grijă să te scot din încurcătura asta, numai să faci ce ți se spune.

— La ce încurcătură vă referiţi, părinte?

— Ea e catolică şi dumneata protestant, dar am să obţin o dispensă specială de la episcop. Pregăteşte-te să te însori în câteva zile.

Vincent se apropie de fereastră ca să-l poată privi pe părintele Pauwels în plină lumină.

— Mă tem că nu înţeleg, părinte, făcu el.

— O, ba da, înţelegi prea bine. Şi toată această prefăcătorie n-are niciun rost. Onoarea acestei familii trebuie salvată. Stien de Groot e însărcinată!

— Ei... pe dracu!

— N-ai decât să-i pomeneşti numele. Asta-i într-adevăr o treabă vrednică de el.

— Sunteți sigur de ce-aţi spus, părinte? Nu vă înşelaţi?

— Nu obişnuiesc să învinuiesc oamenii înainte de-a avea o dovadă sigură.

— Şi v-a spus Stien... a spus ea că... eu sunt acela?

— Nu. A refuzat să spună numele.

— Atunci pot să ştiu de ce-mi atribuiţi mie această cinste?

— Aţi fost văzuţi împreună de multe ori. Nu vine ea adesea în atelierul ăsta?

— Ba da.

— Nu te-ai dus să te plimbi cu ea pe câmp, duminica?

— Da, m-am dus.

— Păi atunci, ce altă dovadă mai trebuie?

Vincent rămase tăcut un timp. Apoi spuse liniştit:

— Sunt foarte mâhnit, părinte, de cele ce mi-aţi spus, mai ales dacă prietena mea Stien va avea de suferit. Dar vă asigur că relaţiile noastre au fost tot timpul în afara oricărei bănuieli.

— Şi-ți închipui, poate, că eu am să cred aşa ceva?

— Nu, răspunse Vincent. Nu-mi închipui.

Seara, când Stien se întoarse de la câmp, o aşteptă pe treptele colibei. Restul familiei intră înăuntru, pregătindu-se pentru cină. Stien se aşează jos, lângă el.

— În curând o să mai am pe cineva care să-ți pozeze, începu ea.

— Aşadar, e adevărat, Stien?

— Sigur. Vrei să pipăi?

Îi luă mâna şi i-o apăsă pe pântece. Vincent îl simţi rotunjit bine.

— Părintele Pauwels a venit să mă încunoştinţeze că eu sunt tatăl.

Stien râse.

— Ehee! Ce n-aş fi dat să fi fost dumneata! Dar nici nu ți-a trecut vreodată prin cap aşa ceva, nu?

Stien venea de la muncă. Vincent se uită la dârele de sudoare de pe pielea ei neagră, la trăsăturile greoaie, strâmbe, butucănoase, la nasul gros şi buzele cărnoase. Îi zâmbi.

— Şi eu aş fi vrut, Stien.

— Şi zi aşa, părintele Pauwcls zice că dumneata eşti. Asta-i bună!

— Nu înţeleg ce găseşti de râs în asta...

— Nu spui la nimeni?

— Făgăduiesc.

— E *Kerkmeester*[10]-ul de la biserica lui!

Vincent şuieră printre dinţi.

— Familia ta ştie?

— Vezi bine că nu! Şi nici n-am să le spun vreodată. Dar ei ştiu sigur că n-ai fost dumneata.

Vincent intră în colibă. Atmosfera nu era cu nimic schimbată. Familia De Groot primise vestea ca şi când ar fi fost vorba nu de fata lor, ci de o vită de pe câmp. Cu el se purtau ca şi înainte şi-şi dădu seama că erau încredinţaţi de nevinovăţia lui.

Dar satul era de altă părere. Adriana Schafrath ascultase la uşă. Ea împărtăşi numaidecât vestea vecinilor. În mai puţin de o oră, cei două mii şase sute de locuitori din Nuenen ştiau că Stien de Groot va da naştere unui copil făcut cu Vincent şi că părintele Pauwels îi va forţa să se căsătorească.

O dată cu sosirea lunii noiembrie, iarna se înteţi. Era timpul să plece. N-avea niciun rost să mai rămână în Nuenen. Pictase tot ce era de pictat acolo, aflase tot ce era de aflat despre viaţa ţăranilor. Îşi dădea seama că nu mai putea să trăiască în atmosfera de ură reînnoită a satului. Era limpede că venise vremea să plece. Dar unde să se ducă?

— *Mijnheer* Van Gogh, începu Adriana cu mâhnire în glas, după ce bătu la uşă, părintele Pauwels spune că trebuie să părăsiţi imediat casa şi să vă găsiţi o locuinţă în altă parte.

— Foarte bine, fie cum vrea el.

Se plimbă prin atelier cercetându-şi lucrările. Doi ani întregi de robie. Sute de studii înfăţişând ţesători şi nevestele lor, războaie, ţărani pe ogoare, stejarii rotaţi din fundul grădinii casei parohiale şi turla bătrânei biserici, landa şi tufişurile pârjolite de arşiţă sau încremenite în frigul amurgului de iarnă.

O mare greutate i se lăsă pe suflet. Toată munca lui era atât de fărâmiţată! Prinsese doar frânturi din viaţa ţăranilor din Brabant, dar nicio lucrare care să-l întruchipeze pe ţăranul însuşi, care să prindă atmosfera colibei sale şi aburul cartofilor fierţi. Unde era *Angelus*-ul lui, care să-l înfăţişeze pe ţăranul din Brabant? Putea oare să plece înainte de a-l fi pictat?

Se uită la calendar. Mai erau încă douăsprezece zile până la întâi ale lunii. O chemă pe Adriana.

— Spune-i părintelui Pauwels că am plătit până la sfârşitul lunii şi că n-am de gând să plec înainte.

---

[10] Intendent de biserică (în lb. olandeză).

Luă şevaletul, vopselele, pânza şi pensulele şi porni în grabă spre coliba lui De Groot. Nu găsi pe nimeni acasă şi se apucă să schiţeze în creion interiorul odăii. Când se întoarseră de la câmp şi se aşezară să-şi mănânce cartofii fierţi, cafeaua şi slănina, Vincent rupse hârtia, îşi potrivi pânza şi nu se mai opri din lucru până când nu plecară cu toţii la culcare. Se întoarse apoi la atelier şi continuă să lucreze toată noaptea la tablou. O dată cu ivirea zorilor, adormi. Când se trezi, îşi privi pânza şi, scârbit, o aruncă în foc. Porni iarăşi spre casa lui De Groot.

Învăţase de la vechii maeştri olandezi că desenul şi culoarea formau un singur trup. Cei din familia De Groot şedeau la masă, aşa cum făceau în fiecare zi, de când lumea. Vincent ar fi vrut să arate limpede pe pânza lui că aceşti oameni care-şi mâncau cartofii sub lumina lămpii săpaseră pământul cu aceleaşi mâini pe care acum le vârau în castron; tabloul trebuia să sugereze şi munca braţelor lor, datorită căreia îşi câştigau cinstit hrana.

Vechiul lui obicei de a se năpusti cu putere asupra pânzei se dovedi acum nimerit; lucra cu o energie şi cu o iuţeală ameţitoare. Nu mai era necesar să gândească la ceea ce făcea – doar desenase sute de ţărani, colibele lor, familii adunate în faţa cartofilor fierţi.

— Părintele Pauwels a fost azi pe aici, spuse nevasta lui De Groot.

— Ce-a vrut? întrebă Vincent.

— Ne-a oferit bani ca să nu-ți mai pozăm.

— Şi ce i-aţi răspuns?

— I-am spus că eşti prietenul nostru.

— A fost în toate casele din jur, adăugă Stien. Dar toţi i-au răspuns că mai bine vor să câştige un gologan pozând pentru dumneata decât să primească pomana lui.

A doua zi de dimineaţă îşi aruncă iar pânza. Un simţământ de furie şi de neputinţă puse stăpânire pe el. Mai avea doar zece zile. De plecat, trebuia să plece din Nuenen; nu mai putea să îndure. Dar să plece înainte de a-şi îndeplini făgăduiala faţă de Millet?

Seară de seară se ducea la De Groot. Lucra până când ai casei cădeau răpuşi de somn. În fiecare seară încerca noi amestecuri de culoare, felurite nuanţe şi proporţii; dimineaţa îşi dădea seama că greşise, că nu izbutise să se realizeze pe deplin.

Sosi şi ultima zi a lunii. Era istovit, la capătul puterilor. În ultima vreme trăise fără somn şi aproape fără mâncare. Îl mai ţinea doar imensa lui energie nervoasă. Şi cu fiecare nereuşită, aţâţarea nervilor creştea şi mai mult. Când familia De Groot se întoarse de la câmp, el se afla de mult în casă, aşteptându-i. Şevaletul era instalat, culorile amestecate, pânza întinsă pe cadru. Era ultima încercare. A doua zi dimineaţa urma să părăsească Brabantul pentru, totdeauna.

Lucră ore întregi, fără întrerupere. Gazdele lui îl înţelegeau. După ce terminară cina, rămaseră la masă, vorbind încet, în graiul lor ţărănesc. Vincent nu-şi mai dădea seama ce picta. Azvârlea pensula fără să se gândească, aproape că nu ştia ce se petrece între mână şi şevalet. Pe la 10 toţi picau de somn; el însuşi era vlăguit. Dăduse tot ce putea, îşi strânse lucrurile, o sărută pe Stien şi-şi luă rămas bun de la toţi. Se urni anevoie spre casă, prin noapte, târându-și picioarele în neştire.

Ajungând acasă, îşi aprinse pipa, aşeză pânza pe un scaun în atelier şi rămase cu ochii pironiţi la ea. Era proastă. Totul îl nemulţumea. Ceva lipsea. Ceva esenţial, îşi dădu seama că nu izbutise să redea nimic din atmosfera colibei. Dăduse iar greş. Aşadar, muncise doi ani în Brabant fără niciun folos.

Fumă până prefăcu tot tutunul în cenuşă fierbinte. Apoi îşi împachetă lucrurile, strânse studiile de pe pereţi şi de prin sertare, le aşeză într-o ladă mare şi se trânti pe divan.

Zăcu aşa fără să-şi dea seama cât. Se ridică, smulse pânza de pe cadru, o aruncă într-un colţ şi întinse alta nouă. Amestecă nişte vopsele şi se apucă din nou de lucru.

Începi prin a copia nemijlocit natura, *luptă care se dovedeşte zadarnică şi lipsită de rezultate, şi sfârşeşti prin a crea din propria-ți paletă, iar atunci când natura se recunoaşte în imaginile tale, ți se supune*.

On croit que j'imagine; ce n'est pas vrai, je me souviens.[11]

Se întâmplase întocmai cum îi spusese Pietersen la Bruxelles. Îşi privise modelele prea de aproape, nu le văzuse în perspectivă. Se supusese tiparului naturii; acum turna natura în propriul lui tipar.

Pictă totul în culoarea unui cartof prăfuit, faţă de masă murdară, peretele afumat, lampa atârnând de grinzile grosolane, Stien servindu-l pe tatăl ei cu cartofi fierţi, mama

[11] S-ar crede că născocesc; nu e adevărat, îmi aduc aminte (în lb. franc.).

turnând cafeaua neagră, fratele ducându-şi ceaşca la buze; pe toate chipurile, paşnica, resemnata acceptare a modului în care sunt rânduite lucrurile.

Soarele răsări şi o rază de lumină se strecură prin fereastra odăii. Se sculă de pe scăunel. Simţea o linişte şi o adâncă împăcare. Frământarea ultimelor douăsprezece zile se risipise. Se uită la tablou. Mirosea a slănină, a fum şi a aburi de cartofi. Zâmbi. Pictase propriul lui *Angelus*. Izbutise să prindă ceea ce nu piere în ceea ce piere. Acum ţăranul din Brabant nu va mai muri niciodată.

Spălă tabloul cu un albuş de ou. Îşi cără lada cu desene şi picturi la ai lui, le încredinţă mamei sale şi-şi luă rămas bun de la ea. Se întoarse la atelier, scrise *Oameni mâncând cartofi* pe dosul pânzei, luă cu el cele mai bune studii şi plecă la Paris.

CARTEA V

PARIS

„DA, PARISUL!”

— Aşadar, n-ai primit ultima mea scrisoare? întrebă Theo a doua zi dimineaţă, în timp ce-şi luau cafeaua cu cornuri.

— Cred că nu, răspunse Vincent, ce cuprindea?

— Vestea avansării mele, la *„Goupil”*

— Cum, Theo, şi nu mi-ai pomenit ieri niciun cuvine despre asta!?

— Erai prea tulburat ca să mă asculţi. Mi s-a dat în grijă galeria din bulevardul Montmartre.

— E minunat, Theo, bravo! O galerie pe care s-o conduci tu singur!

— De fapt, nu chiar aşa, Vincent. Sunt obligat să urmez îndeaproape politica firmei *„Goupil”*. Mi-au îngăduit doar să expun la mezanin câţiva impresionişti. Aşa că...

— Pe cine anume?

— Monet, Degas, Pissaro şi Manet.

— N-am auzit niciodată de ei.

— Atunci ai face bine să vii cu mine la galerie şi să-i priveşti cât îţi pofteşte inima.

— Şi ce-nseamnă zâmbetul ăsta misterios?

— Nimic. Mai vrei cafea? În câteva minute trebuie să plecăm. Dimineaţa fac drumul pe jos până la magazin.

— Mulţumesc. Nu, nu, ajunge o jumătate de ceaşcă. Ah, Theo, băiatule, să fiu afurisit, e o plăcere să iau gustarea iar faţă-n faţă cu tine!

— De mult te tot aştept la Paris. Ştiam eu că până la urmă tot ai să vii. Eram sigur. Cred c-ar fi fost mai bine să fi sosit prin iunie, după ce mă mutam în Rue Lepic, unde vom avea trei camere mari. Aici n-ai să poţi lucra prea mult, după cum vezi.

Vincent se răsuci pe scaun şi privi în jur. Apartamentul lui Theo era alcătuit dintr-o cameră, o mică bucătărie şi un birou. Camera era vesel mobilată, cu mobile autentice „Louis-Philippe”, dar abia aveai loc să te mişti printre ele.

— Dacă ar fi să-mi instalez aici un şevalet, spuse Vincent, ar trebui să mutăm în curte o parte din fermecătoarea ta mobilă.

— Da. E cam mare înghesuială, dar, ce să fac, am avut norocul să găsesc mobila asta la un preţ redus şi e tocmai ceea ce-mi doream pentru noul apartament. Hai, Vincent, mergem în jos, spre bulevard, pe drumul meu preferat. Să ştii că nu poţi să cunoşti Parisul până nu-i simţi miresmele de dimineaţă.

Theo îşi îmbrăcă pardesiul negru, greu, cu revere care se petreceau sus, sub cravata de un alb imaculat, trecu încă o dată cu peria peste buclele care i se formau deasupra tâmplelor, îşi netezi mustaţa şi barba mătăsoasă, apoi puse pe cap gambeta de culoare neagră, îşi luă mănuşile şi bastonul şi se îndreptă spre uşă.

— Hai, Vincent, eşti gata? Sfinte dumnezeule, dar arăţi ca o sperietoare! Oriunde ai umbla în hainele astea, în afară de Paris, ai fi arestat pe loc!

— Dar ce au? întrebă Vincent, uitându-se la haine. Le port de aproape doi ani şi nimeni nu s-a legat de ele!

Theo râse.

— Nu-i nimic. Parizienii sunt obişnuiţi cu oameni ca tine. Diseară, după ce închid galeria, am să-ți cumpăr nişte haine.

Coborâră câteva trepte în spirală, trecură prin faţa gheretei portarului şi păşiră în Rue Laval. Era o stradă destul de latră, cu o înfăţişare înfloritoare şi respectabilă, cu prăvălii mari, unde se vindeau medicamente, rame pentru tablouri şi antichităţi.

— Le-ai văzut pe cele trei doamne distinse de la etajul al treilea al clădirii noastre? spuse Theo.

Vincent privi în sus şi văzu trei busturi de ghips; sub primul scria Sculptura, sub cel din mijloc Arhitectura şi sub ultimul Pictura.

— De ce-or fi crezând că pictura-i o cumătră atât de pocită?

— Nu ştiu, răspunse Theo; în orice caz, ai nimerit în casa cea mai potrivită.

Trecură prin faţa magazinului de antichităţi *„Le Vieux Rouen”* de unde-şi cumpărase Theo mobila, şi după câţiva paşi ieşiră în Rue Montmartre, ce cobora dealul, şerpuind graţios dinspre *avenue* Clichy şi Butte Montmartre spre inima oraşului.

Strada, înviorată de soarele dimineţii, împrăştia miresmele Parisului care se deştepta. Cafenelele erau pline de oameni care-şi beau cafeaua cu lapte, cu cornuri, în timp ce prăvăliile de zarzavaturi, carne sau brânză îşi ridicau obloanele, gata să-şi primească muşteriii. Era un cartier negustoresc, cu prăvălii mici,

înghesuite. Muncitorii circulau prin mijlocul străzii. Gospodinele alegeau cu mâna marfa întinsă pe tarabele din faţa prăvăliilor şi se tocmeau în gura mare cu precupeţii.

Vincent respiră adânc.

— Parisul! După atâţia ani, iată-mă, în sfârşit, aici!

— Da, Parisul, capitala Europei, mai ales pentru un artist!

Vincent sorbi cu nesaţ şuvoiul neastâmpărat de viaţă care şerpuia în sus şi în jos. *Garçons*[1] îmbrăcaţi în veste cu dungi roşii şi negre, gospodine purtând pâini lungi sub braţ, cărucioare rezemate de bordura străzii, *femmes de chambre*[2] în papuci moi, oameni de afaceri bine hrăniţi în drum spre birouri... După ce trecură pe lângă nenumărate *charcutenes, patisseries, boulangeries, blanchisseries*[3] şi mici cafenele, Rue Montmartre coti pe sub colină, în Place Châteaudun, unde se întâlneau şase străzi. Traversară piaţa şi trecură pe lângă Notre Dame de Lorette, o biserică pătrată, din piatră neagră şi afumată, cu trei îngeri care se înălţau idilic de pe acoperiş către bolta cerească. Vincent privi atent inscripţia de deasupra uşii.

— Cred ei cu adevărat în treaba asta, Theo, cu *Liberte, Egalite, Fraternite*[4]*?*

— Se pare că da. Cea de-a treia republică[5] va dura probabil la infinit. Regaliştii sunt la pământ, în timp ce socialiştii îşi croiesc drum spre putere. Serile trecute, Emile Zola îmi spunea că viitoarea revoluţie va avea ca ţintă doborârea capitalismului, nu a regalităţii.

— Zola! Ce noroc ai că-l cunoşti, Theo!

— I-am fost prezentat de către Paul Cézanne. Ne întâlnim cu toţii, o dată pe săptămână, la *„Café Batignolles”.* Data viitoare am să te iau şi pe tine.

Începând din Place Châteaudun, Rue Montmartre îşi pierdea caracterul burghez şi căpăta un aer mai solemn. Magazinele erau mai mari, *café-urile* mai impunătoare, oamenii mai bine îmbrăcaţi; iar clădirile aveau un aspect mai accentuat de bunăstare. De o parte şi de alta se înşirau cabarete şi

---

[1] Feciori, servitori (în lb. franc.).

[2] Jupânese (în lb. franc.).

[3] Mezelării, cofetării, brutării, spălătorii (în lb. franc.).

[4] Libertate, egalitate, fraternitate – lozinca Revoluţiei burgheze din Franţa.

[5] Cea de a treia republici a fost instaurată în Franţa prin revoluţia din septembrie 1871, și a dărâmat definitiv monarhia, restaurată în urma loviturii de stat din noiembrie 1852.

restaurante, hotelurile îşi făcuseră apariţia, iar trăsurile luaseră locul căruţelor cu mărfuri.

Cei doi fraţi mergeau alături, în pas vioi. Lumina rece a soarelui era înviorătoare, miresmele din aer sugerau viaţa bogată şi complexă a oraşului.

— Întrucât nu poţi lucra acasă, spuse Theo, aş fi de părere să te duci la atelierul lui Cormon[6].

— Ce-i acolo?

— Păi, Cormon e tot atât de academic ca toţi maeştrii, dar, dacă-l vei face să înţeleagă că n-ai nevoie de îndrumările lui, te va lăsa în pace până la urmă.

— E scump?

Theo îl lovi uşor pe Vincent, peste coapsă, cu bastonul.

— Nu ți-am spus că am fost avansat? Sunt pe punctul de a deveni unul dintre plutocraţii pe care Zola are de gând să-i mătură cu viitoarea lui revoluţie.

În cele din urmă, Rue Montmartre se revărsă în largul şi impunătorul bulevard Montmartre, cu marile lui magazine, cu arcade şi prăvălii de lux. Bulevardul, care după ce se întretăia cu câteva străzi, devenea le Boulevard des Italiens şi se îndrepta spre Place de l'Opéra, era cea mai importantă arteră a oraşului. Deşi strada era pustie la ora aceea matinală, vânzătorii din prăvălii se pregăteau pentru o zi bogată.

Secţia galeriei *„Goupil"* pe care o conducea Theo se afla la numărul 19, într-un bloc nu prea înalt, pe partea dreaptă a străzii Montmartre. Vincent şi Theo traversară bulevardul larg, se opriră lângă un felinar cu gaz, pentru a face loc unei trăsuri, apoi îşi continuară drumul spre galerie.

Vânzătorii, perfect stilaţi, se înclinară respectuos în timp ce Theo trecea prin salonul galeriei. Vincent îşi aminti cum se înclina şi el în faţa lui Tersteeg şi a lui Obach pe vremea când lucra la *„Goupil".* În aer plutea acelaşi parfum de cultură şi rafinament, un iz pe care crezuse că nările lui îl uitaseră. Pe pereţii salonului atârnau tablouri de Bouguereau, Henner[7] şi

---

[6] Fernand-Anne Piesire zis Cormon (1845—1924), pictor (de portrete, compoziţii religioase și în special istorice) francez, reprezentant al academismului.

[7] Jean-Jacques Henner (1829—1905), pictor (de compoziţii cu tematici religioase, portrete, nuduri, scene idilice) francez. Reprezentant al academismului.

Delaroche[8]. Deasupra salonului principal se afla un balconaş, spre care duceau câteva trepte.

— Tablourile pe care vrei să le vezi sunt sus la mezanin, spuse Theo; când termini, coboară să-mi spui şi mie ce părere ai.

— De ce zâmbeşti iar cu înţeles?

Zâmbetul lui Theo deveni mai larg.

— *À toute à l'heure*[9], spuse el şi dispăru in biroul său.

2. EXPLOZIA

— Am nimerit într-o casă de nebuni?

Vincent se împletici orbeşte spre singurul scaun de la mezanin, se aşează şi se frecă la ochi. De la vârsta de doisprezece ani nu văzuse decât picturi întunecate şi sobre, în care urmele de pensulă nu erau vizibile, iar fiecare amănunt era corect, desăvârşit, culorile întinse, netezite, trecând pe nesimţite una într-alta.

Picturile vesele, care râdeau la el de pe pereţi, nu semănau cu nimic din ceea ce văzuse sau visase vreodată. Nu existau suprafeţe netede, cu vopsea subţire. Nu mai exista niciun fel de sobrietate. Nu se mai vedea zeama cafenie în care Europa îşi bălăcise picturile secole de-a rândul. Erau tablouri care clocoteau de soare, de lumină şi de aer, care fremătau de viaţă. Unele înfăţişau balerine la repetiţie, lucrate în roşuri primitive, cu nuanţe de verde şi albastru, aruncate alandala, una lângă alta. Privi semnătura: Degas.

Câteva peisaje, reprezentând malul unui râu, fuseseră prinse în coloritul intens şi îmbelşugat al miezului de vară, sub arşiţa unui soare dogoritor. Numele era Monet. În toate sutele de pânze pe care le văzuse Vincent până atunci, luate la un loc, nu exista atâta strălucire, atâta izbucnire de viaţă şi de farmec cât găseai doar într-una dintre aceste scânteietoare picturi. Cel mai închis ton folosit de Monet era de zece ori mai luminos decât cea mai deschisă culoare pe care o puteai găsi în orice muzeu din Olanda. Urmele pensulei ieşeau la iveală fără nicio teamă,

---

[8] Hippolyte-Paul Delaroche (1797—1856), pictor (de gen, portrete, compoziţii religioase, istorice, decorative) francez. Întemeietorul picturii istorice de salon. Tablourile sale, cu subiecte atrăgătoare, dar tratate melodramatic au cucerit critica oficiala a vremii.

[9] Pe curând (în lb. franc.).

fiecare trăsătură în parte integrându-se însă desăvârşit în ritmul compoziţiei. Suprafaţa zgrunţuroasă, adâncă palpita sub vopseaua groasă, îmbelşugată.

Vincent se opri în faţa unei pânze reprezentând un bărbat îmbrăcat într-un tricou de lână, ţinând cârma unei bărcuţe, cu încordarea proprie unui francez ce gusta bucuriile unei după-amieze de primăvară. O femeie şedea lângă el cu un aer nepăsător. Vincent căută numele pictorului.

Tot Monet? se miră el cu voce tare. Asta-i bună! Dar nu seamănă câtuşi de puţin cu peisajele sale!

Privi din nou şi constată că se înşelase. Numele era Manet, nu Monet. Îşi aminti atunci istoria cu *Dejunul pe iarba* şi *Olympia*[10]*,* ale lui Manet, când poliţia fusese nevoită să facă un cordon în jurul pânzelor pentru ca să nu fie scuipate şi spintecate cu cuţitele.

Nu ştia cum, dar maniera în care erau pictate tablourile lui Manet îi amintea de cărţile lui Emile Zola. Păreau să cuprindă aceeaşi goană sălbatică după adevăr. Aceeaşi analiză pătrunzătoare, fără oprelişti, aceeaşi convingere nestrămutată că realitatea înseamnă frumuseţe, oricât de respingătoare ar părea. Cercetând mai atent tehnica, observă că Manet punea culori elementare una lângă alta, fără gradaţie, că multe detalii erau abia sugerate, că anumite culori, linii, lumini şi umbre nu se terminau net, ci pătrundeau una într-alta.

„Aşa cum le vedem în natură”, îşi spuse Vincent.

Auzi parcă în ureche vocea lui Mauve: „Nu eşti în stare să redai cu precizie nici măcar o linie, Vincent!“

Se aşeză din nou şi lăsă tablourile să-i vorbească în voie. După câtva timp, înţelese unul din mijloacele simple care revoluţionaseră cu totul pictura. Aceşti pictori materializau de-a dreptul aerul în picturile lor. Un aer viu, vibrant, aproape concret, împrumutând însuşiri noi şi formelor pe care le învăluia. Ştia că pentru academici aerul nu există; nu era altceva decât un spaţiu gol, în care potriveau obiecte ţepene şi îngheţate.

Extraordinari pictorii ăştia noi! Descoperiseră aerul. Descoperiseră lumina şi respiraţia, atmosfera şi soarele; vedeau obiectele filtrate prin nenumăratele elemente care freamătă în acest fluid vibrant. Vincent îşi dădu seama că pictura nu va mai putea fi niciodată ceea ce fusese. Aparatele de fotografiat şi

[10] Tablouri ale lui Manet, respinse de Juriul Salonului Oficial în 1863.

pictorii academici n-aveau decât să fabrice reproduceri exacte! Adevăraţii pictori vor vedea totul strecurat prin propria lor fiinţă şi prin aerul îmbibat de soarele în care lucrează. Aceşti oameni creaseră aproape o nouă artă!

Coborî scările în goană. În salonul principal îl găsi pe Theo. Auzindu-l, acesta se întoarse şi, zâmbind, cercetă nerăbdător faţa fratelui său.

— Ei, Vincent?

— O, Theo!... murmură el.

Încercă să vorbească, dar nu izbuti. Îşi aruncă privirea spre sala de unde venise, apoi se întoarse şi ieşi alergând din galerie.

O luă în sus pe bulevardul larg până ajunse la o clădire octogonală pe care o recunoscu: Opera. Printr-un defileu de construcţii de piatră zări un pod peste fluviu. Coborî în grabă până la malul apei şi-şi muie mâna în Sena. Apoi trecu podul, fără să arunce măcar o privire statuilor ecvestre de bronz, şi se strecură în labirintul de străzi de pe malul stâng. Mergea întins, mereu înainte. Trecu pe lângă un cimitir, coti spre dreapta şi se trezi în faţa unei gări uriaşe. Uitând că trecuse peste Sena, ruga un gardian să-l îndrepte spre Rue Laval.

— Rue Laval? se miră poliţistul, dar vă aflaţi tocmai în cealaltă parte a oraşului, *monsieur*. Aici e Montparnasse. Trebuie să coborâţi dealul, să treceţi Sena şi abia apoi să urcaţi spre Montmartre.

Rătăci multă vreme prin Paris, fără nicio ţintă. Lăsă în urmă bulevarde largi şi curate, cu magazine luxoase, apoi uliţe jalnice şi murdare, sau străzi comerciale cu nesfârşite şiruri de cârciumi. La un moment dat, se trezi din nou în vârful unui deal, pe care se înălţa un arc de triumf. Spre răsărit se deschidea un bulevard mărginit de o parte şi de alta de copaci şi fâşii înguste de verdeaţă, care se oprea într-o piaţă largă, cu un obelisc egiptean în mijloc. Spre apus se aşternea o pădure întinsă.

Ajunse în Rue Laval abia către asfinţit. Încet-încet, oboseala luă locul tulburării care-l răscolea. Ajuns acasă, se duse drept la grămada de picturi şi studii ale lui. Le împrăştie pe podea. Îşi privi pânzele. Dumnezeule, ce întunecate şi triste păreau! Greoaie, lipsite de viaţă, moarte. Pictase într-un secol care murise de mult şi nu-şi dăduse niciodată seama de asta.

Theo se întoarse acasă pe înserat şi-l găsi pe Vincent şezând posomorât pe podea. Îngenunche lângă fratele său. Ultimele licăriri ale zilei se furişară afară din odaie. Theo tăcu un timp.

— Ştiu ce simţi, Vincent, îi spuse într-un târziu. Eşti înmărmurit. E uluitor, nu-i aşa? S-a aruncat peste bord tot ceea ce pictura considera sfânt.

Vincent făcu ochii mici şi privi îndurerat în ochii fratelui său.

— De ce nu mi-ai spus, Theo? De ce n-am ştiut? De ce nu m-ai adus mai curând aici? M-ai lăsat să pierd şase ani lungi!

— Să-i pierzi? Prostii! Ți-ai creat o tehnică personală. Pictezi ca Vincent Van Gogh, şi nu ca altcineva. Dacă ai fi venit aici înainte de a-ți fi format un stil propriu, Parisul te-ar fi plămădit după tiparele lui.

— Dar ce mai am de făcut acum? Uită-te la vechiturile astea! Sparse cu piciorul o pânză mare, întunecată. Toate sunt moarte şi fără valoare, Theo!

— Mă întrebi ce ai de făcut? Am să-ți spun. Trebuie să înveţi lumina şi culoarea de la impresioniști. Numai atât trebuie să împrumuţi de la ei. Nimic mai mult. Nu trebuie să imiţi. Nu trebuie să te laşi copleşit. Să nu laşi Parisul să te înghită.

— Theo, dar trebuie s-o iau de la început. Tot ce fac eu e prost.

— Ba tot ce faci e bun, în afară de lumină şi culoare. Tu ai fost impresionist chiar din ziua când ai pus întâia oară mâna pe creion, în Borinage. Uită-te la desenul tău. Priveşte-și trăsătura de penel. Nimeni n-a pictat aşa înainte de Manet. Uită-te la liniile tale. N-ai tras aproape nicio linie precisă. Uită-te la portrete, la copaci, la siluetele de pe câmpuri. Sunt numai impresii. Sunt aspre, stângace, trecute prin propria ta simţire. Asta înseamnă să fii impresionist; nu să pictezi cum pictează alţii, nu să fii sclavul regulilor şi formulelor. Tu aparţii secolului tău, Vincent, şi, vrei-nu vrei, eşti un impresionist.

— O, Theo, te mai întrebi dacă vreau?!

— Lucrările tale sunt cunoscute la Paris de către tinerii care înseamnă ceva în pictură. O, nu vorbesc despre cei care vând, ci de cei ce fac experienţe interesante. Vor să te cunoască. Vei avea de învăţat câteva lucruri preţioase de la ei.

— Ei îmi cunosc lucrările? Tinerii impresionişti cunosc lucrările mele?

Vincent se ridică în genunchi pentru a-l putea vedea mai bine pe fratele său. Theo îşi aminti de zilele copilăriei, petrecute în Zundert, când se jucau împreună pe podeaua camerei lor.

— Fireşte. Ce crezi tu c-am făcut la Paris în anii ăştia? Părerea lor este că ai un ochi pătrunzător şi un desen viguros. Tot ce mai ai nevoie acum e să-ți limpezeşti paleta şi să înveţi cum să pictezi aerul viu şi luminos. Ia spune, Vincent, nu e minunat să trăieşti într-o epocă în care se petrec asemenea lucruri miraculoase în artă?

— Ah, Theo, drac împieliţat, drac mare şi bătrân ce eşti!

— Haide, scoală-te în picioare. Aprinde lumina şi hai să ne schimbăm şi să mergem la masă. Am să te iau la *„Brasserie Universelle“,* unde se serveşte cel mai delicios „Chateaubriand”[11] din Paris. Vreau să-ți ofer un adevărat banchet! Trebuie să sărbătorim cu o sticlă de şampanie marea zi în care Vincent Van Gogh şi Parisul s-au întâlnit!

„DE CE SĂ FII CONTE CÂND POŢI FI PICTOR?”

În dimineaţa următoare, Vincent îşi luă cele necesare pentru desen şi plecă la atelierul lui Cormon. Era o cameră mare, la etajul al treilea, bine luminată dinspre nord, prin fereastra care dădea în stradă. Într-un colţ al încăperii, un bărbat poza gol în dreptul uşii. Vreo treizeci de scaune şi şevalete erau împrăştiate peste tot pentru elevi. Vincent se prezentă şi i se repartiză un şevalet.

Desena cam de un ceas, când uşa se deschise şi intră o femeie. Avea o basma legată pe sub bărbie şi ţinea o mână la falcă. Aruncă o privire modelului, exclamă *„Mon Dieu!“*[12] şi o zbughi îngrozită pe uşă.

Vincent se întoarse spre omul de lângă el.

— Ce-a apucat-o?

— O, asta se întâmplă zilnic. Căuta pe dentistul de alături. Şocul provocat de vederea modelului le ia durerea cu mâna. Dacă nu se mută curând, dentistul o să dea faliment cu siguranţă. Eşti nou-venit, nu-i aşa?

— Da. Sunt numai de trei zile în Paris.

— Cum te cheamă?

---

[11] Muşchi de vacă la grătar.

[12] Doamne-Dumnezeule! (în lb. franc).

— Van Gogh. Dar pe dumneata?

— Henri Toulouse-Lautrec. Eşti rudă cu Theo Van Gogh?

— E fratele meu.

— Atunci trebuie să fii Vincent! Încântat de cunoştinţă! Fratele dumitale e cel mai priceput specialist în artă din Paris. E singurul care oferă posibilităţi de afirmare celor tineri. Şi nu numai atât, chiar luptă pentru noi. Dacă până la urmă publicul parizian ne va cunoaşte, asta i-o datorăm numai lui Theo Van Gogh. Toţi suntem de părere că e un om deosebit.

— E şi părerea mea.

Vincent se uită mai bine la el. Lautrec avea un cap turtit, cu trăsăturile, nasul, buzele şi bărbia proeminente. Purta o bărbiţă moale şi neagră, care-i creştea mai mult înainte decât în jos.

— Ce te-a apucat să vii în hala asta jalnică? întrebă Lautrec.

— Îmi trebuie un loc unde să pot desena. Dar dumneata?

— Să fiu al dracului dacă ştiu! Toată luna trecută mi-am petrecut-o într-un bordel din Montmartre. Am făcut portretele fetelor. Asta e muncă adevărată! Să faci schiţe într-un atelier e o joacă de copii.

— Mi-ar plăcea să văd studiile dumitale după femeile acelea.

— Adevărat?

— Sigur. Ce te miră?

— Mulţi cred că sunt nebun fiindcă pictez dansatoare de cabaret, clovni şi prostituate. Dar acolo găseşti adevăratele tipuri.

— Ştiu. Am fost şi eu însurat cu una, la Haga.

— Bravo! Hotărât lucru, familia Van Gogh e pe placul meu. Dă-mi voie să-ți văd schiţa pe care ai făcut-o după model, vrei?

— Uită-te la toate. Am făcut patru.

Lautrec privi schiţele câteva clipe, apoi spuse:

— Dumneata şi cu mine ne vom înţelege de minune. Gândim la fel, prietene. Le-a văzut Cormon?

— Nu.

— Când o să le vadă, are să fie vai şi-amar de dumneata. Atunci s-auzi critică. Îmi spunea deunăzi: „Lautrec, e prea de tot, exagerezi, întotdeauna exagerezi. Schiţa dumitale aduce mai degrabă a caricatură.”

— Şi dumneata i-ai răspuns: „Greşeşti, dragul meu Cormon, e caracteristică, nu caricaturală”, nu-i aşa?

O lumină ciudată se aprinse pentru o clipă în ochii verzi, pătrunzători, ai lui Lautrec.

— Tot mai vrei să vezi portretele fetelor mele?

— Sigur că vreau.

— Atunci hai să mergem. Atelierul ăsta seamănă leit cu morga!

Lautrec avea un gât gros şi scurt, umeri şi braţe puternice. Când se ridică, Vincent văzu că noul său prieten e schilod. În picioare, Lautrec nu era mai înalt decât când şedea jos. Torsul lui voinic avea forma unui triunghi, cu vârful în regiunea taliei, de unde porneau direct picioarele, scurte şi chircite.

Coborâră pe bulevardul Clichy. Lautrec se sprijinea greoi în baston. Se oprea la intervale scurte, să se odihnească, găsind mereu, între două case, câte o linie interesantă, demnă de admirat. După Moulin Rouge, o dată cu urcuşul spre Butte Montmartre, Lautrec trebui să se odihnească mai des.

— Te întrebi, desigur, ce e cu picioarele mele, Van Gogh. Toţi se întreabă. Ei bine, am să-ți spun.

— Te rog! Nu-i nevoie să-mi spui.

— E mai bine să ştii. Se aplecă, sprijinindu-se cu pieptul în baston. M-am născut cu oasele şubrede. La doisprezece ani, am alunecat pe un parchet de dans şi mi-am rupt piciorul drept. În anul următor, am căzut într-un şanţ şi mi l-am rupt şi pe cel stâng. De atunci picioarele mele n-au mai crescut niciun centimetru.

— Eşti nefericit din pricina asta?

— Nu. Dacă aş fi fost normal, n-ajungeam niciodată pictor. Tata e conte de Toulouse. Aş fi fost moştenitorul titlului. Dac-aş fi vrut, puteam să am acum baston de mareşal şi să călăresc alături de regele Franţei. Bineînţeles, dacă Franţa ar mai avea rege... *Mais, sacrebleu!*[13] De ce să fii conte, când poţi fi pictor?

— Da, mi se pare că s-a cam terminat cu nobilii.

— Vrei să mergem mai departe? Uite, vezi, atelierul lui Degas e pe aleea asta. Se spune că-l copiez, pentru că el pictează baletiste, şi eu fete de la Moulin Rouge. Din partea mea, n-au decât să spună ce vor. Aici stau eu: *rue* Fontaine, 19 bis. Stau la parter, după cum, probabil, ai ghicit.

Deschise larg uşa şi-l pofti înăuntru.

— Stau singur. Ia loc dacă ai pe ce.

---

[13] Dar, la dracu! (în lb. franc.).

Vincent privi în jur. În afară de pânze, rame, şevalete, taburete, piedestale şi şaluri de draperii, două mese mari ocupau mai toată încăperea. Una era încărcată cu sticle de vin scump şi flacoane cu lichioruri multicolore. Pe cealaltă, şedeau grămadă pantofi de balet, peruci, cărţi vechi, rochii, mănuşi, ciorapi de damă, fotografii pornografice şi preţioase stampe japoneze. Rămânea doar un mic spaţiu în toată această harababură, unde Lautrec putea să stea şi să picteze.

— Ce e, Van Gogh? întrebă el. Nu găseşti loc să stai? Aruncă jos vechiturile alea şi adu-ți scaunul lângă fereastră. Aşa. Bordelul avea douăzeci şi şapte de fete. M-am culcat cu toate. Nu crezi că e necesar să te culci cu o femeie ca s-o înţelegi cum trebuie?

— Ba da.

— Uite schiţele. Le-am dus la un negustor pe Capucines. Mi-a spus: „Lautrec, de ce eşti obsedat de urâţenie? De ce pictezi mereu cele mai urâte şi mai depravate fiinţe pe care le găseşti? Femeile astea sunt respingătoare, absolut respingătoare. Au desfrâul şi viciul întipărite pe faţă. Asta înseamnă oare artă nouă, să redai urâţenia cu tot dinadinsul? Aţi devenit oare, voi, pictorii, atât de orbi faţă de frumuseţe, încât nu mai puteţi picta decât drojdia societăţii?“ I-am răspuns: „Iartă-mă, dar simt că mi se face greaţă şi nu vreau să se întâmple ceva pe minunatul dumitale covor.” Ce zici de lumina asta, Van Gogh, îţi place? Vrei să bei ceva? Spune, ce preferi? Am tot ce-ți poate dori inima.

Se strecură printre scaune, mese şi suluri de draperii. Cu mişcări agile, îi turnă băutura şi-i întinse paharul.

— Pentru urâţenie, Van Gogh! strigă el. Fie ca niciodată să nu-i molipsească pe academici!

Sorbind băutura, Vincent studia cele douăzeci şi şapte de schiţe ale fetelor dintr-un bordel din Montmartre. Îşi dădu seama că artistul le-a pus pe hârtie aşa cum le-a văzut. Erau portrete obiective, fără tendinţe moralizatoare sau preocupări etice. Figurile fetelor exprimau mizerie, suferinţă, robia cărnii, desfrâul animalic, îndepărtarea de orice preocupare spirituală.

— Îţi plac portretele de ţărani, Lautrec? întrebă el.

— Da. Dacă nu sunt idealizate.

— Eu pictez ţărani. Dar ceea ce mă izbeşte la aceste femei e că seamănă cu ţăranii mei. Sunt, cum să spun, nişte cultivatori

ai cărnii. Pământul şi carnea sunt două forme diferite ale aceleiaşi materii, nu-i aşa? Şi aceste fete ară în carne, carnea omenească, ce trebuie cultivată ca să producă viaţă. Sunt lucrări bune, Lautrec. Ai reuşit să spui ceva care merită să fie spus!

— Şi nu ți se par urâte?

— Sunt nişte comentarii pătrunzătoare şi adevărate ale vieţii. Şi ăsta e cel mai desăvârşit chip al frumuseţii. Nu crezi? Dacă le-ai fi idealizat şi îmblânzit, atunci ar fi fost cu adevărat urâte, pentru că portretele dumitale ar fi fost nesincere, false. Dar dumneata ai redat întregul adevăr, aşa cum l-ai văzut, şi asta înseamnă într-adevăr frumuseţe, nu-i aşa?

— Isuse Cristoase! De ce nu sunt mai mulţi oameni ca dumneata pe lume? Mai ia un pahar şi alege-ți din teancul ăla de schiţe. Ia câte vrei!

Vincent ridică o pânză şi o aşează în lumină. Şezu pe gânduri o clipă, apoi exclamă:

— Daumier! Pe el mi-l aminteşte.

Faţa lui Lautrec se lumină.

— Da. Daumier. Cel mai mare dintre toţi. Singurul om de la care am învăţat vreodată ceva. Dumnezeule, cât de puternic era în stare să urască omul acesta!

— Dar de ce să pictezi lucruri pe care le urăşti? Eu pictez numai ceea ce iubesc.

— Orice artă adevărată izvorăşte din ură, Van Gogh. O, văd că-mi admiri Gauguin-ul!

— De cine spui că e pictura asta?

— De Paul Gauguin. Nu-l cunoşti?

— Nu.

— Atunci trebuie să-l cunoşti. Tabloul reprezintă o indigenă din Martinica. Gauguin a trăit acolo o vreme. E complet *fou*[14] în ceea ce priveşte teoria întoarcerii la primitivism, dar e un pictor admirabil. A fost însurat, avea şi trei copii şi mai avea şi o slujbă la Bursă, care-i aducea un venit de treizeci de mii de franci pe an. A cumpărat picturi în valoare de cincisprezece mii de franci de la Pissaro, Manet şi Sisley. Şi-a pictat nevasta în ziua nunţii, şi ea a considerat asta drept cel mai deosebit *beau geste*[15]. Duminica îi plăcea să se distreze pictând. Cunoşti clubul de artă

[14] Nebun (în lb. franc.)

[15] Gest frumos (în lb. franc.)

al Bursei? Ei, şi o dată i-a arătat lui Manet un tablou. Manet i-a spus că e foarte bun. „O, a răspuns Gauguin, sunt doar un amator!“ „Nu, a stăruit Manet, amatori sunt doar cei care pictează prost.” Vorbele astea i s-au urcat la cap lui Gauguin, ca alcoolul; de-atunci nu şi-a mai revenit. A demisionat din slujba de la Bursă, a trăit din economii cu toată familia timp de un an, la Rouen, apoi şi-a trimis soţia şi copiii la Stockholm, la părinţii ei. De atunci nu mai e în toate minţile.

— Pare să fie o figură interesantă.

— Dacă ai să-l cunoşti, să fii atent, îi place să-şi chinuiască prietenii. Ia spune-mi, Van Gogh, nu vrei să-ți arăt Moulin Rouge şi Élysée-Montmartre? Cunosc toate fetele de-acolo. Îţi plac femeile? Vreau să spun... dacă-ți place să te culci cu ele. Mie-mi plac. Ce spui? Ne facem de cap într-o noapte?

— Negreşit!

— Bravo! Acum cred că trebuie să ne întoarcem la Cormon. Mai iei un pahar înainte de plecare? Aşa. Încă unul, şi se goleşte sticla. Fii atent, ai să dărâmi masa. Nu-i nimic, o să strângă femeia de serviciu tot balamucul ăsta. Am impresia că în curând va trebui să mă mut. Sunt bogat, Van Gogh. Tatei îi e frică să nu-l blestem pentru că m-a adus pe lume schilod, aşa că-mi face toate poftele. Când mă mut, nu iau cu mine decât tablourile. Închiriez un atelier gol şi cumpăr lucrurile unul câte unul. Când sunt aproape să mă sufoc, mă mut din nou. Fiindcă veni vorba, ce fel de femei preferi? Blonde? Roşcovane? Nu te osteni să încui uşa. Ia uite cum coboară acoperişurile de tablă spre bulevardul Clichy, parc-ar fi un ocean negru! Of, drace! n-am de ce să mă prefac faţă de dumneata. Mă sprijin în bastonul ăsta şi-ți arăt – chipurile – privelişti frumoase, dar de fapt sunt un nenorocit de olog, care nu poate face câţiva paşi fără să se oprească. La urma urmei, într-un fel sau altul, toţi suntem schilozi. Hai să mergem.

4. PREZENTAREA UNUI PRIMITIV

Totul părea atât de simplu! Nu avea altceva de făcut decât să arunce paleta veche, să cumpere vopsele deschise şi să picteze ca un impresionist. După prima zi, era doar surprins şi uşor iritat. După a doua zi, era înmărmurit. Uimirea fu urmată, pe rând, de durere, mânie şi teamă. La sfârșitul săptămânii, era

pradă unei furii nestăpânite. După toate lunile acelea petrecute în chinuitoare căutări de colorit, rămăsese încă un începător. Pânzele lui apăreau întunecate, şterse, sufocante. Lautrec, care şedea lângă el la Cormon, îl vedea împroşcând cu vopsele şi blesteme, dar nu se încumeta să-i dea sfaturi.

Fu o săptămână grea pentru Vincent şi de-o mie de ori mai grea pentru fratele lui. Theo avea un suflet duios, era blând şi delicat în purtări. Era un om foarte pretenţios în îmbrăcăminte şi în conduită, atât acasă, cât şi la slujbă. Nu era înzestrat decât cu o mică parte din vitalitatea şi forţa clocotitoare a lui Vincent.

Micul apartament din Rue Laval era tocmai atât de mare cât să încapă în el gingaşele mobile „Louis-Philippe”. Către sfârşitul primei săptămâni, Vincent îl transformase însă într-o magazie de vechituri. Se plimba în sus şi-n jos prin salon, înlătura din drum mobilele cu lovituri de picior, arunca pânze, pensule şi tuburi goale de culori pe podea, împodobea divanele şi mesele cu hainele lui. Mânjite, spărgea vase, împrăştia vopsea şi călca in picioare, fără milă, până şi cele mai mărunte deprinderi ale vieţii lui Theo.

— Vincent, Vincent, striga Theo, parc-ai fi un vandal!

Vincent umbla de colo până colo prin micul apartament, frângându-şi mâinile şi vorbind singur. Se prăbuşi cu toată greutatea pe un scaun fragil.

— N-are niciun rost! gemu el. Am început prea târziu. Sunt prea bătrân ca să mă mai schimb. Doamne, Theo, cât m-am chinuit! Am început cel puţin douăzeci de pânze săptămână asta. Dar, ce să fac, m-am deprins cu o tehnică şi n-o mai pot lua de la început. S-a terminat cu mine, gata! Acum nu mă mai pot întoarce în Olanda, să pictez oi, după ceea ce am văzut aici. Iar aici, am venit prea târziu ca să mai pot prinde miezul meseriei. Doamne, ce mă fac?

Sări în picioare, se îndreptă spre uşă clătinându-se, căutând aer curat, o închise cu putere, apoi deschise brusc fereastra. Privi o clipă spre restaurantul *„Bataille”* după care trânti fereastra cu atâta putere, încât fu cât pe-aci să spargă geamul. Se duse la bucătărie să ia un pahar cu apă, din care vărsă jumătate pe podea, şi se întoarse în salon, cu apa şiroindu-i de o parte şi de alta a bărbiei.

— Ei, Theo, ce spui? Trebuie să mă las? Sunt un ratat, nu-i aşa?

— Te porţi ca un copil, Vincent. Linişteşte-te o clipă şi ascultă-mă. Nu, nu te mai plimba. Nu pot să-ți vorbesc aşa. Şi, pentru numele lui Dumnezeu, scoate-ți bocancii aceia grei dacă ai de gând să loveşti scaunul ăla poleit de câte ori treci pe lângă el!

— Theo, Theo, m-ai întreţinut şase ani nesfârşiţi şi uite cu ce te răsplătesc: cu nişte picturi cafenii şi cu un ratat fără leac pe care ți-l arunc în spinare!

— Ascultă, omule, când ai vrut să desenezi ţărani, ai învăţat într-o săptămână, sau ai avut nevoie de cinci ani?

— Da, dar atunci abia începusem.

— Aşa e şi-acum, abia începi să mânuieşti culoarea şi, probabil, ai să ai nevoie de încă cinci ani.

— Dar aşa n-am să mai termin niciodată, Theo. Am să merg la şcoală toată viaţa? Am treizeci şi trei de ani, pentru numele lui Dumnezeu, când am să ajung la maturitate?

— Asta e ultima ta ucenicie, Vincent. Eu am văzut tot ce s-a pictat în Europa; pictorii pe care i-ai admirat la mine, la mezanin, sunt cei mai înaintaţi. În clipa în care vei reuşi să-ți luminezi paleta...

— O, Theo, crezi într-adevăr că voi reuşi vreodată? Tu nu vezi că sunt un ratat?

— Mai curând aş zice că eşti un măgar. E vorba aici de cea mai mare revoluţie din istoria artei, şi dumnealui are pretenţia s-o stăpânească într-o săptămână! Hai, mai bine, să facem o plimbare pe Butte şi să ne răcorim puţin capetele. Dacă mai rămân cinci minute cu tine în odaia asta, simt că fac explozie!

În după-amiaza următoare, Vincent lucră la Cormon până pe înserat şi se duse apoi să-l ia pe Theo de la *„Goupil”*.

Era o seară plăcută de început de aprilie, şirurile de clădiri din piatră, de câte şase etaje, erau scăldate într-o lumină palidă, trandafirie. Parizienii îşi luau aperitivul. Cafenelele de pe Rue Montmartre erau înţesate de oameni care stăteau la taifas cu amicii lor. Din interiorul cafenelelor se auzeau sunetele unor melodii plăcute, menite să liniştească nervii după o zi de muncă. Lămpile de gaz erau aprinse. *Garçon-ii*[16] întindeau feţele de masă în restaurante, iar vânzătorii din prăvălii trăgeau obloanele de tablă ondulată sau strângeau mărfurile răspândite pe tarabele de pe trotuare.

[16] Chelner (în lb. franc.).

Theo şi Vincent se plimbau agale. Traversară Place Châteaudun prin învălmăşeala de trăsuri ce năvăleau pe cele şase străzi confluente, trecură pe lângă Notre Dame de Lorette şi urcară dealul, spre Rue Laval.

— Nu vrei să luăm un aperitiv, Vincent?

— Ba da. Să găsim însă un loc de unde putem privi mulţimea.

— Mergem atunci la Bataille, pe Rue des Abbesses. Or să pice pe acolo, mai mult ca sigur, şi câţiva prieteni de-ai mei.

Restaurantul *„Bataille”* era frecventat în mod obişnuit de pictori. Pe trotuar n-avea mai mult de patru-cinci mese, dar înăuntru, cele două săli erau destul de încăpătoare. *Madame* Bataille rezervase o sală numai pentru pictori, iar pe ceilalţi consumatori îi servea în a doua; dintr-o singură privire, îşi dădea seama cu cine are de-a face.

— Garçon! strigă Theo, adu-mi un „Kummel Eckau OO”.

— Ce mă sfătuieşti să iau, Theo?

— Încearcă un *cointreau*. Trebuie să guşti mai multe până să-ți găseşti băutura preferată.

Chelnerul aduse la masă păhărelele de băutură pe farfurioare care purtau preţul marcat cu litere negre. Theo îşi aprinse o ţigară de foi, iar Vincent pipa. Priveau la forfota străzii. Trecură câteva spălătorese cu şorţuri negre, purtând sub braţ coşurile cu rufe călcate, un muncitor ţinând de coadă o scrumbie neîmpachetată, apoi pictori în halate, cu pânzele încă umede întinse pe şevalete, oameni de afaceri purtând pălării tari, negre şi pardesie cenuşii, în carouri, gospodine în papuci de pâslă, ducând o sticlă de vin sau un pachet cu carne, femei frumoase cu fuste lungi şi vaporoase, cu talii subţiri şi pălărioare cu pene aşezate pe o sprinceană.

— O paradă plină de variaţie, nu-i aşa, Theo?

— Da. Parisul nu se trezeşte cu adevărat decât la ora aperitivului.

— M-am tot gândit... de ce e, oare, Parisul atât de încântător?

— Ca să-ți spun cinstit, nu ştiu! E un veşnic mister. Ar putea fi ceva în legătură cu firea şi caracterul franţuzesc. Un amestec de libertate şi îngăduinţă, o acceptare a vieţii aşa cum este... A, uite un prieten pe care aş vrea să-l cunoşti! Bună seara, Paul, ce mai faci?

— Mulţumesc, bine, Theo.

— Îmi dai voie să-ți prezint pe fratele meu, Vincent Van Gogh? Vincent, dumnealui e Paul Gauguin. Ia loc, Paul, şi comandă-ți absintul tău obişnuit.

Gauguin ridică paharul cu absint, atinse băutura cu vârful limbii şi-şi clăti gura, apoi se adresă lui Vincent.

— Cum îţi place Parisul, domnule Van Gogh?

— Îmi place foarte mult.

— *Tiens! C'est curieux!*[17] Mai sunt oameni cărora le place. În ceea ce mă priveşte, găsesc că oraşul ăsta civilizat e o uriaşă ladă de gunoi – gunoiul fiind societatea.

— Nu prea-mi place cointreau-ul ăsta, Theo. N-ar fi mai bine să iau altceva?

— Încearcă un absint, domnule Van Gogh, propuse Gauguin, e singura băutură vrednică de un artist.

— Ce părere ai, Theo?

— Ce mă-ntrebi pe mine? Cum vrei tu. *Garçon*, un absint pentru domnul! Pari bine dispus azi, Paul. Ce s-a întâmplat? Te pomeneşti că ai vândut vreo pânză!

— Nici vorbă de aşa ceva, Theo! E vorba de un lucru mai puţin prozaic; azi-dimineaţă am făcut o experienţă grozavă.

Theo îi făcu cu ochiul lui Vincent.

— Spune-ne şi nouă, Paul. *Garçon,* încă un absint pentru domnul Gauguin!

Gauguin atinse din nou licoarea cu vârful limbii, apoi îşi clăti gura şi începu.

— Cunoşti fundătura aia, l'Impasse Frenier, care porneşte din Rue des Forneaux? Ei bine, azi-dimineaţă la ora 5 am auzit pe mama Fourel, soţia căruţaşului, ţipând: „Ajutor! Săriţi! Soţul meu s-a spânzurat!" Am sărit din pat, mi-am tras o pereche de pantaloni, am pus mâna pe un cuţit şi am tăiat frânghia. Omul murise, dar era cald încă, chiar fierbinte. Am vrut să-l întind pe pat. „Stai! a strigat mătuşa Fourel, trebuie să aşteptăm poliţia!"

Alături de casa mea, un zarzavagiu a sădit vreo zece metri pătraţi cu pepeni şi legume. „Ai un cantalup?" l-am întrebat. „Desigur, domnule, vă dau unul bun." La micul dejun mi-am mâncat pepenele fără să mă gândesc măcar o clipă la omul care se spânzurase. După cum vezi, există şi lucruri bune în viaţă. Pe lângă otravă există şi antidot. Eram invitat undeva la dejun; mi-am pus cea mai bună cămaşă, sperând să-i fac praf

[17] Ia te uită! E curios! (în lb. franc.)

pe cei de faţă. Le-am povestit întâmplarea. Dar ei, zâmbind nepăsător, mi-au cerut câte o bucată din frânghia spânzuratului, ca să le poarte noroc.

Vincent se uită cu luare-aminte la Paul Gauguin. Avea un cap mare şi oacheş, ca de sălbatic, cu un nas masiv, care pornea din colţul ochiului stâng, spre colţul drept al gurii. Ochii lui erau enormi, puţin oblici, bulbucaţi, cu o expresie de tristeţe amestecată cu cruzime. Oasele feţei, ieşite mult în afară, formau un fel de muchii, deasupra şi sub ochi, de-a lungul obrajilor şi al bărbiei puternice. Era un uriaş, fremătând de o vitalitate sălbatică.

Theo zâmbi uşor.

— Paul, am impresia că cinismul dumitale e prea ostentativ pentru a fi natural. Eu trebuie să plec acum. Sunt invitat la cină. Vii şi tu, Vincent?

— Lasă-l să rămână cu mine, Theo, spuse Gauguin. Vreau să-l cunosc mai îndeaproape pe fratele dumitale.

— Foarte bine. Dar nu turna în el prea mult absint. Nu e obişnuit. *Garçon*! *Combien?*[18]

— Fratele dumitale e un băiat bun, Vincent, spuse Gauguin, dar îi e încă teamă să expună lucrările pictorilor tineri; am impresia că Valadon îl ţine în frâu.

— Are la balcon Monet, Sisley, Pissaro şi Manet.

— Aşa e. Dar ăia şi-au trăit traiul. Unde sunt Seurat şi Gauguin, Cézanne şi Toulouse-Lautrec?

— Îl cunoşti pe Toulouse-Lautrec?

— Pe Henri? Fireşte. Cine nu-l cunoaşte? E al dracului de talentat, dar e nebun. I-a intrat în cap că dacă se culcă cu cinci mii de femei se va despăgubi de faptul că nu e om întreg. În fiecare dimineaţă se trezeşte chinuit de obsesia beteşugului său. Şi în fiecare noapte îşi îneacă obsesia în alcool şi în carnea unei femei. Dar a doua zi dimineaţa chinul începe iar. Dacă n-ar fi nebun, ar fi unul dintre cei mai buni pictori ai noştri. Am ajuns. Atelierul meu e la etajul patru. Fii atent la treapta asta. Scândura e ruptă.

Gauguin o luă înainte şi aprinse lampa. Era un pod sărăcăcios, cu un şevalet, un pat de alamă, o masă şi un scaun. Într-o nişă, lângă intrare, Vincent văzu câteva fotografii pornografice, ieftine.

---

[18] Chelner! Cât face? (în lb. franc.)

— Judecând după pozele astea, nu cred că ai o părere prea frumoasă despre dragoste.

— Unde vrei să stai, pe pat sau pe scaun? Vezi că e nişte tutun de pipă pe masă. Ei bine, îmi plac femeile, dar cu o condiţie: să fie grase şi vicioase. Inteligenţa lor mă plictiseşte. Mi-am dorit întotdeauna o amantă grasă, dar n-am găsit-o niciodată. Mereu dau numai peste d-alea însărcinate, care încearcă să mă păcălească. Ai citit nuvela publicată luna trecută de un tânăr cu numele de Maupassant? E protejatul lui Zola. E vorba în ea de un bărbat căruia îl plăceau femeile grase şi care în seara de Crăciun pregăteşte acasă o cină pentru două persoane şi iese ca să-şi găsească o parteneră. Întâlneşte o femeie pe gustul lui. Dar când ajung la friptură, ea dă naştere unui băieţel vioi, de toată frumuseţea!

— Dar toate astea au foarte puţină legătură cu dragostea, Gauguin.

Guaguin se întinse pe pat, îşi puse braţul musculos sub cap şi trimise câteva rotocoale de fum spre grinzile nevopsite.

— Nu vreau să spun că n-aş fi sensibil la frumuseţe, Vincent, ci numai că instinctele mele nu vor să aibă de-a face cu ea. După cum vezi, nu ştiu ce-i dragostea. Dacă aş spune „te iubesc”, mi s-ar strepezi dinţii. Dar nu mă plâng. Spun şi eu ca Isus: „Carnea e carne, şi spiritul, spirit”. Graţie acestei teorii, cu o mică sumă de bani îmi satisfac carnea, iar spiritul meu e lăsat în pace.

— Cred că iei lucrurile prea uşor.

— Nu, niciodată nu le poţi lua uşor cu femeia pe care ți-o aduci în pat. Cu una care simte, simt şi eu de două ori mai multă plăcere. Dar prefer să realizez actul exterior şi pur, fără să-mi amestec sentimentele. Le păstrez pentru pictură.

— De fapt, şi eu am ajuns în ultima vreme la punctul ăsta de vedere. Nu, mulţumesc. Nu mai beau absint. Nu, niciun strop. Spune mai departe. Fratele meu are o părere foarte bună despre lucrările dumitale. Îmi arăţi şi mie câteva studii?

Gauguin sări în picioare.

— Asta nu! Studiile mele sunt personale şi particulare, întocmai ca şi scrisorile. Pot să-ți arăt însă picturile mele. Dar n-ai să vezi mare lucru în lumina asta. Dacă vrei, însă, neapărat...

Gauguin se lăsă în genunchi, trase o grămadă de pânze de sub pat şi le rezemă, pe rând, de sticla de absint de pe masă.

Vincent se pregătise să vadă ceva neobişnuit, dar nu simţi nimic în afară de o nemaipomenită uimire în faţa lucrărilor lui Gauguin. Văzu o masă confuză de picturi scăldate în soare. Copaci pe care niciun botanist nu i-ar fi putut recunoaşte, lighioane a căror existenţă nu fusese niciodată bănuită de Cuvier, oameni pe care numai Gauguin singur i-ar fi putut crea, mări care n-ar fi putut izbucni decât dintr-un vulcan şi ceruri în care n-ar fi putut locui niciun Dumnezeu. Indigeni greoi şi colţuroşi, ascunzând în ochii lor candizi, de primitivi, misterul infinitului; pânze închipuind visuri, în care ţâşneau izbucniri scânteietoare de roz, violet şi roşu crud; scene pur decorative, în care o floră şi o faună sălbatică se dezlănţuiau sub căldura şi lumina soarelui.

— Eşti ca Lautrec, murmură Vincent. Urăşti, urăşti din toate puterile!

Gauguin râse.

— Spune drept, Vincent, ce crezi despre picturile mele?

— Cinstit, nu ştiu ce să-ți răspund. Dă-mi timp să mă gândesc. Trebuie să vin şi să le mai văd.

— Vino de câte ori vrei. În Paris mai există un singur om care pictează la fel de bine ca şi mine, Georges Seurat. Şi el e un primitiv. Toţi ceilalţi nebuni din Paris sunt, de fapt, roşi de civilizaţie.

— Georges Seurat? întrebă Vincent. Nu cred să mai fi auzit de el.

— N-aveai cum. Niciun negustor de artă din oraş nu i-ar expune pânzele. Şi totuşi, e un mare pictor.

— Mi-ar plăcea să-l cunosc.

— O să trecem pe la el ceva mai târziu. Ce părere ai, nu vrei să mergem să luăm masa la „Bruant”? Ai bani? Eu n-am decât vreo doi franci. Mai bine să luăm sticla asta cu noi. Ieşi dumneata întâi. Am să-ți ţin lampa până ajungi la jumătatea scării, ca să nu-ți frângi gâtul.

5. PICTURA TREBUIE SĂ DEVINĂ O ŞTIINŢĂ!

Era aproape 2 dimineaţa când ajunseră la locuinţa lui Seurat.

— Nu crezi că-l sculăm din somn la ora asta? întrebă Vincent.

— Sunt sigur că nu! Lucrează toată noaptea şi cea mai mare parte din zi. Cred că nu doarme niciodată. Uite casa. E a mamei

lui. Mi-a spus o dată: „Fiul meu, Georges, doreşte să picteze. Foarte bine, să picteze. Am destui bani ca să putem trăi amândoi, dacă asta îl face fericit.” E un fiu model. Nu bea, nu fumează, nu înjură, nu iese nopţile, nu aleargă după femei şi nu cheltuieşte bani decât pe pânze şi vopsele. N-are decât un viciu: pictura. Am auzit totuşi că ar avea o amantă şi un copil pe-aici, prin vecini, dar el nu mi-a spus niciodată nimic.

— Văd că e întuneric peste tot, spuse Vincent. Cum o să intrăm fără să trezim lumea?

— Georges stă la mansardă. Lumina nu se vede decât din partea cealaltă a casei. Să aruncăm pietricele în fereastră. Stai! Lasă-mă pe mine. Dacă n-arunci cum trebuie, loveşti în fereastra de dedesubt şi o scoli pe maică-sa.

Georges Seurat coborî să deschidă. Le făcu semn cu degetul la buze să păstreze tăcere şi-i duse la etajul trei. După ce trase după el uşa mansardei, Gauguin spuse:

— Georges, îţi prezint pe Vincent Van Gogh, fratele lui Theo. Pictează ca un olandez, dar, afară de asta, e un băiat straşnic.

Mansarda lui Seurat era foarte spaţioasă, aproape cât toată suprafaţa casei. Pe pereţi se vedeau pânze uriaşe în lucru, cu schele ridicate în faţa lor. Sub lampa cu gaz se afla o masă înaltă, pătrată, pe care se găsea de asemeni o pânză, încă udă.

— Încântat de cunoştinţă, domnule Van Gogh. O să mă scuzaţi câteva minute, da? Mai am de acoperit un pătrăţel până nu se usucă vopseaua.

Se căţără pe un scaun înalt şi se adânci în lucru. Lampa de gaz ardea cu o flacără neliniştită, gălbuie. Pe masă erau aliniate aproape douăzeci de vase mărunte cu vopsea. Seurat muia într-unul din vase vârful unei pensule minuscule, cum Vincent nu mai văzuse vreodată, şi, cu o precizie matematică, aşternea pe pânză puncte mici şi colorate. Lucra liniştit, fără emoţie. Avea mişcări calme şi detaşate, de automat. Punct, punct, punct, punct. Ţinea pensula drept, abia o muia în vasul cu vopsea şi punea mereu punct lângă punct pe pânză, sute şi sute de puncte mărunte.

Vincent îl urmărea cu gura căscată. În cele din urmă, Seurat se întoarse spre ei.

— Aşa, spuse, am umplut şi spaţiul ăsta.

— Georges, nu vrei să-i arăţi şi lui Vincent cum lucrezi? întrebă Gauguin. Acasă la el se pictează numai vaci şi oi. Până acum o săptămână nici nu ştia că există o artă modernă.

— Vrei să iei loc aici, *monsieur* Van Gogh?

Vincent se căţără pe scaun şi privi pânză din faţa lui.

Nu semăna cu nimic din ceea ce văzuse până atunci nici în pictură, nici în viaţă. Pânză înfăţişa insula Grande Jatte. Fiinţe umane arhitecturale, alcătuite dintr-o infinitate gradată de puncte colorate, stăteau ţepene, ca stâlpii unei catedrale gotice. Iarba, râul, bărcile, copacii, toate erau mase vagi, abstracte, de lumină punctată. Pânză era pictată în cele mai deschise nuanţe ce se puteau găsi pe paletă, mai deschise chiar decât îndrăzneau să folosească Manet, Degas sau Gauguin însuşi. Pictura pe care o privea era o evadare în lumea unei armonii aproape abstracte; dacă avea ceva viaţă în ea, era o viaţă care nu se poate întâlni în natură. Aerul era plin de o luminozitate scânteietoare, dar nicăieri nu se simţea vreo suflare. Era natura moartă a unei vieţi vibrante, din care mişcarea fusese alungată cu totul.

Gauguin, care şedea lângă Vincent şi-i observase uimirea, izbucni în râs.

— Nu te mira, Vincent. Pânzele lui Georges fac aceeaşi impresie tuturor celor care le văd întâia oară. Hai, s-auzim! Ce părere ai?

Vincent se întoarse încurcat spre Seurat.

— Mă iertaţi, *monsieur,* dar mi s-au întâmplat în ultimele zile atâtea lucruri ciudate, încât nu-mi pot regăsi echilibrul. Eu m-am călăuzit după tradiţia olandeză. N-aveam nicio idee despre existenţa impresioniştilor. Şi acum trebuie să descopăr, pe neaşteptate, că toate valorile în care am crezut sunt bune de aruncat la coş.

— Te înţeleg, spuse Seurat liniştit. Metoda mea revoluţionează întreaga artă a picturii; nici nu m-aşteptam să pricepi totul de la prima vedere. Vezi, *monsieur,* până acum pictura era o chestiune de experienţă personală. Scopul meu este de a o transforma într-o ştiinţă abstractă. Trebuie să învăţăm să ne ordonăm senzaţiile şi să ajungem la o precizie intelectuală, matematică. Fiecare senzaţie omenească poate fi, şi trebuie să fie, redusă la o exprimare abstractă, prin culoare, linie şi ton. Vezi vasele astea cu vopsea pe masă?

— Da. Le-am văzut!

— Fiecare din ele, *monsieur* Van Gogh, conţine o anumită emoţie omenească. După metoda mea, ele pot fi produse în fabrici şi vândute la prăvălie. Culorile nu trebuie să mai fie amestecate la întâmplare pe paletă; metoda asta aparţine unei epoci trecute. De aici înainte, pictorul se va duce la prăvălie şi nu va mai avea altceva de făcut decât să ridice capacele micilor borcănaşe de culori. Acesta este secolul ştiinţei, şi eu am intenţia să fac şi din pictură tot o ştiinţă. Personalitatea trebuie să dispară, şi pictura trebuie să devină la fel de precisă ca arhitectura. Mă urmăreşti, *monsieur?*

— Nu, răspunse Vincent. Îmi pare rău.

Gauguin îi făcu semn cu cotul lui Vincent.

— Ia ascultă, Georges, ce tot dai zor că metoda e a ta? Aşa lucra şi Pissaro, înainte de a te fi născut tu.

— Asta-i o minciună I

Seurat se îmbujora la faţă, sări de pe scaun, se duse grăbit la fereastră, ciocăni nervos cu degetele în pervaz, apoi izbucni:

— Cine-a spus că Pissaro a lucrat aşa înaintea mea? Asta e metoda mea. Eu am fost primul care m-am gândit la ea. De la mine a învăţat Pissaro *pointillism*-ul[19]. Am cercetat toată istoria artelor, începând cu primitivii italieni; nimeni nu s-a gândit la asta înaintea mea. Cum îndrăzneşti să...

Îşi muşcă buzele furios. Apoi se îndreptă spre una din schele şi-şi întoarse spre cei doi spatele încovoiat.

Vincent era cu totul uluit de schimbarea care se petrecuse. Omul care pictase aplecat deasupra pânzei păruse să aibă şi el trăsături arhitecturale, perfecte şi reci. Ochii lui erau lipsiţi de pasiune, atitudinea impersonală, obiectivă, ca a unui om de ştiinţă într-un laborator, vocea rece, aproape pedagogică. Nota de abstract cu care-şi impregna picturile era vizibilă şi în ochii lui. Dar omul din colţul mansardei, care-şi muşca buza cărnoasă şi roşie ce apărea din barba deasă, şi care-şi trecea mânios degetele prin claia de păr castaniu, buclat, atât de îngrijit pieptănat cu o clipă înainte, părea cu totul altul.

---

[19] Pointilism, neoimpresionism sau divizionism, maniera de pictură artificiala şi mecanicistă, apărută prin denaturarea impresionismului, constând din descompunerea tonurilor într-o multitudine de puncte de culoare pură, care, privite de la distantă, sugerează nuanţele. Reprezentanţi: Georges Seurat, Paul Signac etc.

— Haide, Georges, spuse Gauguin, făcându-i cu ochiul lui Vincent. Am glumit. Toată lumea ştie că e metoda ta. Fără tine n-ar fi existat *pointillism.*

Potolit, Seurat se întoarse la masă. Treptat, fulgerul de mânie care-i aprinsese ochii se stinse.

— *Monsieur* Seurat, spuse Vincent, cum e posibil ca pictura să devină o ştiinţă impersonală când tocmai expresia individualităţii e ceea ce contează?

— Priveşte! Am să-ți arăt.

Seurat scoase de sub masă o cutie cu creioane colorate şi îngenunche pe podeaua goală de scânduri. Lampa cu gaz ardea posomorit deasupra lor. Noaptea era învăluită în liniște. Vincent şi Gauguin se ghemuiră lângă el. Seurat era încă nervos şi vorbea agitat.

— După părerea mea, spuse el, toate efectele în pictură pot fi reduse la formule. Să presupunem că vreau să desenez o scenă de circ. Iată călăreţul, iată dresorul, iată galeria şi spectatorii. Vreau să sugerez veselia. Care sunt cele trei elemente ale picturii? Linia, tonul şi culoarea. Perfect. Pentru a sugera veselia, trag toate liniile în sus... aşa... aleg culorile cele mai luminoase şi fac să predomine tonul cald. Uite! Nu-i aşa că sugerează esenţa veseliei?

— Bine! răspunse Vincent. Poate că sugerează esenţa veseliei, dar nu înfăţişează veselia însăşi.

Seurat privi în sus. Faţa i se desprinse din umbră, şi Vincent îşi dădu seama de frumuseţea trăsăturilor lui.

— Eu nu urmăresc veselia ca atare. Caut esenţa veseliei. L-ai citit pe Platon, prietene?

— Da.

— Perfect. Ceea ce trebuie să înveţe pictorii este redarea nu a obiectului însuşi, ci a esenţei lui. Când un artist pictează un cal, acesta nu trebuie să fie un cal anumit, pe care-l vezi pe stradă. Menirea de a scoate fotografii o are aparatul de fotografiat, noi trebuie să mergem mai departe. Ceea ce trebuie să prindem atunci când pictăm un cal, *monsieur* Van Gogh, e ideea universală de cal, a lui Platon, spiritul etern al calului. Iar atunci când pictăm un om, acesta nu trebuie să fie *le concièrge*[20], cu un neg în vârful nasului, ci noţiunea de om, spiritul şi esenţa tuturor oamenilor. Mă urmăreşti, prietene?

---

[20] Portarul (în lb. franc.).

— Da, răspunse Vincent, dar nu sunt de acord.

— Ne vom înţelege noi mai târziu.

Seurat se îndreptă de mijloc, îşi scoase halatul şi şterse cu el scena de circ de pe podea.

— Acum să continuăm cu o imagine liniştită, urmă el. Vreau să redau un peisaj din insula Grande Jatte. Fac toate liniile orizontale, aşa. În ce priveşte tonul, folosesc în mod egal atât pe cel cald, cât şi pe cel rece; în colorit, alternez culorile închise cu cele deschise. Aşa... Vezi?

— Zi mai departe, Georges, spuse Gauguin, şi nu mai pune întrebări prosteşti.

— Acum ajungem la tristeţe. Facem ca toate liniile să meargă în jos. Alegem tonuri reci, aşa... şi facem să precumpănească, evident, culorile închise. Uite! Esenţa tristeţii! Până şi un copil ar putea s-o deseneze. Formulele matematice pentru împărţirea spaţiului pe o pânză vor fi cuprinse într-o cărticică. Am şi scris-o. E destul ca pictorul să citească această carte, să se ducă la prăvălie, să cumpere borcănaşele de vopsea indicate şi să respecte regulile. Va fi un pictor ştiinţific perfect! Poate să lucreze la lumina soarelui sau la lampă, să fie un pustnic sau un desfrânat, să aibă şapte ani sau şaptezeci, toate picturile vor avea aceeaşi perfecţiune arhitecturală şi impersonală.

Vincent clipi din ochi de câteva ori. Gauguin râse.

— Crede că eşti nebun, Georges.

Seurat şterse ultimul desen cu halatul, apoi îl aruncă într-un colţ.

— Adevărat, *monsieur* Van Gogh? întrebă el.

— Nu, nu, protestă Vincent. Cuvântul ăsta mi-a fost adresat de prea multe ori şi mie; mi-e silă de el. Trebuie să recunosc, totuşi, că ideile dumitale sunt foarte ciudate.

— Cu alte cuvinte, tot nebun te crede, Georges!

Se auzi o bătaie puternică în uşă.

— *Mon Dieu!* gemu Gauguin. Am trezit-o iar pe maică-ta. Şi mi-a spus doar că dacă mă mai prinde noaptea pe-aici mă ia la goană cu vătraiul.

Mama lui Seurat intră în cameră. Purta o rochie groasă de casă şi o bonetă de noapte.

— Georges, mi-ai promis să nu mai lucrezi toată noaptea. A, dumneata eşti, Paul? De ce nu-ți plăteşti chiria? Ai avea şi dumneata unde să dormi noaptea.

— Dacă m-ai primi la dumneata, mătuşă Seurat, n-ar mai trebui să plătesc niciun fel de chirie.

— Nu, mulţumesc. Mi-ajunge un artist în familie. Uite, v-am adus cafea şi brioşi. De vreme ce eşti nevoit să munceşti atât, trebuie să şi mănânci, Georges. Pentru dumneata, Paul, cred că trebuie să cobor şi să aduc sticla de absint, nu?

— Sper că n-ai băut-o dumneata toată, mătuşă Seurat !?

— Nu te obrăznici, Paul, adu-ți aminte ce ți-am spus despre vătrai!

Vincent apăru din umbră.

— Mamă, spuse Seurat, iată un nou prieten al meu, Vincent Van Gogh.

Madame Seurat îi întinse mâna.

— Orice prieten al fiului meu e binevenit la noi, chiar şi la ora 4 dimineaţa. Ce vreţi să beţi, *monsieur?*

— Dacă nu vă supăraţi, voi lua un pahar din absintul lui Gauguin.

— Ba n-ai să iei de loc! sări Gauguin. Mătuşa Seurat îmi dă cu porţia, doar o sticlă pe lună, aşa că fă bine şi ia altceva! De altfel, deocamdată nici nu eşti în stare să deosebeşti un absint de o *chartreuse jaune!*

Sorbindu-şi cafeaua cu brioşi, cei trei bărbaţi pălăvrăgiră cu mătuşa Seurat până-n zori, când lumina gălbuie a soarelui aprinse un triunghi mic în fereastra de la nord.

— Cred că e timpul să mă îmbrac, spuse mama Seurat. Vino într-o seară să iei masa cu Georges şi cu mine, *monsieur* Van Gogh. O să ne facă plăcere.

Conducându-i spre ieşire, Seurat îi spuse lui Vincent:

— Am impresia că ți-am expus cam sumar metoda mea. Vino când vrei, să lucrăm împreună. Când vei ajunge să-mi înţelegi metoda, ai să-ți dai seama că pictura nu va mai fi niciodată ce-a fost. Ei, acum trebuie să mă-ntorc la pânza mea. Mai am un mic spaţiu de umplut, înainte de a merge la culcare. Te rog să-i transmiţi fratelui dumitale salutări din partea mea.

Vincent şi Gauguin se depărtară pe strada pustie şi urcară spre Montmartre. Parisul nu se trezise încă. Storurile de la ferestre erau lăsate, iar prăvăliile aveau obloanele trase; căruţele venite de la ţară se întorceau spre casă după ce-şi descărcaseră legumele, fructele şi florile în Halles.

— Hai să urcăm în sus pe Butte şi să privim cum trezeşte soarele Parisul, vrei? întrebă Gauguin.

— Da, bună idee!

După ce ajunseră în Boulevard Clichy, o apucară pe Rue Lepic, care cotea pe lângă Moulin de la Galette şi urca în serpentină, sus, spre colina Montmartre. Casele se răreau din ce în ce, făcând loc unor grădini întinse, cu flori şi copaci. Rue Lepic se oprea brusc. Cei doi o luară pe o cărare întortocheată, printre tufişuri.

— Spune-mi cinstit, Gauguin, i se adresă Vincent, ce crezi despre Seurat?

— Despre Georges?! Eram sigur c-ai să mă-ntrebi. Ştie mai mult despre culoare decât a ştiut vreodată cineva de la Delacroix[21] încoace. Dar are nişte teorii curioase, intelectualiste despre artă, şi asta e rău. Pictorii n-ar trebui să gândească la ceea ce fac. Teoriile trebuie lăsate pe seama criticilor. Georges va aduce însă o contribuţie certă la studiul culorii, iar arhitectura lui gotică va grăbi, probabil, întoarcerea la arta primitivă. Dar este *fou,* cu totul *fou*, după cum ai văzut.

Urcuşul era greu, dar când ajunseră, în cele din urmă, sus, tot Parisul se aşternu la picioarele lor ca o mare de acoperişuri negre, cu numeroase turle de biserici care străpungeau pâcla dimineţii. Sena tăia oraşul în două, ca un şuvoi şerpuitor de lumină. Casele coborau pe colina Montmartre spre cheiul Senei şi apoi urcau pieptiş spre Montparnasse. Soarele izbucni la orizont, revărsându-şi primele raze peste Bois de Vincennes. În partea cealaltă a oraşului frunzişul verde din Bois de Boulogne era încă întunecat şi adormit. Cele trei puncte de reper ale oraşului, Opera, în mijloc, Notre Dame, la răsărit şi Arcul de Triumf, la apus, îşi înălţau spre cer siluetele lor de piatră pestriţă.

6. SERATĂ LA ROUSSEAU

Pacea se lăsă peste micul apartament din Rue Laval. Theo mulţumi stelei sale norocoase pentru aceste clipe de linişte. Dar nu ţinură mult, căci Vincent, în loc să-şi croiască un drum nou, încet şi cu migală, limpezindu-şi vechea paletă, se apucă să-şi

[21] Eugene Delacroix (1799—1863), celebru pictor (de portrete, peisaje, naturi moarte, compoziţii monumentale) francez. Este cel mal de seamă reprezentant al romantismului progresist in picturii.

imite prietenii. În dorinţa lui sălbatică de a ajunge cu orice preţ impresionist, uită tot ce învăţase vreodată despre pictură. Pânzele lui erau acum nişte copii jalnice după Seurat, Toulouse-Lautrec sau Gauguin, dar el era încredinţat că progresează cu paşi uriaşi.

— Ia ascultă, băiete, îi spuse Theo într-o seară, cum te cheamă pe tine?

— Vincent Van Gogh.

— Eşti sigur că nu te cheamă Georges Seurat sau Paul Gauguin?

— Ce dracu vrei să spui, Theo?

— Şi chiar îţi închipui că poţi să devii un al doilea Georges Seurat? Nu-ți dai seama că nu există decât un Lautrec de la începutul lumii?! Şi numai un singur Gauguin... din fericire! Faci o prostie încercând să-i imiţi.

— Dar nu-i imit. Învăţ de la ei.

— Ba-i imiţi. Arată-mi ultimele tale pânze, pe care vrei, şi-ți spun cu cine te-ai întâlnit cu o zi înainte de a o picta.

— Dar progresez în chip vizibil, Theo. Uită-te la aceste picturi, sunt mult mai luminoase.

— Nicidecum. Dai îndărăt cu fiecare lucrare. Pictezi din ce în ce mai puţin ca Vincent Van Gogh. Acesta nu-i un drum uşor, băiete! Îţi trebuie ani de muncă grea. Nu credeam că eşti chiar atât de slab, încât să te laşi covârşit de ceilalţi! Nu eşti în stare să alegi numai ce-ți poate fi de folos?

— Theo, îţi spun că aceste pânze sunt bune.

— Şi eu îţi spun că sunt îngrozitoare.

Bătălia începu.

În fiecare seară când Theo se întorcea acasă de la galerie, obosit şi cu nervii încordaţi, îl găsea pe Vincent aşteptându-l nerăbdător, cu o nouă pânză. Se năpustea la fratele său înainte ca acesta să apuce măcar să-şi scoată pălăria şi haina.

— Uite! Poftim, îndrăzneşte să spui că asta nu e bună! Mai spune că paleta mea n-a făcut progrese! Uită-te la efectul acestei lumini de soare. Priveşte acest...

Theo avea de ales între a spune o minciună, ca să poată avea o seară calmă, plăcută, în tovărăşia fratelui său, sau a spune adevărul şi a fi urmărit cu vehemenţă prin toată casa, până-n zori. Adeseori era foarte obosit şi nu-i venea să-i spună adevărul. Şi totuşi, i-l spunea!

— Când ai fost ultima oară la Durand-Ruel[22]? întrebă plictisit.

— Ce legătură are?

— Tu răspunde la întrebarea mea.

Vincent se făcu mic.

— Păi, se bâlbâi el, ieri după amiază.

— Ştii, Vincent, sunt aproape cinci mii de pictori în Paris care încearcă să-l imite pe Edouard Manet! Şi cei mai mulţi o fac mai bine decât tine.

Câmpul de bătaie era mult prea mic ca să-i încapă pe amândoi.

Vincent făcu o nouă încercare. De data asta îngrămădi toţi impresioniştii pe o singură pânză.

— Încântător! murmură Theo văzând-o. O vom boteza *Recapitulare!* Vom specifica tot ce se vede pe pânză. Acest copac, un Gauguin veritabil. Fata din colţ e, fără îndoială, un Toulouse-Lautrec. Lumina soarelui pe râu aş spune că e Sisley, culoarea – Monet, frunzele – Pissaro, aerul – Seurat, şi figura centrală – Manet.

Vincent încercă să se împotrivească, plin de amărăciune. Muncea din greu toată ziua, iar seara, când se întorcea Theo, era certat ca un copil neastâmpărat. Theo dormea în salon, aşa că Vincent n-avea unde să picteze noaptea. Certurile cu Theo îl tulburau, însă, şi-l frământau prea mult ca să mai poată dormi. Îşi petrecea orele albe ţinându-i discursuri înfocate fratelui său. Theo rezista până ce, istovit, adormea cu lumina aprinsă, lăsându-l pe Vincent să gesticuleze mai departe. Singurul lucru care-i mai dădea curaj lui Theo era gândul că în curând se vor muta în Rue Lepic, unde va avea o cameră de dormit a lui, prevăzută cu un zăvor solid la uşă. Căci Vincent, chiar atunci când ostenea să se mai certe pentru pânzele lui, tot nu-l lăsa să doarmă, umplându-i nopţile cu fel de fel de discuţii aprinse despre pictură, despre negustoria de artă, despre nefericita meserie de artist.

— Theo, nu pot să-nţeleg, se plângea el. Eşti directorul uneia dintre cele mai importante galerii din Paris şi nu vrei să expui niciuna din pânzele fratelui tău!...

— Nu-mi dă voie Valadon.

— Ai încercat?

---

[22] Paul Durand-Ruel (1831—1922), celebru negustor de tablouri, susținător a impresioniștilor.

— De-o mie de ori.

— Bine. Să zicem că picturile mele nu merită. Dar Seurat şi Gauguin? Dar Lautrec?

— De fiecare dată când vin cu pânze noi, îl rog pe Valadon să mă lase să le expun la mezanin.

— Eşti sau nu stăpânul acestei galerii?

— Din păcate, sunt doar un salariat!

— Atunci ar trebui să pleci. E înjositor, Theo, cumplit de înjositor! Eu n-aş îndura. L-aş lăsa baltă.

— Nu vrei să continuăm discuţia asta mâine dimineaţă, la micul dejun, Vincent? Am avut o zi grea şi vreau să mă duc la culcare.

— Nu pot să aştept până mâine, Theo. Vreau să discut chiar acum. La ce ajută să expui numai Manet şi Degas? Ei sunt recunoscuţi. Au început să se vândă. Tu trebuie să lupţi acum pentru cei mai tineri.

— Ai răbdare, Vincent! Poate peste trei ani...

— Nu! Noi nu mai putem aştepta trei ani. Trebuie făcut ceva acum! O, Theo, de ce nu dai dracului slujba asta şi nu-ți deschizi tu singur o galerie de artă? Gândeşte-te ce-ar fi să scapi de Valadon, să scapi de Bouguerreau, de Henner!

— Pentru asta-mi trebuie bani, Vincent. Eu n-am economisit nimic.

— Facem noi rost de bani într-un fel.

— Negustoria de artă merge încet, ştii asta?

— Ei şi, n-are decât să meargă încet. O să muncim ziua şi noaptea, până ce te-om pune pe picioare.

— Şi până atunci ce facem? Trebuie să mai şi mâncăm!

— Îmi reproşezi că nu-mi câştig existenţa?

— Pentru numele lui Dumnezeu, Vincent, du-te la culcare! Sunt mort de oboseală.

— Nu mă duc să mă culc. Vreau să ştiu adevărul. Va să zică, ăsta e motivul pentru care nu pleci de la *„Goupil”*? Pentru că trebuie să mă întreţii pe mine? Hai, spune adevărul. Sunt ca o piatră de moară legată de gâtul tău. Te trag la fund, te împiedic să-ți părăseşti slujba. Dacă n-aş fi eu, ai fi liber.

— Dac-aş fi un pic mai înalt şi mai puternic, ți-aş trage o mamă de bătaie! Dar, aşa cum stau lucrurile, cred c-am să-l tocmesc pe Gauguin pentru treaba asta. Slujba mea e la *„Goupil”,* Vincent, acum şi totdeauna! Slujba ta e pictura, acum

şi totdeauna! Jumătate din munca mea la „*Goupil”* îţi aparţine; jumătate din pictura ta îmi aparţine. Acum fugi din patul meu şi lasă-mă să dorm, că, de nu, chem poliţia!

A doua zi Theo îi arătă un plic şi-i spuse:

— Dacă n-ai nimic de făcut astă-seară, am putea merge.

— La cine?

— La Henri Rousseau. Uită-te la invitaţie.

Pe cartea de vizită erau două versuri dintr-o poezie naivă şi câteva floricele pictate de mână.

— Cine este? întrebă Vincent.

— Noi îi spunem *le Douanier*[23]*.* A fost vameş până la patruzeci de ani. Picta duminica, la fel ca Gauguin. A venit la Paris acum câţiva ani şi s-a stabilit în cartierul muncitoresc din jurul Bastiliei. N-a avut parte niciodată de educaţie sau învăţătură, totuşi pictează, scrie poezii, compune muzică, dă lecţii de vioară copiilor de muncitori, cântă la pian şi învaţă pe doi bătrâni să deseneze.

— Şi ce pictează?

— Animale fantastice, în nişte jungle şi mai fantastice. Şi când te gândeşti că singura junglă pe care a văzut-o în viaţa lui e cea din *Jardin d'Acclimatation*[24]*,* din Bois de Boulogne! E un ţăran simplu, un primitiv adevărat, chiar dacă Paul Gauguin râde de el.

— Tu ce părere ai de pictura lui, Theo?

— Ei, bine, nu ştiu. Toţi spun că e imbecil şi nebun.

— Şi este?

— Are ceva de copil, de copil primitiv. Să mergem la el astă-seară şi vei avea prilejul să judeci singur. Toate pânzele lui sunt expuse pe pereţi.

— Trebuie să aibă bani dacă dă serate.

— Cred că e cel mai sărac pictor din Paris în clipa de faţă. Şi vioara cu care dă lecţii e închiriată, căci n-are cu ce s-o cumpere. Seratele astea ale lui au un anumit scop. Ai să afli singur.

Casa unde locuia Rousseau era ocupată de familiile unor meseriaşi. Rousseau avea o cameră la etajul al patrulea. Strada forfotea de copii zburdalnici; pe coridor plutea un miros

---

[23] Vameşul (în lb. franc.).

[24] Gradină din Paris în care au fost aclimatizate varietăţi exotice de faună și floră

amestecat, de mâncare, rufe spălate şi latrine, destul de puternic ca să te înăbuşe.

Theo ciocăni în uşă, şi Henri Rousseau veni să le deschidă. Era scund şi îndesat, clădit cam în felul lui Vincent. Degetele îi erau scurte şi butucănoase, capul aproape pătrat. Avea nasul şi bărbia turtite şi nişte ochi mari, nevinovaţi.

— Prezenţa dumneavoastră mă onorează, domnule Van Gogh, spuse el pe un ton blând şi amabil.

Theo îl prezentă pe Vincent, şi Rousseau le oferi două scaune. Odaia era viu colorată, chiar vesel. Rousseau atârnase la ferestre perdelele lui de pânză ţărănească, cu pătrate roşii şi albe. Pereţii erau înţesaţi de picturi cu animale sălbatice, jungle şi peisaje nemaipomenite.

Patru băieţaşi şedeau lângă pianul vechi şi hodorogit din colţ, strângând în mâini, încremeniţi de emoţie, viorile. Pe cămin se afla o tavă cu cornuleţe de casă presărate cu sămânţă de chimion, pe care Rousseau le prepara singur. Câteva bănci şi scaune erau împrăştiate prin cameră.

— Sunteţi primii veniţi, *monsieur* Van Gogh, spuse Rousseau. Criticul Guillaume Pille îmi va face cinstea să vină şi dânsul împreună cu un grup de prieteni.

Din stradă răzbătu până la ei larma copiilor şi a trăsurilor care uruiau pe caldarâm. Rousseau deschise larg uşa. De jos pătrunse un zvon de voci plăcute de femei.

— Mergeţi înainte, mergeţi înainte, tună o voce. O mână pe balustradă, şi cealaltă la nas.

Un hohot de râs însoţi această glumă. Rousseau, care o auzise bine de tot, se întoarse spre Vincent şi surâse. Vincent se gândi că nu mai văzuse niciodată ochi atât de limpezi şi inocenţi la un bărbat în toată firea, atât de lipsiţi de răutate sau de duşmănie.

Un grup de vreo zece-douăsprezece persoane dădu buzna în cameră. Bărbaţii erau îmbrăcaţi în haine de seară, iar femeile – în rochii somptuoase, pantofi de seară eleganţi şi mănuşi lungi, albe. Aduseră cu ei în odaie miresme de parfumuri scumpe şi de pudră fină, de mătase şi dantelă veche.

— Ei, Henri, strigă Guillaume Pille, cu o voce joasă şi afectată, după cum vezi, am venit. Dar nu putem sta mult. Trebuie să mergem la balul prinţesei de Broglie. Între timp, te rog să-mi distrezi invitaţii.

— O, vreau să fac cunoştinţă cu el, izbucni o fată subţire, cu părul castaniu, îmbrăcată într-o rochie „Empire“, foarte decoltată în faţă. Gândiţi-vă, acesta e marele pictor de care vorbeşte întreg Parisul. Vrei să-mi săruţi mâna, *monsieur* Rousseau?

— Ai grijă, Blanche, spuse cineva. Ştii... pictorii ăştia...

Rousseau zâmbi şi-i sărută mâna. Vincent se retrase într-un colţ. Pille şi Theo discutară câteva clipe. Invitaţii se plimbau prin odaie, comentând pânzele şi râzând în hohote, pipăiau perdelele şi obiectele ce împodobeau încăperea, scotoceau prin fiecare colţ, căutând motive de haz.

— Dacă vreţi să staţi jos, doamnelor şi domnilor, anunţă Rousseau, orchestra mea va cânta una din compoziţiile mele. E închinată lui *monsieur* Pille. Se numeşte *Chanson Raval*.

— Apropiaţi-vă, apropiaţi-vă cu toţii! strigă Pille. Rousseau are de gând să ne distreze! Jeanie I Blanche! Jacques! Haide, staţi jos! O să fie grozav!

Cei patru băieţi stăteau tremurând în faţa pupitrului vechi şi-şi acordau viorile. Rousseau se aşeză la pian şi închise ochii. După o clipă, spuse „Gata”, şi începu să cânte. Compoziţia era o pastorală naivă. Vincent încercă să asculte, dar chicotelile acopereau muzica. La sfârşit aplaudară cu toţii zgomotos. Blanche se duse la pian, puse mâna pe umărul lui Rousseau şi rosti:

— A fost foarte frumos, *monsieur,* foarte frumos! Niciodată n-am fost atât de adânc mişcată.

— Mă simt măgulit, *madame*.

Blanche se sufocă de râs.

— Ai auzit, Guillaume? Îşi închipuie că-l măgulesc.

— Vă voi cânta acum o altă compoziţie, urmă Rousseau.

— Da! Da! dar pe versuri. Cântă-ne un poem, Henri. Ai scris doar atâtea poeme!

Rousseau zâmbi copilăreşte.

— Foarte bine, *monsieur* Pille, vă voi cânta un poem, dacă doriţi.

Se îndreptă spre masă, luă un teanc de foi, le frunzări şi alese una. Se aşeză la pian şi începu să cânte. Vincent găsi că muzica nu era rea. Cele câteva versuri pe care le auzi i se părură chiar fermecătoare. Dar, împreună, produceau un efect

foarte caraghios. Adunarea izbucni în urlete. Toţi se îngrămădeau în jurul lui Pille, bătându-l pe spate.

— Ah, Guillaume, eşti un câine, un hoţoman!

Isprăvind cu muzica, Rousseau se duse la bucătărie şi se întoarse cu câteva ceşti groase pline cu cafea, pe care le oferi oaspeţilor. Aceştia scoteau seminţele de chimion din cornulețe şi şi le aruncau unul altuia în cafea. Într-un colţ, Vincent îşi fuma tăcut pipa.

— Hai, Henri, arată-ne ultimele tale picturi. De-asta am venit doar. Trebuie să le vedem aici, în atelierul dumitale, înainte de a fi achiziţionate pentru Louvre.

— Am câteva noi, încântătoare, spuse Rousseau. Le voi da jos de pe perete pentru dumneavoastră.

Grupul se strânse în jurul mesei, întrecându-se care mai de care în laude gogonate.

— Este divin, pur şi simplu divin! suspină Blanche. Trebuie să am neapărat pânza asta în budoarul meu! Simt că nu mai pot trăi nicio zi fără ea. *Cher maître*[25], ce preţ are această capodoperă nemuritoare?

— Douăzeci şi cinci de franci.

— Douăzeci şi cinci de franci! Imaginaţi-vă, doar douăzeci şi cinci de franci pentru o mare operă de artă! Vrei să mi-o dedici?

— Mă simt onorat.

— I-am promis lui Françoise că-i voi aduce şi ei una, spuse Pille. Henri, ceva pentru logodnica mea. Vreau să fie cel mai frumos lucru pe care l-ai făcut vreodată.

— Am chiar ceea ce vă trebuie, *monsieur* Pille.

Dădu jos un tablou reprezentând un soi de lighioană stranie, ivindu-se dintr-o junglă ca în basme.

Oaspeţii se dezlănţuiră.

— Ce-i asta?

— Un leu.

— Nu-i adevărat, e un tigru!

— Ba nu, e spălătorească mea! Vă spun sigur, o recunosc.

— Acesta e ceva mai mare, *monsieur*, spuse Rousseau cu blândeţe. O să vă coste treizeci de franci.

— Merită, Henri, merită! Într-o zi nepoţii mei vor vinde această pânză superbă cu treizeci de mii de franci.

---

[25] Scumpe maestre (în lb. franc.)

— Vreau şi eu una, vreau şi eu una! săriră alţii. Trebuie să duc una prietenilor mei. Asta e cea mai reuşită expoziţie a sezonului.

— Haideţi! strigă Pille. O să-ntârziem la bal. Luaţi-vă şi picturile. O să facem senzaţie la prinţesa de Broglie cu pânzele astea. *Au revoir,* Henri. Ne-am distrat minunat! Mai invită-ne cât de curând!

— La revedere, *cher maître,* spuse Blanche, fluturându-şi sub nasul lui batista parfumată. Nu te voi uita niciodată! Vei trăi veşnic în amintirea mea!

— Lasă-l în pace, Blanche! strigă unul dintre bărbaţi. Bietul om n-o să mai poată închide ochii toată noaptea!

Coborâră scara gălăgios, aruncându-şi glume unul altuia, lăsând în urmă o dâră de parfum scump, care se topi în duhoarea clădirii.

Theo şi Vincent se îndreptară spre uşă; Rousseau şedea la masă, privind grămada de monede.

— Theo, te superi dacă te las să pleci singur? întrebă Vincent liniştit. Aş vrea să mai stau puţin, să ne cunoaştem mai bine.

Theo ieşi. Rousseau nu băgă de seamă că Vincent rămăsese înăuntru, rezemat de uşă, şi se apucă să-şi numere banii.

— Optzeci, nouăzeci, o sută, o sută cinci franci...

Ridică privirea şi-l văzu pe Vincent urmărindu-l. Expresia naivă şi copilărească îi reveni în privire. Dădu banii la o parte şi rămase lângă masă, zâmbind prosteşte.

— Lasă teatrul, Rousseau, spuse Vincent. Şi eu sunt ţăran şi pictor.

Rousseau se ridică de la masă, veni spre Vincent şi-i strânse mâna cu căldură.

— Domnul Theo mi-a arătat ţăranii-olandezi făcuţi de dumneata. Sunt lucrări foarte bune. Sunt mai bune decât ale lui Millet. M-am uitat la ele de mai multe ori. Dă-mi voie să te admir, *monsieur*!

— Şi eu ți-am privit picturile, Rousseau, în timp ce ăştia... se făceau de râs. Şi eu te admir!

— Îţi mulţumesc. Ia loc. Nu vrei să iei o pipă din tutunul meu? Am strâns o sută şi cinci franci, *monsieur*. O să pot să-mi cumpăr tutun, şi mâncare, şi pânze pentru pictură.

Şedeau faţă-n faţă la masă şi fumau in tăcere, ca doi vechi prieteni.

— Rousseau, ştii că lumea te crede nebun?

— Da, ştiu. Am auzit că şi despre dumneata se spune la Haga că nu eşti în toate minţile.

— Da, aşa e.

— Lasă-i să creadă ce vor. Într-o zi picturile mele vor sta la Luxembourg.

— Şi ale mele, spuse Vincent, la Louvre.

Îşi citiră gândurile în ochi şi deodată izbucniră în râs, din toată inima.

— Au dreptate, Henri, spuse Vincent. Suntem nebuni.

— Nu mergem să bem ceva pe chestia asta? întrebă Rousseau.

7.UN BIET OM S-A SPÂNZURAT

Miercurea următoare pe la prânz Gauguin bătu la uşă.

— Fratele tău m-a rugat să te iau astă-seară la „*Café* Batignolles”. Are mult de lucru la galerie. A, iată nişte pânze interesante! Pot să mă uit?

— Fireşte. Unde sunt făcute în Brabant, altele la Haga. Gauguin se uită îndelung la picturi. De câteva ori ridică mâna şi deschise gura, ca şi când ar fi vrut să vorbească. Părea că nu e în stare să-şi formuleze ideile.

— Iartă-mă că te întreb, Vincent, spuse el în cele din urmă, nu cumva suferi de epilepsie?

Vincent tocmai îmbrăca o haină din piele de oaie; o descoperise într-o prăvălie de mâna a doua şi se încăpăţâna s-o poarte, spre disperarea lui Theo. Se întoarse şi se uită la Gauguin.

— De ce să sufăr?! întrebă el.

— De epilepsie. Adică ai crize nervoase?

— După câte ştiu, nu. Dar de ce mă întrebi?

— Păi... picturile astea ale tale... arată ca şi când ar fi gata să explodeze cu pânză cu tot. Când mă uit la lucrările tale... şi asta nu e prima dată când mi se întâmplă... mă apucă un fel de tulburare nervoasă pe care abia o pot stăpâni. Simt că dacă nu face tabloul explozie, atunci fac eu cu siguranţa. Ştii unde mă impresionează mai mult picturile tale?

— Nu. Unde?

— În pântece. Parcă mi se-ntorc pe dos toate măruntaiele. Mă simt atât de aţâţat şi de tulburat, încât abia mă mai pot stăpâni.

— Atunci poate c-am să reuşesc să le vând ca laxative. Atârni una la toaletă şi te uiţi la ea zilnic la ora potrivită!...

— Serios vorbind, Vincent, nu cred c-aş putea trăi în casă cu picturile tale. Într-o săptămână m-ar înnebuni de-a binelea.

— Mergem?

O luară în sus, pe Rue Montmartre, până-n Boulevard Clichy.

— Ai mâncat? întrebă Gauguin.

— Nu. Dar tu?

— Nici eu. Mergem la „Bataille“?

— Bună idee! Ai ceva bani?

— Niciun sfanţ. Dar tu?

— Lefter, ca de obicei. Îl aşteptam pe Theo.

— *Zut*![26]... Am impresia că rămânem flămânzi.

— Hai acolo, totuşi, să vedem care e *le plat du jour*[27].

O luară în sus, pe Rue Lepic, apoi cotiră la dreapta, în Rue des Abbesses. Pe unul din pomii ei artificiali, aşezat într-o glastră, la intrare, *madame* Bataille agăţase un meniu mâzgălit cu cerneală.

— Hmm, făcu Vincent, *côte de veau aux petits pois*[28]. Mâncarea mea preferată.

— Nu pot să sufăr carnea de viţel, spuse Gauguin. Îmi pare foarte bine că nu trebuie să mâncăm.

— *Quelle blague!*[29]

Hoinăriră pe stradă, până în micul parc triunghiular de la poalele colinei Butte.

— Ia te uită cum doarme Paul Cézanne pe banca aia! De ce şi-o fi punând zevzecul ăsta ghetele drept pernă, nu pot să pricep?! Hai să-l trezim.

Îşi scoase cureaua de la pantaloni, o puse în două şi-i arse una cu sete peste tălpile picioarelor, încălţate numai în ciorapi. Cu un urlet de durere, Cézanne sări de pe bancă.

— Bestie sadică, infernală! Asta numeşti tu glumă? O să-ți crăp ţeasta într-o zi!

---

[26] Ei drăcie! (în lb. franc.)

[27] Felul zilei (în lb. franc.)

[28] Coastă de vițel cu mazăre (în lb. franc.)

[29] Aiurea! (în lb. franc.)

— Aşa păţesc cei ce-şi lasă picioarele la vedere. De ce dracu-ți pui ghetele alea scârboase, provensale, sub cap?! Cred că e mai rău chiar decât fără pernă!

Cézanne îşi frecă pe rând tălpile, apoi îşi trase ghetele, mormăind.

— Nu le pun în chip de pernă, ci ca să nu mi le fure cineva când dorm.

Gauguin se întoarse spre Vincent.

— Când îl auzi vorbind ai zice că moare de foame. Ei bine, dacă vrei să ştii, taică-său e proprietarul unei bănci şi al unei jumătăţi din Aix-en-Provence! Paul, ăsta e Vincent Van Gogh, fratele lui Theo.

Cézanne dădu mâna cu Vincent.

— Păcat că n-am dat peste tine acum o jumătate de oră, Cézanne, spuse Gauguin. Ai fi luat masa cu noi. „Bataille“ are cel mai bun *côte de veau aux petits pois* din câte-am gustat vreodată I

— Zău? Era bun? întrebă Cézanne.

— Bun? E puţin spus. Era delicios! Nu-i aşa, Vincent?

— Negreşit, aşa e!

— Atunci cred că am să iau şi eu o porţie. Haideţi să-mi ţineţi de urât, vreţi?

— Nu ştiu dacă pot să mai mănânc o porţie. Tu ce crezi, Vincent?

— Nu prea cred. Totuşi, dacă *monsieur* Cézanne stăruie...

— Fii băiat de treabă, Gauguin. Ştii că nu pot să sufăr să mănânc singur. Luaţi altceva dacă v-aţi săturat de viţel.

— Bine. Dar să ştii că venim numai ca să-ți facem ţie pe plac. Hai, Vincent.

Urcară înapoi pe Rue des Abbesses, spre „Bataille”.

— Bună seara, domnilor, îi întâmpină chelnerul. Aţi ales ceva?

— Da, răspunse Gauguin, adu-ne de trei ori *plat du jour.*

— Bine. Şi ce vin?

— Alege tu vinul, Cézanne. În treburile astea eşti mai priceput ca mine.

— Stai să vedem. Are „Saint-Estephe”, „Bordeaux”, „Sauterne“, „Beaunew.

— Aţi încercat vreodată „Pommard“-ul de aici? întrerupse Gauguin candid. Cred că tot ăsta e cel mai bun.

— Adu-ne o sticlă de „Pommard“, comandă Cézanne chelnerului.

Gauguin înfulecă viţelul cu mazăre cât ai clipi din ochi, apoi se întoarse spre Cézanne, care era abia la jumătate.

— *À propos,* Paul, spuse el, am auzit că romanul *L’Oeuvre* al lui Zola se vinde pe capete.

Cézanne îi aruncă o privire acră şi întunecată, împinse cu dezgust farfuria într-o parte şi-l întrebă pe Vincent:

— Aţi citit cartea asta, *monsieur*?

— Nu încă. Abia am terminat *Germinal*.

— *L’Oeuvre* este o carte proastă, spuse Cézanne, şi mincinoasă. Pe deasupra, e şi cea mai cumplită trădare care a fost comisă vreodată în numele prieteniei. În carte e vorba de un pictor, *monsieur* Van Gogh, despre mine. Emile Zola e cel mai vechi prieten al meu. Am crescut amândoi la Aix. Am fost colegi de şcoală. Eu am venit la Paris numai pentru că era şi el aici. Eram mai legaţi decât fraţii. Emile şi cu mine. Împreună visam, în anii adolescenţei, cum vom ajunge amândoi mari artişti. Şi acum să-mi facă una ca asta!

— Dar ce v-a făcut? întrebă Vincent.

— Şi-a bătut joc de mine. M-a făcut de râsul întregului Paris. Îi vorbeam mereu de teoriile mele asupra luminii, asupra reprezentării lucrurilor în profunzime, dincolo de aparenţa suprafeţelor geometrice, de ideile mele asupra unei palete revoluţionare. El mă asculta, ba chiar mă încuraja, mă trăgea de limbă, şi, de fapt, în tot acest timp nu făcea altceva decât să strângă material pentru cartea lui, ca să-mi dovedească ce nătărău am fost.

Îşi goli paharul, se întoarse din nou spre Vincent şi continuă. Ochii lui mici şi aspri mocneau de ură pătimaşă.

— Zola a combinat în carte trei inşi; pe mine, pe Baziile şi pe un nenorocit de băiat, care mătura atelierul lui Manet. Băiatul avea ambiţii artistice, dar, până la urmă, s-a spânzurat din deznădejde. Zola mă descrie ca pe un vizionar, un nenorocit rău inspirat, care crede că revoluţionează arta, dar care, de fapt, nu pictează în maniera convenţională numai pentru că nu e în stare să picteze de loc. La sfârşitul cărţii mă face să mă spânzur de schelăria capodoperei mele, după ce mi-am dat seama că ceea ce socotisem drept mărturie a geniului nu era decât o mâzgăleală de nebun. În contrast cu mine, prezintă un alt artist

din Aix, un sculptor sentimental şi conformist, autor al celor mai banale fleacuri, pe care-l scoate, până la urmă, un mare artist.

— E hazlie, într-adevăr, toată povestea, spuse Gauguin, mai ales când te gândeşti că Zola a fost primul care a salutat revoluţia adusă în pictură de Edouard Manet. Emile a făcut mai mult decât oricare altul pentru pictura impresionistă.

— Da, l-a idolatrizat pe Manet din cauză că Edouard i-a dat peste cap pe conformişti. Dar dacă eu încerc să merg mai departe decât impresioniştii, mă face şi idiot. Asta e domnul Zola, o minte mediocră şi un prieten detestabil. De mult ar fi trebuit să rup orice legătură cu el. Trăieşte ca un burghez obtuz. Covoare moi pe podele, vase pe cămin, servitori, birou de lemn cioplit şi sculptat, unde-şi scrie capodoperele. Puah! E mai burghez decât a îndrăznit vreodată să fie Manet. În sufletul lor, ăştia doi erau fraţi întru burghezie, de-aia se înţelegeau atât de bine. Despre mine crede că nu pot face vreun lucru de seamă doar pentru că viu din acelaşi oraş cu el şi pentru că mă ştie de mic copil.

— Am auzit că acum câţiva ani, la *Salon des Refusés*[30] a scris o broşură despre tablourile tale. Ce s-a întâmplat cu ea?

— A rupt-o înainte de-a ajunge la tipar; dragă Paul.

— Dar de ce? întrebă Vincent.

— I-a fost frică să nu creadă criticii că mă sprijină din prietenie. Dacă ar fi publicat broşura aceea, azi eram recunoscut. Dar, în locul ei, a publicat *L'Oeuvre.* Şi asta, chipurile, tot din prietenie. De picturile mele de la *Salon des Refusés* râd nouăzeci şi nouă de oameni dintr-o sută. Durand-Ruel îl expune pe Degas, pe Monet şi pe prietenul meu Guillaumin, dar mie nu-mi dă nici măcar cinci centimetri de spaţiu. Chiar şi fratelui dumitale, *monsieur* Van Gogh, îi e frică să-mi expună lucrările la el, la mezanin. Singurul negustor de artă din Paris care pune picturile mele în vitrină e *Père* Tanguy, dar el, săracul, nu-i în stare să vândă nici măcar o coajă de pâine unui milionar mort de foame.

— Mai e ceva „Pommard" în sticla aia, Cézanne? întrebă Gauguin. Mulţumesc. Ceea ce nu-mi place mie la Zola e că spălătoresele lui vorbesc chiar ca nişte adevărate spălătorese, iar când termină cu ele, uită să schimbe stilul.

---

[30] Expoziţia celor respinşi.

— Ei bine, m-am săturat de Paris. Mă întorc la Aix, să-mi petrec restul zilelor acolo. Prin împrejurimi există un deal care se ridică de-a dreptul din câmp şi domină toată regiunea. În Provence lumina soarelui e clară şi strălucitoare, iar coloritul, oh, ce colorit! Ştiu un petic de pământ de vânzare, aproape de vârful dealului. E acoperit de pini. O să-mi fac acolo un atelier, o să-mi plantez o grădină cu meri, înconjurată cu un zid mare de piatră, şi-am să pun cioburi de sticlă pe creasta zidului, ca să nu se apropie nici dracul. Şi n-am să mai plec niciodată din Provence, niciodată, niciodată!

— Călugăr, nu? murmură Gauguin, muindu-şi buzele în paharul de „Pommard”.

— Da, călugăr.

— Călugărul din Aix! Ce titlu încântător! Hai mai bine să mergem la *„Café* Batignolles”, cred că s-au adunat cu toţii.

8. ARTA DEVINE AMORALA

Într-adevăr, aproape toţi erau acolo. În faţa lui Lautrec se adunase un teanc de farfurioare, pe care i se servise băutura, destul de înalt ca să-şi poată sprijini bărbia pe el. Georges Seurat sporovăia, cu glas scăzut, cu Anquetine, un pictor costeliv şi pipernicit, care încerca să îmbine în lucrările sale impresionismul cu stampele japoneze. Henri Rousseau scotea cornuleţe din buzunar şi le muia în cafea cu lapte, în timp ce Theo purta o discuţie însufleţită cu doi dintre cei mai la modă critici parizieni.

Batignolles fusese odinioară o suburbie, la intrarea bulevardului Clichy, unde Edouard Manet strânsese în jurul lui pictorii parizieni cu care se înrudea spiritualiceşte. Înainte de moartea lui Manet, *l’Ecole des Batignolles* avea obiceiul să se întrunească la cafenea de două ori pe săptămână. Legros[31], Fantin-Latour[32], Courbet[33], Renoir[34], toţi se întâlniseră acolo şi-şi

[31] Alphonse Legros (1837—1911). Pictor (de portrete și scene rurale), sculptor și gravor francez.

[32] Ignace-Henri Fantin-Latour (1836—1904), pictor (de portrete, naturi moarte, scene de interior) francez. Creaţia sa se apropie de Impresionism.

[33] Gustave Courbet (1819—1877), pictor realist francez, militant pentru o artă democrată, cu caracter social; a jucat un rol politic important în timpul Comunei din Paris. Creaţie Iul Courbet a contribuit la afirmarea orientării realiste în pictura europeană.

dezbătuseră teoriile despre artă; acum *l'Ecole* fusese preluată de trei tineri.

Când îl văzu pe Emile Zola, Cézanne se aşeză la o masă retrasă, departe de mulţime, şi comandă cafea. Gauguin îl prezentă pe Vincent lui Zola şi apoi se trânti pe un scaun, alături de Toulouse-Lautrec. Zola şi Vincent rămaseră singuri la masă.

— Te-am văzut intrând cu Paul Cézanne, *monsieur* Van Gogh. Negreşit că ți-a vorbit despre mine.

— Da.

— Ce anume?

— Cred că romanul dumneavoastră l-a îndurerat foarte mult.

Zola oftă şi împinse masa, depărtând-o de canapeaua acoperită cu perne de piele, ca să facă mai mult loc pântecelui enorm.

— Ai auzit de cura Schweininger? întrebă el. Se spune că dacă nu bei nimic la masă, poţi să slăbeşti douăsprezece kilograme doar în trei luni.

— N-am auzit.

— M-a durut foarte mult să scriu cartea aceea despre Cézanne, dar fiecare cuvânt din ea e adevărat. Dumneata eşti pictor. Ai fi în stare să falsifici portretul unui prieten numai ca să nu-l faci nefericit? Fireşte că nu. Paul este un băiat foarte bun. Ani de-a rândul a fost prietenul meu cel mai bun. Dar lucrările lui sunt pur şi simplu caraghioase. Ştii, la mine acasă avem cu toţii vederi foarte largi, dar când vine cineva la noi trebuie să încui în dulap pânzele lui Paul, ca să nu râdă de ele.

— Sunt convins că tablourile lui nu pot fi chiar atât de proaste.

— Mai rău, mai rău, dragă Van Gogh, mai rău! N-ai văzut nimic de el? De-aia nu-ți vine să crezi. Desenează ca un copil de cinci ani. Îţi dau cuvântul meu de onoare, cred că s-a scrântit de tot!...

— Gauguin îl respectă.

— Mi se frânge inima, urmă Zola, când îl văd pe Cézanne risipindu-şi viaţa în felul ăsta. Ar trebui să se întoarcă la Aix şi să preia treburile lui taică-său la bancă. Acolo ar putea să realizeze

---

[34] Auguste Renoir (1841—1919), pictor (de gen, peisaje, portrete, naturi moarte), sculptor și litograf francez, unul dintre primii adepţi ai mişcării impresioniste. A zugrăvit scene din viața pariziană, prinse cu multă ascuţime de observaţie, într-o gamă de culori plină de lumină și transparență.

ceva. Aşa cum stau lucrurile acum... Într-o zi o să se spânzure... cum i-am prezis în *L'Oeuvre*. Ai citit cartea?

— Nu încă. Tocmai am terminat *Germinal*.

— Aşa? Şi ce părere ai?

— Cred că e cel mai bun roman de la Balzac încoace.

— Da. Este capodopera mea. A apărut în foileton în *Gil Blas*[35] anul trecut. Am luat bani buni pentru asta. S-au vândut peste şaizeci de mii de exemplare. Niciodată venitul meu n-a fost atât de mare. Am de gând să mai adaug o aripă casei mele din Medan. Cartea a provocat până acum patru greve şi revolte în regiunile miniere din Franţa. Cu vremea, *Germinal* va provoca o revoluţie uriaşă, care va spulbera capitalismul. Ce pictezi, domnule... cum ți-a spus Gauguin pe numele mic?

— Vincent. Vincent Van Gogh. Theo Van Gogh e fratele meu.

Zola puse jos creionul cu care se juca pe placa de marmură a mesei şi se uită la Vincent.

— Curios! spuse el.

— Ce anume?

— Numele dumitale. L-am mai auzit undeva înainte,

— Poate vi l-a spus Theo.

— Da. Dar nu e vorba de asta. Stai! Era... era... *Germinal.* Ai fost vreodată în regiunile carbonifere?

— Da. Am trăit vreo doi ani în Belgia, în Borinage.

— Borinage! Petit Wasmes! Marcasse!

Ochii mari ai lui Zola se holbaseră, gata să-i iasă din faţa rotundă şi bărboasă.

— Aşadar dumneata eşti ceea ce numeau minerii „a doua venire a lui Crist pe pământ"!

Vincent roşi.

— Ce vreţi să spuneţi?

— Am stat cinci săptămâni în Borinage, ca să adun material pentru *Germinal*. *Les gueules noires* vorbesc despre un om care a propovăduit printre ei ca evanghelist.

— Vorbiţi mai încet, vă rog.

Zola îşi împreună mâinile peste burta grasă şi o împinse înăuntru.

— N-are de ce să-ți fie ruşine, Vincent, spuse el. Ce-ai încercat dumneata să faci acolo merita osteneala. Numai că ai ales un mijloc nepotrivit. Religia nu-i va duce pe oameni la

[35] Cotidian parizian, cu tendințe de stânga; apărea la sfârșitul secolului trecut.

nimic. Numai cei cu mintea îngustă se vor resemna cu mizeria acestei lumi pentru făgăduiala unei fericiri viitoare.

— Am descoperit asta prea târziu.

— Ai trăit doi ani în Borinage, Vincent. Te-ai lipsit de hrană, de bani şi de haine. Ai muncit până la sleire. Şi ce-ai realizat cu asta? Nimic. Te-au socotit nebun şi te-au dat afară din rândurile bisericii. Când ai plecat, condiţiile de trai nu erau cu nimic mai bune ca la venire.

— Erau chiar mai rele.

— Dar mijlocul ales de mine va da roade. Cuvântul scris va provoca revoluţia. Fiecare miner ştiutor de carte din Belgia şi din Franţa mi-a citit cartea. Nu găseşti în toată regiunea cafenea sau bordei, cât de nenorocit, în care să nu existe un exemplar din *Germinal* bine răsfoit. Cei ce nu ştiu carte pun pe alţii să le citească de câteva ori. Au avut loc până acum patru greve. Şi-o să mai fie încă multe altele, întreaga regiune se ridică. *Germinal* va crea o nouă societate acolo unde religia dumitale n-a fost în stare de nimic. Şi uite cum sunt răsplătit.

— Cum?

— Cu franci. Mii şi mii. Vrei să bei ceva cu mine?

Discuţia de la masa lui Lautrec se însufleţi. Atenţia tuturora fu atrasă în partea aceea.

— Cum mai stai cu „metoda mea“, Seurat? întrebă Lautrec, pocnindu-şi, pe rând, încheieturile degetelor.

Seurat nu luă în seamă gluma răutăcioasă. Trăsăturile lui desăvârșite şi expresia calmă, ca de mască, sugerau parcă nu figura unui bărbat, ci mai degrabă esenţa frumuseţii masculine.

— Există o carte nouă despre refracţia culorii, de un american, Ogden Rood. Mi se pare mai avansată decât Helmholtz şi Chevreul, deşi nu atât de convingătoare ca lucrarea lui Superville. Lectura ei ar putea să vă folosească tuturora.

— Nu citesc cărţi despre pictură. Le las diletanţilor, i-o tăie Lautrec.

Seurat îşi descheie haina cu pătrăţele negre şi albe şi-şi îndreptă cravata mare, albastră, presărată cu picăţele.

— Tu însuţi eşti un diletant, îi răspunse el, atâta vreme cât iei la nimereală culorile pe care le foloseşti.

— Nu le iau la nimereală. Le cunosc instinctiv.

— Ştiinţa înseamnă metodă, Georges, interveni Gauguin. După atâţia ani de experienţă şi muncă grea, am devenit şi noi ştiinţifici în aplicarea culorii.

— Asta nu e de ajuns, prietene. Secolul nostru tinde spre o producţie obiectivă. Zilele în care domneau inspiraţia, încercările şi eşecurile s-au dus pentru totdeauna.

— Eu nu pot să citesc cărţile astea, îl întrerupse Rousseau. M-apucă durerea de cap şi trebuie să pictez toată ziua ca să-mi treacă.

Toţi râseră. Anquetin se întoarse spre Zola şi-l întrebă:

— Ai văzut cum e atacat *Germinal* în ziarul de asta-seară?

— Nu. Ce spune?

— Te consideră cel mai imoral scriitor al secolului al nouăsprezecelea.

— Vechiul lor cântec. Nu sunt în stare oare să mai scornească nimic nou?

— Au dreptate, Zola, i-o reteză Lautrec. Eu găsesc cărţile dumitale carnale şi obscene.

— Fără îndoială că dumneata te pricepi foarte bine să recunoşti ce e obscen!...

— Ți-a zis-o, Lautrec I

— *Garçon,* strigă Zola, un rând de băutură!

— Până aici ne-a fost! murmură Cézanne lui Anquetin. Când Emile plăteşte băutură, înseamnă că trebuie să ascultăm o conferinţă de un ceas!...

Chelnerul servi băuturile. Pictorii îşi aprinseră lulelele şi se adunară într-un cerc strâns, intim. Conurile de lumină aruncate de lămpile cu gaz străbăteau cu greu printre norii groşi de fum. De la celelalte mese se auzea doar un zumzet scăzut, monoton.

— Cărţile mele sunt socotite imorale, spuse Zola, din acelaşi motiv pentru care sunt considerate imorale şi picturile tale, Henri. Publicul nu înţelege că în artă nu e loc pentru raţionamente morale. Arta e tot atât de amorală ca şi viaţa. Pentru mine nu există picturi sau cărţi obscene, există numai opere prost concepute şi prost executate. O târfă, aşa cum o înfăţişează Toulouse-Lautrec, e morală, căci el scoate la iveală frumuseţea ascunsă sub aspectul ei exterior; o ţărăncuţă pură de Bouguereau e, în schimb, imorală, fiindcă e atât de sentimentalizată şi atât de greţos de dulceagă, încât ajunge să o priveşti o dată ca să-ți vină să verşi.

— Ai dreptate, îl aprobă Theo.

Vincent băgă de seamă că pictorii îl respectau pe Zola nu atât pentru că avea succes – dispreţuiau succesul obişnuit, de public – ci mai ales pentru că activa într-un domeniu care le părea misterios şi dificil. Vorbele lui erau ascultate cu atenţie.

— Un creier omenesc obişnuit judecă lucrurile numai sub două aspecte diametral opuse: lumină şi umbră, dulce şi acru, bine şi rău. Dar în natură această dualitate nu există. În lume nu există nici bine, nici rău, există doar *a fi* şi *a face*. Când descriem o acţiune, descriem însăşi viaţa; dacă lipim însă sub această acţiune etichete ca „depravare" sau „obscenitate", intrăm în domeniul prejudecăţilor subiective.

— Dar, Emile, întrebă Theo, unde-ar ajunge oamenii obişnuiţi fără acest etalon de moralitate*?*

— Morala e ca religia, interveni Toulouse-Lautrec, un somnifer menit să împiedice poporul să-şi vadă mizeria propriei sale vieţi.

— Părerea dumitale cu privire la morală nu e altceva decât anarhism, dragă Zola, interveni Seurat, şi încă un anarhism nihilist. A mai fost încercat înainte şi n-a dat rezultate.

— Nu neg că sunt necesare anumite norme de morală, încuviinţă Zola. Dar binele obştesc cere sacrificii din partea individului. Nu obiectez împotriva moralităţii în sine, ci numai împotriva ipocriziei care scuipă un tablou ca *Olympia* şi vrea să-l înlăture pe Maupassant. După cum văd eu, însă, moralitatea, aşa cum este înţeleasă azi în Franţa, acţionează numai asupra sferei erotismului. Să-i lăsăm pe oameni să se culce fiecare cu cine îi place; noi ştim că există o altă morală, mai înaltă.

— Asta îmi aminteşte de o masă pe care am dat-o acum câţiva ani, începu Gauguin. Unul dintre cetăţenii pe care-i invitasem mi-a spus: „Înţelegi, prietene, nu pot să vin cu soţia la dineu când ştiu că amanta dumitale e de faţă". „Foarte bine, i-am răspuns. Atunci în seara asta n-are să fie de faţă." Când s-a terminat masa şi au plecat cu toţii, onorabila *madame*, care căscase toată seara, uită de plictiseală şi, o dată ajunsă acasă, îi spuse soţului: „Hai să ne spunem câteva porcărele cu haz, înainte de a trece la fapte!" „Da, dar să ştii că astă-seară ne rezumăm doar la vorbe, răspunse el, mă simt prea îmbuibat."

— Ai găsit cel mai bun exemplu! strigă Zola, acoperind hohotele de râs ale celorlalţi.

— Să lăsăm la o parte etica şi să ne întoarcem la imoralitatea în artă, interveni Vincent. Nimeni n-a spus până acum că picturile mele sunt obscene, în schimb, sunt acuzat întotdeauna de o imoralitate şi mai mare, urâţenia.

— Ai pus punctul pe i de data asta, Vincent! întări Toulouse-Lautrec.

— Da, pentru public, ăsta e noul sens al imoralităţii, aprobă Gauguin. Aţi văzut cum ne-a botezat *Mercure de France*[36]? „Cultul urâtului."

— Critica asta mi s-a adus şi mie, adăugă Zola. Deunăzi, o contesă mi-a spus: „dragă *monsieur* Zola, de ce un om cu talentul dumneavoastră excepţional se încăpăţânează să răstoarne pietre numai pentru plăcerea de a vedea gângăniile dezgustătoare ce mişună dedesubt?"

Lautrec scoase din buzunar un articol tăiat dintr-un ziar mai vechi.

— Ascultaţi ce-a scris un critic despre pânzele mele expuse la ultimul *Salon des Indépendents: „I se poate reproşa lui Tolouse-Lautrec că-i face plăcere să reprezinte veselia trivială, distracţiile grosolane şi, în general, subiectele vulgare. Pare să fie insensibil la frumuseţea trăsăturilor, la eleganţa formei şi graţia mişcării. E adevărat că pictează cu talent, dar numai fiinţe diforme, bondoace şi atât de respingătoare în urâţenia lor, încât te întrebi la ce bun atât a perversitate?"*

— Influenţa lui Franz Hals, murmură Vincent.

— Ei bine, să ştiţi că are dreptate, declară Seurat. Dacă nu sunteți pervertiţi, sunteți, în orice caz, prost îndrumaţi. Arta are de-a face cu lucruri abstracte: culoarea, desenul, tonul. Nu trebuie folosită pentru îmbunătăţirea condiţiilor sociale sau pentru zugrăvirea urâţeniei. Pictura ar trebui să fie ca muzica, ruptă de viaţa de toate zilele.

— Victor Hugo a murit anul trecut, reluă Zola, şi cu el a murit o întreagă civilizaţie. O civilizaţie de gesturi drăgălaşe, de romantism, adică de minciuni iscusite şi de diversiuni subtile. Cărţile mele sunt pentru noua civilizaţie, civilizaţia „lipsită de morală" a secolului al douăzecilea. La fel şi cu picturile voastre. Bouguereau, cu toate că-şi mai târăşte ciolanele prin Paris, a fost lovit de dambla în ziua în care Manet a expus *Dejunul pe iarbă* şi era cât pe-aci să dea ortul popii când Manet a terminat

[36] Revistă franceză de literatură și critică de arta, cu tendinţe conservatoare.

Olympia. Ei bine, Manet s-a dus, ca şi Daumier, dar au rămas Degas, Lautrec şi Gauguin, ca să le continue opera.

— Adaugă pe listă şi numele lui Vincent Van Gogh, sări Toulouse-Lautrec.

— Ba pune-l chiar în frunte, adăugă Rousseau.

— Foarte bine, Vincent, încuviinţă Zola zâmbind, ai fost propus pe listă ca vajnic slujitor al ceea ce a fost numit „Cultul urâtului*. Ce părere ai?

— Din păcate, spuse Vincent, mi-e teamă că m-am născut cu el.

— Haideţi să ne întocmim manifestul, domnilor, propuse Zola. În primul rând, noi considerăm orice adevăr ca fiind frumos oricât de hidos ar părea el. Acceptăm tot ceea ce vine de la natură, fără nicio rezervă. Suntem de părere că există mai multă frumuseţe într-un adevăr, oricât de crud, decât într-o minciună frumos ticluită, mai multă poezie în viaţa oamenilor simpli decât în toate saloanele din Paris. Noi considerăm că durerea are rostul ei, pentru că e cel mai adânc sentiment omenesc. Socotim că dragostea trupească are frumuseţile ei, chiar când o portretizăm printr-o prostituată şi un proxenet. Preţuim caracterul mai mult decât urâţenia, durerea mai mult decât drăgălăşenia, şi realitatea simplă şi aspră mai mult decât toate bogăţiile Franţei. Acceptăm viaţa în deplinătatea ei, fără să ne pierde; în speculaţii morale. Considerăm că prostituata preţuieşte tot atât cât o contesă, portarul cât un general şi ţăranul cât un ministru, pentru că toţi sunt prinşi în tiparul naturii şi sunt ţesuţi în urzeala vieţii.

— Sus paharele, domnilor! strigă Toulouse-Lautrec. Bem pentru amoralitate şi cultul urâtului! Fie ca el să înfrumuseţeze şi să învioreze viaţa!

— Fleacuri! mormăi Cézanne.

— Fleacuri şi iar fleacuri! întări Georges Seurat.

9. PÈRE TANGUY

La începutul lunii iunie, Theo şi Vincent se mutară în Montmartre, în noul lor apartament din Rue Lepic 54. Casa era situată la o mică distanţă de Rue Laval. Trebuia doar să urce de-a lungul câtorva case pe Rue Montmartre, până în Boulevard Clichy, apoi să apuce în sus pe întortocheata Rue Lepic şi să

treacă de Moulin de la Galette; la doi paşi de-acolo, se termina Butte Montmartre într-un cartier mai rural.

Apartamentul era la etajul al treilea. Avea patru camere şi o bucătărie. Mobilat cu frumoasa garnitură stil „Louise-Philippe” a lui Theo şi cu o sobă mare, care izgonea frigul Parisului, salonul te îmbia. Theo se pricepea la aranjarea unui cămin. Îi plăcea ca fiecare lucruşor să fie aşezat la locul său. Dormitorul lui era lângă salon. Vincent dormea în cealaltă cameră, care dădea spre atelier, o încăpere de dimensiuni obişnuite, dar cu o fereastră mai largă.

— Nu va fi nevoie să lucrezi la Cormon, Vincent, îi spuse Ţheo, în timp ce schimbau pentru a zecea oară aşezarea mobilierului din salon.

— Nu, slavă domnului! răspunse el. Ar fi fost totuşi bine dacă mai făceam câteva nuduri.

Theo împinse canapeaua într-un colţ şi privi odaia cu un ochi critic.

— În ultima vreme n-ai mai lucrat nimic în culori, aşa e? întrebă el.

— Aşa e.

— Şi de ce, mă rog?

— La ce bun? Până n-am să fiu în stare să îmbin culorile aşa cum trebuie... Unde să aşez fotoliul ăsta, Theo? Sub lampă, sau lângă fereastră? Acum, însă, că am un atelier al meu...

Dimineaţa următoare, Vincent se trezi o dată cu soarele, îşi aranjă şevaletul în noul atelier, întinse o bucată de pânză pe cadru, scoase paleta nouă şi strălucitoare pe care i-o cumpărase Theo şi-şi pregăti pensulele. La ora când trebuia să-l scoale pe Theo, puse cafeaua la fiert şi coborî la patiserie după cornuri rumene şi proaspete.

În timpul micului dejun, Theo îi simţi tulburarea.

— Ei, Vincent, spuse el, ai făcut trei luni de şcoală. Nu mă refer la Cormon, ci la şcoala Parisului. Ai văzut tot ce s-a făcut mai de seamă în pictura europeană din ultimii trei sute de ani. Acum eşti gata să...

Vincent îşi împinse farfuria şi sări în picioare.

— Cred că am să-ncep...

— Stai jos. Termină-ți masa. Ai destul timp. N-ai de ce să te frământi. Am să-ți adun un stoc de vopsele şi pânze, ca să le ai la îndemână. Poate că ar fi bine să-ți îngrijeşti mai întâi dantura.

Vreau să fii pe deplin sănătos. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, lucrează fără grabă şi cu luare-aminte!

— De ce vorbeşti prostii, Theo? Am făcut eu vreodată ceva fără grabă şi cu luare-aminte?

Când se întoarse seara acasă, îl găsi pradă furiilor. Progresase anevoie timp de şase ani, luptând cu cele mai mari greutăţi, şi acum, când avea la îndemână tot ce-i trebuia, se vedea lovit de o neputinţă umilitoare.

Se făcu ora 10 până când Theo reuşi să-l liniştească. Iar când ieşiră să ia masa, Vincent îşi recăpătase o bună parte din încrederea în puterile lui, în schimb Theo era palid şi vlăguit.

Săptămânile care urmară au însemnat un chin pentru amândoi. Când Theo se întorcea de la galerie, îl găsea clocotind într-unul din cele o sută de chipuri în care era în stare să-şi dezlănţuie furia. Zăvorul puternic de la uşă nu mai slujea la nimic. Vincent şedea toată noaptea pe marginea patului şi se certa cu fratele lui. Când acesta adormea, îl scutura de umăr şi-l trezea.

— Dar nu te mai învârti ca un leu in cuşcă, îl rugă Theo într-o noapte, mai stai puţin locului! Şi isprăveşte odată cu blestematul ăsta de absint! Să nu-ți închipui că băutura l-a făcut pictor pe Gauguin. Şi-acum, ascultă-mă, zevzec încăpăţânat ce eşti! Trebuie să treacă cel puţin un an până când să-ți poţi privi lucrul cu un ochi critic. Unde vrei să ajungi? Vrei să te-mbolnăveşti? Ai slăbit ca un ţâr şi eşti în ultimul hal de nervi. Nu-ți dai seama că, în starea asta, n-ai să poţi picta nimic bun?

Începu arşiţa verii. Soarele pârjolea străzile. Parizienii zăboveau pe terasele cafenelelor până noaptea târziu, sorbind băuturi răcoritoare. Pe Butte Montmartre florile se dezlănţuiau într-o frenezie nemaivăzută de culori. Sena îşi croia drumul ei scânteietor prin mijlocul oraşului, printre pomi şi taluzuri răcoroase de iarbă verde.

În fiecare dimineaţă Vincent îşi încărca şevaletul în spinare şi pleca în căutarea unui peisaj. În Olanda nu cunoscuse niciodată un soare atât de fierbinte şi de statornic şi niciun colorit atât de intens şi de crud. Seara se întorcea de la lucru tocmai bine ca să poată lua parte la discuţiile ce se purtau la mezanin-ul galeriilor *„Goupil”.*

Într-o zi, Gauguin veni să-l ajute la amestecatul culorilor.

— De unde-ți cumperi vopselele? întrebă el.

— Theo le cumpără *en gros*!

— Ar trebui să-i daţi şi voi o mână de ajutor lui *Père* Tanguy. Are preţurile cele mai modeste din tot Parisul şi dă şi pe datorie când pictorii sunt la strâmtoare.

— Cine e acest *Père* Tanguy? Te-am mai auzit vorbind de el.

— Cum, nu-l cunoşti pe *Père* Tanguy?! Ei drăcie, nu mai trebuie să stai nicio clipă pe gânduri! Tu şi cu *Père* Tanguy sunteți singurii oameni, din câţi cunosc, cărora comunismul le izvorăşte de-a dreptul din inimă. Pune-ți pe cap splendoarea ta de căciulă de blană de iepure şi hai cu mine în Rue Clauzel.

În timp ce coborau pe Rue Lepic, Gauguin îi spuse povestea lui *Père* Tanguy.

— Întâi a fost zugrav. După ce a venit la Paris, a lucrat o vreme la prepararea vopselelor pentru firma „Edouard”, apoi a găsit o slujbă de portar undeva pe Butte. Nevastă-sa îngrijea de casă, el vindea culori prin cartier. Aşa a făcut cunoştinţă cu Pissaro, Manet, Cézanne, care i-au devenit clienţi statornici şi amici. Cu timpul, toţi am început să ne cumpărăm culorile de la el. Cu prilejul ultimelor tulburări, s-a alăturat comunarzilor. A fost prins şi condamnat pentru trădare la doi ani de temniţă la Brest. Până la urmă, am izbutit să-l scoatem de-acolo.

Apoi a strâns ceva bani şi a deschis prăvălioara asta în Rue Clauzel. Lautrec i-a vopsit faţada în albastru. *Père* Tanguy a fost primul om din Paris care-a expus pânzele lui Cézanne. De atunci, ne ducem toţi tablourile la el. Nu pentru că ar vinde ceva. Nici pomeneală! Dar *Père* Tanguy e un mare iubitor de artă. Fiind sărac, însă, nu-şi poate permite să cumpere tablouri. Le expune în prăvălioara lui, şi astfel se poate învârti toată ziua printre ele.

— Vrei să spui că n-ar vinde niciunul, chiar dacă i s-ar oferi un preţ bun?

— Chiar aşa. Nu primeşte decât tablourile care-i plac, începe să le îndrăgească şi pe urmă e imposibil să i le mai scoţi din prăvălie. Eram de faţă, într-o zi, când un domn bine îmbrăcat îşi făcu apariţia în prăvălioara lui. Îi plăcuse un Cézanne şi întreba cât costă. Orice negustor din Paris ar fi fost încântat să-l poată vinde cu şaizeci de franci. *Père* Tanguy se uită lung la pânză, apoi spuse: „A, da. Acesta e un Cézanne deosebit de reuşit. Nu vi-l pot da fără şase sute de franci”. După ce clientul fugi

speriat, dădu jos tabloul din perete şi, cu lacrimi în ochi, îl privi ca pe o fiinţă dragă.

— Atunci la ce bun să mai expuneţi lucrările la el?

— *Père* Tanguy e un om ciudat. Tot ce ştie el despre artă e cum se prepară culorile. Şi totuşi, e înzestrat cu un simţ deosebit în descoperirea autenticului. Nu dă greş niciodată. Dacă-ți cere cumva vreo pânză, dă-i-o fără ezitare. Asta înseamnă intrarea ta oficială în arta pariziană. Uite şi Rue Clauzel; hai să facem la dreapta.

Rue Clauzel era una dintre laturile unui singur corp de case prins între Rue des Martyrs şi Rue Henri Monnier. Era înţesată de prăvălioare, deasupra cărora se înălţau câte două sau trei etaje de locuinţe, cu obloane albe. Prăvălioara lui *Père* Tanguy era chiar peste drum de *Ecole primaire de filles*[37].

Père Tanguy tocmai examina nişte stampe japoneze; începeau să fie la modă pe vremea aceea, la Paris.

— *Père,* am adus un prieten, pe Vincent Van Gogh. E un comunist înfocat.

— Sunt încântat să vă primesc în prăvălioara mea, spuse *Père* Tanguy cu o voce blândă, aproape feminină.

Tanguy era un om mic de statură, cu o faţă dolofană şi o privire visătoare de câine prietenos. Purta o pălărie de pai cu boruri largi pe care o îndesa până la sprâncene. Avea braţe scurte, mâini butucănoase şi o barbă aspră. Ochiul drept îi era ceva mai mare decât cel stâng.

— Sunteți într-adevăr comunist, *monsieur* Van Gogh? întrebă el sfios.

— Nu ştiu ce înţelegeţi prin comunism, *Père* Tanguy. Eu sunt de părere că fiecare om ar trebui să muncească atât cât îl ţin puterile, să facă meseria care-i place şi, în schimb, să primească tot ce are nevoie.

— Nu zău, numai atât? râse Gauguin.

— O, Paul, spuse *Père* Tanguy, ai lucrat la Bursă. Spune, nu-i aşa că banii fac din oameni nişte fiare sălbatice?

— Da, dar şi lipsa lor.

— Nu, nu e adevărat. Niciodată lipsa de bani, ci doar lipsa de hrană, lipsa celor necesare traiului.

— Chiar aşa, *Père* Tanguy, întări Vincent.

---

[37] Şcoala primară de fete (în lb. franc.).

— Prietenul nostru, Paul, urmă Tanguy, dispreţuieşte oamenii care strâng bani, dar ne dispreţuieşte şi pe noi, cei care nu suntem în stare să-i câştigăm. Eu, însă, prefer să fac parte din a doua categorie. Oricine trăieşte cheltuind mai mult de cincizeci de centime pe zi e un nemernic.

— Atunci, râse Gauguin, am devenit virtuos de nevoie!... Père *Tan*guy, pot să mai iau ceva vopsele pe datorie? Ştiu că-ți datorez o mulţime de bani, dar nu pot lucra fără...

— Da, Paul, îţi dau. Dacă eu aş avea ceva mai puţină încredere în oameni şi dumneata ceva mai multă, crede-mă, ar fi mai bine pentru amândoi. Unde e noul tablou pe care mi l-ai făgăduit? Poate dă Dumnezeu să-l vând şi să-mi scot banii pe culori.

Gauguin îi făcu cu ochiul lui Vincent.

— Am să-ți aduc două, *Père*, să le atârni unul lângă altul. Dar acum, dacă vrei, dă-mi şi mie un tub de negru, unul de galben...

— Mai întâi achită-ți datoria dacă vrei să mai capeţi culori!

Cei trei bărbaţi întoarseră simultan capetele. *Madame* Tanguy trânti uşa dinspre locuinţă şi intră în prăvălie. Era o femeie mică şi uscată, cu faţa aspră şi ascuţită, cu ochii tăioşi. Se răsti la Gauguin:

— Ce, crezi că ne ocupăm cu filantropia? Ori ți se pare că putem să ne ducem zilele din comunismul lui Tanguy? Plăteşte-ți datoria, pungaşule, sau te dau pe mâna poliţiei!

Gauguin zâmbi cât mai galeş, luă mâna doamnei Tanguy şi o sărută foarte curtenitor.

— O, Xantipa[38], ce fermecătoare eşti astăzi I

Madame Tanguy nu-nţelegea niciodată de ce animalul ăsta chipeş îi spunea mereu Xantipa, dar numele curios îi gâdila în mod plăcut auzul şi se simţea măgulită.

— Să nu crezi că poţi să mă duci de nas, pierde-vară ce eşti! Muncesc ca o roabă ca să macin culorile astea nenorocite, şi dumneata vii să le iei de-a gata, pe gratis!

— Scumpa mea Xantipa, nu mă judeca atât de aspru. Ai un suflet de artist. Se vede cât colo pe chipul dumitale încântător.!

Madame Tanguy îşi ridică şorţul ca şi cum ar fi vrut să-şi şteargă de pe faţă urmele sufletului ei de artist.

— Pfui! izbucni ea. Un artist în familie e prea destul! Sunt sigură că ți-a făcut teoria celor cincizeci de centime pe zi. Dar

[38] Aluzie la soţia filozofului grec Socrate. Femeie renumită prin răutatea ei.

de unde crezi că ar fi în stare să scoată chiar şi aceste cincizeci de centime nenorocite dacă n-aş munci eu şi pentru el?

— Dar, scumpă doamnă, tot Parisul vorbeşte de farmecul şi îndemânarea dumitale.

Se-nclină şi-şi mai lipi o dată buzele de mâna noduroasă. Ultimul gest de împotrivire al Xantipei se topi.

— Eşti o canalie şi un linguşitor! Haide, ia-ți tuburile, dar să ştii că e pentru ultima oară. Şi să faci bine să-ți plăteşti datoria, auzi?

— Pentru această copleşitoare amabilitate, fermecătoare Xantipa, să ştii că am să-ți fac portretul. Într-o zi va fi expus la Louvre şi ne va imortaliza pe amândoi.

Clinchetul clopoţelului de la intrare îi întrerupse şi un străin trecu pragul.

— Tabloul pe care-l aveţi în vitrină, întrebă el, natura aceea moartă, de cine este?

— De Paul Cézanne.

— Cézanne? N-am auzit niciodată numele ăsta. Tabloul e de vânzare?

— O, nu, din nefericire e reţi...

Madame Tanguy îşi scoase şorţul, îl îmbrânci pe Tanguy din drum şi se apropie grăbită de client.

— Bineînţeles că e de vânzare. E o natură moartă de toată frumuseţea, nu-i aşa, *monsieur?* Aţi mai văzut vreodată asemenea mere? O să v-o dăm ieftin, căci se pare că sunteți un adevărat cunoscător.

— Cât?

— Cât, Tanguy? întrebă ea cu o voce ameninţătoare. Tanguy înghiţi în sec, apoi se hotărî:

— Trei su...

— Tanguy!

— Două su...

— TANGUY!

— Ei bine, o sută de franci.

— O sută de franci, spuse clientul, pentru un pictor necunoscut? Cred că e prea mult. Sunt dispus să dau până la douăzeci şi cinci de franci.

Madame Tanguy scoase tabloul din vitrină.

— Priviţi, domnule, e un tablou mare. Are patru mere. Patru mere, o sută de franci. Dar dacă nu vreţi să daţi decât douăzeci şi cinci, de ce nu luaţi un singur măr?

Omul privi atent pânza, apoi se hotărî:

— Da, e o idee. Dacă-mi tăiaţi mărul acesta pe toată lungimea pânzei, l-am luat.

Madame Tanguy fugi în casă, se întoarse cu o foarfecă mare şi tăie unul din merele de la margine. Îl împacheta într-o bucată de hârtie, îl dădu clientului şi luă cei douăzeci şi cinci de franci. Omul plecă încântat, cu pachetul sub braţ.

— Cézanne-ul meu favorit! se văicărea Tanguy. L-am pus în vitrină ca să-l vadă o clipă trecătorii şi să plece fericiţi.

Madame Tanguy puse pe tejghea pânza mutilată.

— Când mai vrea cineva un Cézanne şi n-are bani destui, vinde-i un măr, şi gata! Iei cât ți se dă. Tot n-au nicio valoare merele astea. Pictează prea multe! Şi nu mai râde atâta, Paul Gauguin! Am să fac şi cu dumneata la fel. Am să-ți scot pânzele de pe perete şi am să vând femeile astea despuiate şi păgâne cu câte cinci franci bucata.

— Draga mea Xantipa, răspunse Gauguin, soarta nemiloasă a făcut să ne întâlnim prea târziu. Noi amândoi, la Bursă, îţi dai seama ce afaceri grozave am fi făcut? Până acum, puneam mâna şi pe Banca Franţei.

După ce *madame* Tanguy se retrase în casă, *Père* Tanguy îl întrebă pe Vincent, din fundul prăvăliei:

— Sunteți pictor, domnule Van Gogh? Sper că de-acum încolo veţi cumpăra culorile de la mine; poate îmi veţi îngădui să văd şi câteva din tablourile dumneavoastră.

— Cu multă plăcere. Stampele acelea japoneze sunt minunate. Le ai de vânzare?

— Da. De când au început să le colecţioneze fraţii Goncourt, au devenit foarte la modă în Paris. Stampele au o mare influenţă asupra pictorilor noştri mai tineri.

— Îmi plac astea două. Aş vrea să le studiez mai amănunţit. Cât costă?

— Trei franci bucata.

— Le-am luat. Ah, dar uitasem. Azi-dimineaţă am cheltuit ultimul franc. Gauguin, ai cumva şase franci?

— Nu fi caraghios!

Dezamăgit, Vincent lăsă stampele japoneze pe tejghea.

— Cred că trebuie să mă las păgubaş, *Père* Tanguy.

Père Tanguy i le vârî cu de-a sila sub braţ, şi un zâmbet sfios şi melancolic apăru pe faţa lui prietenoasă.

— Ai nevoie de ele pentru munca dumitale. Ia-le, te rog. Ai să-mi plăteşti altă dată.

10. PETIT BOULEVARD

Theo se hotărî să invite la ei prietenii lui Vincent. Pregătiră vreo patru duzini de ouă răscoapte, un butoiaş de bere şi nenumărate tăvi cu brioşe şi prăjituri. În curând, în salon fumul de tutun deveni atât de gros, încât Gauguin, când îşi deplasa trupul uriaş dintr-un capăt al încăperii în celălalt, arăta ca un transatlantic plutind prin ceaţă.

Cocoţat într-un colţ, pe braţul fotoliului favorit al lui Theo, Lautrec spărgea ouă şi împrăştia cojile pe covor. Rousseau nu-şi mai găsea locul din pricina unui bileţel parfumat, primit chiar în ziua aceea de la o admiratoare care dorea să-l întâlnească. Repeta de zece ori aceeaşi poveste, cu ochii măriţi de încântare. Seurat îl pironise pe Cézanne lângă fereastră şi, răsucindu-i un nasture de la haină, încerca să-l convingă, expunându-i o nouă teorie. Vincent turna bere la toată lumea, făcea haz de glumele obscene ale lui Gauguin, se întreba, împreună cu Rousseau, cine putea fi doamna cu bileţelul, discuta aprins cu Lautrec dacă liniile sau punctele de culoare sunt mai de efect în fixarea impresiilor şi, în cele din urmă, îl salvă pe Cézanne din ghearele lui Seurat.

Salonul clocotea. Toţi cei de acolo erau personalităţi puternice, de un individualism feroce, iconoclaşti înflăcăraţi. Theo îi numea monomaniaci. Nimic nu le plăcea mai mult decât să discute, să se contrazică, să blesteme, să-şi apere teoriile proprii şi să-şi bată joc de ale celorlalţi. Glasurile lor erau puternice şi aspre, iar numărul lucrurilor pe care le dispreţuiau era fără de sfârşit. Chiar o încăpere de două zeci de ori mai mare decât salonul lui Theo ar fi fost prea mică pentru ca forţa năvalnică a acestor artişti războinici şi zgomotoşi să se poată dezlănţui în voie.

Turbulenţa adunării îl încălzea pe Vincent, stimulându-i oratoria şi făcându-l să gesticuleze entuziast; lui Theo însă îi dădea o durere năprasnică de cap. Orice manifestare

zgomotoasă era străină de firea lui; şi totuşi, oamenii din salon îi erau nespus de dragi. De dragul lor ducea lupta lui surdă, neistovită, la *„Goupil”.* Dar stridenţa violentă şi stranie a personalităţii lor era departe de felul lui de-a fi. Theo avea multă feminitate. De altfel, Toulouse-Lautrec, cu umorul lui cinic, remarcase o dată:

— Ce păcat că Theo e fratele lui Vincent! Ar fi fost o soţie admirabilă pentru el.

Lui Theo îi era tot atât de nesuferit să se ocupe de vânzarea tablourilor lui Bouguereau pe cât i-ar fi fost lui Vincent să le picteze. Dar era nevoit s-o facă numai pentru a-l convinge pe Valadon să-l lase să expună şi câte-o pânză de Degas. Până la urmă, nădăjduia să-l înduplece să-i dea voie să adauge şi câte-un Cézanne, apoi un Gauguin sau un Lautrec, şi, odată şi odată, şi un Vincent Van Gogh...

Mai privi o dată odaia zgomotoasă, plină de fum, în care toată lumea se certa, apoi se strecură neobservat pe uşa din faţă şi urcă pe Butte. Admiră de-acolo, singur, luminile Parisului, care se aşterneau la picioarele lui.

Gauguin se ciondănea cu Cézanne. Cu un ou tare şi o brioşă într-o mână şi cu un pahar de bere în cealaltă, se lăuda că e singurul om din Paris care poate să bea bere cu pipa în gură.

— Pânzele tale sunt reci, Cézanne, striga el. Reci ca gheaţa. Mă cuprinde frigul numai când mă uit la ele. Nu există un dram de emoţie în toate tonele de pânză pe care le-ai mânjit cu vopsea.

— Nici nu vreau să exprim vreo emoţie, răspunse Cézanne. Asta e treaba romancierilor. Eu pictez mere şi peisaje.

— Nu exprimi emoţii pentru că nu eşti în stare. Pictezi numai cu ochii, cu asta pictezi.

— Ei, cu ce se mai poate picta, mă rog?

— Ehe, cu multe! Gauguin se uită repede prin încăpere. Uite, Lautrec pictează cu splina, Vincent cu inima, Seurat cu mintea – şi asta e la fel de rău ca şi ceea ce faci tu – iar Rousseau cu imaginaţia.

— Dar tu, Gauguin, cu ce pictezi?

— Cine, eu? Nu ştiu, nu m-am gândit la asta.

— Las’, că-ți spun eu, sări Lautrec. Pictezi cu organul genital.

Când râsul pe socoteala lui Gauguin se mai potoli, Seurat se cocoţă pe un divan şi strigă:

— Poţi să-ți baţi joc cât pofteşti de cei care pictează cu mintea, dar tocmai cu mintea am ajuns să descopăr cum ne putem face pânzele de două ori mai valoroase.

— Trebuie s-ascult iar această *blague*[39]? gemu Cézanne.

— Tacă-ți gura, Cézanne! Gauguin, stai jos undeva şi nu mai zăpăci lumea! Rousseau, termină odată cu admiratoarea aia! Lautrec, aruncă-mi un ou! Vincent, pot să iau o brioşă? Aşa, acum ascultaţi!

— Ce s-a întâmplat, Seurat? Nu te-am mai văzut atât de agitat de când ți-a scuipat individul ăla tabloul, la *Salon des Refusés*.

— Ascultaţi. Ştiţi voi ce e pictura în zilele noastre? Lumină. Ce fel de lumină? Lumină gradată. Puncte de lumină, curgând unul din altul...

— Asta nu-i pictură, e *pointillism*.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Georges, iar faci pe savantul cu noi?

— Taci din gură. Va să zică, terminăm o pânză. Apoi ce facem? O dăm unui prost, care o pune într-o ramă hidoasă, poleită, şi ne omoară toate efectele. Propun să nu mai dăm niciun tablou din mină până nu l-am înrămat şi nu i-am pictat rama în aşa fel încât să devină parte integrantă din tablou.

— Dar, Seurat, te-ai oprit prea devreme. Orice tablou trebuie atârnat într-o cameră. Şi dacă odaia are o culoare nepotrivită, atunci ucide şi tabloul, şi rama.

— Aşa e, de ce să nu pictăm şi camera ca să fie potrivită cu rama?

— O idee bună, încuviinţă Seurat.

— Dar casa în care se află odaia?

— Şi oraşul în care se află casa?

— O, Georges, Georges, de unde dracu îţi vin ideile astea năstruşnice?!

— Uite unde-ajungi dacă pictezi cu creierul.

— Să vă spun de ce nu pictaţi şi voi cu creierul, imbecili ce sunteți? Pentru că nu-l aveţi!

— Uitaţi-vă la mutra lui Georges! Repede! De data asta savantul s-a-nfuriat de-a binelea!

— De ce vă tot certaţi? întrebă Vincent. De ce nu-ncercaţi mai bine să lucraţi împreună?

---

[39] Glumă, snoavă (în lb. franc.).

— Tu eşti comunistul nostru, spuse Gauguin. Ia să vedem, ce-ar ieşi dacă am lucra împreună.

— Ar ieşi foarte bine, continuă Vincent, zvârlind în gură un gălbenuş tare şi rotund. Să vedeţi, am înjghebat un plan. Suntem un grup de necunoscuţi. Manet, Degas, Sisley şi Pissaro ne-au deschis drumul. Acum ei sunt recunoscuţi, şi lucrările lor sunt expuse în marile galerii. Foarte bine, ei au devenit pictori de *grand boulevard*[40]. Noi, dimpotrivă, trebuie să mergem pe străzi dosnice. Noi suntem pictori de *petit botdevard*[41]. Ce-ar fi să ne expunem picturile în micile restaurante de pe străzile lăturalnice, unde vin atâţia muncitori? Fiecare dintre noi să contribuie, să zicem, cu câte cinci pânze. În fiecare după-amiază le atârnăm în alt loc şi le vindem la preţurile pe care le pot plăti muncitorii. Astfel, pe lângă că am avea tot timpul lucrările sub ochii publicului, am da şi oamenilor nevoiaşi din Paris posibilitatea să cunoască artă adevărată şi să cumpere tablouri frumoase pe nimica toată.

— *Tiens*! murmură Rousseau, cu ochii măriţi de entuziasm, asta-i o idee minunată!

— Eu am nevoie de un an ca să termin o pânză, bombăni Seurat. Crezi că am de gând s-o vând pe cinci parale unui prăpădit de dulgher?

— Ai putea să dai studiile tale mai mici.

— Dar dacă restaurantele nu ne primesc tablourile?

— Sunt sigur c-o să le primească.

— De ce nu?

— Doar nu-i costă nimic şi le şi înfrumuseţează interiorul.

— Şi cine-o să se ocupe de asta? Cine găseşte restaurantele?

— M-am gândit la toate! strigă Vincent. Îl facem pe *Père* Tanguy impresarul nostru. El va găsi restaurantele, va expune tablourile şi va încasa banii.

— Bravo! E omul cel mai nimerit.

— Rousseau, fii bun, dă o fugă până la *Père* Tanguy. Spune-i că e aşteptat pentru o afacere importantă.

— Pe mine să nu vă bizuiţi în treaba asta, spuse Cézanne.

— Dar ce s-a întâmplat? sări Gauguin. Ți-e teamă cumva că ochii muncitorilor vor pângări mândreţea ta de tablouri?

— Nu de asta. Dar la sfârşitul lunii mă întorc la Aix.

---

[40] Bulevard principal (în lb. franc.). Aluzie la bulevardul Montmartre, unde expuneau impresioniştii consacraţi.

[41] Bulevard secundar (în lb. franc.).

— Încearcă numai o dată, Cézanne, se rugă Vincent. Dacă nu merge, n-ai pierdut nimic, eşti liber să faci ce pofteşti.

— Bine, primesc.

— Când terminăm cu restaurantele, spuse Lautrec, putem începe cu bordelurile. Cunosc mai toate matroanele din Montmartre. Acolo vine o clientelă mai aleasă şi cred că am putea obţine preţuri mari.

Père Tanguy dădu buzna în cameră. Rousseau n-avusese timp să-l informeze decât foarte sumar despre ce se pusese la cale. Pălăria rotundă de pai îi şedea strâmb, şi faţa lui durdulie se aprinsese de entuziasm.

După ce ascultă până la sfârşit, strigă:

— Da, da, ştiu locul cel mai potrivit pentru început. Restaurantul „Norvins”. Proprietarul mi-e prieten. Pereţii sunt goi, aşa că va fi încântat să-i împodobiţi. Când terminăm acolo, ştiu altul pe Rue Pierre. O, sunt mii de restaurante în Paris!

— Şi când va avea loc vernisajul primei expoziţii a grupului *Petit boulevard*? întrebă Gauguin.

— Ce s-o mai lungim? răspunse Vincent. Eu zic să începem chiar de mâine.

Tanguy sări într-un picior, îşi scoase pălăria, apoi şi-o îndesă din nou pe cap.

— Da, da, de mâine! Aduceţi-mi pânzele dimineaţa devreme. Am să le aranjez în restaurant după amiază; seara, când or veni consumatorii, o să fie senzaţie. Se vor vinde ca lumânările sfinţite de Paşti. Ce-mi dai? Un pahar de bere? Bun! Domnilor, beau pentru Grupul comunitarist de artă *Petit boulevard*! Fie ca prima expoziţie să însemne şi primul succes!

11. TABLOURI PENTRU MUNCITORI

A doua zi, la amiază, *Père* Tanguy bătu la uşa lui Vincent.

— Am fost pe la toţi şi i-am pus la curent, începu el. Putem expune la „Norvins” numai cu condiţia să mâncăm cu toţii, seara, acolo.

— S-a făcut!

— Bun. Ceilalţi au fost şi ei de acord. Dar nu putem pune tablourile înainte de ora 4 şi jumătate. Poţi să vii la prăvălie pe la 4? Să mergem cu toţii împreună!

— La 4 sunt la dumneata.

Când Vincent ajunse la prăvălia albastră din rue Clauzel, *Père* Tanguy tocmai încărca pânzele în cărucior. Ceilalţi erau înăuntru, fumau şi discutau despre stampele japoneze.

— *Alors*[42]*,* strigă *Père,* suntem gata?

— Să-ţi ajut la cărucior, *Père*? întrebă Vincent.

— Nu, nu, te rog! Eu sunt impresarul.

Trase căruciorul până-n mijlocul străzii şi începu să-l împingă la deal. Pictorii veneau în urmă, doi câte doi. În faţă mergeau Gauguin şi Lautrec; le plăcea să umble alături pentru tabloul caraghios pe care-l alcătuiau. Seurat îl asculta pe Rousseau, foarte agitat din pricina unei a doua scrisori parfumate pe care o primise chiar în după-amiaza aceea. Numai Vincent şi Cézanne îşi păstraseră seriozitatea şi încheiau plini de demnitate convoiul.

— Ascultă, *Père* Tanguy, spuse Gauguin după ce urcară o bună parte a dealului, căruciorul ăsta încărcat cu capodopere nemuritoare trebuie să fie foarte greu. Lasă-mă să-l împing şi eu o bucată de drum.

— Nu, nu! strigă *Père* Tanguy, grăbind pasul. Eu sunt stegarul acestei revoluţii. Când se va trage primul foc, eu trebuie să cad cel dinţii.

Oamenii aceştia nepotriviţi şi bizar îmbrăcaţi, mergând prin mijlocul străzii în urma unui cărucior, alcătuiau un grup nespus de caraghios. Dar lor nu le păsa de privirile trecătorilor amuzaţi. Râdeau şi vorbeau plini de voie bună.

— Vincent, strigă Rousseau, ţi-am spus de scrisoarea pe care am primit-o azi după masă? Tot aşa parfumată! De la aceeaşi doamnă!

Alerga pe lângă Vincent, fluturându-şi braţele şi istorisindu-i din nou interminabila poveste. Când se mai potoli şi se înapoie lângă Seurat, Lautrec îi făcu semn lui Vincent.

— Ştii cine e misterioasa doamnă a lui Rousseau? întrebă el.

— Nu. De unde să ştiu?

Lautrec necheză.

— E Gauguin. Îi oferă lui Rousseau o intrigă amoroasă. Bietul băiat n-a avut niciodată vreo legătură cu o femeie! Gauguin are de gând să-l îndoape timp de două luni cu scrisori parfumate şi apoi să-i dea o întâlnire. O să se-mbrace ca femeie şi o să-l ducă pe Rousseau într-o cameră din alea din Montmartre cu găuri de

[42] Atunci (în lb. franc.).

privit în pereţi. Şi noi o să-l privim pe Rousseau prin găuri cum face dragoste pentru prima oară. O să fie nemaipomenit!

— Gauguin, eşti dracu gol!

— Ei, lasă, Vincent, se apără Gauguin. Recunoaşte că e o glumă grozavă.

În cele din urmă, ajunseră la „Norvins”. Era un local modest, înghesuit între un depozit de vinuri şi o magazie de nutreţ pentru cai. Faţada era vopsită în ulei galben, pereţii interiori în albastru-deschis. Erau, poate, douăzeci de mese, acoperite cu nişte feţe de masă în pătrate roşii şi albe. În fund, aproape de uşa bucătăriei, se afla pupitrul înalt al patronului.

Se certară mai bine de un ceas asupra felului cum să atârne tablourile. *Père* Tanguy se zăpăcise de tot. Patronul începuse să dea semne de nerăbdare, căci se apropia ora mesei, şi restaurantul încă mai era cu susul în jos. Seurat refuză să-şi expună picturile, întrucât albastrul pereţilor îi omora cerurile. Cézanne nu voia să admită ca naturile lui moarte să atârne lângă „jalnicele afişe” ale lui Lautrec, iar Rousseau era jignit pentru că voiau să-i aşeze tablourile pe peretele din fund, chiar lângă bucătărie. Lautrec stărui ca una din pânzele lui mari să fie atârnată la closet.

— Aici îşi petrece omul clipa cea mai duioasă a zilei, susţinea el.

Père Tanguy, disperat, îl luă deoparte pe Vincent.

— Uite ce e, ia ăştia doi franci, mai pune tu cât ai şi cară-i pe toţi la barul de peste drum. Dacă mă lăsaţi pe mine singur, într-un sfert de oră am terminat.

Şiretlicul prinse. Când grupul se-ntoarse la restaurant, expoziţia era gata aranjată. Renunţară la ceartă şi se aşezară în jurul unei mese mari, lângă uşa de la stradă. *Père* Tanguy atârnase afişe peste tot: „ACESTE TABLOURI SUNT DE VÂNZARE, IEFTIN. ADRESAŢI-VĂ LA CASĂ”.

Era 5 şi jumătate. Masa nu se servea înainte de 6. Pictorii nu mai aveau astâmpăr, erau ca nişte şcolăriţe. De fiecare dată când se deschidea uşa de la intrare, toţi ochii se întorceau plini de nădejde. Clienţii restaurantului „Norvins” nu veneau însă niciodată mai devreme de 6 fix.

— Uită-te la Vincent, murmură Gauguin către Seurat. Are un trac de primadonă înainte de a intra în scenă I

— Ştii ceva, Gauguin? spuse Lautrec. Pariez cu tine pe costul mesei că vând o pânză înaintea ta.

— S-a făcut.

— Iar cu tine, Cézanne, trei la una, continuă Lautrec.

Cézanne roşi până-n vârful urechilor, şi toţi făcură haz pe socoteala lui.

— Să fim lămuriţi, spuse Vincent, numai *Père* Tanguy se ocupă de vânzare. Să nu-ncerce nimeni să se tocmească direct cu muşteriii.

— De ce nu vin odată? întrebă Rousseau. E târziu.

Pe măsură ce limbile ceasului din perete se apropiau de ora 6, grupul devenea din ce în ce mai neliniştit. În cele din urmă, încetară până şi glumele. Niciunul nu-şi mai lua ochii de la uşă. Un sentiment de aşteptare încordată îi cuprinse pe toţi.

— Nu m-am simţit aşa nici când am expus cu „*les Indépendents*" în faţa tuturor criticilor din Paris, murmură Seurat.

— Uite, uite! şopti Rousseau, un om traversează strada. Vine-ncoace. E un client.

Omul trecu însă pe lângă „Norvins" şi dispăru. Ceasul din perete bătu de şase ori. O dată cu ultima bătaie, uşa se deschise şi intră un muncitor. Era îmbrăcat sărăcăcios. Oboseala îi apăsa umerii şi i se citea pe faţă.

— Acum, spuse Vincent, să vedem.

Muncitorul se îndreptă gârbovit spre o masă, îşi aruncă şapca în cuier şi se aşeză. Cei şase pictori îi urmăreau încordaţi fiece mişcare. Omul cercetă lista, comandă un *plat du jour* şi, după o clipă, începu să-şi soarbă supa cu o lingură mare. Nu ridică ochii din farfurie nici măcar o singură dată.

— *Tiens,* se miră Vincent. *C'est curieux!*

Apoi intrară doi tinichigii. Patronul îi întâmpină cu bună seara. Ei răspunseră cu un mormăit, se trântiră pe scaunele cele mai apropiate şi se adânciră imediat într-o ceartă violentă în legătură cu o întâmplare din cursul zilei.

Încet-încet, restaurantul se umplu. Câteva femei intrară însoţite de bărbaţii lor. Părea că fiecare îşi avea masa lui obişnuită. Primul lucru la care se uitau era meniul; după ce erau serviţi, mâncarea le reţinea toată atenţia. Nu-şi ridicau nicio clipă nasul din farfurie. După masă, îşi aprindeau lulelele, se

apucau să discute sau îşi despătureau gazetele de seară şi se adânceau în lectură.

— Domnii doresc să li se servească acum masa? întrebă un chelner, pe la şapte.

Nimeni nu răspunse, şi chelnerul plecă. În restaurant intră un bărbat însoţit de o femeie.

În timp ce-şi atârna pălăria în cuier, omul observă un tigru de-al lui Rousseau care apărea din junglă şi i-l arătă femeii. La masa pictorilor rămaseră cu toţi împietriţi. Numai Rousseau se ridică pe jumătate. Femeia spuse ceva cu voce scăzută, apoi râse. Cei doi se aşezară şi, aplecându-se deasupra farfuriilor, începură să înfulece cu poftă.

La 8 fără un sfert, fără să mai întrebe, chelnerul le aduse şi pictorilor supa. Nimeni nu se atinse însă de ea. Când se răci, chelnerul strânse farfuriile. Aduse *le plat du jour.* Lautrec făcea desene cu furculiţa în sos. Numai Rousseau fu în stare să mănânce. Toţi însă, chiar şi Seurat, goliră carafele de vin roşu, acru. Restaurantul era îmbâcsit de aburul mâncării şi de mirosul de sudoare al oamenilor care munciseră toată ziua în arşiţă.

Unul câte unul, clienţii făceau plata, mormăiau în pripă un *bonsoir* patronului şi plecau.

— Îmi pare rău, domnilor, spuse chelnerul, dar s-a făcut 8 şi jumătate. E ora închiderii.

Père Tanguy strânse tablourile de pe pereţi şi le cără în stradă. Şi, în înserarea care se lăsă uşor, împinse căruciorul înapoi, spre casă.

12. GRUPUL COMUNITARIST DE ARTĂ

Spiritul de respect faţă de artă, statornicit odinioară de bătrânul Goupil şi de unchiul Vincent Van Gogh, dispăruse cu desăvârşire de la *galeries,* fiind înlocuit cu politica de a vinde tablourile ca pe oricare altă marfă, ca şi când ar fi fost ghete sau scrumbii afumate.

Din această pricină, Theo era pus zi de zi mai mult în situaţia de a vinde tablouri proaste la preţuri tot mai mari.

— Ascultă, Theo, îi spuse Vincent într-o zi, de ce nu pleci tu de la *„Goupil”*?

— Să nu crezi că-n altă parte e mai bine, răspunse Theo plictisit. Afară de asta, sunt de-atâta vreme la ei şi-mi vine greu să plec.

— Trebuie să pleci. Părerea mea e că trebuie să pleci neapărat. Te văd din ce în ce mai nemulţumit acolo. Nu te sinchisi de mine. Dacă e cazul, pot să mă descurc şi singur. Theo, tu eşti cel mai cunoscut şi mai simpatizat dintre tinerii specialişti de artă din Paris. De ce nu deschizi un magazin al tău?

— O, dumnezeule, iar trebuie să luăm povestea asta de la cap?

— Ascultă, Theo, am o idee straşnică. Vom deschide o prăvălie de artă pe principii comuniste. Noi îţi dăm cu toţii pânzele, şi, indiferent cu cât vei reuşi să le vinzi, împărţim banii în mod egal. Sunt sigur că, împreună, o să putem strânge bani destui ca să deschidem o prăvălioară în Paris, apoi să închiriem o casă la ţară, unde să trăim şi să lucrăm împreună. Portier a vândut deunăzi un Lautrec, iar *Père* Tanguy a vândut câţiva Cézanne. O să-i atragem în jurul nostru şi pe tinerii amatori de artă din Paris. Şi n-o s-avem nevoie de bani prea mulţi ca să gospodărim casa de la ţară. Vom trăi modest, împreună, în loc să ţinem douăsprezece locuinţe la Paris.

— Vincent, am o durere de cap înfiorătoare. Acuma lasă-mă să dorm, vrei?

— Nu, ai dormit destul duminică. Ascultă, Theo... unde pleci? Foarte bine, dezbracă-te dacă vrei, dar eu tot am să-ți vorbesc. Aşa, am să stau aici la capul patului. Uite, dacă nu-ți mai place la „*Goupil*” şi dacă toţi pictorii tineri din Paris sunt de acord să dea ceva bani...

În seara următoare, Vincent veni acasă însoţit de Lautrec şi *Père* Tanguy. Theo sperase că Vincent va zăbovi mai mult în oraş. Lui *Père* Tanguy îi jucau ochii în cap de nerăbdare.

— *Monsieur* Van Gogh, *monsieur* Van Gogh, e o idee minunată! Trebuie să faci neapărat aşa. Trag şi eu obloanele şi vin cu voi la ţară. Am să vă pregătesc culorile, vă fac rame şi vă întind pânzele. Nu cer în schimb decât hrană şi adăpost.

Cu un oftat, Theo lăsă din mână cartea pe care o citea.

— Şi de unde luăm banii ca să pornim la treaba asta? Bani să deschidem o prăvălie, să închiriem o casă şi să hrănim atâţia oameni?

— Uite, i-am adus cu mine! strigă *Père* Tanguy. Două sute douăzeci de franci. Tot ce-am pus deoparte. Luaţi-i, *monsieur* Van Gogh! Cred că vor fi de folos acum, la început.

— Lautrec, dumneata eşti un om cu judecată. Ce părere ai despre toate prostiile astea?

— Cred că e o idee a dracului de bună. Aşa cum stau lucrurile acum, noi nu luptăm numai împotriva întregului Paris, ci ne mâncăm şi între noi. Dacă ne-am putea uni forţele...

— Foarte bine, dumneata eşti bogat. Vrei să ne ajuţi?

— A, nu. Dacă ar fi o colonie cu subvenţii, cred că şi-ar pierde scopul. Am să contribui însă şi eu cu două sute douăzeci de franci, ca şi *Père* Tanguy.

— E o idee nebunească! Dacă aţi şti ce-nseamnă afacerile, n-aţi mai vorbi aşa...

Père Tanguy se repezi la Theo şi-l apucă de mină.

— Dragă *monsieur* Van Gogh, te rog stăruitor, nu spune că e o idee nebunească. E o idee minunată. Trebuie, trebuie neapărat...

— Nu mai ai nicio scăpare, Theo! spuse Vincent. Te-am. Încolţit. O să strângem bani şi te facem stăpânul nostru. Ia-ți adio de la *„Goupil“.* Gata. Acum eşti directorul Grupului comunitarist de artă.

Theo îşi trecu mâna peste frunte.

— Nu prea mă văd conducând o haită de fiare sălbatice ca voi!

Când se-întoarse acasă a doua zi, seara, Theo îşi găsi locuinţa plină de pictori entuziaşti. Voci tunătoare, glasuri stridente spintecau aerul îmbâcsit de fumul tutunului prost. Vincent, în chip de maestru de ceremonii, se urcase pe o masă fragilă din mijlocul salonului.

— Nu, nu! striga el. Nimeni nu va primi salariu. Niciun ban. Nu vom vedea bani tot anul. Theo va vinde tablourile, şi noi vom primi hrană, adăpost şi materiale.

— Dar ce se-ntâmplă cu cei ale căror lucrări nu se vând? întrebă Seurat. Cât va trebui să-i întreţinem?

— Atâta timp cât or să vrea să stea cu noi şi, bineînţeles, să lucreze.

— Grozav, ce să spun!... mormăi Gauguin. Vom avea toţi pictorii rataţi din Europa pe capul nostru.

— Uite-l pe *monsieur* Van Gogh, strigă *Père* Tanguy, zărindu-l într-un târziu pe Theo, rezemat de uşă. De trei ori ura pentru directorul nostru!

— Ura pentru Theo! Ura! Ura!

Toţi erau într-o stare de extremă exaltare. Rousseau voia să ştie dacă, făcând parte din grup, va mai putea da lecţii de vioară. Anquetin spuse că el datora chiria pe trei luni şi că ar fi bine să se ia cât mai repede o casă la ţară. Cézanne stăruia ca, din grup, cei care aveau banii lor să şi-i poată cheltui, chiar dacă trăiau în colonie. Vincent strigă:

— Nu! Asta ar ucide principiile noastre. Trebuie să împărţim cu toţii aceeaşi soartă!

Lautrec dorea să ştie neapărat dacă vor putea aduce femei în casă. Gauguin era de părere ca fiecare să fie obligat să picteze cel puţin două pânze pe lună.

— Atunci eu sunt nevoit să renunţ, strigă Seurat. Eu termin o singură pânză mare pe an.

— Dar materialele? întrebă *Père* Tanguy. I se dă fiecăruia aceeaşi cantitate de culori şi pânze săptămânal?

— Nu, nu, fireşte că nu! strigă Vincent. Fiecare va primi material după nevoie, nici mai mult, nici mai puţin; ca şi hrana, de altfel.

— Şi ce-o să facem cu prisosul de bani când tablourile noastre vor începe să se vândă? Cine încasează beneficiile?

— Nimeni nu încasează beneficiile, spuse Vincent. Cum vor rămâne ceva bani în plus, deschidem o casă în Bretagne. Apoi încă una în Provence. Curând, o să avem case în toată ţara şi vom putea călători dintr-un loc în altul!

— Şi cine plăteşte biletele de tren? Le scoatem din câştig?

— Aşa e. Şi cât o s-avem voie să călătorim? Cine hotărăşte asta?

— Să presupunem că vor voi să plece prea mulţi inşi deodată în acelaşi loc în timpul sezonului. Pe cine laşi pe din afară, poţi să-mi spui?

— Theo, tu eşti directorul grupului. Dă-ne, te rog, amănunte. Poate intra oricine? Numărul membrilor e limitat? Vom fi obligaţi să pictăm după un anumit sistem? O să avem modele?

Abia în zori se îndurară pictorii să plece. Vecinii se istoviseră ciocănind în tavan cu cozile măturilor. Theo încercă să se culce pe la 4, dar Vincent, *Père* Tanguy şi alţi câţiva entuziaşti îi

înconjurară patul, rugându-l să-şi dea demisia de la *„Goupil”* chiar la întâi ale lunii.

Cu cât treceau săptămânile, entuziasmul grupului creştea neîncetat. Cercurile artistice pariziene erau împărţite în două tabere. Pictorii consacraţi vorbeau despre fraţii Van Gogh ca despre doi nebuni. Pentru ceilalţi, experienţa care se punea la cale constituia principalul subiect de discuţie.

Vincent discuta şi muncea zi şi noapte ca un apucat. Erau atâtea mii de amănunte de pus la punct! De unde să facă rost de bani, în ce cartier să aleagă prăvălia, cum trebuiau fixate preţurile, cine putea face parte din grup, cine va conduce colonia de la ţară şi în ce fel. Theo, aproape împotriva voinţei lui, se lăsă furat de această activitate febrilă. Seară de seară, apartamentul din *rue* Lepic era arhiplin. Se îmbulzeau ziarişti în căutare de subiecte. Criticii de artă veneau să discute despre noua mişcare. Pictorii răspândiţi prin toată Franţa se întorceau în grabă la Paris, să se alăture grupului.

Dacă Theo era regele, Vincent era maestrul de ceremonii. Întocmea fel de fel de planuri, regulamente, bugete, liste de subscripţie, coduri de legi şi de organizare, manifeste pentru ziare, pamflete care să aducă la cunoştinţa întregii Europe ţelurile Grupului comunitarist de artă.

Era atât de absorbit, încât uită chiar şi de pictură.

Aproape trei mii de franci intrară în casa organizaţiei. Pictorii contribuiau cu ultimul franc de care se puteau lipsi, în Boulevard Clichy fu organizată o expoziţie în aer liber, unde îşi prezentară cu toţii pânzele. Primeau scrisori din toată Europa, conţinând uneori şi bancnote vechi şi mototolite. Amatorii de artă din Paris veneau în Rue Lepic, se molipseau de entuziasmul noii mişcări şi, la plecare, aruncau câte o bancnotă în cutia deschisă. Vincent era secretar şi casier.

Theo rămăsese neclintit în convingerea că, fără cinci mii de franci, cel puţin, nu se putea începe. Găsise o prăvălie în Rue Tronchet pe care o considera bine plasată. La rândul lui, Vincent descoperise un vechi şi încântător conac în pădurea Saint-Germain-en-Laye, care putea fi închiriat pe nimica toată. Începu să plouă cu pânze ale pictorilor care doreau să facă parte din grup; în apartament nu mai era loc nici să te mişti. Sute şi sute de oameni intrau şi ieşeau; se certau, se contraziceau, înjurau,

mâncau, beau şi gesticulau sălbatic. De altfel, proprietarul lui Theo îi puse în vedere să se mute.

La sfârşitul lunii, frumoasa mobilă „Louis-Philippe” era ţăndări. Vincent nu mai avea răgaz nici măcar să se gândească la pictură. Erau atâtea de făcut! Scrisori de scris, oameni de văzut, case de vizitat, entuziasm ce trebuia trezit în fiecare nou pictor, sau amator care-i ieşea în cale. Vorbea până răguşea. În ochi i se citea o voinţă nestrămutată. Mânca pe apucate şi aproape că nu mai avea timp de dormit. Nimic nu-l mai putea opri. Mergea înainte, mereu înainte.

Pe la începutul primăverii se adunaseră în casă cei cinci mii de franci. Theo se hotărâse, în fine, să-şi dea demisia de la *„Goupil”* la întâi ale lunii. Se deciseseră în chip definitiv pentru prăvălia din Rue Tronchet. Vincent puse deoparte o mică sumă pentru casa din Saint-Germain. Theo, Vincent, *Père* Tanguy şi Lautrec alcătuiră lista membrilor care vor intra în grup. Din vrafurile de tablouri grămădite în apartament, Theo alese pe cele cu care avea de gând să facă deschiderea. Rousseau şi Anquetin se certară crâncen pentru a decide care din doi va decora interiorul prăvăliei şi care exteriorul. Lui Theo nu-i mai păsa că nu era lăsat să se odihnească. Acum era cel puţin tot atât de entuziasmat cum fusese Vincent la început. Muncea cu ardoare să pună lucrurile în ordine, aşa încât grupul să-şi poată începe activitatea în timpul verii. Discuta la nesfârşit cu Vincent dacă a doua casă trebuia deschisă pe coasta Atlanticului sau pe malul Mediteranei.

Într-o dimineaţă, Vincent se duse la culcare pe la 4. Era frânt de oboseală. Theo nu-l trezi. Îl lăsă să doarmă până la prânz, când se sculă înviorat şi se duse de-a dreptul în atelier. Pânza de pe şevalet sta neatinsă de câteva săptămâni. Vopseaua de pe paletă era uscată, crăpată şi acoperită de praf. Tuburile de culoare zăceau aruncate prin colţuri, iar pensulele erau împietrite de vopsea uscată.

Auzise parcă o voce lăuntrică şoptindu-i: „Ei, Vincent, tu eşti pictor sau organizator?“

Cără vraful de pânze străine în camera lui Theo şi le grămădi pe pat. Nu lăsă în atelier decât tablourile lui. Le aşeză pe şevalet, unul câte unul, şi le cercetă cu atenţie, rozându-şi unghiile.

Da, făcuse progrese. Încet-încet, coloritul se limpezise, tinzând spre o luminozitate cristalină. Tendinţa de a imita dispăruse. Influenţa prietenilor nu mai era vizibilă. Pentru prima oară îşi dădu seama că-şi alcătuise un stil propriu, o manieră cu totul personală. Nu semăna cu nimic din ceea ce văzuse până atunci. Nici nu ştiuse că se află într-un asemenea stadiu.

Strecurase impresionismul prin filtrul propriei sale personalităţi şi fusese pe punctul de a căpăta un mijloc de exprimare original, când, brusc, se oprise.

Aşeză şi pânzele cele mai noi pe şevalet. La un moment dat, abia izbuti să-şi înăbuşe un strigăt. Aproape că reuşise să prindă acel ceva care îi lipsise întotdeauna. Ultimele tablouri dovedeau că dobândise un stil precis, numai al lui, o nouă victorie câştigată în chinuitoarea bătălie din timpul iernii.

Nenumăratele săptămâni în care nu pictase îi prilejuiau acum o perspectivă clară asupra lucrului său. Crease o nouă tehnică impresionistă, cu totul personală. Se privi atent în oglindă. Barba trebuia potrivită, şi părul tuns*;* cămaşa era murdară, şi pantalonii atârnau ca nişte zdrenţe mototolite. Îşi călcă hainele cu un fier încins, îmbrăcă una din cămăşile lui Theo, luă o bancnotă de cinci franci din caseta cu bani şi se duse la frizer. După ce se ferchezui, porni gânditor pe Boulevard Montmartre, spre *„Goupil”*

— Theo, spuse el, putem să stăm puţin de vorbă?

— Dar ce s-a întâmplat?

— Ia-ți pălăria. E cumva vreo cafenea prin apropiere unde să nu dea nimeni peste noi?

După ce se aşezară în fundul unei cafenele, ascunşi într-un ungher, Theo spuse:

— Ştii, Vincent, cred că e mai bine de-o lună de când n-am mai stat amândoi de vorbă.

— Ştiu, Theo. Mi-e teamă că am făcut o prostie.

— Cum adică?

— Theo, spune-mi cinstit, eu sunt pictor sau organizator de grupări artistice?

— Nu-nţeleg ce vrei să spui?

— Am fost atât de ocupat cu organizarea grupului, încât nici n-am mai pus mâna pe o pensulă. Şi sunt sigur că, după ce asociaţia va lua fiinţă, n-o să mai am nicio clipă de răgaz.

— Înţeleg!

— Theo, vreau să pictez. Doar n-am muncit atâta în aceşti şapte ani numai ca să fiu un fel de vătaf al pictorilor. Crede-mă, Theo, mi-e dor de pensulele mele, atât de dor, încât aş fi în stare să fug din Paris cu primul tren!

— Dar, Vincent, acum, după tot ce-am...

— Ți-am spus că am făcut o nebunie, Theo, vrei să asculţi o mărturisire?

— Da.

— Numai când îi văd pe ceilalţi pictori simt că-mi ies din sărite. Sunt sătul până peste cap de discuţiile lor, de teoriile şi certurile lor fără sfârşit. O, nu zâmbi. Ştiu că şi eu am luat parte la ele. Tocmai asta e rău. Cum spunea Mauve? „Un om poate ori să picteze, ori să vorbească despre pictură, dar nu le poate face pe amândouă o dată.” Ei bine, Theo, tu m-ai întreţinut timp de şapte ani numai ca să m-auzi îndrugând teorii?

— Ai muncit mult şi cu folos pentru grup, Vincent!

— Da, dar acum, când suntem pe cale să ne mutăm, îmi dau seama că n-am ce căuta acolo; n-aş mai fi în stare să trăiesc şi să lucrez. Theo, nu ştiu dacă mă-nţelegi... Când eram singur în Brabant, sau la Haga, mă credeam o persoană însemnată. Eram un om singuratic, care se războia cu lumea întreagă. Eram pictor, singurul pictor de pe lume. Tot ce pictam era de preţ. Eram încredinţat că, până la urmă, datorită talentului meu, lumea va ajunge să spună: „Iată un pictor adevărat!”

— Şi acum?

— Din nefericire, acum sunt doar unul dintre mulţi. Sunt sute de pictori în jurul meu. Mă văd peste tot în caricatură. Gândeşte-te la toate nenorocitele alea de pânze din apartamentul nostru, trimise de pictori care vor să facă parte din grup. Şi ei cred că vor deveni mari. Oare sunt şi eu la fel ca ei? Cum să aflu, cu ce să-mi ţin curajul acum? Înainte de a veni la Paris, nu ştiam că există nerozi fără scăpare, care se înşală singuri toată viaţa. Acum ştiu. Dar asta e dureros.

— Nu-nţeleg, ce legătură are cu tine?

— Poate că n-are. Dar niciodată n-am să fiu în stare să înlătur această sămânţă de îndoială. Când sunt singur în mijlocul naturii, uit că se pictează mii de pânze în fiecare zi. Îmi închipui că a mea e singura şi că e cel mai frumos dar făcut omenirii. Aş continua să pictez chiar dacă aş şti că ceea ce fac e oribil, dar această... această iluzie de artist... înseamnă totul! înţelegi?

— Da.

— Afară de asta, nu sunt un pictor citadin. Nu mă simt bine în decorul ăsta. Eu sunt pictorul ţăranilor. Vreau să mă întorc la câmpiile mele. Vreau soare, un soare atât de fierbinte, încât să ardă totul în mine, afară de dorinţa de a picta!

— Aşadar... vrei... să pleci din... Paris?

— Da. Trebuie!

— Dar grupul?

— Mă retrag din el. Tu, însă, tu trebuie să continui.

Theo clătină din cap.

— Nu, fără tine, nu.

— De ce nu?

— Ştiu eu? Asta o făceam numai de dragul tău... pentru că voiai tu.

Tăcură câteva clipe.

— Nu ți-ai dat încă demisia, Theo?

— Nu. Aveam de gând s-o dau la întâi.

— Crezi că putem înapoia banii tuturor donatorilor?

— Da... Când ai de gând să pleci?

— Nu înainte ca paleta mea să se limpezească bine.

— Înţeleg.

— Pe urmă plec. În sud, cred. Încă nu ştiu unde. Undeva unde să fiu singur. Şi să pictez, să pictez, să pictez de unul singur... Îi puse cu dragoste mâna pe umăr. Theo, să nu mă dispreţuieşti. Las totul baltă după ce te-am băgat până peste cap în treaba asta.

— Să te dispreţuiesc?

Theo zâmbi cu o blândeţe nemărginită. Se sculă în picioare şi-i strânse afectuos mâna cu care-l ţinea pe după umăr.

— ... Nu... nu, sigur că nu. Te înţeleg. Cred că ai dreptate. Haide, băiete... dă pe gât paharul. Trebuie să mă întorc la slujbă.

13. SPRE SUD, MEREU SPRE SUD, CĂTRE SOARE!

Vincent munci neobosit încă o lună, dar, cu toate că paleta lui ajunsese acum aproape tot atât de clară şi de luminoasă ca a celorlalţi, tot nu era mulţumit. La început crezu ca acest sentiment de neîmplinire se datoreşte impreciziei desenului. Încercă să lucreze încet, cu sânge rece. Dar strădania

meticuloasă de întindere a culorii era o tortură pentru el; când privea pânza după aceea, i se părea şi mai proastă. Încerca să ascundă urma pensulei prin suprafeţe netede, sau să lucreze în culoare subţire, în locul izbucnirii bogate de pastă. Dar nimic nu era de vreun folos. În căutarea înfrigurată a unui mijloc de expresie, nu numai unic, personal, dar şi în stare să-i îngăduie a zugrăvi orice-ar dori, simţea că bate pasul pe loc, bâjbâind.

— Cred că de data asta l-am aflat, murmură într-o seară în timp ce picta în atelier. L-am aflat, dar nu în întregime. Dac-aş putea să-mi dau seama ce mă ţine în loc!

— Cred că pot să-ți spun eu, interveni Theo, luând pânza din mâinile fratelui său.

— Serios, poţi? Ia spune!

— E Parisul.

— Cum... Parisul?

— Da, Parisul a fost pentru tine o adevărată şcoală. Atâta timp cât vei rămâne aici, ai să fii mereu un şcolar. Îţi aduci aminte de şcoala noastră din Olanda, Vincent? Învăţam despre ceea ce realizau alţii, despre cum realizau, dar noi, de fapt, nu făceam nimic.

— Vrei să spui că subiectele de-aici nu mi se potrivesc?

— Nu asta. Eu cred că nu eşti în stare să te rupi cu totul de profesorii tăi. O să-mi fie foarte greu fără tine, Vincent, dar îmi dau seama că trebuie să pleci. Undeva, pe lume, trebuie să existe un loc unde să te simţi cu adevărat tu însuţi. Nu ştiu unde, tu trebuie să-l găseşti. E limpede că nu poţi s-ajungi la maturitate fără să te rupi de şcoală.

— Ştii la ce loc m-am gândit eu, Theo, în ultima vreme?

— Nu.

— Africa.

— Africa, adevărat?

— Da. Toată iarna asta blestemată, lungă şi rece, n-am visat altceva decât soare, soare arzător. Acolo şi-a găsit Delacroix culoarea; poate că şi eu m-aş regăsi.

— Africa e cam departe, Vincent, spuse Theo gânditor.

— Dar vreau soare, Theo! Îl vreau, cu dogoarea şi puterea lui cea mai cumplită. L-am simţit toată iarna chemându-mă spre sud, ca un magnet uriaş. Cât am stat în Olanda, habar n-aveam ce-nseamnă soarele. Acum ştiu că nu poate exista pictură fără el. Soarele arzător, cred că el e acel ceva care-mi lipseşte, care

mă va duce la maturitate. Sunt îngheţat până-n măduva oaselor de iarna pariziană, Theo, şi cred că frigul ăsta mi-a pătruns şi în paletă, şi în pensule. Niciodată n-am putut izbuti ceva ce nu mă atrăgea pe de-a întregul. Ce-ar fi dacă soarele Africii ar goni tot frigul din mine şi mi-ar înflăcăra paleta?...

— Hmm, mormăi Theo, trebuie să ne mai gândim la asta, poate că ai dreptate.

Paul Cézanne dădu o petrecere de adio prietenilor. Tatăl lui îi cumpărase o bucată de pământ pe dealul care domina Aix, şi acum se întorcea acasă, să-şi clădească atelierul.

— Pleacă din Paris, Vincent, spuse el şi vino în Provence. Nu la Aix, acolo e domeniul meu, dar undeva pe-aproape. În sud soarele e mai fierbinte şi mai curat decât în orice parte a lumii. Ai să găseşti în Provence o lumină şi nişte culori deschise cum n-ai mai văzut până acum. Eu am să rămân acolo tot restul vieţii.

— Şi eu abia aştept să plec din Paris, sări Gauguin. Mă-ntorc la tropice. Dacă-și închipui, Cézanne, că soarele adevărat e cel din Provence, atunci trebuie să-l vezi pe cel din Marchize. Acolo lumina soarelui şi culorile sunt tot atât de pure ca şi oamenii.

— Voi ar trebui să intraţi în secta celor ce se închină soarelui! spuse Seurat.

— Eu, unul, anunţă Vincent, cred că voi pleca în Africa.

— Ei, ei, murmură Lautrec, ne-am învârtit de încă un Delacroix în faşă!...

— Într-adevăr, vrei să faci asta, Vincent? întrebă Gauguin.

— Da. Poate că nu dintr-o dată. Cred c-ar trebui să mă opresc mai întâi undeva în Provence şi să mă obişnuiesc acolo cu soarele.

— Nu poţi să te opreşti la Marsilia, spuse Seurat, oraşul ăsta aparţine lui Monticelli[43].

— Nu mă pot duce în Aix, răspunse Vincent, pentru că aparţine lui Cézanne; Monet a pictat în Antibe, iar Marsilia a fost sfinţită de „Fada”. Ei, atunci, daţi-mi o idee, unde să mă duc?

— Stai! strigă Lautrec, ştiu locul care-ți trebuie. Te-ai gândit vreodată la Arles?

— Arles? O veche aşezare romană, parcă?

---

[43] Adolphe-Joseph-Thomas Monticelli (1824—1866), pictor (de gen, scene Idilice, peisaje) francez, renumit pentru strălucirea coloritului său. Supranumit „Fada” (Cu capul în nori, zăpăcitul).

— Da. E aşezat pe Ron, la două ore de Marsilia. Am fost o dată acolo. Scenele africane ale lui Delacroix par anemice pe lângă coloritul acestei regiuni.

— Ce vorbeşti? E chiar atât de puternic soarele?

— Puternic? Cât să te înnebunească. Dar arlezienele! Superbe, cele mai frumoase femei din lume. Păstrează încă trăsăturile pure şi delicate ale strămoşilor greci şi statura robustă şi viguroasă a cuceritorilor romani. Şi totuşi, curios, au şi o notă orientală; presupun că se datoreşte invaziei sarazinilor, din secolul al optulea. La Arles a fost descoperită adevărata Venus, Vincent. E clar că sculptorul a avut o arteziană ca model.

— Par atrăgătoare, după cât spui, zise Vincent.

— Aşa şi sunt, aşteaptă însă să simţi mistralul, şi pe urmă să stăm de vorbă.

— Ce este mistralul? întrebă Vincent.

— Ai să vezi tu când ai să fii acolo, răspunse Lautrec zâmbind.

— Cum e viaţa? Scumpă?

— În afară de mâncare şi adăpost, care costă mai nimic, n-ai pe ce cheltui banii. Dacă vrei neapărat să pleci din Paris, încearcă acolo!

— Arles... murmură Vincent pentru sine. Arles şi arlezienele. Mi-ar plăcea să pictez asemenea femei!

Parisul îl tulburase pe Vincent. Băuse prea mult absint, fumase prea multe pipe, se lăsase furat de felurite activităţi. Avea nervii răscoliţi. Simţea dorinţa vie să stea singur undeva unde să fie linişte şi să-şi poată cheltui numai pentru pictură toată energia lui clocotitoare. N-avea nevoie decât de un soare fierbinte, care să-i pârguiască întreaga creaţie. Avea simţământul că punctul culminant al vieţii lui, forţa creatoare spre care năzuise opt ani îndelungaţi, era acum mai aproape ca oricând. Ştia că nimic din ce pictase până atunci nu era de valoare; poate că nu mai avea înaintea lui decât un scurt răgaz în care să creeze cele câteva tablouri care să-i justifice viaţa.

— Cum spune Monticelli? „Trebuie să muncim din greu, zeci de ani, ca până la urmă abia să putem păstra două-trei portrete autentice.”

La Paris avea un trai asigurat, prietenie şi dragoste. Avea întotdeauna un cămin cald la Theo. Ştia că fratele lui nu l-ar lăsa niciodată să flămânzească sau să ceară de două ori materiale

de pictură, ştia că nu-i refuza nimic din ceea ce-i sta în putere să-i ofere, şi, mai ales, îi dăruia toată înţelegerea.

Ştia că în clipa în care va părăsi Parisul vor începe necazurile. Nu era în stare să se gospodărească fără Theo. Jumătate din vreme va umbla iar nemâncat. Va trebui să trăiască în hoteluri mici şi prăpădite, să se frământe că nu-şi poate cumpăra culorile la timp, să-şi înăbuşe cuvintele în piept în lipsa unui suflet apropiat cu care să schimbe o vorbă.

— Are să-ți placă la Arles, îi spuse a doua zi Toulouse-Lautrec. E liniştit, n-o să te sâcâie nimeni. Căldura e uscată, coloritul minunat – e singurul loc din Europa unde poţi găsi o limpezime apropiată de cea a stampelor japoneze. E paradisul pictorilor. Dacă n-aş fi atât de legat de Paris, aş merge şi eu.

În seara aceea, Theo şi Vincent se duseră la un concert; se cânta Wagner. Se întoarseră devreme acasă şi petrecură o oră depănând, în tihnă, amintiri din copilăria lor de la Zundert. Dimineaţa următoare, Vincent îi prepară cafeaua lui Theo şi, după ce fratele său plecă la „*Goupil*", făcu lună micul apartament, care nu mai fusese dereticat de când se mutaseră. Puse pe pereţi un tablou cu crevete roz, un portret al lui *Père* Tanguy cu pălăria lui rotundă de pai. *Le Moulin de la Galette,* un nud de femeie văzut din spate şi un studiu din Champs Élysées.

Seara, când Theo se întoarse acasă, găsi pe masa din salon un bilet:

„Draga Theo,

Am plecat la Arles; îţi voi scrie imediat ce ajung.

Am pus câteva tablouri de-ale mele pe pereţi, ca să nu mă uiţi.

Te îmbrăţişez,
Vincent"

CARTEA VI

A R L E S

1. CUTREMUR SAU REVOLUŢIE?

Soarele arlezian îl izbi în ochi; Vincent simţi cum suliţele lui nemiloase îi străpung creştetul. Era ca un bulgăre, ca un vârtej de văpaie lichidă, galben ca lămâia, care scălda tot albastrul intens al cerului într-o lumină orbitoare. Arşiţa cumplită şi limpezimea perfectă a atmosferei îi dădeau impresia că se afla într-o lume nouă, neobişnuită.

Coborî în zori din vagonul de clasa a treia şi o porni pe drumul şerpuitor care ducea de la gară spre Place Lamartine, o piaţă mărginită într-o parte de cheiul Ronului, iar în cealaltă de nişte cafenele şi hoteluri prăpădite. Arles i se aşternu în faţă, întins parcă de mistria unui zidar pe spinarea dealului, dormitând sub soarele fierbinte, tropical.

Nu-şi bătu prea mult capul cu găsirea unei locuinţe; intră în primul hotel pe lângă care trecu, în Place Lamartine, *„Hôtel de la Gare”* şi închirie o cameră. Se găseau în ea un pat de alamă ce scârţâia la cea mai mică mişcare, un urcior crăpat, aşezat într-un lighean, şi un scaun stingher. Proprietarul îi mai aduse şi o masă nevopsită. În odaie nu era loc să-şi instaleze şevaletul, dar Vincent avea de gând să picteze toată ziua în aer liber.

Îşi aruncă valiza pe pat şi o zbughi afară, să cerceteze priveliştile. Din Place Lamartine se desfăceau două drumuri ducând spre inima oraşului. În stânga, un drum ocolit, pentru căruţe, înconjura întreaga aşezare şi urca şerpuind larg spre culmea dealului, trecând pe lângă vechiul for şi amfiteatru roman. Vincent apucă însă pe o cale mai scurtă, care se strecura printr-un labirint de străduţe înguste, pavate cu piatră. După un lung urcuş, ajunse în Place de la Mairie, pârjolită de soare. În drum, trecu pe lângă ogrăzi pietruite, neprietenoase, pe lângă curţi pătrate, care păreau să fi rămas neatinse de pe vremea romanilor. Pentru a fi ferite de soarele dogoritor, străduţele erau atât de înguste, încât puteai atinge ambele rânduri de case doar întinzând mâinile. Ca să pună stavilă mistralului, străzile se răsuceau în loc, pe coasta dealului, într-o întortochere disperată: nu suiau în linie dreaptă nici măcar zece

paşi. Erau pline de gunoaie, de copii murdari în uşile caselor, totul învăluit într-o atmosferă sinistră, de locuri bântuite de stafii.

Părăsi Place de la Mairie şi, trecând printr-o străduţă scurtă, dădu în drumul principal din spatele oraşului. Tăie apoi prin micul parc şi porni la vale, spre arena romană. Sări ca o capră din piatră-n piatră, până când ajunse sus, pe creasta zidului. Se aşeză pe un bloc de piatră, legănându-şi picioarele deasupra unei prăpăstii abrupte, adâncă de câteva sute de metri, îşi aprinse luleaua şi-şi admiră domeniul al cărui stăpân şi proprietar se numise singur.

Sub el, oraşul se prăvălea la vale, spre Ron, ca o cascadă multicoloră. Acoperişurile caselor se îmbucau unul într-altul, alcătuind un mozaic încâlcit şi pestriţ. Ţigla lor, cândva roşie, răscoaptă de dogoarea stăruitoare a soarelui, împrumutase acum toate culorile, de la galbenul cel mai palid şi trandafiriul delicat de scoică până la albastrul aprig de levănţică şi cafeniul întunecat al humei.

Apele late şi învolburate ale Ronului făceau o cotitură chiar la poalele dealului pe care stătea aninat Arles şi porneau apoi năvalnic spre sud, spre Mediterana. Fluviul era strâns între cheiuri de piatră. Pe celălalt mal, oraşul Trinquetaille apărea ca pictat pe o ilustrată. În spatele lui Vincent străjuiau munţii, lanţuri uriaşe, înălţându-se drept în sus, în lumina albă, limpede. În faţa lui se desfăşura o panoramă bogată: ogoare cultivate, livezi în floare, dâmbul Montmajour şi văi fertile, răscolite de mii de brazde adânci, toate adunându-se într-un punct îndepărtat, în zare.

Dar ceea ce-l buimăcea cu desăvârşire era coloritul regiunii, care-l făcu să-şi treacă mâna peste ochi, orbit. Cerul era albastru, dar de un albastru atât de intens, adânc, implacabil, încât părea să nu mai fie albastru de loc şi să nu mai aibă nicio culoare. Verdele ogoarelor întinse la picioarele lui era chiar esenţa culorii verzi, dezlănţuite în nebunie. Soarele incandescent, galben ca lămâia, roşul-sângeriu al pământului, albul ţipător al unui nor singuratic agăţat deasupra lui Montmajour şi rozul mereu reîmprospătat al livezilor... un asemenea colorit părea de necrezut. Cum să le picteze? Cum ar putea vreodată să convingă pe cineva că ele existau aievea, chiar dacă izbutea să le transpună pe paleta lui? Galben,

albastru, verde, roşu, roz; natura se dezlănţuia în cinci nuanţe chinuitoare.

O luă pe drumul de căruţe care ducea spre Place Lamartine, îşi înhăţă şevaletul, vopselele şi pânza şi o porni de-a lungul Ronului. Pretutindeni, migdalii dădeau în floare. Lumina albă, orbitoare a soarelui, oglindită în apă, îi înjunghia dureros ochii. Îşi uitase pălăria la hotel. Soarele îl ardea prin roşul părului şi-i absorbea tot frigul Parisului, toată oboseala, descurajarea şi sila cu care viaţa citadină îi împovărase sufletul.

La un kilometru în josul râului găsi un pod mobil, pe care tocmai trecea o cotigă profilată pe cerul siniliu. Râul era albastru ca un izvor de munte, iar malurile – portocalii, aşternute cu iarbă verde. Un grup de femei, în bluze groase de pânză şi cu bonete multicolore, spălau rufe la umbra unui pom singuratic.

Îşi instală şevaletul, trase adânc aer în piept şi închise ochii. Nimeni nu putea prinde un asemenea colorit cu ochii deschişi. În clipa aceea, i se spulberară deodată din minte toate teoriile lui Seurat despre *pointillism-ul* ştiinţific, discursurile vehemente ale lui Gauguin despre primitivismul decorativ, aparenţele de sub suprafeţele solide ale lui Cézanne, petele de culoare şi liniile născute din ura plictisită a lui Lautrec.

Din clipa aceea nu rămase decât el singur, Vincent.

Se întoarse la hotel pe la ora prânzului. Se aşeză la o măsuţă din bar şi comandă un absint. Era prea tulburat, prea încărcat ca să poată mânca. Un bărbat de la o masă alăturată, văzându-i mâinile, faţa şi hainele mânjite de vopsea, intră in vorbă cu el.

— Sunt ziarist, din Paris, începu el. Mă aflu aici de trei luni şi strâng material pentru o carte despre dialectul provensal.

— Eu am sosit chiar azi-dimineaţă din Paris.

— Da, mi-am dat seama. Ai de gând să rămâi mult?

— Da. Aşa cred.

— Ascultă-mi sfatul şi lasă-te păgubaş. Arles e locul cel mai nesănătos de pe întreg globul.

— Ce te face să crezi asta?

— Nu cred. Ştiu. De trei luni urmăresc oamenii de-aici şi te asigur că nu-i niciunul teafăr. Uită-te numai la ei. Uită-te în ochii lor. Nu există nicio fiinţă normală, întreagă la minte, în tot Tarasconul.

— Mi se pare curios ce spui, făcu Vincent.

— Într-o săptămână ai să fii de aceeaşi părere cu mine. Regiunea din jurul oraşului Arles e cea mai crunt sfâşiată şi biciuită din întreaga Provence. Ai umblat puţin prin soarele ăsta? Ei, poţi atunci să-ți închipui ce efect are asupra acestor oameni, care sunt torturaţi zi de zi de lumina lui orbitoare? Iţi spun, le arde creierii din cap, nu altceva! Şi mistralul! N-ai simţit încă mistralul? O, atunci aşteaptă să-l simţi! Biciuieşte fără milă oraşul două sute de zile pe an. Dacă-ncerci să umbli pe stradă, te izbeşte de pereţii caselor. Dacă te afli afară, pe câmp, te doboară la pământ şi te striveşte în praf. Te răstoarnă şi-ți întoarce sufletul pe dos, până ce simţi că nu mai poţi îndura nicio clipă. Am văzut cum vântul ăsta păcătos smulge ferestrele din ţâţâni, dezrădăcinează copacii, dărâmă gardurile, şfichiuie oamenii şi animalele pe câmp, de te aştepţi să-i vezi rupţi în bucăţi. Am stat numai trei luni aici, dar simt că sunt gata să-mi pierd şi eu minţile. Mâine dimineaţă o şterg.

— Eşti sigur că nu exagerezi? întrebă Vincent. Arlezienii mi s-au părut oameni normali, atât cât i-am văzut eu astăzi.

— Atât cât i-ai văzut azi, dar aşteaptă să-i cunoşti mai bine. Ştii care-i părerea mea?

— Nu, care? Vrei să bei un absint cu mine?

— Mulţumesc. După părerea mea, Arles suferă de epilepsie. Se biciuieşte singur până la un asemenea grad de excitare nervoasă, încât nu te mai îndoieşti că, dintr-o clipă într-alta, va izbucni într-o criză violentă şi va face spume la gură.

— Şi izbucneşte?

— Nu! Asta-i partea curioasă. Ajunge mereu la un punct culminant, dar niciodată nu intră în criză. Am aşteptat trei luni să văd o explozie ori un vulcan erupând în Place de la Mairie. De nenumărate ori am crezut că locuitorii vor înnebuni toţi deodată şi-şi vor tăia unul altuia beregăţile! Dar chiar în clipa când explozia e gata să izbucnească, mistralul încetează pentru câteva zile, şi soarele se ascunde după o perdea de nori.

— Păi, râse Vincent, dacă nu intră niciodată în criză, poţi să mai spui că Arles suferă de epilepsie? Ce zici?

— Nu, răspunse ziaristul, dar pot să-l socotesc epileptoidal.

— Asta ce naiba mai e?

— Pregătesc un reportaj pe această temă pentru ziarul la care lucrez. Articolul ăsta nemţesc mi-a dat ideea.

Scoase o revistă din buzunar şi i-o întinse lui Vincent peste masă.

— Doctorii ăştia au studiat câteva sute de oameni care sufereau de boli nervoase asemănătoare cu epilepsia, dar care nu ajungeau niciodată la crize. Uite, pe schemele astea au înregistrat curba ascendentă a nervozităţii şi excitării, pe care ei o numesc tensiune volatilă. Ei bine, în toate cazurile bolnavii au dus-o într-o febrilitate mereu crescândă până la treizeci şi cinci – treizeci şi opt de ani. În medie, cam pe la treizeci şi şase de ani trec printr-o violentă criză de epilepsie. După aceea, mai urmează încă vreo şase accese, în decurs de un an sau doi, şi adio!...

— Asta nu-i o vârstă la care să mori, spuse Vincent. La treizeci şi ceva de ani omul abia începe să fie stăpân pe forţele lui.

Ziaristul băgă revista înapoi în buzunar.

— Ai să stai mai mult timp la hotelul ăsta? Articolul meu e aproape gata; vreau să-ți trimit un exemplar imediat ce se va publica. Teoria mea e următoarea: Arles e un oraş epileptoidal. De secole, pulsul îi zvâcneşte din ce în ce mai furtunos. Se apropie de prima lui criză. E sigur că se va produce. Şi asta, destul de curând. Când se va întâmpla, vom fi martorii unei înspăimântătoare catastrofe. Crime, incendieri, violuri, distrugere totală. Regiunea asta nu poate supravieţui la nesfârşit acestei stări de supraexcitare. Ceva trebuie să se întâmple, şi se va întâmpla. Eu o şterg înainte ca oamenii să înceapă a face spume la gură! Şi te sfătuiesc şi pe dumneata să vii cu mine!

— Mulţumesc, spuse Vincent, mie-mi place aici. Acum mă duc la culcare. Te mai văd mâine dimineaţă? Nu? Atunci îţi urez noroc! Şi nu uita să-mi trimiţi articolul.

2. MAŞINA DE PICTAT

În fiecare dimineaţă, Vincent se scula înaintea zorilor, se îmbrăca şi făcea un marş de mai mulţi kilometri pe malul râului sau prin ţinut, în căutarea unui loc care să-l inspire. În fiecare seară se întorcea cu o pânză gata terminată – terminată, pentru că mai mult n-avea ce să-i facă. După cină, se ducea direct la culcare.

Devenise o maşină de pictat, oarbă, grămădind pânzele, una după alta, cu înfrigurare, fără să-şi dea măcar seama ce face. Livezile ţinutului erau în floare. Îl cuprinse o pasiune sălbatică să le picteze pe toate. Nici nu se mai gândea la ce pictează. Picta pur şi simplu. Toţi cei opt ani de trudă intensă îşi găseau, în sfârşit, expresia într-o uriaşă izbucnire de energie biruitoare. Uneori, o pânză începută în zori o termina până la amiază. Se întorcea înapoi în oraş, bea o ceaşca de cafea şi se îndrepta greoi în altă parte, purtând sub braţ o pânză neîncepută.

Nu ştia dacă ceea ce picta era bun sau rău. Nici nu-i păsa. Era beat de culoare.

Nimeni nu-i vorbea. Nu vorbea cu nimeni. Energia pe care n-o dăruia picturii o folosea în lupta împotriva mistralului. Trei zile pe săptămână trebuia să-şi fixeze şevaletul cu ţăruşi bătuţi în pământ. Şevaletul flutura încolo şi-ncoace în vânt, ca un cearceaf pe o frânghie de rufe. La căderea nopţii, se simţea atât de zdrobit, de parcă ar fi fost bătut zdravăn.

Nu purta niciodată pălărie, şi soarele sălbatic îi pârlea, încet-încet, părul din creştetul capului. Noaptea, când zăcea în patul de alamă, îşi simţea capul încins de flăcări. Soarele îl săgeta în ochi, orbindu-l cu desăvârşire. Câteodată nu mai deosebea verdele câmpiilor de albastrul cerului. Dar, când se întorcea la hotel, îşi dădea seama că pânză era în bună parte transpunerea vie, scânteietoare a naturii.

Într-o zi pictă o livadă cu pământ liliachiu, împrejmuită de un gard roşu şi cu doi piersici trandafirii profilaţi pe un cer de un albastru şi un alb triumfător.

— Cred că ăsta e cei mai bun peisaj pe care l-am făcut vreodată, murmură el.

La hotel îl aştepta o scrisoare, care-l vestea că Anton Mauve murise, la Haga. Scrise, în josul peisajului cu piersici *Souvenir de Mauve*[1], *Vincent şi Theo* şi-l trimise pe adresa casei din Uileboomen.

A doua zi dimineaţa, descoperi o livadă de pruni în floare. În timp ce lucra, se iscă un vânt turbat, cu răbufniri ritmice, ca talazurile mării. În răstimpuri, soarele strălucea, şi florile albe scânteiau pe pomi. Continua totuşi să picteze, ameninţat în fiecare clipă să-şi vadă şevaletul doborât la pământ. Îşi amintea de zilele de la Scheveningen, când picta pe ploaie, în mijlocul

[1] În amintirea lui Mauve... (în lb. franc.).

vârtejurilor de nisip, împroşcat de spuma oceanului. Pânza avea acum efecte de alb cu mult galben şi nuanţe de albastru cu liliachiu. Când termină văzu că pe pânză apăruse ceva neaşteptat, nici el nu ştia cum: mistralul.

— Lumea o să creadă că tabloul ăsta l-am pictat beat, râse el de unul singur.

Îi veni în minte un rând din scrisoarea primită de la Theo cu o zi înainte. Cu ocazia unei vizite la Paris, *mijnheer* Tersteeg se oprise în faţa unui Sisley şi-i spusese lui Theo: „Nu-mi vine să cred că pictorul era treaz când a făcut tabloul acesta”.

„Dacă Tersteeg ar vedea tablourile mele din Arles, gândi el, ar spune cu siguranţă c-au fost pictate în plină criză de delirium tremens.”

Oamenii din Arles se ţineau la distanţă de el. Îl vedeau gonind în zorii zilei, afară din oraş, cu şevaletul greu încărcat în spate, fără pălărie, cu bărbia azvârlită înainte, grăbit, cu ochii aprinşi de nerăbdare. Îl vedeau când se întorcea seara, având, în loc de ochi, doi tăciuni încinşi, creştetul capului la fel de roşu cum e carnea crudă, ducând sub braţ o pânză încă udă, cufundat într-o discuţie însufleţită cu el însuşi. Oraşul îi născocise o poreclă, şi toată lumea o folosea: *„Fou-roux“* [2]!

„Poate că sunt un nebun roşcovan, îşi spunea el, ce pot că fac?”

Proprietarul hotelului îl storcea până la ultimul franc. De mâncare se găsea greu în oraş, căci aproape toţi oamenii din Arles luau masa acasă. Restaurantele erau scumpe. Le cutreieră pe toate, în căutarea unei farfurii de supă bună, dar fără folos.

— E greu să-mi prăjiţi câţiva cartofi, *madame?* întrebă el într-un loc.

— Imposibil, *monsieur*.

— Atunci poate aveţi puţin orez...

— Orez o să gătim mâine.

— Dar macaroane?

— N-a mai fost loc pe plită pentru macaroane.

În cele din urmă, se lăsă păgubaş şi nu se mai preocupă de mâncare, hrănindu-se cu ce găsea. Soarele fierbinte îi ţinea trează energia, în ciuda faptului că acorda atât de puţină atenţie stomacului. În locul unei alimentaţii sănătoase, se îmbuiba cu absint, tutun şi cu povestirile despre Tartarin din

[2] Nebun roşcovan (în lb, franc.).

Tarascon ale lui Daudet. Nenumăratele ore de intensă concentrare petrecute în faţa şevaletului îi biciuiau nervii. Avea nevoie de stimulente. Absintul îl aţâţa şi mai mult, iar a doua zi starea de excitare creştea, şfichiuită de mistral şi înfierbântată de soare.

Cu cât înainta vara, totul părea să ardă în jur. Nu se mai vedea decât aur, bronz şi aramă, sub un cer verde-azuriu, albit de arşiţă. Tot ce cădea sub dogoarea soarelui căpăta nuanţe de un galben sulfuros. Pânzele lui deveniră mase de galben strălucitor, arzător. Ştia că galbenul nu mai fusese folosit în pictura europeană de pe vremea Renaşterii, dar asta nu-l împiedica de loc. Culoarea galbenă se scurgea din tuburi pe pânză şi împietrea acolo. Tablourile ieşeau dense, coapte, tăbăcite de soarele arzător şi măturate de vântul sălbatic.

Era încredinţat că a picta un tablou bun nu-i mai uşor decât să descoperi un diamant sau o perlă. Rămăsese încă nemulţumit de el şi de ceea ce făcea, dar, într-un ungher de suflet, îi licărea speranţa că, până la urmă, pictura lui va deveni ceea ce trebuie. Uneori şi această speranţă părea o fata morgana. Dar nu simţea că trăieşte decât atunci când trudea în faţa şevaletului. Viaţă proprie nu mai avea de loc. Era, pur şi simplu, un mecanism, o maşină oarbă de pictat, în care turna în fiecare dimineaţă ceva hrană, lichid şi vopsea, pentru ca la căderea nopţii să scoată o pânză terminată.

Şi asta pentru ce? Pentru vânzare? Fireşte că nu. Ştia că nimeni nu vrea să-i cumpere tablourile. Atunci de ce se grăbea atâta? De ce zorea şi se vlăguia pictând zeci de pânze, când sub patul lui sărăcăcios de alamă nu mai era loc pentru teancurile de tablouri?

Renunţase la dorinţa de a avea succes. Picta pentru că nu putea altfel, pentru că asta îl împiedica să-şi mai frământe mintea, pentru că-i abătea atenţia. Putea să trăiască fără nevastă, fără cămin şi copii, putea să trăiască fără iubire şi prietenie, putea să trăiască fără sănătate şi siguranţa zilei de mâine, fără confort şi hrană. Dar nu putea trăi fără acel ceva, care era mai puternic decât el însuşi, care era viaţa lui: forţa şi talentul creator.

3. „LE PIGEON”[3]

[3] Porumbelul (în lb. franc.).

Încercă să-şi caute modele, dar lumea din Arles nu voia să-i pozeze. Socoteau că-i picta prost şi le era teamă că prietenii vor face haz de portretele lor. Ştia bine că dacă i-ar picta în genul drăgălaş al lui Bouguereau, oamenii nu s-ar mai feri să-i pozeze. Se văzu deci nevoit să renunţe la modele şi să lucreze numai în mijlocul naturii.

Pe măsură ce vara se pârguia, arşiţa deveni tot mai cumplită, iar vântul încetă să mai bată. Lumina în care lucra trecea treptat de la galben-verzui la galben-auriu, dobândind nuanţe tot mai pale. Îşi amintea adesea de pictura lui Renoir, cu linia ei atât de pură şi de clară. La fel apăreau toate şi în aerul limpede din Provence, aidoma ca în stampele japoneze.

Într-o zi, în zori, zări o fată cu un ten arămiu, cu părul blond bătând în argintiu, cu ochii cenuşii, îmbrăcată într-o bluză de stambă roz-pal, sub care se ghiceau sânii împliniţi, tari şi mici. Era o fetişcană elementară ca pământul ogoarelor, feciorelnică. În toate liniile trupului. Mama ei, îmbrăcată în galben murdar şi albastru decolorat apărea, în lumina puternică a soarelui, proiectată pe un strat de flori strălucitoare, albe ca zăpada şi galbene ca şofranul. Primiră să-i pozeze câteva ore în schimbul unei sume mici.

Gând se întoarse în seara aceea la hotel, băgă de seamă că gândurile îi tot fugeau la fata cu ten arămiu. Somnul nu voia să vină. Ştia că în Arles existau anumite case, vizitate mai ales de zuavi, adică de negrii care-şi făceau instrucţia în rândurile armatei franceze. Auzise că tariful era îndeobşte cinci franci.

Trecuseră luni de zile de când nu mai vorbise cu vreo femeie decât pentru a-i cere o ceaşcă de cafea sau o pungă de tutun. Îşi aminti de vorbele de dragoste pe care i le spunea Margot, de mângâierea degetelor ei pe obraz, de ploaia de sărutări drăgăstoase care urma.

Sări în picioare, străbătu grăbit Place Lamartine şi pătrunse în labirintul întunecat al caselor de piatră. În timp ce urca, de undeva, de sus, auzi răcnete şi tărăboi. O rupse la fugă într-acolo şi, în scurtă vreme, ajunse în faţa uşii unui bordel, în Rue des Ricolettes, tocmai când jandarmii încărcau într-o căruţă doi zuavi înjunghiaţi de nişte italieni beţi. Fesurile roşii ale soldaţilor zăceau într-o baltă de sânge pe caldarâmul colţuros al străzii. Jandarmii îi îmbrânceau pe italieni spre închisoare, în timp ce mulţimea furioasă se repezea după ei urlând:

— Spânzuraţi-i! Spânzuraţi-i!

Profită de învălmăşeală şi se strecură nevăzut în „*Maison de Tolérance, Numéro 1“,* din Rue des Ricolettes. Louis, proprietarul, îi ură bun venit şi-l conduse într-o mică încăpere, pe stânga, unde câteva perechi consumau băuturi.

— Am o fată foarte drăguţă pentru dumneavoastră, spuse Louis. Doriţi s-o vedeţi? Dacă nu vă place Rachel, vă puteţi alege alta, desigur.

— Vreau s-o văd.

Se aşeză la o masă şi-şi aprinse luleaua. De-afară, din hol, se auzi un râs şi apoi îşi făcu apariţia, în pas de dans, o fată. Se lăsă uşor pe scaunul din faţa lui Vincent şi-i zâmbi.

— Eu sunt Rachel, zise ea.

— O, exclamă el, dar nu eşti decât un copil!

— Am şaisprezece ani, spuse Rachel mândră.

— Şi de când eşti aici?

— La Louis? De-un an.

— Stai, să te văd mai bine.

Lumina galbenă a lămpii cu gaz era chiar în spatele ei şi faţa îi rămăsese în umbră; îşi rezemă capul de perete şi-şi îndreptă bărbia în sus, spre lumină, ca Vincent s-o poată vedea.

Avea o figură rotundă, plină, ochi mari, albaştri, lipsiţi de expresie, bărbia şi gâtul cărnoase. Părul negru era răsucit în vârful capului, ceea ce făcea ca faţa-i să semene şi mai mult cu o minge. Nu avea pe ea decât o rochie subţire, imprimată şi o pereche de sandale. Sfârcurile sânilor rotunzi împungeau spre el ca nişte degete acuzatoare.

— Eşti drăguţă, Rachel.

Un zâmbet luminos, de copil, apăru în ochii ei pustii. Se răsuci şi-i luă mâna într-ale ei.

— Îmi pare bine că-ți plac, zise ea. Sunt încântată să plac bărbaţilor. Asta face viaţa mai frumoasă, nu-i aşa?

— Da. Dar tu mă placi?

— Cred că eşti destul de nostim, *Fou-roux*!

— *Fou-roux*! Deci mă cunoşti!

— Te-am văzut în Place Lamartine. De ce treci mereu ca o furtună cu legătura aia în spinare? Şi de ce nu porţi pălărie? Nu te arde soarele? Ochii ți-s roşii de tot. Nu te dor?

El râse de naivitatea copilei.

— Eşti foarte dulce, Rachel. Vrei să-mi spui pe numele meu adevărat?

— Cum?

— Vincent.

— Nu, îmi place mai mult *Fou-roux*. Te superi dac-o să-ți spun aşa? Şi-acum, dai ceva de băut? Bătrânul Louis mă pândeşte din hol.

Îşi trecu degetele peste gât; Vincent le urmări cum se afundau în carnea moale. Zâmbi cu ochii ei albaştri, goi şi Vincent îşi dădu seama că voia să pară fericită doar ca să-l dispună pe el. Avea dinţii regulaţi, dar negri; buza de jos, cărnoasă, se răsfrângea atingând aproape cuta orizontală de deasupra bărbiei pline.

— Comandă o sticlă de vin, spuse el, dar nu prea scumpă, că n-am mulţi bani.

Când li se aduse vinul, Rachel zise:

— N-ai vrea s-o bem în camera mea? E mai intim acolo.

— Sigur că da.

Urcară un şir de trepte de piatră şi intrară în cămăruţa fetei. Avea un pat îngust, o masă, un scaun, iar pe pereţii albi atârnau mai multe medalioane în culori. Două păpuşi stricate tronau în mijlocul mesei.

— Le-am adus cu mine de-acasă, zise ea. Uite, *Fou-roux,* ia-le. Asta e Jacques şi asta e Catherine. Mă jucam de-a tata şi de-a mama cu ele. O, *Fou-roux,* ce caraghios arăţi aşa!

Vincent rămase zâmbind prosteşte cu câte o păpuşă în fiecare mână, până când fata se opri din râs. Apoi Rachel îi luă păpuşile din mâini, le aruncă pe masă, îşi zvârli sandalele într-un colţ şi lăsă să-i alunece rochia de pe ea.

— Stai jos, *Fou-roux,* şi hai să ne jucăm de-a tata şi de-a mama. Tu ai să fii tata şi eu mama. Îţi place să te joci aşa?

Era scurtă, groasă, cu coapse bombate, cu o adâncitură sub sânii ascuţiţi şi cu pântecele rotund, durduliu.

— Rachel, zise Vincent, dacă ai de gând să-mi spui *Fou-roux,* să ştii că am şi eu un nume pentru tine.

Rachel bătu din palme şi-i sări In braţe.

— Oh, spune-mi-l! Îmi place să mi se dea nume noi!

— Am să-ți spun *„Le Pigeon”.*

Ochii lui Rachel căpătară o expresie jignită şi mirată.

— De ce tocmai porumbel, papa?

El îi mângâie uşor pântecele rotund, cupid.

— Pentru că arăţi ca un porumbel, cu ochii tăi blânzi şi cu burtica ta umflată.

— E drăguţ să fii porumbel?

— O, da, porumbeii sunt foarte drăgălaşi şi merită să-i îndrăgeşti... aşa cum meriţi şi tu!

Rachel se întinse spre el, îl sărută pe ureche, apoi sări din pat şi aduse două pahare mari pentru vin.

— Ce urechiuşe nostime ai, *Fou-roux*! spuse ea, între două sorbituri de vin roşu. Când bea, îşi vâra nasul în pahar, cum fac copiii.

— Îţi plac? o întrebă el.

— Da. Sunt aşa de moi şi rotunde, ca ale unui căţeluş.

— Atunci ți le dăruiesc.

Rachel râse tare. Îşi duse paharul la buze, apoi chicoti din nou; o picătură de vin roşu îi căzu pe sânul sting, se prelinse pe pântecele ei de porumbel şi dispăru în triunghiul negru.

— Eşti drăguţ, *Fou-roux.* Toată lumea zice despre tine c-ai fi nebun. Dar nu eşti, nu-i aşa?

Vincent se strâmbă.

— Numai un pic, făcu el.

— Şi vrei să fii iubitul meu? întrebă Rachel. N-am mai avut iubit de peste o lună. Vrei să vii la mine în fiecare noapte?

— Mă tem că n-am să pot veni chiar, în fiecare noapte, *Pigeon.*

Rachel se bosumflă.

— De ce nu?

— Păi, printre altele, pentru că n-am bani.

Pusă pe joacă, Rachel îl pişcă de urechea dreaptă.

— Dacă n-ai cinci franci, *Fou-roux,* îţi tai urechea şi mi-o dai mie? Mi-ar plăcea să fie a mea! Aş pune-o pe masă şi m-aş juca în fiecare seară cu ea.

— Bine, dar dacă îţi aduc cinci franci mi-o dai înapoi, nu?

— O, *Fou-roux,* eşti aşa de hazliu şi de drăguţ, aş vrea ca toţi bărbaţii care vin pe-aici să fie ca tine!

— Nu-ți place aici?

— O, ba da, mă distrez bine şi-mi place tot... adică stai, afară de zuavi.

Rachel lăsă paharul de vin din mână şi îşi încolăci braţele cu drăgălăşenie în jurul gâtului lui Vincent. Îi simţea pântecele

moale lipit de vestă, şi vârfurile sânilor, ca nişte muguri, îl ardeau. Îşi îngropă gura într-a lui. Şi el se trezi sărutându-i interiorul moale, catifelat al buzei.

— Ai să mai vii să mă vezi, *Fou-roux*? N-ai să mă uiţi şi să te duci la alta?

— Am să mai vin, *Pigeon*.

— Şi-acum ce facem? Ne jucăm de-a tata şi de-a mama?

Când plecă, după o jumătate de oră, era chinuit de o sete ce nu putea fi stinsă decât de nenumărate pahare de apă rece şi curată.

4. POŞTAŞUL

De la o vreme, Vincent observă că o vopsea cu cât era mai fin pisată cu atât se îmbiba mai mult de ulei; uleiul era numai mediul care păstra culoarea. Dar nu dădu nicio importanţă acestui lucru, mai ales că nu-i păsa dacă pânzele lui căpătau o înfăţişare mai aspră. Aşa că, în loc să cumpere culori care fuseseră pisate pe piatră ore-n şir, la Paris, se hotărî să şi le amestece singur. Theo îl rugase pe *Père* Tanguy să-i trimită fratelui său cele trei cromuri, malahitul, stacojiul, miniul portocaliu, cobaltul şi ultramarinul. Şi Vincent le pisa acum în cămăruţa lui de la hotel. În acest chip, nu numai că-l costau mai puţin culorile, dar erau şi mai proaspete şi durau mai mult.

Apoi începu sa fie nemulţumit de calitatea pânzei pe care picta. Stratul subţire de ghips cu care era acoperită pânza nu absorbea culoarea lui, pusă din belşug. Theo îi trimise suluri de pânză nepreparată, şi el sta noaptea şi amesteca ghipsul într-un castronaş, întinzându-l apoi pe pânza pe care picta a doua zi.

Georges Seurat îi deschisese ochii asupra importanţei ramei la un tablou. Când îi trimise lui Theo primele pânze din Arles, îi indică şi ce lemn să fie folosit pentru rame şi în ce culoare să fie vopsit. Dar tot n-avu linişte până ce nu-şi văzu picturile încadrate în rame făcute de el însuşi. Cumpăra stinghii simple de lemn, le tăia pe măsură şi le vopsea apoi într-o culoare care să se potrivească tabloului.

Îşi prepara culorile, îşi făcea singur cadrele, îşi ungea pânzele cu ghips, le picta, apoi le înrăma.

„Păcat că nu pot să-mi cumpăr singur tablourile! murmură el. Atunci chiar că n-aş mai avea nevoie de nimeni!”

Mistralul începu să sufle din nou. Toată natura era dezlănţuită. Cerul părea de sticlă şi aerul era foarte uscat. Se lăsase un frig pătrunzător, în ciuda soarelui care strălucea. Pictă o natură moartă în odaia lui: o cafetieră din smalţ albastru, o ceaşcă albastră cu auriu şi o cană de lapte în pătrăţele alb cu albastru, alături de un ulcior de majolică albastră, cu un desen roşu, verde şi cafeniu, şi, în sfârșit, două portocale şi trei lămâi.

Când se potoli vântul, ieşi iar din casă şi pictă un peisaj cu podul de fier de la Trinquetaille, în care cerul şi apele Ronului erau de culoarea absintului, cheiurile – liliachii, siluetele oamenilor rezemaţi în coate de parapet – întunecate, iar podul de fier – de un albastru tare, cu o notă vie de portocaliu pe un fond negru şi o trăsătură de un verde puternic de malahit. Încerca să redea acel ceva deprimat şi deprimant care plutea în atmosferă.

În loc să copieze fidel ceea ce i se înfăţişa înaintea ochilor, începu să folosească în mod arbitrar culorile, ca să se exprime cu mai multă vigoare. Era adevărat, fără îndoială, ce spusese Pissaro, la Paris: „Trebuie să exagerezi, cu îndrăzneală, efectele pe care le produc culorile, fie prin armonia, fie prin disonanţa lor”. În prefaţa lui Maupassant la *Pierre et Jean* găsi aceeaşi idee: „Artistul are libertatea de a exagera, de a crea în romanul său o lume mai frumoasă, mai simplă, mai mângâietoare decât cea în care trăim”.

O zi întreagă munci din greu, fără nicio clipă de răgaz, printre lanurile de grâu bătute de soare, ca să prindă pe pânză un câmp arat: un ogor mare, cu bulgări violeţi de pământ, boltindu-se spre zare; un semănător în albastru şi alb; în depărtare, un lan cu grâu mic, copt, şi, peste toate, un cer galben cu un soare şi mai galben.

Era sigur, criticii parizieni ar spune că lucrează prea repede. Dar el nu era de aceeaşi părere. Oare nu emoţia şi sinceritatea simţământului pe care-l încerca în faţa naturii îi dădeau impuls? Şi dacă emoţiile erau uneori atât de puternice încât picta aproape fără să-şi dea seama că pictează, dacă uneori trăsăturile de penel îşi urmau una alteia cu iuţeala şi coerenţa cuvintelor în vorbire, ştia că, după aceea, vor veni şi zile greoaie, lipsite de inspiraţie. Trebuia deci să bată fierul cât e cald şi să-l pună deoparte.

Îşi prinse şevaletul cu o curea în spate şi porni grăbit spre casă, pe drumul de la poalele dealului Montmajour. Mergea repede, şi, curând, ajunse din urmă un bărbat şi un copil, care păşeau agale în faţa lui. Îl recunoscu pe bărbat, era bătrânul Roulin, *facteur des postes*[4] în Arles. I se întâmplase adesea să stea în cafenea alături de el, și de multe ori voise să intre în vorbă, dar nu se ivise prilejul.

— Bună ziua, *monsieur* Roulin.

— A, dumneata eşti, pictorul, spuse Roulin. Bună ziua. Am ieşit cu băiatul la plimbare, ca de obicei, duminica după masă.

— Frumoasă zi, nu?

— Da, minunată, mai ales că nu suflă blestematul ăsta de mistral. Ai pictat ceva azi, *monsieur?*

— Da.

— Sunt un neştiutor, *monsieur,* şi nu mă pricep de loc la artă. Dar m-aş simţi onorat dacă mi-ai arăta şi mie tabloul.

— Cu plăcere.

Băiatul fugi înainte, jucându-se. Vincent şi Roulin mergeau alături. În vreme ce Roulin privea tabloul, Vincent se uita la el. Roulin purta pe cap şapca lui albastră de poştaş. Avea ochi blânzi, dar iscoditori, şi o barbă lungă, pătrată, ondulată, care-i ascundea în întregime gâtul şi gulerul, revărsându-se în valuri peste haina albastră de uniformă. Vincent simţi la el aceeaşi blândeţe şi înclinare spre visare careul atrăsese şi la *Père* Tanguy. Era patetic în simplitatea lui, şi faţa necioplită de ţăran părea nelalocul ei, încadrată în barba aceea bogată de înţelept grec.

— Sunt un neştiutor, *monsieur,* repetă Roulin, şi o să mă ierţi că-mi dau cu părerea. Dar lanurile dumitale de grâu îmi par la fel de vii ca ăla de colo, pe lângă care am trecut adineauri, când te-am văzut pictând.

— Aşadar, îţi place?

— Ştiu eu? Pot să spun doar atât: mă face să simt ceva, aici, înăuntru.

Îşi trecu mâna în sus, peste piept.

Se opriră o clipă la poalele dealului Montmajour. Soarele apunea, roşu, peste vechea mânăstire, şi razele lui piezişe incendiaseră în flăcări portocalii trunchiurile şi frunzişul pinilor care se înălţau printre bolovanii prăvăliţi; alte pâlcuri de pini, de

[4] Factor poștal (în lb. franc.).

un albastru de Prusia, se profilau în depărtare pe cerul transparent, verde-albăstrui. Nisipul alb şi bolovanii înălbiţi, risipiţi printre copaci, căpătau de asemenea reflexe albăstrii.

— Şi asta are viaţă, nu, *monsieur*? întrebă Roulin.

— Da, şi va mai avea chiar după ce noi nu vom mai fi, Roulin.

Merseră mai departe, vorbind liniştit, prieteneşte. Nimic nu era supărător în cuvintele lui Roulin. Era un om simplu şi gândurile lui, deşi naive, aveau totuşi profunzime. Din cei o sută treizeci şi cinci de franci pe care-i câştiga lunar, trăia împreună cu nevasta şi cu cei patru copii. De douăzeci şi cinci de ani, de când era poştaş, nu fusese avansat nici măcar o dată şi nu primise decât neînsemnate sporuri de salariu.

— Când eram tânăr, *monsieur,* urmă el, mă gândeam mult la Dumnezeu. Dar, o dată cu trecerea anilor, am uitat şi de el. Mai dăinuie, cred, în lanul acela pe care l-ai pictat şi în apusul de soare de pe Montmajour, în schimb, când mă gândesc la oameni... şi la lumea pe care au făcut-o...

Peste drumul şerpuit de ţară cobora încet înserarea. Primele steluţe se iveau prin perdeaua grea, de cobalt, a nopţii. Ochii blânzi, nevinovaţi ai poştaşului cercetau faţa lui Vincent.

— Roulin, vrei să-mi faci o plăcere? lasă-mă să-ți fac portretul. Oamenii din Arles nu vor să-mi pozeze.

— M-aş simţi onorat, *monsieur*. Dar de ce vrei să mă pictezi tocmai pe mine? Nu sunt un om prea chipeş.

— Dacă ar exista un Dumnezeu, Roulin, cred c-ar avea barba şi ochii la fel ca ai dumitale.

— Îţi râzi de mine, *monsieur*!

— Nu, de loc, spun doar ce gândesc.

— Vrei să vii mâine seara să iei cina cu noi? Nu mâncăm cine ştie ce, dar vom fi fericiţi să te avem în mijlocul nostru.

Madame Roulin era o femeie simplă, ţărancă; îi aminti oarecum de *madame* Denis. Pe faţa de masă cu pătrăţele roşii şi albe se aflau o crăticioară cu mâncare de cartofi, pâine de casă şi o sticlă de vin acru. După masă, stând de vorbă cu poştaşul, Vincent o desenă pe *madame* Roulin.

— În timpul revoluţiei am fost republican, povestea Roulin, dar văd că n-am câştigat nimic. Fie că stăpânii sunt regi, fie că se cheamă miniştri, noi, oamenii sărmani, suntem tot atât de năpăstuiţi ca şi înainte. Am crezut că, dacă o să fie republică, vom trăi cu toţii mai bine.

— A, nu, Roulin!

— Toată viaţa am încercat să înţeleg, *monsieur,* de ce un om trebuie să aibă mai mult decât altul, de ce unul trebuie să muncească din greu, în timp ce vecinul lui stă deoparte şi trândăveşte. Poate că sunt prea neştiutor ca să înţeleg. Crezi, *monsieur,* că dac-aş fi mai învăţat aş fi în stare să pricep mai bine lucrurile astea?

Vincent întoarse repede privirea spre Roulin ca să vadă dacă nu vorbise în bătaie de joc. Dar pe faţa lui era întipărită aceeaşi expresie de simplă naivitate.

— Ehei, prietene! spuse el. Cei mai mulţi dintre oamenii învăţaţi par să înţeleagă foarte bine această stare de lucruri. Dar eu sunt la fel de neştiutor ca şi dumneata şi n-am să fiu niciodată în stare s-o înţeleg sau să fiu de acord cu ea.

5. CASA CEA GALBENĂ

Se scula cu noaptea în cap, o pornea pe jos cale de trei-patru ore, până găsea colţul de natură care-l atrăgea şi apoi picta până se lăsa întunericul.

Să umbli de unul singur, zece-doisprezece kilometri, pe un drum pustiu de ţară, nu era prea plăcut, dar atingerea mângâietoare a pânzei ude de sub braţ îi ţinea de urât. Pictă şapte tablouri mari în şapte zile. La sfârşitul săptămânii se simţi vlăguit.

Vara fusese încântătoare, şi el i se dăruise cu totul. Acum însă izvorul inspiraţiei îi secase. Mistralul începuse iar să sufle furios, stârnind nori de pulbere care pudrau copacii. Vincent se văzu nevoit să se oprească din lucru.

Dormi şaisprezece ore fără întrerupere.

Urmară zile de inactivitate. Dar nu se putea bucura de acest răgaz pentru că nu mai avea bani, iar cei cincizeci de franci de la fratele lui urmau să sosească abia peste câteva zile. Şi nu Theo purta vina. El îi trimitea regulat banii – din zece în zece zile – şi, pe deasupra, toate materialele necesare pentru pictură. Vincent însă, nerăbdător să-şi vadă încadrate ultimele pânze, comandase mai multe rame decât îi îngăduia punga. Vreme de patru zile trăi doar cu douăzeci şi trei de cafele şi o pâine, luată pe datorie de la brutar.

În starea de nervozitate în care se afla, se înverşună împotriva propriilor sale lucrări. Socotea că tablourile lui nu sunt pe măsura eforturilor depuse de Theo. Dorise întotdeauna să le poată vinde, ca să-i înapoieze fratelui său hanii pe care-i cheltuia cu el. Le cercetă unul câte unul şi-şi spuse amărât că nu valorau cât costaseră. Chiar dacă, din când în când, se întâmpla să-i izbutească vreun studiu, ştia că l-ar fi costat mai ieftin dacă l-ar fi cumpărat de la un alt pictor.

În tot lungul verii, ideile unor noi tablouri îl năpădiseră ca roiurile de albine. Deşi era atât de singur, n-avusese timp nici să simtă, nici să se gândească la altceva. Nu făcuse decât să meargă înainte, ca o locomotivă. Acum îşi simţea creierii sleiţi şi n-avea bani nici pentru hrană, nici ca să-şi poată îngădui, uneori, câte-o vizită la Rachel. Ajunsese la concluzia că tot ce pictase în timpul verii era neizbutit, lipsit de orice valoare.

„Oricum, îşi spuse el, o pânză pictată preţuieşte mai mult decât una nepictată. Nici nu am altă pretenţie; asta pare o justificare destul de bună ca să merite să pictezi mai departe.”

Era încredinţat că e suficient să stea în Arles pentru ca personalitatea lui artistică să se desfăşoare în toată forţa ei. Viaţa e scurtă, zilele trec repede. Ca pictor, rostul lui era să picteze.

„Degetele astea, de pictor, ale mele devin tot mai mlădioase, gândea el, chiar dacă în rest fiinţa mea se descompune.”

O dată, întocmind o listă lungă de culori ca să i-o trimită lui Theo, îşi dădu seama că nicio culoare de pe lista lui nu s-ar fi aflat pe paleta vreunui pictor olandez, fie el Mauve, Maris sau Weissenbruch. Arles desăvârşise ruptura dintre pictura lui şi tradiţia olandeză.

În ziua când îi sosiră banii află de un birt unde, în schimbul unui franc, se putea mânca un prânz destul de bun. Birtul avea o înfăţişare ciudată în care predomina culoarea cenuşie: podeaua era din bitum cenuşiu, ca pavajul străzii, tapetul de pe pereţi tot cenuşiu, obloanele verzi, întotdeauna închise, iar uşa – acoperită de o perdea mare, verde, menită să împiedice pătrunderea prafului. Un mănunchi de raze strălucitoare se strecura, subţire ca lama unui cuţit, prin crăpătura unui oblon.

După ce se odihni mai bine de o săptămână, îi trecu prin minte să picteze peisaje nocturne. Pictă restaurantul cenuşiu, cu patronii care-şi luau masa şi chelneriţele trebăluind în jur.

Pictă cerul de noapte, aşa cum se vedea din Place Lamartine, dens ca un cobalt cald, bătut în mii de stele provensale. Cutreieră drumurile din afara oraşului şi pictă chiparoşii în lumina lunii.

„Café de nuit” ţinea deschis toată noaptea; îşi găseau acolo adăpost fel de fel de indivizi care n-aveau bani pentru cameră la hotel, sau care erau prea beţi ca să-i mai poată urni cineva. Într-o noapte prinse pe pânză terasa cafenelei, într-o alta, interiorul. Încercă să înfăţişeze pustiitoarele vicii omeneşti cu ajutorul roşului şi al verdelui. Pictă interiorul în roşu ca sângele şi galben mohorât, cu masa verde de biliard în mijloc şi, deasupra, patru lămpi galbene ca lămâia, împrăştiind o lumină portocaliu-verzuie. În toate amănuntele, chiar şi în siluetele vagabonzilor care dormeau pe furate, se vedea lupta dintre cele mai izbitoare nuanţe de roşu şi verde. Căută să redea atmosfera specifică a tavernei de noapte, loc în care puteai să te ruinezi, să înnebuneşti sau să ucizi.

Locuitorii oraşului avură din nou un motiv de senzaţie aflând că *Fou-roux* pictează noaptea pe străzi şi doarme în timpul zilei. Îndeletnicirile lui erau întotdeauna prilej de distracţie pentru ei.

La întâi ale lunii, proprietarul hotelului nu se mai mulţumi să-i mărească doar chiria camerei, ci se hotărî să-i încarce socoteala cu încă o taxă zilnică, pentru cămara în care-şi depozita pânzele. Vincent nu putea suferi hotelul şi era indignat de lăcomia patronului. Nu se putea plânge de mâncarea gătită la birtul cenuşiu, dar n-avea bani ca să poată mânca acolo decât de vreo două-trei ori în zece zile. Iarna bătea la uşă, atelier n-avea, iar camera de la hotel era mizerabilă, deprimantă, umilitoare.

Începu să-şi otrăvească din nou stomacul cu mâncărurile ospătăriilor ieftine, singurele unde-şi putea îngădui să ia masa. Trebuia neapărat să-şi găsească o locuinţă şi un atelier al lui.

Într-o scară, pe când traversa Place Lamartine însoţit de bătrânul Roulin, îi atrase atenţia un bilet „De închiriat” lipit în geamul unei case cu pereţii galbeni, nu departe de hotelul unde locuia. Clădirea avea două corpuri de casă, cu o curte mare la mijloc. Faţada dădea atât spre piaţă, cât şi spre oraşul cocoţat pe deal. Vincent se opri şi o privi gânditor.

— Ce păcat că e aşa de mare! îi spuse el lui Roulin. Mi-ar plăcea să stau într-o asemenea casă.

— Dar nu-i nevoie să stai în toată casa, *monsieur*. N-ai decât să închiriezi doar aripa dreaptă, de pildă.

— Da? Câte camere o fi având? O fi mare chiria?

— Trebuie să aibă vreo trei-patru odăi şi te-ar costa foarte puţin, nici pe jumătate cât hotelul. Dacă vrei, mergem împreună mâine, în timpul pauzei de prânz, să ne târguim. Am să te ajut s-o iei cât mai ieftin.

A doua zi, încă din zori, Vincent nu-şi mai găsea astâmpăr. Se plimba în sus şi-n jos prin Place Lamartine, cercetând casa galbenă din toate unghiurile. Era o construcţie solidă, bătută din plin de soare. Privind-o mai îndeaproape, băgă de seamă că fiecare dintre cele două corpuri avea intrare separată şi că aripa stângă era locuită.

Imediat după ce-şi luă prânzul, se înfăţişă şi Roulin. Intrară împreună în aripa dreaptă a casei. Înăuntru, un coridor ducea spre o cameră mare, care dădea în alta mai mică. Pereţii erau văruiţi. Holul şi scara ce ducea la etaj erau pardosite cu cărămidă roşie, curată. Sus se aflau încă o cameră mare şi o odăiţă. Podelele, din dale roşii, sclipeau, iar pereţii, văruiţi proaspăt, străluceau în lumina limpede a soarelui.

Proprietarul, anunţat de Roulin printr-un bileţel, îi aştepta în camera de la etaj. Schimbă câteva vorbe cu Roulin într-o provensală grăbită, din care Vincent nu înţelese mai nimic. Poştaşul se întoarse spre el.

— Vrea să ştie pentru cât timp închiriezi casa.

— Spune-i că nu ştiu; fără termen.

— Poţi s-o iei măcar pe şase luni?

— O, sigur că da, fireşte!

— Atunci zice că ți-o închiriază cu cincisprezece franci pe lună.

Cincisprezece franci pentru o casă întreagă! Era a treia parte din cât îl costa hotelul. Chiar mai puţin decât plătise pentru atelierul din Haga. O locuinţă statornică, pentru cincisprezece franci pe lună! Scoase în grabă banii din buzunar.

— Repede! Dă-i banii. O-nchiriez imediat.

— Vrea să ştie când te muţi, spuse Roulin.

— Astăzi. Chiar acum.

— Dar, *monsieur,* n-ai mobilă. Cum vrei să te muţi?

— O să-mi cumpăr o saltea şi un scaun. Roulin, nu ştii censeamnă să-ți petreci viaţa în camere ticăloase de hotel! Mă mut fără nicio întârziere!

— Cum doriţi, *monsieur*...

Proprietarul plecă, şi Roulin se întoarse la slujbă. Rămas singur, Vincent începu să se plimbe dintr-o cameră într-alta; cobora şi suia mereu scările, cercetând avid fiecare colţişor al împărăţiei sale. Cei cincizeci de franci de la Theo sosiseră tocmai cu o zi înainte; mai avea din ei vreo treizeci. Se repezi afară, cumpără o saltea ieftină şi un scaun şi le cără în casa galbenă. Hotărî ca încăperea de la parter să-i slujească de dormitor, iar cea de sus, ca atelier. Aruncă salteaua pe podeaua de dale roşii, duse scaunul sus în atelier şi se întoarse la hotel pentru ultima oară.

Născocind un motiv, destul de şubred de altfel, proprietarul hotelului îi încărcă socoteala cu patruzeci de franci şi nu-l lăsă să-şi ia pânzele până nu-i dădu toţi banii. Ca să-şi recapete tablourile, Vincent se văzu nevoit să aducă poliţia; până la urmă, trebui totuşi să plătească jumătate din suma pretinsă pe nedrept.

După amiază, târziu, găsi în fine un negustor care se învoi să-i dea pe datorie o sobiţă cu gaz, două oale şi o lampă de gaz. Îi mai rămăseseră în buzunar trei franci, din care cumpără cafea, pâine, cartofi şi un pic de carne pentru supă. Se trezi fără o leţcaie. Bucătăria şi-o instală în cămăruţa de la parter.

Când se lăsă noaptea peste Place Lamartine, învăluind clădirea galbenă, Vincent îşi pregătea supa şi cafeaua pe sobiţă, în casa nouă. N-avea masă, aşa că întinse o hârtie pe saltea, aşeză cina şi mâncă şezând pe podea, cu picioarele încrucişate. Uitase să cumpere cuţit şi furculiţă. Se folosi de mânerul pensulei ca să scoată din oală bucăţile de carne şi cartofii, care căpătau astfel un uşor iz de vopsea.

Când isprăvi de mâncat, luă lampa cu gaz şi urcă scările de cărămidă roşie la etajul de sus. În camera goală, pustie, doar silueta ţeapănă a şevaletului se desprindea pe fondul ferestrei luminate de lună. În fund se întrezărea grădina întunecată din Place Lamartine.

Se trânti pe saltea şi adormi. Dimineaţa, când se trezi, deschise ferestrele, şi dintr-o singură privire cuprinse verdele grădinii, soarele care răsărea şi drumul şerpuit spre oraş. Se

uită încă o dată la cărămizile roşii, curate ale podelei, la pereţii văruiţi, albi ca laptele, la odăile încăpătoare. Îşi pregăti puţină cafea şi începu să se plimbe de colo până colo, sorbind din ceaşcă, plănuind cum îşi va mobila casa, ce tablouri va atârna pe pereţi şi cum îşi va petrece clipele fericite pe care i le făgăduia noua locuinţă, cuibul lui.

A doua zi primi o scrisoare de la Paul Gauguin. Bolnav şi sărac, prietenul lui era ţintuit într-un han nenorocit din Pont-Aven în Bretania. *„Nu pot să scap din gaura asta,* scria Gauguin, *n-am bani să achit nota, şi proprietarul îmi ţine toate pânzele sub lacăt*. *Din tot noianul de nenorociri care se abat asupra omenirii, nimic nu mă înnebuneşte mai mult decât lipsa de bani*. *Şi totuşi, simt că eu n-am să scap niciodată de mizerie “*

Vincent se gândi la toţi pictorii de pe pământ, hărţuiţi, bolnavi, lipsiţi de mijloace materiale, ocoliţi şi luaţi în râs de semenii lor, chinuiţi de foame şi de suferinţă până în ultima clipă a vieţii. De ce oare? Ce crimă făptuiseră? Cu ce se făcuseră vinovaţi ca să ajungă nişte izolaţi, nişte proscrişi? Şi cum puteau nişte oameni atât de hărţuiţi de mizerie să înfăptuiască ceva de valoare? Pictorul viitorului – o, acesta va fi un colorist, un om cum n-a mai existat vreodată! El nu va fi nevoit să locuiască în hoteluri nenorocite şi nici să umble prin bordeluri păcătoase.

Bietul Gauguin! Zăcea într-o groapă mizerabilă din Bretania, prea bolnav ca să mai poată lucra, fără un prieten care să-l ajute şi fără un ban în buzunar pentru hrană şi pentru doctor. Vincent îl socotea un mare pictor şi un om deosebit. Dacă o să moară Gauguin? Dacă va fi nevoit să renunţe la pictură? Ce pierdere pentru artă!

Vârî scrisoarea in buzunar, ieşi din casă şi pomi gânditor de-a lungul cheiurilor Ronului. Un şlep mare, încărcat cu cărbuni, staţiona prins de ţărm cu o parâmă. Văzut de sus, aşa, ud, după o scurtă răpăială de ploaie, lucea ca oţelul. Apa avea o culoare alb-gălbuie, cu reflexe întunecate, cenuşiu-sidefii. Cerul era liliachiu, cu dungi portocalii spre apus, iar oraşul violet. Pe şlep se zărea un du-te-vino neîntrerupt – muncitori îmbrăcaţi în albastru şi alb murdar cărau la ţărm sacii cu cărbuni.

I se părea că se află în faţa unei stampe de Hokusai[5]. Gândul îi zbură înapoi, la Paris, la stampele japoneze din prăvălia lui *Père* Tanguy... şi la Paul Gauguin, care, dintre toţi prietenii, îi era cel mai drag.

Văzu clar, deodată, ce avea de făcut. Casa galbenă era tocmai bună pentru doi oameni, cu câte un dormitor şi un atelier pentru fiecare. Dacă-şi găteau masa şi-şi preparau culorile singuri, dacă-şi drămuiau cu grijă banii, puteau să trăiască amândoi din cei o sută cincizeci de franci trimişi de Theo. Chiria n-ar costa mai mult, iar hrana s-ar urca doar foarte puţin. Ce minunat ar fi să aibă iarăşi un prieten lângă el, şi încă un pictor cu care să poată vorbi acelaşi limbaj şi să împartă aceleaşi preocupări! Şi câte lucruri folositoare despre pictură l-ar putea învăţa Gauguin!

Abia acum îşi dădu seama cât fusese de singur. Iar dacă nu se vor putea descurca cu cei o sută cincizeci de franci ai lui, poate că Theo s-ar învoi să le mai trimită încă cincizeci de franci pe lună în schimbul unui tablou de Gauguin.

Da! Da! Gauguin trebuie să vină şi să stea împreună cu el aici, la Arles. Soarele fierbinte din Provence îi va goni boala din oase, cum i-a gonit-o şi lui. Vor avea un atelier în care lucrul va merge din plin. Cel dintâi atelier al sudului. Vor continua tradiţia lui Delacroix şi Monticelli. Îşi vor scălda pânzele în lumina soarelui şi în culorile vii, meridionale, vor trezi lumea la tumultul naturii!

Gauguin trebuia salvat!

Se întoarse şi porni alergând înapoi în Place Lamartine. Năvăli în casa galbenă, sus, pe treptele de cărămidă roşie şi începu, înfrigurat, să împartă în gând camerele.

„Aici, sus, vom avea dormitoarele. În camerele de jos vom face atelierele. Am să cumpăr paturi, şi saltele, şi cearşafuri, şi scaune, şi mese şi o să avem un cămin adevărat! Am să decorez toţi pereţii cu floarea-soarelui şi livezi în floare! O, Paul, Paul, abia aştept să fim din nou împreună!“

6. MAYA

[5] Hokusai Kaisushika (1760—1649), picior, desenator şi gravor japonez, cunoscut prin dinamismul și coloritul expresiv al creaţiei sale, legată de activitatea oamenilor simpli.

Nu era însă chiar atât de simplu cum îşi închipuise. Theo se învoise să le dea cincizeci de franci mai mult pe lună în schimbul unei picturi de Gauguin, dar mai era şi costul biletului de tren, la care nu se gândiseră şi pe care nici Theo, nici Gauguin nu-l puteau plăti. Pe deasupra, Gauguin era prea bolnav, ca să poată călători, prea înglodat în datorii ca să poată scăpa din Pont-Aven şi prea demoralizat să mai poată fi ispitit de vreun proiect. Scrisorile zburau des între Arles, Paris şi Pont-Aven.

Vincent îndrăgise nespus casa lui galbenă. Îşi cumpără o masă şi un scrin din banii trimişi de Theo.

„La sfârşitul anului, îi scria el lui Theo, *am să fiu un alt om. Să nu crezi însă că atunci am să plec de aici*. *Nu, asta în niciun caz*. *Am de gând să-mi petrec restul zilelor în Arles*. *Vreau să devin pictorul sudului*. *Iar tu să ştii că, de acum înainte, ai o casă şi-n Arles*. *Vreau s-o aranjez, s-o pun la punct, ca să-ți poţi petrece şi tu vacanţele aici“*

Cheltuia cât mai puţin pe cele necesare traiului şi dădea tot restul pentru casă. În fiecare zi avea de ales între el însuşi şi casa lui galbenă. Să cumpere carne pentru prânz, sau vasul de majolică pe care-l ochise într-o prăvălie? Să-şi cumpere o pereche de pantofi noi, sau să ia plapuma verde pentru patul lui Gauguin? Să comande o ramă de lemn de pin, pentru ultima lui pânză, sau să cumpere scaunele de trestie?

Şi casa biruia întotdeauna.

Hoinărise prea mult, fără rost şi fără măsură. Acum se străduia să-şi asigure viitorul, şi casa galbenă îi dădea un sentiment de linişte şi securitate. Avea de gând să nu se mai mute din ea. Şi după ce el nu va mai fi, va veni alt pictor, care va găsi totul de-a gata, un atelier în plină creaţie. Se gândea cu mare mulţumire că, de fapt, el întemeia un atelier care va fi folosit de generaţii întregi de pictori dornici să zugrăvească sudul. Îl urmărea ideea de a picta pentru interiorul casei nişte panouri decorative care să justifice toţi banii cheltuiţi cu el în aceşti ani în care nu vânduse nimic.

Se adânci în lucru cu şi mai multă râvnă. Învăţase că observarea îndelungată îl ajuta să înţeleagă mâi bine un lucru şi să-l redea cât mai adevărat. Se duse de peste cincizeci de ori la Montmajour să studieze câmpul de la poalele lui. Smucindu-i mereu şevaletul din faţă, mistralul îngreuna realizarea acelei

unităţi depline care trebuie să existe între sentiment şi mâna celui ce conduce penelul. Lucra de la 7 dimineaţa până la 6 seara, fără să se clintească din loc! O pânză pe zi!

— Mâine va fi arşiţă mare, spuse Roulin într-o seară de toamnă târzie, în timp ce goleau un pahar de bere la *„Café* Lamartine”. Şi după asta, iată şi iarna.

— Cum e iarna în Arles? întrebă Vincent.

— Nesuferită. Ploi multe, un vânt tăios şi un frig care te pătrunde până-n măduva oaselor. Dar iarna e foarte scurtă aici. Nu ţine mai mult de două luni.

— Aşadar, mâine va fi ultima zi frumoasă. Atunci văd limpede locul pe care trebuie să-l pictez. Închipuieşte-ţi, Roulin, o grădină de toamnă, cu doi chiparoşi verde-închis, de forma unor sticle de bere, şi trei castani mici, cu frunze de culoarea portocalei şi a tutunului. Mai e şi o mică tisă, cu frunzişul galben-palid şi trunchiul violet, şi două tufişuri cu frunzele sângerii, ca de purpură, puţin nisip, ceva iarbă şi, deasupra, un petic de cer albastru.

— Ah, *monsieur,* când descrii dumneata ceva, îmi dau seama că toată viaţa am trecut cu ochii închişi pe lângă o mulţime de privelişti!

A doua zi dimineaţa se trezi o dată cu zorile. Era bine dispus. Îşi potrivi barba cu foarfecele, îşi pieptănă puţinul păr pe care i-l mai cruţase soarele arlezian, îmbrăcă singurul iui costum de haine şi, ca un deosebit semn de adio trimis soarelui, îşi puse căciuliţa de blană de iepure de la Paris.

Prezicerea lui Roulin se adeveri. Soarele răsări ca un bulgăre de jar galben. Căciuliţa de blană de iepure n-avea cozoroc, şi lumina îl orbea. Grădina pe care voia s-o picteze se afla pe coasta unui deal, la două ore de mers, pe drumul dintre Arles şi Tarascon. Îşi instală şevaletul în brazdele unui lan de grâu, în faţa grădinii, aşa încât s-o poată privi dintr-o parte. Zvârli jos căciuliţa, îşi scoase haina cea bună şi potrivi pânza pe şevalet. Deşi era încă devreme dimineaţa, soarele îi dogorea creştetul capului şi-i flutura în faţa ochilor valul tremurător de aer fierbinte cu care ajunsese să se deprindă.

Cercetă cu atenţie privelişteа din faţa lui, analiză culorile şi-şi întipări liniile în minte. Când se încredinţă că a pătruns îndeajuns peisajul, îşi pregăti pensulele, desfăcu căpăcelele tuburilor de culori şi-şi curăţă cuţitul de întins pasta. Se mai uită

încă o dată la grădină, o mută cu gândul pe pânza goală din faţa lui, amestecă nişte culori pe paletă şi ridică pensula.

— E nevoie să-ncepi aşa de curând, Vincent? întrebă o voce în spatele lui.

Vincent să răsuci în loc.

— E încă devreme, dragul meu. Ai înaintea ta toată ziua, cât e de lungă, ca să pictezi.

Uimit peste măsură, se uita cu gura căscată la femeia care apăruse în spatele lui. Era foarte tânără. Avea ochii la fel de albaştri ca bolta de cobalt a unei nopţi arleziene, iar părul, care-i cădea pe spate revărsat în cascade, era galben ca lămâia sau ca soarele din Arles. Avea trăsăturile chiar mai gingaşe decât Kay Vos, dar ghiceai în ele ceva din plinătatea pârguită a ţinuturilor sudului. Pielea era de un auriu arzător, iar dinţii, albi, strălucitori, apăreau între buzele surâzătoare ca nişte flori de leandru întrezărite prin roşul-sângeriu al viţei de vie. Purta o rochie lungă, strâns lipită de corp, prinsă doar într-o parte cu o agrafă pătrată de argint. În picioare avea nişte sandale simple. Trupul plin, bine făcut unduia în curbe pure, voluptuoase.

— Am stat prea multă vreme departe de tine, Vincent, spuse ea.

Se aşează între el şi şevalet, sprijinindu-se de pânza neîncepută şi ascunzându-i priveliştea grădinii. Soarele îi aprindea părul auriu, revărsat pe spate în valuri scânteietoare. Îi zâmbea îmbietor, atât de drăgăstos, încât el se frecă la ochi să-şi dea seama dacă nu cumva aiurează sau visează.

— Tu nu înţelegi, dragul meu, spuse femeia. Nici n-ai cum, căci am stat atâta vreme departe de tine!

— Dar cine eşti?

— Sunt prietena ta, Vincent. Cea mai bună prietenă pe care o ai pe lume.

— De unde ştii cum mă cheamă? Nu te-am văzut niciodată.

— Nu, dar eu te-am văzut de multe ori, de foarte multe ori.

— Cum te cheamă?

— Maya.

— Atâta doar, Maya?

— Pentru tine, doar Maya.

— Şi de ce ai venit aici, pe câmp, după mine?

— Din aceeaşi pricină pentru care te-am urmat în toate peregrinările tale prin Europa: ca să fiu aproape de tine.

— Cu siguranţă mă iei drept altcineva. Nu pot să fiu eu cel despre care vorbeşti.

Femeia îşi puse mâna albă, răcoroasă pe fruntea lui şi-i netezi părul roşu, ars. Mâna ei şi vocea joasă, învăluitoare, îl răcoreau ca apa dătătoare de puteri a unui izvor limpede, adânc.

— Nu există decât un singur Vincent Van Gogh. N-aş putea niciodată să greşesc şi să-l iau drept altul.

— Şi de când spui că mă cunoşti?

— De opt ani, Vincent.

— Dar acum opt ani eram...

— ... Da, iubitule, erai în Borinage.

— Mă cunoşteai şi atunci?

— Te-am văzut pentru întâia oară într-o după-amiază de toamnă târzie, aşezat pe o roată ruginită de fier, în faţa minei Marcasse...

— ... Privind la minerii care se îndreptau spre case.

— Da. Când m-am uitat întâia oară la tine, şedeai acolo. Era cât pe-aci să trec mai departe. Dar atunci ai scos din buzunar un plic vechi şi un creion şi ai început să desenezi. M-am uitat peste umărul tău să văd ce-ai făcut. Si când am văzut... m-am îndrăgostit.

— Te-ai îndrăgostit? Te-ai îndrăgostit de mine?

— Da, Vincent, dragul meu, bunul meu Vincent, de tine!

— Poate că pe vremea aceea arătam ceva mai bine.

— Nici pe jumătate cât arăţi acum.

— Vocea ta... Maya... sună atât de ciudat! O singură dată mi-a vorbit o femeie cu o asemenea voce...

— ... Margot. Şi ea te-a iubit, Vincent, tot atât de mult ca şi mine.

— Ai cunoscut-o pe Margot?

— Am stat în Brabant doi ani. Am fost lângă tine pe câmp, zi de zi. Îţi urmăream lucrul în atelierul din spatele bucătăriei. Şi eram fericită că Margot te iubea.

— Atunci înseamnă că nu mă mai iubeai...

Îi mângâie ochii cu vârful degetelor ei răcoroase.

— O, ba da! Te iubeam. N-am încetat nicio clipă să te iubesc, de atunci, din prima zi.

— Şi nu erai geloasă pe Margot?

Femeia zâmbi. Pe faţă îi apăru o expresie fugară de tristeţe şi milă nemărginită. Fără să vrea, Vincent se gândi la Mendes da Costa.

— Nu, nu eram geloasă pe Margot. Dragostea ei îţi făcea bine. Dar iubirea ta pentru Kay nu mi-a plăcut. Te-a făcut să suferi.

— M-ai cunoscut şi pe vremea când eram îndrăgostit de Ursula?

— Asta a fost înainte de a intra eu în viaţa ta.

— Nu ți-aş fi plăcut atunci.

— Nu.

— Eram un nerod.

— Uneori trebuie să fii nerod la început, ca să poţi deveni înţelept mai târziu.

— Dar bine, dacă mă iubeai când eram în Brabant de ce n-ai venit atunci la mine?

— Nu erai încă pregătit să mă primeşti.

— Şi acum... sunt?

— Da.

— Şi tot mă mai iubeşti? Acum... azi... în clipa asta?

— Acum... azi... în clipa asta... şi pentru totdeauna!

— Dar cum poţi să mă iubeşti? Uită-te la mine, gingiile-mi sunt bolnave. Toţi dinţii din gură sunt falşi. Părul de pe cap e ars. Am ochii injectaţi, ca un sifilitic. Faţa mi-e numai piele şi os. Sunt urât! Cel mai urât dintre oameni! Am nervii zdruncinaţi, trupul vlăguit şi otrăvit din creştet până în tălpi. Cum poţi să iubeşti o asemenea ruină omenească?

— Vrei să stai jos, Vincent?

El se aşează pe scăunel. Femeia se lăsă în genunchi pe pământul moale.

— Nu, strigă el, e păcat să-ți murdăreşti rochia ta albă! Stai să-ți întind haina pe jos.

Femeia îl opri cu o mişcare uşoară a mâinii.

— De multe ori mi-am murdărit rochia urmându-te, Vincent, dar de fiecare dată a redevenit albă şi curată.

Îi prinse bărbia în palma ei albă şi cu vârfurile degetelor îi mângâie cele câteva fire de păr ars de după urechi.

— Nu eşti urât, Vincent. Eşti frumos! Ți-ai chinuit bietul tău trup, care te-ncătuşează, dar sufletul – sufletului nu-i poţi face niciun rău; şi eu iubesc sufletul tău. Şi când, în cele din urmă, te

vei nimici cu totul din pricina acestei munci pătimaşe, sufletul tău va trăi veşnic... fără sfârşit. Şi o dată cu el şi dragostea mea pentru tine.

Soarele urca mereu. Acum razele lui dogoritoare îl loveau din plin.

— Să mergem undeva la răcoare, spuse el. Sunt nişte chiparoşi ceva mai încolo, pe drum. Ai să te simţi mai bine la umbră.

— Sunt fericită aici, cu tine. Nu-mi pasă de soare. M-am obişnuit.

— Eşti de mult în Arles?

— Am venit o dată cu tine de la Paris.

El sări în sus, răsturnând scăunelul cu piciorul.

— Minţi! Ai fost trimisă aici anume ca să-ți baţi ioc de mine. Cineva și-a povestit trecutul meu şi te plăteşte ca să râda pe socoteala mea. Pleacă, nu mai vreau să vorbesc cu tine!

Femeia îi înfruntă supărarea cu ochii ei zâmbitori.

— Nu te mint, dragul meu. Eu sunt singurul adevăr din viaţa ta. Dragostea mea pentru tine nu va pieri niciodată.

— Asta-i minciună! Nu mă iubeşti! Îţi baţi joc de mine! Dar stai, că te lecuiesc eu de glume!

O prinse brutal în braţe. Ea se întoarse spre el.

— Am să-ți fac rău dacă nu pleci, dacă mă mai chinuieşti!

— Fă-mi, Vincent. Mi-ai mai făcut şi altădată. Asta face parte din dragoste.

— Bine, atunci poftim!

Îi strivi corpul in braţe. Îşi lipi gura de a ei, muşcând-o, zdrobind-o sub sărutarea lui.

Ea-i oferi buzele moi, calde şi-l lăsă să-i bea adânc din dulceaţa gurii. Tot trupul i se mlădia după al lui, din cap până-n picioare, într-o dăruire deplină, desăvârşită.

O împinse departe şi se îndreptă ameţit spre scăunel. Femeia se lăsă jos, pe pământ, îşi puse un braţ pe coapsa lui şi-şi rezemă capul de el. Vincent îi mângâie părul bogat, de culoarea lămâii.

— Acum mă crezi?

— Spui că ai venit în Arles o dată cu mine. Ştii ceva despre *Le Pigeon*?

— Rachel e un copil dulce.

— Şi tu n-ai nimic împotrivă?

— Eşti bărbat, Vincent, şi ai nevoie de femei. De vreme ce nu era încă timpul să vin la tine şi să mă dăruiesc ţie, trebuia să te duci unde puteai. Dar acum...

— Acum?

— Nu mai e nevoie. Niciodată!

— Vrei să spui că tu...

— Sigur, Vincent, te iubesc doar.

— De ce m-ai iubi? Femeile m-au dispreţuit întotdeauna.

— Nu erai sortit iubirii. Aveai o menire mai înaltă.

— O menire mai înaltă! Am fost un caraghios. La ce sunt bune grămezile astea de pânze? Cine le preţuieşte? Cine vrea să le cumpere? Cine mă va răsplăti măcar cu o vorbă de laudă, cine va spune vreodată c-am înţeles natura, că i-am înfăţişat frumuseţile?

— Toată lumea o va spune într-o zi, Vincent.

— Într-o zi!... Ce vis! Ca şi când aş visa că într-o zi am să fiu un om sănătos, că o să am şi eu un cămin şi o familie şi bani destui ca să pot trăi fără griji. Sunt opt ani, lungi, nesfârșiți, de când pictez, şi niciodată, în tot acest timp, nu s-a găsit un om să-mi cumpere măcar un tablou. Am fost un nebun!

— Ştiu, dar ce nebun măreţ! Când n-ai să mai fii, Vincent, abia atunci va înţelege lumea ce-ai vrut să spui. Pânzele pe care nu le poţi vinde azi nici cu o sută de franci or să se vândă într-o zi cu un milion. Nu zâmbi, Vincent, îţi spun adevărul. Tablourile tale vor sta în muzeele din Amsterdam şi Haga, Paris şi Dresda, München şi Berlin, Moscova şi New York. Tablourile tale vor fi nepreţuite, pentru că niciunul nu va mai fi spre vânzare. Se vor tipări cărţi despre pictura ta, Vincent, se vor scrie romane şi piese despre viaţa ta. Oriunde se vor întâlni doi oameni care iubesc pictura, numele lui Van Gogh va fi pomenit cu dragoste.

— Dacă nu ți-aş simţi încă gustul buzelor, aş spune că visez sau c-am înnebunit!

— Vino, Vincent, stai lângă mine, dă-mi mâna!

Soarele se ridicase deasupra capului. Dealurile şi văile erau scăldate într-o pâclă galbenă ca pucioasa. Vincent şedea lungit pe câmp alături de femeia necunoscută. De şase luni încheiate nu mai schimbase o vorbă cu nimeni în afară de Rachel şi Roulin. Se adunase în el, zăgăzuit, un imens torent de cuvinte. Femeia îl privea adânc în ochi, şi el începu să vorbească. Îi povesti despre Ursula şi despre zilele când fusese angajat la

„Goupil”. Îi vorbi despre lupta şi dezamăgirile lui, despre dragostea pentru Kay şi despre căsnicia pe care încercase s-o înjghebeze cu Christine. Îi povesti despre speranţele legate de pictură, despre poreclele care-i fuseseră scornite şi despre loviturile pe care le primise, îi explică de ce voia ca desenul lui să rămână aspru, pictura neprecisă, culoarea explozivă; îi vorbi despre tot ce dorea să realizeze pentru pictură şi pentru pictori şi cum îşi simţea trupul ruinat de boală şi de oboseală.

Pe măsură ce povestea, se aprindea tot mai mult. Cuvintele îi ţâşneau de pe buze ca vopselele din tuburi. Întreaga-i fiinţă se destindea ca un arc. Vorbea cu mâinile, îşi sălta braţele şi umerii, se plimba în sus şi în jos prin faţa ei, răsucindu-şi corpul în toate chipurile. Pulsul îi bătea tot mai repede, sângele îi zvâcnea din ce în ce mai tare. Dogoarea soarelui îi încinsese la culme nervii dezlănţuiţi într-o energie febrilă.

Femeia îl asculta în linişte, fără să scape un cuvânt. Din privirea ochilor ei simţea că-l înţelege. Îi sorbea fiecare cuvânt, atentă, gata să-l asculte mai departe, să-l înţeleagă, să adune cu grijă tot ce risipea în această revărsare îndelung reţinută.

Apoi el se opri brusc. Tremura tot de încordare nervoasă. Avea faţa şi ochii injectaţi de sânge, mădularele îi erau scuturate ca de friguri. Femeia îl trase jos lângă ea.

— Sărută-mă, Vincent.

O sărută pe gură. Buzele ei nu mai erau răcoroase. Şedeau întinşi unul lângă altul în huma grasă, fărâmiţată. Ea îi sărută ochii, urechile, nările, linia coborâtă a buzei de sus, îi mângâie gura cu limba ei moale, dulce, îşi plimbă degetele pe gât, în jos pe umeri, pe pielea sensibilă a subsuorii.

Sărutările stârniră în el cea mai covârşitoare patimă pe care o simţise vreodată. Fiecare părticică din trup îi era mistuită de chinul pustiitor al simţurilor care nu poate fi alinat decât de plăcerile cărnii. Niciodată nu i se dăruise o femeie cu acest sărut răscolitor al dragostei. Îi strivi trupul în braţe, simţind cum pulsa, sub rochia albă, diafană, toată căldura fiinţei ei.

— Aşteaptă, spuse ea.

Îşi desfăcu agrafa de argint de la șold şi lăsă rochia să-i alunece la picioare. Trupul arămiu era feciorelnic, proaspăt, ca şi chipul ei. Nu ştiuse că un trup de femeie poate avea forme atât de armonioase. Nu ştiuse că pasiunea poate fi un lucru atât de pur, atât de frumos şi în acelaşi timp atât de pustiitor.

— Tremuri, iubitule! Ţine-mă strâns dragul meu, dulcele meu iubit! Strânge-mă cu puterea cu care mă doreşti.

Soarele cobora de partea cealaltă a cerului. Pământul dogorea încă de razele arzătoare ale zilei, răspândind o mireasmă în care se simţea tot ce fusese însămânţat, tot ce crescuse, tot ce-i fusese smuls, tot ce murise. Mirosea a viaţă, bogatele şi pătrunzătoarele miresme ale vieţii, zămislite neîncetat şi mereu întoarse în materia din care luase fiinţă.

Tulburarea lui Vincent atinse culmea. Fiecare fibră i se zbătea într-un focar de suferinţă. Femeia îşi desfăcu braţele ca să-l primească şi-i dărui toată căldura ei, sorbind în schimb tot ce era vigoare bărbătească în el. Primi în fiinţa ei tumultul vulcanic, patima copleşitoare care-i biciuise nervii şi-i mistuise clipă de clipă trupul şi-l înălţă în unduiri line şi mângâietoare spre culmile vibrante ale creaţiei.

Istovit, adormi în braţele ei.

Gând se trezi, era singur. Soarele apusese. Pe obraz, acolo unde îşi îngropase faţa năduşită în ţărână, avea lipită o bucată de humă întărită. Pământul se răcorise şi împrăştia aroma vieţii fremătânde pe care o nutrea la sânu-i. Îşi îmbrăcă haina, îşi puse căciuliţa de blană de iepure, îşi luă şevaletul în spate şi pânza sub braţ şi porni încet pe drumul cufundat în întuneric.

Când ajunse acasă aruncă şevaletul şi pânza pe salteaua din dormitor şi ieşi să bea o ceaşcă de cafea. Îşi rezemă capul în mâini pe tăblia rece, de piatră a mesei şi retrăi în minte toate clipele zilei.

— Maya! murmură el. Maya... Parc-am mai auzit numele ăsta! Înseamnă... înseamnă... dar ce înseamnă oare?

Mai luă o ceaşcă de cafea. După o oră, străbătu Place Lamartine, spre casă. Se stârnise un vânt rece. În aer plutea miros de ploaie...

Când aruncase pe saltea şevaletul şi pânza nu mai stătuse să aprindă lampa de gaz. Acum scăpără un chibrit şi aşeză lampa pe masă. Flacăra galbenă lumină camera. Privirea îi fu atrasă de nişte pete de culoare de pe saltea. Mirat, se apropie şi ridică pânza pe care o avusese cu el de dimineaţă.

Zări pe ea, într-o minunată aureolă de lumină, grădina de toamnă: cei doi chiparoşi, de forma şi culoarea unor sticle, cei trei castani mici, cu frunze portocalii şi arămii, tisa, cu frunzişul ei de un galben-palid şi cu trunchiul violet, cele două tufişuri

roşii-sângerii, cu frunze de purpură, în faţă puţin nisip, un petic de iarbă şi, pe deasupra, un cer albastru, albastru-intens, şi soarele ca un vârtej de jăratic gălbui-sulfuros.

Rămase câteva clipe nemişcat, admirând pictura, apoi o puse cu grijă pe perete. Se întoarse la saltea, se aşeză pe ea cu picioarele încrucişate, îşi privi zâmbind tabloul şi spuse cu glas tare:

— Îmi place. E bun!

7. SOSEŞTE GAUGUIN

Veni şi iarna. Vincent îşi petrecea zilele în atelierul cald, plăcut. Theo îi scrise că Gauguin venise la Paris pentru o zi, dar că era într-o dispoziţie sinistră şi că se împotrivea cu toată tăria ideii de a veni la Arles. În gândurile lui Vincent casa cea galbenă nu trebuia să fie doar un cămin pentru doi oameni, ci un atelier permanent pentru toţi pictorii sudului. Făcea planuri amănunţite cum să mărească spaţiul locuinţei, imediat ce el şi Gauguin vor izbuti să pună lucrurile în mişcare. Orice pictor care-şi va arăta dorinţa să lucreze acolo va fi binevenit; în schimbul întreţinerii, va trebui doar să-i trimită lui Theo câte o pânză pe lună. Gând aveau să se strângă destule tablouri impresioniste, Theo urma să plece de la *„Goupil”* şi să deschidă o galerie independentă la Paris.

Vincent arătase foarte limpede în scrisorile lui că Gauguin va fi şeful atelierului, maestrul tuturor pictorilor care vor lucra acolo. Între timp, punea deoparte ultimul franc pe care putea să-l cruţe ca să-şi mobileze dormitorul. Zugrăvi pereţii într-un violet-pal, în contrast puternic cu roşul dalelor de pe jos. Cumpără cearşafuri şi feţe de pernă de un verzui foarte deschis, o cuvertură cărămizie şi vopsi lemnul patului şi al scaunelor în culoarea untului proaspăt. Masa de toaletă o făcu portocalie, ligheanul – albastru, uşa – liliachie. Atârnă pe pereţi câteva dintre tablourile lui, deschise larg obloanele ferestrelor şi apoi transpuse pe pânză întreaga scenă, aşa cum arăta, ca să vadă şi Theo cât de odihnitoare era camera lui. Picta tabloul în culori subţiri, bine întinse, ca în stampele japoneze.

Cu odaia lui Gauguin era altă situaţie. Nu voia să cumpere pentru şeful atelierului orice mobilă ieftină. *Madame* Roulin îl asigură că patul de lemn de nuc, pe care-l ochise pentru

Gauguin, va costa cam trei sute cincizeci de franci, sumă pe care n-avea cum s-o strângă. Începu să cumpere, aşadar, mai întâi obiectele mai mici necesare mobilării camerei, ceea ce-l ţinea într-o veşnică lipsă de bani.

Când nu putea plăti modele, se aşeza în faţa oglinzii şi-şi mai făcea o dată autoportretul. Uneori venea să-i pozeze Rachel; *madame* Roulin venea şi ea câte o după-amiază pe săptămână, aducând şi copiii; o dată îi pozâ „în costumul ei de arleziană, şi *madame* Ginoux, nevasta patronului cafenelei unde obişnuia să bea câte un pahar de absint. Într-o oră îi prinse silueta pe pânză. Fondul era, galben-deschis, ca lămâia, faţa – cenuşie, iar rochia – neagră cu albastru crud de Prusia. O pictă aşezată într-un jilţ de lemn portocaliu, împrumutat de la vecini, cu coatele sprijinite pe o masă verde.

Un tânăr zuav, cu faţa mică, cu gât de taur şi ochi de tigru, primi să-i pozeze în schimbul unei sume mici. Îl pictă până la brâu, în uniforma lui albastră, de un albastru de tigaie smălţuită, cu un galon portocaliu-roşcat, decolorat pe umăr şi cu două stele de un galben-pal pe piept. Pe capul bronzat de felină purta un fes roşu, ce ieşea în evidenţă pe un fond verde. Rezultatul fu o îmbinare sălbatică de tonuri tari, disonante, chiar ţipătoare, dar potrivite cu subiectul.

Şedea ore întregi la fereastră, cu creionul în mână şi cu hârtia de desen în faţă, încercând să-şi însuşească îndemânarea de a prinde din câteva linii sumbre silueta unui bărbat, a unei femei, a unui copilandru, a unui cal sau a unui câine, aşa cum sunt ele în realitate, cu cap, trup şi picioare, toate armonios legate între ele. Copie un mare număr din pânzele pictate în timpul verii, făcându-şi socoteala că, dacă ar fi putut realiza în cursul anului cincizeci de studii a două sute de franci fiecare, n-ar fi fost prea necinstit din partea lui că îşi îngăduie să mănânce şi să bea ca şi când ar fi avut dreptul s-o facă.

În cursul acestei ierni observă şi înţelese o mulţime de lucruri: că nu trebuie să picteze pielea cu albastru de Prusia pentru că arată ca de lemn; că petele lui de culoare nu erau atât de dense cum ar fi vrut să fie; că în sud cel mai important element îl constituie contrastul dintre roşu şi verde, dintre portocaliu şi albastru, dintre galben-verzui şi liliachiu; că-şi dorea să exprime cu ajutorul picturii ceva mângâietor, ca muzica; şi că voia să-i înfăţişeze pe oameni cu acel ceva

nepieritor, simbolizat odinioară de o aureolă, pe care el căuta să-l redea printr-un colorit strălucitor şi vibrant. Mai înţelese, în sfârşit, că cine trage la sărăcie nu scapă niciodată de ea.

Unul dintre unchii Van Gogh muri, lăsându-i lui Theo o mică moştenire. Întrucât îl ştia pe Vincent dornic să-l aibă cât mai degrabă pe Gauguin lângă el, Theo hotărî să folosească jumătate din sumă pentru mobilarea dormitorului lui Gauguin şi să-l expedieze imediat la Arles. Vincent era în al nouălea cer. Făcea planul decoraţiilor pentru interioarele casei. Se gândea să facă o duzină de panouri cu minunatele floarea-soarelui arteziene, o adevărată simfonie în albastru şi galben.

Nici vestea biletului de tren gratuit nu păru să-l încânte pe Gauguin. Dintr-o pricină care-i rămase necunoscută lui Vincent, Gauguin prefera să lâncezească la Pont-Aven. Vincent, însă, era grăbit să termine decoraţiile şi să aranjeze atelierul, pentru ca la sosirea maestrului totul să fie pus la punct.

O dată cu primăvara, tufele de leandru din curtea aflată în spatele casei galbene izbucniră nebuneşte, înflorind cu frenezie. Flori proaspete se deschideau peste cele veştede; verdele lor se reînnoia mereu în ţâşniri violente, ce păreau că nu mai ostenesc.

Vincent îşi încărcă din nou şevaletul în spate şi porni prin ţinut, să găsească floarea-soarelui pentru cele douăsprezece panouri. Gliile câmpurilor arate aveau o culoare cafenie blândă, iar cerul, de un albastru de nu-mă-uita, era presărat cu scame de nori albi. Apucă să picteze câteva floarea-soarelui, în zori, când îşi ridicau talerele spre astrul abia răsărit; luă altele acasă şi le pictă într-un vas verde.

Apoi, spre hazul locuitorilor din Place Lamartine, zugrăvi faţada casei cu un strat proaspăt de galben.

Când termină cu pregătirile, vara era în toi. O dată cu ea, îşi făcură din nou apariţia soarele fierbinte, mistralul turbat, încordarea mereu crescândă ce plutea în aer, înfăţişarea chinuită, bântuită a ţinutului şi a oraşului de piatră, cocoţat pe coasta dealului.

Şi, o dată cu ea, îşi făcu apariţia şi Paul Gauguin.

Ajunse în Arles înaintea zorilor şi aşteptă răsăritul într-o cafenea mică ce ţinea deschis toată noaptea. Proprietarul se uită la el şi strigă:

— Dumneata trebuie să fii prietenul mult aşteptat! Te recunosc!

— Ce tot îndrugi acolo?

— *Monsieur* Van Gogh mi-a arătat portretul pe care i l-aţi trimis. Vă seamănă leit, *monsieur*.

Gauguin se duse şi-l trezi pe Vincent. Revederea fu gălăgioasă şi veselă. Vincent îi arătă casa, îl ajută să-şi desfacă bagajul, îl întrebă de noutăţi de la Paris. Şezură la taifas, vorbind cu însufleţire ore în şir.

— Ai de gând să lucrezi azi, Gauguin?

— Dar ce-ți închipui că sunt eu, un Carolus-Duran[6]? Nu cumva crezi că mă dau jos din tren, îmi iau paleta şi-ți trântesc pe loc un tablou nemaipomenit, cu efecte de lumină?!

— Te-am întrebat doar.

— Nu mai pune întrebări prosteşti.

— Atunci îmi iau şi eu vacanţă azi. Hai să mergem să-ți arăt oraşul.

Urcară pe deal în sus, traversară prin Place de la Mairie, scăldată de soarele nemilos, şi o luară pe drumul de căruţe din afara oraşului. Zuavii făceau instrucţie pe câmp, chiar în faţa barăcilor; fesurile lor roşii păreau să fi luat foc în bătaia soarelui. Vincent îl conduse pe Gauguin prin micul parc din faţa forului roman. Arlezienele îşi făceau plimbarea de dimineaţă. Vincent îi vorbise cu patimă despre frumuseţea lor.

— Ei, ce părere ai despre arleziene, Gauguin? îl întrebă.

— Să-ți spun drept, mă lasă rece.

— Uită-te la tonul carnaţiei, omule, nu la forme! Uită-te la efectul soarelui pe pielea lor!

— Spune-mi, mai bine, cum sunt bordelurile pe aici?

— Nu-s decât de-alea de cinci franci, pentru zuavi.

Se întoarseră în casa galbenă să pună la punct viitoarea lor gospodărie. Bătură în cuie, pe peretele din bucătărie, o cutie şi puseră în ea jumătate din bani – atâta pentru tutun, atâta pentru cheltuieli neprevăzute, plus chiria. Deasupra cutiei aşezară o bucată de hârtie şi un creion, ca să-şi noteze fiecare franc pe care-l luau. În altă cutie puseră restul banilor, împărţiţi în patru, ca să aibă săptămânal pentru hrană.

— Te pricepi bine la gătit, Gauguin, nu-i aşa?

---

[6] Carolus-Duran (pe adevăratul nume Charles Durand) (1037—1917). Pictor francez; a lucrat mai mult în Italia.

— Ba bine că nu! Doar am fost marinar.

— Atunci, pe viitor, ai să găteşti tu. Astă-seară însă am să pregătesc eu cina, în cinstea ta!

Când îi servi supa, Gauguin o lăsă aproape toată în farfurie.

— Nu pot să-mi explic cum ai fost în stare să obţii o asemenea porcărie!? De fapt, ca să-ți spun drept, cam tot aşa faci şi cu culorile în tablourile tale...

— Ce te supără la culorile mele, pot să ştiu şi eu?

— Văd, dragă Vincent, că tot te mai bălăceşti în neoimpresionism. Ai face, însă, mai bine să renunţi la metoda asta. Nu se potriveşte cu firea ta.

Vincent împinse farfuria de supă din faţa lui.

— Şi asta mi-o spui aşa, de la prima ochire? Bravo, halal critic!

— Bine, dar uită-te şi tu. Doar nu eşti orb, nu? De exemplu, galbenul ăsta violent e mult prea exagerat.

Vincent ridică ochii la panourile cu floarea-soarelui de pe pereţi.

— Asta-i tot ce găseşti să-mi spui despre ele?

— Nu, drăguţule, dacă vrei, pot să-ți mai găsesc o mulţime de cusururi!

— Şi cam ce anume?

— Ce anume? Uită-te şi tu la felul în care se armonizează culorile; monoton, neizbutit.

— Asta-i o minciună!

— O, stai jos, Vincent. Şi nu te mai uita la mine de parc-ai vrea să mă ucizi. Sunt mult mai bătrân ca tine şi mai copt. Tu eşti încă în faza căutărilor. Mai bine ascultă ce-ți spun eu şi-ai să înveţi lucruri folositoare.

— Iartă-mă, Paul. Vreau într-adevăr să mă ajuţi.

— Atunci primul lucru pe care ar trebui să-l faci e să-ți scoţi toţi gărgăunii ăştia din cap. Ai bătut câmpii toată ziua despre Meissonier[7] şi Monticelli. N-au nicio valoare, niciunul, nici celălalt. Atâta timp cât vei continua să admiri acest gen de pictură, n-ai să faci niciodată măcar o singură pânză ca lumea.

— Monticelli a fost un pictor mare. Ştia despre culori mai mult decât oricare altul din vremea lui.

---

[7] Jean-Louis-Ernest Meissonier (1815—1891). Pictor francez, cunoscut prin mici tablouri de gen cu subiecte din trecut, în special din Franţa secolului al XVIII-lea.

— Ia mai slăbeşte-mă cu Monticelli al tău! Un beţivan ţicnit, asta e fost!

Vincent sări în sus şi-l fulgeră, peste masă, cu privirea. Castronul de supă căzu pe dalele roşii şi se făcu ţăndări.

— Să nu spui asta despre „Fada”. Ţin la el aproape ca la propriul meu frate. Toate trăncănelile neroade despre el, c-ar fi fost un beţiv, că n-ar fi fost în toate minţile, nu sunt decât bârfeli ordinare. Un beţiv n-ar fi putut picta niciodată tablourile lui Monticelli. Truda mintală pe care o cere îmbinarea armonioasă a celor şase culori esenţiale, calculul şi încordarea extremă ca să te poţi gândi la o sută de lucruri într-o singură jumătate de oră, toate astea presupun o minte sănătoasă şi limpede. Când repeţi bârfeala asta despre „Fada“, eşti la fel de răuvoitor ca şi bestia aceea de femeie care-a scornit-o.

— Ala, bala, portocala!

Vincent reacţionă ca un om căruia i s-a turnat un pahar cu apă rece pe ceafă. Nu putu să mai rostească niciun cuvânt; o tulburare puternică puse stăpânire pe el, înăbuşindu-l. Încercă să-şi stăpânească furia, dar nu izbuti. Se repezi spre dormitorul lui şi trânti uşa după el.

8. ÎNŢELEPCIUNE ŞI RĂTĂCIRE

Până a doua zi uitară de ceartă. Luară cafeaua împreună şi plecară, care-ncotro, în căutare de peisaje. Seara, când Vincent se întoarse acasă, istovit de ceea ce numea el „îmbinarea armonioasă a celor şase culori esenţiale”, îl găsi pe Gauguin pregătind cina pe soba mică de gaz. Un timp stătură de vorbă liniştiţi; apoi discuţia alunecă spre pictori şi pictură, singurul subiect care-i pasiona cu adevărat.

Şi lupta izbucni numaidecât.

Pictorii pe care-i admira Gauguin îi dispreţuia Vincent. Ceea ce adora Vincent înjura Gauguin. Erau într-un dezacord deplin până în cele mai mici amănunte ale meseriei lor. Ar fi putut discuta liniştit, prieteneşte, despre orice altceva, dar pictura era pentru ei ceea ce e aerul şi apa pentru viaţă. Îşi apărau părerile până la ultima picătură de energie. Gauguin era de două ori mai puternic fiziceşte, dar temperamentul pătimaş şi clocotitor al lui Vincent făcea ca forţele să devină egale.

Chiar când discutau despre lucruri asupra cărora erau de aceeaşi părere, argumentele lor se ciocneau gata să scapere scântei. După discuţii rămâneau întotdeauna sleiţi, ca nişte baterii descărcate.

— N-ai să ajungi niciodată pictor, Vincent, îl dăscălea Gauguin, până ce n-ai să-nveţi să priveşti natura, apoi să te întorci în atelier şi abia acolo, la rece, să pictezi ce ți s-a întipărit în minte.

— Nu vreau să pictez la rece, caraghiosule! Vreau să pictez cu sângele în clocot. De-asta mă aflu aici, la Arles.

— Tot ce-ai pictat până acum nu e altceva decât o copie servilă a naturii. Trebuie să înveţi să pictezi *ex tempore.*

— *Ex tempore!* Sfinte Dumnezeule!

— Şi încă ceva; era bine dacă-l ascultai pe Seurat. Pictura e ceva abstract, băiete. N-are nimic de-a face cu poveştile pe care le spui tu şi cu morala pe care tot încerci s-o scoţi în evidenţă.

— Ce să scot în evidenţă? Eşti nebun!

— Dacă vrei să predici, Vincent, întoarce-te la popie. Pictura e culoare, linie şi formă; nimic altceva. Pictorul poate înfăţişa ceea ce e decorativ în natură, atât, şi nimic mai mult!

— Artă decorativă! pufni Vincent. Dacă asta e tot ce înţelegi tu din natură, întoarce-te mai bine la Bursă!

— Bine, am să mă întorc, dar să ştii că voi veni să-ți ascult toate predicile tale duminicale. Ce altceva înţelegi tu din natură, *brigadier?*

— Mişcarea, Gauguin, ritmul vieţii.

— Ei, gata, ai nimerit-o!

— Când pictez soarele, vreau să-i fac pe oameni să-l simtă cum se roteşte, cu o iuţeală ameţitoare, împrăştiind lumină şi valuri de arşiţă, cu o forţă uriaşă. Când pictez un lan de grâu, vreau ca oamenii să simtă atomii din grâu cum îşi croiesc drum spre deplina lor întrupare, gata să plesnească. Când pictez un măr, vreau ca oamenii să simtă zeama fructului pulsând sub coajă, şi seminţele încercând să răzbească afară ca să dea rod!

— Ah, Vincent, de câte ori ți-am spus că un pictor nu trebuie să aibă teorii!

— De pildă, via asta, Paul. Priveşte! Strugurii ăştia sunt pe cale să plesnească şi să te împroaşte în ochi cu zeama lor. Uită-te bine la râpa asta. Vreau să-i fac pe oameni să simtă milioanele de tone de apă care i-au săpat malurile. Când pictez

portretul unui om, vreau să se simtă întreaga desfăşurare a vieţii lui, tot ce-a văzut, ce-a făcut şi ce-a suferit.

— Unde dracu vrei să ajungi?

— Uite ce vreau să spun, Paul. Ogoarele care fac să crească grâul şi apa care se prăvăleşte la vale, pe coasta râpelor, seva strugurelui şi viaţa omului, aşa cum trece peste el, sunt toate unul şi acelaşi lucru. Trăsătura comună a întregului univers este unitatea ritmului. Un ritm după care jucăm cu toţii: oameni, mere, râpe, ogoare arate, căruţe printre lanurile de grâu, case, cai şi, deasupra tuturor, soarele. Materia din care eşti făcut tu o să apară mâine într-un strugure, pentru că tu şi cu strugurele sunteți una. Când pictez un ţăran trudind pe câmp, vreau să arăt cum ţăranul pătrunde în ţărâna câmpului, la fel ca grâul, şi cum, la rândul ei, ţărâna câmpului pătrunde în el. Vreau să se simtă cum razele soarelui pătrund în ţăran, în câmp, în grâu, în plug, în cai, în aceeaşi măsură în care toate acestea se întorc din nou în soare. Când începi să simţi ritmul unanim în care se mişcă totul pe pământ, atunci începi să înţelegi viaţa.

— *Brigadier,* spuse Gauguin, *vous avez raison*[8]*!*

Tulburarea lui Vincent ajunsese la culme; tremura tot, cuprins de o nervozitate febrilă. Cuvintele lui Gauguin îl izbiră ca o palmă peste obraz. Rămase ţintuit locului, uitându-se prostit, cu gura căscată.

— Ce naiba vrei să spui cu asta... „Brigadier, ai dreptate“?

— Înseamnă că a sosit timpul să mergem la cafenea, să bem un absint.

La sfârşitul celei de-a doua săptămâni, Gauguin spuse:

— Ia să vedem cum e bordelul ăla de care mi-ai vorbit! Mergem diseară, poate găsesc o fată drăguţă, grasă!

— Bine, mergem, dar s-o laşi în pace pe Rachel. E fata mea.

Urcară prin labirintul de străduţe pietruite şi intrară în „*Maison de Tolerance”.* Când auzi vocea lui Vincent, Rachel se repezi pe coridor şi se aruncă în braţele lui. Vincent îl prezentă pe Gauguin patronului.

— *Monsieur* Gauguin, întrebă Louis, sunteți pictor, nu-i aşa? V-aş ruga să vă daţi părerea despre două picturi noi pe care le-am cumpărat anul trecut de la Paris.

— Cu plăcere. De unde le-ai cumpărat?

---

[8] Brigadier... ai dreptate! (în lb. franc.)

— De la *„Goupil“,* în Place de l’Opera. Le-am aşezat în salonul din faţă. Nu doriţi să intraţi o clipă, *monsieur?*

Rachel îl duse pe Vincent în camera din stânga, îl împinse pe un scaun lângă una din mese şi-i sări pe genunchi.

— De şase luni de când vin aici, bombăni Vincent, Louis nu s-a gândit niciodată să-mi ceară părerea despre tablourile lui.

— Nu te socoteşte pictor, *Fou-roux*.

— Poate că nu greşeşte.

— Nu mă mai iubeşti!... se alintă Rachel.

— Ce te face să crezi asta, *Pigeon?*

— N-ai mai venit pe la mine de nu ştiu câte săptămâni.

— Am avut mult de lucru cu aranjarea casei; îl aşteptam pe prietenul meu.

— Dar mă iubeşti şi când nu vii pe la mine?

— Şi atunci, *Pigeon*.

Rachel îl pişcă de urechile mici, rotunde, apoi i le sărută pe rând.

— Ca să-mi dovedeşti asta, *Fou-roux,* dă-mi mie urechiuşile tale nostime, vrei? Mi le-ai promis doar!

— Dacă poţi să le tai, sunt ale tale.

— Oh, *Fou-roux,* cum vorbeşti, parc-ar fi cusute cu aţă, ca ale păpuşii mele!

Dintr-o odaie din cealaltă parte a holului se auzi larmă şi ţipete. Cineva se prăpădea de râs sau se văita de durere. Vincent o dădu jos de pe genunchi pe Rachel, traversă holul şi, din câţiva paşi, ajunse în salon.

Frânt în două, Gauguin se tăvălea pe podea, cu lacrimile şiroaie pe faţă. Louis, înmărmurit, ţinea lampa într-o mână, uitându-se la el cu ochii căscaţi. Vincent se aplecă şi-l prinse de umeri, scuturându-l.

— Paul, Paul, ce-i cu tine, ce s-a întâmplat?

Gauguin încercă să vorbească, dar nu putu. După o clipă, gâfâi:

— Vincent... în sfârşit... suntem răzbunaţi... priveşte... priveşte... pe perete... cele două tablouri... pe care Louis le-a cumpărat de la „*Goupil*”... pentru salonul bordelului său. Amândouă sunt de Bouguereau!

Se ridică în picioare, împleticindu-se, şi o porni spre uşă.

— Stai puţin, strigă Vincent, fugind după el, unde te duci?

— Direct la poştă. Asta trebuie să le-o telegrafiez chiar acum băieţilor, la Clubul Batignolles.

Vara se aşează cu arşiţa ei cumplită, orbitoare. Întreg ţinutul se dezlănţui într-o beţie de culori. Verdele, albastrul, galbenul şi roşul erau atât de intense, încât răneau ochiul. Razele soarelui prefăceau în scrum tot ce întâlneau în cale. Aerul de deasupra văii Ronului tremura din pricina valurilor de căldură care se năpusteau ca nişte imense talazuri. Soarele îi lovea drept în creştet pe cei doi pictori, strivindu-i, pătrunzându-i până în măduva oaselor, secându-le toată vlaga, iar mistralul le şfichiuia trupurile şi nervii, scuturându-le capetele până când li se părea că vor plesni sau se vor rostogoli în ţărână. Cu toate acestea, în fiecare dimineaţă plecau, o dată cu răsăritul soarelui, şi pictau până când albastrul-intens al cerului de noapte întuneca albastrul-intens al cerului de zi.

Între cei doi prieteni – unul, un adevărat vulcan în erupţie, celălalt fierbând ameninţător ca un cazan sub presiune – se pregătea o luptă cumplită. Noaptea, când erau prea istoviţi ca să doarmă, dar şi prea nervoşi ca să stea liniştiţi, îşi cheltuiau restul de energie exasperându-se unul, pe celălalt. Cu banii o duceau prost. Posibilităţi de distracţie n-aveau. Începură să se stârnească unul pe altul, ca să-şi mai descarce pasiunile prea mult reţinute. Gauguin nu obosea niciodată când era vorba să-l scoată din sărite pe Vincent. Şi când acesta ajungea în culmea furiei, îi arunca în faţă: *„Brigadier, vous avez raison!“*

— Nici nu e de mirare, Vincent, că nu eşti în stare să pictezi. Uită-te la dezordinea din atelierul tău! Uită-te ce harababură e în cutia asta de culori! Dumnezeule, dacă nu ți-ai fi împuiat mintea ta de olandez căpăţânos cu fel de fel de Daudet şi Monticelli, poate c-ai mai fi putut să ți-o limpezeşti şi să pui puţină ordine şi în viaţa ta!

— Asta nu te priveşte pe tine, Gauguin. E atelierul meu. Ţine-ți atelierul tău cum îţi place.

— Pentru că veni vorba, vreau să-ți spun că în mintea ta domneşte acelaşi haos ca şi într-o cutie de scrisori. Admiri pe cel din urmă pictor de cărţi poştale ilustrate din Europa, şi-n schimb nu poţi pricepe că Degas...

— Degas! Care din pânzele lui ar putea fi puse vreodată alături de un Millet?

— Millet! Sentimentalul ăla!

Vincent se dezlănţui ca o furie, auzind insulta adresată celui pe care-l socotea maestrul şi părintele său spiritual. Se năpusti după Gauguin, care fugea dintr-o odaie în alta. Îl urmări prin toată casa, urlând la el, strigându-şi argumentele şi agitându-i pumnii prin faţa ochilor. Se certară amarnic, până târziu, în aerul fierbinte, înăbuşitor al nopţii, gata în orice clipă să se încaiere.

Dar în momentele febrile de creaţie, amândoi se străduiau din răsputeri să surprindă natura, să se surprindă pe ei înşişi. Zi de zi se războiau cu paleta lor explozivă, noapte de noapte cu personalitatea lor clocotitoare. Chiar când nu se certau cu patimă, discuţiile lor obişnuite erau atât de tari, încât nu-şi mai puteau găsi somnul. Theo trimitea regulat banii, dar ei îi topeau numaidecât pe tutun şi băutură. Era prea cald ca să mai poată mânca. Îşi închipuiau că absintul le potoleşte nervii, dar nu izbutea decât să-i aţâţe şi mai mult.

Pe deasupra, se porni şi mistralul, sălbatic, biciuitor, care-i sili să stea în casă. Gauguin nu mai putea să lucreze şi-şi petrecea vremea provocându-l pe Vincent, ţinându-l mereu sub presiune. Nu mai întâlnise până atunci un om care să pună atâta patimă în nişte simple păreri, şi, cum Vincent constituia singura lui distracţie, nu se dădea în lături s-o folosească din plin.

— Mai bine te-ai potoli, Vincent! îi spuse după a cincea zi de când începuse mistralul.

Până într-atât îl scosese din minţi, încât mistralul turbat părea o adiere blândă şi mângâietoare faţă de furtuna stârnită sub acoperişul casei galbene.

— Dar tu ce cusur ai, Gauguin?

— Bagă de seamă, Vincent, e primejdios să rămâi mai mult timp în tovărăşia mea şi să discuţi în contradictoriu cu mine; unii şi-au pierdut minţile din pricina asta!

— Mă ameninţi?

— Nu, te avertizez.

— N-ai decât să-ți păstrezi avertismentele pentru tine!

— Treaba ta, dar ai să dai vina pe mine dacă și s-o-ntâmpla ceva!

— Ah, Paul, Paul, hai să punem odată capăt acestor discuţii nesfârşite! Eşti un pictor mai priceput decât mine. Recunosc că pot să învăţ multe lucruri de la tine. Dar nu pot îndura să mă dispreţuieşti, auzi? Am robit nouă ani încheiaţi şi, pe dumnezeul

meu, simt că am ceva de spus în pictura asta afurisită! Trebuie să recunoşti, Gauguin, nu? Hai, spune drept!

— Brigadier, vous avez raison!

Mistralul se potoli şi, în sfârşit, arlezienii îndrăzniră să scoată iarăşi capul din casă. Soarele orbitor se ivi din nou, şi o furie nestăpânită se abătu asupra oraşului. Poliţia trebuia să intervină mereu în scandaluri şi încăierări, care se terminau adesea prin crime. Oamenii forfoteau încoace şi-ncolo, cu priviri în care mocnea ameninţarea. Nimeni nu mai râdea, nimeni nu mai scotea o vorbă. Ţigla acoperişurilor crăpa sub dogoarea soarelui. În Place Lamartine se iscau bătăi şi adeseori se vedeau lame de cuţit fulgerând prin aer. Plutea apăsător în văzduh ameninţarea unei catastrofe. Arles era încordat din cale-afară şi părea să nu mai poată îndura multă vreme această tensiune. Valea Ronului stătea gata să explodeze în mii de ţăndări.

Vincent îşi aminti de teoria ziaristului din Paris. Se întreba singur: „Oare ce se va întâmpla? Se va cutremura pământul, vor sări oamenii în aer?” Dar continua să picteze pe câmp, în plin soare, cu creştetul descoperit. Avea nevoie de arşiţa albă, orbitoare, ca să descătuşeze pasiunile puternice, zăgăzuite înlăuntrul lui. Îşi simţea creierul ca un cuptor încins, din care ţâşneau, una după alta, pânzele incandescente.

Cu fiecare pânză pe care o isprăvea, creştea tot mai puternic în el simţământul că rezultatul celor nouă ani de muncă se concentrase în aceste câteva săptămâni istovitoare, transformându-l într-un adevărat pictor. Pânzele pe care le crea acum întreceau cu mult pe cele din vara trecută şi simţea că niciodată nu va mai fi în stare să picteze ceva care să exprime atât de profund esenţa naturii şi a lui însuşi.

Lucra de la 4 dimineaţa până când întunericul nopţii îi răpea priveliştea din faţă. Picta două, uneori chiar trei tablouri pe zi. Cu fiecare pictură fierbinte, clocotitoare, smulsă din străfundul fiinţei lui, îşi scurta viaţa cu câte un an. Nu punea niciun preţ pe numărul zilelor hărăzite şederii sale pe pământ; îl interesa numai felul în care le folosea. Pentru el, timpul se măsura cu numărul de pânze pe care le picta, şi nu cu filele zburătoare ale calendarului.

Îşi dădea seama că arta lui atinsese o culme, că această culme însemna încununarea întregii lui vieţi, ţelul spre care năzuise cu atâta ardoare în ultimii noua ani. Nu ştia cât va dura

această stare, ştia doar că trebuie să picteze mereu, mereu alte pânze... şi iarăşi altele... şi tot aşa mai departe. Această culme a creaţiei sale, această fărâmă de veşnicie trebuia scoasă la iveală, păstrată, susţinută, până ce va izbuti să aştearnă pe pânză toate imaginile care-i mocneau în adâncul sufletului, aşteptând să prindă viaţă.

Amândoi, pictând cât era ziua de lungă, certându-se până-n zori, fără să închidă o clipă ochii, mâncând foarte puţin, îmbătându-se, în schimb, de soare şi de culoare, de tutun şi de alcool, cu nervii încordaţi, aţâţaţi de natura dezlănţuită şi de procesul chinuitor al creaţiei, sfâşiindu-se unul pe altul cu sălbăticie şi furie, se apropiau, încet-încet, de un paroxism al încordării.

Soarele îi pârjolea, şi mistralul îi biciuia. Culoarea le sfredelea ochii, iar absintul le ardea măruntaiele goale, în nopţile fierbinţi, înăbuşitoare, casa galbenă se clătina, zgâlţâită de furtuna dinăuntru.

Gauguin îi făcu portretul lui Vincent în timp ce acesta picta o natură moartă. Vincent se uită lung la portret. Pentru prima dată înţelese limpede ce credea Gauguin despre el.

— Fără doar şi poate că sunt eu, dar după ce voi fi înnebunit.

Seara o porniră împreună la cafenea. Vincent comandă un absint slab. Şi, deodată, din senin, îi aruncă lui Gauguin în faţă paharul plin. Acesta se feri, îi cuprinse mâinile şi, ridicându-l în braţe, străbătu cu el Place Lamartine. Fără să ştie cum, Vincent se pomeni în pat şi adormi pe loc.

— Dragul meu Gauguin, se scuză el a doua zi dimineaţă cu mult calm, parcă mi-aduc aminte că te-am jignit aseară.

— Te iert bucuros, din toată inima. Dar, vezi tu, scena de ieri s-ar putea repeta. Dacă m-ai lovi, s-ar putea să-mi pierd stăpânirea şi să te sugrum. Aşa că îngăduie-mi să scriu fratelui tău şi să-i aduc la cunoştinţă că plec.

— Nu! Nu! Paul, să nu faci asta! Cum să părăseşti casa galbenă? Tot ce-am făcut aici a fost numai pentru tine!

Toată ziua bântui în casă furtuna. Vincent lupta cu disperare să-l convingă să rămână mai departe cu el. Gauguin, însă, rămânea surd la orice argument. Vincent imploră, linguşi, blestemă, ameninţă, plânse chiar. Şi, până la urmă, în această bătălie se dovedi cel mai tare. Simţea că întreaga lui viaţă atârnă de prezenţa prietenului său în casa galbenă. O dată cu

sosirea nopţii, Gauguin, vlăguit, cedă, şi asta numai ca să obţină o clipă de răgaz.

Fiecare încăpere a casei galbene era suprasaturată de tensiune electrică, gata să producă o descărcare fatală. Gauguin nu putu să închidă ochii. Abia spre dimineaţă aţipi.

Deodată se trezi sub impresia unui simţământ ciudat. Aplecat peste patul lui, Vincent îl privea ţintă prin întuneric.

— Vincent, ce-i cu tine? îl întrebă cu seriozitate.

Vincent ieşi din cameră, se trânti în pat şi se cufundă într-un somn adânc.

Noaptea următoare, Gauguin fu din nou smuls din somn de acelaşi straniu simţământ. Vincent era din nou aplecat deasupra lui şi-l fixa prin întuneric.

— Vincent! Du-te la culcare!

Vincent se întoarse în camera lui. A doua zi, la cină, izbucni o ceartă violentă din pricina supei.

— Mi-ai turnat vopsea în farfurie! urlă Gauguin.

Vincent râse prosteşte. Se apropie de perete şi scrise cu cretă:

„Je suis Saint Esprit,
Je suis sain d'ésprit."[9]

Câteva zile se purtă normal, ca toţi oamenii. Era însă posac şi deprimat. Abia dacă-i adresa câte-un cuvânt lui Gauguin. Nici măcar pe pensulă nu punea mâna. Nu citea. Şedea pe un scaun, cu privirea aţintită în gol.

În după-amiaza celei de-a patra zile, când mistralul se dezlănţui şi mai sălbatic, Vincent îi propuse lui Gauguin să iasă împreună la plimbare.

— Hai să mergem sus în parc, îl rugă el. Vreau să-ți spun ceva.

— Nu poţi să-mi spui aici? Stăm mai comod.

— Nu, nu pot vorbi stând jos. Trebuie să umblu.

— Foarte bine, dacă trebuie, atunci hai să mergem!

O luară pe drumul de căruţe care urca şerpuind în partea stângă a oraşului. Ca să poată înainta, trebuiau să se opintească la fiecare pas împotriva vântului, ca şi cum şi-ar fi croit drum printr-o substanţă densă, care le opunea rezistenţă. În parc, chiparoşii se îndoiau până aproape de pământ.

---

[9] Joc de cuvinte cu următorul înţeles: „Eu sunt Sfântul Duh / Sunt sănătos la minte" (în lb. franc.).

— Ce vrei să-mi spui? întrebă Gauguin.

Trebuia să-i urle în ureche, fiindcă vântul îi fura vorbele înainte ca Vincent să le poată prinde.

— Paul, am chibzuit mult în ultimele zile şi mi-a venit o idee grozavă.

— Iartă-mă, dar să ştii că nu prea am cine ştie ce încredere în ideile tale grozave...

— Adevărul e că noi toţi am dat greş în pictură, dar ştii de ce?

— Ce spui? N-aud niciun cuvânt! Vorbeşte mai tare!

— ŞTII DE CE-AM DAT GREŞ CU TOŢII ÎN PICTURĂ?

— Nu. De ce?

— Pentru că fiecare pictează de unul singur.

— Cum adică?

— Unele lucruri le pictăm bine, altele prost. Le aruncăm însă grămadă pe aceeaşi pânză.

— *Brigadier,* aştept să-mi explici.

— Ţi-aminteşti de fraţii Both[10], olandezii? Unul se pricepea la peisaje. Celălalt la figuri. Toate tablourile le pictau împreună. Unul făcea peisajul, celălalt figurile. Şi tablourile au ieşit foarte reuşite.

— Ei da! Şi care e strălucitul sfârşit al acestei interminabile poveşti?

— Ce? Vino mai aproape. Nu te aud!

— Spune mai departe!

— Paul, aşa trebuie să facem şi noi. Tu şi cu mine, Seurat, Cézanne, Lautrec, Rousseau, toţi trebuie să lucrăm pe aceeaşi pânză. Asta ar fi un adevărat comunitarism în pictură. Am zugrăvi fiecare ce ne pricepem mai bine. Seurat, aerul. Tu, peisajul. Cézanne, obiectele. Lautrec, personajele. Eu, soarele, luna şi stelele. Toţi împreună am putea fi un singur şi mare pictor. Ce părere ai?

— Ala, bala, portocala!

Izbucni într-un râs gros, nestăpânit. Hohotele, purtate de vânt, îl împroşcată în faţă pe Vincent ca spuma valurilor mării. Se simţi adânc ridicol.

După ce se mai potoli, Gauguin strigă:

---

[10] Both Jan (1610—1652) și Andreas (1609—1650), pictori olandezi, dintre primii artişti din Olanda care au suferit influenţa picturii Italiene. Cei doi fraţi lucrau împreună: Jan picta peisajele, iar Andreas, oamenii și animalele.

— *Brigadier!* Al dracului să fiu dacă asta nu e cea mai mare idee pe care am auzit-o vreodată! Iartă-mă, dar trebuie să mă duc să râd în voie!

O porni la vale pe potecă, ţinându-se cu amândouă mâinile de burtă, frânt în două de râs.

Vincent rămase locului, împietrit.

Un stol de mierle se năzări din seninul cerului. Mii de mierle ciripitoare, bătând din aripi. Se năpustiră asupra lui copleşindu-l, îl loviră, i se încurcară prin păr, îl izbiră în nas, în gură, în urechi, în ochi, învăluindu-l într-un nor gros, negru, înăbuşitor de aripi fâlfâitoare.

Gauguin se întoarse.

— Vino, Vincent, hai să mergem la Louis. Vreau să sărbătoresc cum se cuvine ideea ta nepreţuită! Hai!

Fără o vorbă, Vincent îl urmă spre Rue des Ricolettes.

Gauguin dispăru la etaj cu una dintre fete.

Vincent se aşează la bar. Rachel i se aşează pe genunchi.

— Nu vii cu mine sus, *Fou-roux?*

— Nu.

— De ce?

— Pentru că n-am cei cinci franci.

— Atunci dă-mi în schimb urechea ta. Vrei?

— Da.

După un timp, Gauguin se înapoie. Coborâră împreună dealul spre casa galbenă. Gauguin îşi înfulecă grăbit cina, apoi ieşi pe uşa din faţă fără să rostească un cuvânt. Străbătuse aproape întreaga Place Lamartine, când auzi în spatele lui un pas bine cunoscut, mărunt.

Se răsuci pe călcâie.

Vincent se repezea după el, ţinând în mână un brici deschis.

Gauguin se propti zdravăn pe picioare şi-l privi drept în ochi.

Vincent se opri la doi paşi. Se uită ţintă, prin întuneric, la Gauguin, apoi lăsă capul în jos, se întoarse şi o luă la fugă înapoi, spre casă.

Gauguin se opri la primul hotel, luă o cameră, încuie uşa cu cheia şi se culcă.

Vincent intră în casă şi urcă scările de cărămidă roşie care duceau spre odaia lui. Luă oglinda în faţa căreia îşi făcuse de atâtea ori portretul, o aşeză pe masa de toaletă, sprijinită de perete, şi-şi privi ochii injectaţi.

Sosise sfârşitul. Viaţa lui era terminată. I se citea clar pe faţă!

Era mai bine să-i pună capăt chiar acum.

Ridică briciul. Simţi ascuţişul rece al oţelului pe pielea păroasă, ca de gâscă, a beregatei.

Îi răsunau în urechi glasuri care-i şopteau cuvinte stranii.

Deodată, parcă tot soarele arlezian îşi izbi văpaia orbitoare în luciul oglinzii din faţa lui.

Dintr-o singură mişcare, îşi reteză urechea dreaptă.

Rămase din ea doar o bucăţică de lob.

Aruncă briciul. Îşi înfăşură capul în prosoape. Sângele şiroia pe podea.

Scoase urechea din lighean şi o spălă. O înveli cu grijă în mai multe hârtii de desen, apoi în ziar.

Îndesă peste bandajul gros o bască, coborî scările şi ieşi prin uşa din faţă. Străbătu Place Lamartine, urcă dealul, trase mânerul clopotului de la *„Maison de Tolérance, Numéro 1*".

O slujnică deschise uşa.

— Cheam-o pe Rachel.

Rachel veni în grabă.

— A, tu erai, *Fou-roux?!* Ce doreşti?

— Ți-am adus ceva.

— Mie? Un cadou?

— Da.

— Ce drăguţ din partea ta, *Fou-roux!*

— S-o păstrezi cu grijă. E o amintire de la mine.

— Ce e?

— Desfă şi ai să vezi!

Rachel despachetă hârtiile, dădu cu ochii de ureche, şi, îngrozită, se prăvăli leşinată pe caldarâm.

Vincent se întoarse. Coborî dealul. Străbătu Place Lamartine. Închise uşa casei galbene în urma lui şi se culcă.

A doua zi dimineaţa, pe la 7 şi jumătate, când Gauguin se întoarse, găsi lume multă adunată în faţa casei; Roulin îşi frângea mâinile deznădăjduit.

— Ce i-ai făcut prietenului dumitale, *monsreur?* Îl întâmpină un bărbat cu o pălărie neagră, rotundă pe cap. Avea un ton tăios şi sever.

— Nu ştiu.

— Ba ştii... ştii foarte bine... e mort!

Lui Gauguin îi trebui mult timp ca să-şi adune minţile. Mulţimea îl sfredelea cu privirile, de parcă ar fi vrut să-l sfâşie în bucăţi, să-l gâtuie.

— Să mergem sus, *monsieur,* îngăimă el. O să ne lămurim acolo.

Pe podelele celor două odăi de la parter zăceau, aruncate peste tot, prosoape îmbibate de sânge. Scara ce ducea spre camera lui Vincent era de asemenea mânjită de sânge. Înfăşurat în cearşafuri, Vincent zăcea ghemuit în pat. Părea lipsit de cunoştinţă. Uşor, foarte uşor, Gauguin îl atinse. Era cald. Dintr-o dată, Gauguin îşi redobândi toată energia, tot curajul.

— Fii bun, te rog, *monsieur,* şopti el şefului poliţiei, şi trezeşte-l, dar cu multă băgare de seamă. Dacă întreabă de mine, spune-i că am plecat la Paris. Vederea mea poate să-i fie fatală.

Şeful poliţiei trimise după doctor şi chemă o trăsură, îl luară pe Vincent la spital. Gâfâind, Roulin alergă tot drumul pe lângă birjă.

9. „FOU-ROUX”

Doctorul Felix Rey, tânărul internist al spitalului din Arles, era un bărbat scund, îndesat, cu un cap octogonal şi un smoc de păr negru care-i ţâşnea drept din frunte. Îi pansă rana, apoi îl aşeză în pat într-o odăiţă ca o celulă, pe care o golise cu totul. După ce ieşi, închise uşa cu cheia.

Vincent se trezi spre seară, când îi luau pulsul. Se uită în tavan, la peretele văruit, apoi privirile îi alunecară afară pe fereastră, la peticul de cer albastru care se întuneca. Întoarse încet ochii spre doctorul Rey.

— Bună seara, spuse în şoaptă.

— Bună, îi răspunse doctorul.

— Unde mă aflu?

— La spitalul din Arles.

— Oh!

Un fulger de durere îl făcu să-şi ducă mâna acolo unde fusese odată urechea lui dreaptă. Doctorul Rey îl opri.

— Să nu pui mina acolo!

— Da... acum... parcă mi-amintesc.

— Ai o rană frumoasă şi adâncă, prietene. Dar în câteva zile o să te punem pe picioare.

— Unde e prietenul meu?

— S-a întors la Paris.

— ... Înţeleg... Pot să trag o pipă?

— Încă nu.

Doctorul Rey îi spălă şi-i pansă rana.

— E un fleac, un mic accident, spuse el. În definitiv, omul n-aude cu foile astea de varză lipite de-o parte şi de alta a capului. Nici n-ai să-i simţi lipsa.

— Eşti foarte drăguţ, doctore. Dar de ce e camera asta... aşa de goală?

— Am scos totul ca să te apăr.

— De cine?

— Chiar de dumneata.

— Ah, da... înţeleg...

— Ei, acum trebuie să te las. Trimit infirmierul să-ți aducă cina. Încearcă să stai cât mai liniştit. Pierderea de sânge te-a slăbit.

A doua zi de dimineaţă, când Vincent deschise ochii, Theo veghea lângă patul lui. Era palid, tras la faţă, cu ochii roşii.

— Theo! strigă el.

Theo se lăsă în genunchi lângă pat, îi luă mâna şi, nemaiputându-se stăpâni, izbucni în plâns.

— Theo... întotdeauna... când am nevoie de tine şi mă trezesc... tu te afli lângă mine.

Theo nu era în stare să scoată niciun cuvânt.

— Îmi pare rău că te-au făcut să vii atâta drum până aici. Cum ai aflat?

— Mi-a telegrafiat ieri Gauguin. Am prins trenul de noapte.

— A fost o greşeală din partea lui că te-a pus pe drumuri. Fireşte, n-ai închis ochii toată noaptea, Theo.

— Da, Vincent.

Se priviră un timp în tăcere.

— Am vorbit cu doctorul Rey, Vincent. Spune că ai făcut o insolaţie. Ai lucrat în soare, fără pălărie, aşa e?

— Da.

— Păi vezi? Nu trebuia să faci asta. Pe viitor, băiete, să lucrezi numai cu pălăria pe cap. O mulţime de oameni fac insolaţie la Arles.

Vincent îi strânse uşor mâna. Theo încercă să înghită nodul care i se pusese în gât.

— Am să-ți aduc o veste, Vincent, dar cred c-ar fi mai bine să mai aştept câteva zile.

— E o veste bună, Theo?

— Cred c-o să-ți facă plăcere.

Doctorul Rey intră în cameră.

— Ia să vedem cum o duce bolnavul nostru astăzi?

— Doctore, ce părere ai, poate să-mi dea fratele meu o veste bună?

— Sigur că da. Stai puţin, să mă uit la rană. Da, e bine, merge spre bine. O să se vindece repede.

După ce doctorul îşi termină vizita şi părăsi camera, Vincent, nerăbdător, îl rugă pe Theo să-i spună vestea.

— Vincent, eu... ei bine, eu... am cunoscut o fată.

— O, bravo, Theo!

— E olandeză. Johanna Bunger. Ca fire, seamănă cu mama. Cel puţin aşa mi se pare mie...

— O iubeşti, Theo?

— Da. Fără tine, Vincent, m-am simţit cumplit de singur la Paris. Înainte de venirea ta, nu mi-am dat seama, dar după ce-am stat împreună un an...

— Sunt destul de greu de suportat, Theo. Spune drept, cred că ți-am mâncat sufletul!

— Ah, Vincent, dac-ai şti de câte ori mi-am dorit să intru în casă şi să-ți găsesc ghetele pe bufet, sau pânzele ude împrăştiate pe patul meu! Dar acum ajunge cu vorba! Trebuie să te odihneşti. Să stăm aşa, unul lângă altul, în linişte.

Theo mai rămase două zile la Arles. Nu plecă decât după ce primi asigurări că Vincent se va însănătoşi repede. Doctorul Rey îi făgădui să-I îngrijească pe fratele lui nu numai ca pe un bolnav, dar şi ca pe un prieten.

Roulin venea în vizită seară de seară, şi de fiecare dată îi aducea câte un buchet de flori. În întunericul nopţilor, Vincent nu putea dormi şi avea vedenii. Doctorul Rey îi presăra camfor pe pernă şi pe saltea ca să-i alunge insomnia.

La sfârşitul celei de a patra zile, după ce se încredinţase că prietenul său e cu totul normal, doctorul aşeză la loc restul mobilierului şi lăsă uşa camerei descuiată.

— Pot să mă scol şi să mă îmbrac, doctore?

— Dacă te simţi destul de zdravăn, sigur că da. După ce ieşi puţin la aer, treci şi pe la cabinetul meu.

Clădirea spitalului din Arles avea patru aripi cu câte două etaje, cuprinzând la mijloc o curte interioară, plină de flori viu colorate, tufe de ferigi şi alei pietruite. Vincent se plimbă câtva timp agale, în sus şi-n jos, apoi se îndreptă spre cabinetul doctorului Rey.

— Ei, cum te simţi? îl întrebă doctorul.

— Foarte bine.

— Spune-mi, Vincent, de ce-ai făcut asta?

Vincent rămase multă vreme tăcut.

— Nu ştiu, răspunse.

— Ce gând ți-a trecut prin minte când ai făcut-o?

— ... Nu ştiu... niciun gând...

Zi de zi, îşi recăpăta tot mai mult puterile. Într-o dimineaţă, pe când şedea de vorbă cu doctorul Rey, în camera acestuia, luă briciul de pe lavoar şi-l deschise.

— Eşti cam nebărbierit, doctore. Nu vrei să mă laşi să te rad eu?

Doctorul Rey se retrase într-un colţ, ferindu-se cu palma ridicată în faţa ochilor.

— Nu! Nu! Lasă imediat briciul din mână!

— Dar, crede-mă, doctore, sunt un bărbier desăvârșit, te-aş bărbieri perfect.

— Vincent, lasă briciul, înţelege!

Vincent închise briciul râzând şi-l puse la locul lui.

— Nu te speria, prietene, de-acum înainte s-a terminat cu toate prostiile astea!

La sfârşitul celei de-a doua săptămâni, doctorul Rey îi dădu voie, să picteze. Un îngrijitor îi aduse şevaletul şi câteva pânze din casa galbenă. Ca să-i facă plăcere, doctorul Rey se oferi el însuşi să-i pozeze. Vincent lucra încet, câte puţin în fiecare zi. Când termină portretul, i-l oferi doctorului.

— Vreau să-l păstrezi ca amintire de la mine, doctore. E singurul fel în care pot să-mi arăt recunoştinţa pentru bunătatea dumitale.

— Eşti foarte drăguţ, Vincent. Mă simt onorat.

Doctorul duse portretul acasă şi-i găsi o întrebuinţare utilă, acoperind cu el o crăpătură din perete.

Vincent mai rămase două săptămâni în spital. Picta curtea interioară, scăldată în soare. Purta acum, în timpul lucrului, o pălărie mare de pai. Îi trebuiră două săptămâni încheiate ca să picteze grădina cu flori a spitalului.

— Să treci pe la mine în fiecare zi, îi spuse doctorul Rey, când îşi strânseră mâna în poarta spitalului. Şi, nu uita, nici absint, nici emoţii sau tulburări, nici lucru în soare, fără pălăria de pai!

— Îţi făgăduiesc, doctore! Şi-ți mulţumesc din suflet pentru toate!

— Am să-i scriu fratelui dumitale că te-ai înzdrăvenit pe deplin.

Ajuns acasă, constată că proprietarul închinase casa galbenă unui tutungiu. Dar Vincent ţinea foarte mult la această casă. Era rădăcina care-l ţinea legat de pământul acela. Zugrăvise cu mâna lui fiecare centimetru de zid, şi pe dinăuntru, şi pe din afară. O transformase într-un adevărat cămin, pe care, în ciuda accidentului, îl socotea tot al lui şi pentru care era hotărât să lupte până la capăt.

Gândul că-şi va petrece nopţile singur în toată casa îl înfricoşa mai ales din pricina insomniilor, pe care nici cu ajutorul camforului nu izbutea să le alunge. Ca să-i gonească vedeniile groaznice care-l înspăimântau, doctorul Rey îi dăduse bromat de potasiu. În cele din urmă, amuţiră şi glasurile care-i şopteau poveşti ciudate în ureche. Acum le auzea rar şi numai în vis.

Era încă prea slăbit ca să lucreze pe câmp. Dar creierul i se limpezea cu încetul, sângele se primenea zi de zi şi, treptat, îi reveni şi pofta de mâncare. Se duse la restaurant împreună cu Roulin şi luară o masă plăcută, veselă, care-l făcu să uite cu desăvârşire spaima de o nouă criză, începu să lucreze pe îndelete la portretul nevestei lui Roulin, pe care-l începuse înainte de accident. Îi făcu plăcere să remarce felul în care îmbinase nuanţele de roşu, de la roz până la portocaliu, trecând prin toate tonurile de galben, cu umbre de un verde-deschis ce se întuneca treptat.

O dată cu sănătatea, se îmbunătăţea şi lucrul. Că poţi să-ți frângi mâna sau piciorul şi apoi să te însănătoşeşti ştia şi el de mult, dar că poţi să-ți frângi minţile şi totuşi să redevii om normal, asta i se părea foarte curios.

Se duse într-o după-amiază la Rachel s-o întrebe de sănătate.

— *Pigeon*, îmi pare rău de necazul pe care ți l-am pricinuit.

— Nu-i nimic, *Fou-roux,* nu te necăji din cauza asta. În oraşul ăsta se întâmplă destul de des asemenea lucruri.

Şi prietenii, când îl vizitară, îl încredinţară că în Provence toţi suferă de febră, ori au vedenii, sau sunt nebuni de-a binelea.

— Ascultă-mă pe mine, Vincent, nu-i nimic nefiresc, îl liniştea Roulin. Aici, în patria lui Tartarin, toţi suntem puţin loviţi cu leuca în cap!

— Cu atât mai bine, spuse Vincent, atunci ne putem înţelege de minune, ca în familie!

Mai trecură câteva săptămâni. Acum se simţea în stare să lucreze în atelier chiar şi toată ziua. Gândurile nebuneşti, de sinucidere, îl părăsiseră şi începu să se simtă aproape normal.

În cele din urmă, îşi luă inima-n dinţi şi ieşi să picteze în aer liber. Ce folos că soarele aprindea şi mai mult galbenul exaltat al lanurilor de grâu dacă el nu mai putea să-l redea pe pânză. Mâncase bine, dormise regulat, evitând tulburările şi entuziasmul exagerat. Era atât de normal, încât nu mai putea să picteze.

— Eşti un *grand nerveux*[11], Vincent, îi spuse doctorul Rey. N-ai fost niciodată prea teafăr. Dar, în fond, niciun artist nu e teafăr la minte; dacă ar fi normal, n-ar putea fi artist. Oamenii normali nu creează opere de artă. Ei mănâncă, dorm, ocupă funcţii obişnuite şi mor. Tu, însă, eşti hipersensibil la aspectele vieţii şi ale naturii şi de aceea ne dezvălui şi nouă, celorlalţi, ceea ce noi nu putem vedea. Dar dacă nu te îngrijeşti, chiar această sensibilitate deosebită te va distruge. Cu timpul, starea de încordare îl răpune pe orice artist.

Dar Vincent ştia că pentru a reda tonul acela intens de galben, care domina pânzele lui de la Arles, trebuia să fie pe muchie de prăpastie, încordat, zvâcnind de excitare, cu simţurile ascuţite de patimă, cu nervii întinşi la paroxism. Dacă ar fi căzut din nou pradă unei astfel de stări, ar fi putut picta iar la fel de strălucitor ca înainte. Dar, pe de altă parte, starea aceasta îl ducea în chip sigur la pieire.

„Artistul are o datorie pe care trebuie s-o îndeplinească, îşi spuse el. E o prostie să-mi prelungesc viaţa dacă nu pot să pictez aşa cum vreau.”

Ieşi la plimbare pe câmp, fără pălărie, ca să absoarbă toată puterea soarelui. Se lăsă ameţit de culorile fantastice ale

[11] Hiper-nervos (în lb. franc.).

cerului, de galbenul bulgărelui de foc, de verdele câmpiilor şi de florile care izbucneau violent în mii de culori. Se lăsă biciuit de mistral, strivit de cerul apăsător al nopţii, obsedat de floarea-soarelui, care-i înfierbânta fantezia. Pe măsură ce-i creştea excitarea nervoasă, îi scădea pofta de mâncare. Trăia din nou numai cu cafea, tutun şi absint. Noaptea zăcea treaz, şi prin faţa ochilor injectaţi i se perindau culorile tari ale ţinutului. În cele din urmă, îşi luă şevaletul în spate şi o porni pe câmp.

Odată cu puterea, îi reveni şi simţul ritmului universal din natură, îndemânarea de a isprăvi o pânză în câteva ore şi de a o scălda în lumina strălucitoare, orbitoare a soarelui. Fiecare zi însemna o nouă pânză, fiecare zi însemna o creştere a încordării emoţionale. Pictă treizeci şi şapte de tablouri fără nicio clipă de răgaz.

Într-o dimineaţă se trezi sleit de puteri. Nu mai izbuti să lucreze. Se aşeză pe un scaun, privind ţintă la peretele din faţa lui. Nu se mişcă aproape de loc toată ziua, şi din nou auzi cunoscutele glasuri şoptindu-i în ureche poveşti ciudate, din ce în ce mai ciudate. Când se lăsă noaptea, se duse la birtul cenuşiu şi se aşeză la o măsuţă. Comandă o supă. Când chelneriţa i-o aduse, un glas îi ţipă în ureche, avertizându-l.

Mătură cu mâna farfuria de supă de pe masă. Castronul se făcu ţăndări.

— Vreţi să mă otrăviţi, urlă el. Mi-aţi pus otravă în supă!

Sări în sus şi răsturnă masa cu piciorul. Unii dintre clienţi se năpustiră afară, alţii rămaseră pironiţi, privindu-l cu gura căscată.

— Cu toţii vreţi să mă otrăviţi! strigă. Vreţi să mă omorâţi! V-am văzut când îmi turnaţi otravă în supă!

Doi jandarmi intrară în restaurant, îl luară pe sus şi-l duseră la spitalul de pe deal.

După douăzeci şi patru de ore, liniştit cu totul, discută întâmplarea cu doctorul Rey.

Lucra în fiecare zi câte puţin, se plimba prin ţinut, dar seara se întorcea la spital, unde mânca şi dormea. Uneori era cuprins de nelinişte, alteori avea momente când noţiunea timpului şi a înlănţuirii faptelor părea să-l părăsească.

Doctorul Rey îi îngădui să picteze din nou. Zugrăvi o livadă de piersici, lângă o potecă, cu Alpii în fund; altă dată pictă o pădurice de măslini, cu frunze de un argintiu mat bătând în

verde, profilându-se pe albastrul cerului, şi cu sclipiri portocalii în ţărâna arăturii.

După trei săptămâni, se întoarse iar în casa galbenă. Tot oraşul, şi mai ales cei din Place Lamartine, erau porniţi împotriva lui. Urechea tăiată şi povestea cu supa otrăvită depăşiseră cu mult ceea ce puteau ei trece cu vederea. Arlezienii căpătaseră convingerea nestrămutată că pictura îi înnebunea pe oameni. Când trecea Vincent, se uitau lung în urma lui, făceau observaţii cu glas tare şi, uneori, treceau pe trotuarul celălalt, numai ca să evite o întâlnire cu el.

Nu mai fu primit în niciun restaurant din oraş.

Copiii din Arles se adunau în faţa casei şi-i strigau tot felul de ocări şi batjocuri.

— *Fou-roux* ! *Fou-toux*! Taie-ți şi cealaltă ureche!

Închidea ferestrele şi obloanele, dar strigătele şi râsetele copiilor tot răzbăteau până la el.

— *Fou-roux! Fou-roux!*

— Nebunul! Nebunul!

Născociră şi un cântecel pe care i-l cântau sub fereastră:

„Fou-roux, cu mintea lui necoaptă,
Şi-a retezat urechea dreaptă.
Acum poţi trage şi cu tunul,
Că n-aude nimic, nebunul!”

Ca să scape de hărmălaia lor, încerca să iasă afară din oraş, dar droaia veselă de ştrengari se ţinea după el pe străzi, până în câmp, cântând şi făcând haz.

Zi de zi, numărul celor care se adunau în faţa casei galbene era tot mai mare. Vincent îşi îndesa vată în urechi. Lucra la şevalet, copiind tablouri mai vechi. Strigătele copiilor pătrundeau prin crăpături, prin pereţi, i se înfigeau în creier.

Ştrengarii deveneau din ce în ce mai îndrăzneţi. Se căţărau pe burlane, ca nişte maimuţe, se urcau pe pervazul ferestrei, se uitau în cameră şi strigau la el.

— *Fou-roux,* taie-ți şi urechea ailaltă! Vrem urechea ailaltă!

Larma din Place Lamartine creştea necontenit. Într-o zi sprijiniră, câteva scânduri de perete şi se urcară până sus. Sparseră geamurile şi, aplecându-se pe jumătate înăuntru, începură să arunce în el cu fel de fel de mărunţişuri. Droaia care rămăsese în stradă îi încuraja, răspunzând ca un ecou la cântecele şi batjocurile lor.

— Adu-ne urechea, vrem şi urechea ailaltă!

— *Fou-roux*! Nu vrei nişte bomboane? Vezi, că sunt otrăvite!

— *Fou-roux* ! Vrei nişte supă? Vezi, că e otrăvită!

„Fou-roux, cu mintea lui necoaptă,
Şi-a retezat urechea dreaptă.
Acum poţi trage şi cu tunul,
Că n-aude nimic, nebunul!”

Cei cocoţaţi stradă. Scandau din tai tare:

— *Fou-roux, Fou-roux,* aruncă-ne şi urechea ailaltă, aruncă-ne şi urechea ailaltă!

— *FOU-ROUX, FOU-ROUX*, ARUNCĂ-NE ŞI URECHEA AILALTĂ, ARUNCĂ-NE ŞI URECHEA AILALTĂ!

Se ridică şovăind din faţa şevaletului. Călare pe pervazul ferestrei, trei ştrengari răcneau cât îi ţinea gura. Se repezi la ei, dar o zbughiră în jos pe scânduri. Droaia de jos urla. Rămase la fereastră, uitându-se la ei.

Un stol de mierle se năzări din seninul cerului, mii de mierle ciripitoare, bătând din aripi. Întunecară Place Lamartine, se năpustiră asupra lui, îl loviră, umplură camera, îl copleşiră, i se încurcară prin păr, îl izbiră în nas, în gură, în ochi, învăluindu-l într-un nor gros, negru, înăbuşitor de aripi fâlfâitoare.

Sări pe pervazul ferestrei.

— Plecaţi de aici, gemu el. Diavoli împieliţaţi, plecaţi odată! Pentru numele lui Dumnezeu, lăsaţi-mă-n pace!

— *FOU-ROUX, FOU-ROUX,* ARUNCĂ-NE URECHEA, ARUNCĂ-NE URECHEA!

— Plecaţi! Lăsaţi-mă în pace! N-auziţi, lăsaţi-mă în pace!

Apucă ligheanul de pe masă şi-l aruncă jos, după ei. Copiii se feriră, şi ligheanul se sparse de caldarâm. Alerga prin cameră, apucând toate lucrurile care-i veneau la îndemână şi azvârlindu-le jos, în mijlocul pieţei, unde se făceau ţăndări, unul câte unul. Scaunele, şevaletul, oglinda, masa, aşternutul de pat, tablourile cu floarea-soarelui de pe pereţi, toate le azvârli jos, în gloata ştrengarilor. Cu fiecare lucru aruncat, dispărea câte un crâmpei din amintirea zilelor petrecute în casa galbenă, a sacrificiilor făcute ca să cumpere, unul câte unul, cele câteva mărunţişuri cu care-şi mobilase căminul vieţii lui.

Când odaia rămase goală, se rezemă de fereastră, tremurând din toate mădularele. Apoi căzu moale peste pervazul ferestrei,

cu braţele şi capul bălăbănind în gol, deasupra caldarâmului pieţei.

10. ÎN SOCIETATEA EXISTENTĂ PICTORUL NU ÎNSEAMNĂ ALTCEVA DECÂT UN VAS SPART

În aceeaşi zi, în Place Lamartine trecu din mână-n mină o plângere semnată, până la urmă, de vreo nouăzeci de bărbaţi şi femei.

„Către primarul Tardieu.

Noi, subsemnaţii cetăţeni din Arles, suntem pe deplin convinşi că Vincent Van Gogh, domiciliat în Place Lamartine, nr. 2, e un nebun primejdios, care nu poate fi lăsat în libertate.

Prin prezenta, noi, cu toţii, stăruim pe lângă primarul nostru ca acest nebun să fie închis.”

Se apropia vremea alegerilor în Arles, şi primarul Tardieu nu voia să-şi nemulţumească alegătorii. Dădu ordin şefului poliţiei să-l aresteze pe Vincent.

Jandarmii îl găsiră zăcând pe jos, sub fereastră. Îl duseră târâş la închisoare şi-l aruncară într-o celulă, cu lacăt la uşă. În faţa uşii fu pus de pază un gardian.

Când îşi recăpătă cunoştinţa, ceru să-l vadă pe doctorul Rey, dar cererea i se refuză. Ceru creion şi hârtie ca să-i scrie lui Theo, dar nici aceasta nu i se îngădui.

Într-un târziu, doctorul Rey izbuti să pătrundă în închisoare.

— Încearcă să-ți stăpâneşti indignarea, Vincent; altfel, o să te declare nebun furios şi atunci s-a terminat cu tine. Afară de asta, ştii foarte bine că emoţiile puternice nu fac decât să-ți înrăutăţească starea. Am să-i scriu fratelui dumitale şi o să facem în aşa fel încât să te scoatem de-aici.

— Te rog, doctore, nu-l lăsa pe Theo să vină încoace. E tocmai pe cale să se însoare şi vestea asta ar putea strica totul.

— Am să-i spun că nu-i nevoie să vină. În ce te priveşte, am o idee bună, am să-ți spun eu.

Peste două zile, doctorul reveni. Gardianul se mai afla încă la uşa celulei.

— Trebuie să-ți dau o veste rea, Vincent. Venind încoace, l-am văzut pe proprietar scoţându-şi lucrurile din casă. Mobila ți-a depozitat-o în subsolul unei cafenele, iar tablourile le-a

sechestrat şi zice că nu ți le dă înapoi până când nu-i plăteşti chiria datorată.

Vincent nu scoase o vorbă.

— De vreme ce tot nu te mai poţi întoarce acolo, cred c-ar fi mai bine să punem în aplicare planul meu. Deocamdată, nu se ştie cât de des vei avea aceste crize de epilepsie. Dacă ai să duci o viaţă liniştită şi ai să locuieşti într-un cadru plăcut, fără prilejuri de enervare, s-ar putea să nu se mai repete. Altminteri, se pot repeta la o lună, două, sau poate chiar şi mai des. Deci, pentru a te apăra pe tine şi pe alţii din jurul tău... cred c-ar fi mai înţelept... să intri...

— ... într-o *maison de santé*[12]*?*

— Da.

— Atunci... crezi că sunt?...

— Nu, dragul meu, nu eşti. De altfel, poţi să-ți dai seama şi singur că eşti tot atât de întreg la minte ca şi mine. Dar crizele astea de epilepsie sunt ca orice febră. Îl fac pe om să-şi iasă din minţi. Şi când eşti în criză, fireşte că poţi face unele lucruri iraţionale. De aceea ar fi mai bine să te internezi într-un spital, unde să te poţi bucura de îngrijirea necesară.

— Înţeleg.

— Cunosc unul foarte bun, la St. Rémy, numai la douăzeci şi cinci de kilometri de aici. Se numeşte „St. Paul de Mausole”. Are trei clase; clasa a treia costă numai o sută de franci pe lună. Deci poţi să faci faţă. Înainte a fost o mânăstire acolo, chiar la poalele dealurilor. Locul e foarte frumos şi liniştit, Vincent, atât de liniştit! Vei avea un doctor care să te sfătuiască şi maici care te vor îngriji. Mâncarea e uşoară şi bună. Acolo, fără îndoială, te vei însănătoşi foarte repede.

— Dar am să pot picta?

— O, sigur că da! Ai voie să faci tot ce doreşti... în afară de ceea ce ți-ar putea pricinui vreo neplăcere. O să fie întocmai ca într-un spital, dar cu spaţii imense. Dacă duci o viaţă liniştită timp de un an, poţi să te vindeci cu desăvârşire.

— Bine, doctore. Acum, însă, cum scap din hruba asta?

— Am vorbit cu şeful poliţiei. E de acord să te lase să pleci la „St-Paul de Mausole” cu condiţia să te însoţesc eu.

— Şi într-adevăr e frumos acolo?

---

[12] Ospiciu (în lb. franc.).

— O, e încântător, Vincent! Ai să găseşti o mulţime de privelişti de pictat.

— Da, n-ar fi rău. De fapt, o sută de franci pe lună nu e mult. Poate că e tocmai ce-mi trebuie pentru un an de zile, ca să mă liniştesc.

— Sigur că da. I-am scris şi fratelui tău şi i-am spus despre ce e vorba. I-am dat să înţeleagă că, în starea în care se află sănătatea ta în prezent, nu e indicat să faci un drum prea lung şi nu e cazul să te întorci la Paris. I-am spus că, după părerea mea, „St. Paul“ ar fi cel mai nimerit loc, deocamdată.

— Bine, dacă Theo e de acord... Eu primesc orice, numai să nu-i mai fac şi alte necazuri...

— Aştept răspunsul din clipă-n clipă. Imediat ce-l primesc, vin să-ți spun.

Theo n-avea de ales. Încuviinţă. Trimise bani pentru achitarea datoriilor. Doctorul Rey îl duse pe Vincent cu o trăsură la gară şi se urcară în trenul de Tarascon. O dată ajunşi la Tarascon, o luară pe o linie secundară, care urca şerpuind pe firul unei văi verzi şi roditoare, până la St. Rémy.

Urcară doi kilometri pe coasta abruptă a unui deal, trecură prin orăşelul adormit, luară o trăsură şi se îndreptară spre „St. Paul de Mausole". Drumul ducea drept spre creasta unor dealuri negre, pleşuve. Când se apropiată, Vincent văzu, cuibărite la poalele lor, zidurile pământii ale mănăstirii.

Trăsura se opri. Coborâră. În dreapta drumului se întindea un petic rotund de pământ curăţat de iarbă, pe care se înălţau un Templu al Vestei[13] şi un Arc de Triumf.

— Cum naiba au ajuns astea aici?! întrebă Vincent.

— Cândva a fost pe locurile astea o însemnată aşezare romană. Râul pe care-l vezi acolo, jos, umplea odată toată această vale. Ajungea până aici, sus, unde stăm noi acum. Pe măsură ce râul se retrăgea, oraşul se târa după el tot mai jos, spre poalele dealului. Acum n-a mai rămas aici nimic în afară de aceste vechi monumente şi de mânăstire.

— Interesant.

— Hai să mergem, Vincent, doctorul Peyron ne aşteaptă.

Se abătură din drum şi se îndreptară spre poarta mânăstirii, trecând printr-o pădurice de pini. Doctorul Rey trase de un

[13] Vesta, divinitate romană, simbol al castităţii căminului.

mâner de fier care dădu glas unui clopot puternic. După câteva clipe, poarta se deschise, şi în prag apăru doctorul Peyron.

— Ce mai faci, doctore Peyron? spuse Rey. L-am adus pe prietenul meu, Vincent Van Gogh, după cum ne-am înţeles. Ştiu că o să-l îngrijiţi cu atenţie.

— Fără îndoială, doctore Rey. O să avem toată grija.

— Şi acum, te rog să mă ierţi, doctore, trebuie să mă grăbesc; abia mai am timp să prind trenul înapoi spre Tarascon.

— O, fireşte, doctore Rey. Te înţeleg.

— La revedere, Vincent, spuse doctorul Rey. Fii cuminte şi ai să te faci bine. Am să vin să te văd cât oi putea de des. Pe la sfârşitul anului sper să te găsesc un om pe deplin sănătos.

— Mulţumesc, doctore. Eşti foarte drăguţ. La revedere.

— La revedere, Vincent.

Se întoarse şi dispăru în pădurice de pini.

— Hai să intrăm, Vincent, îl pofti doctorul Peyron, ferindu-se într-o parte, ca să-i facă loc.

Vincent trecu pe lângă el, şi poarta ospiciului se închise în urma lui.

CARTEA VII

S T. R É M Y

1. CLASA A TREIA

Salonul în care dormeau pensionarii azilului arăta ca o sală de aşteptare de clasa a treia a unei gări mărunte. Nebunii nu se despărţeau nicio clipă de pălăriile, ochelarii, bastoanele şi paltoanele lor, de parcă ar fi fost mereu pe picior de plecare.

Sora Deschanel îl conduse pe Vincent prin coridorul lung şi îngust până în dreptul unui pat neocupat.

— Aici veţi dormi, *monsieur.* Noaptea trageţi perdelele ca să rămâneţi singur. După ce vă instalaţi, doctorul Peyron vă aşteaptă în cabinetul lui.

Cei unsprezece oameni, aşezaţi în jurul sobei reci, nici nu-l băgară în seamă; nu se rosti niciun cuvânt în legătură cu sosirea lui. Sora Deschanel, cu rochia ei albă, scrobită, cu boneta neagră şi cu vălul negru atârnând ţeapăn în urma ei, se întoarse şi dispăru.

Vincent lăsă jos valiza şi se uită împrejur. De-a lungul pereţilor se înşirau două rânduri de paturi înclinate, înconjurate fiecare de un cadru, pe care atârnau nişte perdele murdare şi decolorate. Tavanul era susţinut de grinzi groase, pereţii – văruiţi, iar în mijloc se afla o sobă de tuci, cu un burlan răsucit ce ieşea din partea stângă. Chiar deasupra sobei atârna singura lampă din încăpere.

Se miră cât de liniştiţi şedeau oamenii. Nu-şi vorbeau, nu citeau, nu jucau niciun joc; se sprijineau în bastoane şi priveau fix la sobă.

Pe perete, la căpătâiul patului, era bătută în cuie o cutie, dar el preferă să-şi lase lucrurile în valiză. Puse în cutie doar pipa, tutunul şi o carte, împinse valiza sub pat şi ieşi în grădină. În drum, trecu pe lângă un şir de camere întunecate, umede, părăsite şi zăvorite.

Curtea interioară a mânăstirii era pustie. Pini uriaşi se înălţau din iarba mare, crescută neîngrijit, amestecată de-a valma cu buruieni. Zidurile închideau un pătrat de lumină de soare stătută. O luă spre stânga şi ciocăni la uşa apartamentului în care locuia doctorul Peyron cu familia.

Doctorul Peyron fusese *médecin de marine*[1] la Marsilia şi, după aceea, oculist. O formă gravă de gută îl silise să caute o *maison de santé* în liniştea provinciei.

— Vezi, Vincent, îi spuse el, sprijinindu-se cu palmele de colţurile biroului, înainte îngrijeam de sănătatea trupului. Acum îngrijesc de sănătatea sufletului. E acelaşi *metier*[2]*.*

— Dumneata ai experienţă în bolile nervoase, doctore. N-ai putea să-mi explici de ce mi-am tăiat urechea?

— Asta se întâmplă deseori cu bolnavii de epilepsie, Vincent. Am mai avut două cazuri similare. Nervii auditivi devin extrem de sensibili, şi bolnavul îşi închipuie că poate înlătura halucinaţiile tăindu-şi pavilionul urechii.

— A... înţeleg. Şi tratamentul pe care trebuie să...

— Tratament? În primul rând, trebuie să faci cel puţin două băi fierbinţi pe săptămână. Insist asupra acestui lucru. Şi să stai în baie câte două ore. Asta te va calma.

— Şi altceva ce trebuie să mai fac, doctore?

— Să stai absolut liniştit. Nu trebuie să te enervezi. Nu lucra, nu citi, nu discuta şi nu te indispune.

— Ştiu... sunt şi prea slăbit ca să lucrez.

— Dacă nu vrei să iei parte la slujbele religioase care se oficiază în mânăstire, am să le spun maicilor să te lase în pace. Dacă ai nevoie de ceva, îmi spui mie.

— Mulţumesc, doctore.

— Cina se serveşte la 5. Ai să auzi gongul. Încearcă să te deprinzi cât mai repede cu programul spitalului, asta-ți va grăbi însănătoşirea.

Străbătu cu pas şovăielnic grădina neîngrijită, trecu pe sub porticul dărăpănat de la intrarea clădirii de clasa a treia şi pe lângă şirul de chilii pustii şi întunecoase. Se aşeză pe patul lui din salon. Ceilalţi rămăseseră tot în jurul sobei, fără să scoată o vorbă. După câtva timp, auzi sunetul unui gong din altă încăpere. Cei unsprezece oameni se ridicară cu o expresie de încruntată hotărâre şi se năpustiră spre uşă. Vincent îi urmă.

Încăperea în care luau masa era nepardosită şi n-avea nicio fereastră; în mijloc se afla o masă lungă din lemn de brad, negeluit, cu bănci de jur împrejur. Călugăriţele serviră mâncarea: întâi supă şi pâine neagră (gândacii din supă îi

---

[1] Medic de vas (în lb. franc.).

[2] Meşteşug (în lb. franc.).

dădură lui Vincent nostalgia birturilor din Paris), apoi un soi de fiertură amestecată cu năut, fasole şi linte. Mâncarea avea un uşor gust de mucegai, ca în pensiunile proaste. Ceilalţi bolnavi mâncau totuşi cu poftă, adunau în palmă până şi fărâmiturile de pâine neagră de pe masă şi le aruncau apoi în gură cu lăcomie.

După ce terminară masa, oamenii îşi reluară locurile lor în jurul sobei de tuci, la fel de cufundaţi în gânduri, aşteptând să-şi facă digestia. Apoi se ridicară pe rând, se dezbrăcară, traseră perdelele şi se culcară. Vincent nu-i auzi rostind nici măcar un sunet.

Soarele asfinţea. Se ridică de pe pat, se rezemă de fereastră şi privi afară, spre vâlceaua verde cuprinsă sub bolta unui cer minunat, galben-palid, pe care se profilau pinii îndoliaţi, ca o broderie neagră de dantelă fină. Frumuseţea priveliştii nu-i trezi niciun sentiment, nici măcar dorinţa de a picta.

Rămase la fereastră, cu privirea pierdută, până când lunga şi apăsătoarea înserare provensală cuprinse tot cerul gălbui, sorbindu-i treptat culoarea. Nimeni nu veni să aprindă lumina în salon. În întuneric n-aveai nimic altceva de făcut decât să cugeţi la propria-ți soartă.

Se dezbrăcă şi se întinse pe pat, privind ţintă, cu ochii larg deschişi, la grinzile groase din tavan. Înclinarea somierei îl făcea să alunece mereu spre picioarele patului. Adusese cu el cartea lui Delacroix. Scotoci pe dibuite în cutie, o găsi şi-şi apăsă scoarţele de piele pe inimă. Atingerea cărţii îi dădu un sentiment de siguranţă. N-avea nimic de-a face cu aceşti nebuni care-l înconjurau, ci doar cu marele maestru, ale cărui cuvinte înţelepte, de mângâiere străbăteau scoarţele cărţii şi-i încălzeau inima îndurerată.

După un timp adormi. Dar îl trezi curând un geamăt înfundat ce venea din patul alăturat. Gemetele creşteau tot mai mult, alungind până la strigăte sfâşietoare, însoţite de torente de cuvinte răstite:

— Pleacă! Ce vrei de la mine? Ce mă tot urmăreşti? Nu l-am ucis eu! Degeaba încerci să mă prosteşti! Ştiu eu cine eşti! Eşti de la poliţia secretă! Ei bine, percheziţionează-mă dacă vrei! N-am furat eu banii! S-a omorât singur, miercuri! Pleacă! Pentru numele lui Dumnezeu, lasă-mă în pace!

Vincent sări din pat şi dădu perdelele la o parte. Văzu un tânăr blond, de vreo douăzeci şi trei de ani, trăgând cu dinţii de

cămaşa de noapte. Zărindu-l pe Vincent, căzu în genunchi la picioarele lui şi-şi împreună mâinile într-o implorare fierbinte.

— *Monsieur* Mounet-Sully, nu mă lua! Nu sunt vinovat, îţi jur! Nu sunt homosexual! Sunt avocat. Am să mă ocup de toate procesele dumitale, *monsieur* Mounet-Sully, dar nu mă aresta! N-aveam cum să-l omor miercurea trecută! N-am banii! Priveşte! Nu sunt aici!

Smulse cuverturile de pe el şi, în culmea delirului, începu să zgâlțâie patul, tunând fără încetare împotriva poliţiei secrete şi a învinuirilor neîntemeiate ce i se aduceau. Vincent nu ştia ce să facă. Toţi ceilalţi pensionari păreau să doarmă adânc.

Fugi la patul alăturat, trase perdelele şi-l zgâlţâi pe omul care dormea. Acesta deschise ochii şi se uită la el cu o privire tâmpă.

— Scoală-te şi ajută-mă să-l liniştesc, rosti Vincent. Mi-e teamă să nu-şi facă vreun rău.

Omul din pat începu să saliveze din colţul drept al gurii, apoi slobozi un şuvoi de sunete gângave şi de scâncete.

— Haide! strigă Vincent. Nu pot să-l ţin singur!

Simţind o mână pe umăr, se întoarse repede şi văzu pe unul dintre bolnavii mai vârstnici stând în spatele lui.

— Nu-ți pierde vremea cu ăsta, spuse omul. E idiot. N-a rostit niciun cuvânt de când a fost adus aici. Vino, să încercăm amândoi să-l liniştim pe băiat.

Tânărul blond făcuse cu unghiile o gaură în saltea şi, ghemuit deasupra ei, scotea cu migală paiele şi câlţii. Văzându-l din nou pe Vincent, începu să urle citate întregi din *Dreptul roman*. Apoi, bătând cu palmele în pieptul lui Vincent, strigă:

— Da I Da! Eu l-am omorât! Dar nu din gelozie! Nu din cauza asta, *monsieur* Mounet-Sully! Şi nu miercurea trecută! L-am ucis ca să-i fur banii! Uite! Îi am! Am ascuns portofelul în saltea! Dumitale ți-l dau, dar, te implor, fă ceva să nu mă mai urmărească poliţia secretă! Pot să scap, chiar dacă l-am omorât! O să-ți citez sute de cazuri ca să-ți dovedesc... Uite portofelul! E în saltea, ți-l dau imediat!

— Apucă-l de celălalt braţ, îi spuse bătrânul lui Vincent.

Izbutiră să-l imobilizeze în pat, dar tânărul continuă să aiureze mai bine de o oră. În cele din urmă, obosi, cuvintele se topiră într-un murmur nervos şi omul se cufundă într-un somn agitat. Bătrânul ocoli patul şi veni lângă Vincent.

— Băiatul studia dreptul. E un caz de surmenaj grav. Cam la zece zile are crize de astea, dar nu face niciun rău nimănui. Noapte bună, *monsieur*!

Bătrânul se întoarse în patul lui şi adormi imediat.

Vincent se duse din nou la fereastra ce dădea spre vale. Mai era mult până la răsăritul soarelui şi prin bezna nopţii nu răzbeau decât razele reci ale luceafărului. Îşi aminti un tablou de Daubigny, reprezentând luceafărul, care părea să exprime nemărginita seninătate şi măreţie a universului... sentimentul de dureroasă nimicnicie a omului singuratic care-l priveşte de jos, de pe pământ.

2. SOLIDARITATE ÎNTRE NEBUNI

A doua zi dimineaţa, după ceai, pensionarii ieşiră în grădină. În depărtare, dincolo de zid, se conturau crestele dealurilor golaşe, singuratice, părăsite încă de pe vremea când romanii le trecuseră prima oară. Vincent îi urmări pe pensionari cum jucau, plictisiţi, popice, apoi se aşeză pe o bancă de piatră şi privi copacii groşi, năpădiţi de iederă şi pământul acoperit cu smocuri de iarbă verde. Călugăriţele din Ordinul Sf. Iosif de Aubenas treceau spre vechea capelă romană; păreau nişte şoareci aşa cum erau înveşmântate în negru şi alb. Treceau, cu ochii duşi în fundul capului, numărându-şi boabele mătăniilor şi îngânând rugăciunile de dimineaţă.

După ce jucară vreo oră popice, pe tăcute, pensionarii se întoarseră în salonul lor răcoros, aşezându-se în jurul sobei stinse. Desăvârşita lor trândăvie îl îngrozea pe Vincent. Nu înţelegea cum nu simţeau nevoia să citească măcar un ziar vechi.

Dându-şi seama că nu mai poate îndura, ieşi din nou în grădină şi începu să se plimbe încoace şi-ncolo. Până şi soarele părea să agonizeze la „St. Paul".

Clădirile vechii mânăstiri fuseseră ridicate după stilul obişnuit, în patru laturi; la nord, era salonul pacienţilor de clasa a treia, la răsărit, locuinţa doctorului Peyron, capela şi o galerie boltită, datând din secolul al X-lea; la sud, încăperile pensionarilor de clasa întâi şi a doua, iar la apus, despărţitura nebunilor furioşi şi un zid lung de pământ întărit. Poarta, închisă

şi zăvorită, era singura ieşire spre lumea din afară; zidurile erau înalte de patru metri, netede, cu neputinţă de escaladat.

Vincent se opri şi se aşeză pe o bancă de piatră, lângă o tufă de trandafiri sălbatici. Încercă să-şi adune gândurile, să descopere motivul care-l făcuse să vină la „St. Paul”, dar o descurajare şi o groază cumplită puseră stăpânire pe el, împiedicându-l să gândească. Nu izbuti să afle în sufletul lui nicio speranţă, nicio brumă de dorinţă.

Se îndreptă cu paşi greoi spre salon. În clipa când trecu pe sub porticul clădirii, un urlet straniu, ca de câine bătut, sfâşie tăcerea. Înainte de a ajunge la uşa salonului, i se păru că urletul nu mai e de câine, ci de lup.

Străbătu salonul în toată lungimea lui şi, în colţul cel mai îndepărtat, îl văzu pe bătrânul din noaptea trecută întors cu faţa la perete. Îşi ţinea capul ridicat spre tavan şi urla din toate puterile, cu o privire bestială în ochi. Urletul de lup căpătă o sonoritate ciudată, ca o chemare a junglei, care umplea încăperea cu un vuiet lugubru.

— În ce menajerie am fost băgat? se întrebă Vincent, năucit.

Cei din jurul sobei nici nu se sinchiseau. Urletele fiarei din colţ crescură până la limita disperării.

— Trebuie să facem ceva! spuse Vincent tare.

Băiatul cel blond îl opri.

— E mai bine să-l laşi în pace. Dacă încerci să-i vorbeşti, poate deveni furios. În câteva ore se potoleşte.

Vincent auzi, tot timpul prânzului, vaietele sfâşietoare ale nenorocitului străbătând prin pereţii groşi ai mânăstirii şi spărgând liniştea desăvârşită. Îşi petrecu apoi toată după-amiaza într-un colţ îndepărtat al grădinii, încercând să scape de obsesia urletelor.

Seara, la cină, un tânăr care avea partea stângă a corpului paralizată sări în picioare, înşfăcă un cuţit şi şi-l îndreptă spre inimă.

— A sosit momentul! urlă el. Am să mă omor!

Cel care şedea în dreapta paraliticului se ridică plictisit şi-i apucă braţul.

— Nu astăzi, Raymond. Astăzi e duminică.

— Ba da, ba da, chiar astăzi! Nu mai vreau să trăiesc! M-am săturat! Lasă-mă! Vreau să mor!

— Mâine, Raymond, mâine. Azi nu e ziua potrivită.

— Dă-mi drumul! Lasă-mă să-mi împlânt cuţitul ăsta drept în inimă! Lasă-mă, n-auzi, trebuie să mă omor!

— Ştiu, ştiu, dar nu acum. Te rog, nu acum!

Îi smulse cuţitul din mână şi-l conduse înapoi în salon, în vreme ce Raymond plângea cu lacrimi de furie neputincioasă.

Vincent se întoarse. Omul de lângă el avea pleoapele roşii şi-şi urmărea cu atenţie mâna tremurătoare cu care încerca să ducă la gură lingura de supă.

— Ce e cu el? întrebă Vincent.

Sifiliticul lăsă lingura jos şi răspunse:

— De un an încoace nu e zi de la Dumnezeu în care Raymond să nu-ncerce să se sinucidă.

— Dar de ce încearcă aici? întrebă Vincent. De ce nu fură cuţitul şi nu se omoară noaptea, când doarme toată lumea?

— Poate pentru că nu vrea să moară, *monsieur*.

A doua zi dimineaţa, în timp ce Vincent se uita la ei cum jucau popice, unul dintre pensionari se prăbuşi pe neaşteptate şi începu să se tăvălească pe jos.

— Repede! Apucaţi-l! strigă cineva. A intrat în criză!

— Săriţi, luaţi-l de braţe şi de picioare!

Patru inşi abia îl ţineau. Epilepticul, care se zvârcolea, părea să aibă putere cât zece. Tânărul cel blond băgă mâna în buzunar, scoase o lingură şi i-o vârî între dinţi.

— Ţine-i capul! îi strigă lui Vincent.

Omul se zvârcolea în convulsii din ce în ce mai puternice. Ochii i se rostogoleau în orbite şi dâre de spumă i se prelingeau pe la colţurile gurii.

— De ce-i ţii lingura între dinţi? mormăi Vincent.

— Ca să nu-şi muşte limba.

După o jumătate de oră de spasme, epilepticul îşi pierdu cunoştinţa. Vincent, împreună cu alţi doi, îl duseră în pat. Cu asta, întâmplarea luă sfârşit, şi nimeni nu mai pomeni un cuvânt despre ea.

În decurs de două săptămâni, Vincent îi văzu pe cei unsprezece bolnavi din salon trecând fiecare prin criza care-i era caracteristică: maniacul gălăgios care-şi rupea hainele de pe trup şi spărgea tot ce-i cădea în mină, cel care urla ca o fiară, cei doi sifilitici, monomaniacul obsedat de gândul sinuciderii, paraliticii care sufereau de accese de furie şi

exaltare, epilepticul, paranoicul suferind de mania persecuţiei, tânărul cel blond urmărit de poliţia secretă.

În fiecare zi intra câte unul în criză, şi de fiecare dată Vincent era chemat să-i potolească zvârcolirile nebuneşti. Pacienţii de la clasa a treia erau, unul pentru altul, şi doctor, şi infirmieră. Peyron îi vizita doar o dată pe săptămână, iar îngrijitorii nu se ocupau decât de cei internaţi la clasa întâi şi a doua. Bieţii oameni „de la a treia" se simţeau strâns legaţi unii de alţii, se ajutau în clipele grele şi dovedeau o răbdare fără margini. Fiecare ştia că în curând îi va veni şi lui rândul şi că va avea nevoie de ajutorul şi răbdarea celor din jur. Era un fel de solidaritate între nebuni.

Într-un fel, Vincent era mulţumit că venise acolo. Văzând care era adevărul în toată această nenorocită soartă a nebunilor, groaza aceea nedesluşită, teama de nebunie, îl părăsi treptat. Încet-încet, ajunse să considere demenţa o boală ca oricare alta. În a treia săptămână ajunse la concluzia că tovarăşii lui de suferinţă nu erau cu nimic mai înfricoşători decât bolnavii de tuberculoză sau de cancer.

Şedea adesea de vorbă cu cel despre care i se spusese că e idiot şi care nu-i răspundea decât cu sunete incoerente, dar Vincent simţea că omul îl înţelege şi e fericit că i se vorbeşte. Maicile nu schimbau niciun cuvânt cu bolnavii, decât dacă era neapărată nevoie. Cele cinci minute pe săptămână când se întreţinea cu doctorul Peyron, erau singurul răstimp în care Vincent purta o discuţie raţională.

— Spune-mi, doctore, întrebă el, de ce oamenii ăştia nu vorbesc niciodată între ei? Unii îmi par destul de inteligenţi în perioadele dintre crize.

— Nici nu trebuie să-şi vorbească, Vincent, îi răspunse doctorul. Dacă vorbesc se contrazic, se enervează şi-şi pot provoca o criză. Au învăţat asta şi ştiu că n-ar putea trăi altfel decât păstrând o tăcere deplină.

— În acest caz, ar putea tot aşa de bine să fie şi morţi, nu?

Peyron dădu din umeri.

— Asta, dragul meu, e o chestiune de opinie.

— Dar de ce nu citesc măcar? Cărţile cred că nu...

— Vrând-nevrând, lectura le frământă creierul, şi rezultatul imediat ar putea fi o nouă criză. Nu, prietene, oamenii aceştia trebuie să se mulţumească doar cu propriul lor univers, limitat.

Şi să ştii că nu e cazul să-i compătimeşti. Nu-ți aminteşti ce-a spus Dryden[3]? „Există, fără doar şi poate, o plăcere şi în nebunie, pe care doar nebunii o cunosc.”

Trecuse o lună, şi Vincent nu simţi nici măcar o singură dată dorinţa de a se afla în altă parte; nici ceilalţi pensionari nu dădeau semne c-ar dori să plece. Înţelese curând cauza; oamenii îşi dădeau seama că sunt prea zdruncinaţi ca să poată trăi în lume.

Şi rămâneau liniştiţi în salonul peste care domnea atmosfera fetidă a oamenilor intraţi în descompunere.

Vincent se străduia să-şi păstreze moralul, în aşteptarea zilei când îi va reveni dorinţa şi puterea de a picta. Tovarăşii lui de salon vegetau în trândăvie, preocupaţi doar de cele trei mese zilnice. Ca să se ferească de această imbecilizare animalică, refuza să ia vreo înghiţitură din mâncarea râncedă sau uşor stricată. Se mulţumea doar cu puţină pâine neagră şi supă. Theo îi trimise o ediţie Shakespeare într-un singur volum. Citi *Richard al II-lea, Hernie al IV-lea, Henric al V-lea,* şi mintea îi zbura spre alte vremi şi meleaguri.

Se lupta din toate puterile ca deznădejdea să nu i se adune în suflet ca apa stătută într-o mlaştină.

Theo se însurase. Îi scriau des, el şi soţia lui, Johanna. Sănătatea lui Theo era şubredă, şi Vincent îşi făcea mai multe griji pentru fratele lui decât pentru el însuşi. O ruga pe Johanna să-i gătească mâncăruri olandeze, consistente, să-l hrănească iarăşi ca lumea, după cei aproape zece ani de restaurant.

Cât despre el, Vincent era încredinţat că numai munca l-ar recrea cu adevărat, mai mult decât. Orice altceva, şi că, dacă i s-ar fi dăruit din nou cu toate forţele, pictura l-ar fi lecuit definitiv. Ceilalţi bolnavi din salon n-aveau de ce să se agaţe, n-aveau de unde să aştepte salvarea, din ghearele unei morţi lente, prin descompunere; el însă avea pictura, care, până la urmă, trebuia să-l scoată de acolo refăcut şi fericit.

La sfârşitul celei de a şasea săptămâni, doctorul Peyron îi dădu o cămăruţă pe care s-o folosească drept atelier. Odăiţa avea un tapet verde-cenuşiu de hârtie şi două perdele cu trandafiri roz-pal, pe un fond verde ca marea. Perdelele şi fotoliul vechi, acoperit cu o învelitoare stropită cu pete de culoare ca un tablou de Monticelli, rămăseseră de pe urma

[3] John Dryden (1631—1700), poet și dramaturg clasic englez.

unuia dintre pensionarii mai bogaţi, care-şi sfârşise zilele acolo, în ospiciu. Fereastra dădea spre un lan de grâu în pantă, spre libertate. Drugi groşi, negri zăbreleau însă geamul.

Vincent pictă numaidecât priveliştea ce i se arăta în faţă. În primul plan, un lan de grâu răvăşit, culcat la pământ de furtună, apoi un zid ce înconjura lanul, urmărind înclinaţia pantei, iar în spate, întrezărite prin frunzişul cenuşiu al unor măslini, câteva colibe şi dealuri. În partea de sus a pânzei, un nor mare, alb-cenuşiu se pierdea în azurul cerului.

La vremea cinei, se întoarse în salon în culmea fericirii. Se luase iar de piept cu natura şi băgase de seamă că puterile nu-l părăsiseră. Dorinţa de a picta îl ajutase să reziste, şi acum îl îndemna să creeze.

Ospiciul de nebuni nu mai putea să-l răpună. Se afla pe calea însănătoşirii. Peste câteva luni va putea ieşi de-acolo şi va fi liber să se întoarcă la Paris, la vechii lui prieteni. Simţea că se naşte parcă a doua oară. Îi scrise lui Theo o scrisoare lungă, înflăcărată, cerându-i vopsele, pânze, pensule şi cărţi interesante.

A doua zi dimineaţa soarele răsări galben şi fierbinte. Greierii din grădină începură să ţârâie, care de care mai strident. Îşi duse şevaletul afară, ca să picteze pinii, tufişurile şi zidurile. Bolnavii din salon veniră să se uite peste umărul lui, dar rămaseră tăcuţi şi respectuoşi.

„Au o purtare mai omenoasă decât onorabilii cetăţeni din Arles”, îşi zise el.

După amiază, târziu, se duse la doctorul Peyron.

— Mă simt perfect sănătos, doctore; aş vrea să-mi dai voie sa ies pe câmp să pictez.

— Da, e adevărat că arăţi mai bine; negreşit, băile şi liniştea ți-au ajutat. Dar nu crezi că e cam imprudent să ieşi singur atât de repede?

— Imprudent, de ce? Cum adică?

— Să presupunem că... ai o criză... pe câmp...?

Vincent râse.

— S-a terminat cu crizele, doctore! Am scăpat de ele! Mă simt mai bine decât înainte de-a le avea.

— Nu, Vincent, mi-e teamă...

— Te rog, doctore! Să mă pot duce unde vreau şi să pictez ce-mi place, crede-mă, numai asta mă poate face fericit!

— Fie, dacă munca e ceea ce-ți trebuie...

Şi astfel, poarta ospiciului se deschise. Îşi luă şevaletul în spate şi plecă în căutare de peisaje. Zile întregi umblă pe dealurile din spatele azilului. Chiparoşii din jurul orăşelului St. Rémy începură să-l atragă. Voia să scoată din ei ceva aparte, ca în panourile cu floarea-soarelui. Se mira că nu-i pictase încă nimeni, aşa cum îi vedea el. I se păreau la fel de frumoşi, în linii şi proporţii, ca un obelisc egiptean: torţe negre, într-un peisaj însorit.

Îşi reluă vechile obiceiuri din vremea când locuise la Arles. În fiecare dimineaţă, o dată cu răsăritul soarelui, pornea cu o pânză goală sub braţ şi, în fiecare seară, înainte de asfinţit, apuca să vadă un crâmpei de natură oglindit în ea. Chiar dacă puterea şi talentul îi slăbiseră oarecum, el nu-şi dădea seama. Cu fiecare zi, se simţea mai puternic, mai sensibil, mai sigur de el.

Era din nou stăpân pe propria-i soartă şi nu se mai temea să mănânce ce i se dădea la ospiciu. Îşi înfuleca porţia cu lăcomie, uitând chiar şi de gândacii din supă. Trebuia să se hrănească bine, ca să-şi poată păstra puterea de muncă. Nu mai avea de ce să-i fie teamă acum. Se simţea cu totul stăpân pe sine.

Se afla de trei luni la ospiciu, când descoperi câţiva chiparoşi foarte decorativi, care-l făcură să-şi uite de necazuri, ridicându-l deasupra tuturor suferinţelor îndurate. Copacii aveau o înfăţişare măreaţă. Primul plan era năpădit de mărăcini şi hăţişuri. În spate se înălţau dealuri violete, iar deasupra se întindea un cer verde şi roz, cu un corn de lună. Pictă tufele de mărăcini din faţă cu vopsea groasă, în galben, violet şi verde. Seara, când cercetă pânza, îşi dădu seama că ieşise de-a binelea din groapă şi se afla din nou cu picioarele pe pământ sigur, cu faţa îndreptată spre soare.

În bucuria lui nemărginită, se simţea iarăşi un om liber, normal.

Theo îi trimise ceva bani în plus, iar doctorul îi dădu învoirea să plece la Arles, ca să-şi recapete tablourile. Locatarii din Place Lamartine se purtară politicos cu el, dar vederea casei galbene îi făcu rău. Crezu că va leşina. Nu se mai duse să-i viziteze pe Roulin şi pe doctorul Rey, aşa cum plănuise, şi porni în căutarea proprietarului, care-i oprise tablourile.

Nu se mai întoarse la ospiciu seara, după cum făgăduise. A doua zi îl găsiră între Tarascon şi St. Rémy, zăcând cu faţa în jos într-un şanţ.

3. UN CIOB RĂMÂNE TOT CIOB

Febra îi întunecă mintea timp de trei săptămâni. Cei din salon, pe care-i compătimise pentru crizele lor periodice, se arătară foarte atenţi şi răbdători. Din clipa în care îşi reveni îndeajuns ca să-şi dea seama de ce i se întâmplase, nu înceta să repete:

— E îngrozitor! E îngrozitor!

Spre sfârşitul celei de a treia săptămâni, când începu să se dezmorţească plimbându-se prin salonul sărăcăcios, lung ca un coridor, călugăriţele tocmai aduceau un nou pensionar. Acesta se lăsă foarte docil condus până la pat, apoi, în clipa în care călugăriţele ieşiră, izbucni într-o furie oarbă. Îşi smulse hainele şi le sfâşie în bucăţi, urlând tot timpul, cât îl ţinea gura. Făcu praf patul, zvârli cutia din perete, rupse perdelele, fărâmă cadrul şi dădu cu piciorul în geamantan până ce nu se mai cunoscu ce formă avusese.

Pensionarii ospiciului nu se atingeau niciodată de un nou venit. În cele din urmă, veniră doi îngrijitori, înşfăcară nebunul dezlănţuit şi-l închiseră într-o chilie din fundul coridorului. Două săptămâni urlă ca o fiară. Vincent îl auzea şi ziua, şi noaptea. Apoi răcnetele încetară, şi Vincent îi văzu pe îngrijitori îngropându-l în micul cimitir din spatele capelei.

O stare de cumplită deznădejde îl cuprinse. Pe măsură ce sănătatea îi revenea şi putea să raţioneze mai limpede, i se părea tot mai absurd să se agaţe în continuare de pictură, care-l costa atât de mult şi nu-i aducea în schimb nimic. Şi, totuşi, dacă nu lucra, nu putea să trăiască!

Doctorul Peyron îi oferi carne şi vin din cămara lui, dar nu-i îngădui să se mai apropie de atelier. În timpul convalescenţei, Vincent nici nu se sinchisi, dar când puterile îi reveniră şi se văzu condamnat la trândăvia animalică a celorlalţi bolnavi, se revoltă.

— Doctore Peyron, munca mi-e necesară ca să mă vindec. Dacă mă sileşti să stau degeaba alături de nebunii ăştia, o să ajung ca ei.

— Ştiu, Vincent, dar tot munca exagerată a fost aceea care ţi-a provocat criza. Sunt nevoit să te feresc de agitaţie.

— Nu, doctore, nu munca a fost de vină. Vederea oraşului Arles mi-a făcut rău. Cum am revăzut Place Lamartine şi casa galbenă, am simţit că mă pierd. Dacă n-o să mă mai duc pe-acolo însă, n-o să mai am nicio criză, te asigur. Fii bun, te rog, lasă-mă să intru în atelier.

— Nu pot să-mi iau singur o asemenea răspundere. Am să-i scriu fratelui dumitale. Dacă-şi dă şi el consimţământul, atunci te lăsăm să lucrezi.

Răspunsul lui Theo, în care doctorul Peyron era îndemnat să-i îngăduie cât mai curând lui Vincent să picteze, mai aducea încă o veste îmbucurătoare. Theo era pe cale să devină tată. Ştirea îl făcu pe Vincent să se simtă dintr-o dată fericit şi puternic, ca înainte de ultima sa criză. Se aşează imediat şi-i scrise lui Theo o scrisoare însufleţită.

„Ştii ce nădăjduiesc eu, Theo? Că familia va fi pentru tine ceea ce natura, bulgării de țărână, iarba, grâul copt auriu şi ţăranii sunt pentru mine. Copilul pe care ți-l dăruieşte Johanna va fi pentru tine o rădăcină înfiptă în realitatea vieţii, pe care nu o poţi dobândi altminteri, într-un oraş mare. Sunt sigur că acum te simţi şi tu strâns legat de natură, din clipa în care Johanna ți-a vestit primele semne ale pruncului.”

Intră iarăşi în atelier şi pictă din nou peisajul din faţa ferestrei cu zăbrele, lanul de grâu, cu un secerător mărunt şi cu un soare imens. Pânza era în întregime galbenă, în afară de zidul pieziş ce cobora o dată cu panta şi de fundalul dealurilor, nuanţate în violet.

Doctorul Peyron îndeplini dorinţa lui Theo şi-i îngădui să iasă pe câmp să lucreze. Pictă chiparoşii care ţâşneau din pământ şi se implantau în bolta incendiată de lumina soarelui. Zugrăvi o altă pânză, cu femei culegând măsline: pământul în violet, cu pete de galben-ocru în depărtare; copacii, cu trunchiuri ruginii, ca nişte coloane de bronz, şi cu frunzişul verde-cenuşiu; iar cerul şi trei dintre femei, în roz-închis.

De câte ori întâlnea în drum ţărani care-şi lucrau ogorul, se oprea şi şedea de vorbă cu ei. În sinea lui, se socotea mai prejos de aceşti oameni.

— Vezi, îi spuse o dată unuia dintre ei, eu trudesc la pânzele mele tot aşa cum trudiţi şi voi pe ogoarele voastre.

Frumuseţea acelor zile târzii de toamnă provensală dăduse în pârg. Pământul îşi scosese la iveală toate tonurile de violet; în jurul trandafirilor pitici de grădină, iarba pârjolită ardea parcă; cerul verzui contrasta cu nuanţele schimbătoare ale frunzişului galben.

O dată cu toamna, care întârzia, lui Vincent îi reveni întreaga vigoare. Arta lui făcuse mari paşi înainte. Idei rodnice începură din nou să-i furnice prin minte şi se simţea fericit când le putea da viaţă. Datorită şederii îndelungate la St. Rémy, ajunsese să pătrundă cu adâncă sensibilitate specificul ţinutului. Se deosebea foarte mult de Arles. Mistralul era în bună parte oprit de dealurile care adăposteau valea, iar dogoarea soarelui era mult mai domoală. Acum, după ce izbutise să se apropie de frumuseţile înconjurătoare, nu mai dorea să părăsească ospiciul. În primele luni n-avusese altă dorinţă decât să treacă anul fără să-şi piardă minţile. Acum, adâncit în lucru, nici nu mai ştia dacă se află într-un spital de nebuni sau într-un hotel. Deşi se simţea pe deplin sănătos, îşi dădea seama că ar fi mare prostie să se mute în altă parte, cine ştie unde, şi să-şi piardă alte şase luni ca să se deprindă cu un nou peisaj.

Scrisorile de la Paris îi întreţineau buna dispoziţie. Theo mânca acum acasă bucate gătite de soţia lui; sănătatea îi revenea văzând cu ochii. Johanna purta sarcina fără nicio dificultate. În fiecare săptămână Theo îi trimitea tutun, ciocolată, vopsele, cărţi şi câte-o hârtie de zece sau douăzeci de franci.

Amintirea ultimei crize i se ştergea treptat din minte. Căuta să se încurajeze singur, spunându-şi într-una că, dacă nu s-ar fi înapoiat în oraşul acela blestemat, n-ar mai fi avut nicio criză. Când studiile cu chiparoşi şi măslini se uscară, le spălă cu apă şi cu puţin vin, ca să înlăture uleiul din pastă, şi le trimise lui Theo. Vestea că fratele lui îi expunea câteva din pânze la Salonul Independenţilor nu-l bucură. Simţea că nu dăduse încă întreaga măsură a posibilităţilor lui şi nu voia să-şi scoată pânzele în public înainte ca tehnica lui să fi atins perfecţiunea.

Theo îl asigura, însă, în scrisori că făcea progrese văzând cu ochii. Se hotărî ca, după trecerea anului de ospiciu, să închirieze o casă în satul St. Rémy şi să continue zugrăvirea peisajelor din sud. Se simţea cuprins de aceeaşi veselie fără margini ca

înainte de venirea lui Gauguin la Arles, când pictase panourile cu floarea-soarelui.

Într-o după-amiază, pe când lucra liniştit în câmp, simţi că mintea începe să-i rătăcească. Seara, târziu, paznicii ospiciului îl găsiră la câţiva kilometri de şevalet, cu trupul încleştat în jurul unui trunchi de chiparos.

4. „AM DESCOPERIT PICTURA CÎND NU MAI AVEAM DINŢI ÎN GURĂ ŞI DE-ABIA ÎMI MAI TRĂGEAM SUFLETUL”

Îşi reveni în simţiri abia către sfârșitul celei de-a cincea zile. Ceea ce-l durea mai mult era faptul că ceilalţi bolnavi îi socoteau crizele ca pe un lucru firesc, inevitabil.

Veni şi iarna, dar el nu găsi destulă voinţă ca să părăsească patul. În soba de tuci din mijlocul salonului duduia acum un foc îmbietor. Bolnavii, păstrând o tăcere de gheaţă, şedeau înţepeniţi în jurul ei, de dimineaţa până seara. Prin ferestrele înguste şi lungi ale salonului pătrundea foarte puţină lumină. Soba încălzea şi răspândea mirosul greu şi stătut al decăderii. Călugăriţele, parcă şi mai ascunse sub bonetele şi glugile negre, treceau murmurând rugăciuni şi pipăindu-şi mereu crucile de la gât. Dealurile golaşe din fund se profilau ca nişte capete de mort.

Vincent zăcea treaz în patul lui povârnit. Ce-l învăţase tabloul lui Mauve de la Scheveningen? *Savoir souffrir sans se plaindre.* Să ştii să suferi fără să te plângi, să primeşti suferinţa ca pe ceva de neînlăturat... Da, dar în acest chip risca să-şi piardă minţile. Dacă se pleca în faţa durerii, a deznădejdii, era pierdut. Orice om trece în viaţă prin clipe în care simte că nu mai poate îndura; atunci se leapădă de suferinţă ca de o haină jegoasă.

Zilele treceau şi nu se mai deosebeau una de alta. Mintea îi era pustie, fără gânduri şi fără speranţe. O dată le auzi pe călugăriţe vorbind despre tablourile lui; se întrebau dacă picta pentru că era nebun, sau dacă era nebun pentru că picta.

Idiotul şedea lângă el, pe marginea patului, şi scâncea ore întregi. Vincent simţea căldura prieteniei pe care i-o arăta bietul om şi nu-l alunga. De multe ori vorbea cu el pentru că nu era altcineva care să-l asculte.

— Ele cred că pictura mi-a tulburat minţile, îi spuse într-o zi, când treceau două călugăriţe pe lângă ei. În fond, e adevărat că

pictorul e un om atât de absorbit de ceea ce-i văd ochii, încât nu mai poate rămâne cu totul stăpân pe restul vieţii lui. Dar e firesc, oare, ca, din pricina asta, să nu mai poată trăi în rândul oamenilor?

Cretinul îl privea, însă, cu o căutătură tâmpă, şi balele i se prelingeau pe bărbie.

În cele din urmă, un rând din cartea lui Delacroix îl ajuta să-şi adune puterile şi să se dea jos din pat: *„Am descoperit pictura,* scria Delacroix, *când nu mai aveam dinţi în gură şi de-abia îmi mai trăgeam sufletul“.*

Nu mai simţea nici măcar dorinţa de a ieşi în grădină. Treceau săptămânile, şi el şedea în salon, lângă sobă, citind cărţile pe care i le trimitea Theo de la Paris. Când vreunul dintre bolnavi intra în criză, nu se mai mişca de pe scaun şi nici măcar nu mai ridica ochii. Alienaţia devenise pentru el sănătate mintală, anormalul devenise normal. Trecuse atâta timp de când părăsise lumea celor cu mintea întreagă, încât ajunsese să nu-i mai socotească anormali pe nebuni.

— Îmi pare rău, Vincent, îl înştiinţă doctorul Peyron, dar nu-ți mai pot îngădui să părăseşti incinta ospiciului. Pe viitor va trebui să rămâi între zidurile lui.

— Dar ai să-mi dai voie să lucrez în atelier?

— Nu te sfătuiesc.

— E mai bine să-mi pun capăt zilelor, doctore?

— Bine, bine, dacă ţii neapărat, n-ai decât să lucrezi în atelier, însă numai câteva ore pe zi.

Dar nici vederea şevaletului şi a pensulelor nu-l smulse din amorţire. Şedea în fotoliul acoperit cu învelitoarea care-i amintise de Monticelli şi privea dus, printre zăbrelele de fier, la ogoarele pustii.

Câteva zile mai târziu, doctorul Peyron îl chemă în cabinetul lui ca să semneze de primire pentru o scrisoare recomandată. Când deschise plicul, găsi înăuntru un cec de patru sute de franci pe numele lui. Nu mai văzuse niciodată atâţia bani şi nu pricepea de ce-i trimite Theo deodată o sumă atât de mare.

„Dragul meu Vincent,

În sfârşit! Una dintre pânzele tale a fost cumpărată cu patru sute de franci. E vorba de Via roşie, *pe care ai pictat-o la Arles, primăvara trecută. A cumpărat-o Anna Bock, sora pictorului olandez.*

Felicitări, băiete! În curând, pânzele tăie se vor vinde în toată Europa. Ți-am trimis toţi banii, ca să-i foloseşti pentru întoarcerea ta la Paris, bineînţeles dacă doctorul Peyron încuviinţează.

Am cunoscut de curând un om încântător, pe doctorul Gachet, care locuieşte la Auvers-sur-l'Oise, la numai o oră depărtare de Paris. Toţi pictorii de seamă, de la Daubigny încoace, au lucrat în casa lui. El pretinde că-ți înţelege cazul perfect şi că, oricând te vei hotărî să vii la Auvers, e gata să te îngrijească. Am să-ți scriu din nou mâine.

Theo"

Îi arătă scrisoarea şi doctorului Peyron şi soţiei acestuia. Doctorul o citi gânditor, apoi pipăi cecul şi-l felicită pe Vincent pentru norocul care dăduse peste el. Vincent se înapoie pe cărare, simţind cum celulele plăpânde ale creierului său se trezesc cu nerăbdare la o nouă viaţă. La jumătatea drumului prin grădină, văzu că luase doar cecul şi uitase scrisoarea în cabinetul doctorului. Se întoarse repede.

Când era gata să ciocănească în uşă, îşi auzi numele rostit înăuntru. Şovăi o clipă, nehotărât.

— Atunci de ce crezi c-a făcut-o? întreba *madame* Peyron.

— Poate s-a gândit c-o să-i facă bine.

— Bine, dar de unde a putut să scoată atâţia bani?

— S-a gândit probabil că merită, sperând că-l aduce la normal.

— Deci tu crezi că nu e posibil să fie adevărat?

— Draga mea Mărie, cum ar putea să fie? Cumpărătoarea e, chipurile, sora unui artist. Cum îţi închipui oare că un om cu oarecare simţ artistic ar putea...?

Vincent se îndepărtă.

La cină primi o telegramă de la Theo.

„I-am dat băiatului numele tău. Johanna şi Vincent se simt bine"

Vânzarea tabloului şi vestea îmbucurătoare de la Theo îl înzdrăveniră peste noapte. Dimineaţa se duse în atelier, îşi curăţă pensulele şi îşi puse în ordine pânzele şi studiile ce şedeau rezemate de perete.

„Dacă Delacroix a putut descoperi pictura când n-a mai avut dinţi şi putere, îşi zise el, eu o pot descoperi când nu mai am dinţi şi minte.”

Se cufundă în lucru cu o furie oarbă. Copie *Samariteanul milostiv* după Delacroix, *Semănătorul* şi *Săpătorul* după Millet. Era hotărât să privească ultima lui nenorocire cu un adevărat calm nordic. Arta trecea printr-o epocă de prefaceri; ştia asta încă de când se apucase de pictură. Ce rost avea, aşadar, să se plângă abia acum?

Într-o dimineaţă, la două săptămâni după primirea ceculuI, găsi în corespondenţa lui un număr din ianuarie al revistei *Mercure de France.* Theo încercuise, pe prima pagină, un articol intitulat *Les Isolés*[4].

„Ceea ce caracterizează creaţia pictorului Vincent Van Gogh – citi el – *este excesiva forţă şi violenţă a expresiei. Prin afirmaţiile categorice pe care le face asupra caracterului esenţial al lucrurilor, prin simplificarea adeseori brutală a formei, prin pasiunea ce se degajă din liniile şi coloritul lui, prin dorinţa nemăsurată de a privi soarele drept în faţă, pictorul se dovedeşte a fi un titan, un bărbat, un îndrăzneţ, uneori violent, alteori de o delicateţe neprihănită.*

Vincent Van Gogh merge pe linia artei sublime a lui Franz Hals. Realismul lui trece însă dincolo de adevărul înfăţişat de acei «mari mici burghezi» ai Olandei, atât de sănătoşi la trup şi atât de echilibraţi la minte, care au fost strămoşii lui. Ceea ce caracterizează pânzele lui Van Gogh e studiul amănunţit al caracterului, continua căutare a esenţialului în fiecare lucru, adânca şi aproape copilăroasa lui dragoste pentru natură şi adevăr.

Acest pictor viguros şi sincer, cu sufletul iluminat, va cunoaşte, oare, vreodată bucuria de a fi apreciat de marele public? Cred că nu. Vincent Van Gogh e prea simplu şi, în acelaşi timp, prea subtil pentru spiritul nostru burghez contemporan. El nu va fi niciodată pe deplin înţeles decât de confraţii săi.

G. Albert Aurier“

Nu-i mai arătă articolul şi doctorului Peyron.

---

[4] Izolaţii (în lb. franc.).

Toată puterea şi pofta de viaţă îi reveniră. Făcu un tablou al salonului in care dormea, îi pictă pe supraveghetorul azilului, pe soţia acestuia şi făcu apoi numeroase copii după Millet şi Delacroix; îşi ocupa astfel zilele şi nopţile, muncind neobosit.

Reconstituind în minte, pas cu pas, evoluţia bolii, constată că atacurile lui erau de natură ciclică, ivindu-se din trei în trei luni. Or, dacă ştia când urmau să se producă, n-avea decât să se pregătească din vreme. Când se va apropia criza următoare, va înceta lucrul şi se va aşeza în pat, pregătindu-se pentru o scurtă indispoziţie. După câteva zile, va fi din nou pe picioare, ca după o uşoară răceală.

Singurul lucru care-l supăra acum era exagerata atmosferă pioasă care domnea în ospiciu. O dată cu venirea iernii întunecate, călugăriţele păreau să fi căzut într-un bigotism isteric. Uneori, urmărindu-le cum îşi îngânau rugăciunile, cum îşi numărau mătăniile, cum umblau cu ochii pironiţi în biblii şi se strecurau în vârful picioarelor pe uşa capelei, de câte cinci sau şase ori pe zi, pentru rugăciuni şi slujbe, se întreba care erau adevăraţii alienaţi ai ospiciului şi care îngrijitorii lor. Încă de pe vremea zilelor trăite în Borinage, rămăsese cu o profundă aversiune pentru toate exagerările religioase. Aberaţiile călugăriţelor îl exasperau adeseori, şi atunci se cufunda cu şi mai multă pasiune în lucru, încercând să-şi şteargă din minte imaginea făpturilor cu glugi şi bonete negre.

Cu două zile înainte de sfârşitul celei de a treia luni, se hotărî să se odihnească şi se urcă în pat, perfect sănătos la trup şi la minte. Trase perdelele în jurul patului, pentru ca isteria religioasă mereu crescândă a călugăriţelor să nu-i poată tulbura echilibrul mintal.

Ziua sorocită crizei se apropia. O aştepta nerăbdător, aproape cu drag. Dar orele se scurgeau şi nu simţea nicio schimbare. Surprinderea făcu loc dezamăgirii. Trecu o zi, apoi încă una, şi el se simţea la fel de normal. Către sfârşitul celei de-a treia zile, văzând că nu i s-a întâmplat nimic, îşi spuse râzând:

„Am fost un caraghios. S-a sfârşit cu crizele mele, ăsta e adevărul. Doctorul Peyron n-a avut dreptate. De-acum înainte nu mai am de ce să mă tem. Mi-am irosit timpul stând în pat degeaba. Mâine dimineaţă, cum mă scol, mă apuc iar de lucru.”

În puterea nopţii, când toţi dormeau, se dădu binişor jos din pat. Păşi tiptil, în picioarele goale, pe pardoseala de piatră a salonului, dibuind prin întuneric drumul spre pivniţa cu cărbuni. Căzu în genunchi pe un morman, luă o mână de praf de cărbune şi începu să se mânjească pe faţă.

„Vezi, *madame* Denis, acum mă socotesc ca pe unul de-ai lor. Înainte n-aveau încredere în mine, dar acum sunt şi eu o *gueule noire.* Minerii or să primească să le aduc cuvântul domnului.“

Paznicii îl găsiră puţin după ivirea zorilor. Murmura rugăciuni fără şir, repeta frânturi din *Scriptură,* răspundea vocilor care-i şopteau poveşti stranii la ureche.

Halucinaţiile religioase îl chinuiră mai multe zile. Când îşi reveni în simţiri, rugă pe una dintre călugăriţe să-l cheme pe doctorul Peyron.

— Doctore, cred că, fără isteria religioasă care bântuie aici, aş fi fost scutit de criza asta.

Doctorul Peyron ridică din umeri, se aşeză pe marginea patului şi trase perdelele de jur împrejur.

— Ce pot să fac, Vincent? Aşa se întâmplă în fiecare iarnă. Nu sunt de acord, dar nici nu pot să mă amestec. Cu toate astea, călugăriţele îşi văd de treabă.

— Aşa o fi, spuse Vincent, dar, după ce că e destul de greu să rămâi teafăr printre toţi nebunii ăştia, te mai vezi expus, pe deasupra, şi scrântelii religioase. Trecusem de perioada crizei...

— Nu te amăgi singur, Vincent. Criza ar fi venit oricum. Sistemul tău nervos rezistă cam trei luni, după care, în mod inevitabil, urmează criza. Dacă halucinaţiile n-ar fi avut caracter religios, ar fi căpătat alt aspect.

— Dacă mai am vreo criză, îl voi ruga pe fratele meu să mă ia de-aici.

— Cum vrei, Vincent.

Întâia zi de adevărată primăvară îl găsi în atelier, în faţa şevaletului. Pictă din nou priveliştea care se zărea pe fereastră, miriştea galbenă, de curând arată. Înfăţişă contrastul dintre violetul pământului arat şi galbenul fâşiilor de mirişte, pe fondul dealurilor. Migdalii înfloreau la tot pasul, şi spre apus cerul se făcuse iar palid ca lămâia.

Dar veşnica renaştere a naturii nu-l mai trezi de astă dată la o nouă viaţă. Pentru prima oară de când trăia laolaltă cu

tovarăşii lui de suferinţă, gângăveala lor prostească şi crizele lor periodice începură să-i zguduie nervii şi să-l macine lăuntric. Nici măcar de făpturile pioase, în negru şi alb, care mişunau ca şoarecii, nu putea să scape. Era de ajuns să dea cu ochii de ele, şi-l năpădeau tot felul de presimţiri negre.

„Theo, îi scrise el fratelui său, *n-aş vrea să plec din St. Rémy; e încă multă treabă bună de făcut aici. Dar dacă mai am o criză de natură mistică*, *înseamnă că e numai din pricina atmosferei din ospiciu şi nu a nervilor mei. Încă două-trei crize de-astea, şi e de ajuns să mă ucidă.*

Îţi scriu să fii pregătit. Dacă mai trec printr-o criză de-asta religioasă, plec spre Paris imediat ce voi fi în stare să mă dau jos din pat. Poate va fi chiar mai bine pentru mine să mă-ntorc iarăşi în nord, *unde, oricum, te poţi bizui pe un oarecare echilibru mintal. Ce se mai aude cu doctorul Gachet ăl tău? Crezi că se va ocupa în mod deosebit de cazul meu?”*

Theo îi răspunse, asigurându-l că vorbise din nou cu doctorul Gachet şi-i arătase câteva din pânzele lui. Doctorul Gachet îl aştepta cu nerăbdare la Auvers, unde putea să picteze în voie.

„E specialist nu numai în boli nervoase, dar şi în pictură. Sunt încredinţat că n-ai putea să încapi pe mâini mai bune. Când te hotărăşti să vii, e de ajuns să-mi telegrafiezi, şi mă sui în primul tren spre St. Rémy."

Căldura primăverii timpurii începu să se facă simţită. Greierii se porniră să ţârâie în grădină. Vincent pictă porticul salonului de clasa a treia, aleile şi pomii din grădină, apoi propriul lui portret, în oglindă. Lucra cu un ochi la pânză şi cu celălalt la filele calendarului. Următoarea criză era sorocită pentru luna mai.

Într-o zi auzi din nou glasuri care-l strigau pe coridoarele goale. Le răspunse, dar ecoul propriului său glas îl izbi, ca o chemare nefastă a soartei. De data aceasta, îl găsiră în capelă, inconştient. Abia la jumătatea lunii izbuti să scape de halucinaţiile religioase care-i stăpâneau mintea.

Theo ţinea neapărat să vină să-l ia de la St. Rémy, dar el voia să facă drumul singur. Primi doar ca unul dintre îngrijitori să-l conducă până la Tarascon şi să-l urce în tren.

„Dragă Theo,

Nu sunt nici invalid şi nicio fiară periculoasă. Lasă-mă să-ți dovedesc şi ție, precum şi mie însumi, că mai sunt, încă, o fiinţă normală. Dacă izbutesc să mă smulg din ospiciul ăsta prin propriile mele forţe şi să încep o viaţă nouă la Auvers, poate că voi fi în stare să învinge până la urmă şi boala.

Îmi mai acord încă o şansă. Sunt încredinţat că departe de această Maison des fous[5] *voi putea redeveni un om raţional. După câte îmi scrii, Auvers e un loc liniştit şi plăcut. Dacă voi duce o viaţă cumpătată, sub îngrijirea doctorului Gachet, sunt sigur că voi putea învinge boala.*

Am să-ți telegrafiez ora plecării trenului din Tarascon. Așteaptă-mă la Gare de Lyon. Vreau să plec de aici sâmbătă, ca să petrec duminica acasă, cu tine, cu Jobanna şi cu micul Vincent."

[5] Casă de nebuni (în lb. franc.).

CARTEA VIII

A U V E R S

1. PRIMA EXPOZIŢIE

De grijă, Theo nu închisese ochii toată noaptea. Plecă la Gare de Lyon cu două ore înainte de sosirea trenului. Johanna rămăsese acasă cu copilul. Şedea pe terasa apartamentului lor de la etajul patru, din Cité Pigalle, pândind prin frunzişul copacului mare, negru, care ascundea faţada casei, ivirea trăsurii ce urma să dea colţul dinspre Rue Pigalle. De la Gare de Lyon până la Theo acasă era o bucată bună de drum.

Aşteptarea i se păru Johannei fără de sfârşit. O cuprinsese teama să nu i se fi întâmplat ceva lui Vincent. În sfârşit, o trăsură deschisă coti din Rue Pigalle; două feţe voioase o salutară şi două mâini îi făcură semn. Îşi încordă privirea să-l desluşească mai bine pe Vincent.

Strada Cité Pigalle era o fundătură, închisă de o grădină şi de o casă de piatră ieşită pieziş în afară. Strada, cu aspect îngrijit, era mărginită de două clădiri lungi. Theo locuia la numărul 8, în ultima casă din fund; clădirea avea în faţă o grădină şi un trotuar care-i aparţineau exclusiv. După câteva clipe, trăsura trase lângă copacul mare şi negru din faţa intrării.

Vincent urcă scările în fugă, urmat de Theo. Johanna se aşteptase să vadă un bolnav, dar omul care o cuprinse în braţe avea o culoare sănătoasă, o faţă zâmbitoare şi o expresie de mare hotărâre.

„Pare perfect sănătos. Arată chiar mai zdravăn decât Theo“, fu primul ei gând.

Dar n-avea curaj totuşi să se uite la urechea lui ciuntită.

— Bravo, Theo, strigă Vincent, ţinând-o de mâini pe Johanna şi privind-o cu bucurie, nu încape îndoială că ți-ai ales o nevastă straşnică!

— Mulţumesc, Vincent, râse Theo.

Îşi alesese o soţie în genul mamei sale. Johanna avea aceiaşi ochi castanii ca ai Annei Cornelia, aceeaşi expresie de duioasă înţelegere, plină de căldură şi mângâiere. De pe acum, deşi avea copilul doar de câteva luni, căpătase un uşor aer de viitoare matroană. Avea trăsături comune, blânde şi o faţă

ovală, cam inexpresivă. Părul bogat, castaniu-deschis era pieptănat simplu, descoperind fruntea înaltă, specific olandeză. Dragostea ei pentru Theo îl cuprindea – se vedea bine – şi pe Vincent.

Theo îl trase pe Vincent în dormitor şi-i arătă pruncul dormind în leagăn. Cei doi fraţi priviră copilul în tăcere, cu lacrimi în ochi. Johanna simţi că e bine să-i lase un pic singuri şi se îndreptă în vârful picioarelor spre uşă. Chiar în clipa când punea mâna pe clanţă, Vincent se întoarse zâmbitor către ea şi, arătându-i cuvertura croşetată care acoperea leagănul, îi spuse:

— Să nu-l acoperi cu prea multă dantelă, surioară.

Johanna închise încet uşa după ea. Privind încă o dată pruncul, Vincent se simţi cuprins de tristeţea amară a celor hărăziţi să ducă viaţa singuratică, a celor care nu lasă niciun urmaş după ei, a căror moarte înseamnă moartea veşnică.

Theo îi citi gândurile.

— Mai ai timp, Vincent. Într-o zi ai să găseşti o femeie care să te iubească şi să împartă cu tine greutăţile vieţii.

— Nu, Theo, e prea târziu.

— Nu, nu, chiar zilele trecute am descoperit o femeie cu care te-ai potrivi de minune.

— Ce tot spui, cine e?

— Fata din *Terre Vièrge*[1] de Turgheniev. Ţi-o aminteşti?

— Fata care colaborează cu luptătorii ruşi şi trece documentele compromiţătoare peste graniţă?

— Da, Vincent. Cred că nevasta ta trebuie să fie cam în felul ei, o femeie care a sorbit până în fund paharul suferinţei omeneşti.

— ... Şi de ce s-ar încurca, oare, cu mine? Un om cu o singură ureche?

Micul Vincent se trezi, se uită la ei şi zâmbi. Theo îl ridică din leagăn şi i-l aşeză în braţe unchiului.

— Ce moale şi cald e, ca un căţeluş! se minună el, strângând pruncul la piept.

— Stai, neîndemânaticule, aşa se ţine un copil mic?

— Mi se pare că mi-e mai la-ndemână să ţin o pensulă.

Theo luă copilul şi-l sprijini de umăr, lipindu-şi obrazul de buclele lui castanii. Lui Vincent i se părură ciopliţi din aceeaşi piatră.

---

[1] Este vorba de romanul *Desţelenire* de Turgheniev.

— Ei bine, Theo băiete, rosti el resemnat, fiecare om cu mijloacele lui. Tu creezi din viaţă vie... şi eu din vopsele.

— Aşa e, Vincent, chiar aşa!

Seara, câțiva prieteni veniră să-i ureze bun sosit. Primul fu Aurier, un tânăr frumos, cu bucle în vânt şi cu o barbă îngrijită, despărţită în două. Vincent îl conduse în dormitor, unde Theo atârnase un tablou de Monticelli reprezentând un buchet de flori.

— În articolul dumitale, *monsieur* Aurier, spuneai, printre altele, că eu aş fi singurul pictor care percep cromatismul lucrurilor într-o manieră metalică, aşa ca pe nişte pietre preţioase. Uită-te la acest Monticelli. „Fada“ făcea acest lucru cu ani înainte de venirea mea la Paris.

După o oră, renunţă să-l mai convingă pe Aurier; în schimb, îi dărui una din pânzele cu chiparoşi, de la St. Rémy, drept mulţumire pentru articolul său.

Toulouse-Lautrec dădu buzna în cameră, cu răsuflarea tăiată de scările urcate, dar la fel de glumeţ şi de neruşinat ca de obicei.

— Vincent, strigă el, în timp ce-şi strângeau mâinile, când urcam scara am trecut pe lângă un antreprenor de pompe funebre. Mă căuta pe mine, sau pe tine?

— Pe tine, Lautrec. Dacă m-ar aştepta pe mine, ar da faliment!

— Hai să punem rămăşag, Vincent! Pariez că în cărţulia lui numele tău e trecut înainte de al meu.

— S-a făcut. Pe ce punem rămăşag?

— Pe o masă la *„Café Athènes*“ şi o seară la Operă.

— N-aţi putea să renunţaţi totuşi la glumele astea macabre? spuse Theo zâmbind uşor.

Un străin intră pe uşa din faţă, îl căută cu privirea pe Lautrec, apoi se aşeză pe un scaun, într-un colţ îndepărtat. Toţi aşteptau ca Lautrec să-l prezinte, dar el nu-i dădu nicio atenţie, continuând să vorbească.

— Nu vrei să ni-l prezinţi pe prietenul tău? întrebă Vincent.

Se aşternu o tăcere penibilă.

— A, tu nu ştii, Vincent? Am fost *non compos mentis*[2] vreo două luni. Mi-au spus că din cauza abuzului de alcool, aşa că

[2] Nu în toate minţile (in lb. Latină).

acum beau lapte. Am să-ți trimit o invitaţie la viitoarea mea petrecere. Are o poză pe ea: eu, mulgând o vacă, de la coadă.

Johanna servi gustări. Toţi vorbeau în acelaşi timp, era gălăgie, şi aerul devenise gros din pricina fumului de tutun. Vincent îşi aminti de zilele petrecute odinioară la Paris.

— Cum o duce Georges Seurat? îl întrebă pe Lautrec.

— Georges! Cum, n-ai aflat nimic?

— Theo nu mi-a scris nimic. Ce s-a întâmplat?

— Georges se prăpădeşte în curând. Doctorul spune că n-o mai duce mult peste a treizeci şi una aniversare a zilei lui de naştere. Plămânii!

— Plămânii? Cum vine asta, doar Georges era voinic şi sănătos?

— Munca excesivă, Vincent, spuse Theo. Sunt doi ani de când nu l-ai văzut. Georges muncea ca un turbat. Dormea pe apucate, două sau trei ore, iar restul timpului lucra până la istovire. Nici bătrâna lui mamă n-a putut să-l salveze.

— Aşadar, Georges se prăpădeşte, rosti Vincent îngândurat.

Apăru şi Rousseau, cu o pungă plină de biscuiţi, făcuţi în casă anume pentru Vincent. *Père* Tanguy, purtând aceeaşi pălărie rotundă de pai, îi oferi lui Vincent o stampă japoneză şi un călduros discurs în legătură cu bucuria de a-l vedea din nou la Paris.

Pe la 10, Vincent insistă să coboare ca să cumpere un kilogram de măsline. Îi făcu pe toţi să mănânce din ele, chiar şi pe însoţitorul lui Lautrec.

— Dacă aţi vedea livezile de măslini verzi-argintii din Provence, exclamă el, sunt sigur că n-aţi mai mânca altceva, toată viaţa, decât măsline.

— Pentru că veni vorba despre livezile de măslini, zise Lautrec, cum ți s-au părut arlezienele, Vincent?

A doua zi dimineaţa, Vincent îi ajută Johannei să coboare căruciorul jos, în stradă, pentru ca pruncul să-şi ia obişnuita baie de soare, pe trotuarul din faţa casei. Apoi se întoarse în apartament şi se uită, pe rând, la toate tablourile lui, care acopereau pereţii. În sufragerie, deasupra căminului, atârna *Oameni mâncând cartofi,* în salon, *Privelişti din Arles* şi *Ronul noaptea,* iar în dormitor *Livezi înflorite.* Spre disperarea menajerei, pe sub paturi, sub sofa, pe după bufet, în camera de

musafiri, se aflau mormane uriaşe de pânze neînrămate, îngrămădite una peste alta.

Tot cotrobăind prin biroul lui Theo, dădu peste câteva pachete voluminoase de scrisori, legate cu sfoară groasă. Rămase surprins descoperind că erau scrisorile lui. Fratele său păstrase cu grijă fiecare rând pe care i-l scrisese, din ziua când plecase de la Zundert la Jirma *„Goupil“* din Haga, în urmă cu douăzeci de ani. Erau cu totul şapte sute de scrisori. Se întrebă de ce oare le păstrase Theo pe toate.

În alt colţ al biroului găsi desenele pe care i le trimisese lui Theo în primii zece ani, toate puse în ordine, după perioade. Erau acolo şi minerii, sau nevestele lor aplecate asupra sterilului, din perioada Borinage, şi săpătorii sau semănătorii de pe ogoarele de lângă Etten, şi bătrânii şi bătrânele azilurilor din Haga, săpătorii din Geest şi pescarii din Scheveningen; iată şi ţesătorii din Nuenen; restaurantele şi scenele de stradă din Paris; primele schiţe cu floarea-soarelui şi livezile din Arles, grădina azilului de la St. Rémy...

„Am să-mi aranjez expoziţia mea”, îşi spuse el.

Luă toate tablourile de pe pereţi, desfăcu pachetele cu schiţe şi trase afară de sub mobile maldărele de pânze neînrămate. Le rândui cu grijă pe perioade, apoi alese schiţele şi pânzele în care socotea că prinsese cel mai bine atmosfera locurilor unde pictase. În vestibul, la intrarea în casă, atârnă vreo treizeci din primele lui studii: minerii ieşind din mină, sau aplecaţi peste sobele ovale, sau mâncându-şi cina în sărăcăcioasele lor cocioabe.

— Asta e camera cu desene în cărbune, anunţă el.

Cercetând restul apartamentului, hotărî să folosească până şi baia. Se urcă pe un scaun şi atârnă de jur împrejur, pe cei patru pereţi, în linie dreaptă, un şir de studii inspirate din viaţa ţăranilor din Brabant, făcute la Etten.

— Iar asta, fireşte, e camera schiţelor în creion.

Apoi intră în bucătărie. Aici agăţă schiţele de la Haga şi Scheveningen, priveliştea de la fereastra dinspre curtea cu cherestea, dunele de nisip, bărcile de pescari trase spre mal.

— Camera a treia e rezervată acuarelelor, adăugă el.

În odăiţa de musafiri atârnă *Oameni mâncând cartofi*, adică tabloul care-i înfăţişa pe prietenii lui, De Groot; era prima pânză în ulei în care izbutise să se realizeze din plin. În jurul ei aşează

zeci de studii cu ţesătorii din Nuenen, cu ţărani în doliu, cu cimitirul şi biserica tatălui său, cu turla ei zveltă, ascuţită.

În dormitorul lui atârnă picturile în ulei din perioada de la Paris, cele pe care le pusese pe pereţii lui Theo din Rue Lepic în seara când plecase spre Arles. În salon îngrămădi pe pereţi tot ce putu să încapă din arzătoarele pânze arleziene, iar în dormitorul lui Theo atârnă tablourile pe care le făcuse în ospiciu la St. Rémy.

Când isprăvi, se apucă să cureţe podeaua. Apoi îşi puse pălăria şi haina, cobori cele patru etaje şi se plimbă cu micul lui tiz prin soare, pe Cité Pigalle, în timp ce Johanna îl ţinea de braţ şi-i vorbea în olandeză.

Theo apăru de după colţ, din Rue Pigalle, puţin după ora 12. Le făcu un semn vesel cu mâna şi grăbi pasul. Ajuns lângă ei, ridică pruncul din căruţ cu un gest drăgăstos. Lăsară căruţul la portar şi urcară scările vorbind cu însufleţire. În faţa uşii, Vincent îi opri.

— Theo şi Jo, le spuse el, am să vă conduc printr-o expoziţie Van Gogh; pregătiţi-vă pentru această grea încercare.

— O expoziţie, Vincent? se miră Theo. Unde?

— Închideţi ochii şi aveţi răbdare.

Dădu uşa de perete, şi cei trei Van Gogh păşiră în vestibul. Theo şi Johanna priviră împrejurul lor, înmărmuriţi.

— Când eram la Etten, începu Vincent, tata mi-a spus o dată că din rău nu poate izvorî niciodată binele. Eu i-am răspuns atunci că nu e întotdeauna aşa, că în artă e chiar necesar ca binele să pornească din rău. Dacă binevoiţi să mă urmaţi, dragă frate şi dragă soră, am să vă arăt povestea unui om care-a început pe dibuite, ca un copil stângaci şi care, după zece ani de muncă neîntreruptă, a ajuns la... dar mai bine să vă spuneţi voi singuri părerea.

Îi conduse, urmând cronologia firească, din cameră în cameră. Se opreau ca trei vizitatori într-o galerie de artă, privind lucrările ce reprezentau viaţa unui om. Îşi dădură seama de progresul lent, greoi al pictorului, de bâjbâiala lui îndărătnică pe drumul spre maturitatea artistică, de cotitura care se produsese la Paris, de izbucnirea pătimaşă a forţei lui creatoare la Arles, care încununase toate strădaniile anilor de trudă... şi apoi... lovitura zdrobitoare... pânzele de la St. Rémy... lupta

înverşunată pentru a păstra focul sfânt al creaţiei şi căderea înceată... cădere... cădere... cădere...

Priviră lucrurile cu ochii unor străini oarecare, contemplând într-o scurtă jumătate de oră reconstituirea existenţei unui om pe pământ.

Johanna le servi un prânz tipic olandez. Lui Vincent îi fu de ajuns să simtă iarăşi gustul bucatelor gătite ca în Brabant, ca să se simtă fericit. După ce Johanna strânse masa, cei doi fraţi îşi aprinseră lulelele şi se aşezară la vorbă.

— Trebuie să ai multă grijă, Vincent, şi să urmezi în totul ceea ce-ți va recomanda doctorul Gachet...

— Da, Theo, sigur...

— Pentru că, ştii, el e specialist în boli nervoase. Dacă-i vei urma sfaturile, poţi să fii sigur c-ai să te vindeci.

— Îţi făgăduiesc.

— Şi Gachet pictează. Expune în fiecare an cu „Independenţii", sub numele de P. Van Ryssel.

— Are lucrări bune, Theo?

— Nu, n-aş putea spune asta. Dar e unul dintre oamenii care au talentul de a recunoaşte... talentul. A venit la Paris la vârsta de douăzeci de ani, ca să studieze medicina, şi s-a împrietenit cu Courbet, Murger[3] Champfléury[4] și Proudhon[5]. Frecventa cafeneaua *„La Nouvelle Athènes*" şi a devenit repede intim cu Manet, Degas, Renoir, Durante şi Claude Monet. Daubigny şi Daumier au pictat în casa lui cu mult înainte de apariţia impresionismului.

— Ce spui?!

— Aproape toate tablourile pe care le are au fost pictate fie în grădina, fie în casa lui. Pissarro, Guillaumin, Sisley, Delacroix, toţi s-au dus la Auvers să lucreze cu Gachet. Ai să vezi pe pereţi şi pânze de Cézanne, Lautrec şi Seurat. Îţi spun, Vincent, n-a

---

[3] Henri Murger (1822—1861), prozator și poet francez; a publicat culegeri de povestiri din viața boemă a artiştilor şi studenţilor, în care a zugrăvit condiţiile grele de trai ale tinerelor talente în societatea burgheză şi a satirizat lipsa de gust artistic a burgheziei.

[4] Jules Husson Champfleury (1821—1889), scriitor realist francez. A publicat numeroase piese de teatru, Istorii de literatură și de artă, biografii și povestiri în care a satirizat viaţa mic-burgheză din provincie.

[5] Pierre-Joseph Proudhon (1809—1865), literat, economist și sociolog francez; precursor al anarhismului, critica marea proprietate capitalistă de pe poziţiile micii burghezii și preconiza o societate bazată pe mica proprietate privata, negând lupta de clasă, revoluţia proletară şi dictatura proletariatului.

existat pictor de valoare, în ultima jumătate de secol, care să nu fi fost prieten cu doctorul Gachet.

— Hei! Opreşte-te puţin, Theo, mă sperii! Ce să caut eu în tovărăşie atât de strălucită? A văzut vreun tablou de-al meu până acum?

— Ah, nătărăule, dar de ce crezi tu că e atât de nerăbdător să te vadă la Auvers?

— Să fiu afurisit dacă ştiu!

— Fiindcă pânzele tale cu privelişti de noapte din Arles, expuse la ultimul Salon al Independenţilor, i s-au părut cele mai bune din toată expoziţia. Când i-am arătat panourile cu floarea-soarelui, pe care le-ai pictat pentru Gauguin, în casa galbenă, îţi jur că i-au dat lacrimile. S-a întors spre mine şi mi-a spus: *„Monsieur* Van Gogh, fratele dumitale e un mare pictor! N-a existat până acum, în toată istoria artei, nimic asemănător galbenului cu care sunt pictate aceste flori. Chiar numai aceste pânze sunt de ajuns ca să-l facă nemuritor pe fratele dumitale, *monsieur* !“

Vincent se scărpină în cap şi zâmbi.

— Bine, dacă doctorul Gachet are asemenea păreri despre florile mele, cred că ne vom înţelege de minune amândoi.

2. UN SPECIALIST ÎN BOLI NERVOASE

Doctorul Gachet veni la gară în întâmpinarea celor doi fraţi Van Gogh. Era un omuleţ nervos, fără astâmpăr, cu o expresie de adâncă melancolie în priviri. Îi scutură cu căldură mâna lui Vincent.

— Da, da, ai să vezi că te afli într-un sat făcut parcă anume pentru pictori. O să-ți placă aici. Văd că ți-ai adus şevaletul. Ai vopsele destule? Trebuie să începi lucrul imediat. Iei masa cu mine astăzi, nu-i aşa? Ai adus câteva din ultimele dumitale pânze? Mă tem că n-ai să găseşti aici galbenul acela arlezian, dar sunt alte lucruri, da, da, ai să găseşti alte lucruri. Trebuie să vii la mine acasă să pictezi. Am să-ți arăt vase şi mese pictate de colegi de-ai dumitale, de la Daubigny până la Lautrec. Cum te simţi? Arăţi bine. Crezi c-o să-ți placă aici? Da, da, o să-ți purtăm noi de grijă, te facem noi sănătos!

De pe peronul gării, Vincent privi, peste un pâlc de pomi, la verdele râului Oise, ce şerpuia alene prin valea roditoare. Făcu

vreo câţiva paşi într-o parte, ca să poată cuprinde priveliştea în întregime. Theo îi spuse în şoaptă doctorului Gachet:

— Te rog să-l urmăreşti îndeaproape. Dacă observi că se ivesc iar simptomele tulburării lui, telegrafiază-mi imediat. Trebuie să fiu lângă el când... trebuie să-l împiedicăm să... unii spun că e...

— Ei na, acum!... îl întrerupse doctorul, legănându-se de pe un picior pe altul şi frecându-şi bărbuţa cu degetul arătător. Vezi bine că e nebun! Dar ce-i fi vrând? Toţi artiştii sunt nebuni. Asta-i partea lor bună. Mie aşa-mi plac. Uneori aş vrea să fiu şi eu nebun! „Nicio minte, de cali*tate* nu e scutită de un dram de nebunie.” Ştii cine-a spus asta? Aristotel, da, da, chiar el!

— Ştiu, doctore, spuse Theo, dar Vincent e tânăr, are abia treizeci şi şapte de ani. Are toată viaţa înainte.

Doctorul Gachet îşi smulse şapca lui albă, caraghioasă şi-şi trecu mâna prin păr de mai multe ori, fără niciun motiv aparent.

— Lasă-l în seama mea. Ştiu eu cum să-i iau pe pictori! Într-o lună fac din el un om sănătos. Am să-l pun să lucreze. Asta o să-l vindece. Am să-l pun să-mi facă portretul. Chiar acum, azi după amiază. Mintea lui trebuie eliberată de obsesia bolii.

Vincent se întoarse, trăgând adânc în piept aerul curat al câmpului.

— Ar trebui să-i aduci pe Jo şi copilul aici, Theo. E o crimă să creşti copiii la oraş.

— Da, da, trebuie să veniţi într-o duminică, să petreceţi toată ziua cu noi! sări Gachet.

— Mulţumesc. O să-mi facă multă plăcere. Uite că vine şi trenul meu. La revedere, doctore Gachet, îţi mulţumesc pentru atenţia pe care i-o arăţi fratelui meu. Vincent, să-mi scrii în fiecare zi.

Doctorul Gachet avea obiceiul de a ţine oamenii de cot şi de a-i împinge în direcţia în care voia să meargă. La fel îl tot împingea înainte şi pe Vincent, revărsând asupra lui un potop nestăvilit de cuvinte. Îşi susţinea singur conversaţia, răspunzând cu glas sonor propriilor sale întrebări, şi divagă neobosit, înecându-l pe Vincent într-un monolog interminabil.

— Asta-i drumul spre sat, îi spuse el, ăsta, drept înainte. Dar vino pe aici, am să te duc peste deal, să-ţi ofer o adevărată privelişte. Nu ţi-e greu să umbli cu şevaletul în spate? Acolo, la stânga, e biserica catolică. Ai băgat de seamă, catolicii îşi ridică

întotdeauna bisericile pe un deal, ca să priveşti în sus când te uiţi la ele. Doamne, Doamne! Probabil că îmbătrânesc, panta asta îmi pare din ce în ce mai abruptă. Uite ce lanuri de grâu minunate, nu? Auvers e înconjurat de asemenea lanuri. Trebuie să vii neapărat să le pictezi odată. Fireşte că nu sunt atât de galbene ca în Provence... da, şi acolo, la dreapta, e cimitirul... l-au aşezat pe coama dealului, ca să domine râul şi valea... dar crezi că morţilor le mai pasă unde zac?... le-au ales cel mai frumos loc din toată valea Oisei... vrei să intrăm?... de aici ai cea mai bună privelişte spre râu, putem vedea aproape până la Pontoise... da, poarta e deschisă, împinge-o un pic... spune, nu e plăcut?... zidurile au fost înălţate aşa, ca să nu pătrundă vântul... Aici îi îngropăm laolaltă şi pe catolici, şi pe protestanţi.

Vincent îşi lăsă şevaletul din spate şi făcu doi-trei paşi înaintea doctorului, ca să scape de torentul de vorbe. Cimitirul, aşezat chiar pe creasta dealului, avea o formă perfect pătrată. O parte cobora la vale, pe coastă. Vincent se apropie de zid; de-acolo cuprindea cu privirea toată valea Oisei, aşternută la picioarele sale. Râul, verde, răcoros, îşi croia drum cu graţie printre malurile năpădite de verdeaţă strălucitoare. La dreapta, se ridicau acoperişurile de stuf ale satului şi, puţin mai departe, în vârful unui alt deal, se înălţa un castel. Cimitirul, scăldat în lumina proaspătă a soarelui de mai, era plin de flori timpurii de primăvară. Deasupra se boltea cerul de un albastru dulce. Pacea adâncă, odihnitoare avea ceva din pacea de dincolo de mormânt.

— Ştii, doctore, spuse Vincent, îmi prinde bine că am fost în sud. Acum pot să preţuiesc mai bine nordul. Uite cât violet e colo, departe, pe malul râului, unde soarele n-a atins încă verdele!

— Da, da, violet, violet, chiar aşa e, vio...

— Şi cât e de sănătos, murmură Vincent. Ce calmant şi odihnitor!

Coborând dealul, trecură pe lângă lanurile de grâu şi pe lângă biserică şi făcură la dreapta, pe drumul întins ce ducea spre inima satului.

— Îmi pare rău că nu te pot găzdui la mine, spuse doctorul Gachet, dar, din păcate, n-avem loc. Am să te duc la un han bun şi ai să vii în fiecare zi la mine, să pictezi. Ai să te simţi ca acasă!

Doctorul îl apucă pe Vincent de cot şi-l călăuzi spre un han aflat dincolo de primărie, aproape de malul râului. Gachet vorbi cu stăpânul hanului, care se-nvoi să-i dea lui Vincent casă şi masă, cu şase franci pe zi.

— Acum te las să te instalezi, îi spuse Gachet. Dar ai grijă să fii la ora 1 la masă şi nu-ți uita şevaletul. Trebuie să-mi faci portretul şi să-mi arăţi ultimele pânze. O să stăm mult de vorbă, da?

Îndată ce doctorul se făcu nevăzut, Vincent îşi strânse lucrurile şi ieşi pe uşa din faţă.

— Staţi puţin, strigă hangiul, unde vă duceţi?

— Sunt un simplu muncitor, îi răspunse Vincent, nu un capitalist. Nu pot să plătesc şase franci pe zi.

O luă înapoi pe drum şi, în Place, chiar peste drum de primărie, găsi o cafenea mică numită Ravoux, unde obţinu casă şi masă cu trei franci şi jumătate pe zi.

Cafeneaua „Ravoux” era locul de întâlnire al ţăranilor şi muncitorilor care lucrau în împrejurimile Auversului. Pe dreapta, lângă intrare, era barul, iar de-a lungul pereţilor încăperii întunecoase, posomorite se înşirau mese şi bănci grosolane. În fundul cafenelei, în spatele harului, se afla mândria şi distracţia localului: o masă de biliard, cu postavul verde murdar şi rupt. O uşă, în fund, dădea spre bucătărie şi, chiar alături de această uşă, o scară ducea sus, la cele trei dormitoare. De la fereastra odăii se vedeau turla bisericii catolice şi un crâmpei din zidul cimitirului, de un cafeniu proaspăt, viu, în lumina blindă a soarelui din Auvers.

Îşi luă şevaletul, vopselele şi pensulele, mai luă şi un portret de arleziană şi porni să caute locuinţa lui Gachet. Acelaşi drum, care cobora de la gară şi trecea pe lângă cafeneaua „Ravoux”, se furişa apoi, din Place, spre apus, căţărându-se iarăşi pe o pantă. După ce merse puţin, ajunse la un punct unde se despărţeau trei drumuri. Cel din dreapta urca dealul spre castel, iar cel din stânga cobora şerpuind printre răzoarele de mazăre, până la malul râului. Gachet îi spusese s-o ia pe drumul din mijloc, care dădea ocol dealului. Umbla agale, gândindu-se la doctorul în grija căruia fusese lăsat. Băgă de seamă că, în locul caselor vechi acoperite cu stuf, începură să apară vile arătoase şi că întreaga înfăţişare a locului se schimba.

Ajunse la poartă şi trase de mânerul de alamă înfipt într-un zid înalt de piatră. La sunetul clopotului, Gachet apăru alergând. Îşi conduse oaspele sus, urcând cele câteva trepte de piatră ale unei terase cu flori. Casa, solidă şi bine clădită, avea trei etaje. Doctorul îndoi braţul lui Vincent şi, apucându-l de cot, îl plimbă prin curtea din dos, unde mişunau raţe, găini, curcani, păuni şi o droaie de pisici tărcate.

— Hai înăuntru, Vincent, îl pofti Gachet după ce-i povesti amănunţit istoria fiecărei orătănii din curte.

Salonul, aflat în partea din faţă a casei, era spaţios, cu tavanul înalt, dar avea numai două ferestre mici, care dădeau spre grădină. Încăperea era ticsită de mobile, antichităţi şi mărunţişuri, încât abia mai rămânea loc să se poată învârti amândoi în jurul mesei din mijloc. Din cauza ferestrelor mici, camera era cam întunecoasă, şi toate lucrurile dinăuntru păreau negre.

Gachet umbla de colo până colo, lua în mână diferite lucruri, i le punea lui Vincent în braţe şi i le lua înapoi, înainte de a fi apucat să se uite la ele.

— Uite. Vezi buchetul ăsta din tabloul de pe perete? Aici, în vasul ăsta, a pus Delacroix florile ca să le picteze. Uite-l, pipăie-l. Se simte că e cel din tablou, nu-i aşa? Vezi scaunul ăsta? Pe el a stat Courbet când a pictat grădina, aici, lângă fereastră. Ce zici de vasele astea, nu-i aşa că sunt minunate? Mi le-a adus Desmoulins din japonia. Unul dintre ele a fost pictat de Claude Monet într-o natură moartă. Am tabloul sus. Vino să ți-l arăt.

La masă Vincent îl cunoscu pe Paul, fiul lui Gachet, un băiat de cincisprezece ani, vioi şi frumos. Gachet, deşi era suferind, cu o digestie proastă, servi cinci feluri la masă. Vincent, obişnuit cu lintea şi pâinea neagră de la St. Rémy, se sătură după al treilea fel şi nu mai putu să mănânce.

— Şi acum, să ne apucăm de lucru! strigă doctorul. Ai să-mi faci portretul, Vincent, am să-ți pozez chiar aşa cum sunt, nu?

— Cred că trebuie să te cunosc mai bine, doctore, altfel mă tem că portretul n-o să-ți semene.

— Poate că ai dreptate, poate că ai dreptate. Dar fireşte că vei picta ceva, nu-i aşa? Mă laşi să mă uit cum lucrezi? Sunt nerăbdător să te văd.

— Am zărit în grădină un colţ pe care mi-ar plăcea să-l pictez.

— Bine! Bine! Am să-ți instalez şevaletul. Paul, du şevaletul lui *monsieur* Vincent în grădină. Să ne arăţi unde vrei să-l punem, şi eu am să-ți spun dacă a mai pictat cineva acolo.

În timp ce lucra, doctorul se învârtea împrejurul lui gesticulând. Când încântat, când consternat, sau pur şi simplu uimit, revărsa peste umărul lui Vincent un torent nesfârşit de sfaturi, presărate cu zeci de exclamaţii puternice.

— Da, da, de data asta ai prins-o! Ar trebui să pui un strop de lac purpuriu. Bagă de seamă! Ai să strici pomul! A, aşa da, acum e bine! Nu, nu! Nu mai pune cobalt. Aici nu e în Provence. Acum înţeleg. Da, da, e uimitor! Cu grijă, Vincent! Adaugă un vârf de galben la floarea aceea. Da, da, chiar aşa! Cum dai viaţă lucrurilor! Toate trăsăturile tale de penel sunt atât de vii! Nu! Nu! Te implor, fii atent! Nu prea mult! Ah, da, da, acum am înţeles! *Merveilleux*![6]

Vincent rabdă cât rabdă agitaţia zgomotoasă a doctorului, dar, în cele din urmă, se întoarse către omuleţul săltăreţ şi-l întrebă:

— Scumpe amice, nu crezi că-ți face rău să te tot agiţi şi să te frământi atâta? Ca doctor, ştii doar cât de important e să fii calm.

Dar Gachet nu putea sta locului când vedea pe cineva pictând.

După ce termină schiţa, Vincent intră în casă împreună cu doctorul şi-i arătă portretul arlezienei, pe care-l adusese cu el.

Gachet închise un ochi şi se uită la tablou chiorâş. După un lung răstimp, în care discută însufleţit cu el însuşi despre calităţile şi defectele tabloului, se hotărî:

— Nu, nu pot să fiu de acord. Nu pot să fiu cu totul de acord. Nu înţeleg ce ai vrut să spui.

— N-am vrut să spun nimic, mărturisi Vincent, e o sinteză a tuturor arleziendor, dacă vrei. Am încercat să redau tipicul cu ajutorul culorilor, şi atât.

— Din păcate, spuse doctorul posomorit, nu pot să fiu de acord cu totul.

— Îmi dai voie să mă plimb prin casă şi să-ți admir colecţia?

— Da, fireşte, fireşte, du-te şi uită-te cât vrei. Eu rămân aici cu doamna asta, să văd dacă va reuşi să-mi placă.

---

[6] Minunat! (în lb. franc.)

Hoinări prin casă vreo oră, condus din cameră în cameră de junele Paul. Într-un colţ găsi, aruncată cu nepăsare, o pânză de Guillaumin, un nud de femeie pe o canapea. Se vedea bine că tabloul fusese neglijat, vopseaua începuse să se crape. În timp ce-l examina, doctorul Gachet veni în fugă, agitat, şi azvârli un potop de întrebări. În legătură cu arleziana lui Vincent.

— Vrei să spui că, până acum, n-ai făcut altceva decât să te uiţi la tablou? îl întrebă Vincent.

— Da, da. Şi abia acum simt că-ncep s-o înţeleg.

— Iartă-mi îndrăzneala, doctore, dar acesta e un Guillaumin splendid. Dacă nu-l înrămezi repede, o să se distrugă.

Gachet nici nu-l auzi măcar.

— Spui că, în desen, l-ai urmat pe Gauguin... Nu sunt de acord... ciocnirea asta de culori... îi distruge feminitatea... Ba nu, nu i-o distruge, dar... Bine, bine, am să mă duc să mă mai uit... încep s-o înţeleg... încet-încet... Ciudat... parcă se repede la mine de pe pânză...

Gachet îşi petrecu toată după-amiaza învârtindu-se în jurul arlezienei, arătând-o cu degetul, luând o mie de poze, fâlfâindu-şi braţele, vorbind singur, punând nenumărate întrebări, la care-şi dădea singur răspuns. Când se lăsă noaptea, femeia îl cucerise cu desăvârşire. Îl cuprinse o pace plină de mulţumire.

— Cât de greu e să fii simplu! remarcă el istovit, privind cu adâncă împăcare portretul.

— Da.

— E frumoasă, o, ce frumoasă! N-am mai simţit niciodată atâta profunzime de caracter.

— Dacă-ți place, doctore, ți-o dăruiesc; de asemenea şi peisajul pe care l-am făcut azi în grădină.

— Dar de ce să-mi dai mie tablourile astea, Vincent? Sunt lucruri de valoare.

— Poate că în viitorul apropiat o să fie nevoie să mă îngrijeşti. N-o să am bani să-ți dau, aşa că-ți plătesc cu pânze.

— Dar eu nu te-aş îngriji pentru bani, Vincent. Aş face-o din prietenie.

— Bun! Atunci şi eu îţi dăruiesc tablourile din prietenie.

3. NU SE POATE PICTA UN RĂMAS BUN

Îşi reluă din nou viaţa de pictor. Se culca la 9, după ce-i privea îndelung pe muncitori jucând biliard sub lampa posomorită din cafeneaua „Ravoux“, şi se scula dimineaţa la 5. Vremea era frumoasă, soarele blând încălzea valea plină de verdeaţă proaspătă. Răstimpurile de boală şi trândăvie silită petrecute la St. Paul erau de domeniul trecutului; acum pensula îi juca iar, sprintenă, în mână.

Îl rugă pe Theo să-i trimită cele şaizeci de studii în cărbune ale lui Bargue, temându-se să nu dea greş dacă nu studia iarăşi proporţiile şi nudul. Cutreieră prin Auvers, în căutarea unei căsuţe în care să se instaleze definitiv. Câteodată se întreba dacă Theo avea dreptate să creadă că, undeva pe lumea asta, ar exista într-adevăr o femeie care să împartă viaţa cu el. Scoase câteva din pânzele făcute la St. Rémy, ca să le retuşeze şi să le îmbunătăţească.

Dar această revenire bruscă la normal nu era decât o izbucnire trecătoare, reacţia unui organism încă prea puternic ca să se lase doborât.

Acum, după îndelungata izolare din ospiciu, zilele îi păreau lungi ca săptămânile. Nu ştia cum să şi le umple, căci nu mai avea nici putere şi nici poftă să picteze necontenit. Înainte de accidentul de la Arles, absorbit de înfrigurarea creaţiei, avea impresia că zilele fug prea repede; acum i se păreau nesfârşite.

Peisajele îl ademeneau din ce în ce mai puţin şi, când începea într-adevăr să lucreze, se simţea ciudat de calm, aproape indiferent. Ritmul lui obişnuit de lucru, înfrigurat, năvalnic, care-l ţinuse zile şi săptămâni în şir încordat în faţa şevaletului, îl părăsise. Acum picta pe îndelete, într-un ritm care, pentru el, era aproape ca şi cum ar fi trândăvit. Nu i se mai părea o nenorocire dacă nu termina o pânză până la căderea nopţii... îi era totuna.

În afară de doctorul Gachet, nu mai legă nicio prietenie în Auvers. Gachet îşi petrecea aproape întreaga zi la Paris, în cabinetul lui de consultaţii; seara venea adeseori la cafeneaua „Ravoux”, să se uite la tablouri. Vincent se întrebase de multe ori de ce privirea doctorului exprima o mâhnire atât de adâncă.

— De ce eşti nefericit, doctore?

— Ah, Vincent, am muncit atâţia ani... şi-am făcut atât de puţin bine! Medicul nu vede altceva decât suferinţă, suferinţă, numai suferinţă.

— În ce mă priveşte, mi-aş schimba bucuros meseria cu a dumitale.

O strălucire de extaz lumină brusc melancolia din ochii doctorului.

— Ah, nu, Vincent, să nu spui asta! Cel mai frumos lucru din lume e să fii pictor! Toată viaţa mi-am dorit să fiu artist... Dar n-am avut timp... doar câte-o oră, când şi când... sunt atâţia oameni bolnavi care au nevoie de mine!

Doctorul Gachet se lăsă în genunchi şi trase un vraf de pânze de sub patul lui Vincent. Ridică una, cu o floare a soarelui de un galben-aprins, şi o admiră îndelung.

— Dac-aş fi pictat o singură pânză ca asta, Vincent, mi-aş socoti existenţa împlinită, justificată. Toată viaţa mi-am petrecut-o alinând suferinţele oamenilor... dar, oricum, până la urmă, oamenii tot mor... ce rost mai are deci strădania mea? Dar florile tale... vor alina mereu suferinţa din inimile oamenilor... le vor aduce bucurie... secole după secole... O, Vincent! Viaţa ta e încununată de o mare împlinire... trebuie să te simţi un om fericit!

Câteva zile mai târziu, Vincent pictă portretul doctorului; îl înfăţişă în redingota lui albastră, cu şapca albă, pe un fond albastru de cobalt, cu faţa şi mâinile într-un ton foarte deschis, luminos. Îl prinse rezemat de o masă roşie, pe care se aflau o carte galbenă şi un vas cu degeţei roşii-purpurii. Când isprăvi, observă amuzat că semăna cu autoportretul pe care şi-l făcuse la Arles, înainte de sosirea lui Gauguin.

Doctorul manifestă un entuziasm copleşitor în legătură cu portretul. Vincent nu mai auzise niciodată un asemenea potop de laude şi felicitări. Gachet insistă să-i facă o copie. Vincent consimţi, şi bucuria doctorului nu mai cunoscu margini.

— Trebuie să foloseşti maşina mea de litografiat din pod, Vincent, strigă el. O să mergem la Paris să luăm toate pânzele tale şi să facem litografii după ele. Nu te va costa niciun ban. Hai să-ți arăt atelierul meu.

Urcară o scară şi pătrunseră în pod printr-un chepeng. Atelierul lui Gachet era ticsit cu tot felul de ustensile ciudate, fantastice; Vincent se crezu în laboratorul unui alchimist din evul mediu.

—Când coborâră, observă că nudul de Guillaumin continua să zacă în acelaşi colţ, nebăgat în seamă.

— Doctore, iartă-mă că insist, trebuie să-l înrămezi! Prăpădeşti, pur şi simplu, o capodoperă!

— Da, da. Am de gând să-l înrămez. Dar, spune-mi, când mergem la Paris să luăm picturile? Poţi să faci litografii câte vrei. O să am eu grijă de tot materialul.

Iunie luă pe nesimţite locul lui mai. Vincent începu să picteze biserica catolică de pe deal. Pe la mijlocul după-amiezii începea să se simtă obosit, dar nici nu se sinchisea că nu termina tabloul. Altă dată, întins pe pântece, cu capul aproape vârât în spice, izbuti, cu mari eforturi de voinţă, să picteze un lan de grâu. Mai făcu o pânză mare cu casa doamnei Daubigny, alta, înfăţişând o casă albă între pomi, sub un cer de noapte, cu lumină portocalie la ferestre, înconjurată de verdeaţă întunecată şi cu o umbră de trandafiriu-închis. Mai zugrăvi, în sfârşit, şi un efect de înnoptare, doi peri negri, pe un cer pălind.

Dar seva picturii lui pierise. Lucra din obişnuinţă, pentru că n-avea altceva de făcut. Fantastica forţă care-l mânase în ultimii zece ani de muncă titanică de-abia îl ajuta acum să se târască. Ceea ce-l atrăsese şi-l emoţionase odinioară în natură îl lăsa acum nepăsător.

„Am pictat lucrurile astea de-atâtea ori, îşi spunea, cutreierând drumurile cu şevaletul în spate, în căutarea unui subiect. Nu mai am nimic nou de spus. De ce să mă repet? Tata Millet avea dreptate: *„J'aimerais mieux ne rien dire que de m'exprimer faiblement".*

Dragostea lui pentru natură nu murise; dar nu mai simţea nevoia disperată, irezistibilă de a se arunca asupra unui peisaj şi a-l transpune pe pânză. Era secătuit. Toată luna iunie pictă doar cinci tablouri. I se făcuse lehamite. Se simţea gol, uscat, stors, ca şi când sutele şi sutele de desene şi picturi care se revărsaseră din fiinţa lui în ultimii zece ani îi luaseră fiecare câte-o fărâmă din vigoarea, din viaţa lui.

Socoti totuşi că trebuie, oricum, să continue lucrul; datoria faţă de fratele lui îi părea inepuizabilă. Uneori, însă, în timp ce lucra îşi amintea de vrafurile de pânze care zăceau îngrămădite în casa lui Theo, mai multe decât s-ar putea vinde în zece vieţi, şi împingea şevaletul deoparte, cuprins de greaţă.

Ştia că viitoarea criză urma să se producă în iulie, la sfârşitul perioadei de trei luni. Frământat de teama ca nu cumva să facă vreo faptă nesăbuită în timpul crizei, se izolă în sat. Când

plecase din Paris nu hotărâse cu Theo niciun fel de aranjament în legătură cu banii; acum îl muncea şi gândul nesiguranţei băneşti în care se afla. Pe de altă parte, mâhnirea şi extazul care alternau în privirea doctorului Gachet ajunseră să-l irite din ce în ce mai mult.

Dar ceea ce puse capăt la toate fu vestea că pruncul lui Theo s-a îmbolnăvit.

Îngrijorarea pentru micul lui nepot îl scoase aproape din minţi. Se stăpâni cât putu, apoi luă trenul spre Paris. Apariţia lui neaşteptată în Cité Pigalle nu făcu decât să mărească zăpăceala. Theo arăta palid şi bolnav. Atât cât se pricepu, Vincent se strădui să-l îmbărbăteze.

— Nu mă nelinişteşte numai copilul, recunoscu Theo, în cele din urmă.

— Dar ce mai e?

— E vorba de Valadon. M-a prevenit c-o să-mi ceară demisia.

— Cum? Nu se poate, Theo! Eşti la „*Goupil*" de şaisprezece ani!

— Ştiu. Dar Valadon pretinde că, din cauza impresioniştilor, am neglijat vânzările obişnuite. De la o vreme nu mai vând mare lucru şi, când totuşi se întâmplă să mai vând câte ceva, preţurile sunt mici. Patronul zice că în ultimul an am fost în deficit.

— Şi cum, ar putea într-adevăr să te dea afară?

— De ce nu? Partea care aparţinea familiei Van Gogh a fost lichidată în întregime.

— Şi atunci ce-ai să faci, Theo? Ai să-ți deschizi un magazin al tău?

— Cum? Cu ce? Aveam ceva bani puşi deoparte, dar i-am cheltuit cu nunta şi cu copilul.

— Dacă n-ai fi aruncat miile de franci pentru mine...

— Te rog, Vincent. N-are nicio legătură una cu alta. Ştii că eu...

— Dar ce-ai să faci, Theo? E vorba de Jo şi de copil.

— Da. Am să văd... nu ştiu... deocamdată mă nelinişteşte boala copilului.

Vincent rămase câteva zile la Paris. Lipsea cât mai multă vreme de-acasă, ca să nu-l stânjenească pe micul bolnav. Parisul şi întâlnirea cu vechii prieteni îl tulburară; se simţi din nou cuprins, încet-încet, de vechea agitaţie febrilă. Când

sănătatea micului Vincent se mai îmbunătăţi, luă trenul şi se întoarse în paşnicul Auvers.

Dar nici liniştea de aici nu mai izbuti să-l calmeze. Era frământat de griji. Ce se va întâmpla cu el dacă Theo își va pierde slujba? Se va trezi pe stradă, un cerşetor nenorocit! Dar, mai ales, ce se va întâmpla cu Jo şi cu copilul? Dacă moare micuţul? Ştia că Theo, cu sănătatea lui şubredă, n-ar putea supravieţui unei asemenea lovituri. Cine-i va întreţine pe ei toţi până-şi va găsi Theo o nouă slujbă? Şi Theo, va rezista oare acestui şir de necazuri?

Şedea ore întregi în cafeneaua întunecoasă. Îi amintea de *„Café* Lamartine“, cu mirosul ei de bere trezită şi de fum acru de tutun. Împungea cu tacul pe masa de biliard, lovind la întâmplare bilele decolorate. N-avea bani pentru băutură. N-avea bani să-şi cumpere vopsele şi pânze. Nu putea să-i ceară nimic lui Theo, în clipele grele prin care trecea. Şi-i era o teamă cumplită că va face o nebunie în timpul crizei ce se apropia, ceva care să-i pricinuiască bietului Theo un necaz şi mai mare, o nouă cheltuială.

Încercă să lucreze, dar fără folos. Pictase tot ce dorise să picteze. Exprimase tot ce voise să exprime. Natura nu mai trezea în el dorinţa de a crea; îşi dădea seama că partea cea mai bună a fiinţei lui murise.

Zilele treceau. Iulie ajunse la jumătate şi dogoarea verii puse stăpânire pe sat. Theo, pe punctul de a fi azvârlit de Valadon, înnebunit de griji din cauza copilului şi a notelor de plată ale doctorului, reuşi totuşi să smulgă cincizeci de franci şi să-i trimită fratelui său. Vincent îi dădu lui Ravoux. Aceşti bani îi vor ajunge cam până la sfârşitul lui iulie. După aceea însă... ce va mai fi? Alţi bani de la Theo nu putea să mai aştepte.

Şedea culcat pe spate în lanurile de grâu de lângă micul cimitir, în bătaia razelor fierbinţi ale soarelui. Se plimba de-a lungul malurilor Oisei, sorbind mireasma răcoroasă a apei şi a frunzişului care-i umbrea malurile. Se ducea la masă la Gachet şi mânca în neştire, fără să simtă gustul mâncării, fără s-o poată mistui. În timp ce doctorul îi vorbea cu entuziasmul acela exagerat despre picturile lui, îşi spunea: „Nu, negreşit, nu vorbeşte despre mine. Astea nu pot fi tablourile mele. N-am pictat niciodată nimic. Nu-mi recunosc nici măcar semnătura mea de pe pânze. Nu-mi amintesc să fi aşternut o singură

trăsătură de penel pe vreuna din ele. Sunt sigur că au fost pictate de altcineva!“

Culcat în întunericul odăii lui, discuta îndelung cu el însuşi: „Bine, să presupunem că Theo nu-şi pierde slujba, că o să-mi poată trimite în continuare cei o sută cincizeci de franci pe lună. Dar ce mai am de făcut în viaţă? În toţi aceşti ultimi ani nenorociţi am vrut să trăiesc pentru că trebuia să pictez, pentru că trebuia să scot la iveală ceea ce ardea înăuntrul meu. Dar acum s-a stins totul. Sunt o cochilie goală. Ce mai am de făcut? Să mă târăsc, vegetând în nelinişte, ca bietele suflete de la „St. Paul“, aşteptând o întâmplare care să mă şteargă de pe faţa pământului?“

Alteori, însă, îl chinuiau gândurile în legătură cu soarta lui Theo, a Johannei şi a copilului.

„Să zicem că-mi revin puterea şi echilibrul mintal şi că mă cuprinde din nou pofta să pictez. Cum pot să mai primesc bani de la Theo când el are nevoie de ei pentru Jo şi pentru copil? El nu mai trebuie să-şi cheltuiască banii cu mine. Şi-aşa sunt puţini. Îi trebuie toţi. Îi trebuie ca să-şi trimită familia la ţară, să se însănătoşească şi să se întremeze. Zece ani în şir m-a ţinut în spate. Nu e destul? Nu e timpul, oare, să dispar şi să-i las loc micului Vincent? Eu am spus ce-aveam de spus, acum e rândul lui.“

La rădăcina tuturor frământărilor stăruia însă teama copleşitoare: unde-l va duce oare, până la urmă, blestemata lui de boală, epilepsia? Acum era întreg la minte, lucid; putea să facă ce voia cu viaţa lui. Dar dacă viitoarea criză îl va transforma într-un nebun maniac? Dacă mintea lui va ceda sub încordarea atacului şi ceea ce va mai rămâne din el, după criză, nu va mai fi altceva decât un cretin nenorocit cu spume la gură, fără putinţă de vindecare?

Ce ar putea să mai facă atunci bietul Theo? Să-l închidă într-un ospiciu pentru cei iremediabil pierduţi?

Îi mai dădu doctorului Gachet încă două pânze şi încercă să scoată de la el adevărul.

— Nu, Vincent, îl linişti doctorul, s-a terminat cu crizele. De-acum înainte ai să fii perfect sănătos, să ştii, însă, că nu toţi epilepticii au norocul ăsta...

— Şi ce se-ntâmplă cu ei până la urmă, doctore?

— Uneori, după ce au avut mai multe crize, îşi pierd cu totul mintea.

— Şi-atunci sunt definitiv pierduţi?

— Da. S-a sfârşit cu ei. Pot s-o mai ducă aşa câţiva ani, într-un ospiciu, dar nu-şi mai revin niciodată.

— Şi cum se poate şti, doctore, după o criză, dacă-şi mai revin sau dacă e ultima şi sunt pierduţi?

— Nu se poate şti dinainte, Vincent. Dar, haide, ce rost are să discutăm asemenea lucruri? Să mergem mai bine în atelier şi să tragem câteva litografii.

În cele patru zile care urmară Vincent nu-şi mai părăsi camera lui de la „Ravoux”. *Madame* Ravoux îi aducea mâncarea în fiecare seară.

— „Acum sunt bine şi întreg la minte, îşi spunea mereu, sunt stăpân pe propria mea soartă. Dar viitoarea criză?... Dacă-mi vine de hac?... Nici măcar n-am să ştiu, ca să mă pot omorî... Am să fiu pierdut, pierdut... fără scăpare!... Oh, Theo, Theo, ce să mă fac?”

A patra zi, după masă, se duse la Gachet. Doctorul era în salon. Vincent intră în cabinetul unde văzuse cândva nudul neînrămat al lui Guillaumin şi luă pânza.

— Ți-am spus s-o înrămezi! făcu el.

Doctorul Gachet se uită la el mirat.

— Ştiu, Vincent. Săptămâna viitoare am să comand o ramă de lemn la tâmplarul din Auvers.

— Trebuie înrămată acum! Azi! Chiar în clipa asta!

— Dar, Vincent, spui prostii!

Vincent se uită o clipă ţintă la doctor, făcu un pas ameninţător spre el, apoi îşi vârî mâna în buzunarul hainei. Doctorul Gachet avu impresia că-şi încleştează degetele pe un revolver şi că-l îndreaptă spre el prin haină.

— Vincent! strigă el.

Vincent se cutremură, lăsă ochii în jos, scoase mâna din buzunar şi fugi din casă.

A doua zi, îşi luă şevaletul şi o pânză, coborî drumul lung spre gară, se urcă pe deal, trecu pe lângă biserica catolică şi se aşează în lanul galben de grâu din faţa cimitirului.

Spre prânz, când razele soarelui dogoritor îl izbeau drept în creştet, un pâlc de mierle se năzări deodată din seninul cerului. Umplură văzduhul, întunecând soarele. Nu mai văzu nimic. Îl

învăluiră într-o pătură groasă de întuneric, i se încurcară prin păr, îl izbiră în ochi, în nas, în gură, îl cufundară într-un nor gros, negru, înăbuşitor de aripi fâlfâitoare.

Continuă să lucreze. Pictă păsările zburând deasupra lanului auriu. Nu-şi dădu seama cât timp mânuise pensula; când isprăvi, scrise într-un colţ *Ciori deasupra unui lan de grâu,* apoi se întoarse, cu şevaletul şi pânza, la „Ravoux”, se trânti pe pat şi adormi.

În după-amiaza următoare ieşi din nou. Străbătu Place de la Mairie, urcă dealul şi trecu pe lângă castel. Un ţăran îl văzu cocoţat într-un pom.

— E cu neputinţă, îl auzi mormăind, e cu neputinţă!

După câtva timp, coborî din pom şi o luă razna prin arătura din spatele castelului. De data asta era sfârşitul. Îl ştiuse încă de la Axles, dar nu fusese în stare să facă ultimul pas.

Dar ar fi vrut să-şi ia rămas bun. Lumea în care trăise fusese totuşi bună. Cum spunea Gauguin: „Pe lângă otravă, există şi antidot”. Şi-acum, părăsind-o, ar fi vrut să-şi ia adio de la ea, să le spună rămas bun tuturor celor ce lăsaseră urme în viaţa lui, care îi determinaseră, într-un fel, cursul. Să-i spună rămas bun Ursulei, al cărei dispreţ îl smulsese dintr-o viaţă obişnuită şi-l făcuse să devină un singuratic; lui Mendes da Costa, care-l încredinţase că, până la urmă, îşi va găsi făgaşul şi-şi va împlini viaţa: lui Kay Vos, al cărei „Nu, niciodată, niciodată!” lăsase arsuri de acid în sufletul lui; doamnei Denis, lui Jacques Verney şi Henri Decrucq, care-l învăţaseră să iubească pe dezmoşteniţii soartei; reverendului Pietersen, a cărui prietenie nu ţinuse seama de îmbrăcămintea zdrenţăroasă şi de purtarea lui necioplită; tatălui şi mamei lui, care-l iubiseră cum se pricepuseră ei mai bine; Christinei, singura soţie cu care soarta găsise potrivit să-l miluiască; vărului Mauve, care-i fusese maestru timp de câteva săptămâni preţioase; lui Weissenbruch şi lui De Bock, primii lui prieteni dintre pictori; unchilor Vincent, Jan, Cornelius Marinus şi Stricker, care-l socotiseră oaia rătăcită a familiei Van Gogh; lui Margot, singura femeie care l-a iubit vreodată şi care a încercat să-şi ia viaţa din dragoste pentru el; tuturor prietenilor din Paris – lui Lautrec, care se afla din nou închis într-un ospiciu de nebuni, unde avea să-şi sfârşească zilele, lui Georges Seurat, mort la treizeci şi unu de ani din cauza muncii istovitoare, lui Paul Gauguin, ajuns cerşetor în

Bretania, lui Rousseau, care putrezea în gaura lui de lângă Bastille, lui Cézanne, sihăstrit în vârful unui deal la Aix, lui *Père* Tanguy şi lui Roulin, care i-au dezvăluit farmecul sufletelor simple; lui Rachel şi doctorului Rey, fiindcă-i arătaseră o afecţiune de care avea atâta nevoie, lui Aurier şi doctorului Gachet, singurii oameni de pe lume care l-au socotit un pictor mare şi, mai presus de toţi, lui Theo, dragului, neasemuitului Theo, cel mai răbdător, cel mai bun şi cel mai iubitor dintre toţi fraţii care au existat vreodată. Tuturor ar fi vrut să le spună rămas bun.

Dar el era deprins cu alt mijloc de exprimare a emoţiilor decât cuvintele. Ar fi trebuit deci să picteze acest rămas bun.

Dar un rămas bun nu se poate picta.

Îşi ridică ochii în sus, către soare. Apăsă revolverul în dreptul inimii şi trase. Se prăbuşi, îngropându-şi faţa în lutul roditor, înmiresmat al câmpului, ca un pumn de ţărână trecătoare, pribeagă, care se întorcea la matca de unde se desprinsese.

4. O MÂNA DE ŢARINA TRECĂTOARE

După vreo patru ore, intră clătinându-se în cafeneaua întunecoasă. *Madame* Ravoux îl urmă până în cameră şi văzu pete de sânge pe hainele lui. Fugi imediat după doctorul Gachet.

— Oh, Vincent, Vincent, ce-ai făcut? se vaită doctorul când intră în cameră.

— Cred că am dat greş, ce spui?

Gachet cercetă rana.

— Oh, Vincent, bietul meu prieten, ce nefericit trebuie să fi fost dacă ai făcut una ca asta! Cum de n-am înţeles? De ce ai vrut să ne părăseşti, când noi toţi te iubim atât de mult? Gândeşte-te la minunatele tablouri pe care mai trebuie să le pictezi pentru omenire!

— Vrei să fii bun să-mi dai pipa din buzunarul vestei?

— Da, fireşte, dragul meu.

Umplu pipa cu tutun, apoi i-o vârî lui Vincent între dinţi.

— Te rog, un foc, ceru Vincent.

— Imediat, prietene.

Vincent pufăi liniştit din pipă.

— Vincent, azi e duminică şi fratele tău nu e la magazin. Care-i adresa de acasă?

— Asta nu-ți spun.

— Dar bine, Vincent, trebuie! Trebuie să-l găsim numaidecât!

— Ce rost are să-i stricăm duminica? Şi-aşa e obosit şi chinuit; are nevoie de odihnă.

Zadarnic se străduí doctorul, nu reuşi să capete adresa lui Theo. Rămase cu Vincent până noaptea târziu, îngrijindu-i rana. Apoi plecă acasă, să se odihnească puţin, lăsându-l pe fiul lui să-l vegheze.

Vincent zăcu în pat toată noaptea, cu ochii larg deschişi, fără să-i adreseze niciun cuvânt lui Paul. Îşi umplea mereu pipa şi fuma liniștit. În dimineaţa următoare, când Theo sosi la *„Goupil”* îl aştepta telegrama lui Gachet. Luă primul tren spre Pontoise. Acolo sări într-o trăsură, care-l duse în goană la Auvers.

— Aşa, Theo! spuse Vincent.

Theo căzu în genunchi lângă patul fratelui şi-l luă în braţe ca pe un copil, fără să poată rosti un cuvânt.

Când veni doctorul, Theo îl scoase pe coridor. Gachet clătină din cap cu tristeţe.

— Nu e nicio speranţă, prietene. Nu pot să-i extrag glontele, acum e prea slăbit. Dacă n-ar fi avut un organism de oţel, ar fi murit acolo, pe câmp.

Theo nu s-a mişcat toată ziua de lângă pat, ţinându-l de mână pe Vincent. Când se lăsă noaptea şi rămaseră singuri, începură să depene liniştit amintiri din copilăria lor, din Brabant.

— Şi-aduci aminte de moara de la Ryswyk, Vincent?

— Era o moară veche şi plină de farmec, nu, Theo?

— Ne plimbam pe cărarea de pe malul pârâului şi ne lăsam în voia visurilor noastre copilăreşti...

— Şi când ne jucam în grâul înalt, în miezul verii... Mă ţineai de mână, ca acum. Ți-aminteşti, Theo?

— Da, Vincent.

— Când eram la Arles, în spital, mă întorceam adesea cu gândul la vremea petrecută In Zundert. Am avut o copilărie frumoasă, noi doi, Theo!... Ne jucam în grădina din spatele bucătăriei, la umbra salcâmilor, şi mama ne pregătea plăcinte pentru prânz.

— Pare atât de mult de-atunci, Vincent!

— ... Da... aşa e... viaţa e lungă. Theo, te rog, ai grijă de tine! Făgăduieşte-mi acum! Păzeşte-ţi sănătatea. Trebuie să te gândeşti mereu la Jo şi la copil! Du-i undeva la ţară, să fie puternici şi sănătoşi. Să nu mai rămâi la „*Goupil*", Th*eo.* Ți-a stors toată vlaga... şi nu ți-au dat nimic în schimb.

— Am să deschid o mică galerie a mea, Vincent. Şi prima expoziţie va cuprinde creaţia unui singur pictor: toate lucrările lui Vincent Van Gogh... aşa cum le-ai aranjat tu, acasă... cu mâinile tale.

— Ah, da. Creaţia mea... mi-am dat toată viaţa pentru ea... şi minţile aproape...

Liniştea adâncă a nopţii din Auvers învălui încăperea.

Puţin după ora 1, Vincent întoarse uşor capul şi şopti: Aş vrea să pot muri acum, Theo!

Peste câteva clipe închise ochii.

Theo simţi că fratele lui l-a părăsit pentru totdeauna.

5. ȘI NICI ÎN MOARTE N-AU FOST DESPĂRŢIŢI

Rousseau, *Père* Tanguy, Aurier şi Emile Bernard veniră de la Paris pentru înmormântare.

Uşile cafanelei „Ravoux" erau închise, cu obloanele lăsate. În faţă aştepta micul dric cernit, cu doi cai negri. Aşezară coşciugul pe masa de biliard.

Theo, doctorul Gachet, Rousseau, *Père* Tanguy, Aurief, Bernard şi Ravoux şedeau în jur, fără grai. Nu erau în stare nici măcar să se uite unul la altul.

Nu se gândise nimeni să cheme un preot.

Omul cu dricul ciocăni la uşa din faţă.

— E timpul, domnilor.

— Pentru numele lui Dumnezeu, nu-l putem lăsa pe Vincent să plece aşa! izbucni Gachet.

Aduse din camera lui Vincent toate tablourile şi-l trimise pe Paul acasă, să ia şi celelalte pânze.

Se căzniră cu toţii, în grabă, să atârne picturile pe pereţi; numai Theo rămase lângă sicriu.

Pânzele însorite transformară cafeneaua cenuşie, posomorită într-o catedrală strălucitoare.

Se strânseră din nou în jurul mesei de biliard. Gachet fu singurul care izbuti să-şi descleşteze gura.

— Să nu ne lăsăm copleşiţi, noi, cei ce suntem prietenii lui. Vincent nu e mort. El nu va muri niciodată. Dragostea lui, geniul lui, frumuseţea pe care a creat-o vor dăinui în veci, îmbogăţind lumea. De câte ori mă uit la picturile lui, de fiecare dată desluşesc o nouă credinţă, un nou înţeles al vieţii. A fost un uriaş... un mare pictor... un mare filozof. A căzut jertfă nemăsuratei lui iubiri pentru artă.

Theo încercă să-i mulţumească.

— Eu... eu...

Lacrimile îl înecară şi nu putu să mai spună nimic.

Lăsară capacul peste Vincent, apoi cei şase prieteni ridicară sicriul de pe masa de biliard, îl scoaseră din cafenea şi-l aşezară cu băgare de seamă pe dric.

Porniră în urma lui, pe drumul scăldat de soare, trecând pe lângă căsuţele acoperite cu stuf, pe lângă micile vile de ţară.

Ajuns la gară, dricul o luă la stânga şi începu să urce anevoie dealul. Lăsară în urmă biserica catolică şi se afundară prin lanurile aurii de grâu.

Se opriră la poarta cimitirului.

Cei şase prieteni purtară pe umeri sicriul până la groapă, urmaţi de Theo.

Doctorul Gachet alesese drept lăcaş de veci pentru Vincent locul de unde admiraseră în prima zi încântătoarea vale verde a Oisei.

Theo încercă din nou să vorbească, dar nu izbuti.

Coborâră sicriul în groapă şi aruncară pământul cu lopata peste el, apoi îl bătătoriră cu picioarele.

Cei şapte oameni se întoarseră, ieşiră din cimitir şi coborâră dealul.

Doctorul Gachet reveni după câteva zile şi sădi câţiva lujeri de floarea-soarelui în jurul mormântului.

Theo se înapoie acasă, în Cité Pigalle. Pierderea fratelui îl chinuia zi şi noapte, fără răgaz, cu o durere grea, sfâşietoare, nepotolită.

Şi mintea lui nu rezistă acestui chin.

Johanna îl duse la Utrecht, într-o *maison de santé*, unde cu ani în urmă fusese dusă şi Margot.

După şase luni, aproape în aceeaşi zi în care murise Vincent, Theo părăsi şi el lumea celor vii. Îl îngropară la Utrecht.

Mai târziu, citind *Biblia* ca să-şi găsească alinare, Johanna întâlni următorul verset, în Samuel:

„Şi nici în moarte n-au fost despărţiţi.”

Aduse trupul lui Theo la Auvers şi-l culcă alături de fratele său.

Când soarele aprig din Auvers îşi revarsă dogoarea peste micul cimitir dintre lanuri, Theo odihneşte la umbră. La umbra bogată a florilor atât de dragi lui Vincent.

NOTA

Poate că cititorul se va fi întrebat: până unde e adevărată această povestire? Firește, dialogul a trebuit să fie imaginat; câte un episod a fost născocit pe de-a întregul, ca, de exemplu, scena cu Maya, lucru de care cititorul şi-a dat seama, desigur, fără greutate. O dată sau de două ori am înfăţişat câte un fapt, de mică importanţă, încredinţat fiind de probabilitatea lui, chiar dacă n-am putut să-l susţin cu documente, ca, de pildă, scurta întâlnire dintre Cézanne şi Van Gogh, la Paris. Alteori am recurs la câteva mici denaturări, pentru a uşura lucrurile; de pildă, întrebuinţarea francului ca monedă de schimb în timpul trecerii lui Vincent prin Europa, sau am renunţat la câteva întâmplări lipsite de însemnătate. În afara acestor libertăţi, care ţin de tehnica scrisului, cartea e întru totul corespunzătoare realităţii.

Principalul izvor de date a fost constituit de cele trei volume de scrisori ale lui Vincent către fratele lui, Theo. (Houghton Mifflin, 1927-l930). Dar cea mai mare parte a materialului l-am cules eu însumi, mergând pe urmele lui Vincent prin Olanda, Belgia şi Franţa.

Aş da dovadă de lipsă de recunoştinţă dacă nu mi-aş exprima îndatorirea faţă de prietenii şi admiratorii lui Van Gogh din Europa, care m-au găzduit şi mi-au pus la dispoziţie fără nicio rezervă atât materialul documentar, cât şi timpul lor: Colin Van Oss şi Louis Bron, de la *Haagsbe Post;* Johan Tersteeg de la *„Galeriile Goupil”* din Haga; familia lui Anton Mauve din Scheveningen; domnul şi doamna Jean-Baptiste Denis din Petit Wasmes; familia Hofkes din Nuenen; J. Bart de la Faille din Amsterdam; dr. Felix Rey din Arles; dr. Edgar Le Roy de la „St. Paul de Mausole" şi Paul Gachet din Auvers sur- l’Oise, care rămâne cel mai devotat prieten al lui Vincent din Europa.

Sunt îndatorat lui Lona Mosk, Alice şi Ray. C. B. Brown şi lui Jean Factor pentru editarea cărţii. În fine, doresc să-mi exprim profunda recunoştinţă faţă de Ruth Aley, cea dintâi care a citit în manuscris această carte.

6 iunie 1934

I. S.